

CANOANELE BISERICII ORTODOXE

CANOANELE APOSTOLICE
ȘI CANOANELE SINOADELOR ECUMENICE

Studiu introductiv, introduceri, note și traducere
RĂZVAN PERȘA

- EDIȚIE BILINGVĂ -

I

 BASILICA
BUCUREȘTI
2018

Editor:

Pr. Mihai HAU

Redactor coordonator:

Pr. Cristian ANTONESCU

Redactori:

Alexandru ROTARIU

Andrei HLANDAN

Layout și coperta:

Daniela Gabriela PASCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Canoanele Bisericii Ortodoxe / studiu introd., introd., note și trad.: Răzvan

Perșa. - București: Basilica, 2018

3 vol.

ISBN 978-606-29-0205-6

Vol. 1.: Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice. -

2018. - Conține bibliografie. - ISBN 978-606-29-0206-3

I. Perșa, Răzvan (pref.; note; trad.)

28

© Editura *BASILICA* – 2018

ISBN 978-606-29-0206-3

www.editurapatriarhiei.ro

editura@patriarhia.ro

ABREVIERI

- Amfil. – Canonul Sf. Amfilohie de Iconiu (+395);
- Anast. – Cuminecarea să se facă cu vrednicie (Sfântul Anastasie, patriarhul Antiohiei);
- Anc. – Canoanele primului Sinod local de la Ancira (314);
- Ant. – Canoanele Sinodului al IV-lea local de la Antiohia (338-341);
- Ap. – Canoanele Sfinților Apostoli;
- Atan. – Canoanele Sf. Atanasie cel Mare (+373);
- Cart. – Canoanele Sinodului al VIII-lea local de la Cartagina (419);
- Ciprian – Canonul Sinodului de la Cartagina, ținut pe timpul Sf. Ciprian al Cartaginei, în 255- 256;
- Chiril – Canoanele Sf. Chiril al Alexandriei (+444);
- C-pol. – Canoanele Sinodului al VII-lea local de la Constantinopol (394);
- Dionisie – Canoanele Sf. Dionisie al Alexandriei (+264);
- Ep. către Rufian – Enciclica Sf. Atanasie cel Mare către Rufian;
- Gangra – Canoanele Sinodului al III-lea local de la Gangra (340);
- Ghenadie – Enciclica lui Ghenadie, patriarhul Constantinopolului (+471) și a Sinodului cel împreună cu el, către toți mitropoliții și către papa Romei;
- Grig. Nyssa – Canoanele Sf. Grigorie de Nyssa (+395);
- Grig. Nazianz – Canonul Sf. Grigorie de Nazianz (+390);
- Grig. Neocez. – Canoanele Sf. Grigorie al Neocezareei – Taumaturgul (+270/275);
- Ioan Ajun. – Canoanele Sf. Ioan Ajunătorul (+619);
- Laod. – Canoanele Sinodului al V-lea local de la Laodiceea (343);
- Neocez. – Canoanele Sinodului al II-lea local de la Neocezareea (315);
- Nichifor – Canoanele Sf. Nichifor Măturisitorul (+818);
- Nicolae Const. – Canoanele lui Nicolae al Constantinopolului (+1111);
- Petru Alex. – Canoanele Sf. Petru al Alexandriei (+311);
- Sard. – Canoanele Sinodului al VI-lea local de la Sardica (343);

ABREVIERI

- Sin. I Ec. – Canoanele Sinodului I Ecumenic de la Niceea (325);
- Sin. II Ec. – Canoanele Sinodului al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381);
- Sin. III Ec. – Canoanele Sinodului al III-lea Ecumenic de la Efes (431);
- Sin. IV Ec. – Canoanele Sinodului al IV-lea Ecumenic de la Calcedon (451);
- Trul. – Canoanele Sinodului al V-VI-lea Ecumenic de la Constantinopol (691-692) – Trulan;
- Sin. VII Ec. – Canoanele Sinodului al VII-lea Ecumenic de la Constantinopol (787);
- Sf. Sofia – Canoanele Sinodului al XX-lea local de la Constantinopol (879);
- Sin. I-II – Canoanele Sinodului al IX-lea local de la Constantinopol (861);
- Tarasie – Enciclica Sfântului Tarasie, patriarhul Constantinopolului (†806), Roma cea nouă, către Hadrian, papa Romei celei vechi;
- Teodor Studitul – Scrisoarea Sf. Teodor Studitul către călugărul Metodiu (†826);
- Teofil Alex. – Canoanele Sf. Teofil al Alexandriei (†412);
- Tim. Alex. – Canoanele Sf. Timotei al Alexandriei (†385);
- Vasile – Canoanele Sf. Vasile cel Mare (†379);
- Vasile cel Mare, Cuminecare – Rânduială pentru timpul și chipul cuminecării (Sf. Vasile cel Mare);
- Vasile cel Mare, Episcopi – Cei rânduieți necanonic nu sunt episcopi (Sf. Vasile cel Mare);
- Vasile cel Mare, Povățuire – Povățuire către preoți pentru slujirea Sfintei Liturghii și pentru cuminecare (Sf. Vasile cel Mare).

INTRODUCERE GENERALĂ

CANOANELE BISERICII – ÎNTRE TRADIȚIE ȘI ACTUALITATE

1. Abordări actuale ale înțeleșului canoanelor

Secolul al XX-lea a reprezentat pentru dreptul canonic, atât în ceea ce privește abordarea sa ortodoxă¹, cât și pentru cea

---

¹ Pentru o prezentare a dreptului canonic ortodox în secolul al XX-lea, a se vedea: Richard POTZ, Eva Maria SYNEK, *Orthodoxes Kirchenrecht: eine Einführung*, în coll. *Kirche und Recht* 25, Plöchl, 2007, pp. 18-19; pentru contribuții românești la dezvoltarea dreptului canonic ortodox, a se vedea: Liviu STAN, „Contribuții și poziții ale teologilor români în probleme de Drept bisericesc”, în: *Studii Teologice*, XXIII (1971), 3-4, pp. 149-173; Pr. Irimie MARGA, „Mitropolitul Andrei Șaguna, om providențial în istoria dreptului Bisericii și a națiunii române”, în: *Acta Universitatis Lucian Blaga – Iurisprudentia*, 1-2/2004, pp. 86-94; Mihai PLĂȚICĂ, „Contribuția lui Constantin Erbiceanu la dezvoltarea studiului Dreptului bisericesc la noi”, în: *Studii Teologice*, 5-6/1960, pp. 393-409; Mihai PLĂȚICĂ, „Canonistul Clementie Popovici. Contribuția lui la dezvoltarea dreptului bisericesc ortodox”, în: *Studii Teologice*, XIII (1961), 5-6, pp. 349-363; Stelian IZVORANU, „Elemente de drept bisericesc în legiuirile veacului XVIII și XIX până la Regulamentul Organic”, în: *Studii Teologice*, XI (1959), 1-2, pp. 61-72; B. FLORIN, „Contribuții la dezvoltarea Dreptului bisericesc român în veacul XX”, în: *Studii Teologice*, XI (1959), 9-10, pp. 556-574; Stelian IZVORANU, „Literatura Dreptului bisericesc în veacul al XIX-lea”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXVIII (1960), 5-6, pp. 496-509; Liviu STAN, „Contribuții și poziții ale teologilor români în probleme de Drept bisericesc”, în: *Studii Teologice*, XXIII (1971), 3-4, pp. 149-173; Iulian Mihai CONSTANTINESCU, „Personalitatea Mitropolitului-Canonist Andrei Șaguna și lucrările sistematice de Drept Canonic. Compendiu de Drept Canonic la 140 de ani de la apariție (1868-2008)”, în: *Mitropolia Olteniei*, LXI (2009), 9-12, pp. 86-113; Iulian Mihai CONSTANTINESCU, „Știința academică a Dreptului Canonic Ortodox. Contribuțiile canoniștilor Nicodim Milaș și Joseph Zhishman”, în: *Mitropolia Olteniei*, LXII (2010), 1-4, pp. 85-105; Constantin RUS, „Contribuții ale canoniștilor români în trecut și în prezent în probleme de Drept bisericesc”, în: *Anuarul Facultății de Teologie din Arad*, I (1994-1995), pp. 33-60; Constantin RUS, „Contribuții în domeniul Dreptului bisericesc din Eparhia Aradului în trecut și astăzi”, în *Facultatea de Teologie Ortodoxă la zece ani de existență*, Arad, 2001, pp. 231-250; Eugen MARINA, „Contribuții la cunoașterea operei canonice a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIII (1965), 5-6, pp. 533-558; Pr. Mircea PĂCURARIU, „Un strălucit canonist al veacului al XX-lea – Părintele Profesor Liviu Stan (11 iul. 1910 - 1 apr. 1973)”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, CXXI (2003), 1-6, pp. 488-497; Iorgu D. IVAN, „Preocupări și studii de drept canonic”, în: *Studii Teologice*, 5-6/1968, pp. 408-424; Arhid. Ioan N. FLOCA, „Contribuții transilvane la dezvoltarea legislației și a studiului Dreptului bisericesc”, în *Contribuții transilvane la Teologia ortodoxă*, Sibiu, 1988, pp. 273-304; Liviu STAN, „Profesorul Iacob Lazăr (23 Martie 1884 - August 1951)”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, 4-5/1952, pp. 255-

catolică², o reală „renaștere”, nu numai datorită publicării unor monografii și studii care tratau probleme canonice particulare, ci în primul rând datorită faptului că această perioadă a dus la (re) chestionarea naturii înseși a dreptului canonic și, prin aceasta, a naturii și valabilității canoanelor Bisericii. Ce este dreptul canonic, ce poate fi desemnat prin cuvântul „canonic” și ce natură are, în ultimă instanță, canonul? După cum vom vedea, ceea ce a stat la baza acestei renașteri a fost o reală criză a articulării dreptului canonic, considerat, de cele mai multe ori, chiar și în zilele noastre, ca fiind anacronic, dacă nu chiar antitetic duhului și teologiei biblice, după cum susținea celebra teză a lui Rudolf Sohm³.

260; Ioan N. FLOCA, „Primul manual de Drept canonic”, în: *Mitropolia Ardealului*, 5-8/1957, pp. 478-489; Mihai COLOTELO, „Importanța «Mărturisirilor Ortodoxe» pentru studiul dreptului bisericesc”, în: *Ortodoxia*, 2/1959, pp. 250-264; M. ȘESAN, „Importanța Dreptului bisericesc”, în: *Mitropolia Ardealului*, 5-6/1971, p. 502; Valentin BRĂȚAN, „Preocupări de Drept bisericesc ale Episcopului Melchisedec”, în: *Studii Teologice*, 9-10/1972, pp. 732-757; Petre-Silviu PUȚULETE, „Contribuția profesorului Nicolae Gr. Popescu-Prahova la dezvoltarea dreptului bisericesc”, în: *Studii Teologice*, 5-6/1973, pp. 399-411; Vasile AXINIA, „Contribuția profesorului Valerian Șesan la dezvoltarea dreptului bisericesc”, în: *Studii Teologice*, 7-10/1976, pp. 600-610; C. POPA, „Contribuția profesorului D.G. Boroianu în domeniul dreptului bisericesc”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 3-6/1979, pp. 303-313; Iorgu IVAN, „Catedra de Drept Bisericesc la Facultatea de teologie și Institutul teologic din București între 1881-1981”, în: *Studii Teologice*, 7-10/1981, pp. 588-595; Constantin Rus, Irimie MARGA, Patriciu VLAICU, „Dezvoltarea studiilor canonice”, în *Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*, Ed. Basilica, București, 2011, pp. 592-634; Stelian IZVORANU, „Elemente de Drept Bisericesc în legiuirile veacului al XVII-lea și al XIX-lea până la Regulamentul Organic”, în: *Studii Teologice*, XI (1959), 1- 2, pp. 61-76; † LAURENȚIU STREZA, „Însemnări asupra operei canonice a Mitropolitului Andrei Șaguna”, în *In Memoriam: Mitropolitul Andrei Șaguna 1873-2003*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2003, pp. 22-33; Alexandru CONSTANTINESCU, „Dreptul canonic în opera lui Andrei Șaguna”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, 7-8/1973, pp. 872-876; C. DRON, „Însemnătatea studiilor de Drept canonic”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XLV (1927), 8, pp. 449-454.

² Cât privește teologia canonică catolică, se poate afirma că ea a cunoscut un cu totul alt parcurs după Conciliul Vatican II. În mijlocul dezbaterilor canonice, au apărut întrebări fundamentale, precum: Ce este dreptul canonic? Este o materie juridică sau una teologică? Care este scopul lui? Există o metodologie canonică? Problemele sunt soluționate prin răspunsuri de factură juridică sau prin argumentare teologică? Cu toate acestea, de multe ori discuția nu a avut loc decât pe înaltele culmi ale teoriei. Pentru o dezbateră mai amplă, a se vedea: James A. CORIDEN, *Canon Law As Ministry: Freedom and Good Order for the Church*, Paulist Press, 2000, p. 8 și urm. Pentru o prezentare istorică a dreptului canonic catolic în secolul al XX-lea, a se vedea: Péter ERDŐ, *Geschichte der Wissenschaft vom kanonischen Recht: eine Einführung*, Lit, Berlin 2006, pp. 149-168. Pentru legătura dintre eclesiologia catolică pre și postconciliară cu dreptul canonic, a se vedea: Dietmar KONRAD, *Der Rang und die grundlegende Bedeutung des Kirchenrechts im Verständnis der evangelischen und katholischen Kirche*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, pp. 7-40.

³ Rudolf Sohm a fost unul dintre cei mai dezbătuți autori ai sfârșitului secolului al XIX-lea și începutului secolului al XX-lea. Practic, lucrarea lui Sohm poate fi rezumată

Referindu-se la posibilitatea unei teorii ortodoxe moderne a dreptului, canoniștii ortodocși afirmă, în general, existența a două tendințe⁴, de cele mai multe ori contradictorii, care străbat gândirea canonică de la sfârșitul secolului al XIX-lea și pe cea din secolul al XX-lea⁵, influențând,

---

prin două teze, una teologică, și una istorică (Y. CONGAR, „Rudolf Sohm nous interroge encore”, în: *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 57/1973, p. 263). Teza teologică a cercetătorului german a fost aceea că ființa dreptului canonic este în contradicție cu însăși ființa Bisericii, Biserica fiind liberă de orice influență juridică – „Das Kirchenrecht steht mit dem Wesen der Kirche in Widerspruch”, în Rudolph SOHM, *Kirchenrecht*, vol. I, Duncker & Humblot, Leipzig, 1892, pp. 2, 700; „Die Kirche Gottes ist frei von ihrer Vergangenheit, von allem, was menschlich in der Geschichte gestaltet ist. Darum ist frei von jeglichen Recht”, în R. SOHM, *Kirchenrecht*, vol. I, p. 533. Pentru detalii despre concepțiile lui Sohm, a se vedea: Ludwig BUISSON, „Die Entstehung des Kirchenrechts”, în: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung*, 52/1966, pp. 1-175; J.L. ADAMS, „Rudolph Sohm's Theology of Law and the Spirit”, în W. LEIBRECHT (ed.), *Religion and Culture: Essays in Honor of Paul Tillich*, Harper and Brothers, New York, 1958, pp. 219-235; Y. CONGAR, „Rudolf Sohm nous interroge encore”, pp. 263-294; P. HALEY, „Rudolph Sohm on Charisma”, în: *The Journal of Religion*, LX (1980), pp. 185-197. Pentru o bibliografie a temei, a se vedea: Y. CONGAR, „Rudolf Sohm nous interroge encore”, pp. 288-294. Tezele sale aveau să influențeze nu numai teologia evanghelică, ci și teologia catolică, dar mai ales teologia ortodoxă. Dacă atitudinea cercetătorilor catolici a fost, încă de la început, de respingere a tezelor lui Sohm, care se îndreptau împotriva fundamentului gândirii juridice a teologiei catolice, teologii ortodocși au preluat, cu mici modificări, argumentele profesorului german pentru polemica anti-catolică și pentru postularea naturii pnevmatologice a ființei Bisericii, liberă de orice lege sau influență juridică. Unul dintre cei mai importanți combatanți ai tezelor lui Sohm a fost canonistul catolic Klaus MÖRSDORF: „Altkanonisches «Sakramentsrecht»: Eine Auseinandersetzung mit den Anschauungen Rudolph Sohms über die inneren Grundlagen des Decretum Gratiani”, în: *Studia Gratiana*, 1/1953, pp. 483-502; K. MÖRSDORF, „Wort und Sakrament als Bauelemente der Kirchenverfassung”, în: *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, 134/1965, pp. 72-79. Pentru disputa dintre cei doi, a se vedea: Arturo CATTANEO, *Grundfragen des Kirchenrechts bei Klaus Mörsdorf: Synthese und Ansätze einer Wertung*, John Benjamins Publishing, 1991, pp. 23; Mirjam WIJLENS, *Theology and Canon Law: The Theories of Klaus Mörsdorf and Eugenio Corecco*, Saint Paul University, Ottawa, 1990, pp. 30-31.

⁴ Canoniștii ortodocși identifică existența unei tendințe „anarhice” sau „liberale” de percepere a dreptului canonic și a canoanelor, prin care acestea nu sunt necesare în viața duhovnicească a Bisericii, fiind impregnate de un duh legalist, incompatibil cu iubirea hristică, și a unei tendințe „legaliste”, care are în vedere impunerea canoanelor ca o condiție soteriologică, legea fiind considerată de o importanță egală cu harul. John H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, în: *St Vladimir's Theological Quarterly*, 1983, p. 155; David Ferguson WAGSCHAL, *The Nature of Law and Legality in the Byzantine Canonical Collections*, 381-883, Durham University, 2010, p. 2.

⁵ Amintim aici câteva studii care dezbat statutul actual al Dreptului canonic ortodox: J.H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, pp. 155-167; L. PATSAVOS, „The Status of Canon Law in the Orthodox Church Today”, în D. CONSTANTELOS (ed.), *Orthodox Theology and Diakonia: Trends and Prospects*, Brookline, Mass., 1981, pp. 103-114; John MEYENDORFF, *Living Tradition: Orthodox witness in the contemporary world*, Crestwood, New York, 1978, pp. 99-103; Eugenio CORECCO, Friedrich FECHTER, Bruno WILDHABER, Patrick LE GA, *Théologie et droit canon: écrits pour une nouvelle théorie générale du droit canon*, Éd. Universitaires

implicit, și perspectiva asupra dreptului canonic la începutul acestui secol. Cu toate acestea, cele două tendințe, deși impuse doar metodologic de către autori, nu epuizează particularitățile pe care fiecare teolog ortodox dorește să le evidențieze în conturarea unei posibile viziuni ortodoxe asupra dreptului canonic. Mai mult, chiar și dintr-o perspectivă simplă metodologică, o asemenea polarizare a tendințelor subminează multitudinea de influențe și teorii pe care autorii ortodocși le împărtășesc.

Cu toate acestea, fără a delimita tranșant cele două perspective, sau a poziționa gândirea unui anumit teolog pe baricada uneia dintre cele două concepții, putem afirma, totuși, existența a două viziuni canonice articulate, prima fiind dezvoltată în mare parte în secolul al XIX-lea, sub influența teoriei *ius commune*, și continuată în secolul al XX-lea. Aceasta a dus la abordarea problemelor canonice și a naturii dreptului canonic ortodox prin raportarea continuă și, de cele mai multe ori, mimetică la teoria occidentală modernă a dreptului, de factură formalist-seculară⁶. Scopul principal al acestei tendințe, care poate fi numită „legalistă”⁷, a fost acela de a încadra științific *Dreptul canonic* și *canoanele Bisericii* în vastul domeniu al *Dreptului*. O mare parte a manualelor de *Drept canonic ortodox* și nu numai⁸, ale secolului al XIX-lea și al XX-lea, sunt tributare acestei perspective⁹, percepând teologia canonică ca pe un apendice științific al *Dreptului*, abordând, prin urmare, textele canonice în termenii

Fribourg Suisse, Fribourg, 1990, pp. 35-48; Eugenio CORECCO, *The Theology of Canon Law: A Methodological Question*, Duquesne University Press, 1992; Constantin Rus, Irimie MARGA, Patriciu VLAICU, „Dezvoltarea studiilor canonice”, în *Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*, Ed. Basilica, București, 2011, pp. 592-634.

⁶ Pentru gândirea canonică a secolului al XIX-lea, a se vedea: R. POTZ, E.M. SYNEK, *Orthodoxes Kirchenrecht: eine Einführung*, pp. 13-23; Spyros TROIANOS, „Die Entwicklung und der aktuelle Stand des kanonischen Rechts und der Kanonistik in der griechischen Orthodoxie”, în: *Historia et Ius*, 2/2004, pp. 739-758 – autorul analizează școlile de gândire canonică, schițând câteva trăsături ale abordărilor canonice grecești. Aceeași abordare, cu privire la viziunile canonice românești, se poate găsi la: Liviu STAN, „Contribuții și poziții ale teologilor români în probleme de *Drept bisericesc*”, în: *Studii Teologice*, XXIII (1971), 3-4, pp. 149-173 (Studiu reluat în *De la théologie orthodoxe roumaine: des origines à nos jours*, Éd. de l'Institut Biblique et de Mission Orthodoxe, Bucharest, 1974, pp. 382-421).

⁷ J.H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, pp. 155-167.

⁸ Aristotle PAPANIKOLAOU, „Orthodox Theology in the Twentieth Century”, în Staale Johannes KRISTIANSEN, Svein RISE (eds), *Key Theological Thinkers: From Modern to Postmodern*, Ashgate Publishing, 2013, p. 53.

⁹ O bibliografie amplă a autorilor secolului al XIX-lea se poate consulta la Nikodim MILAȘ, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, Mostar, 1905, pp. 24-35.

„categoriilor abstracte ale drepturilor, datoriilor și puterilor, preocupate de întrebări, precum: promulgarea validă a legislației de către autorități competente, constituirea dreptului canonic ca ramură a dreptului, autonomia disciplinară a dreptului, dezvoltarea nenumăratelor distincții și definiții (cum ar fi *jus sacrum* și *jus humanum*, canoane «doctrinare» și canoane «disciplinare»), sau între *potestas ordinis* și *potestas jurisdictionis*)¹⁰.

Scopul principal al acestor abordări este acela de a vedea, în cele din urmă, canoanele Bisericii ca pe un sistem logic de norme formale, un adevărat sistem formalist-pozitiv de drept canonic sau drept bisericesc.

A doua viziune canonică a fost marcată și susținută de noile eclesiologii ortodoxe ale secolului al XX-lea și de către teoria

¹⁰ O excelentă trecere în revistă este făcută de D.F. WAGSCHAL, *The Nature of Law and Legality in the Byzantine Canonical Collections*, 381-883, p. 3. Autorul indexează manualele moderne de drept canonic tributare perspectivei legaliste, care, de cele mai multe ori, sunt foarte similare manualelor protestante și catolice din secolul al XIX-lea: I. SOKOLOV, *Опыт курса церковного законовѣдения*, St. Petersburg, 1851; P. BERDNIKOV, *Краткіи курс церковного права*, Kazan, 1889; P. PANAGIOTAKOS, *Τὸ δίκαιον τῶν μοναχῶν*, vol. 4, Atena, 1957; A. CHRISTOPHILOPOULOS, *Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, Atena, 1965; I. KONIDARIS, *Ἐγχειρίδιο ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου*, Thessaloniki, 2000; V. TSIPIN, *Церковное право*, Klin, 2002; P. BOUMIS, *Κανονικὸν Δίκαιον*, Atena, 2003; S. TROIANOS, *Ἐκκλησιαστικὸ δίκαιον*, Athens-Komotini, 2003; P. RHODOPOULOS, *Ἐπιτομὴ Κανονικοῦ Δικαίου*, Thessaloniki, 2005 (traducere și adaptare în engleză: P. RHODOPOULOS, *An Overview of Orthodox Canon Law*, Rollinsford, New Hampshire, 2007). Această parte din teza de doctorat a lui David Ferguson Wagschal, unde trece în revistă mutările de gândire în dreptul canonic ortodox de la începutul secolului al XX-lea, este reluată, cu multe modificări, și în ediția publicată: D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition, 381-883*, Oxford University Press, 2015. În dreptul canonic ortodox, impregnat de această viziune, se pot găsi nenumărate exemple ale categoriilor abstracte menționate de către D. Wagschal. Spre exemplu, în ceea ce privește diferența dintre *potestas ordinis* (puterea sacramentală) și *potestas jurisdictionis* (puterea jurisdicțională), aceasta este aplicată de către Veniamin (Vasile) Pocitan în cartea sa *Arhieriei vicari în Biserica Ortodoxă Românească*, unde afirmă: „Din punctul de vedere al dreptului divin, indiscutabil vicarii au avut și au toate drepturile, primind taina hirotoniei arhieresti, ca toți ceilalți ierarhi. Din punctul de vedere al dreptului bisericesc însă, sunt anticanonici. Canoanele opresc a se hirotonisi episcopi fără eparhii reale. Păstori fără turmă”. Autorul nu explică de ce poate exista această contradicție și de ce arhieriei vicari sunt legitimi din punctul de vedere al dreptului divin, dar ilegitiți din punctul de vedere al dreptului uman. Afirmatia se bazează tocmai pe dihotomia dintre *potestas ordinis* (puterea sacramentală) și *potestas jurisdictionis* (puterea jurisdicțională) regăsită în dreptul canonic catolic – † VENIAMIN POCITAN, *Arhieriei vicari în Biserica Ortodoxă Românească. Vicarii Arhiepiscopiei Bucureștilor, Mitropoliei Ungro-Vlahiei și Patriarhiei Române*, Tiparul Seminarului monahal Cernica, București, 1937, p. 6.

„pseudo-morfozei” teologiei ortodoxe și a „captivității babilonice”¹¹ prin care teologia ortodoxă trecuse până în secolul al XX-lea, concept sintetizat de Pr. Georges Florovsky, dar regăsit la majoritatea teologilor secolului al XX-lea, definit drept curent de revigorare și de reînnoire la „adevărată” dimensiune a tradiției canonice. Teoria Pr. Florovsky a avut puternice rădăcini în gândirea Școlii Rusești de Renaștere religioasă¹². Această viziune canonică cuprinde teologi ortodocși a căror gândire respinge orice implicare legalistă, transformându-se, de cele mai multe ori, într-o perspectivă antinomistă¹³, dreptul canonic ortodox fiind adesea contrar percepției și tradiției canonice apusene¹⁴,

¹¹ La prima Conferință Teologică Ortodoxă, desfășurată în Atena, în 1936, Pr. Georges Florovsky anunța nevoia teologiei ortodoxe de „reînnoire la Sfinții Părinți” și de eliberare din „captivitatea babilonică” a teologiei apusene, în ceea ce privește limbajul, premisele și gândirea ei. În acest sens, Florovsky s-a referit periodic, prin folosirea termenului „pseudomorfoză”, la acest text, pentru a descrie îndelungatul proces de latinizare și occidentalizare a teologiei ruse, idee abordată deja, după cum menționează și Florovsky, de mitropolitul de Karlowitz, Antonius Chrapovicki, pe care autorul îl citează încă de la început. Apelul său a fost rapid adoptat și împărtășit de mulți teologi ai diasporei ruse, adunând și susținători fervenți în țările tradițional ortodoxe, precum Grecia, Serbia și România. Această mișcare teologică a „reînnoirii la Părinți” a devenit „paradigma” dominantă a teologiei ortodoxe pentru o bună parte a secolului al XX-lea, iar pentru mulți, scopul său principal [Georges FLOROVSKY, „Westliche Einflüsse in der russischen Theologie”, în Hamilkar S. ALIVISATOS (ed.), *Procès-Verbaux du Premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes, 29 novembre - 6 décembre 1936*, Pyrsos, Atena, 1939, pp. 212-231]. Pentru o critică a poziției și efectelor teoriei lui G. Florovsky, a se vedea: Dorothea WENDEBOURG, „«Pseudomorphosis»: A Theological Judgement as an Axiom for Research in the History of Church and Theology”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 42/1997, pp. 321-42; Horuzhy SERGEL, „Neo-Patristic Synthesis and Russian Philosophy”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 3-4/2000, pp. 309-328; Pantelis KALAITZIDIS, „From the «Return to the Fathers» to the Need for a Modern Orthodox Theology”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 1/2010, pp. 5-36; Brandon GALLAHER, „«Waiting for the Barbarians»: Identity and Polemicism in the Neo-Patristic Synthesis of Georges Florovsky”, în: *Modern Theology*, 27/2011, pp. 659-691.

¹² Pentru o minimă comparație între cele două, a se vedea: Kallistos WARE, „Orthodox theology today: trends and tasks”, în Christine HALL, Geoffrey ROWELL (eds), *International Journal for the Study of the Christian Church*, 12/2012, pp. 105-121.

¹³ John J. Coughlin face diferența, mai ales în tradiția canonică catolică, între abordarea antinomistă, de diminuare sau respingere totală a oricărei implicații juridice în dreptul canonic, și abordarea legalistă a dreptului canonic, de cele mai multe ori pozitivistă, înțeleasă sub trei forme: a. prima, care vede legea ca un scop în sine, implicând un abuz al rațiunii; b. a doua, care se manifestă în autoritarism; c. a treia, care impune aplicarea strictă a literei canoanelor (John J. COUGHLIN, *Canon Law: A Comparative Study with Anglo-American Legal Theory*, Oxford University Press, 2011, pp. 5-6). Grila aceasta de interpretare poate fi aplicată, cu anumite modificări, și la analizele canonice ortodoxe.

¹⁴ Exemple de abordări de factura aceasta pot fi găsite la: Nicolas AFANASIEV, „Les canons et la conscience canonique”, în: *Contacts*, 21/1959, pp. 112-27; Nicolas AFANASIEV, „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 11/1967, pp. 54-68; Vladimir LOSSKY, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, J. Clarke & Company, Londra, 1957, pp. 175-176; Paul EVDOKIMOV, *L'orthodoxie*,

înțelegând prin *a fi ortodox*, de fapt *a nu fi catolic*¹⁵, dar cu posibilitatea de a fi protestant, din cauza viziunii antinomiste¹⁶. Conform acestei perspective, dreptul canonic al Bisericii Ortodoxe trebuie interpretat și gândit nu după criteriile legaliste, ci ca expresii ale realităților metafizice¹⁷. Dacă prima categorie definea tradiția canonică prin termenii teoriei seculare a dreptului, cea de-a doua este tributară teoriilor ecleziologice moderne, exemplul cel mai elocvent fiind Nicolai Afanasiev și ecleziologia euharistică.

În principiu, cele două curente sunt ele însele influențate, la rândul lor, de propria gândire ecleziologică, în care fie că este accentuat caracterul instituțional al Bisericii, ca societate strict vizibilă¹⁸, precum se poate

---

Neuchâtel, 1959, pp. 185-187; John MEYENDORFF, „Contemporary Problems of Orthodox Canon Law”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 17/1972, pp. 41-50; A. SCHMEMANN, „The Orthodox World, Past and Present”, în *Church, World, Mission: reflections on orthodoxy in the West* Crestwood, NY, 1979, pp. 33-34, 58-61; John MEYENDORFF, „One Bishop in One City”, în *Catholicity and the Church*, Crestwood, New York, 1983, pp. 111-120; J.H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, pp. 155-167 și reluat în J.H. ERICKSON, *The Challenge of Our Past. Studies in Orthodox Canon Law and Church History*, St Vladimir's Seminary Press, 1991, pp. 9-21; Christos YANNARAS, „The Church Canons and the Limits Set to Life”, în: *The Freedom of Morality*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, 1984, pp. 173-193; L. PATSAVOS, *Spiritual Dimensions of the Holy Canons*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2003.

¹⁵ Diacon Ioan I. Ică jr explică sintetic diferența de perspectivă canonică, catolică și ortodoxă, astfel: „Pentru latini, adevărul divin (dogma) se convertește perfect în legea divină, pe baza raționalității lor comune și întrupează apoi integral în drept (*jus*), potrivit modelului hilemorfist al cauzalității eficiente, legea canonică, devenind definiția istorică a legii divine naturale și pozitive, întrucât între adevărul teologic și cel juridic este postulată o identitate totală (cum se vede în dogma infailibilității și jurisdicției papale); de aceea, Occidentul romano-catolic a încercat mereu să definească valoarea obligatorie a adevărului doctrinar prin concretețea operativă a normelor unui sistem juridic. Răsăritenii n-au acceptat niciodată posibilitatea traducerii și corespondenței riguroase între dogmă (care ține de un mister apofatic ce se manifestă iconic și spiritual) și lege, între adevărul revelat etern și eshatologic și ordinea juridică istorică alcătuită, aici, nu dintr-un sistem juridic propriu-zis, ci dintr-un set de norme pozitive cuprinse în canoane” – Diacon Ioan I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei. Canonul apostolic al primelor veacuri*, vol. I, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 117.

¹⁶ Percepția antinomistă, după cum vom vedea, se referă la o respingere totală a legii în viața Bisericii, prin considerentul că aceasta este incompatibilă cu duhul iubirii frățești impuse de către Evanghelie, ceea ce duce, în cele din urmă, la respingerea unui drept canonic și, implicit, a canoanelor Bisericii Ortodoxe.

¹⁷ D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883, p. 13.

¹⁸ În *Noua Enciclopedie Catolică* găsim următoarea definiție a dreptului canonic: *canon law* = „the body of law constituted by legitimate ecclesiastical authority for the proper organization and government of the church as a visible society” (*dreptul canonic* = „corpul de legi constituit de către autoritatea eclezială legitimă pentru organizarea și guvernarea adecvată a Bisericii ca societate vizibilă”) – *New Catholic Encyclopedia*, vol. III, New York, 1967, p. 29.

vedea în prima abordare, fie latura harismatică, ceea ce duce la concep-
te canonice precum: „conștiința canonică”¹⁹, „jurisprudența Duhului
Sfânt”, „dimensiunea existențială”, sau la reiterarea purității concepției
non-legaliste din perioada pre-constantiniană sau chiar apostolică²⁰. Din
această perspectivă, canoanele Bisericii sunt privite ca ceva ce poate fi
depășit pentru a ajunge la canonul ultim, la conștiința canonică, care, în
cele din urmă, este deasupra tuturor textelor canonice. În acest sens, pri-
mul curent, fiind conștient de bogata tradiție canonică scrisă, de aplica-
bilitatea și necesitatea ei în viața Bisericii, încearcă să definească tradiția
canonică prin termenii științifici ai dreptului modern. De cealaltă parte,
reprezentanții celei de-a doua viziuni preiau terminologia și conceptele
eclesiologice moderne sau folosesc anumite speculații filosofice pentru a
articula o teorie ortodoxă a dreptului canonic.

Încadrată în aceste tendințe, teologia ortodoxă a cunoscut două
interpretări ale termenului „κανών”, fiind unul dintre cei mai impor-
tanți termeni folosiți în limbajul canonic, termen ce cunoaște foarte
multe valențe în literatura creștină²¹. Definiția acestuia se regăsea
în *Προθεωρία la Σύνταγμα κατὰ στοιχείον* a lui Matei Vlastares (în
secolul al XIV-lea), ceea ce a făcut ca manualele contemporane de drept

¹⁹ Nicolas AFANASIEV, „Les canons et la conscience canonique”, pp. 112-27; Nicolas AFANASIEV, „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable”, p. 67.

²⁰ De menționat aici teoria canonistului român Liviu Stan. Acesta vorbește, în repetate rânduri, despre existența unei stări ideale de organizare a Bisericii în primul secol creștin, bazată exclusiv pe norme religioase și morale, fără norme juridice: „Dar ideala stare de organizare a Bisericii numai pe bază de norme religioase și morale, fără norme juridice, n-a durat multă vreme și nici nu putea să dureze, pentru că lepădarea de sine și practicarea dragostei creștine, în forma desăvârșită pe care o cerea o asemenea stare, s-au lovit de cea mai dură realitate a vremii de atunci, inegalitatea socială a membrilor Bisericii, în rând cu ceilalți membri ai societății, împărțită în clase și stări delimitate în mod rigid”. Această „inegalitate socială” a dus, în cele din urmă, la apariția normelor cu caracter juridic și a dreptului canonic – Liviu STAN, *Biserica și dreptul. Teologia Dreptului*, vol. I, Ed. Andreiana, Sibiu, 2010, p. 51. Aceeași perspectivă se poate observa în mai multe studii: L. STAN, „Biserica și Dreptul”, în: *Mitropolia Olteniei*, 8-9/1956; L. STAN, „Jus ecclesiasticum. Dreptul în viața Bisericii”, în: *Studii Teologice*, 7-8/1960, pp. 467-483; L. STAN, „Obârșia și dezvoltarea istorică a Dreptului bisericesc”, în: *Mitropolia Olteniei*, 1-2/1968, pp. 3-11.

²¹ G.W. Lampe inventariază, în *A Greek Patristic Lexicon*, Oxford, 1961, pp. 701-702, înțelesurile pentru κανών (provenit din ebraicul *qaneh*, „trestie”): a. rule of faith (derived form Scripture, transmitted by tradition, opposed to heresy); b. canon of Scripture; c. rule of ecclesiastic law (body of laws, individual regulation); d. canon of behaviour, moral standard (derivate: religious or monastic rule); e. liturgical order (in general, Eucharistic, of divine office); f. liturgical hymn divided into odes; g. ecclesiastical rank, order (of clergy, of professed virgins or widows); h. logical sequence; i. tax, revenge.

canonic să ofere în introducerile lor câteva note semantice asupra înțelesului acestui termen²². Vlastares spunea în introducerea sa:

„Părinții au denumit deciziile (διάταγμα) lor canoane (κανόνες), folosindu-se de această expresie în mod figurat, de la metafora bățului drept prin care cei ce se ocupau de meșteșugurile artizanatului obișnuiau să măsoare rectiliniaritatea pietrelor, lemnurilor sau a oricăror altor lucruri. Căci atunci când era pus deasupra materialelor care erau terminate, le făcea drepte, și chiar pentru îmbinarea lor exactă (ἀκριβῆ)“²³.

Definirea termenului κανών apare în majoritatea tratatelor sau articolelor care privesc natura canonului, autorii oferind, de cele mai multe ori în variantă de introducere, repere minimale cu privire la etimologia, sensul și folosirea termenului²⁴. Cu toate acestea, cea mai amplă tratare a termenului rămâne cea a lui Heinz Ohme, autorul german oferind o monografie ce cuprinde dezvoltarea termenului în primele patru secole creștine²⁵.

Pentru desemnarea regulilor și normelor canonice, tradiția canonică folosește, pe lângă termenul κανών, și termenii: ὄρος²⁶, διάταξις,

²² A. CHRISTOPHILOPOULOS, *Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, p. 39; N. ΜΙΛΑΣ, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, pp. 11-12; P. RHODOPOULOS, *An Overview of Orthodox Canon Law*, p. 30; Patrick Viscuso, *Orthodox Canon Law*, pp. 2-3.

²³ G.A. RHALLIS, M. POTLIS (eds), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. VI, Atena, 1859, pp. 5-6.

²⁴ J.H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, p. 160; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IVe-IXe s)*, *Les canons des synodes particuliers*, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 495-502; Hamilton Hess, *The Early Development of Canon Law and the Council of Sardica*, Oxford University Press, Oxford, 2002, pp. 77-78; C. VAN DER WIEL, *History of Canon Law*, Peeters, Louvain, 1991, p. 11.

²⁵ Heinz OHME, *Kanon Ekklesiastikos: Die Bedeutung des Altkirchlichen Kanonbegriffs (= Arbeiten Zur Kirchengeschichte, vol. 67)*, Walter de Gruyter, Berlin/New York, 1998, 666pp.

²⁶ Termenul ὄρος apare în Canoanele: 15, 17, 18, 19 I Ecumenic; 1, 6, 21 Antiohia; 4, 15, 17 Sardica; 5, 18, 25/70, 86, 138 Cartagina; 4, 10, 14, 20, 28 IV Ecumenic; 40, 81 Trulan. Termenul διάταξις apare în Canoanele: 3, 49 Apostolic; 1, 4, 5, 10 VII Ecumenic; Tarasie; 9 Protodeutera. Termenul διάταγμα apare numai în primul canon al Sinodului VII Ecumenic. Termenul διαταγή apare în Canonul 88 al Sf. Vasile cel Mare. Termenul νόμος este un termen des folosit pentru a desemna o regulă canonică și apare în Canoanele: 13 I Ecumenic; 17 Protodeutera; 3 Sfânta Sofia; 24, 50 Vasile cel Mare; 13 Teofil. În Canonul 24 al Sf. Vasile cel Mare (ἄνδρι δὲ χρεῦσαντι οὐδεις ἐπίκειται νόμος) și în Canonul 50 (τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστιν ὥστε νόμῳ τρίτος οὐκ ἄγεται) sensul termenului este vag. De asemenea, și în 13 I Ecumenic. Termenul θεσμος apare în canoanele de la: 3, 11, 23 Antiohia; 8 III Ecumenic; 12 IV Ecumenic; 84 Trulan; 2, 3 Sfânta Sofia; 87 Vasile cel Mare; 3, 5 Chiril. Pentru o analiză

διάταγμα, διαταγή, νόμος, θέσμος și chiar τύπος. Deși se poate vorbi, în jurul secolului al IV-lea, de folosirea mai multor termeni în vocabularul canonic, se poate constata o tendință de diminuare a numărului de termeni tehnici, ceea ce va duce la folosirea lui κανών ca termenul principal prin excelență, cu toate că au existat competitori, precum termenul ὄρος²⁷. Totuși, receptarea lui κανών ca termen tehnic al tradiției canonice arată faptul că Biserica și tradiția ei canonică au făcut o diferență fundamentală între deciziile ei redată prin conceptul de κανών, ca hotărâre a Bisericii în cadrul sinodalității, și alte legi sau decizii legislative, precum legile statului, desemnate prin termenul νόμος.

2. Termenul κανών – de la sensul botanic la Tradiția Bisericii

Complexitatea semantică a termenului κανών este dată de ampla dezvoltare diacronică a termenului. Excursul etimologic nu este nici el unul foarte facil, din cauza diferitelor păreri care încercă să aducă la suprafață, însă fără argumente imbatabile, originea și proveniența termenului. Părerile etimologice emise de cercetători pot fi grupate în trei mari ipoteze. Astfel, prima ipoteză etimologică, preluată de foarte mulți cercetători²⁸, susține că termenul κανών are ca etimon lexemul

a terminologiei, a se vedea: D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883, pp. 138-141.

²⁷ Iorgu IVAN, „Oros și canon în dreptul bisericesc ortodox”, în: *Ortodoxia*, XXII (1970), 3, pp. 365-372; Ioannis KARMIRIS, „The Distinction between the «Horoi» and the «Canons» of the Early Synods and their Significance for the Acceptance of the Council of Chalcedon by the non-chalcedonian Churches”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 16/1971, pp. 79-107; Nicolae CHIȚESCU, „Deosebirea dintre Oros și Canon și importanța ei pentru receptarea Sinodului de la Calcedon”, în: *Ortodoxia*, XXII (1970), pp. 347-364; Nicolae CHIȚESCU, „The Difference between the «Horos» and the «Canon» and its importance to the Reception of the Synod of Chalcedon”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 16/1971, pp. 108-132; Ilie MOLDOVAN, „Canoanele și raportul lor cu revelația divină”, în: *Ortodoxia*, XXVIII (1976), 2, pp. 365-373.

²⁸ Alois VANÍČEK, *Fremdwörter im Griechischen und Lateinischen*, B.G. Teubner, 1878, p. 22; Heinrich LEWY, *Die semitischen Fremdwörter im Griechischen*, H. Heyfelder, Berlin, 1895, pp. 99, 133; William Muss-Arnolt susține, pe de o parte că, termenul κανών, de la care derivă cuvântul κανών, provine de la substantivul ebraic *qanēh*. William Muss-ARNOLT, „On Semitic Words in Greek and Latin”, în: *Transactions of the American Philological Association (1869-1896)*, 23/1892, pp. 108. Pe de altă parte, același autor susține existența unui ultim etimon non-semitic, de origine acadiană preluat de feniciană, greacă, latină și de limbile moderne. Tot de la acest ultim etimon acadian a fost preluat cuvântul asirian *qanū*, iar de la acesta cuvântul ebraic *qanēh*. William MUSS-ARNOLT, *Semitic and Other Glosses to Kluge's Etymologisches Wörterbuch Der Deutschen Sprache*, Baltimore, 1890,

ebraic *qanêh* – trestie (cu denumirea științifică *Arundo donax*²⁹). A doua ipoteză etimologică consideră termenul *κάνων* ca derivat al lui *κάνη*, *κάννα* (trestie), susținătorii acesteia respingând, deși fără multe argumente, prima ipoteză³⁰. Variația vocalică *α/ο* demonstrează că termenul are o origine pre-grecească³¹. Din cauza insuficienței primei ipoteze, cercetătorii au emis o altă ipoteză care, fiind strâns legată de cea de-a doua, identifică etimonul cuvântului *κάνων*, și implicit al lui *κάννα*, cu termenul sumerian-acadian *gi*, *gin* (trestie), preluat pe filieră babilonian-asiriană, unde avem termenul *kanū* sau *kannu*³². În acadiană putem identifica, de asemenea, și lexemul *qanû* (trestie)³³, care reprezintă, probabil, termenul principal de la care a apărut mai târziu

pp. 36. Teza asemănătoare se pot găsi la: Theodor ZAHN, *Grundriss der Geschichte des Neutestamentlichen Kanons: Eine Ergänzung zu der Einleitung in das Neue Testament*, Deichert, Leipzig, 1901, pp. 1-2; Herbert OPPEL, *Κάνων: Zur Bedeutungsgeschichte des Wortes und seiner lateinischen Entsprechungen (regula-norma)*, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1937, p. 45; H.W. BEYER, „Κάνων”, în Gerard KITTEL (ed.), *Theological dictionary of the New Testament*, vol. 3, Grand Rapids, 1964, pp. 596-562; H. ΟΗΜΕ, *Kanon Ekklesiastikos...*, p. 21.

²⁹ A nu se confunda cu *Phragmites communis* (stuful). Pentru o descriere amplă a *Arundo donax* în Antichitate, a se vedea: Victor HEHN, James Steven STALLYBRASS (eds), *The wanderings of plants and animals from their first home*, London, 1888, pp. 228-231; Ludwig Köhler, Walter BAUMGARTNER, Johann Jakob STAMM, *The Hebrew and Aramaic lexicon of the Old Testament*, Brill, Leiden/New York, p. 1113; W.L. HOLLADAY, L. KÖHLER, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon*, p. 320.

³⁰ Hjalmar FRISCK, *Griechisches Etymologisches Woerterbuch*, vol. 2, Carl Winter, Heidelberg, 1960, p. 780; Pierre CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la Langue Grecque. Histoire des mots*, Editions Klincksieck, Paris, 1968, p. 493; Robert BEEKES, *Etymological Dictionary of Greek*, în coll. *Indo-European Etymological Dictionaries*, Brill, 2009, p. 436; Pierre Chantraine susține că formarea cuvintelor în *ov/ων* poate fi realizată și de la anumite substantive. Pentru aceasta P. Chantraine oferă exemple, precum: *βαίων* de la *βαίος*, *πυγών* de la *πύξ*, *κάνων* de la *κάννα*. Pierre CHANTRAINE, *La Formation Des Noms en Grec Ancien*, în coll. *Collection Linguistique*, vol. 38, Klincksieck/Peeters, Paris, 1968, p. 160.

³¹ Robert Beekes susține că termenul *κάννα*, cu formele miceniene *ko-no-ni-pi* / *konōni-p^hij*. și ionic *κάννη*, este un cuvânt împrumutat din sumerian-acadian – cf. Robert BEEKES, *Etymological Dictionary of Greek*, p. 436.

³² R. BEEKES, *Etymological Dictionary of Greek*, p. 436; Johann Baptist HOFMANN, *Ετυμολογικόν λεξικόν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς*, Atena, 1974, p. 151; Leopold WENGER, *Canon in den römischen Rechtsquellen und in den Papyri: Eine Wortstudie*, Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Hölder-Pichler-Tempsky A.G., 1942, p. 11; Emile BOISACQ, *Dictionnaire Étymologique de la Langue Grecque. Étudiée dans ses rapports avec les autres Langues Indo-Européennes*, Klincksieck, Paris, 1916, p. 407; William MUSS-ARNOLT, *Semitic and Other Glosses*, Baltimore, 1890, pp. 36.

³³ În acadiană termenul *qanû* putea însemna: 1. Trestie, stof, trestie dulce sau aromatică 2. Material de construcție 3. Armă 4. Instrument muzical 5. Parte a cântarului 6. Instrument de măsură sau unitate metrologică. Jeremy Allen BLACK, Andrew R. GEORGE, J.N. POSTGATE, *A Concise Dictionary of Akkadian*, în coll. *Arbeiten und Untersuchungen zur Keilschriftkunde*, vol. 5, Otto Harrassowitz Verlag, 2000, p. 284.

termenul grecesc. În acest sens, o excelentă analiză a termenului este realizată de către Emilia Masson³⁴, cercetarea sa fiind folosită de către majoritatea dicționarelor etimologice ulterioare.

Cu toate că în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, și chiar până în anii 1960, etimologiile semitice ale cuvintelor grecești au fost tratate cu scepticism, din cauza modelului arian extremist impus³⁵, ceea ce a dus la respingerea, aproape în întregime, a împrumuturilor grecești din limbile semitice, totuși, analizând toate dovezile de până acum, putem conchide că termenul *κάνων* este un derivat al substantivului *κάννα*, care provine de la o rădăcină semitică comună, regăsită în acadiană (*qanû*), ugaritică *qn*, feniciană *qn>* și ebraică (*kaneh*)³⁶. Astfel, termenul *κάνων* are aceeași origine ca termenul ebraic omolog. Pe baza reperelor etimologice existente, putem afirma astfel că termenul *κάνων* derivă de la termenul *κάνη*, *κάννα*, care are ca etimon comun cu termenul ebraic rădăcina acadiană *qanû*, ca termen tehnic pentru *trestie*.

În limba ebraică, termenul *kaneh* are multiple conotații³⁷. Deși ocurența lui este foarte deasă³⁸, nu este tradus niciodată în *Septuaginta* (LXX) prin termenul *κάνων*, ci prin termenii: *κάλαμος*, *καλάμινος*, *πίχυς* sau prin alții. Pe lângă sensul botanic al lui *kaneh*, putem identifica în scrierile vechi-testamentare și alte sensuri derivate din semnificatul principal, termenul fiind folosit pentru a desemna mai multe obiecte cu forma tubulară, sau cu caracteristica de a fi drepte, verticale. Printre acestea, *kaneh* este folosit și ca termen tehnic pentru a desemna un instrument de măsurare. Cu acest sens îl găsim în *Cartea Profetului Iezechiel*, unde desemnează

³⁴ Emilia MASSON, *Recherches sur les plus ancien emprunts sémitiques en grec*, Ed. Klincksieck, Paris, 1967, pp. 47-48.

³⁵ Pentru o întreagă dezbateră a acestor probleme, a se vedea: Martin BERNAL, *Black Atena: Afroasiatic Roots of Classical Civilization*, vol. III: *The Linguistic Evidence*, Rutgers University Press, 2006, pp. 168-173.

³⁶ E. MASSON, *Recherches sur les plus ancien emprunts*, pp. 47-48; R. BEEKES, *Etymological Dictionary of Greek*, p. 436.

³⁷ În limba ebraică, קנה are următoarele înțelesuri: 1. trestie uriașă (*Arundo donax*); 2. plantă oleaginoasă; 3. trestie de zahăr; 4. obiect tubular, trestie de măsurat; 5. măsură lineară, aprox. 3 metri; 6. tulpină; 7. ax, trunchi, coloană; 8. os al mâinii, humerus; 9. dimensiune. William Lee HOLLADAY, Ludwig KÖHLER, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden, Brill, 1971, p. 320; L. Köhler, W. BAUMGARTNER, J.J. STAMM, *The Hebrew and Aramaic lexicon of the Old Testament*, p. 1113.

³⁸ Termenul apare în Vechiul Testament de 62 de ori – Robert Laird HARRIS, Gleason L. ARCHER jr, Bruce K. WALTKE, *Theological Wordbook of The Old Testament*, Moody Press, Chicago, 2003, p. 804.

atât o unitate de măsură, cât și instrumentul propriu-zis de măsurare. În vedenia Templului (cf. *Iezechiel* 40, 3), profetul îl descrie pe bărbatul cel „cu înfățișare de aramă”, purtând în mână *pētîl-pîštîm* și *qēnēh ham-middâ*, cele două unelte fiind traduse de LXX prin σπαρτίων οἰκοδόμων și κάλαμος μέτρον (*sfoară de constructori și prăjină de măsurat*), prima fiind folosită pentru a măsura distanțele lungi ale construcțiilor, iar a doua pentru distanțe scurte³⁹. În versetul 5 al aceluiași capitol, *kaneh* este folosit pentru a desemna o lungime de șase coți⁴⁰, dar și un instrument folosit pentru întregul plan al templului (cf. *Iezechiel* 40, 6-7; 42, 16-20), ceea ce, la o analiză mai aprofundată, arată că măsura și forma precisă a construcției depășesc simpla reprezentare arhitecturală, fiind folosite ca argumente teologice pentru a desemna perfecțiunea proporțiilor casei lui Dumnezeu⁴¹. În *Isaia* (46, 6), cuvântul *kaneh* este folosit pentru *balanță*, *cumpănă* sau pentru un instrument de cântărire asemănător, fiind echivalat în LXX prin ζυγός (*balanță, jug*). Astfel, în scrierile vechi-testamentare, canonul, pe lângă înțelesul botanic, de trestie, desemna obiecte care aveau acele caracteristici ale trestiei, anume verticalitate și exactitate, dar și instrumentul pentru determinarea acestora.

În *Septuaginta*, termenul κανών este folosit doar de trei ori, prima dată în *Miheia* (7, 4), unde nu reprezintă un echivalent al vreunui termen ebraic, apoi în *Iudita* (13, 6), pentru a desemna stâlful patului, iar în 4 *Macabei* (7, 21), τὸν τῆς φιλοσοφίας κανόνα este desemnat ca principiu filosofic⁴².

Ceea ce putem concluda din reperele vechi-testamentare este că termenul *kaneh* este folosit, pe lângă uzitarea botanică, cu dublu sens, acela de instrument de măsură pentru anumite lucruri, dar și măsura după care acele lucruri sunt construite.

În literatura greacă, termenul κανών apare atât cu sens denotativ, ca *prăjină, băț, instrument folosit pentru măsurare în construcții*, dar și cu

³⁹ D.I. BLOCK, *The Book of Ezekiel. Chapters 25-48*, în coll. *The New International Commentary on the Old Testament*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1998, p. 515.

⁴⁰ Pentru o discuție amplă a unităților de măsură, a se vedea: R.B. SCOTT, „The Hebrew Cubit”, în: *Journal of Biblical Literature*, 77/1958, pp. 205-214; R.B. SCOTT, „Weights and Measures of the Bible”, în: *The Biblical Archaeologist*, 22/1959, pp. 22-40. Unitatea de măsură folosită de Iezechiel, „un cotul cu palmă”, indică aproximativ 52 cm, ceea ce arată că această prăjină avea o lungime de 3 metri.

⁴¹ D.I. BLOCK, *The Book of Ezekiel*, p. 570.

⁴² Johan LUST, Erik EYNIKEL, Katrin HAUSPIE, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint: Revised Edition*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2003.

sens metaforic, pentru a desemna o *regulă, normă, standard, model, schemă, limită* sau *graniță*⁴³. Astfel, încă din secolul al V-lea î.Hr., *κανών* este folosit pentru a desemna principiul exactității, fiind corelat cu termenul *ἀκρίβεια*. Datorită faptului că termenul avea inițial sensul de băț sau de prăjină dreaptă inflexibilă, ce determina poziția, sensurile metaforice s-au pliat pe aceste caracteristici. Astfel, cu acest înțeles de „unealtă sau îndreptar spiritual” este folosit în domeniul eticii și al epistemologiei, pentru a putea separa valoric obiceiurile morale de cele imorale. De asemenea, în literatura etică plonică târzie și în cea aristotelică, după cum afirmă H. Ohme, termenii *κανών* și *ὄρος* erau folosiți și cu referire la științele exacte⁴⁴. În discuțiile epistemologice ale școlilor filosofice grecești din secolele III-II î.Hr., *κανών* și *κριτήριο* au reprezentat două concepte fundamentale. Dacă termenul *κριτήριο* desemna mijlocul de judecată sau mijlocul de discernere a judecăților adevărate de cele false, fiind constituit acel criteriu al adevărului, *κανών* desemna principiul călăuzitor folosit pentru același scop. În uzitarea aristotelică, sensul termenului s-a lărgit, fiind introdus în sfera de semnificat și înțelesul de *model*⁴⁵.

Cât privește folosirea termenul *κανών* în literatura și stilistica greacă, gramaticienii alexandrini îl utilizau pentru a desemna acea colecție de cărți considerate modele ale purității limbii⁴⁶. Altfel spus, *κανών* desemna, pe lângă sensul său principal, și *regulă, normă, model*.

În scrierile nou-testamentare cuvântul *κανών* este folosit doar de patru ori, pentru prima dată în *Galateni* (6, 16) și de trei ori în pasajul din 2 *Corinteni* (10, 13-16)⁴⁷. Dacă luăm în considerare și pasajul din *Filipeni* (3, 16) unde, conform unor manuscrise, termenul *κανών* este folosit încă o dată, probabil sub influența citatului din *Galateni* (6, 16),

⁴³ Pentru o analiză completă a termenului *κανών* în literatura greacă, a se vedea: H. OPPEL, *Kanón: Zur Bedeutungsgeschichte des Wortes...*, care a reprezentat sursa principală în structurarea primului capitol din cartea lui H. OHME, *Kanon Ekklesiastikos...*, pp. 21-28. A se vedea și: Leopold WENGER, *Canon in den römischen Rechtsquellen und in den Papyri*, pp. 11 și urm. Pentru o analiză a conceptului *κανών* la Filon din Alexandria, a se vedea: H. OHME, *Kanon Ekklesiastikos...*, pp. 30-36.

⁴⁴ H. OHME, *Kanon Ekklesiastikos...*, p. 22.

⁴⁵ H. OPPEL, *Kanón: Zur Bedeutungsgeschichte des Wortes...*, p. 40; H. OHME, *Kanon Ekklesiastikos...*, p. 26.

⁴⁶ Bruce M. METZGER, *The Canon of the New Testament: Its Origin, Development, and Significance*, Oxford University Press, 1997, p. 290.

⁴⁷ H.W. BEYER, „Κανών”, pp. 596-562.

atunci cuvântul *καλών* apare în decursul întregului Nou Testament doar de cinci ori. În viziunea Apostolului Pavel, sintagma *καινή κτίσις* este folosită doar în *Galateni* (6, 15) și în *2 Corinteni* (5, 17), adică în cele două pasaje unde este folosit și termenul *καλών*. Există, oare, o legătură între cei doi termeni, de vreme ce apar în contexte care elucidează înțelesul amândurora? Ca și în *2 Corinteni* (5, 12), unde creația cea nouă este introdusă prin antiteza interior – exterior, *πρόσωπον – καρδιά*, creația cea nouă este introdusă în *Galateni* (6) tot printr-o antiteză, între duh și carne, sau între cruce și circumcizie⁴⁸. Versetul care rezumă întreaga epistolă, și care oferă o cheie hermeneutică a teologiei pauline redată în *Galateni*: „οὔτε γὰρ περιτομή τί ἐστὶν οὔτε ἀκροβυστία ἀλλὰ καινή κτίσις („căci nici tăierea împrejur nu este ceva, nici netăierea împrejur, ci făptura cea nouă”). Relația antitetică între tăierea împrejur⁴⁹ și făptura cea nouă va defini în următorul verset înțelesul termenului *καλών*. Această raport arată că înțelegerea noii făpturi este aplicată umanității, în special comunității de credincioși. Faptul că perspectiva *kanonică* a noii făpturi nu îndepărtează caracterul păzirii poruncilor lui Dumnezeu printr-o libertate înțeleasă anarhic este evidențiat în pasajul

⁴⁸ Pentru antiteza dintre *Duh și carne*, a se vedea: Theodor ZAHN, *Der Brief des Paulus an die Galater*, HKNT 9, Leipzig, Deichert, 1910, p. 281; M.-J. LAGRANGE, *Saint Paul: Epître aux Galates*, p. 163; H.W. SCHLIER, *Der Brief an die Galater*, p. 207; Hans LIETZMANN, *An die Galater*, HNT 10, Tübingen, 1971, p. 44; F.F. BRUCE, *The Epistle to the Galatians*, T. & T. Clark, Edinburgh, 1982, p. 268.

⁴⁹ Unii autori înțeleg aici antiteza dintre iudei și păgâni, pe de-o parte, și făptura cea nouă, pe de alta. T. ZAHN, *Der Brief des Paulus an die Galater*, p. 282; Peter STUHLMACHER, „Erwägungen zum ontologischen Charakter der *καινή κτίσις* bei Paulus”, în: *Evangelische Theologie*, 27/1967, p. 3; Jörg BAUMGARTEN, *Paulus und die Apokalyptik: Die Auslegung apokalyptischer Überlieferungen in den echten Paulusbriefen*, WMANT 44, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1975, p. 169; Charles B. COUSAR, *Galatians: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*, Louisville, John Knox Press KY, 1982, p. 156; C.B. COUSAR, *A Theology of the Cross. The Death of Jesus in the Pauline Letters*, Fortress, Minneapolis, 1990, p. 146; Walter KLAIBER, *Rechtfertigung und Gemeinde: Eine Untersuchung zum paulinischen Kirchenverständnis*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1982, p. 98; G. SCHNEIDER, „Neuschöpfung in Christus: Zur Auslegung einer biblischen Leitidee”, în E.J. BRILL (ed.), *Jesusüberlieferung und Christologie*, Leiden, 1992, p. 360. Însă, cel mai probabil, această referire la statutul de circumcis și necircumcis trebuie înțeleasă ca atare, referindu-se la actul și statutul circumciderii. Cf. F. SIEFFERT, *Der Brief an die Galater*, KEK 7, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1899, p. 358; Ernest De Witt BURTON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Galatians*, p. 355; M.-J. LAGRANGE, *Saint Paul: Epître aux Galates*, p. 165; Pierre BONNARD, *L'épître de saint Paul aux Galates*, p. 130; Hans Dieter BETZ, *Galatians: A commentary on Paul's letter to the churches in Galatia*, p. 230; F.F. BRUCE, *The Epistle to the Galatians*, p. 273; Joachim RÖHDE, *Der Brief des Paulus an die Galater*, ThKNT 9, Evangelische, Berlin, 1989, p. 276; Richard LONGENECKER, *Galatians*, WBC 41, Dallas, 1990, p. 297; J. DUNN, *The Epistle to the Galatians*, p. 342.

paralel, care poate explica sintagma *καινή κτίσις*: „Tăierea împrejur nu este nimic; și netăierea împrejur nu este nimic, ci păzirea poruncilor lui Dumnezeu” (1 Corinteni 7, 19)⁵⁰.

În privința dezvoltării termenului *κανών* în perioada apostolică și post-apostolică, au existat mai multe teze elaborate de către canoniștii și teologii secolelor XIX-XX. În abordarea înțelesului canoanelor și a folosirii termenului în primele secole creștine, se pot sintetiza, în general, două teorii principale. Prima pleacă de la percepția doctrinară și chiar ontologică a canoanelor⁵¹, arătând, în același timp, că ele sunt mult diferite de legile seculare, postulându-se ideea unei diferențe fundamentale între tradiția canonică bizantină și tradiția legislativă greco-romană⁵². Din păcate, această viziune este marcată de pozitivismul secolului al XIX-lea, iar nu de dezvoltarea paralelă și, de cele mai multe ori, armonioasă a dreptului canonic cu dreptul bizantin. În aceeași măsură, această teză decontextualizează apariția multor canoane care au avut la bază reglementări civile, în special pe cele ale împăratului Justinian.

A doua teorie este în mare parte dezvoltată de către Heinz Ohme, teza lui fiind preluată de către mulți teologi ortodocși⁵³. S-ar putea

⁵⁰ T. Ryan JACKSON, *New Creation in Paul's Letters*, p. 108.

⁵¹ A se vedea analiza excelentă făcută de către D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883, pp. 142-143.

⁵² Aici putem să îi menționăm pe: Nicolas AFANASIEV, „Les canons et la conscience canonique”, în: *Contacts*, 21/1959, pp. 112-27; N. AFANASIEV, „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable”, pp. 54-68; Vladimir LOSSKY, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, J. Clarke & Company, Londra, 1957, pp. 175-176; Paul EVDOKIMOV, *L'orthodoxie*, Neuchâtel, 1959, pp. 185-187; John MEYENDORFF, „Contemporary Problems of Orthodox Canon Law”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 17/1972, pp. 41-50; A. SCHMEMANN, „The Orthodox World, Past and Present”, în *Church, World, Mission: reflections on orthodoxy in the West*, Crestwood, NY, 1979, pp. 33-34, 58-61; John MEYENDORFF, „One Bishop in One City”, în *Catholicity and the Church*, Crestwood, NY, 1983, pp. 111-120; J.H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, pp. 155-167 (Articol reluat în J.H. ERICKSON, *The Challenge of Our Past. Studies in Orthodox Canon Law and Church History*, pp. 9-21); C. YANNARAS, „The Church Canons and the Limits Set to Life”, pp. 173-193; L. PATSAVOS, *Spiritual Dimensions of the Holy Canons*. O critică a acestor poziții este oferită de: Peter L'HUILLIER, „L'Esprit du droit canonique Orthodoxe”, în: *Messenger de l'Exarchat du Patriarce Russe en Europe occidentale*, 12/1964, pp. 108-119; P. L'HUILLIER, „Duhul Dreptului canonic ortodox”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna”*, VII (2006-2007), Sibiu, pp. 19-46.

⁵³ Amintim aici și pe Diac. Ioan I. Ică jr și pe Pr. Ioan Cosma. Diac. Ioan I. Ică jr susține că: „Astfel, Sinodul de la Niceea promulgă un *ekthesis pisteos* («decret de credință») sau simplu, *pistis*, (o «credință») și 20 de *horoi* («hotărâri»); în textul lor, acestea din urmă vorbesc de un kanon sau *kanon ekklesiastikos*. Faptul esențial este că acesta nu este produsul hotărârilor unui sinod anterior – acestea sunt mereu *horoi* –, ci o instanță preexistentă invocată, nu formulată, de sinod pentru a norma pe baza ei practica bisericească în cazuri de conflict.

considera că, după analiza amplă și, conform unor cercetători, exhaustivă⁵⁴ a lui Heinz Ohme⁵⁵, realizată ca teză de abilitare în 1995 și publicată ulterior, înțelesul termenului *κανών* a fost în întregime revelat, următoarele cercetări fiind doar schițe epigonice ale unui subiect în mare parte deja tratat. Cu toate acestea, monumentală carte a lui Ohme nu reprezintă finalul apoteotic al cercetării termenului dat, ci un suport necesar oricărei analize a dezvoltării diacronice, dar și sincronice, a conceptului grecesc. Importanța acestei analize este dată de (re)poziționarea tradiției canonice, pe lângă necesitatea contextualizării ei socio-politice și istorice, în lumina adevăratului *Κανών* redat în scrierile pauline, depășind, astfel, pozițiile pe care John H. Erickson le desemna în tradiția canonică drept legaliste sau, la polul opus, anarhiste⁵⁶. Teza principală a lucrării lui Ohme susține că gândirea canonică creștină este centrată pe un singur concept sintetic: „*κανών εκκλησιαστικός*”, care cuprinde dimensiunea normativității doctrinei, morale și disciplinare a Bisericii⁵⁷. Aceste trei aspecte ale teologiei creștine nu au fost divizate sau epistemologizate⁵⁸, ci au reprezentat un

---

Ho kanon, «canonul» (identic cu *kanon ekklesiastikos*, «canonul bisericesc», sau *kanon tes Ekklesiasias*, «canonul Bisericii») este totalitatea ordinii normative în Biserică, «suma normativului Bisericii», etalonul suprem pe care-l reprezintă Evanghelia ca ordine de viață a Bisericii, poruncile lui Dumnezeu și prescripțiile Apostolilor transmise în Tradiția vie a Bisericii și care normează și modelează viața Bisericii. Este instanța prealabilă pe care sinoadele doar o invocă și pe care o apără de devieri și o confirmă doar (nu o formulează) ca pe «obiceiul cel vechi» al Bisericii. Altfel spus, hotărârile (*horoi*) sinoadelor erau la origine doar fixări contextuale, răspunzând unor probleme concrete, ale «canonului» evanghelic și apostolic al Bisericii. Prin extensie, au ajuns să fie numite «canoane» și înseși hotărârile (*horoi*) sinoadelor, dar numai ca fixare și confirmare cu un prilej anume a «Canonului Bisericii» apostolice – I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 118. De asemenea, Pr. Ioan Cosma preia teza lui Ohme: „În lumina studiului lui H. Ohme, ar fi corectă opinia lui M. Lalmant, conform căreia Părinții de la Sinodul I Ecumenic numesc ansamblul de legi bisericești în materie disciplinară *κανών εκκλησιαστικός*. Analizând canoanele Primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325), vom observa că acest sinod, ca și alte sinoade, când se referă la propriile hotărâri disciplinare nu folosește cuvântul *κανών*, ci un alt cuvânt, destul de uzat în actele sinodale, și anume *ῥος*” – Pr. Ioan Cosma, „Cuvântul «canon» în terminologia bisericească. Sensul și folosirea lui în legislația canonică sinodală”, în: *Altarul Reîntregirii*, 2/2004, pp. 232-251.

⁵⁴ Ioan I. Ică jr descrie această lucrare în termeni superlativi: I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 117.

⁵⁵ Heinz OHME, *Kanon Ekklesiastikos: Die Bedeutung des Altkirchlichen Kanonbegriffs*, în coll. *Arbeiten Zur Kirchengeschichte*, vol. 67, Walter de Gruyter, Berlin/New York, 1998, 666pp.

⁵⁶ J.H. ERICKSON, „The Orthodox Canonical Tradition”, pp. 155-167.

⁵⁷ H. OHME, „Kanon”, în: *Reallexikon für Antike und Christentum*, 20/2000, col. 2-25; H. HESS, *The Early Development of Canon Law and the Council of Sardica*, pp. 60-89.

⁵⁸ O altă distincție importantă în percepția tradiției canonice și a canonicității în creștinism, în general, este făcută de William J. Abraham, care identifică problema principală

tot unitar, o viziune holistică pe care creștinismul a impus-o încă de la început, dar care ulterior a fost pierdută, în mare parte, din cauza influențelor exterioare. De aceea, inițial, regulile sinodale și patristice au reprezentat expresii ale acestui „κανών εκκλησιαστικός” apostolic. Termenul ὄροι, folosit înainte pentru reguli, desemna expresia disciplinară a lui κανών εκκλησιαστικός care, mai apoi, a ajuns să fie înlocuit cu conceptul de κανόνες⁵⁹. Prin urmare, Canonul precede canoanele.

Cu toată complexitatea excursului argumentativ al dezvoltării termenului κανών în primele secole creștine, teza lui Ohme conchide că trecerea de la Canon la canoane a fost dată de intrarea spiritului legalist din societatea greco-romană în cadrul Bisericii și în disciplina ei, mai sintetic spus, de faptul că Biserica însăși s-a juridicizat.

„Dispare distincția esențială dintre norma evanghelică și apostolică (*norma normans*) și hotărârile bisericești de menținere și confirmare a acesteia (*norma normata*). Are loc, totodată, asimilarea formală a «canoanelor» bisericești cu așa-numitele *regulae* ale jurisprudenței romane (Antiohia, care sub Constanțiu – 337-361 – a fost reședință imperială, se afla în vecinătatea înfloritoarei școli latino-elene de Drept de la Berytus) și implicit juridicizarea lor, favorizată de adaptarea structurilor eclesiale pe sistemul administrației romane provinciale încurajată de noua Biserică de stat imperială constantiniană; la fel cum noțiunea de «dogmă» s-a intelectualizat, plinuindu-se pe modelul cultural oferit de școlile filosofice ale vremii. Biserica devine tot mai mult administrație și birocrație”⁶⁰.

---

ce a dus, mai târziu, la interpretarea greșită a canoanelor și a tradiției canonice. Dacă, inițial, toate canoanele eclesiale și întreaga tradiție canonică erau privite ca „mijloace ale harului și mântuirii” comunității creștine, fiind reprezentate de „simboluri de credință, Scriptură, Liturghie, iconografie, patristică și Taine”, abordarea ulterioară, desemnată de autor drept criteriu epistemic, le-a transformat în norme ale „îndreptării, raționalității și cunoașterii”, fiind reprezentate de: „rațiune, experiență, memorie, intuiție și deducție”. Ca mijloc al harului, tradiția canonică are o funcție curativă, taumaturgică, în schimb, prin criteriul epistemic, canoanele au o funcție exclusiv rațională, de separare a ceea ce este just de ceea ce este injust, a raționalității de iraționalitate, a cunoașterii de ceea ce este desemnat ca opinie. Dacă spațiul de manifestare și originea celei dintâi este însăși comunitatea și comuniunea eclesială, paternitatea celei din urmă este dată de speculația și scrierile filosofice – William J. ABRAHAM, *Canon and Criterion in Christian Theology from Fathers to Feminism*, Clarendon Press, Oxford, 1998, pp. 1-2.

⁵⁹ D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883, p. 143.

⁶⁰ Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 120. Diac. Ioan I. Ică jr preia tezele lui Ohme: H. OHME, *Kanon Ekklesiastikos...*, pp. 497-498, 508, 580.

Conform acestei teorii, în decursul secolului al IV-lea apare o schimbare, prin folosirea termenului *κάνων*, la Antiohia (330), și prin înțelesul dat acestuia de Sinodul Ecumenic de la Constantinopol (381), ca termen tehnic ce va desemna *deciziile emise de sinoade*. De aici înainte, sinoadele au început să creeze canoane. Această (pseudo)-morfoză va duce la pervertirea noțiunii biblice de „Canon” și sublinierea centralității sinodale a canoanelor. Prin urmare, sistemul canonic al Bisericii s-a transformat, conform acestei teorii, într-un sistem secularizat și legalist. De aceea, cei ce îmbrățișează această teză impun o altă revenire, și anume la canonul unic al Bisericii, la *κάνων ἐκκλησιαστικός*, sau la suma normativității în Biserică, făcând un salt teologic peste „juridicizarea tradiției canonice”. În analiza acestei teze, David Wagschal afirma recent:

„Concluzia sau cel puțin semnificația puternică a acestei teze, că la sfârșitul secolului al IV-lea s-a făcut debutul unui pozitivism juridic canonic, este deosebit de problematică, chiar anacronică. De fapt, Ohme și alții au sărit de la secolul al IV-lea direct în secolul al XIX-lea, sau cel puțin în secolul al XII-lea, în Apus”⁶¹.

Într-adevăr, singura critică ce poate fi adusă teologului luteran Heinz Ohme este că nu a scăpat de viziunea canonică a propriei sale tradiții protestante, tradiție marcată de ideile lui Ruholf Sohm, teza finală a lui Ohme fiind o altă viziune istorică a decăderii dreptului canonic în juridicizare. Dacă teza istorică a lui Sohm afirmă că impunerea monoepiscopatului de către Sf. Ignatie Teoforul reprezintă „mundanizarea și catolicizarea conceptului de «Biserică», adică dezvoltarea fundamentelor întregului catolicism”⁶², această perioadă purtând numele de *Altkatholizismus*⁶³, în care Biserica devine un organism juridic sub puterea unui episcop, ca urmaș al lui Petru⁶⁴, teza istorică a lui Ohme

⁶¹ D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition, 381-883*, pp. 144-151.

⁶² R. SOHM, *Kirchenrecht*, vol. I, p. 200.

⁶³ R. SOHM, *Kirchenrecht*, vol. I, p. 343. În concepția lui R. Sohm, *Altkatholizismus* (catolicismul vechi) reprezintă un sistem de drept al Bisericii, neimpregnat de juridicizare sau instituționalizare, compatibil cu duhul Evangheliei lui Hristos. R. Sohm consideră că se poate vorbi de un asemenea sistem înainte de impunerea monoepiscopatului prin Sf. Ignatie al Antiohiei, deoarece are ca bază taina revelată, fiind un „Sakramentsrecht” (dreptul tainei/misterului), un drept al harului, iar nu al legii.

⁶⁴ R. SOHM, *Kirchenrecht*, vol. I, p. 217.

poziționează această schimbare la mijlocul secolului al IV-lea. În viziunea lui Sohm, prin scrierile Sfântului Ciprian, principiul monoepiscopatului se impune definitiv în Biserică. Practic, în această perioadă își face apariția, în istoria Bisericii, dreptul canonic⁶⁵, prin pătrunderea legii în viața și structurarea eclesială⁶⁶. O a doua etapă în transformarea dreptului canonic în drept secular este identificată de către Sohm începând cu Grațian, perioadă numită *Neukatholizismus*⁶⁷. Dreptul canonic al *Altkatholizismus*-ului este considerat de către R. Sohm ca *Sakramentsrecht*, iar cel al *Neukatholizismus*-ului este numit *Körperschaftsrecht*⁶⁸. Pe de altă parte, H. Ohme poziționează juridicizarea canoanelor și, implicit, a Bisericii, în ultima parte a secolului al IV-lea.

Deși se pot aduce aceste critici cărții lui Heinz Ohme, totuși ea reprezintă cea mai importantă lucrare legată de dovezile dezvoltării termenului *κανών* în primele veacuri creștine.

3. De ce este nevoie de o nouă traducere a canoanelor Bisericii Ortodoxe?

Cercetarea filologică românească actuală a făcut multe demersuri pentru clarificarea unor noțiuni fundamentale în abordarea textelor și a propus o metodologie elaborată pentru traducerea acestora. Bazându-se pe viziunea structuralistă asupra limbajului⁶⁹, abordarea filologică

⁶⁵ M. WIJLENS, *Theology and Canon Law...*, p. 30.

⁶⁶ Nicolai Afanasiev combate în studiul său această afirmație a lui Sohm: „Contrar părerii lui R. Sohm, structura bisericească nu s-a dezvoltat prin desfășurarea unui proces istoric, datorită pătrunderii legii în Biserică. Structura Bisericii nu este legată de lege în acest fel, ci decurge din însăși esența Bisericii. Încă de la începuturi Biserica a pătruns în istorie ca societate cu o formă de alcătuire determinată. În așa-zisa perioada harismatică, Biserica avea deja structura bine determinată a existenței sale istorice. Este adevărat, comunitățile creștine de la început abia începuseră să se înveșmânteze în țesătura istoriei, dar țesătura era străvezie și prin ea se vedea limpede esența adevărată a Bisericii” – N. AFANASIEV, „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable”, p. 58.

⁶⁷ R. SOHM, *Kirchenrecht*, vol. I, p. 256.

⁶⁸ În viziunea lui R. Sohm, „*Körperschaftsrecht*” (drept corporativ) reprezintă un sistem de drept specific unei Biserici instituționalizate, acaparate de juridicizare și centralizare a puterii bisericești în persoana papei. De aceea, perioada de după impunerea ideii monoepiscopatului este considerată „*Neukatholizismus*” (catolicismul nou), în opoziție cu cel vechi. Koschorke KLAUS, „*Kanonbildung und kirchliche Autorität*”, în Gerhard RAU, Hans-Richard REUTER, Klaus SCHLAICH (eds), *Das Recht der Kirche. Bd. 2: Zur Geschichte des Kirchenrechts*, Gütersloh, 1995, pp. 17-35.

⁶⁹ Structuralismul în lingvistică susține că limba este un sistem autonom, fiind alcătuit ca o structură în care diversele părți se află în relație și se condiționează reciproc. Principalul autor care a contribuit la aplicarea structuralismului în lingvistică a fost Ferdinand

actuală pornește de la premisa faptului că nu se poate determina adevărul istoric al textelor, ci doar autenticitatea filologică a acestora⁷⁰, din care rezidă obiectivitatea abordării științifice. Problema traducerii nu este numai una de transpunere a sensului dintr-o limbă sursă într-o limbă țintă, în cazul nostru din limba greacă veche în limba română. După cum vom vedea, traducerea reprezintă, la rândul ei, un act de interpretare. Eugen Coșeriu face diferența între trei tipuri fundamentale de conținuturi lingvistice: desemnarea, semnificația și sensul. Desemnarea este dimensiunea universală a semnului lingvistic; semnificația reprezintă: „concretizarea istorică a potențelor designative ale respectivei limbi printr-un conținut particular”, iar sensul reprezintă: „conținutul particular al unui text sau al unei unități textuale”⁷¹. Având în vedere această distincție, „obiectivul traducerii, din punct de vedere lingvistic, este acela de a reproduce nu aceeași semnificație, ci aceeași desemnare și același sens, cu mijloacele – adică, mai exact, cu semnificațiile – unei alte limbi”⁷². Totuși, actul traducerii nu reprezintă doar respectarea unor criterii lingvistice, ci transpunerea unui întreg bagaj de concepte, idei, viziuni dintr-o cultură într-alta și adaptarea la o limbă care nu are limba-jul tehnic suficient pentru realizarea acestei transpuneri.

De aceea, este legitimă următoarea întrebare: putem vorbi despre o tradiție traductologică românească a textelor canonice? Răspunsul la această întrebare trebuie nuanțat. În momentul analizării traducerilor românești existente, vom constata că acestea au fost făcute, aproape în exclusivitate, în perioada secolelor XIX-XX⁷³.

---

de Saussure, care, în lucrarea sa *Cours de linguistique générale*, făcea diferența între limbaj (langue) și vorbire (parole). Pornind de la limbă ca un sistem de semne, semnul lingvistic avea în viziunea lui Saussure o formă acustică, sonoră, denumită *semnificant* (signifiant), și un concept sau reprezentare mentală, denumită *semnificat* (signifié). Între cele două există o relație de arbitraritate – Ferdinand DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger, édition critique préparée par Tullio de Mauro, Payot, Paris, 1995, pp. 97-103.

⁷⁰ Eugen MUNTEANU, „Tradiția biblică românească. Coordonate, stadiu al cercetării, potențial”, în *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică și traductologie. Lucrările Simpozionului Național: „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”, Iași, 28-29 octombrie 2010*, Eugen MUNTEANU (coord.), Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011, p. 14.

⁷¹ A se vedea tratarea acestei chestiuni în lucrarea lui Eugen MUNTEANU, *Lexicologia biblică românească*, Ed. Humanitas, București, 2008, pp. 6-8.

⁷² E. MUNTEANU, *Lexicologia biblică românească*, p. 7.

⁷³ Găsim și înaintea secolului al XIX-lea traduceri parțiale ale canoanelor sau ale sinopsisurilor canoanelor în pravilele bisericești, dar traduceri ale colecțiilor complete de canoane pot fi datate doar începând cu secolul al XIX-lea: *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a*

În secolele XVI-XIX, pentru traducătorii români, marcați de viziunea hieratică a limbii grecești, viziune păstrată de către unii teologi până în zilele noastre, metoda de redare a textelor era cea a literalismului. Aceasta a mers atât de departe, încât textul canoanelor era redat într-o limbă artificială, doar pentru a păstra structurile lingvistice ale textului grecesc. Deși limba română se afla, în secolul al XIX-lea, la un grad ridicat de dezvoltare lingvistică, fiind în perioada înfloririi limbii literare, totuși, traduceri canoanelor folosesc un limbaj anacronic, încremenit în păstrarea sacralității limbii grecești și a structurii lingvistice a acesteia, acceptând mai mult un limbaj artificial, decât transpunerea terminologiei canonice în forma modernă a limbii, ceea ce ar fi dus la accesibilitatea crescută și înțelegerea sensului canoanelor. După cum arată Eugen Munteanu, în actul traducerii trebuie luate în calcul următoarele elemente, pe care le putem adapta și noi la traducerea canoanelor: orizontul cultural al traducătorului, gradul de cunoaștere a limbii grecești, a terminologiei canonice și particularităților acesteia, mai ales că vorbim de o terminologie canonică ce s-a dezvoltat pe parcursul câtorva secole, gradul de cunoaștere a limbii române, gradul de fidelitate față de textul original, accesul la instrumente filologice adecvate pentru actul traducerii, investigarea comparativă interlingvistică⁷⁴. Actul de traducere,

---

Soborniceștii și Apostoliceștii Bisericii a Ortodocșilor. Adică toate Sfintele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea, trad. Mitrop. Veniamin Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844; † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu Comentare*, Tipografia archidieceșană, Sabiu, 1871; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sfinților Apostoli”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXI (1897), 4, pp. 379-404; Constantin ERBICEANU, „Canoanele sfinților și prea laudaților apostoli comentate”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIII (1899), 8, pp. 725-752; XXIII (1899), 9, pp. 849-874; XXIV (1900), 1, pp. 988-1019; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sinoadelor Ecumenice”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIV (1900), 5, pp. 412-443; XXIV (1900), 6, pp. 505-527; XXIV (1900), 7, pp. 629-635; Marius THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. 1, Tipografia „Voința Națională”, București, 1905; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. U. Kovincici, N. Popovici, vol. I-II, partea I-II, Tipografia Dieceșană, Arad, 1931-1936; Constantin DRON, *Canoanele. Text și interpretare*, vol. 1-2, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1933; Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1991. Lucrarea a fost reeditată de către Sorin JOANTĂ, Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 2005, fiind a treia ediție îmbunătățită. Din păcate, după câte am constatat prin compararea edițiilor, „îmbunătățirea” este nesemnificativă, păstrând aceleași greșeli pe care le vom trata mai jos. Traduceri parțiale ale canoanelor mai avem la: Canoanele apostolice – Ioan MIHĂLCESCU, Matei PĂSLARU, G.N. NIȚU, *Scrierile Părinților Apostolici. Canoanele apostolice*, 1928, pp. 269-280; Diac. I.I. ICĂ jr, *Canonul Ortodoxiei...*, pp. 770-784; Canoanele Sinodului I Ecumenic – Ion I. CROITORU, „Canoanele Sinodului I Ecumenic. Traducere nouă după edițiile critice grecești”, în: *Mitropolia Olteniei*, LXVI (2014), 5-8, pp. 168-190.

⁷⁴ E. MUNTEANU, *Lexicologia biblică românească*, p. 16.

după cum afirma Eugen Munteanu, trebuie să treacă prin cele trei etape principale: 1. contactul primar cu textul grecesc, prin actul traducerii, caracterizat prin transferul de terminologie, structuri lexicale și sintactice, limbaj artificial, 2. etapa idiomatizării elementelor lingvistice preluate prin transfer lingvistic, când terminologia se consolidează, fiind împrăștiată de limba traducerii; 3. etapa asimilării complete⁷⁵.

Din nefericire, traducerile românești ale canoanelor au rămas încremenite în prima etapă, trecând cu greu și foarte timid spre cea de-a doua. De cele mai multe ori, traducătorii români au sacrificat sensul canonului pentru păstrarea cât mai fidelă a structurii limbii grecești. Pentru compararea traducerilor canoanelor vom lua ca exemplu Canonul 1 al Sinodului I Ecumenic.

TEXTUL GRECESC	PIDALION (1844)	A. ȘAGUNA (1871)	M. THEODORIAN (1906)
Εἰ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ιατρῶν ἐχειρουργή- θη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετημήθη, οὗτος με- νέτω ἐν τῷ κλήρῳ. Εἰ δὲ τις ὑγιαίνων ἑαυ- τὸν ἐξέετεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξε- ταζόμενον, πεπαυ- σθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο, μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι. Ὡσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτη- δευόντων τὸ πράγ- μα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν εἰρηται· οὕτως, εἴ τι- νες ὑπὸ βαρβάρων, ἢ δεσποτῶν εὐνουχί- σθησαν, εὐρίσκονται δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλήρον προσίσταται ὁ κανὼν.	Dacă cineva în boală, de către doftori s-a hi- rurghisit, sau de către barbari s-a tăiat, acesta rămâie în clir (soar- tă). Iar dacă vreunul sănătos fiind s-a tăiat pe sineși, acesta în clir (soartă) cercetându-se, se cuvine a înceta. Și de acum înainte nici unul dintru cei de acest fel nu trebuiește a se înain- ta; precum aceasta este prea arătată, că s-a zis pentru cei ce întrebui- nțează lucrul, și care îndrăznesc pe sineși a se tăia. Așa, dacă care- va de către barbari, sau de stăpâni s-au scopit, iar almintrelea s-ar afla vrednici, pe unii ca aceștia îi primește în cliros (soartă) canonul.	Dacă cineva în boală s-au tăiat de medicu, seau s-au scopitu de barbari, acela sa remâ- na în cleru, eara deaca cineva sanatosu fiindu s-au tăiat pe sine însuși, acela dupa ce lucrulu se va cerceta, in cleru se cuvine a inceta, și de acum inainte nime din- tre aceia nu se iarta a se inainta; fiindca insa este invederatu, ca aci este vorba de despre cei ce facu lucrulu aces- ta in adinsu și cuteaza a se scopi pe sinesi asia, deaca ore-carii s-au scopi de barbari, seau de stapâni s-au scopit, aflandu-se de altminterea vrednici, pe unii ca ace- ia canonului i primește in cleru.	Dacă cineva în boală de către doctori s-a hirurghisit, sau de către barbari s-a tă- iat, acesta rămâne în cler: iar dacă vreunul sănătos fiind s-a tăiat pe sineși, acesta în cler cercetându-se, se cuvine a înceta. Și de acum înainte nici unul dintre cei de acest fel nu tre- buiește a se înainta, precum acesta este prea arătat că s-a zis pentru cei ce între- buițează lucrul și cari îndrăznesc pe sine a se tăia. Așa, dacă careva de către barbari, sau de stă- pâni s-au scopit, iar almintrelea s-ar afla vrednic, pe unii ca aceștia îi primește în cliros canonul.

⁷⁵ E. MUNTEANU, *Lexicologia biblică românească*, p. 18.

CANOANELE APOSTOLICE ȘI CANOANELE SINOADELOR ECUMENICE

N. MILAȘ (1930)	C. Dron (1933)	I. FLOCA (1992)	ION I. CROITORU (2014)
<p>Dacă cineva în boală s-a chirurgisit de către medici, sau de către barbari s-a tăiat, acesta să rămână în cler. Iar dacă cineva, sănătos fiind, s-a tăiat pe sine-și, acesta, se cuvine a înceta să se numere în cler; și de acum înainte, nici unul dintre cei de felul acesta nu trebuie să se primească (în cler). După cum este învederat aceasta că s-a hotărât despre ceice comit astfel de faptă și îndrăznesc pe sine a se tăia; dacă oarecari s-ar fi făcut eunuhi de către barbari sau de către stăpâni, altcum găsiindu-se vrednici, pe unii ca aceștia canonul îi primește în cler.</p>	<p>Dacă cineva a fost operat de doctori pentru pricină de boală, ori a fost castrat de către barbari, va rămâne în cler; dar dacă sănătos fiind, s-a mutilat de bună voie, să se îndepărteze din clerul din care face parte, iar pe viitor să nu mai fie îngăduit unor asemenea oameni a intra în cler. Cum însă este limpede că cele spuse privesc pe cei ce se folosesc de acest mijloc și îndrăznesc singuri a-și strica trupul, rămâne înțeles, că pe cei ce au fost castrați de barbari sau de stăpânii lor, dar altfel s-ar găsi vrednici, canonul îi primește în cler.</p>	<p>Dacă cineva în boală s-a tăiat cu meșteșug (s-a operat) de către medici, sau de către barbari s-a tăiat, acesta să rămână în cler; iar dacă cineva sănătos fiind s-a tăiat pe sine, acesta, chiar dacă se numără în cler (chiar dacă este membru al clerului), se cade să înceteze (a mai face parte din cler) și de acum înainte, nici unul dintre cei de felul acesta nu trebuie să se înainteze (în cler). Precum este lucrul vădit că (aici) se vorbește despre cei ce fac isprava aceasta înadins și care îndrăznesc să se taie pe ei înșiși; tot la fel (este vădit că) dacă oarecari au fost scopiți (făcuți eunuci) de către barbari sau de către stăpâni, însă altminterea s-ar găsi vrednici, pe unii ca aceștia canonul îi primește în cler*.</p>	<p>Dacă cineva în boală a fost operat de către medici sau a fost mutilat de către barbari, acesta să rămână în cler. Iar dacă cineva, sănătos fiind, s-a mutilat pe sine, se cade să fi încetat acesta de a se mai număra și în cler; iar de acum înainte, nici unul dintre cei de felul acesta nu trebuie să fie promovat [în cler]. Și după cum tocmai acest lucru este vădit, că s-a zis [aici] despre cei ce fac fapta aceasta înadins și îndrăznesc să se mutileze pe ei înșiși; prin urmare, dacă unii au fost făcuți eunuci de către barbari sau stăpâni, dar s-ar afla altminteri vrednici, pe unii ca aceștia canonul îi primește în cler.</p>

Propunerea noastră de traducere este: „Dacă cineva a fost operat în caz de boală de către medici sau a fost castrat de către barbari, acesta să rămână în cler. Dar dacă cineva, fiind sănătos, s-a castrat pe sine, se cuvine ca acela, și dacă este numărat în cler, să fie îndepărtat. Și de acum înainte, niciunul dintre cei de felul acesta nu trebuie să fie înaintat [în cler]. Tot așa, este evident că se spune aceasta despre cei care comit deliberat o asemenea faptă și îndrăznesc să se castreze pe ei înșiși.

* *Pidalion sau cârma corabiei a catolicestei și apostolicestei biserici a Ortodoxilor, traduse din grecește în românește de Veniamin, iară acum întăiasdată îndreptată și îndeplinite de protosingelul Neofit Scriban. Tipărită prin sârguința și cheltuiala precuviosului arhimandrit și stareț sfinții Mănăstiri Neamțul și Secul, chir Neonil, Tipografia S.M. Neamțu, 1844, 521pp. Pidalionul a cunoscut mai multe editări în limba română: Târâlă ZOSIMA, Popescu HARALAMBIE, *Pidalion (Cârma Bisericii): cuprinzând Canoanele Sfinților Apostoli, Canoanele Sinoadelor Ecumenice, Canoanele Sinoadelor Locale, Canoanele Sfinților Părinți*, Institutul de Arte Grafice „Speranța”, București, 1933; 21992; *Pidalion (Cârma Bisericii Ortodoxe)*, Ed. „Credința strămoșească”, f.l., 2004; † NEOFIT (Patriarh al Constantinopolului), *Pidalion – Cârma Bisericii Ortodoxe*, Ed. Credința Strămoșească, Iași, 2013.*

De asemenea, dacă unii au fost făcuți eunuci de către barbari sau de către stăpânii [lor], dar ar fi găsiți vrednici într-alt chip, pe unii ca aceștia canonul îi acceptă în cler”. Pornind de la traducerea acestui canon, vom analiza, în continuare, traducerile românești și importanța actului traducerii pentru interpretarea și înțelegerea canoanelor.

1. *Pidalionul*⁷⁶, o primă traducere completă a colecției de canoane în limba română, care a avut o contribuție foarte mare la dezvoltarea ulterioară a limbajului dreptului canonic⁷⁷, a întâmpinat dificultăți din cauza insuficienței implementării unui limbaj canonic determinat, ceea ce a dus și la înțelegeri deficitare ale unor concepte canonice. În exemplul Canonului 1 al Sinodului I Ecumenic, putem constata câteva elemente ale primei etape de traducere dintr-o limbă sursă într-o limbă țintă. Primul element este cel al transferului lexical realizat prin împrumut lexical direct. În acest sens, traducerea *Pidalionului* transpune verbul „ἐχειρουργήθη” (χειρουργέω) prin „a chirurgisi”, substantivul „κλῆρος”, prin „clir” sau „cliros”, punând în paranteză sensul principal al cuvântului: „soartă”⁷⁸. Prin aceasta se arată insuficiența unui limbaj tehnic determinat, fapt confirmat și de către alte exemple. Putem oferi câteva exemple ale împrumutului lexical direct, mai ales în privința limbajului canonic tehnic, precum:

⁷⁶ Pentru analiza *Pidalionului* grecesc, a se vedea: David HEITH-STADE, *The Rudder of the Church. A Study of the Theory of Canon Law in the Pedalion*, Lund University, Lund, 2014. A se vedea și recenzia lui ANARGYROS ANAPLIOTIS, „The Rudder of the Church: A Study of the Theory of Canon Law in the Pedalion”, în: *Ostkirchliche Studien*, 64 (2015), 2, pp. 363-367.

⁷⁷ L. STAN, „Contribuții și poziții ale teologilor români în probleme de drept bisericesc”, în Liviu STAN, *Biserica și dreptul. Teologia Dreptului*, vol. I, p. 123.

⁷⁸ Inițial, termenul κλῆρος desemna o piatră de dimensiuni mici sau o bucată de lemn folosită pentru tragerea la sorți, mod de alegere prin care se dădeau tuturor participanților șanse egale, dar desemna și o bucată de pământ conferită prin tragere la sorți, de la care, ulterior, a apărut termenul κληρονομία (moștenire) – Robert BEEKES, *Etymological Dictionary of Greek*, Brill, 2010, p. 715. În Vechiul Testament, pământul Canaanului era considerat drept moștenire a lui Israel (κληρονομία), deoarece a fost conferit de către Dumnezeu, iar nu obținut prin propriile puteri. În Noul Testament, pe lângă înțelesul secular, termenul κλῆρος este folosit în *Faptele Apostolilor* (1, 17) pentru a desemna slujirea apostolică în care fusese numărat și Iuda. În perioada post-apostolică, termenul este folosit de către Sf. Ignatie Teoforul, în epistolele sale (*Tralieni* 12, 3; *Romani* 1, 1; *Filadelfieni* 5, 1), pentru a desemna darul ceresc pe care Dumnezeu îl conferă – Werner FOERSTER, „κλῆρος”, în G. KITTEL (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 3, p. 764. Tertulian este primul scriitor bisericesc care folosește termenul cu sensul actual de cler bisericesc (*De monogamia*, XI-XII) – A. FAIVRE, „Klerus, Kleriker”, în Walter KASPER (ed.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. 6, Herder, 1997, p. 131. *Tradiția Apostolică* a Sfântului Ipolit definește pentru prima dată cuvântul *cler*, arătând că acesta se referă la cei ce au primit hirotonia în vederea slujirii liturgice – Sf. Ipolit Romanul, *Tradiția Apostolică*, în Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 577.

„prezbiter” (gr. πρεσβύτερος); „a afurisi” (gr. ἀφορίζω); „a caterisi” (καθαίρω, καθαίρεισθω); „isimerie” (gr. ἰσημερία = echinocțiu, Can. 7 Ap.); „achinonit” (gr. ἀκοινωνήτος, Can. 5 I Ec.); „evsevie” (gr. εὐσεβεία); „arghia” (gr. ἀργία = oprire; Can. 16 Ap.); „catalogul ieraticesc” (gr. τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, Can. 17 Ap.); „anagnost” (gr. ἀναγνώστης = citeț, Can. 26 Ap.); „sistatica” (gr. συστατικός = scrisoare de recomandare, Can. 33 Ap.); dogme (gr. δόγματα, Can. 37 Ap.); „cele chiriacești” (gr. τὰ Κυριακά = cele ale Domnului); „iereu” (gr. ἱερεύς); „sinagoga” (gr. συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἰρετικῶν, Can. 65 Ap.); „a sfeterisi”, „a resluși” (gr. σφετερίζω = a-și împrpria, a sustrage, Can. 73 Ap.); „a prohirisi” (gr. προχειρίζεσθαι); „se catehisi” (gr. κατηχέω, κατηχουμένω, Can. 2, 14 I Ec.); „filonichie” (gr. Φιλονεικία, Can. 5 I Ec.); „presvia” (gr. τὰ πρεσβεῖα); „schimă” (gr. σχήμα, Can. 8 I Ec.); „prosfora” (gr. προσφορά); „parichia” (gr. παροικία); „parikielele” (gr. παροικία, Can. 17 IV Ec.); „imiarienilor” (gr. Ἡμαρειῶν); „iconomisi” (gr. οἰκονομεῖν); „canonisire” (gr. κανονίζω); „a provivasi” (gr. προβάλλοιτο); „iconom” (gr. οἰκονόμος); „ecdic” (gr. ἔκδικος); „paramonar” (gr. παραμονάριος); „epitropie” (gr. ἐπιτροπή); „nekenotomisită” (gr. ἀκαινοτόμητόν); „eteroteie” (ἐτεροθεῖα); „stilografisită” (gr. στηλογραφηθεῖσαν); „elineștile mitopii” (gr. ἑλληνικὰς μυθοποιῖας; Can. 1 Trulan); „kenotomisi” (gr. καινοτομέω). De asemenea, traducerea *Pidalionului* transferă lexical multe cuvinte din limba slavă, precum *blagocéstie* (vsl. blago-čistiě, rus. Blagocéstie, Can. 14 Ap.); „posádnicǎ” (vsl. posadíniku, rut. posádnik, Can. 17 Ap.); „de istón” (*complet, de tot*) (vsl. Istovŭ, Can. 28 Ap.) și altele.

Un alt procedeu regăsit în traducerea *Pidalionului*, pe lângă împrmutul lexical direct, este cel al calchierii lexicale. Calcurile lexicale⁷⁹ se împart în calcuri lexicale de semnificat⁸⁰ și calcuri lexicale de expresie⁸¹.

⁷⁹ Eugen Munteanu, bazându-se pe cercetarea actuală, definește calcul lexical „drept produsul, într-o limbă primitoare (aflată în contact lingvistic cu limba donatoare), transferului unor unități semantice primare sau al unui model de lexicalizare a acestor unități, proprii limbii donatoare. Altfel spus, prin calc lexical se poate înțelege orice formă de transfer lingvistic care nu antrenează și preluarea materialului sonor din limba donatoare, transfer realizat în condițiile interferenței lingvistice dintre limbi aflate în contact” – E. MUNTEANU, *Lexicologia biblică românească*, p. 277.

⁸⁰ „Calc lexical de semnificat – orice modificare sau inovație în conținutul unui lexem românesc, datorate copierii sau imitării termenului corespondent din textul tradus, pe baza echivalenței de desemnare sau a unor note semantice comune” – E. MUNTEANU, *Lexicologia biblică românească*, p. 281.

⁸¹ „O transpunere, exactă sau aproximativă, a unui compus sau a unui derivat străin într-o altă limbă, însoțită de un transfer semantic” – E. MUNTEANU, *Lexicologia biblică românească*, p. 229.

Exemple de calcuri lexicale de semnificat, regăsite în *Pidalion*, sunt, pe de o parte, cele rezultate în urma confuziei dintre sensul etimologic și sensul derivat sau tehnic, precum: „nemernicia” (gr. παροικία⁸²); „soartă” (gr. κληρος); „iubitor de începătorie” (gr. φίλαρχος, Can. 31 Ap.); „prihănitor” (gr. κατήγορος; Can. 6 II Ec.); „boierilor lumești” (gr. κοσμικῶν ἀρχόντων) și altele. Ca exemple de calcuri lexicale de expresie, în traducerea *Pidalionului*, avem: „împreună locuitoare muiere” (gr. συνείσακτον⁸³, Can. 3 I Ec.); „nu de curând sădit” (gr. νεόφυτον, Can. 2 I Ec.); „micșorarea de suflet” (gr. μικροψυχία, Can. 5 I Ec.); „Tatăl și Fiul este o față” (gr. υἱοπατορία, Can. 7 II Ec.); „lucru din nou scornit” (καινοτομούμενον, Can. 8 III Ec.) și altele. Calcuri de expresie rezultate prin echivalarea exactă a sensului radicalului modelului grecesc sunt: „proșezătorii” (gr. πρόεδροι, Can. 12 Trulan); „minciunoierei” (gr. ψευδοϊερεύς, Can. 47 Ap.); „minciunosuprascrise”, (gr. ψευδεπίγραφα, Can. 60 Ap.); „prepusul” (gr. ὑποψίαν, Can. 3 I Ec.); „tăria” (gr. κύρος, Can. 4 I Ec.) și altele. Aceste exemple, selectate din multitudinea de calcuri identificate în textul *Pidalionului*, se regăsesc nu numai în ediția din 1844, ci în toate edițiile ulterioare ale acestuia, arhaizarea limbajului fiind considerată, inclusiv în edițiile actuale, drept fidelitate față de Tradiția canonică a Bisericii.

⁸² În scrierile biblice, vechi-testamentare și nou-testamentare, termenii παροικία și παροικός erau folosiți pentru a desemna rezidare în exil, șederea temporară într-o țară străină, sau într-un habitat străin, fără ca acea persoană să dețină dreptul la cetățenie. Folosit metaforic acest termen indica faptul că cetățenia creștinilor era una cerească. Sensul termenului παροικία în Noul Testament este profund teologic, având valențe eshatologice. Folosit ca sinonim al lui ἐκκλησία, παροικία și-a pierdut treptat înțelesul teologic, fiind aplicat doar pentru a identifica o comunitate creștină, ulterior sfera semantică îngrădindu-se atât de mult, încât va avea numai înțeles administrativ-organizatoric. Pentru mai multe detalii, a se vedea: Răzvan PERȘA, „Apariția și dezvoltarea sistemului de organizare parohială în Biserica Ortodoxă”, în: *Misiunea parohiei și a mănăstirii într-o lume în continuă schimbare. Lucrările simpozionului internațional de Teologie, Istorie, Muzicologie și Artă, 3-4 noiembrie 2015*, vol. 1, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2016, pp. 499-526.

⁸³ Termenul „συνείσακτον” (lat. *subintroduta*) poate fi tradus prin parafraza: „femeie însoțitoare care locuiește împreună”. Termenul συνείσακτον este folosit pentru a desemna o fecioară adusă pentru a locui împreună cu un bărbat celib, fiind responsabilă pentru gospodăria acestuia. Termenul nu se referă la concubinaj, deoarece nu implică un raport sexual. Această practică este datată începând cu secolul al III-lea, în perioada premonastică, când cei care doreau să ducă o viață mai ascetică nu locuiau în izolare, ci cu familiile lor, căutând compania persoanelor cu aceleași idealuri monastice. Cu toate că practica a fost de multe ori interzisă, s-a răspândit cu rapiditate, fiind susținută de monahismul urban. Termenul συνείσακτον are un înțeles peiorativ și este folosit pentru prima dată în acuzațiile aduse lui Pavel de Samosata în Antiohia, desemnând acele femei care locuiau împreună cu clericii în această formă de relație pur spirituală.

Pe lângă aceste procedee de împrumut sau calchiere, textul traducerii *Pidalionului* rămâne, în mare parte, tributatar structurii sintactice grecești. În Canonul 1 al Sinodului I Ecumenic, pe care l-am dat ca exemplu inițial, din cele 73 de cuvinte grecești traduse prin 101 cuvinte în limba română, doar termenii *προσίσταται*, *είρηται προσήκει* și *ἑαυτὸν* se află într-o poziție ușor modificată față de cea din textul sursă, topica tuturor celorlalte cuvinte fiind perfect păstrată. Un alt exemplu de fidelitate extremă a traducerii față de topica grecească este cel al Canonului 18 al Sinodului I Ecumenic: „Ἦλθεν εἰς τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἐν τισὶ τόποις καὶ πόλεσι, τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδῶσιν / Au venit la sfântul și marele sinod (știință), că în oarecare locuri și cetăți, prezbiterilor, Euharistia diaconii o dau”. Această încremenire în topica limbii sursă reprezintă un impediment grav pentru posibilitatea înțelegerii și interpretării canoanelor. Cu toate acestea, *Pidalionul*, ca primă traducere a colecției integrale de canoane, a reprezentat o etapă fundamentală pentru dreptul canonic ortodox român. Rămâne totuși absolut necesară traducerea și editarea critică a *Pidalionului*, după standardele traductologice și lingvistice actuale și în conformitate cu cercetările canonice actuale.

2. Următoarea ediție a canoanelor traduse în limba română este cea a Sf. Mitropolit Andrei Șaguna, publicată în anul 1871. Traducerea încearcă să aducă o îmbunătățire față de ediția precedentă. După cum putem constata prin compararea celor două traduceri la Canonul 1 al Sinodului I Ecumenic, Sf. Andrei Șaguna, față de ediția *Pidalionului*, încearcă să evite transferul lexical direct, traducând „ἑχειροουργήθη” (*χειροουργέω*), prin „a tăia”, iar *ἔξετμήθη*, prin „a scopitu”. Cu toate că, în acest exemplu, ediția lui Șaguna reprezintă o îmbunătățire față de ediția *Pidalionului*, ea nu se impune totuși prin claritatea ei, din mai multe motive: ediția nu respectă limba literară română și gradul ei de dezvoltare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, are un limbaj de tranziție de la scrierea chirilică la cea latină⁸⁴, fără a transpune întreaga formă acustică a cuvintelor, lipsind, de cele mai multe ori, diacriticele cuvintelor, iar traducătorul folosește multe regionalisme. Mai mult, traducerea păstrează, în mare parte, topica limbii grecești, dar mai ales, în mod foarte ciudat, pe cea a limbii latine. Minusul principal al traducerii lui Andrei Șaguna este dependența sa

⁸⁴ Despre acest aspect, a se vedea: Anamaria BACIU, „Polemici ale lingviștilor transilvăneni privind adoptarea alfabetului latin în scrierea limbii române”, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai—Theologia Orthodoxa*, 58 (2013), 1, pp. 95-104.

terminologică și traductologică de textul latin, din edițiile lui Beveridge⁸⁵ și Howell⁸⁶, cărți pe care Șaguna le deținea în biblioteca sa⁸⁷ și pe care le-a folosit în redactarea manualelor sale⁸⁸. De exemplu, în Can. 5 Ap., Șaguna redă „ἐπιμένων δέ, καθαιρείσθω” prin „sî de se va perseverá, sà se depuna”⁸⁹, care este o traducere a variantei latine: „si perseveret, deponatur”⁹⁰; în Can. 7 Ap., sintagma „τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας” este tradusă prin „înainte de ecuinocliu vernalu”⁹¹, traducere fidelă față de textul latin „ante Venum Aequinoctium”. În Can. 8 Ap., traducerea lui Șaguna, la pasajul „εἰ δὲ μὴ λέγοι, ἀφοριζέσθω, ὡς αἴτιος βλάβης γενόμενος τῷ λαῷ, καὶ ὑπόνοιαν ἐμποίησας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος” este „iera de nu sa se segregedie ca unulu; carele s-au facutu poporului causa vatamârei sî au suspiciunatu pre celu ce au saversâtu cuminecatura”⁹², fiind o traducere fidelă a textului latin: „si autem non dicat, segregetur, ut qui Populo offensionis causa sit et suspicionem dederit adversus eum, qui obtulit”⁹³. În Can. 15 Ap., Șaguna traduce „οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξία” prin „va rămâne în contumacia si insolentia”⁹⁴, echivalent al traducerii latine: „in contumacia et insolentia perseverans”⁹⁵.

⁸⁵ Guilielmus BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum, et conciliorum ab Ecclesia graeca receptorum*, 2 vol., Oxonii, 1672.

⁸⁶ Laurence HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum et conciliorum oecumenicorum et provincialium ab ecclesia graeca receptorum*, Sayes, 1708.

⁸⁷ Ilarion PUȘCARIU, „Catalogulu cărților Escellenței Sele Domnului Aeppu și Metropolitu Andreiu”, în: *Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ardealului*, ms. 261, intrarea nr. 756.

⁸⁸ În prefața la prima ediție, Sf. Andrei Șaguna menționează sursele pe care le-a folosit pentru alcătuirea *Elementelor de drept canonic*, spunând: „Acum însemnările mele pomenite le-am scos din Pravilă, din Cormcia, din Syntagma lui Beverigiu, din manuscrisele despre Soboare ale arhimandritului Ioan Raici, și toate acestea le-am asemănat cu Pidalionul și le-am întocmit în înțelesul acestuia, de aceea și canoanele citate sunt după Pidalion” – ANDREIU BARONU DE ȘAGUNA, *Elementele dreptului canonic al bisericii drept-credincioase răsăritene spre întrebuițarea preoției, a clerului tânăr și a creștinilor*, Sibiu, 1854, pp. VII-VIII. Totuși, Șaguna nu a folosit numai aceste surse, ci se pot identifica și alte elemente împrumutate de la unii autori. O altă sursă pe care a folosit-o Șaguna în redactarea manualului său este *Synopsa* lui Laurence Howell. De exemplu, Sf. Andrei Șaguna preia teza lui Howell cu privire la originea și timpul redactării canoanelor apostolice.

⁸⁹ † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 4.

⁹⁰ G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. Apostolorum...*, p. 3; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 2.

⁹¹ † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 5.

⁹² † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 7.

⁹³ G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum...*, p. 5; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 2.

⁹⁴ † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 10.

⁹⁵ G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum...*, p. 10; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 6.

Mai mult, dependența sa de textul latin duce la neînțelegerea traducerii, ca de exemplu în Can. 21 Ap. unde traduce: „ἢ ἐν διωγμῷ ἀφηρέθη τὰ ἀνδρῶν” cu „ori în persecutiune s-au lipsitu de cele virilii”, în dependență de versiunea latină: „vel in Persecutione virilibus privatus sit”, sau în Can. 31 Ap., unde Șaguna traduce: „sa se depuna că unu ambitiosu, căci este tiran”, după textul latin: „deponatur ut ambitiosus, est enim Tyrannus”⁹⁶; ori în Can. 41 Ap., unde traduce „Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων” prin „poruncimu, ca Eppului sa aiba potestate peste lucrurile Bisericeii”, urmând textului latin: „jubemus Episcopum rerum Ecclesiae potestatem habere”⁹⁷. De asemenea, în Can. 76 Ap., Șaguna traduce „τῷ ἀδελφῷ χαρίζομενον, εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονεῖν”, prin „să aleagă în dignitate de Episcopu din gratificatiune pe fratele său” după textul latin: „alii cognato gratificatem ad Episcopatus dignitatem quem vult eligere”⁹⁸. În Can. 4 Sin. II Ec., traducerea mitropolitului ardelean, la textul: „Περὶ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ, καὶ τῆς κατ’ αὐτὸν ἀταξίας”, este „S-au statuitu despre Maximu Cinicul si despre petulantia si insolenta lui”, redând, de fapt, pasajul direct din limba latină: „Statuerunt etiam de Maximo Cynico et eius petulantia et insolentia”⁹⁹.

La o analiză mai amplă a traducerii lui Andrei Șaguna, față de traducerea în latină regăsită la Beveridge și Howell, putem vedea și alți termeni preluați de către mitropolitul român din limba latină: „segregeze” (lat. *segregare*; gr. ἀφορίζεσθαι); „a depuna” (lat. *deponere*; gr. καθαιρέω, καθαιρείσθω); „echinocțiu” (lat. *Aequinoctium*; gr. ἰσημερία = echinocțiu, Can. 7 Ap.); „confusiune” (lat. *confusio*; gr. ἀταξία); „escomunicat” (lat. *excommunicatus*; gr. ἀκοινωνήτος); „causa” (lat. *causa*; gr. αἰτία); „pietate” (lat. *pietas, pietatis*, Can. 14 Ap.); „parochia” (lat. *parochia*; gr. παροικία); „decretată” (lat. *decretam*;

⁹⁶ † Andrei ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 18; G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum...*, p. 19; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 6.

⁹⁷ † Andrei ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 25; G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum...*, p. 28; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 7.

⁹⁸ † Andrei ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 38; G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum...*, p. 49; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 12.

⁹⁹ † Andrei ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 57; G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum...*, p. 91; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 22.

gr. ὀρυσθεΐσαν); „fornicațiune” (lat. *fornicatio*, -onis; gr. πορνεία); „sacerdotal” (lat. *sacerdotalis*; gr. ἱερατικός); „injurie” (lat. *injuria*; gr. ἀδικέω, Can. 27 Ap.); „a demanda” (gr. προστάττομεν); „dignitate” (lat. *dignitas*, gr. ἀξία), „principi lumesci” (lat. *secularibus principibus*; gr. κοσμικῶν ἀρχόντων, Can. 30 Ap.; *Pidalion*: „boierilor lumești”); „admonițiune” (lat. *admonitio*; gr. παράκλησις, Can. 31 Ap.); „sentința” (lat. *sententia*; gr. γνώμη), „concordia” (lat. *concordia*, gr. ὁμόνοια); „religiune” (lat. *religio*, gr. εὐσεβεία); „umanitate” (lat. *humanitas*; gr. φιλανθρωπία, Can. 16 IV Ec.). De asemenea, putem regăsi tipuri diferite de calchieri, precum: „minciunoierei” (gr. ψευδοιερῆς, Can. 47 Ap.); „pusilanimitate” (gr. μικροψυχία, Can. 5 I Ec.); „asiediere” (gr. διάταξις, dispoziție, Can. 3 Ap.); „asediat” (pentru gr. ἐκτεθέντας, „a stabili”); „neprimibil” (lat. *non recipiendus*; gr. ἄδεκτος); „scrisori recomandatorie” (lat. *litteris commendatitiis*, Can. 12 Ap.).

În raport cu traducerea *Pidalionului*, putem constata mai multe asemănări și diferențieri. Pe de o parte, Mitropolitul Șaguna preia din *Pidalion* anumiți termeni, precum: „nu de curând sădit” (gr. νεόφυτον, Can. 2 I Ec.); „mujerie împreună locuitoare” (gr. συνείσακτον); prepusul (gr. ὑποψία, Can. 3 I Ec.). Pe de altă parte, se diferențiază de *Pidalion* prin împrumutul termenilor de origine latină, termeni care oferă totuși un grad de modernitate a limbii, precum: „a mutila” (lat. *mutilare*), în loc de „a se ciunti”, pe care îl regăsim în traducerea textului de secol XIX. *Pidalionul*, spre exemplu, traduce gr. ψευδεπίγραφα, din Can. 60 Ap., cu „minciunosuprascrise”, iar Șaguna folosește expresia: „cu inscripții mincinoase”. În Can. 2 IV Ecumenic, *Pidalionul* transpune titulaturile prin transfer lexical direct, precum: „iconom” (gr. οικονόμος); „ecdic” (gr. ἔκδικος); „paramonar” (gr. παραμονάριος), dar traducerea lui Andrei Șaguna¹⁰⁰ redă corect sensul acestor termeni prin: econom¹⁰¹, avocat¹⁰²,

¹⁰⁰ † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 68.

¹⁰¹ Cuvântul οικονόμος este compus din οἶκος (spațiu habitual, locuință, casă, gospodărie, patrie) și νόμος, care provine de la verbul νημεῖν (a împărți, distribui, porționa, menține, administra) și îl desemnează pe cel care „administrează o casă, un patrimoniu, sau un spațiu habitual”. Începând cu secolul al IV-lea, izvoarele creștine atestă implicarea clericilor în administrarea averilor bisericești, exclusivitatea gestionării bunurilor numai de către episcop fiind sancționată de către sinoade. Existența unui iconom, ajutor al episcopului în administrarea bunurilor bisericești, poate fi datată încă de la începutul secolului al IV-lea, dar este obligatoriu impusă și instituționalizată prin canoanele Sinodului de la Calcedon.

¹⁰² Termenul ἔκδικος desemnează un avocat sau reprezentant legal. Etimologic termenul ἔκδικος (ὁ ἐκ, ἔξω, δίκης ὄν) înseamnă „cel ce este contra sau contrar legii”. Prin

portar¹⁰³. *Pidalionul* folosește termenul de *mirean*, traducerea lui Șaguna folosește și termenul *laic*, dar și pe cel de *mirean*¹⁰⁴. Totuși, această

asimilare cu verbul ἐκδικάζω (*a decide un proces legal, a apăra, a răzbuna o cauză*) termenul ἐκδικος înseamnă „apărător, răzbunător al cauzei sau al drepturilor”. Începând cu secolul al II-lea î.Hr. termenul a fost folosit pentru a desemna un avocat sau un reprezentant legal. Eclicul era un apărător bisericesc, consultant sau sfătuitor juridic al episcopului. Marea lor majoritate provenea din rândul preoților, dar sunt atestați și diaconi sau laici ca deținând această titulatură. Condiția de asumare a acestei titulaturi era dată de necesitatea pregătirii lor juridice ca avocați deoarece aceștia reprezentau Biserica în procesele cu Statul. De asemenea, erau implicați în judecățile bisericesti ale clerului și laicatlui, în cazuri matrimoniale, reprezentau legal văduvele și orfanii în caz de necesitate. Dezvoltarea acestui oficiu în Biserică a dus la apariția, începând cu a doua jumătate a secolului al VII-lea, a unui *protekdikos*, care prezida acele tribunale al avocaților sau defensorilor bisericesti.

¹⁰³ Termenul παραιμόναχος (lat. mansionarius) desemnează un paznic sau administrator al unui imobil. Paramonarul sau prosmonarul era paznicul bisericii, fiind responsabil cu paza imobilului și pe timpul nopții și rămânea în biserică și noaptea.

¹⁰⁴ În teologia ortodoxă, pentru desemnarea acestei stări bisericesti se folosesc doi termeni: *mirean* și *laic*. Temenul *mirean* provine de la cuvântul slavon *miriane* și desemna inițial acea persoană care participa la viața Bisericii în mod asumat și activ și care era recunoscută concomitent de către clerici ca făcând parte din turma lui Hristos. Cuvântul *miriane* era opus termenului *narod* (popor), care desemna o masă eterogenă de oameni. Începând cu secolul al XVIII-lea, după reformele bisericesti ale lui Petru cel Mare, care excludeau orice rol semnificativ al mirenilor în Biserică, cei doi termeni au fost folosiți cu același sens, prin *miriane* înțelegându-se o persoană lumească, neinițiată sau needucată și ignorantă (Vera SHEVZOV, *Russian Orthodoxy on the Eve of Revolution*, Oxford University Press, 2003, p. 18). Termenul a fost transferat chiar și clericilor, mai ales din zonele rurale rusești, de unde provine expresia de *preot mirean* sau *preot de mir*, adică *preot de lume* sau *lumesc*. De cele mai multe ori, neînțelegerea perspectivei ortodoxe a importanței laicilor în Biserică se naște din definirea și perceperea greșită a termenului de *laic*, mai ales datorită dezvoltării unor sensuri negative și a unor împrumuturi semantice pe filiera franceză în perioada contemporană. Conform acestora, *laicul* este desemnat drept o persoană în afara religiei, în afara tagmei bisericesti, o persoană lumească, opusă, de cele mai multe ori, celor inițiați în credință. Sursele istorice patristice indică o depășire a unei definiții opoziționale, de genul „laicii sunt simpli opuși clericilor”, cât și a unei definiții negative, „laicii nu sunt clerici”. Privit din punct de vedere etimologic, cea de-al doilea termen, λαϊκός (lat. *laicus*), provine de la cuvântul grecesc λαός (popor), însemnând „cel ce aparține poporului”. Termenul s-a format din substantivul λαός și sufixul -ικός, sufix folosit pentru a desemna apartenența la un grup sau la o categorie specială, iar nu la o masă eterogenă de oameni. Termenul nu apare în niciuna dintre scrierile vechi sau nou-testamentare. Cu toate acestea, semnificația cuvântului său de origine, λαός (popor), este fundamentală pentru dezvoltarea ulterioară a termenului. Folosit în traducerea greacă a Vechiului Testament de peste 2000 de ori, termenul λαός este folosit pentru a evidenția poziția specială și privilegiată a poporului evreu ca popor ales al lui Dumnezeu – Hermann STRATHMANN, „Λαός”, în G. ΚΙΤΙΕΛ (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 4, 1967, p. 32. În Noul Testament, termenul λαός descrie apartenența credincioșilor la Biserică, privită ca „popor al lui Dumnezeu”, o comunitate organică și organizată, care Îl are drept cap pe Iisus Hristos, iar nu o adunare sau o grupă de oameni necunosători și neinițiați. În acest sens laicul reprezintă un membru al poporului lui Dumnezeu, primit prin renașterea baptismală și prin ungerea cu Sfântul Mir. Prima folosire creștină a cuvântului λαϊκός o întâlnim la sfârșitul secolui I, în *Scrisoarea către corinteni* a Sf. Clement Romanul, unde folosește expresia ὁ λαϊκός ἄνθρωπος (*omul laic*), arătând că în Biserică fiecare membru

alternanță multiplă a termenilor arată că limbajul pe care Șaguna îl folosește pentru desemnarea termenilor canonici tehnici nu este unul unitar. De exemplu, pentru termenul grecesc ἀφορίζω, Șaguna folosește: „să se lipsească de împartasirea bisericească” (gr. ἀφορίζω, Can. 5 Ap.), în nenumărate canoane folosește „sa se segregeze” (lat. *segregare*), dar în Canoanele 56 și 58 Ap. traduce prin „a se afurisi”. Un termen introdus de către Andrei Șaguna în limbajul de specialitate este cel de „jurisdicție” (Can. 1 III Ec.; 8 IV Ec.). La traducerea pasajului din Can. 1 III Ec.: „οὗτος κατὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων διαπράττεσθαι τι οὐδαμῶς δύναται („acesta nu poate să facă nicidecum ceva împotriva episcopilor eparhiei)”, Andrei Șaguna traduce: „unul ca acela nici decum nu poate avea jurisdicțiune asupra Episcopiloru din Mitropolie”, deși nici traducerea latină nu conține termenul „jurisdicție”: „is adversus suae provinciae episcopos nihil penitus agere potest”¹⁰⁵. Ediția lui Șaguna nu a reprezentat o îmbunătățire a traducerii canoanelor, nemaifiind ulterior editată. Cu toate acestea, a servit ca mijloc de cunoaștere a tradiției canonice, mai ales datorită accesului mai dificil la colecția *Pidalionului*. Pe lângă aceste traduceri, la începutul secolului al XX-lea au mai existat alte câteva încercări de traducere, dar care nu au excelat sau modificat cu mult modul de redare a canoanelor¹⁰⁶. Pentru aceste motive, nu le vom supune spre analiză.

are datoriile și menirea proprie. Termenul este folosit și de către Clement Alexandrinul, în *Stromate*, prima dată pentru a-i desemna pe credincioși alături de preot și diacon, și de două ori cu sens negativ, dar fără a se referi la credincioși ca laici, descriind acoperământul care despărțea clerul de popor în cultul iudaic, împiedicând *credința laică* sau *profană* de a intra în locul destinat preoților mozaici. La Origen, cuvântul λαϊκός are un înțeles eminent pozitiv, arătând că mulți dintre laici vor fi recunoscuți ca fericiți și sfinți. În varianta sa latină, termenul *laicus* este folosit pentru prima dată de către Tertulian, arătând că în cazuri excepționale chiar și laicilor li se oferă dreptul de a săvârși Botezul, însă prin aceasta nu trebuie să își aroge funcția episcopului, căruia îi este încredințată deplin săvârșirea Sfințelor Taine (TERTULIAN, *De Baptismo*, XVII, *apud* Heinrich LENNERZ, *De sacramento baptismi*, Gregorian Biblical Books, 1955, p. 89). Un termen mai adecvat pentru a desemna această stare bisericească ar putea fi cel de *credincioși*, deoarece nu impune anumite precondiționări negative, precum termenii *laic* și *mirean*.

¹⁰⁵ † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone...*, p. 62; G. BEVERIGII, *Synodikon: sive Pandectae canonum ss. apostolorum...*, p. 99; L. HOWELL, *Synopsis canonum SS. Apostolorum...*, p. 24.

¹⁰⁶ Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sfinților Apostoli”, pp. 379-404; C. ERBICEANU, „Canoanele sfinților și prea laudaților apostoli comentate”, pp. 725-752, 849-874; XXIV (1900), 1, pp. 988-1019; C. ERBICEANU, „Canoanele Sinoadelor Ecumenice”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIV (1900), 5-7, pp. 412-443, 505-527, 629-635; M. THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, 1905.

3. Traducerea în limba română a comentariilor lui *Nicodim Milaș*, realizată de către Uroș Kovincici și Nicolae Popovici¹⁰⁷, reprezintă, față de traduceri anterioare, un pas mare pentru redarea canoanelor în limba română. Traducătorii înșiși afirmă că textul canoanelor a fost comparat cu ediția grecească, fiind redat, în cazurile de diferențiere față de traducerea episcopului sârb, după *Syntagma ateniană*¹⁰⁸. După cum vom vedea, această traducere reprezintă singura traducere modernă integrală publicată a canoanelor, fiind folosită și astăzi de către canoniștii români. În general, recenziile la volumele lui Milaș, traduse de către cei doi teologi, au fost pozitive¹⁰⁹. Se poate constata că în revistele vremii aceeași recenzie este preluată în mai multe periodice bisericești, reprezentând un mijloc de promovare a ediției. Printre altele, această recenzie, apărută la fiecare volum, semnaleză că:

„Traducerea este făcută într-o limbă clară, lipsită de obscuritățile din traduceri mai vechi. La fiecare canon sunt arătate și canoanele paralele, care tratează despre aceeași chestiune canonică și apoi urmează tălmăcirile amănunțite ale lui Milaș, care lămuresc detaliat chestiunile din toate punctele de vedere cu referire atât la literatura teologică răsăriteană, cât și la cea apuseană”¹¹⁰.

¹⁰⁷ Lucrarea lui Nicodim Milaș, *Правила (Канонес) православне цркве с тумачењима* a fost publicată în două părți în 1895 și 1896. Cele două volume au fost traduse în limba română de către Uroș Kovincici și Nicolae Popovici, care au divizat cele două volume în două părți pentru fiecare volum, astfel: Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici, Nicolae Popovici, Tipografia Diecezană, Arad, vol. I, part. 1, 1930; vol. I, part. 2, 1931; vol. II, part. 1, 1934; vol. II, part. 2, 1936.

¹⁰⁸ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, p. VIII.

¹⁰⁹ A se vedea totuși disputa dintre Nicolae Popovici, Valerian Șesan și Constantin Dron asupra anumitor chestiuni de interpretare în canoanele lui Nicodim Milaș: N. Popovici, „Mențiuni critice asupra cărții Pr. C. Dron, Canoanele. Text și interpretare”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LI (1933), 11-12, pp. 565-578; Pr. C. DRON, „Prof. N. Popovici, Mențiuni critice asupra cărții Pr. C. Dron, Canoanele. Text și interpretare”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LI (1933), pp. 565-578”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LIII (1935), 9-10, pp. 521-529; Arhim. I. SCRIBAN, „Nicodim Milaș, Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii (Arad, 1930)”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XLVIII (1930), 7-8, pp. 781-785; în: *Biserica Ortodoxă Română*, XLIX (1931), 2-3, pp. 284-285; Valerian ȘESAN, „Pr. C. Dron, Canoanele, text și interpretare”, în: *Candela*, XLIII (1932), 1-12, pp. 146-163.

¹¹⁰ *** „Nicodim Milaș, Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii. Vol. I, partea II”, în: *Biserica și școala*, LV (1931), 10, p. 8; *** „Nicodim Milaș, Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii. Vol. II, partea II”, în: *Renașterea*, XIV (1936), 36, p. 4; F.N. „Nicodim Milaș, Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii”, în: *Foaia Diecezană*, LI (1936), 35, p. 7; N. Popovici, „Nicodim Milaș, Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii, vol. II, partea I-a (Arad, 1934)”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LII (1934), 11-12, p. 809.

Deși textul traducerii, pentru anii 1930, a reprezentat o actualizare a limbajului și a terminologiei canonice față de traduceri anterioare, totuși, astăzi, limbajul folosit în această ediție este unul învechit, arhaizant, iar topica este una tributară dezvoltării limbii române de la începutul secolului al XX-lea, Nicolae Popovici fiind închistat în redarea cât mai literală a textului grecesc și sârbesc, inclusiv a topicii acestuia, în care inserează multe arhaisme. Astfel, pentru a da câteva exemple, putem vedea că traducătorii folosesc termeni care au fost ulterior trecuți în registrul arhaismelor: „să lapede” (Can. 5 Ap.); „gâlceavă” (Can. 65 Ap.), „pripire”, „paseri”, „beuturi”, „să nu fie ertat”; „producte”, „s-ar săvârși”. De asemenea, textul abundă în calchieri precum: „întru nimic socotind”: $\pi\alpha\rho' \omicron\upsilon\delta\epsilon\nu \lambda\omicron\gamma\iota\sigma\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ (Can. 16 Ap.); „s-a căsătorit cu două nunți” (Can. 17 Ap. – $\text{Ὁ δ\upsilon\sigma\acute{\iota} \gamma\acute{\alpha}\mu\omicron\iota\varsigma \sigma\upsilon\mu\pi\lambda\alpha\kappa\epsilon\acute{\iota}\varsigma$); „de către necinstitorii de Dumnezeu” (Can. 47 Ap. – $\pi\alpha\rho\acute{\alpha} \tau\acute{\omega}\nu \acute{\alpha}\sigma\epsilon\beta\acute{\omega}\nu$); „cărțile cu inscripții false” ($\tau\acute{\alpha} \psi\epsilon\upsilon\delta\epsilon\pi\acute{\iota}\gamma\rho\alpha\phi\alpha$); „cea a Domnului” (Can. 40 Ap. – $\tau\acute{\alpha} \text{Κυριακά}$); „sinagoga” ($\sigma\upsilon\nu\alpha\gamma\omega\gamma\eta\nu$ – adunare, Can. 64 Ap.). Un alt procedeu folosit în traducerea lui Nicodim Milaș este cel al transferului lexical direct, precum: „catalogul ieraticesc” ($\tau\omicron\upsilon\tau\acute{\alpha} \kappa\alpha\tau\alpha\lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon \iota\epsilon\rho\alpha\tau\iota\kappa\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$); „sinagoga” ($\sigma\upsilon\nu\alpha\gamma\omega\gamma\eta$); „prezbiter” ($\pi\rho\epsilon\sigma\beta\acute{\upsilon}\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$); „s-au catehisit” ($\kappa\alpha\tau\eta\chi\eta\theta\acute{\epsilon}\nu\tau\alpha\varsigma$ – Can. 2 I Ec.); „neofit” ($\nu\epsilon\acute{\omicron}\phi\upsilon\tau\omicron\nu$ – Can. 2 I Ec.). Ceea ce se mai poate constata în traducerea canoanelor din ediția lui Nicodim Milaș este numărul mare de neologisme folosite de către traducători: „demoralizare” ($\acute{\upsilon}\pi\tau\acute{\omicron}\nu\omicron\iota\alpha$); „disordine” ($\acute{\alpha}\tau\alpha\acute{\xi}\acute{\iota}\alpha$); „opera lui Dumnezeu” ($\tau\omicron\upsilon\tau\acute{\alpha} \Theta\epsilon\omicron\upsilon \delta\eta\mu\iota\omicron\upsilon\rho\gamma\acute{\iota}\alpha$); „demitate” ($\acute{\alpha}\acute{\xi}\acute{\iota}\alpha$); „admoniție” ($\pi\alpha\rho\acute{\alpha}\kappa\lambda\eta\sigma\iota\varsigma$); „afacerile bisericesti” ($\tau\alpha\acute{\iota}\varsigma \acute{\epsilon}\kappa\kappa\lambda\eta\sigma\iota\alpha\sigma\tau\iota\kappa\alpha\acute{\iota}\varsigma \chi\rho\acute{\epsilon}\acute{\iota}\alpha\iota\varsigma$, Can. 81 Ap.); „aversiune” ($\acute{\alpha}\eta\delta\acute{\iota}\alpha$ – dezgust, neplăcere, scârbă)¹¹¹; „s-a stabilit și terminul” ($\kappa\alpha\acute{\iota} \kappa\alpha\iota\rho\acute{\omicron}\varsigma \acute{\omega}\rho\iota\sigma\tau\alpha\iota$ – Can. 8 I Ec.). Noutatea, importanța, dar și defectele traducerii lui Nicodim Milaș pot fi scoase în evidență mult mai bine prin compararea ediției sale cu traducerea realizată de către Constantin Dron în aceeași perioadă.

4. Traducerea și comentariile lui *Constantin Dron*¹¹² la canoanele Bisericii Ortodoxe au apărut în două volume, primul fiind editat de

¹¹¹ Constantin GEORGESCU, Simona GEORGESCU, Theodor GEORGESCU, *Dicționar grec-român*, vol. I, Ed. Nemira, București, 2015, p. 99.

¹¹² Pentru repere biografice și bibliografice, a se vedea: *Enciclopedia Ortodoxiei Românești*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 260; Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Ed. Enciclopedică, București, 2002, pp. 164-165; Pr. VI. PRELIPCEANU, „Preotul Dr. Constantin Dron”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 7-8/1972, pp. 618-623; F.N., „Preotul Constantin Dron”, în: *Glasul Bisericii*, 9-10/1972, pp. 1067-1069.

două ori, în 1932, ca ediție de probă, și în 1933, ca ediție finală revizuită și corectată, după cum precizează autorul în prefața ediției¹¹³. Acest volum cuprinde traducerea și comentariile Canoanelor Apostolice. Al doilea volum este publicat în 1935¹¹⁴, cuprinzând traducerea și comentariile la canoanele Sinoadelor Ecumenice. Aceste două volume sunt considerate de către autor o continuare a lucrării sale de doctorat: *Valoarea actuală a canoanelor*¹¹⁵, lucrare care a cunoscut mai multe recenzii, pozitive și negative¹¹⁶. Al treilea volum, din păcate, nu a mai cunoscut lumina tiparului, deși traducerea și interpretarea la canoanele sinoadelor locale și la canoanele Sfinților Părinți se regăsesc, după părerea unora, în manuscris, fiind încredințate Arhiepiscopiei Bucureștilor¹¹⁷, volumul fiind în proiectul pe care C. Dorn îl anunță în prefața primului său volum¹¹⁸. Motivele principale pentru publicarea unei colecții de canoane, concomitent cu publicarea amplei traduceri a operei lui Nicodim Milaș la Tipografia Diecezană din Arad, sunt redate de către autor în prefața lucrării sale¹¹⁹. Ca membru al unei comisii instituite de către Alexandru Lapedatu, Ministrul Cultelor, pentru editarea unei colecții de canoane însoțite de comentarii, comisie care, din păcate, nu s-a mai întrunit, Constantin Dron preia singur această muncă, având ca scop publicarea a trei volume cu comentariile canoanelor. Cât privește textul traducerii canoanelor, C. Dron afirmă:

¹¹³ Constantin DRON, *Canoanele. Text și Interpretare*, vol. 1, Tipografia cărților bisericești, București, 21933, 276pp.

¹¹⁴ C. DRON, *Canoanele. Text și Interpretare*, vol. 2, Tipografia cărților bisericești, București, 1935, 437pp.

¹¹⁵ C. DRON, *Valoarea actuală a canoanelor*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1928, 194pp.

¹¹⁶ Teza lui C. Dron a suscitât o amplă discuție în presa interbelică pe tema revizuirii și a naturii canoanelor, autorul întrând într-o polemică acidă cu George Racoveanu și Nae Ionescu – Nae IONESCU, „Revizuirea canoanelor”, în: *Cuvântul*, IV/1928, p. 1 (articol reprodus și în Nae IONESCU, *Teologia. Integrala publicisticii religioase*, Ed. Deisis, Sibiu, 2003, p. 156; George RACOVEANU, „Canoanele”, în: *Cuvântul*, IV/1928, pp. 1-2; G. RACOVEANU, „Problema canoanelor I”, în: *Cuvântul*, IV/1928, pp. 1-2; G. RACOVEANU: „Problema canoanelor II”, în: *Cuvântul*, IV/1928, pp. 1-3.

¹¹⁷ C. DRON, *Valoarea actuală a canoanelor*, Ed. Doxologia, Iași, 2016, p. 15.

¹¹⁸ C. DRON, *Canoanele. Text și Interpretare*, vol. 1, pp. III-IV: „Acum gândul meu e aproape împlinit. Lucrarea, în curs de imprimare, va apare în trei volume, cuprinzând: cel dintâi – pe care îl public acum – Canoanele Apostolice, al doilea Sinoadele ecumenice, iar al treilea Conoanele sinoadelor locale și ale Sf. Părinți”.

¹¹⁹ C. DRON, *Canoanele. Text și Interpretare*, vol. 1, pp. III-IV.

„Am dat un nou text al canoanelor căci, fără îndoială, nu puteam rămâne la textul din Pidalion. Luând ca bază «Syntagma ateniană» și slujindu-mă de de traduceri franceze din Hefele, Guettée, Saucières, am reușit să pun înaintea un text nou, mai limpede și mai actual”¹²⁰.

Publicate concomitent cu traducerea lui Nicolae Popovici la Nicodim Milaș, traducerea și comentariile lui Constantin Dron la canoane au iscat o mică disensiune între cei doi traducători, manifestată prin recenzii și răspunsuri în periodicele bisericești, la care s-au adăugat și alți teologi prin recenziile lor¹²¹. Motivul principal a fost că, în prefața primului volum, Constantin Dron aduce câteva critici ediției lui Nicodim Milaș. Cert este că cele două traduceri s-au bucurat de atenția critică a teologilor români. În articolul său din 1933¹²², Nicolae Popovici făcea o recenzie dură la traducerea și comentariile lui Constantin Dron. După evidențierea minimală a aspectelor pozitive ale lucrării¹²³, Nicolae Popovici sublinia, apăsând penița criticii, elementele negative ale publicației lui Dron, în special pe cele legate de afirmațiile împotriva lui Nicodim Milaș. N. Popovici aduce un set de cinci critici principale: a. autorul s-a folosit de sursele apusene mai mult decât de cele răsăritene; b. lipsa noutății cercetării istorice la Canoanele Apostolice; c. greșeli de traducere a canoanelor; d. comentarii discutabile la unele canoane; e. afirmații îndreptate împotriva *Statutului Bisericii Ortodoxe Române* din 1925. În cele din urmă, în 1935, după publicarea celui de-al doilea volum, Constantin Dron răspunde lui Nicolae Popovici printr-o contra-recenzie¹²⁴, încercând să-și apere lucrarea. Ca motive

¹²⁰ C. DRON, *Canoanele. Text și Interpretare*, vol. 1, p. IV.

¹²¹ Arhim. I. SCRIBAN, „Pr. C. Dron, Canoanele, vol. I (București, 1932)”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, L (1932), 5, pp. 399; Stelian JIGOU, „Pr. C. Dron, Canoanele. Text și interpretare, vol. I (București, 1932)”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LI (1933), 5-6, pp. 274-277; 7-8, pp. 353-354; Valerian ȘESAN, „Pr. C. Dron, Canoanele, text și interpretare”, în: *Candela*, XLIII (1932), 1-12, pp. 160-163.

¹²² N. POPOVICI, „Mențiuni critice asupra cărții Pr. C. Dron, Canoanele. Text și interpretare”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LI (1933), 11-12, pp. 565-578.

¹²³ Aici se pot nota următoarele precizări ale lui Nicolae Popovici: „lucrarea nu este de lepădat”, „are multe comentarii bune și ne oferă lucruri interesante și, în deosebi cartea se citește cu ușurință fiind scrisă într-o limbă românească frumoasă”, „traducerea textului canoanelor în general este bună și făcută într-o limbă îngrijită și cu termeni aleși” – N. POPOVICI, „Mențiuni critice asupra cărții Pr. C. Dron...”, pp. 565-569.

¹²⁴ Pr. C. DRON, „Prof. N. Popovici, „Mențiuni critice asupra cărții Pr. C. Dron, Canoanele. Text și interpretare”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LI (1933), pp. 565-578”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LIII (1935), 9-10, pp. 521-529.

principale, autorul afirmă că prima ediție a canoanelor a fost numai una de probă și că nu a dorit să elimine importanța și autoritatea colecției lui Nicodim Milaș, după care răspunde detaliat celor cinci critici ale lui N. Popovici.

Pentru a vedea diferențele dintre cele două opere, vom compara traducerea lui Nicolae Popovici la Nicodim Milaș și traducerea lui Constantin Dron la Canoanele Apostolice și ale Sinoadelor Ecumenice, pe care autorii le menționează în recenziilor lor.

Astfel, la Canoanele Apostolice, putem constata câteva îmbunătățiri aduse de către Constantin Dron față de traducerea lui Popovici: la Can. 8 Ap., Dron traduce „αἴτιος βλάβης γενόμενος τῷ λαῷ” prin „s-a făcut pricină de sminteală poporului”, înlocuind redarea neologică a lui Milaș: „s-a făcut vinovat de demoralizarea poporului”¹²⁵; la Can. 16 Ap., Dron traduce „παρ’ οὐδὲν λογισάμενος” prin „ar nesocoti”, față de traducerea literală de la Milaș, „întru nimic socotind”; la Can. 17 Ap., Dron traduce „Ὁ δὺςὶ γάμοις συμπλακεῖς” prin „Cel de două ori căsătorit”, față de ediția lui Milaș unde avem traducerea confuză „cel ce s-a căsătorit cu două nunți”; la Can. 19 Ap., Dron traduce „Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος” prin „cel căsătorit cu două surori”, față de transpunerea literală de la Milaș: „cel ce a ținut două surori”; la Can. 32 Ap., Dron traduce „τελευτήση” prin „ar fi murit” în loc de „s-ar săvârși”; la Can. 65 Ap., traduce „ἐν μάχῃ”, cu „certându-se”, față de „în gâlceavă”. De asemenea, și la Canoanele Sinoadelor Ecumenice se pot constata mai multe îmbunătățiri ale traducerii lui Dron față de traducerea lui Popovici din ediția lui Nicodim Milaș, astfel: la Can. 2 I Ec., Dron traduce termenul „νεόφυτον”, prin „nu de curând botezat”, față de transferul direct al termenului regăsit în ediția lui Milaș: „nu neofit”; tot la acest canon, Dron traduce „τὸ ἀποστολικὸν γράμμα” prin „cuvântul apostolului”, față de Milaș: „apostolica scriptură”; la Can. 3 I Ec., Dron traduce sintagma „συνείσακτον ἔχειν” prin „să poată locui împreună cu o femeie”, față de Milaș, unde regăsim: „să aibă femeie introdusă pe furiș”; totuși, Dron nu traduce corect termenul ἔχειν, ci îl parafrazează.

În alte cazuri, traducerea lui Dron este imprecisă în comparație cu traducerea lui Popovici din ediția lui Milaș, ca de exemplu: la Can. 36 Ap.,

¹²⁵ Termenul βλάβης poate avea sensul de: „vătămare, neajuns, pagubă, năpastă” – Constantin GEORGESCU, Simona GEORGESCU, Theodor GEORGESCU, *Dicționar grec-român*, vol. II, Ed. Nemira, București, 2012, p. 70; G. IOANIDU, *Dicționar elino-românesc tradus de pe al lui Skarlat D. Vizantie*, vol. 1, Tipografia Statului, București, 1864, p. 427.

Dron traduce „καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν” prin „a îndeplini slujba”, față de Milaș, unde găsim traducerea corectă a verbului καταδέχομαι prin „a primi”. De asemenea, și construcția „τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγγχειρισθεῖσαν αὐτῶ”, legată de pasajul anterior, este redată de către Dron printr-o parafrază: „nu va avea grija poporului încredințat lui”; același procedeu de parafrizare este aplicat de către Dron și în Can. 37 Ap. la construcția „τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας”, transpusă prin: „chestiunile care privesc buna cinstire de Dumnezeu”. La Can. 9 Ap., Dron traduce „ἄταξία” prin „neorânduială”, care reprezintă o calchiere de expresie rezultată prin echivalarea exactă a sensului radicalului modelului grecesc, față de traducerea lui Milaș, unde găsim: „disordine (ἄταξία)”. O altă traducere imprecisă a lui Dron, față de traducerea lui Milaș, se regăsește în Can. 38 Ap., unde acesta traduce gr. σφετερίζω (*a-și împrăstia, a sustrage*), prin „a irosi”, modificând astfel sensul canonului. La Can. 42 Ap., Dron redă sintagma „κύβοις σχολάζων” prin parafraza „care-și pierde vremea la jocuri de noroc”, înțelegând prin κύβοις (zar, cub) toate jocurile de noroc, ceea ce este mai mult o interpretare, decât o traducere a termenului grecesc. Nici traducerea lui Milaș nu excelează la acest canon, fiind prea literală: „jucându-se cu zaruri”. La Can. 47 Ap., Dron traduce „τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἄσεβῶν” prin „pe cel amestecat cu cei necredincioși”, având o transpunere infidelă a verbului „μολύνω” (a păta, a întina, a mânji, a necinsti) și a formei sale de pasiv cu prepoziția παρὰ și cu complementul de agent „τῶν ἄσεβῶν”, confundând, de asemenea, verbul „μολύνω” cu „μίγνυμι” (a amesteca). Transpunerea lui Milaș, printr-o amplă calchiere, nu reprezintă nici ea un progres în traducere: „cel spurcat de către necinstitorii de Dumnezeu”. La Can. 50 Ap., traducerea lui Dron merge mult prea departe de originalul grecesc, transpunând: „τρία βαπτίσματα μιᾶς μυστήσεως ἐπιτελέση, ἀλλ’ ἐν βάπτισμα”, prin: „nu va săvârși la taina botezului trei afundări, ci numai una”, traducerea lui Popovici fiind, în acest caz, mult mai aproape de textul grecesc: „nu va săvârși trei afundări ale unei taine, ci o afundare”, cu toate acestea este prea literală. În Canoanele 51 și 63 Ap., Dron redă sintagma „τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ” prin „din rândul clericilor/preoților”, iar nu prin „registru sau catalogul preoțesc/clerical”. Acest catalog sau registru era o condică unde erau numărate toate persoanele consacrate, hirotonite sau hirotesite, implicit clericii inferiori. La Can. 2 I Ec., Dron redă sensul sintagmei „προάγειν εἰς ἐπισκοπήν” printr-o amplă parafrază: „li s-a încredințat și demnitatea

episcopală”, față de traducerea mai literală a lui Popovici: „se promovau la episcopat”, iar la Can. 3 I Ec. redă „πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγεν” prin regionalismul „care ar fi în afară de orice prepus”, față de Milaș, unde regăsim: „libere de toată bănuiala”. Un alt exemplu, deși nu negativ, este traducerea termenului „ἀκοινωνήτων” din Can. 5 I Ec. prin: „cei îndepărtați din obște”. Se pot constata și alte traduceri imprecise la Dron, cum ar fi: „cel rânduie la botez” pentru „τῶ κατηχομένῳ (catehumentului)”, în Can. 2 I Ec.

Unele traduceri, depărtându-se de textul grecesc, impun viziunea personală a traducătorului asupra canonului, fiind mai mult un act de interpretare decât de traducere. Astfel, Dron traduce sintagma „πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς (înaintea Patruzecimii)”, din Can. 5 I Ec., prin „înaintea postului mare”, deși termenul „Τεσσαρακοστῆς” poate fi înțeles aici și în alt mod¹²⁶. Un alt exemplu de traducere care schimbă sensul canonului este cea de la Can. 4 I Ec., unde Dron traduce: „ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμπήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων” prin: „să se

¹²⁶ Can. 5 I Ec. stabilește întrunirea unui sinod al episcopilor de două ori pe an, fixând perioada pentru întâlnire. Aceeași precizare este regăsită și în Can. 20 Antiohia și în Can. 37 Ap., totuși acestea schimbă momentul întâlnirii. În Can. 20 Antiohia se afirmă: „μετὰ τὴν τρίτην ἑβδομάδα τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ὥστε τῆ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς ἐπιτελεῖσθαι τὴν σύνοδον” („o dată după a treia săptămână a sărbătorii Paștilor, încât să se încheie sinodul cu a patra săptămână a Cincizecimii”), „τὴν δὲ δευτέραν σύνοδον, γίνεσθαι εἰδοῖς ὀκτωβρῖαις, ἥτις ἐστὶ δεκάτη Ὑπερβερεταίου” („iar al doilea sinod să se țină la *Idele* lui octombrie, care este a zecea zi a lui *Hyperbetaeus*”); Can. 37 Ap.: „τῆ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς, δευτέρον δὲ, Ὑπερβερεταίου δωδεκάτη” („în a patra săptămână a Cincizecimii, iar a doua oară, pe doisprezece octombrie”). Sintagma „πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς”, din Can. 5 I Ec., a fost interpretată diferit. Unii autori consideră sintagma: „πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς”, drept Patruzecime a Cincizecimii, adică Înălțarea Domnului, patruzeci de zile de la Înviere. Aceasta ar duce la identitatea dintre cele trei canoane. A se vedea: Sévérien SALAVILLE, „La tessarakostî du Ve canon de Nicée (325)”, în: *Échos d'Orient*, t. 13, 81/1910, pp. 65-72; S. SALAVILLE, „Tessarakoste: Carême ou Ascension?”, în: *Échos d'Orient*, t. 14, 91/1911, pp. 355-357; Hugo KOCH, „Tessarakoste in can. V von Nicäa (325)”, în: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 44/1925 (NF 7), pp. 481-486; S. SALAVILLE, „Τεσσαρακοστή, Ascension et Pentecôte au IVE siècle”, în: *Échos d'Orient*, t. 28, 155/1929, pp. 257-271; Danilo CECCARELLI MOROLLI, „Justinian and the Obligation of Anannual Synod. A Concrete Case of the Influence of Roman Law on Oriental Canon Law Today”, în: *Justitia Dharmaram Journal of Canon Law*, vol. 5, 2/2014, pp. 193-204; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 42-43. Alți canoniști o consideră ca perioadă a Postului Mare, care precede Învierea Domnului: Georgios A. RHALLIS, Michael POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, Atena, 1852, pp. 125-126; N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 2, p. 32.

întrunească cel puțin trei, care făcându-se alegători și luând înțelegere prin scrisori cu cei ce nu sunt de față". Înțelesul pe care îl redă această traducere ne face să credem că la alegerea unui episcop, după întrunirea a trei episcopi ai eparhiei, aceștia singuri sunt alegătorii, înștiințând ulterior și pe cei care nu sunt de față. Însă traducerea corectă ar fi: „adunându-se neapărat în același loc cel puțin trei, după ce și cei absenți au fost coalegători și au consimțit prin scrisori”, ceea ce arată caracterul sinodal al alegerii episcopului de către toți episcopii eparhiei. O altă traducere abuzivă a lui Dron poate fi regăsită la Can. 8 I Ec. unde traduce: „ὥστε χειροθετούμενους αὐτούς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ” prin „cei hirotoniți să rămână astfel în cler”, față de traducerea lui Milaș, unde regăsim: „punându-se mâinile asupra lor și așa să rămână în cler”. Dron face un întreg excurs pentru opțiunea lui interpretativ-traductologică¹²⁷.

De asemenea, se pot constata traduceri deficitare la ambii autori. Astfel, în Can. 80 Ap., sintagma „ἐκ φάυλης διαγωγῆς” este tradusă de Dron prin parafraza „care a avut o purtare rea”, față de Milaș care traduce cu „din viața păcătoasă”. Traducerea mai aproape de original ar fi „dintr-o conduită josnică”, evitând repetiția regăsită în traducerea lui Milaș. La Can. 81 Ap., textul: „καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις” este redat de către Dron prin: „să se amestece pe sine în lucruri care privesc cârmuirea obștească”, iar de către Milaș „să se pună pe sine în servicii publice”. Traducerea mai aproape de textul grecesc și de sensul verbului „καθιέναι”¹²⁸ ar fi: „să se coboare pe sine însuși în administrații publice”. O problemă reală este întâmpinată de către cei doi traducători la redarea sintagmei „ἡ καθολικὴ ἐκκλησία”, Dron o traduce de fiecare dată diferit, fie prin: „Biserica ecumenică”, fie „Biserica universală”, fie „Biserica sobornicească”, iar N. Popovici o traduce prin „Biserica catolică” sau „Biserica catolicească”.

Un aspect pozitiv pe care îl putem semnala la traducerea lui C. Dron față de cea a lui N. Popovici este redarea verbelor grecești care sunt la diateza pasivă tot prin diateza pasivă și în limba română, față de traducerea la Milaș unde sunt redată prin diateza reflexivă, producând, de cele mai multe ori, anumite confuzii. De exemplu, la Can.

¹²⁷ A se vedea înțelesul termenului χειροθετούμενους în comentariul lui P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 59-60.

¹²⁸ G. LAMPE, *A Greek Patristic Lexicon*, p. 689; G. IOANIDU, *Dicționar elino-românesc tradus depe al lui Skarlat D. Vizantie*, p. 1110.

2 I Ec., Dron redă verbul „κατηχηθέντας” prin „au fost instruiți”, pe când Popovici traduce: „s-au catehisisit”.

Ceea ce se poate constata din toate aceste exemple este, pe de o parte, tendința lui Nicolae Popovici de a traduce textul grecesc cât mai literal, metoda literalismului garantându-i o anumită fidelitate față de textul și viziunea lui Nicodim Milaș, iar pe de altă parte, la Constantin Dron, impunerea traducerii literare prin redarea multor cuvinte cu ajutorul parafrazelor ample. Consider că traducere canoanelor nu ar trebui nici să exagereze în literalism, dar nici să se abată foarte mult de la textul grecesc, astfel încât să se piardă sensul unor termeni sau, mai grav, sensul redat prin traducere să fie contrar celui din textul grecesc. De asemenea, ceea ce se întâlnește în traducerea lui N. Popovici în ediția lui Milaș este redarea excesiv de obositoare a construcțiilor participiale prin gerunzii repetitive, iar nu prin propoziții subordonate. Acest procedeu de traducere ar aduce un plus de accesibilitate a textului.

5. În 1991 și 1992 au apărut prima și a doua ediție a *Canoanelor Bisericii Ortodoxe*, cu notele și comentariile Arhid. prof. Ioan Flocă¹²⁹. Ediția a apărut *incognito*, fără numele editurii și fără numele orașului, de aceea unii autori consideră că prima ediție a fost publicată la București¹³⁰, iar alții, la Sibiu. Lucrarea a fost reeditată de către Sorin Joantă, fiind a treia ediție îmbunătățită¹³¹. Din păcate, după câte am observat prin compararea edițiilor, „îmbunătățirea” este nesemnificativă, păstrând aceleași greșeli regăsite în prima și a doua ediție. Ce se poate constata în traducerea realizată în ediția lui Ioan Flocă¹³², la Can. 1 I Ecumenic, supus inițial spre comparație, este faptul că traducerea canonului are 131 de cuvinte, deși în limba greacă sunt doar 73 de cuvinte, traducerea având un număr aproape dublu de cuvinte față de textul grecesc, diferență reîntâlnită la majoritatea canoanelor traduse (de exemplu, în Can. 40 Ap. traducerea conține 132 de cuvinte, față de textul grecesc cu 93 de cuvinte). Această diferență este dată de nenumăratele cuvinte explicative puse de către autor între paranteze, dar inserate în textul final al traducerii, pentru a clarifica sau facilita

¹²⁹ I. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1991, ²1992.

¹³⁰ M. PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, p. 184; Viorel SAVA, „The Christian Family and its problems in the light of St Basil's canons – a pastoral approach”, în Nicu DUMITRAȘCU, *Christian Family and Contemporary Society*, Bloomsbury Publishing, 2014, p. 74, nota 29.

¹³¹ I. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, ³2005.

¹³² I. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, p. 51.

înțelesul unor termeni. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, efectul este tocmai opus, îngreunând traducerea și fluiditatea acesteia, explicațiile fiind fie redundante, fie devenind pe alocuri un obstacol real pentru înțelegerea traducerii. De exemplu, ediția lui Ioan Floca conține următoarele explicații redundante „clar (de înțeles)”, „roade (produse)”, „motiv (pretext)”, „osebită (separată)”, „pune (așeza)”, „tiran (uzurpator)”, „de seamă (însemnat)”, „rânduiască (chivernisească, administreze)”, „ocupându-se cu oastea (exercitând o funcție militară)”, ceartă (sfadă), de obște (ale noastre comune) și altele. Unele explicații din paranteze nu numai că nu facilitează înțelesul, ci îl și îngreunează, după cum ar fi: la Can. 14 Ap. – „parohia (eparhia)”; Can. 15 Ap. – „parohia (enoria)”, „eunuc (scopit, famen)”, „castrat (scopit)”; Can. 31 Ap. – „stăruință (poftire la ordine)”, „ar muri (s-ar săvârși)”; Can. 62 Ap. – „să se îndepărteze din Biserică (să se dea anatemei)”, ceartă (sfadă); Can. 47 Ap. – „eretici” (cei fără credință adevărată), sinagoga (adunarea iudeilor sau a ereticilor), „cu clevetire (în mod calomnios)”; Can. 6 II Ec. – „legea (religia) lui”, eparhiei (mitropoliei); Can. 1 III Ec. – „s-a adăugat (atașat) sinedriului (adunării) dezbinării (celor dezbinați)”, „de neînlăturat (obligatorie) a nevârstnicilor (minorilor), monahiilor (călugărițelor)”. Multe dintre aceste explicații reprezintă conformarea ediției lui Ioan Floca cu traducerea realizată la Nicodim Milaș, cuvintele explicative fiind cele folosite de către traducerea românească la Nicodim Milaș.

Totuși, alte explicații regăsite între paranteze sunt foarte folositoare pentru înțelegerea textului, precum: „sicheră meșteșugită (băuturi meșteșugite – Can. 3 Ap.)”, „să fie ispitiți (verificați)”, „cele domnești (bunurile Domnului)”, „să se hărăzească (dedice)”, „a luat (în căsătorie) două surori”, „giruri (garanții)”, „împușinarea sufletului (din micimea de suflet)”, „întâietățile (privilegiile)”, „sorocul (termenul de iertare)”, „se numără în canon (sunt socotiți în rândul clerului)”, „să chivernisească (administreze)”; „dreptarului (tomosului)”, „slobozenia (libertatea)”, „abzicerea (demisia)”, „hirotésie (hirotonie)”, „altar (sanctuar)”, „așezămintelor (azilurilor)” și altele.

Cu toate acestea, traducerea ar fi fost mult mai accesibilă dacă s-ar fi păstrat numai o variantă dintre cele propuse. De asemenea, unele paranteze explicative conțin mai multe sinonime la cuvântul tradus, și acelea redundante, după cum ar fi: „a rândui (promova, face)”, „eunuc (scopit, famen)”, „ar apuca cu de-a sila (ar strica, ar silui)”, „afurisiți

(excomunicați, neîmpreunați cu Hristos)” sau la Can. 6 III Ec.: „afurișiți (neîmpărtășiți, neîmpreunați, excomunicați)”, „spurcatele și pidosnicele (condamnatele, striccatele) învățăături (dogme) ale lui Nestorie”, „zapise (documente, scrisori)”, „luarea aminte (cumpătatea, acrivia)”, „ar înainta (ar institui, ar rândui)”, „cârmuirea (jurisdicția, ascultarea)”, „treaba (chestiunea, cauza)”; „act împărătesc (rescript, carte împărătească)”, „se sfințească (hirotesească, consacre)”.

Unele paranteze conțin mai mult de două explicații ale cuvântului, cum ar fi la Can. 6 IV Ec.: „fără sorocire (destinație, absolut fără legătură, legat de vreun loc)”, „cu pogorământ (umanitar, cu omenie, cu îngăduință)”.

Numărul explicațiilor adiacente din paranteze, regăsite în traducerea lui Floca, este, la majoritatea canoanelor, între 5 și 10, unele canoane conținând chiar mai multe: 12 I Ec. – 12 paranteze; 23 IV Ec. – 13 paranteze; 8 Trulan – 15 paranteze; 2 Trulan – 18 paranteze; Can. 28 IV Ec. – 20 de paranteze; Can. 8 III Ec. – 21 de paranteze; Can. 3 Trulan – 25 de paranteze; unele ajung chiar la 53 de paranteze explicative, precum în Can. 1 Trulan. Toate aceste explicații îngreunează accesul cititorului la text și obturează înțelesul canonului.

În anumite locuri, traducerea realizată de către Ioan Floca este mult mai arhaizantă decât cea realizată în anii 1930, la Nicodim Milaș sau de către Constantin Dron. De exemplu, Canonul 81 Apostolic este mai dificil de înțeles în ediția Arhid. Ioan Floca.

Can. 81 Ap. la N. Milaș 1930	Can. 81 Ap. la C. Dron 1932	Can. 81 Ap. la Floca 1992
„Am zis că nu se cuvine episcopului sau presbiterului să se pună pe sine în servicii publice, ci să se îndeletnicească cu afacerile bisericesti”.	„Am spus că nu se cuvine episcopului sau preotului să se amestece pe sine în lucruri care privesc cârmuirea obștească, ci să se îndeletnicească numai cu treburile Bisericii”.	„Am zis că nu se cuvine ca episcopul sau presbiterul să se pogoare pe sine în ocârmuiri obștești (publice), ci să se hărăzească (dedice) nevoilor (treburilor) bisericesti”.

În ceea ce privește dependența colecției realizate de către Ioan Floca, se poate constata preluarea traducerii din ediția românească la Nicodim Milaș. Astfel, un număr de 629 de canoane sunt preluate direct din ediția lui Nicodim Milaș¹³³, 496 de canoane reprezentând canoanele sinoadelor locale și canoanele Sfinților Părinți, și 133 de canoane reprezentând canoanele întregitoare și prescripțiile canonice. Diferența dintre cele două ediții este dată de faptul că ediția lui Ioan Floca șterge parantezele folosite la ediția lui Nicodim Milaș pentru cuvintele explicative care nu se regăsesc în textul grecesc, menite totuși să faciliteze înțelegerea propoziției. De aceea, a doua parte a traducerii este mult mai fluidă decât prima parte realizată de către autor.

În unele cazuri, dependența nu este totală, deoarece ediția lui Floca schimbă anumite cuvinte arhaizante din traducerea la Milaș, dar uneori, din cauza lipsei de comparare cu textul grecesc, redarea lui Floca este greșită. Putem da ca exemplu Can. 9 al lui Petru al Alexandriei. În ediția lui N. Milaș avem traducerea la pasajul

„ὅτι καὶ ὅτε ὁ καιρὸς τοῦ πάθους αὐτοῦ προσήγγισεν οὐχ ἑαυτὸν παρέδωκεν, ἀλλ' ἐδέξατο, ἕως ἦλθον ἐπ' αὐτὸν μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων· λέγει οὖν πρὸς αὐτούς· Ὡς ἐπὶ ληστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με;”

„că atunci când s-a apropiat vremea patimei Lui nu s-a predat, ci a așteptat până ce au venit asupra Lui cu săbii și cu fuști; atunci zise către ei: «Ca la un tâlhar ați venit cu săbii și cu fuști să mă prindeți» (Marcu 14, 48)»¹³⁴.

Însă ediția lui Floca preia acest pasaj în felul următor:

„ci atunci când s-a apropiat vremea patimei Lui, nu s-a predat, ci a așteptat până ce au venit asupra Lui cu săbii și cu furci; atunci zise către ei: «Ca la un tâlhar ați venit, cu săbii și cu furci să mi prindeți» (Marcu 14, 48)»¹³⁵.

¹³³ Am mai identificat și o preluare aproape totală a Canoanelor Apostolice: 1, 6, 7, 11, 12, 13, 28.

¹³⁴ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II, part. 2, p. 20.

¹³⁵ I. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, p. 328.

Prin urmare, Nicodim Milaș redă sintagma „μαχαίρων και ξύλων” prin „cu săbii și cu fuști”; termenul „fuști” înseamnă: „bătă, ciomag, lance, măciucă”, fiind o traducere fidelă a termenului ξύλων, care înseamnă „bucată de lemn, ciomag, bătă”. În redarea sa, Floca schimbă cuvântul „fuști” în „furci”, probabil din cauza neînțelegerii termenului arhaic de „fusci”, fiind confundat cu „furci”. Termenul grecesc pentru „furcă” ar fi fost δίκρανος, iar nu ξύλον¹³⁶.

După cum am menționat, ediția lui Floca a fost reeditată în anul 2005, având, într-adevăr, unele corecturi, mai ales ortografice. Cu toate acestea, reeditarea reia greșelile regăsite în edițiile precedente, cum ar fi: în Can. 8 I Ecumenic, „vin la sobornicirea și apostoleasca Biserică”¹³⁷, în loc de „vin la Biserica sobornicească și apostolească”, substantivul „sobornicirea” fiind, evident, o eroare de redactare, reluată totuși chiar și în a treia ediție.

O altă traducere, de data aceasta mult mai gravă, care schimbă înțelesul întregului canon, poate fi regăsită atât la Floca, cât și la Milaș, de unde este preluată traducerea Can. 9 al Sf. Vasile cel Mare. Astfel, Milaș și Floca traduc: „Ἡ δὲ συνήθεια, καὶ μοιχεύοντας ἄνδρας καὶ ἐν πορνείαις ὄντας, κατέχεσθαι ὑπὸ τῶν γυναικῶν προστάσει” prin „iar obiceiul orânduiește ca atât bărbații adulteri, cât și cei ce trăiesc în desfrâu să se rețină de la femei”, ceea ce ar însemna că adulterii și desfrânații să nu mai aibă relații cu femei, ci să se rețină de la acestea. Însă canonul spune chiar contrariul: „Pe de altă parte, obiceiul rânduiește ca bărbații adulteri și cei care sunt în desfrânări să fie păstrați de către femei”, adică femeile să nu-și părăsească bărbații, chiar dacă aceștia au căzut în adulter sau desfrânare¹³⁸. Această greșeală de traducere pervertește întregul înțeles al canonului.

Totuși, fără a încerca să respingem aceste traduceri ale textelor cano-nice, care au servit, după puțința și gradul lor de complexitate, clericilor și laicilor ca sursă principală a cunoașterii tradiției canonice, se impunea imperios o traducere modernă a canoanelor, adaptată dezvoltării actuale a limbii române. Însă criteriile lingvisticii și traductologiei nu sunt sufici-ente, ci, după cum afirmă Umberto Eco în tratatul său de traductologie:

¹³⁶ Traducerea noastră este: „că atunci când s-a apropiat momentul Pătimirii Lui nu S-a predat pe Sine Însuși, ci a așteptat până când au venit la El cu săbii și ciomege, de aceea spune către cei care, după cum se zice, L-au predat lui Pilat: «ca la un tâlhar ați ieșit, cu săbii și ciomege, ca să Mă prindeți» (Marcu 14, 48)”.

¹³⁷ I. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, ²1992, p. 51; ³2005, p. 60.

¹³⁸ A se vedea și traducerea indicată la Can. 9 al Sf. Vasile cel Mare care traduc în același fel.

„o traducere nu reprezintă doar o trecere de la o limbă la alta, ci și de la o cultură la alta, de la o viziune de ansamblu la alta. Un traducător nu trebuie să țină seama numai de regulile strict lingvistice, ci și de elementele culturale, în sensul cel mai amplu al termenului”¹³⁹.

De aceea, traducerea de față încearcă să adapteze textul canonic la standardele lingvistice, culturale și teologice ale timpului nostru.

4. Dezvoltarea terminologiei canonice și traduceri românești

O altă problemă regăsită în traduceri românești este redarea termenilor grecești în conformitate cu sensul și gradul actual de dezvoltare și consolidare a terminologiei canonice. Dezvoltarea terminologiei s-a realizat în timp, de aceea nu se poate aplica o grilă standard de înțelegere a termenilor, ci trebuie să se urmărească dezvoltarea lor sincronică și diacronică. În momentul în care considerăm canoanele drept legi cu o terminologie unitară, această teză poate duce la interpretări deficitare. Să oferim câteva exemple. Deși textele bisericești atestă încă din secolul al III-lea¹⁴⁰ folosirea termenilor hirotonie (χειροτονία, χειροτονεῖν) și hirotesie (χειροθεσία, χειροθετεῖν), până în secolul al VIII-lea, diferența dintre cei doi nu este bine determinată, aceștia fiind interschimbabili¹⁴¹. Distincția ritualică și liturgică între hirotonie, înțelesă ca punere a mâinilor peste diaconi, preoți și episcopi în vederea primirii harului preoției, și hirotesie, ca punere a mâinilor peste anumite persoane, pentru primirea binecuvântării necesare unor slujiri

¹³⁹ Abordarea traducerii din perspectivă interpretativă a fost excelent realizată de către Umberto Eco, *A spune cam același lucru: experiențe de traducere*, trad. Laszlo Alexandru, Ed. Polirom, Iași, 2008.

¹⁴⁰ Ritualul punerii mâinilor asupra unui episcop îl găsim exemplificat în *Tradiția Apostolică* a Sf. Ipolit Romanul (cca. 200-235): „Când va fi numit și va fi plăcut de toți, poporul să se adune împreună cu prezbiteriul și episcopii prezenți într-o zi de duminică și, cu consimțământul tuturor acestora, să-și pună mâinile peste el (*Numerii* 27, 18, 23), iar prezbiteriul să stea în liniște. Toți să păstreze tăcerea rugându-se din inimă pentru pogorârea Duhului. După care unul dintre episcopii de față, rugat de toți, să-și pună mâna peste cel care se hirotonește episcop și să se roage, spunând astfel” – Cf. IPOLIT ROMANUL, *Tradiția Apostolică*, apud Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 573.

¹⁴¹ Cyrille VOGEL, „Chirotonie et Chirothésie: importance et relativité du geste de l'imposition des mains dans la collation des ordres”, în: *Irénikon*, 45/1972, pp. 7-21, 207-238; C. VOGEL, „L'imposition des mains dans les rites d'ordination en Orient et en Occident”, în: *La Maison Dieu*, 102/1970, pp. 58-59.

bisericești, se dezvoltă progresiv până în secolul al VIII-lea și ulterior. Totuși, tradiția ortodoxă face diferențiere între clericii care primeau harul preoției și clericii care primeau o binecuvântare specială pentru a fi slujitori ai Bisericii. Însă diferența dintre ei nu era dată doar de actul cultic al punerii mâinilor, hirotonie sau hirotesie, ci, pentru a deveni cleric în ierarhia sacramentală, era nevoie de împlinirea anumitor condiții morale, canonice și eclesiale.

În acest sens, canoanele Sinoadelor Ecumenice și ale sinoadelor locale folosesc cei doi termeni, hirotonie și hirotesie, cu același înțeles, hirotonia fiind aplicată atât episcopilor, preoților, diaconilor, dar și tuturor treptelor clerului (Can. 10 Antiohia), chiar și diaconiștelor, Can. 15 IV Ec. folosind pentru acestea ambii termeni, deși Can. 19 I Ec. susține că diaconiștele nu au nicio hirotesie și sunt numărate în rândul laicilor. Tot datorită sinonimiei inițiale dintre cei doi termeni, hirotesia este aplicată și episcopilor, preoților, diaconilor (Can. 13, 17 Antiohia) și horepiscopilor (Can. 10 Antiohia)¹⁴². De aceea, până în secolul al VIII-lea, nu se poate structura o diferențiere clară în folosirea celor doi termeni, în Can. 8 al Sinodului Ecumenic de la Niceea sau în Can. 6 de la Calcedon, termenii apar ca fiind echivalenți. În practica și textele liturgice, această sinonimie sau interschimbabilitate este continuată și în secolele următoare. După secolul al XII-lea, conform comentariilor canoniștilor bizantini Zonaras și Balsamon¹⁴³, se face diferența clară între hirotonie

¹⁴² Termenul *χειροθεσία* este folosit în Can. 19 I Ec., 6 IV Ec., 15 IV Ec., 14 VII Ec. (x4), 9 Neocezareea, 10, 13, 17 și 22 Antiohia, iar verbul *χειροθετούμαι* doar o singură dată în Can. 8 I Ec. – Pavlos MENEVISOGLU, *Λεξικόν των ιερών κανόνων*, Ed. Epektase, Katerini, 2013, p. 329.

¹⁴³ De menționat aici și diferența de opinie asupra termenului de „hirotonie” la canoniștii bizantini. Astfel, Zonaras, în interpretarea la Can. 1 Ap. afirmă: „Acum hirotonie (*χειροτονία*) este denumită împlinirea rugăciunilor de consacrare a celui desemnat să fie preot și invocarea Duhului Sfânt asupra celui peste care arhiereul își întinde mâna, binecuvântând pe cel ce este hirotonit, dar în vechime *hirotonie* era numită însăși alegerea prin vot. Și, fiindcă le era permis și mulțimilor cetăților să aleagă arhierei, se adunau mulțimile și alegeau pe unul sau pe altul. Astfel, pentru ca votul celor mai mulți să izbutască, se spunea ca cei ce fac alegerea să-și întindă mâna (*τὰς χεῖρας τεῖναι*), pentru ca cei ce votau pe fiecare să fie numărați și cel ales de către cei mai mulți era desemnat pentru arhierie. De aici și-a primit numele de hirotonie. Dar și părinții sinoadelor, folosindu-se de aceasta, au găsit astfel de cuviință să numească alegerea prin vot drept hirotonie. Deoarece sinodul din Laodiceea spune în al cincilea canon că «nu se cuvine să se facă hirotonii în prezența celor din treapta ascultătorilor», însă au numit voturile drept hirotonii, deoarece exista mai ales obiceiul ca mulți să se adune la consacrarea arhiereului, iar la alegeri prin vot, pentru a nu se aduce anumite acuzații împotriva bărbaților care votau, s-a interzis ca unii să fie prezenți, dintre care și cei din treapta ascultătorilor” – G.A. RHALLIS, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, p. 2. Totuși, Balsamon, în interpretarea la

și hirotesia, hirotonia desemnând investirea sacramentală a episcopilor, preoților și diaconilor, iar hirotesia referindu-se la instituirea clerului inferior, ca slujitori cu funcții liturgice. Sf. Simeon al Tesalonicului impune, la începutul secolului al XV-lea, diferențierea liturgică între clerul hirotonit și cel hirotosit: primul are locul în altar, iar cel de-al doilea, exclusiv în afara altarului¹⁴⁴, iar împărtășirea celor dintâi se face în altar, pe când ceilalți se împărtășesc în afara altarului, precum monahii și laicii¹⁴⁵. În momentul în care analizăm termenii grecești folosiți în diferite canoane, comparativ cu transpunerea lor în limba română, vom constata, în multe cazuri, impunerea unei terminologii uniformizate în traduceri canoanelor în limba română. De exemplu, Can. 19 I Ec. afirmă despre diaconițe „μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν”, formulare redată: „căci nici vreo hirotesia oarecare au” (*Pidalion*); „fiindcă nici vreo hirotesia oare care au” (M. Theodorian); „nu au nicio hirotonie” (Nicodim Milaș); „neavând hirotezie” (C. Dron); „nu au nicio hirotesia” (Floca). La folosirea verbului χειροτονεῖν pentru diaconițe, în Can. 15 IV Ec.: „Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα [...]. Εἰ δὲ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν [...]”, traducerile românești întâmpină reale dificultăți: „Diaconițe femei să nu se hirotonească mai înainte de patruzeci de ani [...], iar dacă, după ce au primit hirotesia [...]” (*Pidalion*); „Diaconițele femei să nu se hirotonească mai înainte de 40 de ani [...]. Iar dacă după ce au primit hirotesia [...]” (M. Theodorian); „Să nu se consacre femeie într-un diaconisă înainte de patruzeci de ani [...]. Iar dacă, primind hirotesia [...]” (Nicodim Milaș); „Femeia să nu se hirotonească diacon înainte de patruzeci de ani [...]. Iar dacă primind sfințirea

același canon apostolic, încearcă să combată părerea lui Zonaras, spunând: „Acest canon apostolic vorbește despre hirotonia săvârșită în biserică de către arhieru, precum afirmă și marele Pavel: „nu-ți pune mâinile degrabă pe nimeni, nici nu te face părtaș la păcatele altora” (*Timotei* 5, 22), iar nu despre alegerea prin vot, precum au spus unii, urmând celor afirmate în chip nescris, pe baza întinderii mâinilor realizată atunci când se făceau alegerile prin vot ale arhierilor de către mulțimea orașelor. Căci, deși Sinodul din Laodiceea spune în canonul al cincilea „că nu se cuvine să se facă hirotoniile în prezența celor din treapta ascultătorilor”, pe baza lui unii au presupus că acest canon vorbește despre alegerea prin vot, dar mie mi se pare că aceștia nu vorbesc corect, căci hirotonia, deși este făcută înaintea multora, este săvârșită în biserică prin rugăciuni tainice”.

¹⁴⁴ SF. SIMEON AL TESALONICULUI, *Tâcuire privitoare la templul sfânt și Liturghie*, în: Diac. Ioan I. Ică jr, *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului – integrala comentariilor liturgice bizantine*, Ed. Deisis, Sibiu, 2012, p. 374; SF. SIMEON AL TESALONICULUI, *Despre Sfânta Liturghie*, în: Diac. I.I. Ică jr, *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului...*, p. 433.

¹⁴⁵ SF. SIMEON AL TESALONICULUI, *Despre Sfânta Liturghie*, în: Diac. I.I. Ică jr, *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului...*, p. 430.

[...]” (C. Dron); „Femeia înainte de 40 de ani să nu se sfințească (hirotesească, consacre) întru diaconiță [...]. Iar dacă, primind hirotesia [...]” (Floca). De asemenea, la Can. 10 Antiohia, când termenul χειροθεσία este folosit pentru episcop: „χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπου εὐληφότες”, traducerile românești oscilează între: „de ar fi și luat hirotesia de episcop” (*Pidalion* și M. Theodorian) și „de ar fi și luat hirotonie de episcop” (Milaș și Floca).

După cum se poate constata, majoritatea traducerilor menționate, cu excepția celei din *Pidalion* și uneori și cea a lui M. Theodorian, redau termenii hirotonie (χειροτονία, χειροτονεῖν) și hirotesia (χειροθεσία, χειροθετεῖν) în funcție de categoria clericală la care se referă textul, iar nu în conformitate cu gradul de dezvoltare al terminologiei canonice. Dacă respectivul canon se referă la treptele ierarhiei sacerdotale, atunci atât χειροτονία, χειροτονεῖν, cât și χειροθεσία, χειροθετεῖν sunt redați prin „hirotonie”. Dacă termenii χειροτονία, χειροτονεῖν se referă la clericii inferiori, sunt redați prin „consacrare”, „sfințire”, „hirotonisire” etc, evitându-se termenul „hirotonie”. Traducătorii încearcă să evite posibila confuzie între hirotonie și hirotesia. De exemplu, Can. 2 Apostolic vorbește despre hirotonia clericilor. Nicodim Milaș¹⁴⁶ preia diferențierea între hirotonie și hirotesia și o impune în Can. 2 Apostolic, care vorbește în general despre „cei alți clerici”¹⁴⁷, considerându-i pe unii drept cler superior, iar pe ceilalți cler inferior. Delimitare între *ordines minores* și *ordines maiores* este, de cele mai multe ori, tributară teologiei și practicii apusene. Tradiția canonică a Bisericii Răsăritene nu a cunoscut această diferențiere tranșantă între un cler considerat inferior și unul considerat superior¹⁴⁸. Sinodul de la

¹⁴⁶ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. I, p. 182.

¹⁴⁷ Începând cu secolul al IV-lea, canoanele sinoadelor locale și ecumenice îi desemnează pe clerici prin mai mulți termeni: κληρος (cler), κληρικοί (clerici), κανών (canon), ἱερατικοί (preoți, sacerdoți), ἱερατεῖον (preoțime sau sacerdoțiu), τάγμα ἱερατικόν (starea preoțească). De asemenea, pentru a identifica toate structurile ierarhice ale clerului superior și inferior, fiecare biserică avea un catalog al preoțimii sau al clericilor (κατάλογος τοῦ ἱερατικοῦ, κατάλογος τῶν κληρικῶν), unde erau trecute toate persoanele cu funcții sacramentale sau liturgice. În izvoarele de drept bizantin aceștia sunt numiți: *clerici*, *ecclesiastici*, *ministri*, *sacerdotes*, *clericatus*, *clericorum consortium* sau *ecclesiasticorum consortium*. Toți termenii anteriori sunt folosiți pentru a-i desemna nu numai pe episcopi, preoți și diaconi, ci și pe slujitorii bisericești care nu făceau parte din ierarhia sacramentală.

¹⁴⁸ C. SOTINEL, „Le personnel épiscopal. Enquêtes sur la puissance de l'évêque dans la cité”, în C. SOTINEL, É. REBILLARD, *L'évêque dans la cité du IVe au Ve siècle. Image et autorité*, Roma, 1998, p. 119.

Laodiceea, prin Can. 24 și 27, face diferențiere între *ιερατικοί* (preoți, sacerdoți), între care se numără preoții și diaconii, și cei din treapta bisericească a slujitorilor (*ύπηρέται*), între care se numără citeții, cântăreții, exorcisții, ușierii sau cei din tagma asceților. Sinodul Trulan, prin Can. 77, face diferență între *ιερατικοί* (preoți, sacerdoți – episcopul, preotul și diaconul), *κληρικοί* (clerici – ipodiaconii, citeții și cântăreții), *άσκηταί* (asceții sau *monahii*) și laici. Aceeași structurare a ierarhiei bisericești este evidențiată și de către canonistul bizantin Theodor Balsamon, care, în comentariul său la canonul menționat, afirmă că:

„preoții sunt cei ai altarului, care sunt hirotoniți, adică: episcopii, preoții, diaconii și ipodiaconii, iar clericii sunt toți cei care slujesc în afara altarului în biserici, precum citeții și toți ceilalți asemănători”¹⁴⁹.

Zonaras afirmă în comentariul său la Can. 42 al Sinodului de la Laodiceea că: „preoți se numesc cei din altar, iar clericii toți ceilalți”¹⁵⁰. Sf. Simeon al Tesalonicului face diferența între cei care sunt hirotoniți și se împărtășesc în altar și cei care sunt hirotesiiți și se împărtășesc în afara altarului. Diferențierea dintre clerul superior și cel inferior este dată de actul sacramental al investirii și de locul specific în sinaxa euharistică. Cu toate acestea, Can. 28 și 125 ale Sinodului din Cartagina, cât și Epistola sinodului din Africa către papa Celestin, episcopul cetății Romei, folosesc expresia „clericii inferiori” (*οί κατώτεροι κληρικοί*) pentru a desemna treptele care nu au primit hirotonia în episcop, preot sau diacon, dar nu pentru a impune o diferențiere tranșantă între aceste trepte.

Considerăm că traducerea trebuie să rămână fidelă față de gradul de dezvoltare al limbii la momentul compunerii canonului respectiv, dar să ofere și note explicative sau interpretative, astfel încât să nu existe confuzii suplimentare. De aceea, traducerea de față conține mai multe note la terminologia canonică principală, prin care am încercat să scoatem în evidență gradul de dezvoltare a termenilor în perioada emiterii canonului respectiv, dar și dezvoltarea lor ulterioară.

¹⁴⁹ G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τών θείων και ιερών κανόνων*, vol. II, p. 485.

¹⁵⁰ G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τών θείων και ιερών κανόνων*, vol. III, p. 210.

5. Problema unui text grecesc editat critic

Față de critica textuală biblică, care se bucură de păstrarea a peste 5.600 de manuscrise grecești, datând din secolul al II-lea până în secolul al XVI-lea, la care se adaugă nenumărate traduceri și citări patristice, critica textuală canonică are la dispoziție în jur de 500¹⁵¹ de manuscrise grecești, majoritatea datând după secolul al X-lea. După cum arată David Wagschal, jumătate dintre aceste manuscrise (240) reprezintă manuscrise ale colecțiilor secolului al XII-lea, care includ comentariile bizantine, având, de cele mai multe ori, un text uniformizat, un text recept, fenomen care se poate constata în mare parte în textul bizantin al criticii textuale biblice¹⁵². În jur de 130 de manuscrise conțin ediții ale canoanelor care datează înainte de colecțiile canoniștilor bizantini, acestea fiind cele folosite în marea majoritate a edițiilor critice ale textului canoanelor. Reconstruirea textului înainte de recenziile bizantine ale secolului al XII-lea se bazează tocmai pe aceste manuscrise și pe compararea lor cu traducerile în diferite limbi. Cel mai vechi manuscris al canoanelor este *Codex Patmiacus* sau *Patmensis* 172, un codex scris în uncială pe membrană, cu 289 file, provenit din Mănăstirea Sf. Ioan Teologul, din Patmos¹⁵³. Acest manuscris este datat la începutul secolului al IX-lea, în jurul anului 800. Unii autori mai noi au datat acest

¹⁵¹ D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883, p. 25, nota 3.

¹⁵² D.F. WAGSCHAL, *The Nature of Law and Legality in the Byzantine Canonical Collections*, 381-883, pp. 71-72.

¹⁵³ O descriere amănunțită a manuscrisului este făcută de Paulos MENEVISOGLOU, *Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ιερών κανόνων (Πάτμου 172-Αθηνών 1372)*, Ed. Katerine, Tesalonic, 2006, 151pp. și Paulos MENEVISOGLOU, „Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 172 χειρόγραφον τῆς Πάτμου (Συλλογὴ ἱερῶν κανόνων περὶ τὸ 800)”, în: *Ὁρθοδοξία*, 4/1997, pp. 359-381 [autorul datează manuscrisul în jurul anului 800: P. MENEVISOGLOU, *Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ιερών κανόνων (Πάτμου 172-Αθηνών 1372)*, p. 13]. O descriere a manuscrisului cu privire la canoanele Sinodului Trulan este făcută de: Heinz OHME, *Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum: (Concilium Quinisextum)*, în Eduard SCHWARTZ, Johannes STRAUB (eds), *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, Series Secunda, vol. II, Walter de Gruyter, 2013, pp. XLII-XLIII. Alte descrieri generale se pot consulta la: V. BENESHEVICH, *Канонический сборник XIV титулов со второго четверти VII века до 883 г.*, St. Petersburg, 1905, pp. 230-242 (datate în sec. al IX-lea); R. FLOGAUS, „Das Concilium Quinisextum (691/2). Neue Erkenntnisse über ein umstrittenes Konzil und seine Teilnehmer”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 102/2009, pp. 26-28 (datează manuscrisul în jurul anului 800); C.H. TURNER, „Canons attributed to the Council of Constantinople A.D. 381, together with the names of the bishops from two Patmos MSS POB POG”, în: *Journal of Theological Studies*, 15/1914, pp. 161-178.

manuscris la sfârșitul secolului al IX-lea¹⁵⁴. Un alt manuscris, provenit din același mediu precum *Codex Patmensis 172*, este și *Codex Patmensis 173*, datat la sfârșitul secolului al IX-lea, scris în minusculă pe membrană, având 218 file. Ambele manuscrise conțin *Syntagma în XIV titluri*¹⁵⁵. O comparație între cele două manuscrise a fost realizată de către E. Mühlberg¹⁵⁶. Deși tradiția manuscriselor canonice nu se bucură de vechime, totuși, mai mulți autori au încercat să reconstruiască sau să editeze critic textul grecesc pe baza manuscriselor păstrate.

Între anii 1852-1859, doi juriști și oameni politici de origine greacă, Georgios A. Rhalles¹⁵⁷ (Γεώργιος Α. Ράλλης) și Mihail Potles (Μιχαήλ Ποτλής)¹⁵⁸, au editat în șase volume: *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν*

¹⁵⁴ A se vedea remarca făcută de L. Pieralli la: H. OHME, *Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum: (Concilium Quinisextum)*, p. XXVII, nota 75.

¹⁵⁵ Ioanes SAKKELION, *Πατμιακὴ βιβλιοθήκη ἤτοι αναγραφή τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ τὴν νῆσον Πάτμον γεραρᾶς καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ τοῦ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου τεθησαυρισμένων χειρογράφων τευχῶν*, Atena, 1890, pp. 90-92 (unde se poate găsi o descriere amănunțită a conținutului manuscrisului).

¹⁵⁶ E. MÜHLBERG (ed.), *Gregorii Nysseni Epistula Canonica*, Brill, Leiden/Boston, 2008, pp. XLI-XLV.

¹⁵⁷ G.A. Rhalles s-a născut în anul 1804 în Constantinopol, fiind fiul diplomatului fanariot Alexandros Rhalles. Acesta, după revolta din 1821 a fost omorât de către turci, iar Georgios a fugit în Europa, studiind dreptul în Paris și Viena. Reîntors în Grecia în anul 1829 a ocupat mai multe funcții în sistemul juridic, iar în anul 1837 a fost numit profesor de drept comercial în Atena, fiind ulterior de mai multe ori rectorul Universității ateniene. În timpul lui Otto I a fost ales în mod repetat Ministru al Justiției, începând din anul 1841. A murit în Austria la vârsta de 79 de ani, în 1883.

¹⁵⁸ Mihael Potlis s-a născut în anul 1812 la Viena, fiind fiul unui negustor grec. A făcut studii la Școli de specialitate din Viena, având cetățenia austriacă, și a absolvit dreptul după cursurile din anii 1832-1836 la Facultatea de Drept din Viena. În anul 1837 pleacă în Grecia unde primește din partea regelui Otto I mai multe funcții în Stat. Datorită funcțiilor politice pe care le-a asumat, opera canonică a lui M. Potlis nu a cunoscut o dezvoltare remarcabilă. În Grecia, Dreptul canonic, ca știință academică, a fost introdus pentru prima dată în anul 1855 prin înființarea catedrei de drept bisericesc la Universitatea König Otto din Atena sub conducerea lui Michael Potlis – S. TROIANOS, „Die Entwicklung und der aktuelle Stand des kanonischen Rechts und der Kanonistik in der griechischen Orthodoxie”, în P. ERDO, P. SZABO (eds), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico. Il diritto canonico di fronte al terzo millennio. Atti dell'XI Congresso Internazionale di Diritto Canonico e del XV Congresso Internazionale della Società per il Diritto delle Chiese Orientali (Budapest, 2-7 Settembre 2001)*, Budapest, 2002, pp. 53-59 (articol reluat în: *Historia et Ius*, 2, Sakkulas, Atena, 2004, pp. 739-758); David GARCIA-PARDO, „L'enseignement et l'étude du droit ecclésiastique de l'État dans les Universités de Grèce, Espagne France, Italie et Portugal”, în José María GONZÁLEZ DEL VALLE, Alexander HOLLERBACH, *Enseignement Du Droit Ecclésiastique de L'état Dans Les Universités Européennes*, Peeters Publishers, 2005, p. 171. Bibliografia lui Potles nu cuprinde foarte multe opere, ceea ce putem menționa este cursul lui introductiv în dreptul canonic, o lucrare de mici dimensiuni – Mihael POTLES, *Εισαγωγικόν μάθημα εις το εκκλησιαστικόν δίκαιον της ανατολικῆς ορθοδόξου εκκλησίας*, Ed. Nikolaos Anghelidis, Atena, 1859. Totuși, gândirea lui M. Potlis va influența dreptul canonic ortodox din mediul grecesc timp de

κανόνων¹⁵⁹ sau, după cum este cunoscută în literatura de specialitate, *Synagma ateniană*, cuprinzând cea mare parte din opera canonică a Bisericii Ortodoxe. Pagina de titlu poartă și remarcă: „ἐγκρίσει τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας / cu aprobarea Sfintei și Marii Biserici a lui Hristos”, prin care se poate vedea că lucrarea a primit, încă de la început, binecuvântarea Patriarhiei Ecumenice¹⁶⁰. Detalii semnificative despre lucrare pot fi preluate din prefața la cel de-al doilea volum al colecției, unde sunt redată cele două hotărâri ale Sinodului Bisericii Greciei:

„Sfântul Sinod al Eladei, către domnul Georghios A. Rhallis, Președintele Areopagului (Curții de Casație), ne-a fost adus la cunoștință prin adresa din 11 a lunii aprilie, venită din partea voastră că urmează să publicați după același model Synodiconul lui Bevergius, îmbunătățit și îndreptat din diferite scrieri ale unui manuscris al vechiului Codice, care se păstrează în Biblioteca mitropoliei de Trapezount și care cuprinde *Syntagma sfintelor canoane* creată cu trudă de către preaînțeleptul patriarh Fotie și *Nomocanonul* lui, dar și interpretările lor făcute de către Teodor Balsamon și interpretarea lui Ioan Zonaras la Sfintele Canoane la care au fost adăugate acestei ediții și *Syntagma alfabetică* a lui Matei Valstares și hotărârile patriarhale și imperiale luate din Leunclavius¹⁶¹, care se referă la structura bisericească, împreună cu un dicționar al termenilor dificili din această lucrare și un cuprins al celor conținute și cereți pentru aceasta aprobarea și susținerea Sinodului¹⁶²”.

Prin urmare, Sfântul Sinod al Greciei, salutând această inițiativă, oferă la data de 25 aprilie 1852 binecuvântarea sa pentru publicarea volumelor, întreaga colecție purtând astfel și aprobarea sinodală a

aproape o jumătate de secol – S. TROIANOS, „Die Entwicklung und der aktuelle Stand des kanonischen Rechts”, p. 55. Pentru mai multe detalii biografice, a se vedea: H. REITTERER, „Potlis (Botly), Michael (1812-1863), Jurist und Politiker”, în: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, 8/1981, p. 228.

¹⁵⁹ G.A. RHALLIS, M. POTLES (eds), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 1: *Nomocanonul Patriarhului Fotie*, 1852; vol. 2: *Canoanele apostolice și canoanele sinoadelor ecumenice*, 1852; vol. 3: *Canoanele sinoadelor locale*, 1853; vol. 4: *Canoanele Sfinților Părinți*, 1854; vol. 5: *Deciziile sinodale și hotărârile arhiepiscopilor și patriarhilor Constantinopolului*, 1855; vol. 6: *Syntagma lui Matei Blastares*, 1859.

¹⁶⁰ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, p. 143.

¹⁶¹ Johannes LEUNCLAVIUS, *Jus Graecoromanum*, vol. 2, Frankfurt, 1596.

¹⁶² G.A. RHALLIS, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. I-II.

Bisericii Eladei. De aceea, se poate afirma că *Syntagma ateniană* este o colecție sinodală. Această lucrare are la bază, ca izvoare principale¹⁶³: *Synodiconul* lui Beveridge¹⁶⁴, *Codex Trapezount*, din anul 1779, care se bazează pe un manuscris din anul 1311¹⁶⁵, și alte ediții¹⁶⁶.

Colecția a fost imediat receptată atât în mediile ortodoxe, cât și occidentale, răspândirea ei fiind foarte rapidă. *Volumul I* conține o amplă listă a celor care au susținut și procurat această lucrare, fiind difuzată în Atena, Calcedon, în întreaga Patriarhie Ecumenică, dar și la București – 14 volume fiind trimise domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei, 10 volume Mitropolitului Nifon, 10 volume la Mănăstirea Văcărești, 10 volume la Mănăstirea Hurezi și la alte mănăstiri și personalități, în total 100 de volume în Țara Românească, la Iași, 100 de volume, lui Grigore Ghica, și în multe alte orașe și țări. În *Volumul al III-lea* există o altă listă a celor care au procurat această lucrare, colecția de canoane ajungând până în Rusia, la Sankt Petersburg și Moscova, sau în Venetia ori Alexandria. Lucrarea a fost imediat cunoscută și în Transilvania, Mitropolitul Andrei Șaguna dedicând în *Elementele dreptului canonic*¹⁶⁷ din 1854 un capitol acestei colecții de canoane. Deși se tipăriseră doar două volume din colecție, mitropolitul transilvănean afirma: „opul acesta încă are autoritate mare în Biserică, căci s-a aprobat prin Sinodul Greciei și învățăturile acestor scriitori bisericești sunt în mare renume

¹⁶³ Pentru o analiză în detaliu a acestor izvoare, a se vedea: P. MENEVISOGLOU, *Tò Σύνταγμα Πάλλη και Ποτλή και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα*, Ed. Epektase, 2009, pp. 19-80.

¹⁶⁴ GUILIELMUS BEVEREGIUS, *Synodikon sive Pandectae Canonum SS. Apostolorum et conciliorum ab Ecclesia graeca receptorum*, E Theatro Sheldoniano sumptibus Guilielmi Wells & Roberti Scott, 1672. P. Menevisoglou compară cele două opere și ajunge la mai multe diferențe între cele două. Cea mai importantă este dată de faptul că Beveridge nu conține *Nomocanonul* în XIV Titluri, care este redat în *Syntagma ateniană* după manuscrisul *Trapezunt 1779* (4r-74v) și pe baza celor două ediții Justellus din 1615 și Voellus din 1661 – P. MENEVISOGLOU, *Tò Σύνταγμα Πάλλη και Ποτλή και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων...*, pp. 26-30.

¹⁶⁵ Este vorba despre *Cod. 1372* din Biblioteca Națională a Atenei, datat în anul 1779, fiind, de fapt, o copie făcută după un codice realizat în anul 1311, la Trapezunt, actualmente în biblioteca palatului Topkapı (nr. 115) din Istanbul – P. MENEVISOGLOU, *Tò Σύνταγμα Πάλλη και Ποτλή και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων...*, p. 33. P. Menevisoglou dedică un amplu studiu acestui manuscris: P. MENEVISOGLOU, *Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ἱερῶν κανόνων* (Πάτμον 172-Ἀθηνῶν 1372), pp. 71-140.

¹⁶⁶ În introducerea la primul volum, G. Rhalles oferă o listă întreagă cu edițiile folosite. Între acestea, cele mai importante sunt colecțiile: *Pidalion*, *Beveridge*, *Nomocanonul* din 1615 de la Paris, colecția lui Iustelus, 1661, Mansi și multe altele: G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 1, pp. XVI; P. MENEVISOGLOU, *Tò Σύνταγμα Πάλλη και Ποτλή και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων...*, pp. 36-42.

¹⁶⁷ ANDREIU BARONU DE ȘAGUNA, *Elementele dreptului canonic...*, pp. 49-50.

la toți aceia care îi cunosc pe dânșii”¹⁶⁸, unul dintre ei fiind chiar Andrei Șaguna, care l-a întâlnit personal pe G. Rhalles la Brașov și Sibiu, în 1851 și 1852¹⁶⁹. În manualul său de *Drept bisericesc*, Nicodim Milaș afirma despre *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*:

„în fruntea tuturor operelor, izvoarelor și colecțiilor dreptului canonic al Bisericii Ortodoxe de Răsărit e colecția aprobată de sinodul patriarhal din Constantinopol, precum și de autoritățile cele mai înalte ale celorlalte Biserici autocefale mai importante și se bucură de autoritate absolută”¹⁷⁰.

De asemenea, același episcop sârb afirma despre *Syntagma ateniană* că „este cea mai bună și cea mai potrivită lucrare care a apărut până acum cu privire la izvoarele dreptului bisericesc greco-oriental”¹⁷¹. Având binecuvântarea a trei mari Biserici, Patriarhia Ecumenică, Biserica Greciei și Biserica Rusiei, canonistul sârb conchide:

„Ținând seamă de posibilitatea și imposibilitatea referințelor celorlalte Biserici autocefale de a-și exprima aprobarea în mod solemn, noi, pe baza aprobărilor pronunțate de către centrele principale ale ortodoxiei, putem privi această ediție de universal recunoscută și astfel o putem recunoaște ca adevăratul *Corpus iuris ecclesiae orthodoxae orientalis*”¹⁷².

În spațiul apusean, cercetători renumiți, precum Jean Baptiste Pitra¹⁷³ sau juristul german F.A. Biener¹⁷⁴, au dedicat imediat ample articole de recenzare a volumelor *Syntagmei ateniene*. În studiul lui Biener, putem vedea aspectele pozitive ale lucrării, dar și câteva aspecte corijabile, care ar putea fi revizuite la o reeditare a textului. Acestea includ, în primul volum, elucidarea problemei autorului *Nomocanonului*, citarea corectă a

¹⁶⁸ ANDREIU BARONU DE ȘAGUNA, *Elementele dreptului canonic...*, pp. 49-50.

¹⁶⁹ ANDREIU BARONU DE ȘAGUNA, *Elementele dreptului canonic...*, p. 50.

¹⁷⁰ N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 164; N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, pp. 141-145.

¹⁷¹ N. MILAȘ, *Dreptul bisericesc oriental*, pp.164-165

¹⁷² N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, p. 143.

¹⁷³ Jean Baptiste PITRA, *Des canons et des collections canoniques de l'Église Grecque: d'après l'édition de M.G.A. Rhalli, président de l'aréopage*, Libr. de A. Durand, 1858, 73pp.

¹⁷⁴ F.A. BIENER, „Das kanonische Recht der griechischen Kirche”, în: *Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes*, 28/1856, pp. 163-206.

pasajelor din *Digeste*, iar nu din *Diataxis*; la volumul al II-lea, Biener atrage atenția asupra poziționării sinoadelor, Sinodul Protodeutera și Sinodul de la Sf. Sofia fiind puse după Sinoadele Ecumenice, dar nu este adăugată epistola lui Tarasie la Sinodul al VII-lea Ecumenic, precum în *Codex Trapezount*¹⁷⁵, la volumul al III-lea se remarcă numerotarea diferită a canoanelor Sinodului din Cartagina față de ediția *Pidalionului*, iar la volumul al IV-lea autorul remarcă introducerea unor texte deuterocanonice. Tot la volumul al IV-lea, dedicat epistolelor canonice, Biener arată insuficiența ediției lui Beveridge, care a stat la baza unor comentarii ale lui Zonaras la canoane. Totuși, Biener vede această colecție ca pe o lucrare vitală pentru Biserica Ortodoxă¹⁷⁶. În studiul său critic, după ce enumeră edițiile canoanelor anterioare colecției lui Rhalles, Jean Baptiste Pitra valorifică pozitiv apariția colecției în spațiul ortodox¹⁷⁷. Totuși, Pitra atacă vehement sistemul canonic al lui Fotie, criticând indirect gândirea bizantină asupra dreptului canonic¹⁷⁸. Cu toate acestea, în finalul lucrării, după ce vede insuficiențele inerente ale colecției lui Rhalles, Pitra îndeamnă școala franceză să preia munca depusă de către Rhalles și să o desăvârșească.

Deși colecția lui Rhalles s-a bucurat de aprecieri pozitive, criticile care pot fi aduse la adresa *Syntagmei* sunt multiple, de la lipsa unui suport de manuscrise la care editorul ar fi avut acces – întreaga colecție se bazează doar pe un singur manuscris, iar în multe pasaje *Sitagma ateniană* este mai mult tributară textului din Beveridge decât celui din manuscrisul de la Trapezount, *Codex 115*¹⁷⁹, pe care editorul susține că

¹⁷⁵ F.A. BIENER, „Das kanonische Recht der griechischen Kirche”, pp. 172-173.

¹⁷⁶ „Jedenfalls müssen wir dieses Werk, wie schon vorher bemerkt wurde, als ein ehrenhaftes Lebenszeichen der griechischen Kirche begrüßen und die allgemeine Anerkennung, welche es in dem weiten Kreise dieser Kirche gefunden hat, lässt noch eine andere höhere Bedeutung dieses Unternehmens erkennen” – F.A. BIENER, „Das kanonische Recht der griechischen Kirche”, p. 184.

¹⁷⁷ „Nous serions plutôt tenté de le proposer en exemple aux catholiques qui se payent si aisément d'études superficielles. Littérateur du monde, magistrat laïque, helléniste de race, que tant d'autres curiosités sollicitaient, il ne craint pas de s'entourer de vieux livres théologiques, et des plus dédaignés parmi nos érudits modernes. De tous les manuscrits qu'il peut avoir, il rapproche dix à douze éditions diverses; il relève les plus humbles variantes pour les ranger au bas de chaque page avec la patience et la mesure des philologues” – J.B. PITRA, *Des canons et des collections canoniques de l'Église Grecque...*, p. 27.

¹⁷⁸ Apogeul discursului său pro-latin atinge cotele maxime în compararea sistemului bizantin cu cel roman – J.B. PITRA, *Des canons et des collections canoniques de l'Église Grecque...*, pp. 38-40.

¹⁷⁹ De exemplu, în canoanele Sf. Grigorie de Nyssa, Rhalles urmează textul lui Beveridge, după cum demonstrează E. MÜHLENBERG, „Obwohlsich diese Ausgabe einem Manuskriptfund verdankt (S.O.S. CXVIII), ist der Text keineswegs dieser Handschrift

îl folosește – și până la lipsa unei contextualizări istorice a canoanelor, a caracterului științific și a unui aparat critic infrapaginal consistent¹⁸⁰. În toate aceste aspecte, *Syntagma ateniană* este lacunară. De aceea, o ediție critică a tuturor canoanelor este absolut necesară.

Cu toate acestea, am ales textul *Syntagmei* din mai multe motive: este receptat de către sinoadele a trei Biserici Ortodoxe: Patriarhia Ecumenică, Biserica Greciei și Biserica Rusiei, textul fiind preluat în colecția lui Nicodim Milaș și în traducerea românească la această colecție, textul *Syntagmei*, deși nu este editat critic, nu diferă substanțial de noile ediții critice, care nu cuprind textul tuturor canoanelor, iar dacă îl cuprind, precum ediția lui Joannou, nu se ridică la standardele actuale ale criticii textual. De aceea, până la o ediție critică a tuturor canoanelor Bisericii Ortodoxe, ne vom mulțumi cu textul *Syntagmei ateniene*¹⁸¹.

Pentru a arăta diferențe dintre *Syntagma ateniană* și noile ediții critice ale textului diferitelor canoane, vom compara textul grecesc al Canoanelor Apostolice și al Canoanelor Sinodului Trulan din *Syntagma* și ultimele ediții critice. Să analizăm, prima dată, diferențele semnificative din textul Canoanelor Apostolice în comparație cu edițiile ulterioare *Syntagmei*¹⁸².

---

entnommen, sondern folgt dem Text von Beveridge. Ich gebe drei Beispiele: 1,21 ἰατρικῆς τέχνης; 2,23 ἔφημεν; 3,9 ἐρατικῆ. Das alles steht nicht in Codex 115 (vgl.o. S. CXVIII). Rhalles/Potles ist keine benutzbare Ausgabe", în E. MÜHLENBERG (ed.), *Gregorii Nysseni Epistula Canonica*, p. CXXXVI.

¹⁸⁰ Deși Nicodim Milaș afirmă despre ediția lui Rhalles că: „Publicația aceasta nu are valoare practică, în sensul *Kniga Pravil* și a *Pidalionului*. Ea are importanță științifică și expune în formă critică totul, pe baza căruia se poate pronunța o apreciere asupra evoluției dreptului canonic în Biserica răsăriteană. Importanța acestei publicații nu se limitează la vreo Biserică particulară, ci conform observației corecte a lui Biener, având în vedere conținutul ei, are importanță generală pentru întreaga Biserică Ortodoxă răsăriteană, iar prin deplinătatea și metoda ei are importanță critică pentru întreaga lume creștină” – N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, p. 145. Totuși, valoarea științifică a lucrării lasă de dorit, ea fiind doar o îmbunătățire, după cum era și proiectul, a ediției lui Beveridge.

¹⁸¹ *Syntagma* a fost reeditată în Grecia în 1966, 1992 și 2002. P. MENEVISOGLOU, *Τὸ Σύνταγμα Πάλλη και Ποτλή και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων...*, p. 26.

¹⁸² ANARGYROS ANAPLIOTIS, *Heilige Kanones der heiligen und hochverehrten Apostel*, St. Ottilien, 2009, pp. 26-73; M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. III, livres VII-VII, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 336, Les Éditions du Cerf, Paris, 1987, pp. 275-309; P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IVe-IXe s.)*, *Les canons des synodes particuliers*, pp. 1-53; Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων και ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, vol. 2, Apostoliki Diakonia, Atena, 1955, pp. 172-180; Hamilkar. S. ALIVISATOS, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, Atena, ²1949, pp. 137-155; V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titularum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetustissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 62-82 [retipărire: Leipzig, 1974]; F.X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, 2 vol., Schoeningh Paderborn, 1905, pp. 564-592 [retipărire: Tourin, Bottega

CANOANELE BISERICII ORTODOXE

CAN.	SYNTAGMA	PITRA	LAUCHERT	JOANNOU	METZGER
3 Ap.	ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον (la altar)	ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον	ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον	ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον	τὸ τοῦ Θεοῦ θυσιαστήριον (pe altarul lui Dumnezeu)
3 Ap.	εἰς τὴν λυχνίαν	εἰς τὴν λυχνίαν	εἰς τὴν λυχνίαν	εἰς τὴν λυχνίαν	τὴν ἁγίαν λυχνίαν (sfântul sfeșnic)
7 Ap.	ἐπιτελέσοι (ar sāvârși)	ἐπιτελέσει	ἐπιτελέσει	ἐπιτελέσει	ἐπιτελέση (să sāvârșească)
11 Ap.	κληρικῶ (cu un cleric)	ὡς κληρικῶ	ὡς κληρικῶ	ὡς κληρικῶ	ὡς κληρικῶ (ca și cu un cleric)
12 Ap.	ἦτοι ἄδεκτος (adică neadmis)	ἦτοι ἄδεκτος	ἦτοι ἄδεκτος	ἦτοι ἄδεκτος	ἦτοι δεκτός (adică admis)
21 Ap.	ἔστιν ἅγιος	ἅγιος ἐπίσκοπῆς	ἔστιν ἅγιος	ἅγιος ἐπίσκοπῆς	ἅγιος ἐπίσκοπῆς (vrednic de episcopie)
28 Ap.	ἄψασθαι	ἄψασθαι	ἄψασθαι	ἐφάψασθαι	ἐφάψασθαι
33 Ap.	συστατικῶν προσδέχεσθε	συστατικῶν προσδέχεσθε	συστατικῶν προσδέχεσθε	συστατικῶν προσδέχεσθε	συστατικῶν προσδέχεσθε γραμματῶν
34 Ap.	ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα (Tatăl, și Fiul, și Sfântul Duh)	ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι	ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι	ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα	ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι (Dumnezeu, prin Hristos, în Duhul Sfânt.)
41 Ap.	ἂν δέη	ἂν δέοι	ἂν δέοι	ἂν δέοι	δέοι
53 Ap.	καὶ οἴνου	καὶ οἴνου	καὶ οἴνου	ἢ οἴνου	ἢ οἴνου
55 Ap.	ὑβρίσοι τὸν ἐπίσκοπον	ὑβρίσοι τὸν ἐπίσκοπον	ὑβρίσοι τὸν ἐπίσκοπον	ὑβρίσοι τὸν ἐπίσκοπον	ὑβρίσοι τὸν ἐπίσκοπον ἀδίκως (pe nedrept)

d'Erasmus, 1970]; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, Sammlung ausgewählter Kirchen-und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 12, Freiburg im Breisgau, 1896, pp. 1-13; Πηδάλιον της νοητής νηός, της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των ορθοδόξων Εκκλησίας: ἦτοι ἀπαντες οι ιεροὶ και θεῖοι κανόνες, Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου ὁ Παρνασσός Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Zakynthos, 1864, pp. 15-103 [retipărire: Atena, 1957, 1982]; J.B. PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 13-36; Ūltzen GUIL, *Constitutiones apostolicae*, Schwerin, Rostock, 1853, pp. 238-257; G.A. RHALLES, M. POTLES (eds), *Σύνταγμα τῶν θεῶν και ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. 1-112 [retipărire: Atena, 1966]; H.T. BRUNS, *Canones apostolorum et conciliorum saeculorum IV, V, VI, VII, pars prior*, Bibliotheca ecclesiastica 1, Berlin, 1839, pp. 1-13 [retipărire: Torino, 1959].

CANOANELE APOSTOLICE ŞI CANOANELE SINOADELOR ECUMENICE

58 Ap.	ἐπιμένων δὲ τῇ ἀμελείᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ (dacă persistă în neglijență și în indiferență)	ἐπιμένων τῇ ῥαθυμίᾳ	ἐπιμένων τῇ ῥαθυμίᾳ	ἐπιμένων τῇ ῥαθυμίᾳ	ἢ ἐπιμένων τῇ ῥαθυμίᾳ (sau, dacă stăruie în indiferență)
68 Ap.	εἰ μὴ γε ἄρα συσταίῃ, ὅτι παρὰ αἰρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν	εἰ μὴ γε ἄρα συσταίῃ, ὅτι παρὰ αἰρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν	εἰ μὴ γε ἄρα συσταίῃ, ὅτι παρὰ αἰρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν	εἰ μὴ γε ἄρα συσταίῃ, ὅτι παρὰ αἰρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν	εἰ μὴ δεῖξη παρὰ αἰρετικῶν αὐτὸν ἔχειν τὴν χειροτονίαν
69. Ap.	Τεσσαρακοστήν τοῦ Πάσχα	τεσσαρακοστήν	Τεσσαρακοστήν τοῦ Πάσχα	τεσσαρακοστήν	τεσσαρακοστήν
70 Ap.	Εἷ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύει	Εἷ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύει	Εἷ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύει	Εἷ τις ἐπίσκοπος ἢ κληρικός νηστεύει	Εἷ τις ἐπίσκοπος ἢ ἄλλος κληρικός νηστεύει (Dacă vreun episcop sau un alt cleric postește)
71 Ap.	ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν	ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν	ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν	omis	omis
74 Ap.	παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων	παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων	παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων	παρὰ ἀξιοπίστων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων	ὑπὸ ἀξιοπίστων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων (oameni credincioși și vrednici-de-crezare)
81 Ap.	ὅτι οὐ χρή ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθιέναι	ὅτι οὐ χρή ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθιέναι	ὅτι οὐ χρή ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθιέναι	ὅτι οὐ χρή ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθιέναι	ὅτι μὴ χρή ἐπίσκοπον καθιέναι
81 Ap.	τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρεῖσθω	τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρεῖσθω	τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρεῖσθω	εἰ δὲ μὴ, ἀποτιθέσθω	εἰ δὲ μὴ, ἀποτιθέσθω (iar dacă nu, să fie depus)
82 Ap.	ἐπὶ λύπη τῶν δεσποτῶν τῶν κεκτημένων	ἐπὶ λύπη τῶν κεκτημένων	ἐπὶ λύπη τῶν κεκτημένων	ἐπὶ λύπη τῶν κεκτημένων	ἐπὶ λύπη τῶν κεκτημένων
83 Ap.	στρατεία σχολάζων καὶ βουλόμενος ἀμφοτέρα κατέχειν (dacă se dedică armatei și dorește să le facă pe amândouă)	στρατεία σχολάζων καὶ βουλόμενος ἀμφοτέρα κατέχειν	στρατεία σχολάζων καὶ βουλόμενος ἀμφοτέρα κατέχειν	στρατεία σχολάζων καὶ βουλόμενος ἀμφοτέρα κατέχειν	στρατείας παραμένοντα καὶ ἀμφοτέρα ποιεῖν βουλόμενον (care rămâne în campanii militare și dorește să le facă pe amândouă)

CANOANELE BISERICII ORTODOXE

85 Ap.	Μωυσέως, πέντε· Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον	Μωυσέως, πέντε· Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον	Μωυσέως, πέντε· Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον	Μωυσέως, πέντε· Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον	Μωυσέως, πέντε·
85 Ap.	omis	omis	omis	omis	Ἰουδιθ ἓν,
85 Ap.	Μακκαβαίων, τρία	Μακκαβαίων, τρία	Μακκαβαίων, τρία	omis	Μακκαβαίων τέσσαρα
85 Ap.	Ψαλτηρίου, ἓν	Ψαλτηρίου, ἓν	Ψαλτηρίου, ἓν	Ψαλτηρίου, ἓν	βίβλος Ψαλμῶν ἑκατὸν πενήκοντα καὶ ἑνός (ο carte cu 151 de Psalmi)
85 Ap.	Σολομώντος, τρία, Παροιμία, Ἔκκλησιαστής, Ἄισμα Αισμάτων	Σολομώντος, τρία, Παροιμία, Ἐκκλησιαστής, Ἄισμα Αισμάτων	Σολομώντος, τρία, Παροιμία, Ἐκκλησιαστής, Ἄισμα Αισμάτων	Σολομώντος, τρία, Παροιμία, Ἐκκλησιαστής, Ἄισμα Αισμάτων	Σολομώντος βιβλία πέντε
85 Ap.	Προφητῶν, δώδεκα · Ἡσαΐου, ἓν· Ἰερεμίου, ἓν· Ἰεζεκιήλ, ἓν· Δανυήλ, ἓν	Προφητῶν δεκαδύο, ἓν Ἡσαΐου, ἓν· Ἰερεμίου, ἓν· Ἰεζεκιήλ, ἓν· Δανυήλ, ἓν	Προφητῶν δεκαδύο, ἓν Ἡσαΐου, ἓν· Ἰερεμίου, ἓν· Ἰεζεκιήλ, ἓν· Δανυήλ, ἓν	Προφητῶν ιβ' Ἡσαΐου, Ἰερεμίου, Ἰεζεκιήλ, Δανυήλ καὶ Ἰώβ	δέκα ἕξ
85 Ap.	Εὐαγγέλια τέσσαρα	Εὐαγγέλια τέσσαρα	Εὐαγγέλια τέσσαρα (ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν)	Εὐαγγέλια δ'	Εὐαγγέλια τέσσαρα ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν (după cum le-am numit și în cele de mai înainte)
85 Ap.	Πέτρου ἐπιστολαί, δύο· Ἰωάννου, τρεῖς· Ἰακώβου, μία· Ἰουδα, μία	Πέτρου ἐπιστολαί, δύο· Ἰωάννου, τρεῖς· Ἰακώβου, μία· Ἰουδα, μία	Πέτρου ἐπιστολαί, δύο· Ἰωάννου, τρεῖς· Ἰακώβου, μία· Ἰουδα, μία	Πέτρου ἐπιστολαί, β· Ἰακώβου, μία· Ἰωάννου, γ· Ἰουδα, μία	Ἰακώβου μία, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰουδα μία, Πέτρου δύο

Pe lângă acestea, alte diferențe pe care le putem constata în compararea între *Syntagma ateniană* și ediția critică a lui Metzger pot fi clasificate în felul următor: *Syntagma ateniană* conține, față de ediția lui Metzger, diferențe survenite la *diateza, modul sau timpul verbului*: ἐπιτελέσοι pentru ἐπιτελέση (7 Ap.), ἀφοριζέσθω pentru ἀφοριζέσθωσαν (12 Ap.), δέη pentru δέοι (31 Ap.); καθαιρείσθω pentru καθαιρείσθωσαν

(45 Ap.); εισέλθη pentru εισέλθοι (64 Ap.); ἐλεγχθείη pentru ἐλεγχθέντος αὐτοῦ (74 Ap.); ἀποστελλομένων pentru ἀποσταλέντων (74 Ap.); προσδέχεσθαι pentru προσδέχεσθε (75 Ap.); *folosirea verbului cu sau fără prepoziție*: προσδεχθῆ pentru δεχθῆ (12 Ap.); ἄψασθαι pentru ἐφ᾽ἄψασθαι (28 Ap.), δεχθήτω pentru προσδεχέσθω (62 Ap.); *folosirea diferitelor conjuncții*: Εἰ τις pentru Ἐάν τις (76 Ap.); Εἰ τις pentru Ὅστις (84 Ap.); *omiterea sau adăugarea unor cuvinte*: εἰ δὲ pentru εἰ δὲ καὶ (45 Ap.); ἐνεργῆσαί τι pentru ἐνεργῆσαι (45 Ap.); τοῦ καταλόγου pentru ἐκ τοῦ καταλόγου (51 Ap.); γὰρ pentru γὰρ φησί (55 Ap.); ἓνα μόνον pentru ἓνα (75 Ap.); ἐπίσκοπον pentru τὸν ἐπίσκοπον (76 Ap.); τῆς ἐπισκοπῆς pentru ἐπισκοπῆς αὐτοῦ (76 Ap.); καθαιρείσθω pentru καθαιρείσθω χρῆ (83 Ap.).

Deși ediția critică a lui Metzger reprezintă un mare progres pentru textul grecesc al Canoanelor Apostolice, totuși, autorul preferă, de multe ori, variante care la o critică textuală internă mai exactă nu sunt cele mai potrivite. Deși critica textuală internă impune două principii; *lectio brevior, potior* (lecțiunea mai scurtă este mai probabilă) și *lectio difficilior, potior* (lecțiunea mai dificilă este mai probabilă), autorul oscilează între cele două, oferind uneori anumite variante care care pot fi considerate adăugiri ulterioare în textul canoanelor, ca de exemplu: τὸ τοῦ Θεοῦ θυσιαστήριον; τὴν ἁγίαν λυχνίαν; ἄξιος ἐπισκοπῆς; βίβλος Ψαλμῶν ἑκατὸν πεντήκοντα καὶ ἑνός.

Ceea ce se poate concluziona din această comparație este faptul că textul *Syntagmei* este diferit de textul critic al ediției lui Metzger, însă doar în unele chestiuni gramaticale sau sintactice care nu afectează sensul canonului.

O altă comparație pe care o putem face este între textul grecesc al Canoanelor Sinodului Trulan din *Syntagma ateniană* și cel editat recent de către Heinz Ohme, în celebra colecție critică *Acta Conciliorum Oecumenicorum*¹⁸³.

Ceea ce se poate constata, încă de la început, în compararea celor două ediții sunt următoarele: semnele de punctuație sunt diferit interpretate în ediția lui Ohme față de *Syntagma ateniană*: *nomina sacra* și *nomina divina* sunt scrise cu majusculă în *Syntagma*, iar în ediția lui Ohme cu

¹⁸³ H. OHME, *Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum: (Concilium Quinisextum)*, în Eduard SCHWARTZ, Johannes STRAUB (eds), *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, Series Secunda, vol. II: *Concilium Universale Constantinopolitanum Tertium*, Walter de Gruyter, 2013, 240pp.

minuscule; titlaturii precum Θεοφόρων Πατέρων sunt redatē în *Syntagma* cu majusculă. Toate diferențele dintre *Syntagma ateniiană* și ediția lui Ohme pot fi structurate pe următoarele categorii, oferind prima dată lecțiunea din *Syntagma ateniiană*, iar apoi pe cea a lui Heinz Ohme:

a. topică: ἡμῖν πίστιν – πίστιν ἡμῖν (Can. 1); ἀθαδῶς τὸ δεσπόζον – δεσπόζον ἀθαδῶς (Can. 1); ἀτελῆ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν – ἡμῖν ἀτελῆ τὴν σωτηρίαν (Can. 1); ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ – ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ (Can. 1); ἡμῶν καὶ Θεοῦ – καὶ Θεοῦ ἡμῶν (Can. 7); Τὸ αὐτὸ δὲ – τὸ δὲ αὐτὸ (Can. 7); οὔτοι εἶχον – εἶχον οὔτοι (Can. 16); ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξις – τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἡ τάξις (Can. 38); στηλογραφούσης ζωῆν – ζωῆν στηλογραφούσης (Can. 43); μετερχόμενοι βίον – βίον μετερχόμενοι (Can. 46); ἡγεῖσθαι τὸν γάμον – τὸν γάμον ἡγεῖσθαι (Can. 72);

b. adăugarea unor cuvinte: ὁς ἄνουν καὶ ἄψυχον – ὁς ἄνουν (Can. 1); ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ – ἐκάστη ἐπαρχία (Can. 8); ἵνα μὴ, ἔστιν ὅτε – ἔστιν ὅτε (Can. 19); λειτουργοῦντας, ἢ βαπτίζοντας κληρικούς – λειτουργοῦντας κληρικούς (Can. 31)¹⁸⁴; ὡς φησιν – φησιν (Can. 61); ὡς ἀσέμνους – omis (Can. 62); τὸν λύκον – λύκον (Can. 72); Χριστιανὸν λαϊκόν – χριστιανόν (Can. 77); ὥστε ἐπὶ πλεῖστον – ἐπὶ πλεῖστον (Can. 80); καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω – ἀφοριζέσθω (Can. 101);

c. omiterea unor cuvinte: φαμέν, Θεόδωρον – φαμέν δὴ Θεόδωρον (Can. 1); Πέτρου γενομένου Ἀλεξανδρείας – Πέτρου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας (Can. 2); τῆς Ἀλεξανδρείας – τῆς Ἀλεξανδρείας μεγαλοπόλεως (Can. 2); εἶτε πρεσβύτεροι, εἶτε διάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν – εἶτε πρεσβύτεροι εἶτε διάκονοι εἶτε ὑποδιάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν (Can. 3)¹⁸⁵, τοῖς οἰκείοις –

¹⁸⁴ În marea majoritate a manuscriselor nu apare sintagma „ἢ βαπτίζοντας”. Singura remarcă pe care o face Ohme, în ediția sa din 2013, asupra pasajului este: „λειτουργοῦντας + ἢ βαπτίζοντας Pit”, semnalizând că această variantă apare doar în ediția lui Pitra. Ediția lui Joannou (p. 162) și a lui Nedungatt (p. 106) oferă un aparat critic mai complex: varianta „ἢ βαπτίζοντας” este omisă în manuscrisele *Vaticanus* 827 (sec. al XIII-lea), *Vaticanus* 1980 (sec. al XII-lea), *Vaticanus* 2060 (sec. al XIII-lea); *Codex Florentinus Laurentianus* 5.22 (sec. al XII-lea), *Laurentianus* 10.1 (sec. al XII-lea), *Laurentianus* 10.10 (sec. al XI-lea); *Codex Florentinus Laurentianus plutei* 9.8 (sec. al XII-lea); *Codex Paris Coisl.* 209 (sec. IX-X); *Monac.* 380 *bomyc.* (sec. al XIV-lea); *Vatic. Barberini* 578 (sec. al XI-lea), *Benesevic.* Lecțiunea fără „βαπτίζοντας” ar fi cea mai veridică, având în vedere că se interzice botezarea în capele private prin Canonul 59 Trulan.

¹⁸⁵ Termenul ὑποδιάκονοι este omis în cele mai importante manuscrise: *Patmensis* 172 (sec. al IX-lea), *Patmensis* 173 (sec. al IX-lea?), *Constantinopolitanus Παναγίας Καμαριώτισσης* 175 (sec. al XII-lea), *Parisinus graecus* 1334 (sec. al X-lea), *Romanus Vallicellianus graecus* F 10 (sec. al X-lea), *Romanus Vallicellianus graecus* F 47 (cca. 1000), dar și de

ἐν τοῖς οἰκείοις (Can. 3); ἐν ἱερατικῷ καταλόγῳ – ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι (Can. 5); τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν – τὴν ἐπ' αὐτῷ προερχομένην χειροτονίαν (Can. 6) παραβολὴν τοιάνδε – παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτούς (Can. 7)¹⁸⁶; ἀνάπεσε – πορεύθητι καὶ ἀνάπεσε (Can. 7); μᾶλλον ἄλλοις – μᾶλλον οὐ χρὴ αὐτὸν ἄλλοις (Can. 9); οὐκ ἄρεστόν – οὐκ ἄρεστόν ἐστίν (Can. 16); ὦ – τὸν ὦ (Can. 23); ἄν – δ' ἄν (Can. 24); τοῖς ἄλλοις – τοῖς ἄλλοις ἄπασιν (Can. 25); ὁ Ἀντιοχείας – ὁ τῆς Ἀντιοχείων μεγαλοπόλεως (Can. 36); ἀπὸ γνώσεως – ἀπὸ γνώμης οἰκείας (Can. 40); κατὰ τόπον – κατὰ τὸν τόπον (Can. 41); παντοίαις – ἐτέραις παντοίαις (Can. 44); τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς – τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις (Can. 56); οὕτωδὴ – οὕτωδὴ καὶ (Can. 56); ὦν – τῶν ὦν (Can. 56); λόγον – δογματικὸν λόγον (Can. 64)¹⁸⁷;

către ediția lui Benešević, J. du Tillet, Alivizatos (H.S. ALIVISATOS, *Oi ieroi κανόνες και οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, p. 77), Lauchert (p. 103), Pitra (v. 2, p. 25), *Pidalion* și *Syntagma ateniană*. Apare în ediția lui Joannou (vol. 1, p. 128), G. Nedungatt (p. 72), Alberigo (2006, p. 232) și Ohme (2006, p. 186). În ediția lui Ohme, din 2013, aparatul critic arată unde este omis acest cuvânt, iar în edițiile lui Joannou și Nedungatt se arată unde apare această variantă. Această lecțiune este un adaos în manuscrisele din sec. al XII-lea, precum *Codex Vaticanus graecus 1980* (sec. XI-XII), *Codex Florentinus Laurentianus plutei 9.8* (sec. XII), *Codex Vaticanus graecus 1287* (sec. al XII-lea).

¹⁸⁶ Adaosul regăsit în ediția lui H. Ohme (2013), deși bazat pe tradiția manuscriselor, este o variantă explicativă a pasajului față de cea din *Syntagma ateniană*. Aparatul critic al lui Ohme nici măcar nu înregistrează varianta regăsită în *Syntagma, Beveridge, Vat. Palat. gr. 376* și *Codex Trapezount*. Ediția lui Nedungatt oferă, în acest caz, un aparat critic mult mai bogat.

¹⁸⁷ Canonul 64 Trulan impune anumite restricții laicilor cu privire la funcția învățăto-rească: „nu se cuvine ca laicul să țină cu vântare sau să învețe în chip public, însușindu-și de aici slujba învățăto-rească, ci să se supună rânduilei predanșite de către Domnul și să deschidă urechea spre cei ce au luat darul cuvântului învățăto-reșc și să învețe cele dumnezeiești de la aceștia. Căci în Biserica cea una, osebite mădulare a făcut Dumnezeu, după cuvântul Apostolului (1 Corinteni 12, 27), pe care Grigorie Teologul, talmăcindu-l în omilia 26, arată lămurit rânduiala cea întru aceștia”. Majoritatea manuscriselor care păstrează acest canon au, pe lângă expresia „să țină cu vântare sau să învețe”, termenul δογματικὸν (δογματικὸν λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν = să țină cu vântare dogmatică sau să învețe”). Sintagma δογματικὸν λόγον apare în următoarele manuscrise: *Vaticanus 827* (sec. al XIII-lea), *Vaticanus 1980* (sec. al XII-lea), *Vallicelanus F 48* (sec. al XI-lea), *Columnen. 23 = Vaticanus 2184* (sec. al XII-lea), *Laurentianus 10.1* (sec. al XII-lea), *Vatic. Barberini 578* (sec. al XI-lea), *Codex Mosquen. Syn 398 = Benesevic* (sec. IX-X) și este omisă în *Codex Petropolitanus graecus 120* (sec. al X-lea) – H. OHME, *Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum: (Concilium Quinisextum)*, p. 48; Georg NEDUNGATT, Michael FETHERSTONE, *The Council in Trullo revisited*, Kanonika 6, Roma, 1995, p. 145; P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IVe-IXe s.)*, *Les canons des synodes particuliers*, p. 201. Din păcate aparatul critic al ediției critice a lui Heinz Ohme nu include toate manuscrisele, conținând doar remarca: „δογματικὸν om. Pl”. Canoniștii bizantini, Zonaras și Balsamon, merg pe aceeași interpretare, susținând că le este interzis laicilor să susțină în mod public cuvântări dogmatice sau în legătură cu formarea adevărilor de credință, atribuindu-și, prin aceasta,

τὰς ψαλμωδίας – τὰς τοιαύτας ψαλμωδίας (Can. 75); μετὰ τοῦ ἐμφυσαῖν – αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἐμφυσαῖν (Can. 95);

e. diferențe survenite la diateza, modul sau timpul verbului: οὓς ἀπέβαλον – οὓς ἀπεβάλλοντο (Can. 1); κρατοῖ καὶ ἀσπάζοιτο – κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται; δοξάζοι τε, καὶ κηρύττοι – δοξάζει τε καὶ κηρύττει (Can. 1); ἐκβάλλει – ἐκβάλλοι (Can. 13); ἢ γένηται – ἢ γίγνοιτο (Can. 25); καταφρονήσει – καταφρονήσοι (Can. 51); καταρῶνπαίνοι – καταρῶνπαίνοιτο (Can. 54); διατάξει – τάξει (Can. 64); θέα ἐπιτελείσθω – θέας ἐπιτελείσθαι (Can. 66); ἀποδοίη – ἀπόδοται (Can. 67); ἀπολαβέτω – ἀπολαμβανέτω (Can. 93);

f. diferențe de gen, număr și caz: τὸ πρότερον – τοῦ προτέρου (Can. 2); ἐπ' αὐτὸν – ἐπ' αὐτῶ (Can. 17); ἡ μοναχῶν – ἡ μοναχῶ (Can. 24); πᾶσαν δὲ ἐκκλησίαν – πάσης δὲ ἐκκλησίας (Can. 32); πάντη – πάντη (Can. 34); ἦττων – ἦττον (Can. 40); τινας – τινὰ (Can. 54); τὴν ἁγίαν Κυριακὴν [...] τὸ σάββατον – τῇ ἁγία κυριακῇ [...] τῷ σαββάτῳ, (Can. 55); ἐπὶ τοῦτο – ἐπὶ τούτῳ (Can. 69); τῆς ἐκκλησίας – ταῖς ἐκκλησίαις (Can. 76);

g. folosirea verbului cu sau fără prepoziție sau cu altă prepoziție ori a cuvintelor cu prefixe diferite: ἐκτεθέντα – προεκτεθέντα (Can. 1); ἀφαιρεῖν – ὑφαιρεῖν (Can. 1); καταστήσωμεν – καταστήσομεν

demnitatea învățătorescă, care aparține episcopului. În acest sens, Zonaras afirmă la comentarea acestui canon: „Dumnezeiasca Scriptură spune: «fiecare, în chemarea în care a fost chemat, în aceasta să rămână» (1 Corinteni 7, 20). Și acest canon legitimează acest lucru și nu dorește ca un laic să discute despre credință în mod public (δημοσία διαλέγεσθαι περὶ πίστεως), sau să învețe precum un învățător, ci să-l lase pe cei care au fost rânduiți spre învățare. Căci Biserica este un singur trup, dar este împlinită de către diferite părți, după cum afirmă dumnezeiescul Apostol. De aceea, se aduc afirmațiile Teologului, care interpretează cuvintele apostolice, și le adaugă pe cele ale Înțelepciunii (lui Solomon), spunând: «nu fi grabnic la cuvinte» (Eccleziastul 5, 1) și celelalte. Iar pe cei care încălcă acest canon îi afurisește timp de patruzeci de zile, iar dacă cineva are o întrebare în privat, nu va fi interzis să i se răspundă și să îl învețe pe cel care întreabă” – G.A. RHALLLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, pp. 454-455. În comentariul său Balsamon afirmă: „Învățarea poporului Domnului și interpretarea dumnezeieștilor dogme au fost date prin harul Preasfântului Duh numai arhierilor și celor ce sunt încredințați de către aceștia. De aceea, după cum s-a constatat, tot așa și unii laici, care erau pregătiți de asemenea în înțelepciune, dezbăteau în mod public despre unele chestiuni bisericesti și pretindeau demnitatea învățătorescă. Astfel, Sfinții Părinți, interzicând acest lucru, au stabilit ca să nu se mai facă deloc un asemenea lucru și să fie tulburată buna rânduială bisericască. Dar fiindcă se spune că Dumnezeu a întărit și a înălțat Biserica din diferite mădulare, și laicii au fost rânduiți să fie învățați, dar nu să învețe, se cuvine ca ei să se supună mai mult celor care învață, decât să își deschidă gura și să smintească pe mulți și «fiecare să rămână în rânduiala în care a fost chemat» (Corinteni 7, 20), conform literei sfinte” – G.A. RHALLLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, p. 455.

(Can. 16); διανεμέτω – κατανεμέτω (Can. 26); ἀποφωνεῖν – ὑποφωνεῖν (Can. 33); ἐνάγεσθαι – ἀνάγεσθαι (Can. 71); συζεύγνυσθαι – ζεύγνυσθαι (Can. 72); πτώματος – παραπτώματος (Can. 73); ὑπενδοῦναι – ἐπιδοῦναι (Can. 102);

h. diferență de termeni: ἐπιγνώσεως – συνελύσεως (Can. 3); εἰ χήρα – χήρα δὲ (Can. 3); χρόνων – ἐτῶν; ἐτῶν – χρόνων (Can. 14); ἐτῶν – ἐνιαυτῶν (Can. 15); ἐκείναις – ταύταις (Can. 16); οὖν – δὲ (Can. 16); δι' ἃς – ἧ δι' ἃ (Can. 18); τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου – τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα (Can. 26); οὕτως – οὕτω (Can. 28); τοιαύτη – τῇ αὐτῇ (Can. 29); ἐξεχύθη – ἐξεχέθη (Can. 32); ναοῦ – νόμου (Can. 33); Χαλκηδόνι – Καλχηδόνι (Can. 36); ἀπροκριμάτιστον – ἀπόκριτον (Can. 37); Κωνσταντινουπόλεως – Κωνσταντιέων πόλεως (Can. 39); μὴ φυλάττων – παραβαίνων (Can. 59); καθώς – καθὰ (Can. 61); ἐπιχειροῦσιν – ἐπιληροῦσιν (Can. 65); ἀπάντων – πάντων (Can. 67); ἀπόρως ἔχειν – ἀπόρῳ (Can. 87); παυλιανισάντων – Παυλιανιστῶν (Can. 95); δοξάζοντας – διδάσκοντας (Can. 95); Οὐαλεντινιανούς – Οὐαλεντίνους (Can. 95).

Ceea ce se poate concluziona din această comparație a textului *Syntagmei ateniene* cu edițiile critice moderne sunt următoarele: 1. deși există diferențe între textul *Syntagmei* și textul ediției lui Ohme și al altor ediții, acestea se referă cel mai des la chestiuni de topică, diferențe survenite la diateza, modul sau timpul verbului, diferențe de gen, număr și caz sau folosirea verbului cu sau fără prepoziție sau cu altă prepoziție ori a cuvintelor cu prefixe diferite; 2. cazurile de adaosuri în textul *Syntagmei* față de textul ediției critice a lui Ohme sunt foarte reduse; 3. cazurile în care textul *Syntagmei* omite anumite cuvinte adăugate în textul ediției critice a lui Ohme sunt mult mai dese, Ohme preferând, în marea majoritate a cazurilor, lecțiunile mai lungi, deși nu sunt acoperite întotdeauna de cele mai vechi manuscrise. Aceste lecțiuni mai lungi sunt notate, de cele mai multe ori, de către Rhalles, în micul său aparat critic. O inconveniență majoră a ediției lui Ohme este sintetizarea aparatul critic, față de edițiile precedente, ceea ce a dus la scoaterea unor lecțiuni din acest aparat. De aceea, pentru a constata unde apare și unde este omis un termen, sunt necesare toate edițiile critice anterioare pentru o imagine completă.

După cum am văzut în analiza finală asupra *Synatagmei ateniene*, cardinalul Pitra îndemna la sporirea efortului academic pentru oferirea unei ediții critice a canoanelor în spațiul apusean. Această muncă

a fost asumată, în cele din urmă, chiar de către Jean Baptiste Pitra, prin cele două volume ale colecției de canoane ale Răsăritului creștin¹⁸⁸. Din punctul de vedere a abordării critice, ediția lui Pitra este, într-adevăr, superioară celei a lui Rhalles și Pottles, din mai multe puncte de vedere: conține mai multe manuscrise decât ediția precedentă, corectează multe dintre erorile regăsite în Beveridge, se bucură de un aparat critic modern. Totuși, se pot aduce și anumite critici ediției acestuia: în unele locuri rămâne tributar ediției lui Beveridge și a lui Rhalles, abătându-se de la manuscrisele folosite¹⁸⁹, aparatul critic nu este complet, deoarece autorul oferă variante de text doar acolo unde textul său reprezintă o îmbunătățire față de ediția lui Beveridge, lipsesc canoanele de la Sinodul din Cartagina 419 și Canonul Sf. Ciprian al Cartaginei (255-256)¹⁹⁰.

S-ar putea afirma că acea ediție critică mult așteptată a fost, într-adevăr, realizată de către profesorul de bizantinologie din München, Pierre Pericles Joannou (1904-1972)¹⁹¹. Ediția s-a bucurat de aprecieri, dar, concomitent, și de multe critici. Ediția a fost solicitată de *Comisia pentru redactarea Codului de Drept canonic oriental*, pentru a fi folosită ca bază documentară în vederea unui viitor cod de drept canonic¹⁹². Dacă ediția

¹⁸⁸ J.B. PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864; vol. 2, Roma, 1868.

¹⁸⁹ A se vedea analiza pe care o face E. Mühlenberg la canoanele Sf. Grigorie de Nyssa – E. MÜHLENBERG (ed.), *Gregorii Nysseni Epistula Canonica*, pp. CXXXVI-CXXXVII. Alte critici: La canoanele apostolice – F.X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, vol. I, pp. XXIII-XXIV; V. VENESHEVICH, *Канонический сборник XIV титулов со второй четверти VII века до 883 г.*, pp. 24-25; V. VENESHEVICH, *Синагога в 50 титулову другие юридические сборники Иоанна Схоластика*, St. Petersburg, 1914, pp. 20-21.

¹⁹⁰ Pentru o analiză în detaliu a conținutului ediției, a se vedea: P. MENEVISOGLOU, *To Σύνταγμα Πάλλη και Ποτλή και άλλαι εκδόσεις Ιερών κανόνων...*, pp. 103-111.

¹⁹¹ P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962; *Discipline générale antique*, 1.2: *Les canons des synodes particuliers (IVe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962; *Discipline générale antique*, 2. *Les canons des pères grecs*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1963.

¹⁹² Istoria codului de drept canonic oriental are o întindere destul de scurtă. Proiectul inițial a pornit în anul 1927, când în sesiunea plenară din 1927 s-a propus un proiect de codificare pentru Bisericile Orientale. După câțiva ani, a fost creată o comisie de cardinali, la cererea papei Pius al XI-lea pentru a se ocupa de documentarea codului canonic. Între 1930 și 1936, s-au pregătit opt secțiuni pentru viitorul codex. În anul 1935, papa Pius al XI-lea a înființat Comisia pentru redactarea Codului de drept canonic oriental. În anul 1948, Papa Pius al XII-lea primește un draft complet al *Codex Iuris Canonici Orientalis*, care a fost parțial promulgat. În anul 1959, în convocarea unui sinod ecumenic, papa Ioan al XXIII-lea solicita revizuirea disciplinei canonice, referindu-se la Bisericile orientale și la *Codex Iuris Canonici Orientalis*. Cu toate acestea, promulgarea unui cod pentru Bisericile Orientale a fost realizată doar la 18 octombrie 1990, prin constituția apostolică a papei Ioan

lui Rhalles reprezintă o îmbunătățire a ediției lui Beveridge, ediția lui Joannou este o prelucrare a ediției critice a lui Vladimir N. Benešević. Îmbunătățirea ediției este făcută prin adăugiri și ameliorări, prin comparație cu traducerea latină a Sf. Dionisie Exiguul¹⁹³.

Autori precum Vitalien Laurent sau E. Mühlenberg criticau atât ediția care se bazează pe manuscrise insuficiente¹⁹⁴, cât și traducerea, care pe alocuri „lasă de dorit”¹⁹⁵, și evidențiau trimiterile eronate regăsite în aparatul critic¹⁹⁶. Într-adevăr, am putut constata în ediția lui Joannou anumite trimiteri eronate în cadrul concordanțelor canonice, pe care le-am comparat cu cele oferite de către H. Alivisatos în ediția sa de canoane. O critică recentă foarte dură la adresa ediției lui Joannou este făcută de către David Wagschal, care afirmă:

„În primul rând, descompune sau «curăță» tradiția prin dezgolirea canoanelor de structura lor tradițională regăsită în manuscrise, de

---

Paul al II-lea – John P. BEAL, James A. CORIDEN, Thomas Joseph GREEN, *New Commentary on the Code of Canon Law*, Paulist Press, 2000, pp. 29-30.

¹⁹³ Este vorba despre: Vladimir Nikolajevič BENEŠEVIČ, *Ioannis Scholastici Synagoga L titularum ceteraque eiusdem opera iuridica: iussu ac mandato Academiae scientiarum bavaricae*, Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München, 1937. Acest lucru este afirmat de către autor în prefața la primul volum: „Ce texte nous l'avons fait nôtre, en rétablissant l'ordre historique des canons et les complétant; nous y ajoutâmes quelques améliorations, suggérées par la collation avec les versions latines, celle de Denys le petit en particulier” – P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, t. 1: *Les canons des conciles œcuméniques (IIe-IXe s.)*, p. 2.

¹⁹⁴ Aceeași critică este adusă și de către E. Lamberz și J.B. Uphus la Sinodul VII Ecumenic – Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum œcumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Corpus Christianorum 1, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, p. 302.

¹⁹⁵ D.V. LAURENT, „L'œuvre canonique du Concile in Trullo (691-692). Source primaire du Droit de l'Église orientale”, în: *Revue des Études Byzantines*, 23/1965, p. 17, no. 127: „L'édition de P. Joannou, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, t. I, 1 : *Les canons des conciles œcuméniques* (Pontificio Commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale. Fonti, fasc. IX), Grottaferrata, 1962, pp. 101-241, outre qu'elle ne donne que les canons et est peu accessible, se trouve établie sur une base manuscrite insuffisante, la traduction laissant d'autre part par endroits beaucoup à désirer”. Alte critici sunt aduse de către: I. DOENS, „P. Joannou, *Discipline générale antique: Les canons des conciles*”, în: *Theologische Revue*, 61/1965, pp. 112-115, 113.

¹⁹⁶ E. Mühlenberg afirmă că, deși textul din Joannou nu este cu mult diferit față de cel editat de către el în colecția *Gregorii Nysseni Opera*, în privința aparatului critic, textul lui Joannou conține peste 300 de greșeli: „Die Differenzen des Textes, den Joannou vorlegte, zu dem davor von H. Polack für die Gregorii Nysseni Opera erarbeiteten Text sind nicht so groß, daß jetzt noch eine Edition und der dafür notwendige Arbeitsaufwand gerechtfertigt wären. Aber die Nachprüfung der handschriftlichen Überlieferung, die Joannou in seinem kritischen Apparat anfuhr, hat eine ungeheuerlich große Fehlerzahl ergeben (ca. 300 Falschmeldungen) erscheint eine neue Bearbeitung notwendig zu sein” – E. MÜHLENBERG (ed.), *Gregorii Nysseni Epistula Canonica*, pp. XXXII-XXXIII.

apendice, indice și scoli. Apoi continuă prin includerea unei surse care nu este regăsită în manuscrisele canonice bizantine, adaugă numeroase titluri de rubrici, care nu sunt frecvent întâlnite, și rearanjează în mod îndrăzneț sursele sub o formă nemaiîntâlnită în tradiție și chiar contrară duhului ei. Rezultatul este ceva care nu este cu nimic aproape de ceva regăsit în manuscrise și nici cu o colecție «originară». Aceste acțiuni au un sens în lumina interesului primar a lui Joannou de a oferi codificatorilor catolici moderni texte bune ale celor mai importante surse canonice individuale bizantine, dar nu au ca rezultat o fereastră particulară folositoare spre forma tradiției canonice bizantine ca întreg¹⁹⁷.

Într-adevăr, afirmațiile lui David Wagschal sunt cât se poate de fondate. Ediția lui Joannou adaugă canoanele sinodului din 869, care nu se regăsesc în colecțiile canonice bizantine, și poziționează Canoanele Apostolice înaintea canoanelor sinoadelor locale, precum în ediția lui Alivizatos, din 1949¹⁹⁸, ceea ce este contrar listei din Canonul 2 Trulan, sau sistematizării din Can. 1 VII Ec., cât și față de manuscrisele și tradiția canonică bizantină. Pe lângă canoanele Sinodului din 869-870, care nu este receptat de către tradiția bizantină, Joannou și Pitra mai adaugă la cele patru canoane ale lui Dionisie un canon preluat din epistola lui Dionisie către Kolon, episcop de Hierapole, dar care nu apare în *Syntagma atenienă*, nici în *Pidalion*, deoarece se regăsește numai în anumite manuscrise ale canoanelor, epistola nefiind receptată în tradiția canonică a Bisericii de Răsărit¹⁹⁹. În privința canoanelor lui Timotei al Alexandriei, ediția lui Pitra conține 38 de canoane²⁰⁰, iar ediția lui Joannou conține 29 de întrebări canonice, fără a justifica numărul acestora, deși autorul afirmă în prefața la canoanele Sf. Timotei al Alexandriei că doar 15 sunt considerate autentice²⁰¹. În unele manuscrise, canoanele 15-18 sunt considerate ca fiind ale „τοῦ Ἀθανασίου”,

¹⁹⁷ D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883, p. 29.

¹⁹⁸ H.S. ALIVISATOS, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, pp. 137-155.

¹⁹⁹ Despre transmiterea acestei epistole către Kolon sau Konon, a se vedea: Wolfgang A. BIENERT, *Dionysius von Alexandrien: Zur Frage des Origenismus im dritten Jahrhundert*, Walter de Gruyter, Berlin, 1978, p. 54.

²⁰⁰ J.B. PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, pp. 630-638.

²⁰¹ P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique*, 2. *Les canons des pères grecs*, p. 238.

referindu-se probabil al Sf. Atanasie al Alexandriei²⁰². Canoanele 19-38, prin caracterul și conținutul lor, sunt străine de perioada episcopatului lui Timotei al Alexandriei, putând fi datate între secolele al VII-lea și al VIII-lea²⁰³. Cu toate acestea, ediția lui Joannou le receptează. Deși afirmă un posibil caracter al neautenticității lor, ediția lui Joannou adaugă la cele trei canoane ale Sfântului Atanasie alte două canoane preluate din scrieri atribuite Sf. Atanasie cel Mare, primul reprezentând *Întrebarea 112* din corpusul *Quaestiones ad Antiochum ducem*, iar al doilea vorbind despre abținerea relațiilor maritale înaintea împărtășirii (*De non participando divinis mysteriis sine discrimine*)²⁰⁴. Ediția lui Joannou adaugă la cele 5 canoane ale Sf. Chiril al Alexandriei alte 3 canoane, primele două preluate din două scrisori ale lui Chiril către diaconul Maxim din Antiohia, în anul 438, și către arhimandritul Ghenadie din Constantinopol, în anul 436 sau 438, iar al treilea preluat din capitolul 13 al lucrării *Adversus Anthropomorphitas*. Aceste trei texte, deși ating anumite chestiuni canonice, precum noțiunea de economie sau împărtășirea cu cei de alte credințe, nu se regăsesc în colecțiile de canoane. La finalul celor 92 de canoane ale Sf. Vasile cel Mare, Joannou mai adaugă următoarele canoane: Canonul 93, preluat din *Sermo ob sacerdotum instructionem*, o scriere pseudoepigrafică de origine alexandrină; Canonul 94 din *Epistola 93, Ad Caesariam patriciam, de communionem*, din anul 372, și Canonul 95, din *Epistola 240, Nicopolitanis presbyteris*, din anul 376. Aceste trei canoane sunt încadrate în *Syntagma ateniană* și în alte colecții la finalul canoanelor patristice, ca îndrumări canonice, iar nu în corpusul canoanelor receptate.

Deși este considerată o ediție critică, prezentând la început manuscritele pe care autorul le folosește, foarte multe canoane nu se bucură, din păcate, de un aparat critic în această colecție, fiind preluat doar textul, nu și aparatul critic din edițiile anterioare. Colecția lui Joannou nu este altceva decât o ediție eclectică, ce compilează ediții anterioare, precum Benešević, Rhalls, Lauchet, la care adaugă colecționarea proprie a anumitor manuscrise la sinoadele pe care nu le găsește în edițiile critice. În ceea ce privește folosirea manuscriselor, se pot constata următoarele: Joannou folosește în jur de 25-31 de manuscrise²⁰⁵,

²⁰² P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique, 2. Les canons des pères grecs*, p. 252, nota IΘ.

²⁰³ A.V. PSAREV, „The 19th Canonical Answer of Timothy of Alexandria”, p. 305.

²⁰⁴ P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique, 2. Les canons des pères grecs*, pp. 61-62.

²⁰⁵ H.S. ALIVISATOS, *Oi ieroi κανόνες και οι έκκλησιαστικοί νόμοι*, pp. 137-155.

numărând și ediția din 1906 a lui Benešević ca manuscris, și ediția lui Rhalles (*Mosquen. Syn. 398 Vlad 315 ex edit. Benešević și Trapezount a. 1311 ex. edit. Rhalles*). Totuși, cele două manuscrise nu sunt echivalente cu edițiile menționate. De asemenea, P. Menevisoglou identifică și alte minusuri la ediția lui Joannou: nu folosește cele mai vechi manuscrise, precum *Codex Patmiacus 172 și 173* (sec. al IX-lea), concordanța canoanelor este preluată după ediția lui Rhalles: pentru canoanele Sinodelor Ecumenice (*Syntagma II, 719-732*), pentru Canoanele Apostolice (*Syntagma II, 713-718*) și pentru canoanele Sinoadelor Locale (*Syntagma III, 629*) și canoanele Sfinților Părinți (*Syntagma IV, 613-635*). Din 770 de canoane receptate de către tradiția canonică, în ediția lui Joannou, 314 canoane nu au aparat critic, textul fiind preluat din alte ediții fără aparat critic²⁰⁶. Prin urmare, deși ediția lui Joannou reprezintă un pas important spre editarea științifică a textului colecției de canoane a Bisericii Răsăritene, totuși nu reprezintă o ediție critică nici completă, nici finală. De aceea, pentru compararea textelor este nevoie de consultarea tuturor edițiilor critice existente.

6. Note asupra ediției actuale

Importanța ediției actuală rezidă nu numai în încercarea de redare a canoanelor printr-o traducere cât mai apropiată de originalul grecesc, păstrând totuși nivelul actual al limbii române, ci și din elementele care compun această ediție, și anume:

1. *Introducerile* la fiecare grupă de canoane au avut în vedere contextul istoric, doctrinar și canonic al apariției canoanelor. De asemenea, am urmărit modul receptării și includerii canoanelor respective în colecția fundamentală a Bisericii Ortodoxe, luând în considerare și probleme de transmitere, precum și pe cea a autenticității sau inautenticității unor canoane. Tot la aceste introduceri am luat în considerare ultimele cercetări în domeniu, apreciind, pozitiv sau critic, anumite teza mai noi. Introducerile au fost gândite pentru evidențierea

²⁰⁶ Din V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV...*, Joannou preia: canoanele apostolice, canoanele de la Niceea, Constantinopol can. 1-6, can. 7 fiind preluat din ediția lui Rhalles, Efes, Calcedon 1-27, can. 28-30 reprezintă coalaționarea lui Joannou, canoanele de la Ancira, Neocezareea, Gangra, Antiohia, Laodiceea și Sardica. Prologul Sinodului din Gangra este preluat din ediția lui P. MENEVISOGLOU, *Tò Σύνταγμα Πάλλη και Ποτλή και ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων...*, p. 156.

contextului istoric, doctrinar și canonic în vederea înțelegerii contextuale a canoanelor Bisericii. Nu este un element inovativ în abordarea canoanelor. Un exemplu pozitiv de contextualizare istorică, pe care îl putem găsi într-o colecție, deși parțială, a canoanelor este cel al lucrării arhiepiscopului Peter L'Huillier. Comentariul lui Peter L'Huillier²⁰⁷ la primele patru Sinoade Ecumenice, deși acoperă doar 65 de canoane din aproximativ 770, reprezintă o lucrare de o importanță extraordinară pentru cercetarea canonică a secolului al XX-lea. Redactată în anii 1970, inițial în limba franceză și tradusă în limba rusă ca teză de doctorat pentru Academia Teologică din Moscova, lucrarea a fost susținută abia în iunie 1985²⁰⁸ și tradusă în limba engleză în 1996²⁰⁹. Lucrarea s-a bucurat de multe reacții pozitive²¹⁰. Noutatea pe care o aduce arhiepiscopul Peter L'Huillier este aceea de a reîncadra istoric fiecare canon atât prin contextul istoric în care a apărut, cât și urmărind dezvoltarea sa ulterioară prin interpretări diferite²¹¹. Principiul fundamental pe care arhiepiscopul Peter L'Huillier îl folosește în interpretarea canoanelor este reconstruirea fiecărui element pe fundalul său socio-cultural. De aceea, am încercat și noi să evidențiem cât mai multe elemente istorice și canonice care pot facilita înțelegerea cât mai corectă a canoanelor.

2. Un alt element important pe care îl aduce ediția actuală este cel al *bibliografiei* actuale. Prin aceasta am încercat să oferim o bibliografie la începutul fiecărui sinod sau Sfânt Părinte, nu doar pentru faptul că această bibliografie a fost folosită în redactarea introducerii, ci și prin

²⁰⁷ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 31-301.

²⁰⁸ Hieromonk ALIPII, „Bishop Pierre of New York – Doctor of Canon Law”, în: *The Journal Of The Moscow Patriarchate*, 8/1985, pp. 23-24; P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. XI.

²⁰⁹ Lucrarea este tradusă și în limba română cu un titlu adaptat: Peter L'HUILLIER, *Dreptul bisericesc la sinoadele ecumenice I-IV*, trad. Alexandru Stan, Ed. Gnosis, București, 2000.

²¹⁰ Everett FERGUSON, „Creeds, Councils and Canons”, în Susan Ashbrook HARVEY, David G. HUNTER, *The Oxford Handbook of Early Christian Studies*, Oxford University Press, Oxford, 2008, pp. 441-442; C.W. GRIFFIN, „Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*”, în: *BYU*, 39 (2000), 3, pp. 194-196; Patricia Allwin DELEEUW, „Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*”, în: *Journal Of Ecumenical Studies*, 35 (1998), 2, p. 274; Myroslaw TATARYN, „The church of the ancient councils: the disciplinary work of the first four ecumenical councils”, în: *Theological Studies*, 59 (1998), 1, pp. 178-179.

²¹¹ Carl. W. GRIFFIN, „Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*”, pp. 195; P.A. DELEEUW, „Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*”, p. 274; M. TATARYN, „The church of the ancient councils...”, p. 179.

faptul că ea poate fi folosită ca un instrument de aprofundare a contextului și canoanelor respective.

3. Un element important în introducerile realizate este cel al *bibliografiei suplimentare* care cuprinde: ediții ale textului grecesc, ediții ale traducerii canoanelor în limbi clasice și traduceri în limbile moderne. Am oferit aceste ediții pentru faptul că ele au fost consultate pentru traducere și pentru faptul că reprezintă, la rândul lor, instrumente de interpretare sau înțelegere a canoanelor. Astfel, având în vedere că marea majoritate a manuscriselor grecești datează după secolul al X-lea, traducerile canoanelor înainte de acest secol facilitează posibilitatea de reconstruire a unor texte sau de înțelegere a sensului unor cuvinte în diferite epoci. Necesitatea consultării vechilor traduceri este subliniată de către Peter L'Huillier în comentariul său la canoane. De exemplu, pentru înțelegerea înțelesului Canoanelor 4 și 6 ale Sinodului de la Niceea, Peter L'Huillier își fundamentează tezele sale pe dovezi-le traducerii latine la aceste pasaje. Conform acestora, textul inițial al Canonului 6 s-ar fi referit la „Bisericile mitropolitane”, termenul τῶν μητροπόλεων fiind suprimat intenționat de către antiohieni, din cauza efortului sistematic al episcopilor Antiohiei de a controla alegerea episcopilor în toată dioceza răsăriteană. Autorul afirmă că textul pe care îl avem provine de la Ioan Scolasticul²¹², prin urmare este corupt conform viziunii antiohiene căreia îi este tributară și traducerea siriacă și anumite versiuni latine, iar Dionisie a înlocuit traducerile vechi latine cu recenzia antiohiană²¹³. De aceea, autorul face recurs la cele mai vechi traduceri latine pentru a reconstrui varianta inițială a textului. Nu este locul să comentăm corectitudinea acestei interpretări, dar ceea ce dorește să sublinieze Peter L'Huillier este necesitatea consultării traducerilor canoanelor. De aceea, am oferit o listă cu traducerile canoanelor în diferite limbi.

4. O secțiune cu totul nouă pentru colecția de canoane, pe care am încercat să o sistematizăm cât mai mult cu putință, este cea a *bibliografiei pentru interpretarea particulară a canoanelor*. Bibliografia conține marea

²¹² O fundamentare a acestei afirmații se regăsește la E. SCHWARTZ, „Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche”, în: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kan. Abt.*, XXV (1936), pp. 1-114.

²¹³ Dionisie redă propoziția: „καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ προεσβεία σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις” prin: „ceterasque provincias sua privilegia serventur ecclesiis” – Adolf STREWE, *Die Canonensammlung des Dionysius Exiguus*, De Gruyter, 1931, p. 26.

majoritate a studiilor, articolelor și lucrărilor care sunt dedicate unui canon particular și interpretării acestuia. Această bibliografie poate fi un instrument fundamental pentru cei care doresc să aprofundeze un anumit canon. Deși nu poate fi exhaustivă, această bibliografie a încercat să acopere titlurile cercetărilor principale din mai multe limbi și culturi și poate fi, evident, îmbunătățită și completată.

5. *Concordanța canoanelor* se fundamentează pe compararea între trimiterile din *Syntagma ateniană*, din ediția lui Joannou și din ediția lui Alivizatos. Am folosit cele trei ediții deoarece am constatat că în ediția lui Joannou sunt anumite trimiteri eronate în cadrul concordanțelor canonice, pe care le-am comparat cu cele oferite de către H. Alivizatos în ediția sa de canoane și cu cea din *Syntagma ateniană*. De asemenea, concordanța canoanelor din ediția lui Joannou este preluată din ediția lui Rhalles: pentru canoanele Sinodelor Ecumenice (*Syntagma II*, 719-732), pentru Canoanele Apostolice (*Syntagma II*, 713-718) și pentru canoanele Sinoadelor Locale (*Syntagma III*, 629) și canoanele Sfinților Părinți (*Syntagma IV*, 613-635). Ediția lui Ioan Floca prezintă, de cele mai multe ori, trimiteri nerelevante, insuficiente sau chiar eronate. De aceea, nu am urmat aceste concordanțe.

CANOANELE APOSTOLICE

INTRODUCERE

BIBLIOGRAFIE: Constantin POPOVICI, „Canoanele Apostolice. Un adaus la dezlegarea întrebării despre originea lor”, în: *Candela*, 6-11/1896, pp. 177-183, 227-235, 283-291, 331-339, 379-386, 436; Constantin POPOVICI, „Fontânele și Codicii dreptului bisericescu ortodoxu”, în: *Candela*, 11/1885, p. 663; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sfinților Apostoli”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXI (1897), 4, pp. 379-404; J.S. VON DREY, *Neue Untersuchungen über die Constitutionen und Kanones der Apostel*, Tübingen, 1832, pp. 203-419; F.X. FUNK, *Die apostolischen Constitutionen*, Rottenburg, 1891, pp. 180-206; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. U. Kovincici, N. Popovici, vol. I, part. I, Tipografia Diecezană, Arad, 1930, pp. 9-22; Eduard SCHWARTZ, *Gesammelte Schriften*, Band 5 *Zum Neuen Testament und zum Frühen Christentum*, Walter de Gruyter, Berlin, 1963, pp. 274-362; Adolf von HARNACK, John OWEN, *Sources of the Apostolic Canons: With a Treatise on the Origin of the Readership and Other Lower Orders*, F. Norgate, 1895; C.H. TURNER, „A Primitive Edition of the Apostolic Constitutions and Canons”, în: *Journal of Theological Studies*, 15/1914, pp. 53-65; C.H. TURNER, „Notes on the Apostolic Constitutions”, în: *Journal of Theological Studies*, 16/1914-1915, pp. 54-61, 523-538; C.H. TURNER, „Notes on the Apostolic Constitutions III. The Text of the Eighth Book”, în: *Journal of Theological Studies*, 31/1930, pp. 128-141; M. METZGER, *Les Constitutions apostoliques*, 1-3, în coll. *Sources Chretiennes*, vol. 336, Paris, 1987, pp. 9-13; B. STEIMER, *Vertex Traditionis: Die Gattung der altchristlichen Kirchenordnungen*, Beiheft zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 63, De Gruyter, Berlin-New York, 1992, pp. 87-94, 114-133; P. NAUTIN, „The 85 Apostolic Canons”, în A. DI BERARDINO, *Encyclopedia of the Early Church*, Cambridge, 1992, p. 62; Heinz OHME, *Kanon Ekklesiastikos: Die Bedeutung des Altkirchlichen Kanonbegriffs*, în coll. *Arbeiten Zur Kirchengeschichte*, vol. 67, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1998, pp. 485-497; Eva Maria SYNEK, „Dieses Gesetz ist gut, heilig, es zwingt nicht...”, Plöchl, Wien, 1997, p. 1; E.M. SYNEK, ΟΙΚΟΣ: Zum Ehe- und Familienrecht der Apostolischen Constitutionen,

Kirche und Recht 22, Wien, 1999; J. MÜHLSTEIGER, „Die sogenannten Canones Apostolorum”, în K. BREITSCHING, Wilhelm REES, *Tradition – Wegweisung in die Zukunft: Festschrift Johannes Mühlsteiger SJ zum 75. Geburtstag*, Kanonistische Studien und Texte 46, vol. 2, Berlin, 2001, pp. 615-80; Paul F. BRADSHAW, *The Search for the Origins of Christian Worship: Sources and Methods for the Study of Early Liturgy*, Oxford University Press, 2002; J. MÜHLSTEIGER, *Kirchenordnungen: Anfänge kirchlicher Rechtsbildung*, Kanonistische Studien und Texte 50, Berlin, 2006; J.G. MÜLLER, „The Ancient Church Order Literature: Genre or Tradition?”, în: *Journal of Early Christian Studies*, 15/2007, pp. 337-380; H. OHME, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2) Councils and Church Fathers”, în Wilfred HARTMANN, Kenneth PENNINGTON (eds), *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, CUA Press, 2012, pp. 28-33; Paulos MENEVISOGLU, „Οί ἀποστολικοί κανόνες”, în: *Εκκλησία και Θεολογία*, 7-8/1986-1987, pp. 647-676; Danilo Ceccarelli MOROLLI, „Alcune riflessioni intorno ad una importante collezione canonica delle origini: Gli 85 Canoni degli Apostoli”, în: *Studi sull'oriente cristiano*, VI (2002), 1, pp. 151-175.

1. Originea Canoanelor Apostolice

Canoanele Apostolice reprezintă o colecție de 85 de canoane, regăsite în cartea a VIII-a, capitolul 47 din *Constituțiile Sfinților Apostoli* (*Διαταγαί τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*, *Constitutiones Sanctorum Apostolorum*). Unii cercetători, precum Eduard Schwartz, au susținut că aceste canoane apostolice sunt o creație distinctă față de *Constituțiile apostolice*²¹⁴. În cercetarea actuală, s-a demonstrat faptul că acestea sunt totuși parte integrantă din *Constituțiile Apostolice* iar nu un adaos

²¹⁴ Eduard SCHWARTZ, „Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen”, în Eduard SCHWARTZ, *Gesammelte Schriften*, Band 5 Zum Neuen Testament und zum Frühen Christentum, Walter de Gruyter, Berlin, 1963, pp. 274-362. Studiul a fost publicat în 1910: Eduard SCHWARTZ, *Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen*, 1910, 40pp. Argumentele pe care le-a adus acesta aveau în vedere: menționarea pentru prima dată a canoanelor apostolice, făcută de către Nectarie al Constantinopolului la Sinodul din Constantinopol, în 394 (καθὼς καὶ οἱ ἀποστολικοί κανόνες διαώρισαντο), nu face nicio referire la *Constituțiile apostolice*; termenul κανόν folosit în *Constituțiile apostolice* VIII, 28 corespunde cu înțelesul vechi al termenului, iar nu cu o listă de măsuri disciplinare regăsită în *Constituțiile apostolice* VIII, 47; canoanele 47, 49 și 50 ar reprezenta interpolări în textul inițial al canoanelor. Tezele sale nu au fost receptate de către cercetarea ulterioară.

ulterior, ceea ce înseamnă că autorul sau autorii *Constituțiilor Apostolice* sunt identici cu cei ai *Canoanelor Apostolice*²¹⁵.

Cu toate acestea, textul însuși îi prezintă ca autori ai canoanelor pe Apostoli, care au transmis aceste dispoziții clericilor și, într-o anumită măsură, laicilor, prin Clement Romanul. În acest sens, pe lângă denumirea lor, mai multe mărturii din *Canoanele Apostolice* se referă la Apostoli ca autorii direcți ai canoanelor: folosirea verbelor la persoana I plural (κελεύομεν, *poruncim* – Can. 15, 26; προστάττομεν, *stabilim, poruncim* – Can. 27, 41, 46; εἶπομεν, *am spus* – Can. 81; οὐκ ἐπιτρέπομεν, *nu îngăduim* – Can. 82); folosirea pronumelui la persoana I singular și plural (Can. 29: „să fie tăiat cu desăvârșire și de la comuniune, precum Simon Magul de către mine, Petru. [FA 8, 21-22]”; Can. 82: „Onisim al nostru”; Can. 85: „adresate prin mine, Clement, vouă, episcopilor”, „Faptele noastre, ale Apostolilor”); identificarea directă a autorilor prin Canonul 85 Apostolic, care adaugă la finalul listei canonului biblic și „două epistole ale lui Clement și *Constituțiile* în opt cărți adresate prin mine, Clement, vouă, episcopilor, care nu trebuie făcute publice printre toți datorită lucrurilor tainice din ele”.

De asemenea, în *Constituțiile apostolice* (VI 14, 1), se afirmă că aceste învățături au fost date direct de către Apostoli la un sinod din Ierusalim unde s-au întrunit toți Apostolii. Totuși, aceste dovezi sunt insuficiente pentru probarea originii apostolice directe a canoanelor, mai ales că textul prezintă dezvoltarea vieții bisericești din secolele III-IV. O perspectivă istorică asupra apariției și dezvoltării acestei colecții ne poate ajuta să subliniem importanța acestor canoane în cadrul tradiției canonice. Chiar dacă nu ar fi compuse de către Sfinții Apostoli, canoanele transmise sub numele acestora au fost receptate și certificate, după cum vom vedea, ca mărturii autentice ale conștiinței canonice ortodoxe. Problema originii apostolice este una strict istorică, iar nu dogmatică. Infirmitatea originii apostolice nu duce la distrugerea obligativității și *normativității Canoanelor Apostolice*²¹⁶.

²¹⁵ A se vedea elaboratul studiu al lui M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. I, livres I-II, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 320, Les Éditions du Cerf, Paris, 1985, pp. 275-309; F.X. FUNK, *Die apostolischen Konstitutionen*, Rottenburg, 1891, pp. 180-206.

²¹⁶ Constantin POPOVICI, „Canoanele apostolice. Un adaus la dezlegarea întrebării despre originea lor”, în: *Candela*, 6-11/1896, p. 230.

Textul grecesc al *Constituțiilor Apostolice* a fost publicat pentru prima dată în anul 1563²¹⁷, pe baza a trei manuscrise grecești din secolele X-XI²¹⁸, de către iezuitul spaniol Francisco Torres (Turrianus), care, în introducerea la această ediție, apăra originea direct apostolică a lor, teza fiind primită de către teologi, însă fără a se realiza o cercetare amănunțită a originii acestor canoane. Ediția lui Turrianus a fost folosită aproape trei sute de ani, până la apariția textului lui Wilhelm Ültzen, în 1853²¹⁹, bazat pe mai multe manuscrise în editarea textului grecesc²²⁰. O ediție cu totul specială, prin amploarea și tradiția manuscriselor folosite, este cea a lui Franz Xaver Funk, din anul 1905, reprezentând un text critic al *Constituțiilor Apostolice* folosit timp de 80 de ani, până la apariția ediției critice moderne a lui Marcel Metzger în colecția *Sources Chrétiennes*²²¹.

În ceea ce privește problema autorului *Constituțiilor Apostolice*, edițiile critice din secolele XIX-XX au dedicat studii introductive ample, încercând să elucideze această chestiune. De menționat aici sunt studiile realizate de către J.S. von Drey, F.X. Funk, E. Schwartz, A. Harnack și C.H. Turner²²², care au infirmat originea apostolică a *Constituțiilor* și implicit a *Canoanelor Apostolice*. Concomitent, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au fost descoperite alte texte care revendicau aceeași origine apostolică sau post-apostolică²²³. S-a constatat că aceste

²¹⁷ *Constitutiones sanctorum apostolorum doctrina catholica a Clemente Romano Episcopo*, TURRIANUS (ed.), Veneția, 1563. Înainte de această ediție a textului grecesc au apărut anumite fragmente în traducere latină a operei, prima apariție fiind în 1546 a venețianului Franco Capelli, după care cea a lui P. Crabbe în anul 1551. Ulterior publicării textului lui Turrianus au apărut mai multe ediții ale traducerii integrale a textului *Constituțiilor Apostolice*. Pentru mai multe detalii a se vedea: Bruno STEIMER, *Vertex Traditionis: Die Gattung der altchristlichen Kirchenordnungen* (Beiheft zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft 63), De Gruyter, Berlin/New York, 1992, pp. 114-115.

²¹⁸ Manuscrisele folosite de către F. Turrianus au fost: „a” = Codex Vaticanus gr. 839, ff. 2-174 (din sec. al X-lea, Creta); „b” = Codex Vaticanus gr. 2088, ff. 1-166 (din sec. al XI-lea, Sicilia); „c” = Codex Vaticanus gr. 2089, ff. 151-239 (din sec. al XI-lea, Calabria). Pentru o descriere completă a acestor manuscrise, a se vedea: M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. I, livres I-II, p. 75.

²¹⁹ *Constitutiones apostolicae textum graecum recognovit, praefatus est, annotationes criticas et indices subiecit Guil. Ültzen*, Suerini et Rostochii: sumptibus Stillermanianis, 1853.

²²⁰ După această ediție au urmat două editări ale textului realizate de către Paul Anton Lagarde în 1854 și 1862, după care urmează ediția lui Pitra din anul 1864.

²²¹ Pentru mai multe detalii despre aceste ediții, a se vedea: B. STEIMER, *Vertex Traditionis: Die Gattung der altchristlichen Kirchenordnungen*, pp. 115-117.

²²² A se vedea bibliografia de la începutul introducerii canoanelor apostolice.

²²³ P.F. BRADSHAW, *The Search for the Origins of Christian Worship...*, p. 73. Alistair C. STEWART, „The apostolic canons of Antioch. An Origenistic exercise”, în: *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 111 (2016), 3-4, pp. 439-451.

texte au un grad destul de ridicat de înrudire, ajungând-se la ideea că putem vorbi, în cazul *Constituțiilor Apostolice*, de o compilație de texte liturgice, canonice și teologice ale primelor patru secole creștine²²⁴.

În teologia ortodoxă și în dreptul canonic ortodox, părerile cu privire la originea Canoanelor Apostolice sunt împărțite, unii, destul de puțini, accentuând originea lor apostolică²²⁵, fiind canoanele pe care Apostolii înșiși le-au dat la un sinod de la Ierusalim sau le-au transmis prin Clement²²⁶, alții afirmând compilarea lor evidentă în secolul al IV-lea²²⁷. O altă teză care încearcă să se poziționeze la cumpăna celor două este cea a compilării Canoanelor Apostolice în secolul al IV-lea, pe baza unor tradiții și texte anterioare, care pot fi datate până în perioada apostolică, Canoanele Apostolice fiind expresia fidelă a tradițiilor apostolice²²⁸.

La sfârșitul secolului al XVIII și începutul secolului al XIX-lea, autenticitatea Canoanelor Apostolice a reprezentat un argument important, mai ales în dezbaterea primirii celor de alte credințe la Biserică. În acest sens, autori precum Neofit Cavsocalivitul, Nicodim Aghioritul și Constantin Iconomul au militat în operele lor pentru autenticitatea sau originea direct apostolică a acestor canoane²²⁹.

În lucrarea sa *Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν Ἐπιστολιμαία Διατριβή. Ἐν ἧ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων*²³⁰, Constantin Iconomu, cel dintre Iconomi, aborda, la mijlocul secolului al XIX-lea, problematica autenticității Canoanelor Apostolice, pornind de la noile critici, în special cele „luterocalvine

²²⁴ B. STEIMER, *Vertex Traditionis: Die Gattung der altchristlichen Kirchenordnungen*, pp. 117-122.

²²⁵ În introducerea din *Pidalion*, Sf. Nicodim Aghioritul susține, într-un mod precaut, originea apostolică indirectă a acestor canoane. A se vedea critica lui C. Popovici, „Canoanele apostolice. Un adaus la dezlegarea întrebării despre originea lor”, pp. 229-230.

²²⁶ † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridion de canoane*, Sibiu, 1871, p. 1, n.*.

²²⁷ JOHN MEYENDORFF, „Christian Marriage in Byzantium: The Canonical and Liturgical Tradition”, în: *Dumbarton Oaks Papers*, 44/1990, p. 102, n. 19.

²²⁸ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, pp. 9-22; Constantin POPOVICI, „Fontânele și Codicii dreptului bisericescu ortodoxu”, în: *Candela*, 11/1885, p. 663; C. POPOVICI, „Canoanele apostolice. Un adaus la dezlegarea întrebării despre originea lor”, pp. 177-183, 436. Teza este susținută și de către teologi apuseni, precum: K.F. EICHORN, *Grundsätze des Kirchenrechts*, vol. I, Göttingen, 1831, p. 91.

²²⁹ Aceste opinii sunt preluate și prelucrate de către Gheorghios METALLINOS, *Mărturisesc un Botez*, trad. Caliope Papacioc, Ed. Evanghelismos, București, 2011, pp. 37-38.

²³⁰ KONSTANTINOS OIKONOMOS, *Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν Ἐπιστολιμαία Διατριβή. Ἐν ἧ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κωνσταντίνου Τόμπρα Κυδωνιέως, καὶ Κωνσταντίνου Ἰωαννίδου Σμυρναίου*, Nauplion, 1835, 95pp.

(οἱ νεώτερο Κριτικοὶ, καὶ μάλιστα πάντων οἱ Λουθηροκαλβίνοι)²³¹, care considerau *Canoanele Apostolice* și *Constituțiile apostolice*: „νόθα καὶ ψευδεπίγραφα” (neautentice și pseudoepigrafice). Constantin Iconomu împarte criticile în moderate și dure: primele susțin că aceste canoane sunt o colecție a secolului al III-lea, iar celelalte, a secolului al IV-lea. În acest sens, amintindu-l pe Joannes Dallaeus, sintetizează toate argumentele împotriva autenticității Canoanelor Apostolice: a. cei vechi le puneau sub semnul întrebării, inclusiv Patriarhul Fotie în „Prologul” său la *Nomocanon*; b. niciun Părinte al Bisericii nu menționează aceste canoane până la sfârșitul secolului al IV-lea; c. în Biserica de Apus sunt cunoscute doar la începutul secolului al VI-lea; d. majoritatea acestor canoane vorbesc despre realități ale secolelor al III-lea și al IV-lea. După această expunere a argumentelor apusenilor, Constantin Iconomu răspunde detaliat fiecărei acuzații împotriva autenticității Canoanelor Apostolice, afirmând că: a. nimeni înainte de Patriarhul Fotie nu s-a îndoit de autenticitatea Canoanelor Apostolice. Afirmăția lui Fotie, din prologul la *Nomocanon*, este combătută de afirmația sa din *Μυριόβιβλιον*, unde ar recunoaște autenticitatea acestora²³². Totuși, autorul nu ia în discuție faptul că Sinodul Trulan însuși, prin Canonul 2, prezintă anumite dubii asupra originii imediat apostolice a canoanelor; b. canoanele sunt amintite de către Eusebiu și de către Ieronim; c. în Biserica Apuseană, aceste canoane au fost receptate de către Dioniseie Exiguul, Constantin Iconomu interpretând afirmația din prologul Sf. Dionisie în favoarea autenticității, după care vorbește despre receptarea canoanelor în Apus²³³. O apărare mai amplă a originii direct apostolice a Canoanelor Apostolice este realizată de către Constantin Iconomu pentru ultimul punct al argumentării latinilor²³⁴. Cu toate acestea, Constantin Iconomu nu ia în discuție toate argumentele împotriva originii directe a Canoanelor Apostolice, nici nu dezbate amplu relația dintre *Constituțiile Apostolice* și *Canoanele Apostolice*, iar argumentarea sa pentru ultimul punct este lacunară. Aceste argumente ale teologilor secolului al XIX-lea au fost preluate de către unii teologi ai secolului al XX-lea, pentru a susține originea directă a Canoanelor Apostolice, necesară ca motiv pentru rebotezarea tuturor ereticilor²³⁵.

²³¹ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ, *Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν...*, p. 107.

²³² Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ, *Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν...*, pp. 109-110.

²³³ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ, *Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν...*, pp. 113-119.

²³⁴ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ, *Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν...*, pp. 119-169.

²³⁵ Un astfel de exemplu îl regăsim în: G. METALLINOS, *Μάρτυρισὲς ἑνὸς Βοτῆος*, pp. 37-38.

În cercetările sale, Nicodim Milaș nu recunoaște originea direct apostolică a Canoanelor Apostolice, afirmând că acestea au fost totuși compuse înainte de Sinodul I Ecumenic, pe baza tradiției orale provenite de la Sfinții Apostoli.

„Cercetările numeroase și conștiințioase au avut de rezultat că nu se poate demonstra precis timpul când s-a format propriamente colecția Canoanelor Apostolice, apoi că este imposibil de a primi ipoteza că aceste canoane, ținând seama de chestiunile tratate în ele, ar fi fost date de către înșiși Apostolii și, în fine, că până la primul sinod dela Niceia nu se face nicio mențiune despre ele. Rezultatul acestor cercetări este demonstrarea indubitabilă că aceste canoane nu au fost date în formă scrisă nemijlocit de către Apostoli, ci că ele provin din Tradiția apostolică, că au fost păstrate prin tradiția orală de către succesorii Apostolilor și că, în urma necesităților ivite în Biserică înainte de primul sinod de la Niceea, au fost cuprinse în scris de către o persoană evlavioasă necunoscută, care a dat acestor canoane numirea de apostolice, pentru ca prin aceasta să arate că provin prin tradiție de la Apostoli”²³⁶.

Datarea compunerii canoanelor înainte de Sinodul I Ecumenic este făcută de către Nicodim Milaș pe baza faptului că sunt menționate la în Canonul 1 al Sinodului I Ecumenic, care afirmă: „τοὺς τοιοῦτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανὼν”, aceeași afirmație fiind reluată și în Canonul 2 I Ec.: „ἐγένετο παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικόν”. Episcopul sârb consideră că folosirea termenului „ὁ κανὼν” s-ar referi, în canoanele Sinodului I Ecumenic, la Canoanele Apostolice, teza fiind infirmată prin cercetările ulterioare²³⁷.

2. Data redactării, transmiterea textului și receptarea Canoanelor Apostolice

Cercetările recente arată faptul că aceste *Constituții Apostolice* reprezintă o compilație de origine siriacă, cel mai probabil din zona Antiohiei, realizată într-un mediu arian, care poate fi datată în a doua

²³⁶ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, pp. 10-11.

²³⁷ H. ΟΗΜΕ, *Kanon Ekklesiastikos...*, pp. 358-372.

jumătate a secolului al IV-lea²³⁸, între anii 375 și 380²³⁹, și în care au fost adunate mai multe materiale din secolele anterioare. Astfel, Cărțile I-VI reprezintă o variantă a *Didascaliei Apostolilor*, Cartea a VII reflectă textul din *Didahia celor doisprezece Apostoli*, iar Cartea VIII urmează *Tradiției Apostolice*, la care sunt adăugate materiale diferite: formulare liturgice, citări scripturistice, pasaje din scrierile clementine, pasaje ale compilatoului, încheindu-se cu o colecție de canoane de tipul celor sinodale²⁴⁰. Datarea *Constituțiilor Apostolice* înaintea Sinodului II Ecumenic este dată de diferența de viziune pnevmatologică a acestui text față de doctrina formulată de către părinții sinodali în anul 381. Originea siriacă și datarea sunt confirmate de: folosirea termenilor din calendarul siro-macedonian (ex. termenul Ὑπερβερεταίου în Can. 37 Ap.), lista sărbătorilor liturgice, între care se numără și sărbătoarea Nașterii Domnului, ținută în Siria la sfârșitul secolului al IV-lea, sărbătoare introdusă în Ierusalim doar în jurul anului 420, cât și relația dintre canoanele Sinodului din Antiohia și Canoanele Apostolice²⁴¹.

Deși Canoanele Apostolice sunt parte integrantă a *Constituțiilor Apostolice*, tradiția manuscriselor atestă și transmiterea lor independent de acestea, în colecțiile canonice. De asemenea, deși există manuscrise ale *Constituțiilor Apostolice* și fără capitoul 47 din ultima carte²⁴², ele rămân parte constitutivă a *Constituțiilor Apostolice*.

²³⁸ J.W. BICKELL, *Geschichte des Kirchenrechts*, vol. I, Gießen, 1843, p. 83; A. STICKLER, *Historia iuris canonici latini*, Turin, 1950, p. 25; P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique*, 1.2: *Les canons des synodes particuliers (IV-IXe s.)*, p. 1; Jean GAUDEMET, *L'Église dans l'empire romain: IVe-Ve siècles*, Paris, 1958, p. 45; Jean GAUDEMET, *Les sources du droit de L'Église en Occident du IIe au VIIe siècle*, Paris, 1985, pp. 21-23; F.X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, vol. I, p. XV; C. Van de WIEL, *History of Canon Law*, Löwen, 1991, p. 39; B. STEIMER, *Vertex Traditionis: Die Gattung der altchristlichen Kirchenordnungen*, p. 93.

²³⁹ M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. I, livres I-II, pp. 58-59; E.M. SYNEK, „Dieses Gesetz ist gut, heilig, es zwingt nicht...”, p. 1; E. SCHWARTZ, *Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen*, p. 12; C.H. TURNER, „Notes on the Apostolic Constitutions III. The Text of the Eighth Book”, în: *Journal of Theological Studies*, 31/1930, pp. 128-141; P.F. BRADSHAW, *The Search for the Origins of Christian Worship...*, p. 84; Diacon. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 233. Alții consideră compilarea lor înainte de jumătatea secolului al V-lea: J.S. VON DREY, *Neue Untersuchungen über die Constitutionen und Kanones der Apostel*, Tübingen, 1832, p. 426.

²⁴⁰ Pentru celelalte materiale folosite de către compilatoul, a se vedea: E.M. SYNEK, „Dieses Gesetz ist gut, heilig, es zwingt nicht...”, pp. 3-5; M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. I, livres I-II, pp. 14-18; H. OHME, *Kanon Ekklesiastikos...*, p. 485.

²⁴¹ M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. I, livres I-II, pp. 55-57.

²⁴² M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. I, livres I-II, p. 63.

3. Receptarea Canoanelor Apostolice în Apus

În Apus, Sf. Dionisie Exiguul, la inițiativa episcopului Ștefan de Salona, traduce la începutul secolului al VI-lea, în jurul anului 500, textul grecesc al Canoanelor Apostolice în limba latină și le pune la începutul colecției canoanelor sub sintagma: „*incipiunt capitula canonum apostolorum*”²⁴³. Traducerea lui Dionisie nu a reprezentat prima apariție a canoanelor și *Constituțiilor Apostolice* în limba latină, ci a existat o traducere latină a acestora înaintea celei realizate de către Dionisie²⁴⁴. Într-un manuscris al colecției de canoane a lui Dionisie se păstrează și o explicație a traducerii Canoanelor Apostolice:

*„Incipiunt regule ecclesiastice sanctorum apostolorum, prolate per Clementem, Ecclesie romane pontificem, quae ex graecis exemplaribus in ordine primo ponuntur, quibus quamplurimi quidem consensum non prebuere facile et tamen posteaquaedam constituta pontificum ex ipsis cano-nibus adsumpta esse videntur”*²⁴⁵.

Nu se poate preciza de ce Dionisie a tradus în colecția sa numai 50 de canoane dintre cele 85. Cercetătorii au emis mai multe teze. Prima susține că Dionisie ar fi avut un manuscris grecesc cu doar 50 de canoane, teză infirmată prin existența unei traduceri latine anterioare, care conținea toate cele 85 de Canoane Apostolice. O a doua teză afirmă că Dionisie s-ar fi oprit la Canonul 50 deoarece următoarele canoane ar fi fost în contradicție cu anumite practici ale Bisericii Romei²⁴⁶ (ex. Can. 66 Ap.), ceea ce ar fi fost improbabil datorită faptului că și alte canoane preluate de către Dionisie erau în contradicție cu anumite practici ale Bisericii Romei (ex. Can. 46, 47 Ap.). O a treia teză afirmă că Dionisie nu ar mai fi tradus celelalte canoane și s-ar fi oprit la Canonul 50 din pricina glosei existente la finalul acestui canon, considerată eretică²⁴⁷. Cu toate acestea, nu există suficiente dovezi pentru a susține până la capăt vreuna dintre cele trei teze.

²⁴³ A. STREWE, *Die Canonessammlung des Dionysius Exiguus*, p. 2.

²⁴⁴ C.H. TURNER, „A Primitive Edition of the Apostolic Constitutions and Canons”, în: *Journal of Theological Studies*, 15/1914, pp. 53-65.

²⁴⁵ C.H. TURNER, *Ecclesiae Occidentalis monumenta iuris antiquissima canonum et conciliorum graecorum interpretationes latinae*, vol. I, Oxford, 1899, p. 8.

²⁴⁶ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 1, pp. 18-19.

²⁴⁷ Teză împărtășită de către mai mulți cercetători: E. SCHWARTZ, *Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen*, p. 15; H. ОНМЕ, *Kanon Ekklesiastikos...*, p. 492.

În timpul pontificatului papei Hormisdas (514-523), s-a introdus în decretul papei Gelasius, *De libris non recipiendi*, din anul 496, formula: „*Liber qui appellatur Canones apostolorum, apocryphus* („Cartea denumită Canoanele Apostolilor este apocrifă”). Acesta este motivul pentru care a doua ediție a colecției lui Dionisie, realizată pe timpul papei Hormisdas, nu a mai inclus Canoanele Apostolice, din cauza lipsei unanimității receptării. Totuși, Canoanele Apostolice au fost receptate ulterior în Biserica Apuseană prin decretul pseudo-isidoriene, în *Decretum Gratiani*²⁴⁸ și, prin acesta, în *Corpus Iuris Canonici*.

4. Receptarea Canoanelor Apostolice în Răsărit

În Răsărit, Canoanele Apostolice sunt menționate pentru prima dată²⁴⁹ de către Sf. Nectarie al Constantinopolului, la Sinodul din Constantinopol, în 394, ca argument pentru condamnarea unui episcop de către întregul sinod: „καθώς καὶ οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες διωρίσσαντο” („precum au stabilit Canoanele Apostolice”). Este probabil ca această menționare să se refere la Canonul 74 Apostolic²⁵⁰.

²⁴⁸ H. ΟΗΜΕ, *Kanon Ekklesiastikos...*, pp. 493-494.

²⁴⁹ Nicodim ΜΙΛΑΣ afirmă că prima menționare a canoanelor apostolice este regăsită în canoanele Sinodului I Ecumenic de la Niceea din 325, care folosesc de mai multe ori termenul κανών. Analizând canoanele Primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325), se observă că acest sinod când se referă la hotărâri disciplinare nu folosește cuvântul „κανών”, ci termenul „ὄρος”. Termenul κανών apare în canoanele Sinodului I Ecumenic, folosit ca atare în canoanele 1, 9 și 18, sau în anumite expresii, precum: „κανών ἐκκλησιαστικός” în Canonul 10, „κατὰ τὸν κανόνα (τὸν ἐκκλησιαστικόν)” în canoanele 5 și 6, „παρὰ τὸν κανόνα (τὸν ἐκκλησιαστικόν)” în canoanele 2, 9, 15. Termenul ὁ κανών apare în sintagma „τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσιέται ὁ κανών” („pe unii ca aceștia, canonul îi reprimește în cler”), în contextul primirii sau respingerii clericilor mutilați sau automutilați. Tot articulat, substantivul ὁ κανών apare în Canonul 9. Termenul ὁ κανών apare aici în lumina limbajului patristic al primelor secole, ca perspectivă normativă relevantă pentru Biserică și ca linie de ghidare și măsurare ce face ca Evanghelia, poruncile lui Dumnezeu și învățătura apostolică să fie transmisă prin Tradiția Bisericii, care normatizează viața Bisericii. În acest sens, κανών este suma normativității în Biserică – H. ΟΗΜΕ, *Kanon Ekklesiastikos...*, p. 361. Prin urmare, ὁ κανών reprezintă norma vie după care se ghidează viața Bisericii, reprezintă acel îndreptar despre care vorbește Pavel în *Galateni* (6, 16). O altă sintagmă, care ar putea reliefa înțelesul lui κανών ἐκκλησιαστικός, este ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος (legea canonică veche), redată în Canonul 13, identificată cu Canonul 6 de la Sinodul de la Ancyra. Desemnarea deciziilor sinodale prin termenul „kanones” este atestată pentru prima dată la Sinodul II Ecumenic. Pentru întreaga dezbateră a termenului, a se vedea: H. ΟΗΜΕ, *Kanon Ekklesiastikos...*, pp. 358-372; Ioan COSMA, „Cuvântul «canon» în terminologia bisericească. Sensul și folosirea lui în legislația canonică sinodală”, în: *Altarul Reîntregirii*, 2/2004, pp. 232-251.

²⁵⁰ E. HONIGMANN, „Le concile de Constantinople de 394 et les auteurs du «Syntagma des XIV titres»”, în E. HONIGMANN, *Trois mémoires posthumes d'histoire et de géographie de l'Orient Chrétien*, în coll. *Subsidia hagiographica*, vol. 35, Brussels, 1961, p. 48.

În secolul al VI-lea, Canoanele Apostolice au fost preluate de către Ioan Scolasticul în *Synagoga* sa (Συναγωγή κανόνων ἐκκλησιαστικῶν εἰς ἑπτὰ τομῆς διηρημένην)²⁵¹, menționând că acestea existau și în colecții mai vechi²⁵². Canoanele Apostolice sunt receptate și de către împăratul Justinian prin novelele 6 și 137.

Momentul cel mai important pentru receptarea Canoanelor Apostolice este cel al Sinodului Trulan (691-692), care, prin canonul al doilea, consideră Canoanele Apostolice ca normative. Prima parte a canonului se referă la chestiunea falsificării *Constituțiilor Apostolice*. Deoarece Canonul 85 Apostolic impune, după cum am văzut, păstrarea *Constituțiilor Apostolice*, s-a pus problema valabilității Canoanelor Apostolice. În acest sens, Canonul 2 al Sinodului de la Trulan respinge *Constituțiile Apostolice*²⁵³ păstrând doar canoanele care „au fost transmise sub numele Sfinților și laudaților Apostoli” (παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων), adică doar capitolul 47 din Cartea a VIII-a a *Constituțiilor*. Primul lucru pe care îl putem remarca în argumentarea canonului este recursul la tradiția Bisericii. Deși Sinodul de la Trulan prezintă un dubiu cu privire la originea apostolică a acestor canoane, ele sunt receptate de către Sinodul Trulan deoarece au fost la rândul lor receptate și împuternicite/ratificate de către Sfinții Părinți: „δεχθέντας καὶ κυρωθέντας”²⁵⁴. De aceea, obligativitatea

²⁵¹ H. ΟΗΜΕ, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2) Councils and Church Fathers”, în W. HARTMANN, Kenneth PENNINGTON (eds), *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, CUA Press, 2012, pp. 32-33.

²⁵² H. ΟΗΜΕ, „Sources of the Greek Canon Law...”, pp. 32-33.

²⁵³ Canonul 2 Trulan afirmă că au fost inserate multe învățături greșite în conținutul teologic al *Constituțiilor Apostolice*: „în care din vechime au fost interpolate de către eterodocși anumite lucruri false și străine de dreapta-credință în detrimentul Bisericii, întunecându-ne frumusețea măreață a dumnezeieștilor dogme, am lepădat în chip folositor aceste Constituții”.

²⁵⁴ Verbul „κυρώω” are înțelesul de a confirma, valida, ratifica, împuternici și se referă la confirmarea unor texte normative. Este folosit în canoanele: 2, 81 Trulan, 14 Sardica, 7, 86, 91, 103 Cartagina, 18 Vasile cel Mare. În Canonul 81 se folosește cu referire la legislația canonică precedentă: καὶ ἡμεῖς κυροῦντες τὰ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν πρὶν εὐσεβῶς θεσμοθετηθέντα („întărind și noi cele ce au fost legiferate mai înainte în chip drept-credincios de către Sfinții Părinți”). Din utilizarea aceasta a termenului în Canonul 81 este evident că termenul „κυρώω” nu este folosit pentru ratificare unei prevederi, astfel încât aceasta să aibă deplină valabilitate, pe care nu ar fi avut-o înainte, ci reprezintă o confirmare a interdicției adaosului suplimentar la imnul Trisagion îndreptată împotriva armenilor, care cântau formula theopashita. Această formulă, compusă de către Petrus Gnapheus sau Fullo (κναφεύς = nebun, prost), Patriarhul nealcedonian al Antiohiei (468-488), a fost condamnată la Antiohia în anul 471 și la Sinodul de la Roma din anul 485, după care de către Iustinian prin

Canoanelor Apostolice nu este dată de originea lor, ci de către conținutul acestora care este în deplină concordanță cu întreaga tradiție canonică. Infirmarea originii apostolice directe nu vatămă, după cum arată Sinodul Trulan, cu nimic valoarea și obligativitatea incontestabilă a Canoanelor Apostolice. Comentatorii bizantini iau în discuție, în comentariile lor la acest canon, problema falsificării Constituțiilor apostolice și a originii Canoanelor Apostolice. După cum se poate constata din comentariile lui Zonaras²⁵⁵, Balsamon²⁵⁶ și

---

mai multe texte legislative și de către Sinodul V Ecumenic – Jeff B. POOL, *God's Wounds: Hermeneutic of the Christian Symbol of Divine Suffering, Volume Two: Evil and Divine Suffering*, Pickwick Publications, 2011, pp. 397-404; Andrew LOUTH, *Greek East and Latin West: The Church, AD 681-1071*, St Vladimir's Seminary Press, 2007, p. 36. Prin urmare, termenul „κυρώω” este folosit în Canonul 81 doar pentru o confirmare și reluare a deciziilor precedente. În Canonul 14 Sardica, termenul are înțelesul de validare sau ratificare a unei decizii: ἡ ἐξέτασις τοῦ πράγματος γένηται, καὶ ἡ κυρωθῆναι αὐτοῦ ἢ ἀπόφασις, ἢ διορθώσεως τύχη („să fie făcută examinarea cazului și să fie confirmată sentința lui sau să obțină o revizuire”). În canoanele 86 și 91 Cartagina termenul este folosit pentru validarea oficială a unor acte prin semnături: καὶ ταῖς τῶν ἀδελφῶν ὑπογραφαῖς φανερώς κυρωθέντα („care au fost ratificate în chip oficial prin semnăturile fraților”); Πᾶσιν ἀρέσκει, καὶ πάντες τοῦτο τῇ ἡμετέρᾳ ὑπογραφῇ ἐκυρώσαμεν („Se acceptă de către toți, și toți am ratificat aceasta prin semnătura noastră”). Canonul 18 Vasile cel Mare folosește termenul pentru a desemna confirmarea hotărârii de intrare a unei femei în monahism: καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κυροῦν („mărturia ei să fie validată”).

²⁵⁵ „De aici se face începutul canoanelor și, înaintea altora, se poruncește să fie păstrate cele hotărâte de către sfinții și întru-tot lăudații Apostoli. De asemenea, au stabilit să nu fie încălțate cele ce au fost decretate de către sinoadele anterioare, nici să nu fie scoasă în vreun fel vreoa parte din ele. Iar apoi enumeră sinoadele și împotriva cui a fost fiecare adunat și pe cei care în chip necucerit au fost aduși înainte de către acelea și pe cele care au fost decretate și ratificate de către fiecare sinod și porunces ca credința și dogmele tuturor Sfinților Părinți să rămână neclintite și statornice și să prețuiască scrierile acelorora, iar pe cele ale dușmanilor adevărului să le lepede și să le anatematizeze. Dar pe cei ce nu gândesc și fac și cred și propovăduiesc în acest fel îi supune epitimiei și îi pune sup anatema, deoarece, se spune, că nici nu am putut să propunem ceva contrar celor ce au fost decise de către Sfinții Părinți, sau să înlăturăm ceva orice fel, ci urmăm întru toate acelorora. Iar acest canon nu permite să fie acceptate alte canoane dincolo de cele enumerate” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, p. 310.

²⁵⁶ „Ia aminte la prezentul canon în continuare, fiindcă vei reduce la tăcere pe cei ce afirmă că cele 85 de canoane nu au fost expuse de către sfinții Apostoli și nici canonul, indiferent care ar fi el, de către al doilea sfânt sinod ecumenic, care a hotărât ca biserica Constantinopolului să aibă privilegiile Romei celei vechi. Remarcă însă și ratificarea făcută prin acesta a sfințelor sinoade locale și deciziilor stabilite de către unii sfinți Părinți. Căci mulți a crezut de cuviință să nu fie întărite acestea, fiindcă nu au provenit de la sinoadele ecumenice și nici nu au fost ratificate de către împărați – G. A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, pp. 310-311. Colecția *Syntagma* păstrează încă un comentariu la acest canon: „*Altă interpretare*: În Canonul 85 al Sfinților Apostoli și în canonul prezent s-a stabilit ce cărți ale Vechiului Testament și ale Noului se cuvine să fie citite. Dar fiindcă am văzut pe un ilustru bărbat care a expus un nomocanon care avea așezate canoanele sfinților apostoli prin Clement și diferite novele ale împăratului Iustinian care nu au fost expuse în revizuirea legilor, îi sfătuiesc pe toți cei ce vor citi nomocanonul să nu ia aminte la cărțile mai vechi ale

Aristenos²⁵⁷, aceștia înclină spre autoritatea apostolică a canoanelor. Canonul 1 al Sinodului VII Ecumenic (787) receptează Canoanele Apostolice, afirmând:

„De vreme ce acestea sunt într-adevăr așa, și fiindcă ne sunt nouă mărturie, bucurându-ne de ele, precum cineva care ar găsi comori multe (*Psalmul* 118, 162), primim dumnezeieștile canoane și împu-ternicim orânduirea lor întreagă și nestrămutată, fiind stabilite de către sfintele trâmbițe ale Duhului Sfânt, adică: pe cele ale prealău-đaților Apostoli, ale celor șase sfinte sinoade ecumenice, ale sinoade-lor întrunite local pentru emiterea unor astfel de rânduieli și pe cele ale sfinților noștri Părinți”.

Sf. Ioan Damaschin, în *De fide Orthodoxa* (IV, 17), include Canoanele Apostolice, scrise de către Clement, în canonul biblic al scrierilor Nou-lui Testament. De asemenea, și Patriarhul Fotie receptează, în lucrarea sa Μυριόβιβλιον, Canoanele Apostolice și afirmă parțial autenticitatea lor apostolică²⁵⁸.

În Răsărit, pe lângă edițiile grecești, Canoanele Apostolice au fost transmise în mai multe versiuni: siriacă, iacobită, nestoriană, coptă bohairică, coptă sahidică, etiopiană²⁵⁹.

---

nomocanoanelor, ci să-l citească pe cel elaborat de către patriarhul Fotie și împărțit în 14 titluri. Iar nomocanonul în 50 de titluri, care numără legile și canoanele, și celelalte care au novelele anulate ale lui Iustinian, care nu au fost expuse în Basilicale, și alte legi din Codex și din Digeste și care se pare că îmbogățesc conținutul prin vorbăria amplă, fiindcă am văzut mii de asemenea cărți la mulți bărbați remarcabili, să nu fie vrednice nici de cuvânt, precum cele primejdioase și de evitat, și să permită distrugerea lor” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, pp. 310-311.

²⁵⁷ „Cele ce au fost introduse de către eterodocși în chip mișelesc în Constituțiile Apostolilor prin Clement să fie public lepădate. În canoanele apostolice am stabilit că pe lângă alte cărți ale Noului și Vechiului Testament avem și sfintele și cinstitele Constituțiile Apostolilor cele compuse prin Clement în opt cărți. Dar prezentul canon, din cauză că au fost incluse de către eterodocși în acestea unele lucru falsificate și străine de dreapta-credință spre vătămarea Bisericii, poruncește ca acestea să fie lepădate pentru buna chivernisire și siguranță a turmei preacreștine” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, pp. 311-312.

²⁵⁸ „Διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος, ἐν ᾧ καὶ οἱ τῶν συνοδικῶν κανόνων τῷ ἀθροίσματι τῶν ἀποστόλων κανόνες ἐπιγραφόμενοι περιέχονται”, în PG 103, col. 386.

²⁵⁹ Pentru toate aceste versiuni, a se vedea: J. MÜHLSTEIGER, „Die sogenannten Canones Apostolorum”, în K. BREITSCHING, Wilhelm REES, *Tradition – Wegweisung in die Zukunft: Festschrift Johannes Mühlsteiger SJ zum 75. Geburtstag*, vol. 2, Dunker Humblot, Berlin, 2001, pp. 619-620.

et monumenta, vol. 1, Roma, 1864, pp. 13-36; Adolf STREWE, *Die Canonessammlung des Dionysius Exiguus in der ersten Redaktion*, Walter de Gruyter, Berlin, 1931, pp. 4-10.

Siriacă: Paul de LAGARDE, *Reliquiae juris ecclesiastici antiquissimae*, B.G. Teubnerus, Leipzig, 1856, pp. 44-61; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 367, Löwen, 1975, pp. 58-72 (A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 368, Löwen, 1975, pp. 72-83 – traducere engleză).

Slavă veche: V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 62-82 [retipărire: Leipzig, 1974]; *Правила Святыхъ Апостолъ*, vol. 1, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1876, pp. 13-171 [retipărire: Moscova, 2000].

LIMBI MODERNE:

Engleză: William Andrew HAMMOND, *The Definitions of Faith, and Canons of Discipline, of the Six Oecumenical Councils: With the Remaining Canons of the Code of the Universal Church*, Publisher Stanford & Swords, 1850, pp. 188-203; Henry R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have Received Ecumenical Acceptance*, în coll. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, vol. 14, Oxford, New York, 1900, pp. 591-601; *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians*, trad. D. Cummings, Chicago, 1957, pp. 1-154; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 81-109.

Franceză: Archim. Grigorios D. ΠΑΡΑΘΟΜΑΣ, *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècle). Le texte des Saints Canons ecclésiastiques*, Ed. Epectasis, 2015, pp. 155-205; M. METZGER, *Les Constitution Apostoliques*, t. III, livres VII-VII, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 336, Les Éditions du Cerf, Paris, 1987, pp. 275-309; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique, 1.2: Les canons des synodes particuliers (IV-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 1-53; Wladimir ГУЕТТÉE, *Histoire de l'église depuis la naissance de N.S. Jésus Christ jusqu'à nos jours, composée sur les documents originaux et authentiques*, vol. 2, Paris, Saint-Petersbourg, 1870, pp. 406-422.

Germană: Anargyros ΑΝΑΠΛΙΟΤΙΣ, *Heilige Kanones der heiligen und hochverehrten Apostel*, St. Ottilien, 2009, pp. 26-73.

Italiană: D. Ceccarelli MORELLI, „Canoni Apostolici”, în A. Di BERARDINO, *I canoni dei concili della Chiesa antica, I, I concili greci*, Roma, 2006, pp. 361-396.

Neo-greacă: Prodromos AKANTHOPOULOS, *Κώδικας ιερών κανόνων και εκκλησιαστικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια)*, Tesalonic, 1991 (²2006), pp. 19-48.

Română: Diac. Ioan I. ICĂ jr, *Canonul Ortodoxiei. Canonul apostolic al primelor veacuri*, vol. I, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, pp. 770-784; Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, pp. 7-48; Constantin DRON, *Canoanele. Text și interpretare*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1933, pp. 21- 272; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. U. Kovincici, N. Popovici, vol. I, part. I, Tipografia Diecezană, Arad, 1930, pp. 179-316; Pr. Ioan MIHĂLCESCU, Pr. Matei PÂSLARU, Pr. G.N. NIȚU, *Scriverile Părinților Apostolici. Canoanele Apostolice*, 1928, pp. 269-280; Marius THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. 1, Tipografia „Voința Națională”, București, 1905, pp. 1-125; Constantin ERBICEANU, „Canoanele sfinților și prea lăudaților apostoli comentate”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIII (1899), 8-9, pp. 725-752, 849-874; XXIV (1900), 1, pp. 988-1019; † Andrei ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu Comentare*, Tipografia archidiecezană, Sabiiu, 1871, pp. 1-42; *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a Soborniceștii și Apostoliceștii Biserici a Ortodocșilor. Adică toate Sfintele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea*, trad. Mitrop. V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844.

Rusă: Georgij GRABBE, *Kniga Pravil Svjatych Apostol, Svjatych Soborov Vselenskich i Pomestnych i Svjatych Otec*, Izdanie Bratstva, Montreal, ²1971, pp. 33-67 [retipărire: Moscova, 1911].

Sârbă: Nikodim MILAȘ, *Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima*, vol. 1, Novi Sad, 1895, pp. 41-165 [retipărire: Sibenik-Belgrad, 2004].

3. Bibliografie pentru interpretarea Canoanelor Apostolice

Canonul 5 Ap.: Panagiōtēs I. BOUMĒS, „Possibility of Married Bishops Today”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 221-227.

Canonul 6 Ap.: Roman CHOLIJ, *Clerical Celibacy in East and West*, Gracewing Publishing, 1989, pp. 97-106.

Canonul 14 Ap.: Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255; Gabriel Pan. PAPANICOLAOU, *La translation des Evêques dans la tradition canonique de l'Eglise*, Ed. Epektasi, Katérini, 2003, pp. 62-64.

Canonul 17 Ap.: Panagiōtēs I. BOUMĒS, „The Possibility of Married Bishops Today”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 221-227; Cristian-Vasile PETCU, „Current Issues Facing the Orthodox Family: Divorce and Mixed Marriages”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2012, pp. 102-103; Stefan HEID, *Zölibat in der frühen Kirche: die Anfänge einer Enthaltenspflicht für Kleriker in Ost und West*, Schöningh, Paderborn, 32003, p. 149.

Canonul 25 Ap.: Stefan HEID, *Zölibat in der frühen Kirche: die Anfänge einer Enthaltenspflicht für Kleriker in Ost und West*, Schöningh, Paderborn, 32003, p. 125.

Canonul 26 Ap.: Th. NIKOLAOU, „Das Ehesakrament aus orthodoxer Sicht. Theologische und kirchenrechtliche Aspekte”, în: *Orthodoxes Forum*, 17/2003, pp. 29-46; Stefan HEID, *Zölibat in der frühen Kirche: die Anfänge einer Enthaltenspflicht für Kleriker in Ost und West*, Schöningh, Paderborn, 32003, p. 114.

Canonul 34 Ap.: Philip KARIATLIS, *Church as Communion: The Gift and Goal of Koinonia*, ATF Tehnology, Adelaide, 2011, p. 227; Brian E. DALEY, „Can. 34 Ap. Primacy and Colegiality”, în: *The Jurist*, 68/2008, pp. 5-21; Brian E. DALEY, „Primacy and collegiality in the fourth century: a note on apostolic anon 34”, în: *The Jurist*, 68/2008, pp. 5-21; Kallistos WARE, „L'exercice de l'autorite dans l'église orthodoxe (II)”, în: *Irenikon*, 55/1982, pp. 25-34; Philip KARIATLIS, „The Exercise of Primacy in the Church: An Orthodox Theological Perspective”, în: *Phronema*, 26 (2011), 1, p. 33; E. LANNE, „Le canon 34 des apotres et son interpretation dans la tradition latine”, în: *Irenikon*, 71 (1998), 2-3, pp. 212-233; † JOHN (ZIZIOULAS) OF PERGAMON, „Primacy in the Church: an Orthodox Approach”, în James F. PUGLISI (ed.), *Petrine Ministry and the Unity of the Church*, Liturgical Press, Collegetown, 1999, pp. 121-122; Jean de SAINT-DENIS, „L'organisation de l'Église [le 34e canon apostolique]”, în: *Présence Orthodoxe*, 9-10/1970, pp. 79-85; Vladislav CYPIN, „Die Diaspora”, în: *Kanon*, XXII (2012), p. 81; Anargyros ANAPLIOTIS, „Jurisdiktion und Gerichtsbarkeit des Patriarchates von Serbien nach dem Zerfall Jugoslawiens”, în: *Orthodoxes Forum*, 25/2011, pp. 1332; Theodor NIKOLAOU, „Der Begriff ἔθνος (Nation) in seiner Bedeutung für die Autokephalie der Kirche”, în Theodor NIKOLAOU, *Die Orthodoxe Kirche Spannungsfeld von Kultur, Nation, Religion*, EOS Verlag, Erzabtei St. Ottilien, 2005, pp. 85-96; T. NIKOLAU, „The term ἔθνος (Nation) And Its Relevance for the Autocephalous Church”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 45/2000, pp. 453-478; MAXIMOS METROPOLITES SARDES, *Das ökumenische*

Patriarchat in der orthodoxen Kirche, Herder, 1980, p. 402; Jakob SPEIGL, „Die Kanonischen Bestimmungen der Altkirchlichen Konzilien. Über die Territoriale Bindung des Geistlichen Amtes“, în: *Ostkirchliche Studien*, 53/2004, pp. 119-121; Mihail SĂSĂUJAN, „Die lokalen orthodoxen Kirchen und die Problematik des «kanonischen Territoriums»“, în: *Ostkirchliche Studien*, 53/2004, pp. 159-183; Panteleimon RODOPOULOS, „Ecclesiological Review of the Thirty-fourth Apostolic Canon“, în: *Kanon*, IV (1980), pp. 92-99; A. SCHMEMANN, „A Meaningful Storm“, în: *Church, World, Mission, Reflections on Orthodoxy in the West*, Crestwood, 1979, pp. 85-116; Johann SCHNEIDER, *Eclesiologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, pp. 200-207; MÉTROPOLITE JEAN DE PERGAME, „L’institution synodale. Problèmes historiques, ecclésiologiques et canoniques“, în: *Istina*, XLVII (2002), pp. 14-44; Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church“, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255; E. KOVALEVSKY, „Analyse du XXXIV canon apostolique“, în: *Messenger de l’Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale*, 2-3/1950, pp. 67-75; N.A. ZAOZERSKY, „The Exact Meaning and Significance of the 34th Apostolic Canon“, în: *The Theological Herald*, 3/1907, pp. 770-784; I.V. LEB, „Die Nation im orthodoxen Christentum“, în K. NIKOLAKOPOULOS, A. VLETSIS, V. IVANOV (eds), *Orthodoxe Theologie zwischen Ost und West. Festschrift für Prof. Theodor Nikolau*, Frankfurt am Main, 2002, pp. 277-291; Sergii BORTNYK, *Kommunion und Person. Die Theologie von John Zizioulas in systematischer Betrachtung*, LIT Verlag Münster, 2014, pp. 147-149; Paul BRUSANOWSKI, „Conceptia canonică a mitropolitului Andrei Șaguna privind organizarea Ortodoxiei ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din Transilvania și Ungaria“, în: *Revista Teologică*, 2/2010, pp. 73-86; † Andrei ȘAGUNA, *Enchiridion de canoane*, Sibiu, 1871, p. 21; Ilarion PUȘCARIU, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric despre reînființarea Mitropoliei, dimpreună cu o colecțiune de acte*, Sibiu, 1900, pp. 252-285; Viorel IONIȚĂ, „Die Einheit der Kirche und die Vielzahl der Nationen“, în K.Ch. FELMY (ed.), *Kirchen im Kontext unterschiedlicher Kulturen. Auf dem Weg ins dritte Jahrtausend*, Göttingen, 1991, pp. 409-415; J. ZIZIOULAS, „Church Unity and the Host of Nations“, în K.Ch. FELMY (ed.), *Kirchen im Kontext unterschiedlicher Kulturen. Auf dem Weg ins dritte Jahrtausend*, Göttingen, 1991, pp. 91-104; Ivan IORGU, „Etnosul neamul, temei divin și principiu fundamental canonic al autocefaliei bisericești“, în *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1987, pp. 186-201; Constantin Rus, „Canonul 34 apostolic și implicațiile sale canonice“,

în: *Orthodoxia*, 2/2013, pp. 68-83; Constantin Rus, „Primacy and Unity in the First Millennium – Some canonical remarks”, în: *Teologia*, XI (2007), 4, pp. 44-61; Pantelimon ΡΟΔΟΦΟΥΛΟΥ, *Ἐκκλησιολογικὴ θεώρησις τοῦ τριακοστοῦ τετάρτου ἀποστολικοῦ κανόνος*, Tesalonic, 1993, pp. 153-164; Constantin Rus, „Unity and Autocephaly. Some canonical remarks”, în *The Place of Canonical Principles in the Organization and working of Autocephalous Orthodox Churches, The Canon Law International Symposium*, Arad, 2008, pp. 135-171; Georgică GRIGORIȚĂ, „Autocefalia în sinodalitate. Autonomia eclezială în Biserica Ortodoxă din punct de vedere canonic”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, 130 (2010), 1, pp. 229-259; Georgică GRIGORIȚĂ, „Autocefalia în Biserica Ortodoxă. Studiu canonic”, în *Autocefalia: libertate și demnitate*, București, 2010, pp. 65-82; Georgică GRIGORIȚĂ, „L’Orthodoxie entre autonomie et synodalité (les prescriptions des saints canons et les réalités ecclésiales actuelles)”, în V. PARLATO (ed.), *Cattolicesimo e ortodossia alla prova. Interpretazioni dottrinali e strutture ecclesiali a confronto nella realtà sociale odierna*, Urbino, 2010, pp. 109-163; Georgică GRIGORIȚĂ, „Autonomie et synodalité dans l’Église orthodoxe (les prescriptions des saints canons et les réalités ecclésiales actuelles)”, în: *Studii Teologice*, 1/2009, pp. 141-214; Daniel COBZARU, *L’organisation de l’Église au IVe siècle et ses fondements canoniques, sous la direction de Marcel Metzger* (Teză de doctorat), École doctorale Théologie et sciences religieuses, Strasbourg, 2013; Archim. Grigorios D. PΑΡΑΘΟΜΑΣ, „La dialectique entre «nation étatique» et «autocéphalie ecclésiale»”, în: *L’Année canonique*, 43/2001, pp. 75-92; Archim. Grigorios D. PΑΡΑΘΟΜΑΣ, „Face au concept «d’Église nationale», la réponse canonique orthodoxe: l’Église autocéphale (Les carences ecclésiologiques au sein de l’Église nationale et les «faiblesses» dans la réception de l’Église autocéphale)”, în: *L’Année canonique*, 45/2003, pp. 149-170; Archim. Grigorios D. PΑΡΑΘΟΜΑΣ, „Église, Nation et Église nationale. Bibliographie sélective”, în: *L’Année canonique*, 45/2003, pp. 329-338; Daniel COBZARU, „Le texte du canon 34 apostolique et l’émergence de l’évêque prôtos”, în Sorin ȘELARU, Patriciu VLAICU, *La primauté et les Primats*, Paris, 2015, pp. 125-148; Patriciu VLAICU, „Autorité et coresponsabilité dans la fonction canonique du primat – les enseignements des premiers siècles et les défis actuels de l’Église”, în Sorin ȘELARU, Patriciu VLAICU, *La primauté et les Primats*, Paris, 2015, pp. 109-123; Noël TANAZACQ, „Primauté – conciliarité: une antinomie théologique à vivre”, în Sorin ȘELARU, Patriciu VLAICU, *La primauté et les Primats*, Paris, 2015, pp. 159-180.

Canonul 42-43 Ap.: Maroula PERISANIDI, „Entertainment in the twelfth-century canonical commentaries: were standards the same for Byzantine clerics and laymen?”, în: *Byzantine & Modern Greek Studies*, 38 (2014), 2, pp. 185-200.

Canonul 46 Ap.: John H. ERICKSON, „On the Cusp of Modernity: The Canonical Hermeneutic of St. Nikodemos the Hagiorite (1748-1809), în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 42 (1998), 1, pp. 45-66; Liviu STAN, „Succesiunea apostolică”, în Liviu STAN, *Biserica și dreptul. Studii de Drept canonic. Structura organizarea și membrii Bisericii*, vol. 4, 2009, p. 31.

Canonul 46 Ap.: Liviu STAN, „Succesiunea apostolică”, în Liviu STAN, *Biserica și dreptul. Studii de Drept canonic. Structura organizarea și membrii Bisericii*, vol. 4, 2009, p. 31.

Canonul 68 Ap.: Cyrille VOGEL, „Chirotonie et Chirothésie: importance et relativité du geste de l'imposition des mains dans la collation des ordres”, în: *Irenikon*, 45/1972, p. 212; Th. GIANKOU, „Ερμηνευτικός σχολιασμός στον 68ο αποστολικό κανόνα από τους συγγραφείς του Πηδαλίου και τον Χριστοφόρο Προδρομίτη”, în *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Θεσσαλονίκης. Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας*, 13/2008, pp. 69-93; Th. GIANKOU, „Επανεξετάζοντας τα σχόλια του αγίου Νικοδήμου στους 46ον και 68ον Αποστολικούς Κανόνες”, în: *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. 200 χρόνια από την κοίμησή του*, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, 2011, pp. 409-428.

Canonul 85 Ap.: Constantin Rus, *Canonul cărților Sfintei Scripturi după canoanele Bisericii Ortodoxe*, Ed. Mirador, Arad, 2001, pp. 67-85.

CANOANELE APOSTOLICE

Canonul 1 Apostolic

α. Ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν.

1. Un episcop să fie hirotonit²⁶² de către doi sau trei episcopi.

Concordanță: Can. 4 I Ec.; 3 VII Ec.; 19, 23 Ant.; 12 Laod.; 6 Sard.; 13, 49, 50 Cart.

²⁶² Deși textele bisericești atestă încă din secolul al III-lea folosirea termenilor hirotonie (χειροτονία, χειροτονεῖν) și hirotesie (χειροθεσία, χειροθετεῖν), până în secolul al VIII-lea diferența dintre cele două nu este bine determinată, ele fiind interschimbabile – C. VOGEL, „Chirotonie et Chirothésie...”, pp. 7-21, 207-238; C. VOGEL, „L'imposition des mains dans les rites d'ordination en Orient et en Occident”, pp. 58-59. Ritualul punerii mâinilor asupra unui episcop îl găsim exemplificat în *Tradiția Apostolică* a Sf. Ipolit al Romei (cca 200-235): „Când va fi numit și va fi plăcut de toți, poporul să se adune împreună cu prezbiteriul și episcopii prezenți într-o zi de duminică și, cu consimțământul tuturor acestora, să-și pună mâinile peste el [Numerii 27, 18, 23], iar prezbiteriul să stea în liniște. Toți să păstreze tăcerea rugându-se din inimă pentru pogorârea Duhului. După care unul dintre episcopii de față, rugat de toți, să-și pună mâna peste cel care se hirotonește episcop și să se roage, spunând astfel” – SF. IPOLIT ROMANUL, *Tradiția Apostolică*, apud Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 573. Distincția ritualică și liturgică între hirotonie, înțelesă ca punere a mâinilor peste diaconi, preoți și episcopi în vederea primirii harului preoției, și hirotesie, ca punere a mâinilor peste anumite persoane pentru primirea binecuvântării necesare unor slujiri bisericești, se dezvoltă progresiv până în secolul al VIII-lea. Cu toate acestea, tradiția ortodoxă face diferențiere între clericii care primeau harul preoției și clericii care primeau o binecuvântare specială pentru a fi slujitori ai Bisericii. Însă diferența dintre ei nu era dată doar de actul cultic al punerii mâinilor, hirotonie sau hirotesie, ci pentru a deveni cleric în ierarhia sacramentală era nevoie de împlinirea anumitor condiții morale, canonice și eclesiale. Canoanele Sinoadelor Ecumenice și ale sinoadelor locale folosesc cei doi termeni, hirotonie și hirotesie, cu același înțeles, hirotonia fiind aplicată atât episcopilor, preoților, diaconilor, cât și tuturor treptelor clerului (Can. 10 Antiohia), chiar și diaconiștelor, Canonul 15 IV Ec. folosind pentru acestea chiar și ambii termeni, deși Canonul 19 I Ec. susține că diaconiștele nu au nicio hirotesie și sunt numărate în rândul laicilor. Tot datorită sinonimiei inițiale dintre cei doi termeni, hirotesia este aplicată și episcopilor, preoților, diaconilor (Can. 13, 17 Antiohia) și horepiscopilor (Can. 10 Antiohia). Termenul χειροθεσία este folosit în canoanele 19 I Ec., 6 IV Ec., 15 IV Ec., 14 VII Ec. (x4), 9 Neoecezarea, 10, 13, 17 și 22 Antiohia, iar verbul χειροθετούμαι doar o singură dată în Canonul 8 I Ec. – P. MENEVISOGLU, *Λεξικόν των ιερών κανόνων*, p. 329. De aceea, până în secolul al VIII-lea, nu se poate structura o diferențiere clară în folosirea celor doi termeni, în Canonul 8 al Sinodului Ecumenic de la Niceea sau în Canonul 6 de la Calcedon, termenii apar ca fiind echivalenți. În practica și textele liturgice această sinonimie sau interschimbabilitate este continuată și în secolele următoare. După secolul al XII-lea, conform comentariilor canoniștilor bizantini, Zonaras și Balsamon, se face diferența clară între hirotonie și hirotesie, hirotonia desemnând investirea sacramentală a clerului superior, iar hirotesia se va referi la instituirea clerului inferior, ca slujitori cu funcții liturgice. Sf. Simeon al Tesalonicului impune, la începutul secolului al XV-lea, diferențierea liturgică între clerul hirotonit și cel hirotesit, primul are locul în altar, iar cel de-al doilea, exclusiv în afara altarului, iar împărtășirea celor dintâi se face în altar, pe când ceilalți se împărtășesc în afara altarului, precum monahii și laicii – SF. SIMEON AL TESALONICULUI, *Tăcuire privitoare la templul sfânt și Liturghie*, apud Diac. I.I. Ică jr, *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului...* p. 374; SF. SIMEON AL TESALONICULUI, *Despre Sfânta Liturghie*, apud Diac. I.I. Ică jr, *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului...*, pp. 430-433.

Canonul 2 Apostolic

β. Πρεσβύτερος ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω, καὶ διάκονος, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

2. Un preot, un diacon și ceilalți clerici să fie hirotoniți de către un episcop.

Concordanță: Can. 7 Teofil

Canonul 3 Apostolic

γ. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, παρὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ ἀντὶ οἴνου σίκερα ἐπιτηδευτά, ἢ ὄρνεις ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπρια, παρὰ τὴν διάταξιν, καθαιρείσθω πλὴν νέων χίδρων, ἢ σταφυλῆς, τῷ καιρῷ τῷ δέοντι. Μὴ ἐξὸν δὲ ἔστω προσάγεσθαι τι ἕτερον πρὸς τὸ θυσιαστήριον, ἢ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἀγίας προσφορᾶς.

3. Dacă un episcop sau un preot, contrar rânduielii Domnului, cea cu privire la Jertfă, ar aduce înainte, pe altar, alte lucruri – în afară de spice de grâu nou și ciorchine de struguri, la vremea cuvenită –, fie miere, fie lapte, fie, în loc de vin, băutură amețitoare prelucrată²⁶³, fie păsări, fie anumite animale, fie semințe, contrar rânduielii, să fie caterisit. Să nu se permită să fie adus la altar altceva decât ulei pentru sfeșnic și tămâie pentru vremea aducerii Sfintei Jertfe²⁶⁴.

Concordanță: Can. 4 Ap.; 28, 57, 99 Trulan; 37 Cart.; 8 Teofil

Canonul 4 Apostolic

δ. Ἡ ἄλλη πᾶσα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω, ἀπαρχῇ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Δῆλον δὲ ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίσουσι τοῖς διακόνοις, καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

4. Orice alt fruct să fie trimis ca pârgă episcopului și preoților acasă, iar nu la altar. Dar este evident că episcopul și preoții le vor împărți și cu diaconii, și cu ceilalți clerici.

Concordanță: Can. 3, 38, 41 Ap.; 28, 57, 99 Trulan; 37 Cart.; 8 Teofil

²⁶³ Termenul σίκερα, care reprezintă o preluare a cuvântului din limba ebraică, este folosit în Vechiul Testament de 16 ori și o singură dată în Noul Testament (cf. Luca 1, 15) și se referea la o băutură alcoolică puternică sau la un lichior fermentat, produs în principal din grâu, fructe, miere sau curmale. Termenul ἐπιτηδευτά înseamnă prelucrat, manufacturat și se referă la anumite tehnici sau meșteșuguri de producere a acestei băuturi alcoolice – H.R. BALZ, G. SCHNEIDER (eds), *Exegetical dictionary of the New Testament*, vol. 3, Eerdmans, Grand Rapids, 1993, p. 243; G. LAMPE, *A Greek Patristic Lexicon*, p. 537.

²⁶⁴ Am tradus termenul προσφορά prin aducerea jertfei, ofrandei, a Sfintelor Daruri. Traducerea literală a pasajului τῷ καιρῷ τῆς ἀγίας προσφορᾶς este: „pentru vremea proaducerii”.

Canonul 5 Apostolic

ε. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβάλλετω προφάσει εὐλαβείας· ἔαν δὲ ἐκβάλῃ, ἀφοριζέσθω ἐπιμένων δέ, καθαιρείσθω.

5. Episcopul, preotul sau diaconul să nu-și îndepărteze²⁶⁵ propria soție sub pretext de evlavie; iar dacă ar îndepărta-o, să fie afurisit; iar dacă va persista, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 13, 48 Trulan; 4 Gangra; 4, 25 Cart.

Canonul 6 Apostolic

ς. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβάνετω· εἰ δὲ μή, καθαιρείσθω.

6. Episcopul, preotul²⁶⁶ sau diaconul să nu-și asume preocupări lumești. În caz contrar, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 3, 7 IV Ec.; 10 VII Ec.; 11 I-II; 16 Cart.

²⁶⁵ Verbul ἐκβάλλω are înțelesul de: „a alunga, a repudia, a îndepărta, a respinge”.

²⁶⁶ În concepția vechi-testamentară, termenul de preot (ιερεύς) sau cel de mare-preot (ἀρχιερεύς) desemna pe un slujitor al divinității, considerat drept mediator între Dumnezeu și oameni, care aducea jertfele tuturor în cadrul cultului, cerând împăcarea și iertarea păcatelor. În Noul Testament, acest termen este folosit doar pentru a-L desemna pe Hristos ca Mare-Preot sau Arhiereu, singurul mijlocitor între oameni și Dumnezeu, Care S-a adus pe Sine Însuși jertfă de răscumpărare pentru păcatelor tuturor (cf. *Evrei* 7, 1-9, 28). Prin urmare, titulatura de arhiereu implică, în contextul creștinismului, o dimensiune sacrificială, de jertfă euharistică. Datorită acestei titulaturi, Hristos concentrează în Sine toate slujirile existente în Biserică: apostol (cf. *Evrei* 3, 1), episcop (cf. *1 Petru* 2, 25; *Evrei* 13, 20), preot (cf. *Evrei* 2, 17; 5, 6; 8, 4), diacon (cf. *Romani* 15, 8; *Luca* 22, 27), învățător (cf. *Matei* 23, 8; *Ioan* 13, 13) și slujitor (cf. *Evrei* 8, 2). Pe lângă dimensiunea hristologică a preoției, teologia ortodoxă mai subliniază și aspectul pnevmatologic al acesteia, prin care se face legătura cu preoția lui Hristos. Astfel, cel hirotonit participă la preoția lui Hristos numai prin Duhul Sfânt, de aceea este necesar actul special al hirotonirii. Însă participarea prin Duhul Sfânt la preoția lui Hristos reprezintă o realitate eclesială, comunională, iar nu una ruptă de aceasta. Astfel, prin preoție, întregul corp eclesial se face părtaș preoției lui Hristos. Atât scrierile nou-testamentare, cât și scrierile post-apostolice văd o legătură indisolubilă între episcop și presbiter (πρεσβύτερος), cele două titulaturi fiind, de multe ori, interschimbabile. Deși a existat, în perioada nou-testamentară, o suprapunere a celor două titulaturi, episcopii fiind numiți de multe ori și presbiteri, în ceea ce privește treapta harică dobândită prin hirotonie și poziția în ierarhie s-a făcut o diferențiere clară. Începând cu epistolele Sf. Ignatie Teoforul, existența unui singur episcop, conducătorul adunării euharistice, înconjurat de către preoți și diaconi, este pe deplin certificată, în această perioadă ierarhia sacramentală fiind consolidată. Din al doilea secol creștin, episcopul a primit și denumirea de „arhiereu” datorită faptului că acesta era conducătorul sinaxei și Jertfei Euharistice. Cu toate acestea, această titulatură nu implică doar aspectul cultic, transformând înțelegerea creștină a ierarhiei într-o copie a preoției ritualiste iudaice sau păgâne, ci episcopul este denumit și *întâistătător, învățător, mistagog, doctor al sufletelor, iconom al tainelor*, slujirea sa fiind definită numai în context eclesial, împreună cu ceilalți clerici și cu poporul lui Dumnezeu – John H. ERICKSON, „The Priesthood in Patristic Teaching”, în John H. ERICKSON, *The Challenge of Our Past: Studies in Orthodox Canon Law and Church History*, St. Vladimir's Seminary Press, 1991, p. 54; John H. ERICKSON, „Bishops, Presbyters, Deacons: an Orthodox Perspective”, în Carl G. FÜRST, Richard POTZ (eds), *Multik confessionelles Europa II. Priestertum in Ost und West*, Eichenau, 1996, pp. 148-164.

Canonul 7 Apostolic

ζ. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρεῖσθω.

7. Dacă un episcop, un preot sau un diacon²⁶⁷ ar sărbători Sfânta zi de Paști înaintea echinocțiului de primăvară, împreună cu iudeii, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 65, 70, 71 Ap.; 11 Trulan; 1 Ant.; 37, 38 Laod; 51, 73, 106 Cart.

²⁶⁷ În limba greacă sunt atestate, în folosirea seculară, două sensuri principale ale verbului διακονέω – primul: „a servi la mese”, iar al doilea: „a îngriji, a oferi îngrijire” – Herman Wolfgang BEYER, „διακονέω”, în G. KITTEL (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 2, Eerdmans, Grand Rapids, 1964, p. 82. În Noul Testament, termenii διακονέω, διακονία, διάκονος sunt folosiți pentru a desemna, în principal, acțiunea de a sluji, slujirea și slujitorul, fiind utilizați pentru a sublinia iubirea practică concretizată prin slujire. În acest sens, Noul Testament atestă termenul διάκονος, ca termen tehnic, pentru a arăta slujirea practică cu care Biserica i-a instituit, încă de la început, pe diaconi. Un pasaj mult dezbătut în cercetarea biblică este cel din *Faptele Apostolilor* 6, 1-6. Deși textul nu îi desemnează prin termenul διάκονος pe cei șapte bărbați aleși de către Apostoli prin rugăciune și punerea mâinilor, începând cu Sfântul Irineu ei sunt identificați cu diaconii, acest pasaj având un rol fundamental pentru modelul și dezvoltarea diaconatului de mai târziu – Constantin Rus, *Diaconatul: Studiu istoric-canonice. Rolul și importanța lui în Biserică*, Ed. Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2004, pp. 47-48. Sf. Ioan Gură de Aur, în omilia sa asupra acestui pasaj (S. JOANNIS CHRYSOSTOMI, *In Acta Apostolorum Hom. XIV*, în PG 60, col. 116), nu îi identifică pe cei șapte bărbați cu diaconii de mai târziu, interpretarea sa fiind preluată de către Sinodul de la Trulan. Cu toate acestea, adresarea Sf. Apostol Pavel din *Filipeni* (1, 1) atestă oficiul distinct al diaconilor încă de la începutul vieții creștine, arătând dependența lor de episcopi în conducerea și cărmuirea Bisericii. Statutul sacramental al diaconilor este accentuat de către 1 *Timotei* (3, 8-13), unde se impun anumite condiții candidatului pentru hirotonia în diaconat, condiții asemănătoare celor pentru episcopat. În secolul al II-lea, informațiile despre diaconi sunt destul de abundente în textele creștine, fiind pomeniți, de fiecare dată, împreună cu episcopii, arătându-se legătura dintre cele două trepte. Funcția liturgică și sacramentală a diaconilor este atestată în *Epistola către Tralieni* a Sf. Ignatie al Antiohiei, care afirmă: „Trebuie ca și diaconii, ca slujitori ai Tainelor lui Iisus Hristos, să placă tuturor în tot chipul. Că nu sunt slujitori ai mâncărilor și băuturilor, ci slujitori ai Bisericii lui Dumnezeu. Trebuie, dar, să se ferească de învinuire ca de foc. De asemenea, toți să respecte pe diaconi ca pe Iisus Hristos; să respecte și pe episcop, care este chip al Tatălui, iar pe preoți, ca pe sobor al lui Dumnezeu și ca adunare a Apostolilor. Fără de aceștia nu se poate vorbi de Biserică” – Sf. IGNATIE AL ANTIOHIEI, *Epistola către Tralieni*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, pp. 170-171. Toate sursele următoare ne arată că diaconii sunt slujitori sacramentali care fac parte din cler ca a treia treaptă a ierarhiei, în strânsă legătură cu treapta episcopatului. Sf. Iustin Martirul și Filosoful indică și funcția lor liturgică în cadrul celebrării Sfintei Euharistii: „După ce întăistătătorul a terminat Euharistia și tot poporul a rostit «Amin!», slujitorii aceia care sunt numiți la noi diaconi dau fiecăruia dintre cei ce se găsesc de față să se împărtășească din pâinea și vinul amestecat cu apă, care s-au transformat în Euharistie, iar celor ce nu sunt de față, li se duc pe la casele lor” – Sf. IUSTIN MARTIRUL, *Apologeți de limba greacă*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 70.

Canonul 8 Apostolic

η. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, προσφορᾶς γενομένης μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπάτω καὶ ἐὰν ἡ εὐλογος, συγγνώμης τυγχανέτω· εἰ δὲ μὴ λέγοι, ἀφοριζέσθω, ὡς αἴτιος βλάβης γενόμενος τῷ λαῷ, καὶ ὑπόνοιαν ἐμπούησας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος, ὡς μὴ ὑγιῶς ἀνενέγκαντος.

8. Dacă vreun episcop, un preot sau un diacon, sau vreunul din registrul clericilor²⁶⁸ nu s-ar împărtăși atunci când are loc aducerea Jertfei, să spună cauza; și dacă ar fi una întemeiată, să obțină permisiunea; dar dacă nu ar spune-o, să fie afurisit ca cel ce s-a făcut vinovat de vătămare împotriva poporului, creând suspiciune împotriva celui care a adus Jertfa că nu ar fi adus-o în mod corect.

Concordanță: Can. 9 Ap.; 66 Trulan; 2 Ant.; 3 Tim.

Canonul 9 Apostolic

θ. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς, καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἀγία μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφοριζέσθαι χρῆ.

9. Toți credincioșii care intră și ascultă Scripturile, dar care nu rămân pentru rugăciune și pentru Sfânta Împărtășanie trebuie afurisiți ca cei ce produc neorânduială în Biserică.

Concordanță: Can. 66 Trulan; 2 Ant.; 3, 13 Tim.

Canonul 10 Apostolic

ι. Εἴ τις ἀκοινωνήτω κἄν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, οὗτος ἀφοριζέσθω.

10. Dacă cineva s-ar ruga, chiar și în casă, împreună cu un excomunicat, acesta să fie afurisit.

Concordanță: Can. 11, 12 Ap.; 2 Ant.; 9 Cart.

Canonul 11 Apostolic

ια. Εἴ τις καθηρημένῳ κληρικῷ ὢν κληρικῷ συνεύξηται, καθαιρείσθω καὶ αὐτός.

²⁶⁸ Traducerea literală a structurii ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ este: „din catalogul preotesc, ierarhic”. Acest catalog sau registru se referă la toate persoanele consacrate, implicit la clericii inferiori.

11. Dacă cineva, fiind cleric²⁶⁹, s-ar ruga împreună cu un cleric caterisit, să fie și el caterisit.

Concordanță: *Can. 10 Ap.; 2 Ant.; 9 Cart.*

²⁶⁹ Inițial, termenul κληρος desemna o piatră de dimensiuni mici sau o bucată de lemn folosită pentru tragerea la sorți, mod de alegere prin care se dădea tuturor participanților șanse egale, dar însemna și o bucată de pământ conferită prin tragere la sorți, de la care, ulterior, a apărut termenul κληρονομία (moștenire) – Robert BEEKES, *Etymological Dictionary of Greek*, Brill, 2010, p. 715. În Vechiul Testament, pământul Caananului era considerat drept moștenire a lui Israel (κληρονομία), deoarece a fost conferit de către Dumnezeu, iar nu obținut prin propriile puteri. În Noul Testament, pe lângă înțelesul secular, termenul κληρος este folosit în *Faptele Apostolilor* (1, 17) pentru a desemna slujirea apostolică în care fusese numărat și Iuda. În perioada post-apostolică, termenul este folosit de către Sf. Ignatie Teoforul în epistolele sale (*Tralienti* 12, 3; *Romani* 1, 1; *Filadelfieni* 5, 1) pentru a desemna darul ceresc pe care Dumnezeu îl conferă – Werner FOERSTER, „κληρος”, în G. KITTEL (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 3, p. 764. Tertulian este primul scriitor bisericesc care folosește termenul cu sensul actual de cler bisericesc (*De monogamia*, XI-XII) – A. FAIVRE, „Klerus, Kleriker”, în Walter KASPER (ed.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. 6, p. 131. *Tradiția Apostolică a Sfântului Ipolit definește, pentru prima dată, cuvântul cler, arătând că acesta se referă la cei ce au primit hirotonia în vederea slujirii liturgice* – SF. IPOLIT ROMANUL, *Tradiția apostolică, apud* Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 577. Începând cu secolul al IV-lea, canoanele sinoadelor locale și ecumenice îi desemnează pe clerici prin mai mulți termeni: κληρος (cler), κληρικοί (clerici), κανών (canon), ιερατικοί (preoți, sacerdoți), ιερατείων (preoțime sau sacerdoții), τάγμα ιερατικών (starea preoțească). De asemenea, pentru a identifica toate structurile ierarhice ale clerului superior și inferior, fiecare biserică avea un catalog al preoșimii sau al clericilor (κατάλογος τοῦ ιερατικοῦ, κατάλογος τῶν κληρικῶν), unde erau trecute toate persoanele cu funcții sacramentale sau liturgice. În izvoarele de drept bizantin, aceștia sunt numiți: *clerici, ecclesiastici, ministri, sacerdotes, clericatus, clericorum consortium* sau *ecclesiasticorum consortium*. Toți termenii anteriori sunt folosiți pentru a-i desemna nu numai pe episcopi, preoți și diaconi, ci și pe slujitorii bisericești, care nu făceau parte din ierarhia sacramentală. În teologia canonică există mai multe posibilități terminologice de delimitare a treptelor episcopului, preotului și diaconului de cele ale ipodiatonului, cântărețului, citefului și ale altor slujitori bisericești, folosindu-se mai multe expresii: *clerul superior și clerul inferior*. Delimitarea între *ordines minores* și *ordines maiores* este tributară teologiei și practicii apusene. Tradiția canonică a Bisericii Răsăritene nu a cunoscut această diferențiere tranșantă între un cler considerat inferior și unul considerat superior – C. SOTINEL, „Le personnel épiscopal. Enquête sur la puissance de l'évêque dans la cité”, p. 119. Sinodul de la Laodiceea, prin Canoanele 24 și 27, face diferențiere între ιερατικοί (preoți, sacerdoți), între care se numără preoții și diaconii, și cei din treapta bisericească a slujitorilor (ὑπηρέται), între care se numără citeți, cântăreți, exorciști, ușieri sau cei din tagma asceților. Sinodul Trulan, prin Canonul 77, face diferență între ιερατικοί (preoți, sacerdoți) între care se numărau: episcopul, preotul și diaconul), κληρικοί (clerici, adică ipodiatonii, citeți și cântăreți), ἀσκηταί (asceții sau monahii) și laici. Aceeași structurare a ierarhiei bisericești este evidențiată și de către canonistul bizantin Theodor Balsamon, care, în comentariul său la canonul menționat, afirmă că: „preoții sunt cei ai altarului, care sunt hirotoniți, adică: episcopi, preoți, diaconii și ipodiatonii, iar clericii sunt toți cei care slujesc în afara altarului în biserică, precum citeți și toți ceilalți asemănători” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων και ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, p. 485. Zonaras afirmă în comentariul său la Canonul 42 al Sinodului de la Laodiceea că: „preoți se numesc cei din altar, iar clericii toți ceilalți” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων και ἱερῶν κανόνων*, vol. 3, p. 210. Sf. Simeon al Tesalonicului face diferența între cei care sunt hirotoniți și se împărtășesc în altar și cei care sunt hirotesii și se împărtășesc în afara altarului. Diferențierea dintre clerul superior și cel inferior este dată de actul sacramental al învestirii și de locul specific în sinaxa euharistică.

Canonul 12 Apostolic

ιβ. Εἴ τις κληρικός, ἢ λαϊκός, ἀφωρισμένος, ἤτοι ἀδεκτος ἀπελθὼν ἐν ἐτέρᾳ πόλει προσδεχθῆ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος, καὶ ὁ δεχθεὶς.

12. Dacă un cleric sau un laic²⁷⁰ afurisit, adică neadmis [la comuniune],

²⁷⁰ În teologia ortodoxă, pentru desemnarea acestei stări bisericești se folosesc doi termeni: *mirean* și *laic*. Termenul *mirean* provine de la cuvântul slavon *miriane* și desemna inițial acea persoană care participa la viața Bisericii în mod asumat și activ și care era recunoscută concomitent de către clerici ca făcând parte din turma lui Hristos. Cuvântul *miriane* era opus termenului *narod* (popor), care desemna o masă eterogenă de oameni. Începând cu secolul al XVIII-lea, după reformele bisericești ale lui Petru cel Mare, care excludeau orice rol semnificativ al mironilor în Biserică, cei doi termeni au fost folosiți cu același sens, prin *miriane* înțelegându-se o persoană lumească, neinițiată sau needucată și ignorantă – Vera Simeonov, *Russian Orthodoxy on the Eve of Revolution*, Oxford University Press, 2003, p. 18. Termenul a fost transferat chiar și clericilor, mai ales din zonele rurale rusești, de unde provine expresia de *preot mirean* sau *preot de mir*, adică *preot de lume* sau *lumesc*. De cele mai multe ori, neînțelegerea perspectivei ortodoxe a importanței laicilor în Biserică se naște din definirea și perceperea greșită a termenului de *laic*, mai ales datorită dezvoltării unor sensuri negative și a unor împrumuturi semantice pe filiera franceză în perioada contemporană. Conform acestora, *laicul* este desemnat drept o persoană în afara religiei, în afara tagmei bisericești, o persoană lumească opusă, de cele mai multe ori, celor inițiați în credință. Sursele istorice patristice indică o depășire a unei definiții opoziționale, de genul „laicii sunt simplii opuși clericilor”, cât și a unei definiții negative, „laicii nu sunt clerici”. Privit din punct de vedere etimologic, cel de-al doilea termen, *λαϊκός* (lat. *laicus*), provine de la cuvântul grecesc *λαός* (popor), însemnând „cel ce aparține poporului”. Termenul s-a format din substantivul *λαός* și sufixul *-ικός*, sufix folosit pentru a desemna apartenența la un grup sau la o categorie specială, iar nu la o masă eterogenă de oameni. Termenul nu apare în niciuna din scrierile vechi sau nou-testamentare. Cu toate acestea, semnificația cuvântului său de origine, *λαός* (popor), este fundamentală pentru dezvoltarea ulterioară a termenului. Folosit în traducerea greacă a Vechiului Testament de peste 2000 de ori, termenul *λαός* este folosit pentru a evidenția poziția specială și privilegiată a poporului evreu ca popor ales al lui Dumnezeu – Hermann Strathmann, „*λαός*”, în G. Kittel (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 4, p. 32. În Noul Testament, termenul *λαός* descrie apartenența credincioșilor la Biserică, privită ca „popor al lui Dumnezeu”, o comunitate organică și organizată, care îl are drept cap pe Iisus Hristos, iar nu o adunare sau o grupă de oameni necunosători și neinițiați. În acest sens laicul reprezintă un membru al poporului lui Dumnezeu, primit prin Taina Sf. Botez și prin ungerea cu Sfântul Mir. Prima folosire creștină a cuvântului *λαϊκός* o întâlnim la sfârșitul secolului I, în *Scrisoarea către corințeni* a Sf. Clement Romanul, unde folosește expresia *ὁ λαϊκός ἄνθρωπος* (*omul laic*), arătând că în Biserică fiecare membru are datoriile și menirea proprie: „Arhiereului îi sunt date liturghisiri proprii și preoților li s-a rânduit loc propriu, leviților le sunt puse diaconii proprii, iar laicului îi sunt date prounci pentru laici” („*Τῷ γὰρ ἀρχιερεὶ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναί εἰσιν καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προσέτακται καὶ λευῖταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται· ὁ λαϊκός ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασιν δέδεται*”) – Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 411. Termenul este folosit și de

mergând într-un alt oraș, ar fi acceptat fără scrisori de recomandare, să fie afurisiți și cel care l-a primit, și cel care a fost primit.

Concordanță: *Can. 32, 33 Ap.; 11, 13 IV Ec.; 17 Trulan; 6, 7, 8, 11 Ant.; 8, 9 Sard.; 41, 42 Laod.; 54, 90, 105 Cart.; 1 Sf. Sofia*

Canonul 13 Apostolic

ιγ. Εἰ δὲ ἀφωρισμένος εἴη, ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμός, ὡς ψευσαμένῳ καὶ ἀπατήσαντι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.

13. Iar dacă el ar fi unul afurisit, să-i fie prelungită afurisirea, ca unuia care a mințit și a înșelat Biserica lui Dumnezeu.

Concordanță: *Can. 12, 33 Ap.; 105 Cart.*

Canonul 14 Apostolic

ιδ. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρα ἐπιπηδᾶν, κἄν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζεται, εἰ μὴ τις εὐλογος αἰτία ἦ, τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλεον τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκείσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ παρακλήσει μεγίστη.

către Clement Alexandrinul pentru a-i desemna pe credincioși alături de preot și diacon – CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromatele*, III, 12, 90, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, 5, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 227: „Apostolul laudă foarte mult pe bărbatul unei singure femei; fie preot, fie diacon, fie laic, dacă se folosește fără reproș de căsătorie”), și de două ori cu sens negativ, dar fără a se referi la credincioși ca laici, descriind acoperământul care desparte clerul de popor în cultul iudaic, împiedicând *credința laică* sau *profană* de a intra în locul destinat preoților mozaici – CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, V, 6, 33, 3, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 5, p. 330 („Acoperământul era întins înaintea celor cinci stâlpi; era o piedică pentru necredința profană și oprea intrarea celor care se aflau înăuntrul zidului înconjurător”). Termenul este folosit și în *Pedagogul*, II, X, 93, 2. La Origen, cuvântul *λαϊκός* are un înțeles eminentemente pozitiv, arătând că mulți dintre laici vor fi recunoscuți ca fericiți și sfinți („Dar să știți că intrarea în cler nu aduce în chip automat și mântuirea, căci și dintre dreptii slujitori mulți se pierd, după cum și dintre laici mulți vor fi recunoscuți ca fericiți” – ORIGEN, *Omilia la Cartea Prorocului Irimia*, XI, 3, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 6, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 395. În varianta sa latină, termenul *laicus* este folosit pentru prima dată de către Tertulian, arătând că în cazuri excepționale chiar și laicilor li se oferă dreptul de a săvârși Botezul, însă prin aceasta nu trebuie să își aroge funcția episcopului, căruia îi este încredințată deplin săvârșirea Sfințelor Taine – TERTULIAN, *De Baptismo*. XVII, apud Heinrich LENNERZ, *De sacramento baptismi*, Gregorian Biblical Book Shop, 1955, p. 89. Un termen mai adecvat pentru a desemna această stare bisericească ar putea fi cel de *credincioși*, deoarece nu impune anumite condiționări negative, precum termenii *laic* și *mirean*.

14. Nu este îngăduit ca un episcop, părăsindu-și propria parohie²⁷¹, să treacă în alta, chiar dacă ar fi silit de către mai mulți, decât dacă ar fi vreo cauză întemeiată care îl constrânge să facă acest lucru, ca, de exemplu, dacă poate aduce celor de acolo un folos mai mare prin cuvântul dreptei-credințe. Dar și aceasta să nu fie de la sine însuși, ci printr-o judecată a multor episcopi și printr-o rugămintă foarte puternică.

Concordanță: *Can. 35 Ap.; 15 I Ec.; 2 II Ec.; 5 IV Ec.; 20 Trulan;*

13, 16, 21 Ant.; 1, 3 Sard.; 48 Cart.

Canonul 15 Apostolic

ιε. Εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς μεταστὰς διατριβῆ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ, παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα προσκαλουμένου αὐτὸν τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐπανελθεῖν, οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ· ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνεῖτω.

²⁷¹ Am redat substantivul *παροικία* prin termenul „parohie”. În scrierile biblice, vechi-testamentare și nou-testamentare, termenii *παροικία* și *παροικός* erau folosiți pentru a desemna rezidare în exil, șederea temporară într-o țară străină sau într-un habitat străin, fără ca acea persoană să dețină dreptul de cetățenie. Folosit metaforic acest termen indica faptul că cetățenia creștinilor era una cerească. Sensul termenului *παροικία* în Noul Testament este profund teologic, având valențe eshatologice. Folosit ca sinonim al lui *ἐκκλησία*, *παροικία* și-a pierdut treptat înțelesul teologic, fiind aplicat doar pentru a identifica o comunitate creștină, ulterior sfera semantică îngrădindu-se atât de mult încât va avea numai înțeles administrativ-organizatoric. În dicționarele de specialitate se afirmă că termenul *παροικία* a intrat în uzul bisericesc fie din secolul al II-lea, desemnând o comunitate creștină particulară, organizată, fie din secolul al III-lea, desemnând o regiune aflată sub autoritatea episcopului. Specificitatea termenului *παροικία* în textele canonice ale colecției de canoane este că nu se referă la o structură organizatorică bisericească condusă de către un preot, ci indică în aproape toate cazurile episcopia sau Biserica locală sub autoritatea episcopului. Nu am tradus *παροικία* cu *eparhie*, precum face, de exemplu, Nicodim Milaș, deoarece termenul de *ἐπαρχία* se referea la o organizare regională, asemănătoare cu cea mitropolitană. De asemenea, trecerea de la *παροικία*, ca Biserica locală sub autoritatea episcopului, la parohia sub autoritatea preotului paroh, structurată administrativ-organizatoric și delimitată teritorial, reprezintă un proces de lungă durată, finalizarea acestuia petrecându-se la sfârșitul primului mileniu creștin sau la începutul celui de-al doilea, când parohia primește structură administrativ-teritorială precisă în interiorul eparhiei sau diocezei – H.J. VOGT, A. Di BERARDINO, „Parish”, în Angelo Di BERARDINO, Thomas C. ODEN, Joel C. ELOWSKY, James HOOVER (eds), *Encyclopedia of Ancient Christianity*, vol. 3, InterVarsity Press, 2014, p. 78; Peter KRÄMER, „Pfarrei”, în Walter KASPER (ed.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. 8, Herder, Freiburg, 1999, p. 163; Karl MÜLLER, „Kleine Beiträge zur alten Kirchengeschichte/18. Parochie und Diözese im Abendland in spätrömischer und merowingischer Zeit”, în: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 32/1933, pp. 149-185.

15. Dacă vreun preot sau un diacon, sau oricine din registrul clericilor, părăsindu-și propria parohie, s-ar duce în alta și, mutându-se cu totul, ar petrece în altă parohie, contrar voinței propriului episcop, poruncim ca acela să nu mai slujească, mai ales dacă, după ce episcopul l-a chemat să se întoarcă, nu s-a supus, stăruiind prin neorânduială. Totuși, să se împărtășească acolo ca laic.

Concordanță: Can. 15, 16 I Ec.; 5, 10, 20, 23 IV Ec.; 17, 18 Trulan; 3 Ant.; 15, 16, 17 Sard.; 54, 90 Cart.

Canonul 16 Apostolic

ις. Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρ' ᾧ τυγχάνουσι, παρ' οὐδὲν λογισάμενος τὴν κατ' αὐτῶν ὀρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξεται αὐτοὺς ὡς κληρικούς, ἀφοριζέσθω, ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

16. Iar dacă episcopul la care s-ar afla aceștia, considerând oprirea hotărâtă împotriva lor fără nicio valoare²⁷², îi va accepta pe ei ca pe niște clerici, să fie afurisit ca un învățător al neorânduiei.

Concordanță: Can. 10, 12 Ap.; 17, 18 Trulan; 3 Ant.; 54, 55 Cart.

Canonul 17 Apostolic

ιζ. Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεῖς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενος, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

17. Cel care după Botez a fost unit prin două căsătorii sau și-a luat concubină nu poate fi episcop, preot sau diacon, sau, în general, ceva din registrul clerical.

Concordanță: Can. 3 Trulan; 3, 7 Neocéz.; 4, 12, 50, 80 Vasile

Canonul 18 Apostolic

ιη. Ὁ χήραν λαβὼν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἐταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

18. Cel care și-a luat o văduvă sau pe una repudiată, sau o curtezană, sau o servitoare, sau pe una dintre cele de pe scenă nu poate fi episcop, preot, diacon sau, în general, ceva din registrul clericilor.

Concordanță: Can. 3, 26 Trulan; 27 Vasile

²⁷² Traducerea literală a sintagmei „παρ' οὐδὲν” ar fi „de nimic, bună de nimic”.

Canonul 19 Apostolic

ιθ. Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος, ἢ ἀδελφιδῆν, οὐ δύναται εἶναι κληρικός.

19. Cine a luat în căsătorie două surori sau o nepoată nu poate fi cleric.

Concordanță: Can. 3, 26 Trulan; 2 Neocez.; 23, 78 Vasile; 5 Teofil

Canonul 20 Apostolic

κ. Κληρικός ἐγγύας διδούς, καθαιρείσθω.

20. Clericul care oferă cauțiuni să fie caterisit.

Concordanță: Can. 30 IV Ec.

Canonul 21 Apostolic

κα. Εὐνοῦχος, εἰ μὲν ἐξ ἐπιτηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις, ἢ ἐν διωγμῷ ἀφηρέθη τὰ ἀνδρῶν, ἢ οὕτως ἔφυ, καὶ ἔστιν ἄξιος, ἐπίσκοπος γινέσθω.

21. Dacă cineva a fost făcut eunuc prin abuzul oamenilor sau a fost lipsit de cele ale bărbaților în persecuție, sau s-a născut așa, și este vrednic, atunci să fie făcut episcop.

Concordanță: Can. 22, 23, 24 Ap.; 1 I Ec.; 8 I-II

Canonul 22 Apostolic

κβ. Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτῆς γὰρ ἔστιν ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός.

22. Cel care s-a mutilat pe sine însuși să nu fie făcut cleric, căci este un sinucigaș și dușman al creației lui Dumnezeu.

Concordanță: Can. 21, 23, 24 Ap.; 1 I Ec.; 8 I-II

Canonul 23 Apostolic

κγ. Εἴ τις κληρικός ὢν, ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσοι, καθαιρείσθω φονεὺς γὰρ ἔστιν ἑαυτοῦ.

23. Dacă cineva, fiind cleric, s-a mutilat să fie caterisit, căci este un ucigaș al lui însuși.

Concordanță: Can. 21, 22, 24 Ap.; 1 I Ec.; 8 I-II

Canonul 24 Apostolic

κδ. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γὰρ ἔστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.

24. Laicul care s-a mutilat²⁷³ să fie afurisit trei ani, căci este uneltitor împotriva propriei vieți.

Concordanță: Can. 21, 22, 23 Ap.; 1 I Ec.; 8 I-II

Canonul 25 Apostolic

κε. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἐπὶ πορνεία, ἢ ἐπιουρκία, ἢ κλοπῇ ἀλούς, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω. λέγει γὰρ ἡ γραφή· Οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό. Ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

25. Episcopul, preotul sau diaconul prins în desfrânare, în sperjur sau în furt să fie caterisit, dar să nu fie și afurisit, căci zice Scriptura: „nu voi pedepsi de două ori pentru același lucru” [Naum 1, 9]. Asemenea și restul clericilor.

Concordanță: Can. 30 Ap.; 9 I Ec.; 4, 21 Trulan; 1, 9 Neocesz.; 27 Cart.;

3, 17, 32, 44, 51, 70 Vasile

Canonul 26 Apostolic

κς. Τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας μόνους.

26. Dintre cei care au înaintat în cler necăsătoriți, poruncim să se căsătorească, dacă doresc, numai citeții și cântăreții²⁷⁴.

Concordanță: Can. 14 IV Ec.; 6 Trulan; 16, 25 Cart.; 69 Vasile

²⁷³ Traducerea literală a expresiei „ἐαυτὸν ἀκρωτηριάσας” este „cel care s-a mutilat pe el însuși”. Termenul „ἐαυτὸν” întărește faptul că mutilarea este voită, premeditată și făcută chiar de persoana respectivă. Verbul „ἀκρωτηριάζω” poate fi tradus prin: „a-și tăia extremitățile, a amputa, a mutila”.

²⁷⁴ În izvoarele literare bizantine, aceștia purtau denumirea de psalți sau ieropsalți (ψάλτης, ιεροψάλτης, ψαλμωδός). Primele dovezi istorice și literare ale existenței psaltilor sau a cântăreților bisericești pot fi datate numai în a doua jumătate a secolului al IV-lea. La Sf. Grigorie Teologul, în *Constituțiile Apostolice* și, ulterior, în legislația bizantină, cântăreții sunt plasați în clerul bisericesc hirotisit după citeți sau lectori și înaintea ușierilor. Începând cu secolul al VI-lea, cântăreții sunt menționați oficial și în textele juridice, prima menționare fiind în anul 530, într-un edict al lui Justinian către prefectul Iulian. Funcția principală a psaltilor a fost aceea de a cânta la slujbele bisericești, fie singuri, fie în grupuri corale organizate. Sursele bizantine nu indică existența unui protopsalt sau a unui *lampadarios* (conducător de cor) la Biserica „Sfânta Sofia” din Constantinopol înaintea anului 1453. Aceste două titlaturi erau asociate, de obicei, cu bisericile parohiale sau provinci-ale, sau cu corurile imperiale. Conducătorul corului era denumit, de cele mai multe ori, δομέστικος, având datoria de a cânta singur formula care indica tonalitatea cântării, după care cântau și ceilalți cântăreți și laicii. În catalogul oficiilor sau demnităților clericale bizantine este pomenită întreaga structură corală care se ocupa de cântarea bisericească: a. *protopsaltul* (ὁ πρωτοψάλτης); b. *cei doi domestici* sau conducători ai celor două coruri (οἱ δύο δομέστικοι); c. *primicerii* sau cei dintâi cântăreți din cor (πρωμικηριοί); d. *canonarhul* (ὁ κανονάρχης), având menirea de a supraveghea cântarea canonului; e. *primul între lectori*

Canonul 27 Apostolic

κζ. Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τοιούτων φοβεῖν ἐθέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάττομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ Κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε· τούναντίον δέ, αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπε, λιοδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων, οὐκ ἠπεῖλει.

27. Poruncim ca un episcop, un preot sau un diacon care-i lovește pe credincioșii care au păcătuit sau pe necredincioșii care au comis vreo nedreptate, dorind să-i înfricoșeze prin unele ca acestea, să fie caterisit, deoarece nicăieri nu ne-a învățat Domnul acest lucru, ci chiar dimpotrivă, fiind El Însuși lovit, nu a lovit înapoi, și „ocărât fiind, nu răspundea cu ocară, suferind, nu amenința” [1 Petru 2, 23].

Concordanță: Can. 9 I-II; 5 Ant.; 48, 53, 67, 75, 91, 93, 76, 97 Cart.

Canonul 28 Apostolic

κη. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεθεῖς δικαίως, ἐπὶ ἐγκλήμασι φανεροῖς, τολμήσειεν ἄψασθαι τῆς ποτὲ ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας, οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς ἐκκλησίας.

28. Dacă un episcop, un preot sau un diacon care a fost caterisit în chip drept, din cauza unor acuzații evidente, ar îndrăzni să se atingă de slujirea care i-a fost oarecând încredințată, acela să fie îndepărtat²⁷⁵ cu desăvârșire din Biserică.

Concordanță: Can. 4, 12, 15 Ant.; 14 Sard.; 88 Vasile

Canonul 29 Apostolic

κθ. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατῆς γένηται ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασιν καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπὲρ ἐμοῦ Πέτρου.

(ὁ προϊκλήριος τῶν ἀναγνωστῶν) și ceilalți cântăreți. În afară de cântărea la slujbele bisericești, psaltii nu mai puteau îndeplini alte funcții liturgice. *Constituțiile Apostolice* interzic, prin pedepse grave, clericilor inferiori să săvârșească Botezul, cât și preoților să hirotesească clerici inferior, citeți sau cântăreți, pentru cultul divin, sarcina revenindu-i numai episcopului – Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, pp. 658-659. În tradiția canonică a Bisericii, se oferă cântăreților posibilitatea de a se căsători și după ce au fost instituiți în această funcție (Can. 26 Ap. și 6 Trulan), însă li se interzice să se căsătorească cu eterodocși (Can. 14 IV Ec.) sau să-și boteze copiii la eterodocși.

²⁷⁵ Traducerea literală a cuvântului ἐκκοπτέσθω este „să fie tăiat” și se referă la îndepărtarea totală din comuniunea Bisericii.

29. Dacă vreun episcop, un preot sau un diacon s-ar face posesor al acestei demnități prin bani, să fie caterisit și el, și cel care l-a hirotonit, și să fie tăiat cu desăvârșire și de la comuniune, precum Simon Magul de către mine, Petru [cf. *Faptele Apostolilor* 8, 21-22].

Concordanță: Can. 2 IV Ec.; 22, 23 Trulan; 4, 5, 19 VII Ec.;

90 Vasile, Ep. Ghenadie și Tarasie

Canonul 30 Apostolic

λ. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατῆς ἐκκλησίας γένοιτο, καθαιρεῖσθω, καὶ ἀφοριζέσθω καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες.

30. Dacă vreun episcop, folosindu-se de demnitari lumești, s-ar face prin aceștia posesor al unei biserici, să fie caterisiți și să fie afurisiți și el, și toți cei care-i sunt părtași.

Concordanță: Can. 2 IV Ec.; 3, 5 VII Ec.; 12, 13 Laod.

Canonul 31 Apostolic

λα. Εἴ τις πρεσβύτερος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρὶς συναγάγῃ, καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πῆξῃ, μηδὲν κατεγνωκῶς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καθαιρεῖσθω, ὡς φίλαρχος· τύραννος γάρ ἐστιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ, καὶ ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται· οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν. Ταῦτα δὲ μετὰ μίαν, καὶ δευτέραν καὶ τρίτην παράκλησιν τοῦ ἐπισκόπου γινέσθω.

31. Dacă vreun preot, disprețuindu-și propriul episcop, s-ar aduna separat și ar stabili un alt altar, fără să fi adus vreo acuzație împotriva episcopului în ceea ce privește dreapta credință și dreptatea, să fie caterisit ca un iubitor de putere, fiindcă este un tiran. De asemenea, și restul clericilor și oricâți i s-ar alătura, iar laicii să fie afurisiți. Dar acestea să fie făcute după prima și a doua, și a treia chemare din partea episcopului.

Concordanță: Can. 18 IV Ec.; 31, 32 Trulan; 6 Gangra; 5 Ant.; 10, 11, 53 Cart.; 13, 14, 15 I-II

Canonul 32 Apostolic

λβ. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὑπὸ ἐπισκόπου γένηται ἐν ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δεχθῆναι ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος.

32. Dacă vreun preot sau un diacon ar fi afurisit de către un episcop, nu este permis ca el să fie primit de către altul, decât de către cel care l-a afurisit, doar dacă nu cumva s-ar întâmpla să moară episcopul care l-a afurisit.

Concordanță: Can. 12, 13 Ap.; 5 I Ec.; 6 Ant.; 14 Sard.; 11, 29, 132 Cart.; 1 Sf. Sofia

Canonul 33 Apostolic

λγ. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν· καὶ εἰ μὲν ὧσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδέχέσθωσαν· εἰ δὲ μὴ γε, τὰ πρὸς χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοῦς μὴ προσδέξῃσθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

33. Niciunul dintre episcopii, preoții sau diaconii străini să nu fie primit fără scrisori de recomandare, dar și dacă acestea sunt aduse, să fie examinați temeinic, și dacă vor fi propovăduitori ai dreptei credințe, să fie primiți, iar dacă nu, oferindu-li-se cele de trebuință, să nu fie acceptați la împărțășire, deoarece multe lucruri se fac prin înșelătorie.

Concordanță: Can. 12 Ap.; 11, 13 IV Ec.; 14 Trulan; 7, 8 Ant.; 41 Laod.; 23, 89 Cart.

Canonul 34 Apostolic

λδ. Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρή τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἠγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

34. Episcopii fiecărui neam trebuie să-l cunoască pe cel dintâi dintre ei și să-l considere drept căpetenie și să nu facă nicidecum ceva deosebit fără voința aceluia. Dar fiecare să facă numai acele lucruri care aparțin parohiei lui și ținuturilor de sub ea. Dar nici acela să nu facă ceva fără voința tuturor, căci astfel va fi bună înțelegere²⁷⁶ și va fi slăvit Dumnezeu prin Domnul, în Duhul Sfânt, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

Concordanță: Can. 6, 7 I Ec.; 2 II Ec.; 8 III Ec.; 18 IV Ec.; 36, 39 Trulan, 9 Ant.; 39 Cart.

²⁷⁶ Termenul ὁμόνοια înseamnă: „armonie, înțelegere”. Etimologic, cuvântul este compus din ὁμός νοέω, νοῦς și înseamnă *gândire comună, unitară, aceeași gândire, cugetare* – P. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, p. 800.

Canonul 35 Apostolic

λε. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιῆσθαι, εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις, καὶ χώρας· εἰ δὲ ἐλεγχθεῖν τοῦτο πεπονηκῶς, παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας, ἢ τὰς χώρας, γνώμην, καθαιρείσθω καὶ αὐτός, καὶ οὖς ἐχειροτόνησεν.

35. Episcopul să nu îndrăznească să facă hirotonii în afara granițelor sale, în orașe și în ținuturi care nu-i sunt supuse. Iar dacă ar fi dovedit că a făcut aceasta, contrar voinței celor care dețin acele orașe sau ținuturi, să fie caterisit și el, și cei pe care i-a hirotonit.

Concordanță: Can. 12. Ap; 2 II Ec.; 8 III Ec.; 20 Trulan; 13, 22 Ant.; 3, 11, 12 Sard.

Canonul 36 Apostolic

λς. Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος μὴ καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγχειρωθεῖσαν αὐτῷ, τοῦτον ἀφωρισμένον τυγχάνειν ἕως ἂν καταδέξηται ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερος καὶ διάκονος. Εἰ δὲ ἀπελθὼν μὴ δεχθεῖν, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ μοχθηρίαν, αὐτὸς μὲν ἔστω ἐπίσκοπος, ὁ δὲ κληρὸς τῆς πόλεως ἀφοριζέσθω, ὅτι τοιοῦτου λαοῦ ἀνυποτάκτου παιδεύται οὐκ ἐγένοντο.

36. Dacă cineva, fiind hirotonit episcop, nu ar accepta slujirea și purtarea de grijă a poporului care i-a fost încredințată, acesta să fie afurisit până când ar accepta. Tot așa și preotul, și diaconul. Dar dacă, după ce a mers, nu a fost acceptat, nu din voința lui, ci din cauza răutății poporului, acesta să fie totuși episcop, iar clerul acelei cetăți să fie afurisit, căci nu s-au făcut învățători ai unui asemenea popor nesupus.

Concordanță: Can. 37 Trulan, 18 Anc.; 17, 18 Ant., 31 Cart.

Canonul 37 Apostolic

λζ. Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλως τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν· ἀπαξ μὲν, τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς· δεύτερον δέ, Ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ.

37. Să fie un sinod al episcopilor de două ori pe an și să examineze între ei învățăturile dreptei credințe și să soluționeze controversesele

bisericești care au avut loc, astfel: o dată, în a patra săptămână a Cincizecimii, iar a doua oară, pe doisprezece octombrie²⁷⁷.

Concordanță: Can. 5 I Ec.; 19 IV Ec.; 8 Trulan; 6 VII Ec.; 20 Ant.; 40 Laod.; 18, 51, 52, 73, 76, 77, 95 Cart.

Canonul 38 Apostolic

λη. Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικεῖτω αὐτά, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῶ σφετεριζέσθαι τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγενέσιν ἰδίους τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγεῖτω ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολεῖτω.

38. Episcopul să aibă purtarea de grijă a tuturor bunurilor bisericesti și să le administreze ca și cum Dumnezeu l-ar supraveghea. Însă nu-i este permis să-și însușească ceva din acestea sau să dăruiască cele ale lui Dumnezeu propriilor rude. Iar dacă ele ar fi sărace, să li se ofere ca unor săraci, dar să nu vândă cele ale Bisericii sub pretextul acestora.

Concordanță: Can. 39, 41 Ap.; 26 IV Ec.; 11, 12 VII Ec.; 15 Anc.; 7, 8 Gangra; 24, 25 Ant.; 57 Laod.; 6, 7, 26, 33, 43 Cart.; 2 Chiril

Canonul 39 Apostolic

λθ. Οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι, ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείτωσαν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθόσμενος.

39. Preoții și diaconii să nu săvârșească nimic fără voința episcopului, căci acesta este cel căruia i s-a încredințat poporul Domnului și cel de la care va fi cerută socoteală pentru sufletele lor.

Concordanță: Can. 26 IV Ec.; 11, 12 VII Ec.; 15 Anc.; 7, 8 Gangra; 57 Laod.; 24-25 Ant.; 6, 26, 33 Cart.; 7 I-II, 1 Teofil, 2 Chiril

Canonul 40 Apostolic

μ. Ἐστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, (εἰ γὰρ καὶ ἴδια ἔχοι) καὶ φανερὰ τὰ Κυριακά· ἵνα ἐξουσίαν ἔχη τὰ ἴδια, τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται καὶ ὡς βούλεται καταλεῖψαι· καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἐσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου, ἢ

²⁷⁷ În textul grecesc apare termenul Ὑπερβερεταίου, nume preluat din calendarul siro-macedonean, pe care l-am tradus prin *octombrie*, deoarece în Antichitate reprezenta numele lunii corespunzătoare acestei luni.

συγγενεῖς, ἢ οἰκέτας. Δίκαιον γὰρ παρὰ θεῶ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μῆτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοία τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, μῆτε τὸν ἐπίσκοπον, ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς, προφάσει τῆς ἐκκλησίας, δημεύεσθαι, ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῶ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις περιβάλλεσθαι.

40. Să fie cunoscute bunurile personale ale episcopului, în cazul în care ar avea și [bunuri] personale, și să fie cunoscute și cele ale Domnului, pentru ca episcopul să aibă putere să le lase pe cele personale, după ce moare, cum vrea și cui vrea și, atunci când el a avut soție și copii, rude sau servitori, să nu se risipească cele ale episcopului sub pretextul bunurilor bisericesti. Căci este un lucru drept înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor să nu sufere nici Biserica vreo pagubă din cauza necunoașterii bunurilor episcopului și nici episcopul sau rudele sale să nu fie deposedate de bunuri sub pretextul Bisericii, sau apartinătorii lui să cadă în procese și moartea lui să fie învăluită de calomnie.

Concordanță: Can. 22 IV Ec.; 35 Trulan; 24 Ant.; 22, 32, 81 Cart.

Canonul 41 Apostolic

μα. Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων. Εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῶ πιστευτέον, πολλοῦ ἂν δέη περι τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι, ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι, καὶ τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας. Μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων (εἰ γε δέοιτο) εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας, καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι ὁ γὰρ νόμος τοῦ Θεοῦ διετάξατο, τοὺς τῶ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι· ἐπεὶ περ οὐδὲ στρατιώτης ποτὲ ἰδίῳ ὀψωνίοις ὄπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται.

41. Poruncim ca episcopul să aibă putere asupra bunurilor Bisericii, căci, dacă trebuie să i se încredințeze sufletele valoroase ale oamenilor, cu atât mai mult ar trebui să poruncească în privința banilor, ca toate să fie administrate după puterea sa și să fie oferite nevoiașilor prin preoții și diaconii cu frica lui Dumnezeu și cu toată evlavia. Dar dacă ar avea nevoie, atunci să se împărtășească și el de cele de care are nevoie pentru necesitățile sale constrângătoare și pentru cele ale fraților primiți ca oaspeți, ca aceștia să nu fie în niciun fel lipsiți. Căci legea lui Dumnezeu a rânduit ca cei care stau la altar să se hrănească de la altar, fiindcă

nici soldatul nu poartă arme împotriva dușmanilor din soldele proprii [cf. 1 Corinteni 9, 7].

Concordanță: Can. 38 Ap.; 26 IV Ec.; 12 VII Ec.; 24, 25 Ant.; 10, 11 Teofil; 2 Chiril

Canonul 42 Apostolic

μβ. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύβοις σχολάζων, καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

42. Episcopul, preotul sau diaconul care-și dedică timpul zarurilor și bețiilor fie să înceteze, fie să fie caterisit.

Concordanță: Can. 43, 54 Ap.; 9, 50 Trulan, 22 VII Ec.; 24, 55 Laod.; 40, 60 Cart.

Canonul 43 Apostolic

μγ. Ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

43. Ipodiaconul²⁷⁸, citețul sau psaltul care face lucruri similare fie să înceteze, fie să fie afurisit. Tot așa și laicul.

Concordanță: Can. 54 Ap.; 9, 50 Trulan; 26, 55 Laod.; 40, 60 Cart.

²⁷⁸ Primele dovezi istorice despre existența treptei ipodiaconilor sau a subdiaconilor sunt plasate în secolul al III-lea. *Tradiția Apostolică* a Sfântului Ipolit îi menționează pe diaconi și pe ipodiaconi, care trebuiau să stăruie pe lângă episcop și să-i aducă acestuia la cunoștință cazurile persoanelor bolnave în vederea vizitei – Diac. I.I. Ică jr, *Canonul ortodoxiei...*, p. 586. Ipodiaconul nu este hirotonit, ci doar numit ca să urmeze diaconului – Diac. I.I. Ică jr, *Canonul ortodoxiei...*, p. 577. În *Istoria bisericască* a lui Eusebiu de Cezareea, papa Cornelius menționează întreaga listă a clerului existentă la acea vreme în Biserică, printre care, după cei șapte diaconi, sunt plasați șapte ipodiaconi: „Nu știa oare acest așa-zis apărător al Evangheliei că trebuie să existe un singur episcopat într-o Biserică universală? Iar într-o astfel de Biserică – el știa sigur acest lucru – sunt patruzeci și șase de preoți, șapte diaconi, șapte ipodiaconi, patruzeci și doi de acoliți, cincizeci și doi exorciști, citeți și ușieri, mai mult de o mie cinci sute de văduve și nevoiași, pe care-i hrănesc doar iubirea și filantropia creștină” – EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria Bisericească*, VI, 42, 11, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, 13, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 266. Sf. Ciprian al Cartaginei menționează treapta de ipodiacon în scrisorile sale, indicându-l pe ipodiaconul Crementius (*Scrisorile* 2, 3, 29, 30). *Constituțiile Apostolice* vorbesc despre instituirea ipodiaconului, indicând și rugăciunea care se rostea la instituirea acestuia: „Către ipodiaconi eu, Toma, vă rânduiesc vouă, episcopilor, acestea: Când hirotonești un ipodiacon, o, episcope, să-ți pui mâinile pe el și să spui: «Stăpâne Dumnezeu, creatorul cerului și al pământului și al tuturor celor din ele, care ai arătat la Cortul Mărturiei pe slujitorii Templului străjeri ai sfintelor Tale vase» [Numerii 3; 1 Paralipomena 9], însuși și acum privește spre robul tău cel pus înainte ipodiacon, și-i dă lui Duh Sfânt ca să se atingă cu vrednicie de vasele Tale liturgice și să facă voia Ta în toată vremea prin Hristosul Tău, prin Care Ție fie slava, cinstea și venerarea în Duhul Sfânt în veci. Amin” – Diac. I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 757. Principala funcție sacramentală era aceea de ajutor la cult, fiind responsabili cu pregătirea vaselor liturgice. Deși treapta ipodiaconatului este atestată istoric doar în secolul al III-lea, dovezile arată că în această perioadă oficiul ipodiaconului era bine consolidat, indicând existența lor cu mult înainte de această dată. Începând din anul 1207, papa Inocențiu al III-lea a inclus treapta ipodiaconatului ca prima treaptă sacramentală, după care urmează diaconii, preoții și episcopii. De aceea, Biserica Romano-Catolică nu consideră treapta diaconatului în rândul clerului inferior, ci în rândul clerului superior. Cu toate acestea, atribuțiile, prevederile canonice și liturgice și, mai ales, dezvoltarea treptei certifică faptul că ipodiaconii nu pot fi considerați ca treaptă fundamentală a ierarhiei sacramentale.

Canonul 44 Apostolic

μδ. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανεισαμένους ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω.

44. Episcopul, preotul sau diaconul care pretinde dobândă de la cei pe care i-a împrumutat fie să înceteze, fie să fie caterisit.

Concordanță: Can. 17 I Ec.; 10 Trulan; 4 Laod.; 5, 20 Cart.; 14 Vasile

Canonul 45 Apostolic

με. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, αίρετικοῖς συνευξάμενος μόνον, ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαί τι, καθαιρείσθω.

45. Episcopul, preotul sau diaconul care s-a rugat numai împreună cu ereticii să fie afurisit, iar dacă le-a permis acestora să săvârșească ceva precum unor clerici, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 10, 46, 65 Ap.; 2, 4 III Ec.; 6, 9, 32, 33, 34, 37 Laod., 9 Tim.

Canonul 46 Apostolic

μς. Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, αίρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν, καθαιρείσθαι προστάττομεν. Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερίς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;

46. Episcopul sau preotul care a acceptat Botezul sau Jertfa ereticilor poruncim să fie caterisit. Căci ce învoire este între Hristos și Veliar? Sau ce legătură are un credincios cu un necredincios [cf. 2 Corinteni 6, 15]?

Concordanță: Can. 47, 68 Ap.; 7 II ec.; 95 Trulan, 1 Cartagina, 1, 20, 47 Vasile

Canonul 47 Apostolic

μζ. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα ἐὰν ἄνωθεν βαπτίση ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐὰν μὴ βαπτίση, καθαιρείσθω, ὡς γελῶν τὸν σταυρόν καὶ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδοἱερέων.

47. Episcopul sau preotul, dacă ar boteza din nou pe cel care are un botez după adevăr sau nu ar boteza pe cel care a fost întinat de către necredincioși, să fie caterisit ca unul care râde de Crucea și Moartea Domnului și nu deosebește pe preoți de preoții mincinoși.

Concordanță: Can. 46, 68 Ap.; 7 II Ec.; 84, 95 Trulan; 27, 45, 48, 72 Cart.; 1, 20, 47 Vasile

Canonul 48 Apostolic

μη. Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν ἑτέραν λάβοι, ἢ παρ' ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

48. Dacă vreun laic, alungându-și soția, ar lua-o pe alta sau pe una repudiată de către altul, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 13, 87 Trulan; 20 Anc.; 102 Cart.; 9, 21, 35, 39, 77 Vasile, 15 Tim.

Canonul 49 Apostolic

μθ. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν μὴ βαπτίση εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' εἰς τρεῖς ἀναρχοὺς, ἢ εἰς τρεῖς υἱούς, ἢ εἰς τρεῖς παρακλήτους, καθαιρεῖσθω.

49. Dacă vreun episcop sau un preot nu va boteza conform rânduielii Domnului, în Tatăl, și în Fiul, și în Duhul Sfânt, ci în trei Fără-de-început sau în trei Fii sau în trei Mângâietori, să fie caterisit.

Canonul 50 Apostolic

ν. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως ἐπιτελέσῃ, ἀλλ' ἓν βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, καθαιρεῖσθω. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, εἰς τὸν θάνατόν μου βαπτίσατε· ἀλλά, Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

50. Dacă vreun episcop sau un preot nu ar săvârși trei afundări ale unei singure inițieri, ci o singură afundare, cea care se oferă întru Moartea Domnului, să fie caterisit, căci nu ne-a spus Domnul: „întru moartea Mea să botezați”, ci „mergând, învățați toate neamurile”²⁷⁹,

²⁷⁹ Traducerea literală a acestui pasaj ar fi: „mergând, faceți ucenici toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului, și al Sfântului Duh”. Cu toate că verbul „μαθητεύω” este din aceeași familie lexicală cu verbul „μανθάνω”, care înseamnă „a învăța”, nu poate să fie redat prin acest verb. Verbul „μαθητεύω” este diferit de verbul „μανθάνω (a învăța)”, desemnând acțiunea de „a ucenici, a face ucenici, învățacei” – G.W.H. LAMPE, *A Greek Patristic Lexicon*, p. 820; G. IOANIDU, *Dicționar elino-românesc tradus depe al lui Skarlat D. Vizantie*, vol. 2, p. 1368. Pe lângă aceasta, pronumele masculin, plural, acuzativ „αὐτοὺς” (ei) nu se acordă cu substantivul neutru, plural, acuzativ „τὰ ἔθνη”, ceea ce duce la imposibilitatea de a traduce: „botezându-le” pe ele, adică pe neamuri. Valența didactică a textului este redată în versetul următor prin verbul „διδάσκοντες” – „învățându-i” („să păzească”). Traducerea Bibliei din 1688 redă acest pasaj prin: „Drept aceea, mergând, învățați toate limbile, botezând pre ei”. Biblia de la Blaj, din 1795, traduce acest pasaj prin: „Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-i pre ei”. Ediția sinodală a Bibliei, din 1914, redă acest pasaj prin: „Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-i pre ei”, iar ediția Sfântului Sinod din 1988 traduce prin: „Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-le”. Ediția jubiliară din 2001, diortosită de către Bartolomeu Anania, redă acest pasaj prin: „Drept aceea, mergeți

botezându-i în numele Tatălui și al Fiului, și al Sfântului Duh” [cf. Matei 28, 19].

Concordanță: Can. 7 II Ec.

Canonul 51 Apostolic

να. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου, καὶ κρεῶν, καὶ οἴνου, οὐ δι’ ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχηται, ἐπιλαθόμενος ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλῃ τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθοῦσθω, ἢ καθαιρεῖσθω, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω. Ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

51. Dacă vreun episcop, un preot sau un diacon sau, în general, cineva din registrul clerical se abține de la căsătorie, cărnuri și vin, nu pe motiv de asceză, ci din dezgust, uitând că „toate sunt foarte bune” [Facerea 1, 31] și că „Dumnezeu l-a făcut pe om bărbat și femeie” [Facerea 5, 2], ci, hulind, calomniază creația, ori să se îndrepte, ori să fie caterisit și alungat afară din Biserică. Tot așa și un laic.

Concordanță: Can. 53 Ap.; 13 Trulan; 14 Anc.; 1, 9, 14, 21 Gangra, 86 Vasile

Canonul 52 Apostolic

νβ. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλ’ ἀποβάλλεται, καθαιρεῖσθω· ὅτι λυπεῖ Χριστόν, τὸν εἰπόντα· Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

52. Dacă vreun episcop sau un preot nu-l primește pe cel care se întoarce de la păcat, ci îl alungă, să fie caterisit, fiindcă măhnește pe Hristos Care a spus: „bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește” [Luca 15, 7].

Concordanță: Can. 6, 7, 43, 45, 63 Cart.

Canonul 53 Apostolic

νγ. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν, καὶ οἴνου, βδελυσσόμενος

și învățați toate neamurile, botezându-le”. Arhid. Ioan I. Ică Jr. traduce acest pasaj, în lucrarea sa *Canonul Ortodoxiei* (pp. 331-332): „Drept urmare, atunci când mergeți, faceți învățați toate neamurile păgâne, botezându-i”. Ediția *Evangheliei după Matei* din 2009, tradusă de către C. Bădiliță, redă acest pasaj prin: „Mergeți, așadar, și faceți ucenici din toate neamurile, botezându-i”. Verbul „μαθητεύω” se întâlnește doar de patru ori în Noul Testament, de trei ori în *Sf. Evanghelie de la Matei* (cf. Matei 13, 52; 27, 57; 28, 19) și o dată în *Faptele Apostolilor* (14, 21). De fiecare dată, se referă la „a ucenici, a fi ucenic, a face ucenici”.

καὶ οὐ δι' ἄσκησιν, καθαιρείσθω, ὡς κεκατηριασμένος τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γινόμενος.

53. Dacă vreun episcop, un preot sau un diacon, în zilele de sărbători, nu s-ar împărtăși de cărnuri și vin, nu pe motiv de asceză, ci fiindcă este dezgustat, să fie caterisit ca unul care și-a înfierat propria conștiință [cf. 1 Timotei 4, 2] și s-a făcut pricină de sminteală pentru mulți.

Concordanță: Can. 51 Ap.; 14 Anc.; 1, 2, 9, 14, 18 Gangra, 86 Vasile

Canonul 54 Apostolic

νδ. Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθείη ἐσθίων, ἀφοριζέσθω· πάρεξ τοῦ (ἐν πανδοχείῳ) ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην καταλύοντος.

54. Dacă vreun cleric ar fi descoperit că mănâncă într-o cârciumă, să fie afurisit, în afară de cazul în care, din necesitate, se oprește pe drum la vreun han.

Concordanță: Can. 42, 43 Ap.; 9 Trulan; 22 VII Ec.; 24 Laod.; 40, 60 Cart.

Canonul 55 Apostolic

νε. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσοι τὸν ἐπίσκοπον, καθαιρείσθω· ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

55. Dacă vreun cleric l-ar calomnia pe episcop, să fie caterisit, căci: „pe mai-marele poporului tău nu-l vei vorbi de rău” [Ieșirea 22, 27; cf. Faptele Apostolilor 23, 5].

Canonul 56 Apostolic

νς. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.

56. Dacă vreun cleric îl va calomnia pe un preot sau pe un diacon, să fie afurisit.

Canonul 57 Apostolic

νζ. Εἴ τις κληρικὸς χωλόν, ἢ κωφόν, ἢ τυφλόν, ἢ τὰς βάσεις πεπληγμένον χλευάσοι, ἀφοριζέσθω. Ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

57. Dacă vreun cleric va batjocori pe un olog sau pe un surdo-mut, sau pe un orb, sau pe cel infirm de picioare, să fie afurisit. Tot așa și laicul.

Canonul 58 Apostolic

νη. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ τῇ ἀμελείᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ, καθαιρείσθω.

58. Episcopul sau preotul care este neglijent față de cler sau de popor și nu-i învață pe aceștia dreapta credință să fie afurisit, iar dacă persistă în neglijență și în indiferență, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 25 IV Ec.; 19, 80 Trulan, 11, 12 Sard., 71, 74, 78, 121, 123, 124 Cart., 16 I-II, 6 Grig. Nyssa, 10 Petru

Canonul 59 Apostolic

νθ. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος, μὴ ἐπιχορηγοῖ τὰ δέοντα, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω, ὡς φονεύσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

59. Dacă vreun episcop sau un preot nu i-ar oferi cele necesare când unul dintre clerici este în lipsuri, să fie afurisit, iar dacă persistă, să fie caterisit ca unul care l-a ucis pe fratele său.

Concordanță: Can. 4, 41 Ap.

Canonul 60 Apostolic

ξ. Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω.

60. Dacă cineva ar citi public cărțile pseudoepigrafice ale necredincioșilor ca fiind sfinte, spre întristarea poporului și a clerului, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 2, 63 Trulan; 9 VII Ec.; 10 Laod.

Canonul 61 Apostolic

ξα. Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ, πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθείη, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω.

61. Dacă împotriva unui credincios este adusă vreo acuzație de desfrânare sau de adulter, sau de vreo altă faptă interzisă, și ar fi dovedit, să nu fie înaintat spre cler.

Concordanță: Can. 6 II Ec.; 50, 129 Cart.

Canonul 62 Apostolic

ξβ. Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον, Ἰουδαίου ἢ Ἑλληνοῦ ἢ αἰρετικοῦ, ἀρνήσεται, εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀποβαλλέσθω· εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρείσθω· μετανοήσας δέ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.

62. Dacă vreun cleric, dintr-o frică omenească față de un iudeu, un păgân sau un eretic, ar nega numele lui Hristos, să fie aruncat afară, iar dacă [ar nega] numele de cleric, să fie caterisit. Dar dacă s-a pocăit, să fie acceptat ca laic.

Concordanță: Can. 11 IV Ec.; 1, 2, 3, 12 Anc.; 10, 14 Petr., 3 Atanasie către Rufin; 45, 73 Vasile

Canonul 63 Apostolic

Ξγ. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, φάγη κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ θηριάλωτον, ἢ θνησιμαῖον, καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπεῖπεν· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.

63. Dacă vreun episcop, un preot sau diacon, sau, în general, cineva din registrul clericilor, ar consuma carne în sângele vieții ei [cf. *Facerea* 9, 4] sau prinsă de fiară [cf. *Ieșirea* 22, 30] sau mortăciune [cf. *Deuteronomul* 14, 21], să fie caterisit, căci Legea interzice acest lucru [cf. *Faptele Apostolilor* 15, 29]. Iar dacă este laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 67 Trulan; 2 Gangra

Canonul 64 Apostolic

Ξδ. Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκός, εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἰρετικῶν προσεύξασθαι, καὶ καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

64. Dacă vreun cleric sau un laic ar intra într-o adunare a iudeilor sau a ereticilor, ca să se roage, să fie și caterisit, și afurisit.

Concordanță: Can. 45, 71, Ap.; 11, 55, 56, Trulan; 6, 29, 32, 33, 37, 38 Laod.

Canonul 65 Apostolic

Ξε. Εἴ τις κληρικὸς, ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κρούσματος ἀποκτείνῃ, καθαιρείσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

65. Dacă un cleric, lovind pe cineva într-o ceartă, l-ar omorî dintr-o singură lovitură, să fie caterisit din pricina nechibzuinței lui, iar dacă este laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 27 Ap.; 91 Trulan; 21, 22, 23 Anc.; 1 Ant.: Atanasie către Ammoun, 2, 8, 11, 13, 43, 54, 56, 57 Vasile, 5 Grig. Nyssa

Canonul 66 Apostolic

Ξς. Εἴ τις κληρικὸς εὐρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον νηστεύων πλὴν τοῦ ἐνὸς σαββάτου, καθαιρείσθω· ἐὰν δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

66. Dacă vreun cleric ar fi descoperit că ajunează în ziua de dumini-
că sau sâmbăta, în afară de o singură sâmbătă²⁸⁰, să fie caterisit; iar dacă
este laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 55, 89 Trulan; 18 Gangra, 15 Petru, 1 Teofil

Canonul 67 Apostolic

ξζ. Εἰ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχοι, ἀφοριζέσθω·
μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν, ἦν
καθηρετίσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνη.

67. Dacă cineva, după ce a silit o fecioară nelogodită, ar ține-o la
sine, să fie afurisit, însă să nu-i fie permis să o ia pe alta, ci să o păstreze
pe aceea pe care a stricat-o, chiar dacă ea ar fi săracă.

Concordanță: Can. 22, 25, 26, 30 Vasile

Canonul 68 Apostolic

ξη. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, δευτέραν
χειροτονίαν δέξεται παρὰ τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτός, καὶ ὁ
χειροτονήσας· εἰ μὴ γε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἰρετικῶν ἔχει
τὴν χειροτονίαν. Τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ
χειροτονηθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν.

68. Dacă vreun episcop, un preot sau un diacon ar primi de la cine-
va o a doua hirotonie, să fie caterisit și el, și cel care l-a hirotonit, dacă
nu cumva s-ar descoperi că acesta are hirotonia de la eretici. Căci cei
care au fost botezați sau hirotoniți de către unii ca aceștia nu pot fi nici
credincioși, nici clerici.

Concordanță: Can. 46, 47 Ap.; 8 I Ec.; 7 II Ec.; 95 Trulan; 48, 68, 93 Cart.

Canonul 69 Apostolic

ξθ. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος,
ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἀγίαν Τεσσαρακοστήν τοῦ Πάσχα οὐ
νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευήν, καθαιρείσθω, ἐκτός εἰ μὴ δι'
ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· εἰ δὲ λαϊκὸς εἶη, ἀφοριζέσθω.

69. Dacă vreun episcop, preot, diacon, ipodiaton, citeț²⁸¹ sau cântăreț

²⁸⁰ Canonul se referă aici la Sâmbăta Pătimirilor.

²⁸¹ Această treaptă a clerului hirotesit poartă numele de ἀναγνώστης (cel ce citește), în izvoarele grecești, și de *lector*, în izvoarele latine. Prima menționare istorică a acestora este făcută de către Sf. Iustin Martirul, la mijlocul secolului al II-lea, în *Apologia I*, unde se arată că aceștia erau responsabili cu citirea textelor biblice și a Evangheliei la Sfânta Liturghie –

nu postește Sfântul Post de patruzeci de zile al Paștilor, sau miercurea, sau vinerea, să fie caterisit, doar dacă nu cumva ar fi împiedicat din cauza unei neputințe trupești. Iar dacă este laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 29, 89 Trulan; 49, 50 Laod.; 15 Petru; 1 Dionisie; 8, 10 Tim.

Canonul 70 Apostolic

ο. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, νηστεύοι μετὰ Ἰουδαίων, ἢ ἐορτάζοι μετ' αὐτῶν, ἢ δέχοιτο παρ' αὐτῶν τὰ τῆς ἐορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα ἢ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.

70. Dacă un episcop, un preot sau un diacon sau altcineva din registrul clericilor ar posti împreună cu iudeii sau ar sărbători împreună cu ei, sau ar accepta de la ei darurile sărbătorii, precum azimă sau ceva de felul acesta, să fie caterisit; iar dacă ar fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 7, 71 Ap.; 11 Trulan; 1 Ant.; 29, 37, 38 Laod.; 60 Cart.

Canonul 71 Apostolic

οα. Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν, ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἐν ταῖς ἐορταῖς αὐτῶν, ἢ λύχνους ἄπτοι, ἀφοριζέσθω.

71. Dacă vreun creștin ar aduce ulei, ca jertfă, într-un templu al păgânilor sau într-o sinagogă a iudeilor, la sărbătorile lor, sau ar aprinde lumânări, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 7, 65, 70 Ap.; 11 Trulan; 1 Ant.; 29, 37, 38 Laod.; 50, 74, 112 Cart.

Canonul 72 Apostolic

οβ. Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκός, ἀπὸ τῆς ἀγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν, ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω, καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν.

72. Dacă vreun cleric sau un laic ar lua de la sfânta biserică ceară sau ulei, să fie afurisit și să restituie încincit împreună cu ceea ce a luat.

Concordanță: Can. 73 Ap.; 10 I-II; 8 Grig. Nyssa

Sf. IUSTIN MARTIRUL, *Apologia I*, 67, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, 2, p. 71: „Iar în așa-zisa zi a soarelui, se face adunarea tuturor celor ce trăiesc la orașe sau la sate și se citesc Memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, întâistătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături”. În *Tradiția Apostolică a Sfântului Ipolit*, citețul este instituit de către episcop prin oferirea cărții, dar fără punerea mâinilor asupra lui – Diac. I.I. Îcă jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 577. Totuși, conform *Constituțiilor Apostolice*, citeții nu pot fi hirotesiți prin punerea mâinilor decât de către episcopi – Diac. I.I. Îcă jr, *Canonul Ortodoxiei...*, p. 659.

Canonul 73 Apostolic

ογ. Σκευός χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἀγιασθέν, ἢ ὀθόνην, μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω· παράνομον γάρ. Εἰ δέ τις φωραθείη, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῶ.

73. Nimeni să nu-și mai însușească pentru întrebuințarea personală vreun vas sfințit de argint sau de aur, ori vreo pânză, căci este o nelegiuire, iar dacă cineva va fi prins, să fie pedepsit cu afurisirea.

Concordanță: Can. 72 Ap.; 10 I-II; 8 Grig. Nyssa

Canonul 74 Apostolic

οδ. Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπὶ τινι παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ ἐπισκόπων· κἂν μὲν ἀπαντήσῃ, καὶ ὁμολογήσῃ, ἢ ἐλεγχθείη, ὀριζέσθω τὸ ἐπιτίμιον. Ἐὰν δὲ καλούμενος μὴ ὑπακούσῃ, καλεῖσθω καὶ δεῦτερον, ἀποστελλομένων ἐπ' αὐτὸν δύο ἐπισκόπων. Ἐὰν δὲ καὶ οὕτω μὴ ὑπακούσῃ, καλεῖσθω καὶ τρίτον, δυὸ πάλιν ἐπισκόπων ἀποστελλομένων πρὸς αὐτόν. Ἐὰν δὲ καὶ οὕτω καταφρονήσας μὴ ἀπαντήσῃ, ἢ σύνοδος ἀποφαινέσθω κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα· ὅπως μὴ δόξῃ κερδαίνειν φυγοδικῶν.

74. Un episcop care a fost acuzat pentru un anumit lucru de către oameni vrednici de crezare, este necesar să fie chemat de către episcopi și, dacă s-ar înfățișa și ar mărturisi, după ce a fost dovedit, să se hotărască pedeapsa. Iar dacă, fiind chemat, nu ar asculta, să fie chemat și a doua oară, fiind trimiși la el doi episcopi. Iar dacă nici așa nu ar asculta, să fie chemat și a treia oară, fiind trimiși la el din nou doi episcopi. Dar dacă nici așa nu s-ar înfățișa, arătând dispreț, sinodul să pronunțe împotriva lui cele ce i s-au părut de cuviință, pentru ca să nu creadă că, fugind de judecată, câștigă.

Concordanță: Can. 6 II Ec.; 9, 17, 21 IV Ec.; 14, 15 Ant.; 4 Sard.; 8, 19, 30, 65, 82 Cart.

Canonul 75 Apostolic

οε. Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπου αἰρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἓνα μόνον. Ἐπὶ στόματος γάρ δύο, ἢ τριῶν μαρτύρων, σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.

75. Să nu fie acceptat un eretic spre mărturie împotriva unui episcop, dar nici un singur credincios, „căci din gura a doi sau trei martori să fie statornicit tot cuvântul” [Matei 18, 16].

Concordanță: Can. 2 I Ec.; 6 II Ec.; 32, 128, 129 Cart.; 9 Teofil

Canonul 76 Apostolic

ος. Ὅτι οὐ χρῆ ἐπίσκοπον τῷ ἀδελφῷ, ἢ τῷ υἱῷ, ἢ ἐτέρῳ συγγενεῖ χαριζόμενον, εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονεῖν ὃν βούλεται· κληρονόμους γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ποιῆσθαι οὐ δίκαιον, τὰ τοῦ Θεοῦ χαριζόμενον πάθει ἀνθρωπίνῳ· οὐ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ὑπὸ κληρονόμους ὀφείλει τιθέναι. Εἰ δέ τις τοῦτο ποιῆσει, ἄκυρος μενέτω ἢ χειροτονία· αὐτὸς δὲ ἐπιτιμᾶσθω ἀφορισμῷ.

76. Nu trebuie ca un episcop să hirotonească în demnitatea episcopatului pe cine vrea el, oferind-o fratelui său sau fiului, sau unei alte rude, căci nu este drept să fie făcuți moștenitori ai episcopatului, dăruind cele ale lui Dumnezeu dintr-o afecțiune omenească, deoarece nu se cuvine să supună Biserica lui Dumnezeu unei moșteniri. Iar dacă cineva ar face acest lucru, hirotonia să rămână nulă, iar el să fie pedepsit cu afurisirea.

Concordanță: Can. 23 Ant.; 32 Cart.

Canonul 77 Apostolic

ος. Εἰ τις ἀνάπηρος ἢ τὸν ὀφθαλμόν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δὲ ἐστὶν ἐπισκοπῆς, γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιάίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός.

77. Dacă cineva ar fi vătămat la ochi sau infirm la picior, însă ar fi vrednic de episcopat, să fie făcut, deoarece nu vătămarea trupului îl întinează, ci necurăția sufletului.

Canonul 78 Apostolic

οη. Κωφὸς δὲ ὢν, καὶ τυφλός, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος· οὐχ ὡς μεμιασμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

78. Dar dacă este surd și orb, să nu fie făcut episcop, nu ca unul care a fost întinat, ci să nu fie o piedică pentru cele bisericesti.

Canonul 79 Apostolic

οθ. Ἐάν τις δαίμονα ἔχη, κληρικός μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω· καθαρισθεὶς δέ, προσδεχέσθω, καί, ἐάν ἢ ἄξιος, γινέσθω.

79. Dacă cineva ar avea demon, să nu fie făcut cleric, însă nici să nu se roage împreună cu credincioșii, ci, după ce a fost curățat, să fie acceptat și, dacă ar fi vrednic, să fie făcut [cleric].

Concordanță: Can. 60 Trulan, 2, 3, 15 Tim.

Canonul 80 Apostolic

π. Τὸν ἐξ ἔθνικου βίου προσελθόντα, καὶ βαπτισθέντα, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, οὐ δίκαιόν ἐστι πάραυτα προχειρίζεσθαι ἐπίσκοπον· ἄδικον γάρ, τὸν μηδέπω πεῖραν ἐπιδειξάμενον, ἑτέρων εἶναι διδάσκαλον· εἰ μὴ που κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται.

80. Nu este drept ca cel care a venit de la viața păgână și a fost botezat sau cel dintr-o conduită josnică să fie rânduit imediat episcop, deoarece este nedrept ca cel care încă nu și-a arătat experiența să fie învățător²⁸² al altora, afară numai dacă nu cumva acest lucru ar fi făcut printr-un har dumnezeiesc.

Concordanță: Can. 2 I Ec.; 12 Neocez.; 3 Laod.; 10 Sard.; 17 I-II, 4 Chiril

Canonul 81 Apostolic

πα. Εἴπομεν, ὅτι οὐ χρὴ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθίεναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρεῖαις. Ἡ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ

²⁸² În dezvoltarea istorică a ierarhiei bisericești putem identifica *cinci perioade principale*. În prima perioadă, de la întemeierea Bisericii până la mijlocul secolului al II-lea, pe lângă ierarhia harismatică menționată de către scrierile nou-testamentare și post-apostolice, au existat, încă de la început, treptele episcopului, preotului, diaconului, iar pe lângă acestea, ca trepte secundare, diaconițele și citeții sau lectorii. În prima perioadă, pe lângă ierarhia sacramentală a Bisericii, au existat și slujitori harismatici: apostoli, profeți, evangheliști și învățători. În *1 Corinteni* (12, 28), învățătorii (διδάσκαλοι) sunt menționați după apostoli și profeți, iar în *Efesenii* (4, 11) și după evangheliști, într-o listă care enumeră funcțiile speciale în comunitățile creștine. Dacă apostolii, profeții și evangheliștii aveau funcția de edificare a învățaturii creștine, didascalii aveau menirea de a consolida credința. La sfârșitul secolului al II-lea aceste slujiri harismatice dispar din comunitățile creștine, în afara celei de διδάσκαλος, care se păstrează încă un secol, funcțiile lor fiind preluate ulterior fie de către clerici, în cea mai mare parte, fie chiar de către laici. O a doua perioadă începe cu secolul al III-lea, prin apariția ipodiamonilor sau a subdiaconilor și a ușierilor, continuată de o a treia perioadă, începând cu secolul al IV-lea, când își fac apariția cântăreții sau psalții, horepiscopii, periodeuții, dar și treptele administrativ-organizatorice ale arhiepiscopului, mitropolitului sau a episcopului metropolei. La sfârșitul secolului al IV-lea ierarhia jurisdicțională se diversifică, apărând titlaturi, precum: patriarh, protopresbiter sau arhipresbiter, arhidiacon, protopsalt. Începând cu secolul al V-lea, datorită dezvoltării vieții bisericești, administrația eclesială creează o ierarhie de demnități administrative foarte elaborată, între care sunt încadrați: economul bisericesc, ecdicul, paramonarul și alții – Jean DARROUZÈS, *Recherches sur les Ὀφφίκια de l'Église byzantine*, Paris, 1970, 618pp. Această perioadă durează până la finele primului mileniu creștin, când găsim în colegiul presbiterial, pe lângă econom, și pe *sachelar*, cel care avea în grijă afacerile mănăstirești; pe *schevofilax*, care avea în subordine casa Bisericii; pe *cartofilax* sau supraveghetorul și administratorul principal al registrelor oficiale ale eparhiei; pe *sacheliu*, responsabil cu îngrijirea clerului parohial și a parohiilor, pe *protecdic*, avocatul principal al Bisericii, și multe alte titlaturi administrative.

καθαιρείσθω. Οὐδείς γὰρ δύναται δυοὶ κυρίοις δουλεύειν, κατὰ τὴν Κυριακὴν παρακέλευσιν.

81. Am spus că nu trebuie ca un episcop sau un preot să se coboare pe sine însuși în administrații publice, ci să se îndeletnicească cu treburile bisericești. Astfel, fie să se supună să nu facă acest lucru, fie să fie caterisit. Căci, potrivit poruncii Domnului, „nimeni nu poate sluji la doi domni” [Matei 6, 24].

Concordanță: Can. 6, 83 Ap.; 3, 7 IV Ec.; 10 VII; Cart. 16; 11 I-II

Canonul 82 Apostolic

πβ. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης οὐκ ἐπιτρέπομεν, ἐπὶ λύπη τῶν δεσποτῶν τῶν κεκτημένων· οἴκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτον ἐργάζεται. Εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, καὶ συγχωρήσωσιν οἱ δεσπόται, καὶ ἐλευθερώσωσι, καὶ τοῦ οἴκου ἐξαποστείλωσι, γινέσθω.

82. Nu îngăduim ca servitorii să fie rânduiți în cler fără voința stăpânilor lor, spre întristarea stăpânilor care i-au dobândit, căci un asemenea lucru produce o răsturnare a caselor. Însă dacă ar apărea vrednată un servitor vrednic de hirotonia într-o treaptă, așa cum s-a arătat Onisim al nostru [cf. *Filimon* 10; cf. *Coloseni* 4, 9], și stăpânii încuviințează și îl eliberează și îl trimit din casa lor, atunci să fie făcut.

Concordanță: Can. 4 IV Ec.; 85 Trulan; 3 Gangra; 40, 41, 42 Vasile; Vasile către Phil.

Canonul 83 Apostolic

πγ. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, στρατεία σχολάζων καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω. Τὰ γὰρ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.

83. Un episcop sau un preot sau un diacon, dacă se dedică armatei și dorește să le păstreze pe amândouă, adică și demnitatea romană, și cârmuirea preoțească, să fie caterisit, deoarece „cele ale cezarului sunt pentru cezarul, iar cele ale lui Dumnezeu sunt pentru Dumnezeu” [Matei 22, 21].

Concordanță: 6, 81 Ap.; Can. 3, 7 IV Ec.; 10 VII Ec.; 16 Cart.; 11 I-II

Canonul 84 Apostolic

πδ. Εἴ τις ὑβρίσοι βασιλέα ἢ ἄρχοντα παρὰ τὸ δίκαιον, τιμωρίαν τινύτω· καὶ εἰ μὲν κληρικός, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

84. Dacă cineva ar calomnia pe împărat sau pe un magistrat fără dreptate, să sufere pedeapsă, și, dacă este cleric, să fie caterisit, iar dacă este laic, să fie afurisit.

Canonul 85 Apostolic

πε. Ἐστω ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσματα καὶ ἄγρια, τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης, Μωυσέως, πέντε· Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον· Ἰησοῦ Ναυῆ, ἔν· Κριτῶν, ἔν· Ρούθ, ἔν· Βασιλειῶν, τέσσαρα· Παραλειπομένων, τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν, δύο· Ἐσδρα, δύο· Ἐσθήρ, ἔν· Μακκαβαίων, τρία· Ἰώβ, ἔν· Ψαλτηρίου, ἔν· Σολομῶντος, τρία, Παροιμιαί, Ἐκκλησιαστής, Αἴσμα Αἰσμάτων· Προφητῶν, δώδεκα· Ἡσαΐου, ἔν· Ἰερεμίου, ἔν· Ἰεζεκιήλ, ἔν· Δανιήλ, ἔν· Ἐξωθεν δὲ ὑμῖν προσηγορευθῶ μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους τὴν Σοφίαν τοῦ πολυμαθοῦς Σειράχ. Ἡμέτερα δὲ (τουτέστι, τῆς Καινῆς Διαθήκης), Εὐαγγέλια τέσσαρα· Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου· Παύλου ἐπιστολαί, δεκατέσσαρες· Πέτρου ἐπιστολαί, δύο· Ἰωάννου, τρεῖς· Ἰακώβου, μία· Ἰούδα, μία· Κλήμεντος ἐπιστολαί, δύο· καὶ αἱ Διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος, ἐν ὀκτῶ βιβλίοις προσπεφωνημένα· ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά· καὶ αἱ Πράξεις ἡμῶν τῶν Ἀποστόλων.

85. Iar vouă, tuturor clericilor și laicilor, să vă fie cărți vrednice de cinstire și sfinte, din Vechiul Testament: cinci ale lui Moise: *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul*, una a lui Iisus al lui Navi, una a *Judecătorilor*, una a lui *Rut*, patru ale *Regilor*, două ale *Paralipomenelor* sau *Cartea Zilelor*, două ale lui *Ezdra*, una a *Esterei*, trei ale *Macabeilor*, una a lui *Iov*, o *Psaltire*, trei cărți ale lui Solomon: *Proverbele, Ecclesiastul și Cântarea Cântărilor*, douăsprezece cărți ale *Profeților*, una a lui *Isaia*, una a lui *Ieremia*, una a lui *Iezechiel* și una a lui *Daniel*. În afară de acestea, să-i învățați pe tinerii voștri și *Înțelepciunea mult-învățatului Sirah*. Iar cele ale noastre, adică ale Noului Testament, patru *Evanghelii*: a lui *Matei, Marcu, Luca și Ioan*; paisprezece epistole ale lui Pavel, două epistole ale lui Petru, trei ale lui Ioan, una a lui Iacob și una a lui Iuda; două ale lui Clement și *Constituțiile* în opt cărți adresate prin mine, Clement, vouă, episcopilor, care nu trebuie făcute publice printre toți datorită lucrurilor tainice din ele; și *Faptele* noastre, ale Apostolilor.

Concordanță: *Can. 60 Ap.; 2 Trulan; 59 Laod.; 24, 46 Cart.; Atanasie, Grig. Nazianz, Amfil.*

CANOANELE SINODULUI I ECUMENIC DE LA NICEEA (325)

BIBLIOGRAFIE: John BEHR, *The Way to Nicaea*, vol. 1, St Vladimir's Seminary Press, 2001; P. BATIFFOL, „Les sources de l'histoire du Concile de Nicee”, în: *Echos d'Orient*, 24/1925, pp. 385-402; 26/1927, pp. 5-17; P. GALTIER, „Les canons penitentiels de Nicee”, în: *Gregorianum*, 29/1948, pp. 288-294; Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 3-15; Heinz OHME, „Der Kanon-Begriff der Synode von Nizäa (325)”, în: *Studia patristica*, 1997, pp. 310-315; T.G. ELLIOT, „Constantine's preparations for the Council of Nicaea”, în: *Journal of Religious History*, 17/1992, pp. 127-137; K. GIRARDET, „Der Vorsitzende des Konzils von Nicaea (325). Kaiser Konstantin d. Gr.”, în K. DIETZ, *Klassisches Altertum, Spätantike und frühes Christentum*, Würzburg, 1993, pp. 331-360; P. GALTIER, „Les canons pénitentiels de Nicée”, în: *Gregorianum*, 29/1948, pp. 288-294; P. L'HUILLIER, „Ecclesiology in the Canons of the First Nicene Council”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 27/1983, pp. 119-31; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 17-100; S. SCHIMA, „Das Konzil von Nizäa, Rom und der Westen”, în: *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 44/1995-1997, pp. 358-85; P. BATIFFOL, „Les sources de l'histoire du Concile de Nicee”, în: *Echos d'Orient*, 24/1925, pp. 385-402; 26/1927, pp. 5-17; Vlassios PHEIDAS, *Η προεδρία της Α' Οικουμενικής Συνόδου*, Atena, 1974; M. BREYDY, „Abraham Echelensis et les canons arabes de Nicée”, în: *Parole de l'Orient*, 10 (1981), 2, pp. 223-256; A. MARTIN, „Les conditions de la readmission du clerge meletien par le concile de Nicée”, în: *Ancient Society*, 20/1989, pp. 281-290; H. OHME, *Kanon ekklesiastikos. Die Bedeutung des altkirchlichen Kanonbegriffs*, Berlin, 1998, pp. 352-378; H. OHME, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2) Councils and Church Fathers”, în Wilfred HARTMANN, Kenneth PENNINGTON (eds), *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, CUA Press, 2012, pp. 34-38; Constantin Rus, „Disciplina penitențială după canoanele Bisericii Ortodoxe”, în *Dreptul canonic în viața Bisericii. In memoriam Preot profesor dr. Liviu Stan (1910-1973)*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2013, pp. 339-358; Constantin Rus, „Probleme de ecleziologie în canoanele Sinodului I Ecumenic”, în *Mehedinți, Istorie, Cultură și Spiritualitate*, 3-6 iunie 2013, Pr. Iulian NEDELICU (coord.), vol. 6, Ed. Didahia Severin, Drobeta Turnu Severin, 2014, pp. 77-89.

1. Contextul, data, numărul participanților, temele abordate și deciziile Primului Sinod Ecumenic

Contextul întrunirii Primului Sinod Ecumenic este unul foarte amplu, implicând nenumărate elemente și detalii istorice care au fost dezbătute de către cercetarea contemporană. Motivele principale ale întrunirii au fost: 1. disputa și teologia ariană care nega divinitatea Fiului; 2. schisma meletiană; 3. data comună de sărbătorire a Paștilor²⁸³; 4. stabilirea unor norme disciplinare pentru întreaga Biserică.

A existat o pregătire presinodală care s-a desfășurat la inițiativa imperială, prin mai multe întruniri, printre care și Sinodul din Antiohia, de la sfârșitul anului 324 sau începutul anului 325²⁸⁴. Inițial, locul stabilit pentru sinod a fost Ancira, dar împăratul Constantin a convocat, în anul 325, după modelul sinodului de la Arles (314), toți episcopii Bisericilor la Niceea, un oraș fără o semnificație istorică deosebită, dar cu o poziționare geografică și strategică importantă, lipsit de ostilități pentru partea ariană. Pentru acest sinod, s-au pus la dispoziție toate serviciile incluse în *cursus publicus* (δημόσιος δρόμος)²⁸⁵.

Data întrunirii sinodului a fost considerată în sursele istorice bisericești (Socrates, *Historia ecclesiastica* 13) ca fiind 20 mai 325²⁸⁶. Numărul episcopilor participanți la acest sinod variază în funcție de mărturiile istoricilor bisericești, de la 250 la 318, cel din urmă fiind receptat de către tradiția Bisericii și datorită caracterului său simbolic²⁸⁷. S-au păstrat liste ale participanților în greacă, latină, siriacă, coptă, armeană și arabă. Cu toate acestea, numărul episcopilor prezenți nu poate fi determinat cu exactitate. Cea mai mare parte dintre episcopi a fost din Răsărit, datorită distanței reduse și a implicării acestora în disputa ariană²⁸⁸.

²⁸³ W. HUBER, *Passa und Ostern*, Berlin, 1969; J. JANSSENS, „Il Concilio di Nicea (325 d.C.) e la data della Pasqua”, în R. MESSNER, R. PRANZL, „*Haec sacrosancta synodus*”: *Konzils- und kirchengeschichtliche Beiträge*, Regensburg, 2006, pp. 43-59.

²⁸⁴ Pentru o vastă bibliografie asupra acestui sinod, a se vedea: G. ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, p. 4, n. 3.

²⁸⁵ „*Cursus publicus*” (δημόσιος δρόμος – „transportul public”) a reprezentat serviciile de transport public imperial destinat oficialilor, trimiterii de mesaje importante sau de taxe. Toate costurile erau suportate de către stat, incluzând paza întregului transport.

²⁸⁶ Cercetarea actuală consideră că sinodul s-a deschis în luna iunie a anului 325, data de 20 mai fiind o eroare de calcul a istoricului Socrates – T.D. BARNES, *The New Empire of Diocletian and Constantine*, Cambridge, 1982, p. 76.

²⁸⁷ E. HONIGMANN, „La liste originale des Pères de Nicée”, în: *Byzantion*, 11/1936, pp. 429-449; 12/1937, pp. 323-347; 14/1939, pp. 17-76; 16/1942-1943, pp. 20-28; 20/1950, pp. 63-71.

²⁸⁸ Din Apus, au participat la Sinodul I Ecumenic: Osius de Cordoba, doi preoți delegați papali și alți 4 episcopi regăsiți pe listele participanților și semnatarilor documentelor.

Mărturiile arată că au participat și alți episcopi, care nu au rămas până la finalul sinodului și de aceea nu au semnat deciziile finale, acest fapt fiind o explicație a numărului variat de participanți la sinod. Dovezile istorice arată că la Primul Sinod Ecumenic a luat parte și un număr de clerici și laici.

Singurele surse directe rămase de la Sinodul I Ecumenic de la Niceea sunt *Simbolul de credință*²⁸⁹, cel mai important document dogmatic pentru întreaga Biserică, cele 20 de canoane, o scrisoare sinodală pentru Biserica din Alexandria și lista episcopilor²⁹⁰. De asemenea, împăratul Constantin cel Mare a publicat două scrisori păstrate de către istoricii bisericești, în care se prezintă detalii importante cu privire la desfășurarea Primului Sinod Ecumenic. Titulatura pe care a purtat-o acest sinod a fost: „ἡ ἅγια καὶ μεγάλη σύνοδος” (Sfântul și Marele Sinod)²⁹¹. Eusebiu de Cezareea este primul scriitor care denumește acest sinod cu apelativul „ecumenic”²⁹², pentru a desemna un sinod care depășea granițele unei dieceze civile, având participare din întregul Imperiu²⁹³.

Disputa ariană a reprezentat principalul motiv al convocării sinodului de la Niceea. Arie, preot al Bisericii din Baucalis, a intrat în conflict cu propriul episcop, negând dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu, considerându-L o creatură perfectă a Tatălui. Deși a fost condamnat într-un sinod de către o sută de episcopi din Egipt și Libia, Arie nu a renunțat la convingerile sale dogmatice, profesând mai departe aceste învățături. Mișcarea ariană a cuprins foarte repede întreaga Biserică de Răsărit, găsindu-și mulți adepți chiar și în rândul episcopilor.

O altă chestiune tratată la Primul Sinod Ecumenic a fost legată de schisma meletiană. Deși a reprezentat o problemă serioasă, nu a fost inclusă nicio decizie cu privire la schisma meletiană între cele 20 de

²⁸⁹ Sinodul a mai redactat și cinci anateme împotriva celor care negau divinitatea Fiului.

²⁹⁰ H. KAUFHOLD, „Griechisch-syrische Väterliste der frühen griechischen Synoden”, în: *Oriens Christianus*, 77/1993, pp. 7-22; E. HONIGMANN, „Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople”, în: *Byzantion*, 11/1936, pp. 429-449; E. HONIGMANN, „La liste originale des Pères de Nicée”, în: *Byzantion*, 14/1939, pp. 17-76; E. HONIGMANN, „The original lists of the members of the council of Nicaea, the Robber Synod and the council of Chalcedon”, în: *Byzantion*, 16/1942-1943, pp. 20-80; E. SCHWARTZ, *Über die Bischofslisten der Synoden von Chalcedon, Nicaea und Konstantinopel*, Verlag der Bayerischen akademie der wissenschaften, 1937, 90pp.

²⁹¹ Această titulatură este regăsită în Canoanele 8, 14, 15, 117, 18 și în Scrisoarea Bisericilor din Egipt – SOCRATES, *HE I*, 9, în *PG* 67, col. 77B.

²⁹² EUSEBIUS, *Vita Const.* III, 6, în *PG* 20, col. 1060 B.

²⁹³ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 18-19, 86.

canoane de la Niceea²⁹⁴. Primirea celor treizeci și trei de episcopi, cinci preoți și trei diaconi hirotoniți de către Meletie de Lycopolis s-a făcut prin punerea mâinilor asupra acestora și privarea de anumite drepturi față de episcopii niceeni, precum dreptul de a hirotoni și alege pe viitor alți clerici²⁹⁵. Mărturia cu privire la decizia sinodală în legătură cu rezolvarea schismei meletiene este păstrată de către scriitorul bisericesc Socrates, în *Istoria* sa²⁹⁶, dar nu a fost inclusă în tradiția canonică. O decizie asemănătoare, inclusă în canoanele sinodului (Can. 8), a fost luată cu privire la catari sau novațieni. O altă grupare primită în Biserică, de data aceasta prin rebotezare și hirotonie, a fost cea a adeptilor lui Pavel de Samosata.

Deși fixarea unei date comune a Sfintelor Paști și calcularea acesteia pentru întreaga creștinătate a reprezentat o problemă importantă tratată la Sinodul de la Niceea, pentru care părinții sinodali au dat și o hotărâre, aceasta nu a fost inclusă în cele douăzeci de canoane și nici nu s-a păstrat vreun document. „Descoperirea” ei, făcută de către J.B. Pitra, a fost trecută de către mulți cercetători sub semnul incertitudinii și al inautenticității²⁹⁷. Singurele mărturii canonice cu privire la această decizie sunt Canonul 1 de la Antiohia și Canonul 7 Apostolic²⁹⁸. Sf. Epifanie al Salaminei menționează că cele trei elemente care trebuie luate în calcul pentru data Paștilor, conform hotărârii de la Niceea, sunt: 1. luna plină; 2. echinocțiul de primăvară; 3. duminică²⁹⁹.

²⁹⁴ A. MARTIN, „Les conditions de la readmission du clerge meletien par le concile de Nicée”, în: *Ancient Society*, 20/1989, pp. 281-290.

²⁹⁵ H. HAUBEN, „Das Konzil von Nicaea (325) zur Wiederaufnahmeder Melitianer: Versuch einer Text- und Strukturanalyse”, în Julie VÉLISSAROPOULOS-KARAKOSTA (ed.), *Timai Ioannu Triantaphyllopulu*, Atena, 2000, pp. 357-78.

²⁹⁶ SOCRATES, *HE*, I, 9, în PG 67, col. 77-84.

²⁹⁷ J.B. PITRA, *Spicilegium Solesmense complectens SS.Patrum scriptorumque ecclesiasticorum anecdota hactenus opera selecta e graecis orientalibusque latinis codicibus*, vol. 4, Paris, 1858, p. 541; J. SCHMID, *Die Osterfestfrage auf dem ersten Allgemeinen Konzil von Nicäa*, Wien, 1905, p. 66; W. HUBER, *Passa und Ostern*, p. 65, n. 27. Părerii contrare: Ortiz de URBINA, *Nicée et Constantinople*, vol. 1, Paris, 1963 (traducerea în germană: *Nizäa und Konstantinopel*, vol. 1, Mainz, 1964, pp. 106, 228); G. LARENTZAKIS, „Das Osterfestdatum nach dem I. ökumenischen Konzil von Nikaia (325)”, în: *Zeitschrift für Katholische Theologie*, 101/1979, pp. 67-78, care afirmă autenticitatea, însă fără să o dezbată. Pentru o prezentare mai detaliată, a se vedea: P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 19-26.

²⁹⁸ Pe lângă aceste două texte, există mărturii patristice cu privire la decizia de la Niceea în: EUSEBIUS, *Vita Constantini*, 3.18-19, în PG 20, col. 1073-1077; *Constituțiile Apostolice*, V, 17; *Epistula Synodica* pentru Biserica Alexandriei – P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 19-30; Franz MALI, „Julianische Berechnung des Osterdatums und Gregorianischer Kalender?”, în: *Ostkirchliche Studien*, 53/2004, pp. 309-327.

²⁹⁹ ST. EPIPHANIUS, *Haeresis*, LXX, în PG 42, col. 360 A.

2. Receptarea și transmiterea canoanelor

După cum am menționat, Primul Sinod Ecumenic a oferit un număr de 20 de canoane. Receptarea deciziilor sinodale s-a realizat într-o perioadă foarte scurtă. Biserica Romei a primit toate deciziile, papa Iulius I confirmând acest fapt³⁰⁰. Împăratul Constantin a promulgat canoanele ca legi imperiale. Aceleași canoane au fost transmise și în tradițiile siriacă, arabă și etiopiană, care au mai adăugat un număr mare de alte norme canonice, punând sub autoritatea Sinodului I Ecumenic și alte decizii preluate din tradițiile locale, pentru a le oferi legitimitate și autoritate. De asemenea, și în tradiția romană, canoanele de la Sardica au fost transmise sub numele de *Canoanele Sinodului din Niceea*, ceea ce a dus, în timpul sinodului din Cartagina, din anul 419, la anumite nedumeriri cu privire la dreptul de apel atribuit așa-numitelor canoane niceene.

Există nenumărate mărturii cu privire la imediata receptare a celor 20 de canoane de la Niceea. Una dintre acestea este cea a lui Theodoret de Cyr, care afirmă că, după anatematizarea lui Arie, episcopii de la Sinodul din Niceea „au redactat 20 de legi pentru organizarea bisericească”, „περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας νόμους ἔγραψαν εἴκοσι”³⁰¹. De asemenea, Ghelasie al Cizicului menționa „cele 20 de canoane bisericești” „ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας εἴκοσι” de la Sinodul I Ecumenic. Rufinus a inclus rezumatele latine ale celor 20 de canoane niceene în *Istoria bisericească*, dar a împărțit Canoanele 6 și 8 în două, prin urmare, acest autor atestă numărul de 22 de canoane în loc de 20 de canoane, însă conținutul lor este același. Prin urmare, cei mai vechi istorici ai Bisericii confirmă numărul de 20 de canoane redactate la primul sinod ecumenic³⁰².

Temele tratate în cele 20 de canoane au avut în vedere: clerici (Can. 1, 2, 3, 9, 10, 17, 18, 20); autoritate canonică a Bisericilor (Can. 4, 5, 6, 7); transferul episcopilor (Can. 15, 16); primirea din apostazie, erezie și schismă (Can. 8 – catarii sau novațienii, Can. 11, 12, 13, 14 – apostazia în persecuția lui Liciniu, Can. 19 – reînțoarcerea adeptilor lui Pavel de Samosata).

³⁰⁰ Pentru rolul papilor la Sinoadele Ecumenice, a se vedea: Giuseppe ALBERIGO, „Die Rolle des Papstes auf dem ökumenischen Konzil”, în: *Concilium*, 19/1983, pp. 551-558.

³⁰¹ THEODORET, *Historia Ecclesiastica. Kirchengeschichte*, Léon PARMENTIER, Felix SCHEIDWEILER (eds), GCS, 44, Akademie-Verlag, Berlin, 1954, pp. 19, 38.

³⁰² Karl J. VON HEFELE, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, vol. 1.1, Letouzey, Paris, 1907, pp. 503-527; Ortiz de URBINA, *Nicée et Constantinople*, vol. 1, pp. 109-110.

EDIȚII ȘI TRADUCERI

1. Ediții ale textului grecesc:

Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 20-34; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 23-41; Hamilkar S. ALIVISATOS, *Oi ieroi κανόνες και οι ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, Atena, ²1949, pp. 23-33; V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 83-93 [retipărire: Leipzig, 1974]; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, Sammlung ausgewählter Kirchen-und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 12, Freiburg im Breisgau, 1896, pp. 37-43; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 121-133; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 2-74 [retipărire: Moscova, 2000]; William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal Church: in Greek and English*, Oxford and London, ³1874, pp. 4-21; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 427-435; Martinus Josephus ROUTH, *Scriptorum ecclesiasticorum Opuscula praecipua quaedam*, Typographeo Academico, Oxonii, 1858, pp. 370-383; Georgios A. RHALLES, Michael POTLES (eds), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. 113-164 [retipărire: Atena, 1966]; H.T. BRUNS, *Canones apostolorum et conciliorum saeculorum IV, V, VI, VII, pars prior*, Bibliotheca ecclesiastica 1, Berlin, 1839, pp. 14-19 [retipărire: Torino, 1959]; *Πηδάλιον της νοητής νηός, της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των ορθόδοξων Εκκλησίας: ἤτοι ἅπαντες οι ιεροὶ και θεῖοι κανόνες*, Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου ὁ Πατριάρχης Ζακύνθου Χ. Ραφτάνη, Zakynthos, 1864, pp. 107-130.

2. Traduceri:

LIMBI CLASICE:

Armeană: Manea-Erna SHIRINIAN, Gohar MURADYAN, Aram TOPCHYAN, *The Armenian Version of the Greek Ecclesiastical Canons*, Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, Löwenklau-Ges., Frankfurt am Main, 2010, pp. 89-97; V. HAKOBYAN, *Kanonagirk' Hayoc'*, vol. 1, Erevan, 1964, pp. 114-150.

Coptă: E. REVILLOUT, „Le concile de Nicée. Seconde série de documents”, în: *Journal Asiatique*, 5/1875, pp. 209-219; Wolfgang KOSACK, *Die koptischen Akten der Konzile von Nikaia und Ephesos, Textfragmente und Handschriften in Paris, Turin, Neapel, Wien und Kairo; In Parallelzeilen herausgegeben, bearbeitet und übersetzt*, Brunner, Basel, Berlin, Cairo, 2015.

Etiopiană: Mauro LEONESSA, „La Versione etiopica dei canoni apocrifi del concilio di Nicea secondo i Codici Vaticani ed il Florentino”, în: *Rassegna Di Studi Etiopici*, II (1942), 1, pp. 29-89.

Georgiană: E. GABIDZASVILI, *Didi Sdzuliskanoni*, Tbilissi, 1975, pp. 231-236.

Latină: Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma 1962, pp. 23-41; C.H. TURNER, *Ecclesiae Occidentalis monumenta iuris antiquissima canonum et conciliorum graecorum interpretationes latinae*, Clarendoniano, Oxonii, 1899, pp. 103-280, 297-319; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 427-435; Adolf STREWE, *Die Canonessammlung des Dionysius Exiguus in der ersten Redaktion*, Walter de Gruyter, Berlin, 1931, pp. 24-31.

Siriacă: B.H. COWPER (ed.), *Analecta Nicaena: Fragments Relating to the Council of Nice. The Syriac Text, from an Ancient Ms. in the British Museum*, London-Edinburgh, 1857; J.B. PITRA, *Analecta sacra spicilegio solesmensi parata*, vol. 4, Paris, 1883, pp. 224-237; F. SCHULTHESS, *Die syrischen Kanones der Synoden von Nicaea bis Chalkedon nebst zugehörigen Dokumenten*, Göttingen, Berlin, 1908, pp. 2-28; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 367, Löwen, 1975, pp. 85-93; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 368, Löwen, 1975, pp. 95-101; N. SMELOVA, „The Canons of the First Ecumenical Council of Nicaea in the Manuscript IOM, RAS Syr. 34”, în: *Written Monuments of the Orient*, 1/3 (2016), pp. 35-63 (traducere și editarea canoanelor 1-5).

Slavă veche: V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titularum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetustissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 83-93 [retipărire: Leipzig, 1974]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 2-74 [retipărire: Moscova, 2000].

LIMBI MODERNE:

Engleză: William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal*

Church: in Greek and English, Oxford and London, ³1874, pp. 4-21; William Andrew HAMMOND, *The Definitions of Faith, and Canons of Discipline, of the Six Oecumenical Councils: With the Remaining Canons of the Code of the Universal Church*, Publisher Stanford & Swords, 1850, pp. 32-56; G.B. HOWARD, *The Canons of the Primitive Church Together with the Creeds of Nicaea and Constantinople and the Definition of the Faith Set Forth at Chalcedon*, James Parker, London, 1896, pp. 4-14; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 31-100; Henry R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have Received Ecumenical Acceptance*, în coll. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, vol. 14, Oxford, New York, 1900, pp. 1-58; *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians*, Chicago, 1957, pp. 163-200; Norman P. TANNER, *Decrees of the Ecumenical Councils*, vol. 1, Washington D.C./London, 1990, pp. 6-19; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 121-133.

Franceză: G. FRITZ, „Nicée (Ier Concile de)”, în: *Dictionnaire de théologie catholique*, 11 (1931), 1, pp. 408-416; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 23-41; Ortiz de URBINA, *Nicée et Constantinople*, vol. 1, Paris, 1963, pp. 260-265; Archim. Grigorios D. PAPATHOMAS, *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècle). Le texte des Saints Canons ecclésiiaux*, Ed. Epectasis, 2015, pp. 297-315.

Germană: Ortiz de URBINA, *Nizäa und Konstantinopel*, Geschichte der ökumenischen Konzilien, 1, Mainz 1964, pp. 288-293; J. WOHLMUTH, *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, I, Paderborn, 1998, pp. 6-19.

Italiană: A. Di BERARDINO, *I canoni dei concili della Chiesa antica*, I, I concili greci, Roma, 2006, pp. 11-37; Giuseppe ALBERIGO, *Decisioni dei Concili Ecumenici*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1978, pp. 105-113.

Neogrecă: Prodromos AKANTHOPOULOS, *Κώδικας ιερών κανόνων και εκκλησιαστικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια)*, Tesalonic, 1991, ²2006.

Română: Ion I. CROITORU, „Canoanele Sinodului I Ecumenic. Traducere nouă după edițiile critice grecești”, în: *Mitropolia Olteniei*, LXVI (2014), 5-8, pp. 168-190; Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, pp. 51-64; Constantin DRON, *Canoanele. Text și interpretare*,

vol. 2, București, 1935, pp. 14-77; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici, Nicolae Popovici, vol. I, part. II, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, pp. 7-78; Marius THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. 1, Tipografia „Voința Națională”, București, 1905, pp. 133-168; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sinoadelor Ecumenice”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIV (1900), 1, pp. 1-30; † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu Comentare*, Tipografia arhidiecezană, Sabiiu, 1871, pp. 42-54; *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a Soborniceștii și Apostoliceștii Biserici a Ortodocșilor. Adică toate Sfintele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfintelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea*, trad. Mitrop. V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844.

Rusă: Georgij GRABBE, *Kniga Pravil Svjatykh Apostol, Svjatykh Soborov Vselenskich i Pomestnykh i Svjatykh Otec*, Izdanie Bratstva, Montreal, ²1971, pp. 71-82.

Sârbă: Nikodim MILAȘ, *Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima*, vol. I, Novi Sad, 1895, pp. 167-230 [retipărire: Sibenik-Belgrad, 2004].

3. Bibliografie pentru interpretarea particulară a canoanelor Sinodului I Ecumenic

Canonul 1 I Ec.: Daniel F. CANER, „The Practice and Prohibition of Self-Castration in Early Christianity”, în: *Vigiliae Christianae*, 51/1997, 4, pp. 396-415; Gary TAYLOR, *Castration: An Abbreviated History of Western Manhood*, Psychology Press, 2002, pp. 141-144; Bradley G. GREEN, *Shapers of Christian Orthodoxy: Engaging with Early and Medieval Theologians*, InterVarsity Press, 2010, pp. 114-116; Shaun TOUGHER, *The Eunuch in Byzantine History and Society*, Routledge, 2009, p. 69; Vasilios TROMPOUKIS, „Πληροφορίες Ιατρικού Ενδιαφέροντος σε Πηγές του Κανονικού Δικαίου”, în D. MICHAELIDES, *Medicine and Healing in the Ancient Mediterranean*, Oxbow Books, 2014, pp. 320-325.

Canonul 3 I Ec.: Iulian Mihai L. CONSTANTINESCU, „The Interpretation of Canon 3 of the 1st Ecumenical Synod in Nicaea (325) and Its Actuality in the Life of the Church”, în: *Teologia*, 4/2013, pp. 121-134; Roman CHOLIJ, *Clerical Celibacy in East and West*, Gracewing Publishing, 1989, pp. 78-85; Chr. COCHINI, *Apostolic Origins of Priestly Celibacy*, San Francisco, 1990, pp. 185-195.

Canonul 4 I Ec.: H. LINCK, *Zur Übersetzung und Erläuterung der Kanones IV, VI und VII des Konzils von Nicaea*, Giessen, 1908; John B. McCLELLAN, *The Fourth Nicene Canon and the Election and Consacration of Bishops*, London, Cambridge, 1870; Francisc DVORNIK, *The idea of apostolicity in Byzantium and the legend of the*

apostle Andrew, Cambridge, 1958, pp. 6-7; Constantin Rus, „Canonul 4 al Sinodului I Ecumenic și importanța lui pentru organizarea Bisericii”, în *Taină și Mărturisire, Simpozionul internațional Caransebeș, 13-14 mai 2013*, Ed. Episcopiei Caransebeșului / Ed. Art Press, Timișoara, 2014, pp. 222-235.

Canonul 5 I Ec.: MÉTROPOLITE JEAN DE PERGAME, „L'institution synodale. Problèmes historiques, ecclésiologiques et canoniques”, în: *Istina*, XLVII (2002), pp. 14-44; Séverien SALAVILLE, „La τεσσαρακοστή du Ve canon de Nicée (325)”, în: *Echos d'Orient*, 13 (1910), 81, pp. 65-72; Séverien SALAVILLE, „Tessaracoste: Carême ou Ascension?”, în: *Echos d'Orient*, 14 (1911), 91, pp. 355-357; Hugo KOCH, „Tessaracoste in can. V von Nicäa (325)”, în: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 44 (1925), 7, pp. 481-486; S. SALAVILLE, „ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗ, Ascension et Pentecôte au IVe siècle”, în: *Echos d'Orient*, 28 (1929), 155, pp. 257-271; Danilo Ceccarelli MOROLLI, „Justinian and the Obligation of Anannual Synod. A Concrete Case of the Influence of Roman Law on Oriental Canon Law Today”, în: *Iustitia Dharmaram Journal of Canon Law*, 5 (2014), 2, pp. 193-204; Constantin Rus, „Canonul 5 al Sinodului I Ecumenic și importanța lui pentru dreptul canonic ortodox”, în *Epoca, personalitatea și contribuția împăratului Constantinel Mare la libertatea și consolidarea Bisericii creștine. Simpozionul internațional – Oradea, 23-24 mai 2014*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2014, pp. 56-75; Evangelos K. CHRYSOS, „Zur Entstehung der Institution der autokephalen Erzbistümer”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 62/1969-1970, pp. 263-286; P. L'HUILLIER, „Ecclesiology in the Canons of the First Nicene Council”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 27/1983, pp. 119-131.

Canonul 6 I Ec.: L. MORTARI, *Consacrazione episcopale e collegialita. La testimonianza della Chiesa antica*, Firenze, 1969; M. CATAUDELLA, „Intorno al VI canone di Nicea”, în: *Atti dell'Accademia delle Scienze di Torino*, 103/1969, pp. 397-421; H. LINCK, *Zur Übersetzung und Erläuterung der Kanones IV, VI und VII des Konzils von Nicaea*, Giessen, 1908; E. SCHWARTZ, „Der sechste nicaenische Kanon auf der Synode von Chalkedon”, în *Sitzungsberichte der Preuss. Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse*, Berlin, 1930; Henry CHADWICK, „Faith and Order at the Council of Nicaea: A Note on the Background of the Sixth Canon”, în: *The Harvard Theological Review*, 53 (1960), 3, pp. 171-195; E.W. WATSON, „The Sardican Canons, The Decretum Gelasianum, and the Sixth Canon of Nicaea”, în: *Journal of Theological Studies*, 33/1932, pp. 33-37; W. HAGEMANN, „Die rechtliche Stellung der Patriarchen von Alexandrien und Antiochien. Eine historische Untersuchung, ausgehend vom Kanon 6 des Konzils von Nizäa”, în: *Ostkirchlichen Studien*, 13/1964, pp. 171-191; Ferdinand Reinhard GAHBHAUER, „Patriarchat”, în Gerhard MÜLLER, Gerhard

KRAUSE, *Theologische Realenzyklopädie*, vol. 26, Berlin, 1996, pp. 85-91; Liviu STAN, „Har și jurisdicție”, în: *Studii Teologice*, 1-2/1970, pp. 5-28; P. L'HUILLIER, „Ecclesiology in the Canons of the First Nicene Council”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 27/1983, pp. 119-131; C. CHAFFIN, „The application of Nicaea canon 6 and the date of the synod of Turin”, în: *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa*, 16/1980, pp. 257-272; Francisc DVORNIK, *The idea of apostolicity in Byzantium and the legend of the apostle Andrew*, Cambridge, 1958, pp. 8-18; T. VALDMAN, „Vechea organizare a Bisericii și Sinodul I Ecumenic”, în: *Studii Teologice*, 22/1970, pp. 260-273; Friedrich MAASSEN, *Der Primat des Bischofs von Rom und die alten Patriarchalkirchen: Ein Beitrag zur Geschichte der Hierarchie, insbesondere zur Erläuterung des Sechsten Canons des Ersten Allgemeinen Concils von Nicäa*, Henry&Cohen, Bonn, 1853; E.W. WATSON, „The Sardican Canons, the Decretum Gelasianum, and the Sixth Canon of Nicaea”, în: *The Journal of Theological Studies*, 33/1931-1932, p. 37.

Canonul 7 I Ec.: H. LINCK, *Zur Übersetzung und Erläuterung der Kanones IV, VI und VII des Konzils von Nicaea*, Giessen, 1908; Hans Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Beck, München, 1959, p. 29.

Canonul 8 I Ec.: Giovanni CERETI, „The reconciliation of remarried divorces according to canon 8 of the Council of Nicaea”, în J.H. PROVOST, *Studies in Canon Law presented to P.J.M. Huizinga*, Leuven, 1991, pp. 193-207; Cyril VASIL, Giorgio D. GALLARO, „Remarriage in the Orthodox Church Challenges Catholic Church”, în: *Studia canonica*, 47 (2013), 1, pp. 119-143; Astrid KAPPIJN, „Divorce et remariage dans l'Église orthodoxe”, în: *Folia Canonica*, 2/1999, pp. 105-128; H. CROUZEL, „Les digamoi visés par le Concile de Nicée dans son canon 8”, în: *Augustinianum*, 18/1978, pp. 533-546; Gregor LARENTZAKIS, „Ehe, Ehescheidung und Wiederverheiratung in der orthodoxen Kirche”, în: *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 125/1977, pp. 250-261; R. MACINA, „Pour éclairer le terme digamoi”, în: *Revue des sciences religieuses*, 61/1987, pp. 54-73; Constantin Rus, „Termenul digamoi (cei căsătoriți a doua oară) în canonul 8 al Sinodului I Ecumenic. Considerații canonice”, în *Tradiție și modernitate mărturisirea credinței. 100 de ani de la sfîntirea bisericii Sfântul Ilie din Timișoara – Fabric*, Ed. Astra Museum, Sibiu, 2013, pp. 221-236; Demetrios J. CONSTANTELOS, „Practice of the Sacrament of Matrimony According to the Orthodox Tradition”, în: *Jurist*, 31/1971, pp. 614-628; Norman TANNER, „Marriage and the Family According, to the Ecumenical Councils”, în: *Periodica de re canonica*, 100 (2011), 3-4, pp. 581-589; Cyril VASIL, „Trennung, Scheidung, Auflösung des Ehebandes und Wiederheirat. Theologische und praktische Ansätze der orthodoxen Kirchen – Fragen und Orientierungen für die katholische Praxis”,

în Robert DODARO, „*In der Wahrheit Christi bleiben*”. *Ehe und Kommunion in der katholischen Kirche*, Echter Würzburg, 2014, pp. 77-102; Konstantinos VASILAKIS, „The canonical aspects of marriage and divorce”, în: *Theologia*, 82 (2011), 1, pp. 259-273; Patrick VISCUSO, „Divorce in the Greek Orthodox Archdiocese of North and South America”, în: *Jurist*, 50/1990, pp. 322-341; Cyrille VOGEL, „Application du principe de l' économie en matière de divorce dans le droit canonique oriental”, în: *Revue de droit canonique*, 32/1982, pp. 79-100; Cyrille VOGEL, „Fiançailles, mariage et divorce dans les pays de religion orthodoxe grecque”, în: *Revue de droit canonique*, 4/1954, pp. 298-328; Andrea PALMIERI, „The second marriage service in the Orthodox Church”, în: *Marriage, Families & Spirituality* 14 (2008), 2, pp. 170-180; Pierre L'HUILLIER, „L'indissolubilité du mariage dans le droit et la pratique orthodoxes”, în: *Studia canonica*, 21 (1987), 1, pp. 239-260; Pierre L'HUILLIER, „L'attitude de l'église orthodoxe vis-à-vis du remariage des divorcés”, în: *Revue de droit canonique*, 29 (1979), 1, pp. 44-59; Pierre L'HUILLIER, „L'espace du principe d'économie dans le domaine matrimonial”, în: *Revue de droit canonique*, 28 (1978), 1, pp. 44-53; Brian E. DALEY, „Position and Patronage in the Early Church: The Original Meaning of Primacy of Honor”, în: *Journal of Theological Studies*, 44/1993, pp. 529-53; J. MEYENDORFF, „One Bishop in One City (canon 8)”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 5/1961, pp. 54-62 [J. MEYENDORFF, „Sommes-nous vraiment l'Eglise une?”, în: *Contacts*, 37/1962, pp. 25-33]; Hervé LEGRAND, „Ein Einziger Bischof für eine Stadt: Warum und wie zurückkommen zu can. 8 von Nizäa? Ein Plädoyer für die Katholizität der Kirche”, în: *Ostkirchliche Studien*, 53/2004, pp. 122-151 [„Un seul évêque par ville: Pourquoi et comment redevenir fidèle au 8e canon de Nicée? Un enjeu pour la catholicité de l'Église”, în: *Irénikon*, 77 (2004), 1, pp. 5-43]; Brian MACNEIL, *One City, One Bishop?: Ecclesiological Reflections on the Eastern Catholic Churches: the Placid Lectures 1987*, Dharmaram Publications, 1988; John H. ERICKSON, „The Local Churches and Catholicity: An Orthodox Perspective”, în: *Jurist*, 52/1992, pp. 490-508; Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255; Pierre L'HUILLIER, „Rapport entre pouvoirs d'ordre et de juridiction dans la tradition orientale”, în: *Revue de droit canonique*, 23/1973, pp. 281-289; Cyrille VOGEL, „Chirotonie et Chirothésie: importance et relativité du geste de l'imposition des mains dans la collation des ordres”, în: *Irénikon*, 45/1972, pp. 10-11, 211. Pentru termenul *horepiscop* a se vedea bibliografia de la canoanele Sinodului din Ancira.

Canonul 9 I Ec.: P. L'HUILLIER, „Ecclesiology in the Canons of the First Nicene Council”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 27/1983, pp. 119-131.

Canonul 12 I Ec.: P. L'HUILLIER, „Ecclesiology in the Canons of the First Nicene Council”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 27/1983, p. 129.

Canonul 15-16 I Ec.: A. SCHEUERMANN, „Diozese. C. Christlich. I. Ostkirche”, în: *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart, 1957, pp. 1056-1058; Gabriel Pan. PAPANICOLAOU, *La translation des Evêques dans la tradition canonique de l'Eglise*, Ed. Epektasi, Katérini, 2003, pp. 68-70.

Canonul 16 I Ec.: Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255.

Canonul 18 I Ec.: Paul GAVRILYUK, „The participation of the deacons in the distribution of communion in the early church”, în: *St Vladimir's Theological Quarterly*, 51 (2007), 2-3, pp. 253-275.

Canonul 19 I Ec.: Jérôme COTSONIS, „A contribution to the interpretation of the 19th canon of the first ecumenical Council”, în: *Revue des études byzantines*, 19/1961, pp. 189-197; Adolf KALSBACH, „Die Diakonissenweihe im Kan. 19. des Konzils von Nicäa”, în: *Römische Quartalschrift für Altertumskunde und Kirchengeschichte*, 32/1924, pp. 166-169; Adolf KALSBACH, „Die altkirchliche Einrichtung der Diakonissen bis zu ihrem Erlöschen”, în: *Supplementheft 22. der Römischen Quartalschrift*, Freiburg im Br., 1926, pp. 46-49; Markos A. SIOTIS, *Die klassische und die christliche Cheirotonie in ihrem Verhältnis*, Atena, 1951; Catherine TKACZ, „Deaconesses. The Spiritual Equality Of Women”, în: *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 108 (2013), 1, pp. 5-44; Aristeides PAPADAKIS, „Deaconess”, în: *Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 1, p. 592-593; Gerhard LOHFINK, „Weibliche Diakone im Neuen Testament”, în Gerhard DAUTZENBERG, Helmut MERKLEIN, Karlheinz MÜLLER, *Die Frau im Urchristentum*, Verlag Herder, Freiburg, 1983, pp. 320-333; Anne JENSEN, *God's Self-confident Daughters: Early Christianity and the Liberation of Women*, Westminster John Knox Press, 1996, pp. 61-62, 71; Everett FERGUSON, *The Early Church at Work and Worship*, vol. 1: *Ministry, Ordination, Covenant, and Canon*, Casemate Publishers, 2014, pp. 18-19, 71; A.G. MARIMORT, *Les diaconesses: Essai historique*, Rome, 1982; C. VAGAGGINI, „L'ordinazione delle diaconesse nella tradizione greca e bizantina”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 40/1974, pp. 145-189; R. GRYSOY, *The Ministry of Women in the Early Church*, Collegeville, Minn., 1976; Cyrille VOGEL, „Chirotonie et Chirothésie: importance et relativité du geste de l'imposition des mains dans la collation des ordres”, în: *Irenikon*, 45/1972, p. 212; Valerie A. KARRAS, „Female Deacons in the Byzantine Church”, în: *Church History*, 73 (2004), 2, pp. 272-316; Valerie A. KARRAS, „The Liturgical Functions of Consecrated Women in The Byzantine Church”, în: *Theological*

Studies, 66/2005, pp. 96-116; Constantin Rus, „Canonul 19 al Sinodului I Ecu-
 menic. Câteva remarci canonice”, în *Taină și Mărturisire, Simpozionul inter-
 național Caransebeș, 13-14 mai 2013*, Ed. Episcopiei Caransebeșului / Ed. Art
 Press, Timișoara, 2014, pp. 236-248; Constantin Rus, „Instituția diaconițelor
 în Biserica Ortodoxă și posibilitatea restaurării ei”, în: *Teologia*, II (1998), 1-2,
 pp. 42-56; Constantin Rus, „Condiția femeii în dreptul bisericesc și drep-
 tul românesc”, în: *Studii de antropologie creștină*, Ed. Universității „Aurel
 Vlaicu”, Arad, 2003, pp. 174-192; Cristian-Vasile PETCU, „Deaconesses: A New
 Testament and Canonical Approach”, în: *Analele Științifice ale Universității
 „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2012, pp. 17-26; Victoria
 Bolfă ОТС, *Rolul femeii în Biserică. De la diaconesele antice la diaconia femeii de
 astăzi*, Ed. Argonaut, Cluj, 2001; Constantin Rus, „Problema hirotoniei feme-
 ilor. Studiu canonic”, în: *Altarul Banatului*, XII (2002), 1-3, p. 51; Friedrich
 LOOFS, *Paulus von Samosata: eine Untersuchung zur altkirchlichen Literatur-und
 Dogmengeschichte*, Hinrichs, 1924, pp. 164-201.

Canonul 20 I Ec.: Patriciu VLAICU, „Rânduiala neîngenuncherii în timpul
 prăznuirii Învierii – discernământul pastoral”, în: *Apostolia*, 73/2014, p. 25.

CANOANELE SINODULUI I ECUMENIC

Canonul 1 Sinodul I Ecumenic

α'. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ. Εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον, πεπαῦσθαι προσήκει καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο, μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι. Ὡσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν εἰρηται οὕτως, εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων, ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὐρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλήρον προσίεται ὁ κανὼν.

1. Dacă cineva [aflat] în boală a fost operat³⁰³ de către medici sau a fost castrat de către barbari, acesta să rămână în cler. Dar dacă cineva, fiind sănătos, s-a castrat pe sine³⁰⁴, se cuvine ca acela, chiar dacă este numărat în cler, să fie îndepărtat. Și de acum înainte, niciunul dintre cei de felul acesta nu trebuie să fie înaintat [în cler]. Tot așa, este evident că se spune aceasta despre cei care comit deliberat o asemenea faptă și îndrăznesc să se castreze pe ei înșiși. De asemenea, dacă unii au fost făcuți eunuci de către barbari sau de către stăpânii [lor], dar ar fi găsiți vrednici într-alt chip, pe unii ca aceștia Canonul îi acceptă în cler.

Concordanță: Can. 21, 22, 23, 24 Ap.; 8 I-II

Canonul 2 Sinodul I Ecumenic

β'. Ἐπειδὴ πολλά, ἤτοι ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων, ἐγένετο παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικόν, ὥστε ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατηχηθέντας, εὐθὺς ἐπὶ τὸ πνευματικὸν λουτρὸν ἄγειν, καὶ ἅμα τῷ βαπτισθῆναι προάγειν εἰς ἐπισκοπήν, ἢ εἰς πρεσβυτέριον, καλῶς ἔδοξεν ἔχειν, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο γίνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ χρόνου δεῖ τῷ κατηχουμένῳ, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, δοκιμασίας πλείονος. Σαφές γὰρ τὸ ἀποστολικὸν γράμμα, τὸ λέγον· Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθῆις εἰς κριμα ἐμπέση, καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Εἰ δέ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ψυχικόν τι

³⁰³ În acest canon, termenul χειρουργέω înseamnă: „a mutila, a tăia, a opera”.

³⁰⁴ A se vedea nota la Can. 24 Ap., supra p. 113.

ἀμάρτημα εὐρεθείη περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχοιτο ὑπὸ δύο, ἢ τριῶν μαρτύρων, πεπαύσθω ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ὡς ὑπεναντία τῇ μεγάλῃ συνόδῳ θρασυνόμενος, αὐτὸς κινδυνεύσει περὶ τὸν κλῆρον.

2. Fiindcă, într-adevăr, s-au făcut multe lucruri împotriva canonului bisericesc, fie din cauza necesității, fie în alt fel, din pricina insistențelor oamenilor, încât persoane abia venite la credință de la viața păgână și care au fost catehizate pentru o scurtă perioadă sunt duse direct la Baia cea duhovnicească și, deodată cu botezarea, înaintează spre episcopat sau spre preoție, s-a socotit că este bine ca de acum înainte să nu se mai facă nimic asemănător. Căci este nevoie și de o perioadă pentru cel catehizat și de mai multă cercetare după botez, căci este clar cuvântul apostolic care spune: „[episcopul] să nu fie de curând botezat, ca nu cumva, orbit de trufie, să cadă în judecata și în osânda diavolului” [1 Timotei 3, 6]. Iar dacă, după trecerea timpului, ar fi descoperită vreo nelegiuire sufletească cu privire la persoana sa și s-ar dovedi aceasta de către doi sau trei martori, unul ca acela să înceteze de a mai fi în cler. Iar cel care ar proceda împotriva acestora își va periclita propriul său statut de cleric, ca unul care a îndrăznit să facă lucruri contrare Marelui Sinod.

Concordanță: Can. 80 Ap.; 3 Laod.; 10 Sard.; 17 I-II; 4 Chiril

Canonul 3 Sinodul I Ecumenic

γ'. Απηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν, πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἅ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγεν.

3. Marele Sinod interzice cu desăvârșire să se permită unui episcop, unui preot sau unui diacon sau tuturor celor care sunt în cler să aibă o femeie conlocuitoare³⁰⁵, cu excepția mamei, surorii, mătușii sau numai a unor persoane care au scăpat de orice suspiciune.

Concordanță: Can. 5 Trulan; 18, 22 VII Ec.; 19 Anc.; 38 Cart.

³⁰⁵ Am tradus termenul συνείσακτον (lat. *subintroducta*) prin: „conlocuitoare”. Termenul συνείσακτον este folosit pentru a desemna o fecioară adusă pentru a locui împreună cu un bărbat celib, fiind responsabilă pentru gospodăria acestuia. Termenul nu se referă la concubinaj, deoarece nu implică un raport sexual. Această practică este datată începând cu secolul al III-lea, în perioada premonastică, când cei care doreau să ducă o viață mai ascetică nu locuiau în izolare, ci cu familiile lor, căutând compania persoanelor cu aceleași idealuri monastice. Cu toate că practica a fost de multe ori interzisă, s-a răspândit cu rapiditate, fiind susținută de monahismul urban. Termenul συνείσακτον are un înțeles peiorativ și este folosit pentru prima dată în acuzațiile aduse lui Pavel de Samosata în Antiohia, desemnând acele femei care locuiau împreună cu clericii în această formă de relație pur spirituală.

Canonul 4 Sinodul I Ecumenic

δ'. Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἔξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κύρος τῶν γενομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῶ μητροπολίτη.

4. Se cuvine ca episcopul să fie instituit, cel mai bine, de către toți cei din eparhie. Dar dacă acest lucru ar fi dificil fie din cauza unei nevoie constrângătoare, fie din pricina lungimii drumului, adunându-se neapărat în același loc cel puțin trei, după ce și cei absenți au fost coalegători și au consimțit prin scrisori, să fie făcută atunci hirotonia. Iar confirmarea celor petrecute să i se încredințeze în fiecare eparhie mitropolitului³⁰⁶.

Concordanță: Can. 1 Ap.; 3 VII Ec.; 19 Ant.; 12 Laod.; 6 Sard.

Canonul 5 Sinodul I Ecumenic

ε'. Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατεῖται ἢ γνώμη, κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορευόντα, τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀποβληθέντας ὑφ' ἑτέρων μὴ προσίεσθαι. Ἐξεταζέσθω δέ, μὴ μικροψυχία, ἢ φιλονεικία, ἢ τινι τοιαύτη ἀηδία τοῦ ἐπισκόπου, ἀποσυνάγωγοι γεγένηται. Ἴνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνοι, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν δις τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζηται, καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκροκότες τῶ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινωνήτοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῶ κοινῶ τῶν ἐπισκόπων δόξη τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσαι ψῆφον. Αἱ δὲ σύνοδοι γίνεσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῶ Θεῷ· δευτέρα δέ, περὶ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρὸν.

5. Cu privire la cei care au fost excomunicați, fie a celor din rândul clerului, fie a celor din rândul laicului, să fie păstrată de către episcopii

³⁰⁶ Pentru termenul „mitropolit”, a se vedea: G.I. SOARE, *Mitropolia în dreptul canonic ortodox*, București, 1939; E. HERMAN, „Appunti sul diritto metropolitico nella Chiesa Bizantina”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 13/1947, pp. 522-550.

din fiecare eparhie hotărârea conform canonului care afirmă clar că cei care au fost alungați de către unii să nu fie primiți de către alții. Dar să se cerceteze temeinic ca să nu fi fost scoși din comuniune³⁰⁷ din josnicie sufletească sau din dorință de ceartă, ori din cauza vreunei neplăceri de felul acesta din partea episcopului. Astfel, ca acest lucru să aibă parte de o cercetare clară, s-a socotit că este bine ca în fiecare an să aibă loc în fiecare eparhie două sinoade pe an, fiind toți episcopii eparhiei adunați împreună în același loc, pentru ca problemele de felul acesta să fie cercetate temeinic. Și astfel, cei care, potrivit părerii generale, au adus ofense episcopului să fie pe drept cuvânt considerați de către toți ca fiind excomunicați, până când i s-ar părea potrivit adunării episcopilor

³⁰⁷ Importanța termenului ἀποσυνάγωγος („a scoate din sinagogă”) este dată de unicitatea sa în literatura creștină, fiind folosit în textele biblice doar în Evanghelia după Ioan. Termenul apare numai de 3 ori în Evanghelie (Ioan 9, 22; 12, 42; 16, 2), dar joacă un rol important în desemnarea relației viitoare dintre creștini și evrei. În acest sens, Hristos Însuși le spune ucenicilor că vor fi excomunicați din sinagogi: „Vă vor scoate pe voi din sinagogi; dar vine ceasul când tot cel ce vă va ucide să creadă că aduce închinare lui Dumnezeu”. Pentru o analiză completă a termenului în context iudaic, a se vedea: K.L. CARROLL, „The Fourth Gospel and the Exclusion of Christians from the Synagogues”, în: *Bulletin of the John Rylands Library*, 40/1957-1958, pp. 19-32. Dacă în scrierile ioaneice, ἀποσυνάγωγος este aplicat creștinilor în raport cu sinagoga, în Canonul 5 al Sinodului I Ecumenic, acest termen desemnează o altă realitate. În contextul biblic, termenul ἀποσυνάγωγος arată, evident, excluderea din sinagogă, însă această sinagogă poate desemna mai multe realități: 1. clădirea și, implicit, interdicția de a mai intra în sinagogă; 2. adunarea sinagogală și interdicția de a mai participa la adunarea cultică; 3. comunitatea locală, ceea ce ar însemna excluderea temporară din Sinagoga locală; 4. comunitatea național-religioasă iudaică a tuturor evreilor, ceea ce ar însemna excomunicarea unui membru din toate comunitățile sinagogale – Severino PANCARO, *The Law in the Fourth Gospel: The Torah and the Gospel, Moses and Jesus, Judaism and Christianity According to John*, Brill, 1975, pp. 247-248; J.P. LOUW, E.A. NIDA, *Greek-English lexicon of the New Testament: Based on semantic domains*, vol. 2, United Bible Societies, New York, 1996, p. 31. Înțelesul final este cel mai probabil, deoarece se referea la o măsură drastică impusă de evrei, care nu are echivalent în practica de excomunicare precedentă, nici *hērem*, nici *niddūy* necorespunzând excomunicării totale din iudaism. Aspectul principal este dat de faptul că expulzarea era dată de mărturisirea lui Hristos, ceea ce a dus, la sfârșitul secolului I, mai ales după distrugerea Templului, la măsuri drastice împotriva creștinilor – D.A. CARSON, *The Gospel according to John*, Grand Rapids, 1991, pp. 369-372. Termenul biblic ἀποσυνάγωγος, folosit în acest canon, trebuie considerat sinonim al termenului ἀκοινωνητος, împreună cu termenul ἀποβληθέντας („cei ce au fost excluși sau alungați”) – Paul J. FEDWICK, *The Church and the Charisma of Leadership in Basil of Caesarea*, Wipf and Stock Publishers, 2001, p. 66; Aram MARDIROSIAN, *La collection canonique d'Antioche: droit et hérésie à travers le premier recueil de législation ecclésiastique*, Paris, 2010, p. 148. Având în vedere complexitatea procedurii, înțelegerea excomunicării ca simplă înlăturare de la Euharistie pare puțin probabilă, dar și excluderea din comunitatea credincioșilor, înțeală în sens juridic, nu poate fi argumentată prin acest canon. Termenul ἀποσυνάγωγος desemnează practica scoaterii din comuniunea Bisericii, forma deplină a acesteia fiind Sfânta Euharistie.

să emită o hotărâre mai îngăduitoare pentru aceștia. Așadar, sinoadele să aibă loc, pe de-o parte, unul înaintea Patruzecimii³⁰⁸, pentru ca, după ce este înlăturată toată nimicnicia sufletească să fie adus lui Dumnezeu darul cel curat, iar al doilea, în perioada de toamnă.

Concordanță: *Can. 12, 13, 32 Ap.; 19 IV Ec.; 8 Trulan; 6 VII Ec.; 6 Ant.; 14 Sard.;*

18, 28, 29, 105, 132 Cart.

Canonul 6 Sinodul I Ecumenic

ζ'. Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. Καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκείνο· ὅτι, εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἢ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ, εὐλόγῳ οὔσῃ, καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν, δύο, ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγῳσι, κρατεῖτω ἢ τῶν πλειόνων ψήφος.

³⁰⁸ Canonul 5 I Ec. stabilește întrunirea unui sinod al episcopilor de două ori pe an, fixând perioada pentru întâlnire. Aceeași precizare este regăsită și în Canonul 20 Antiohia și în Canonul 37 Apostolic, totuși acestea schimbând momentul întâlnirii. Canonul 20 Antiohia afirmă: „μετὰ τὴν τρίτην ἑβδομάδα τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ὥστε τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς ἐπιτελεῖσθαι τὴν σύνοδον” („o dată, după a treia săptămână a sărbătorii Paștilor, încât să se încheie sinodul cu a patra săptămână a Cincizecimii”); „τὴν δὲ δευτέραν σύνοδον, γίνεσθαι εἰδοῖς ὀκτωβρίας, ἧτις ἐστὶ δεκάτη Ὑπερβερεταίου” („iar al doilea sinod să se țină la Idele lui octombrie, care este a zecea zi a lui Hyperbetaeus”); Canonul 37 Apostolic: „τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς· δευτέρον δὲ, Ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ” („în a patra săptămână a Cincizecimii, iar a doua oară, pe doisprezece octombrie”). Sintagma „πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς” din Can. 5 I Ec. a fost interpretată diferit. Unii autori consideră sintagma: „πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς” drept Patruzecime a Cincizecimii, adică Înălțarea Domnului, patruzeci de zile de la Înviere. Aceasta ar duce la identitatea dintre cele trei canoane. A se vedea: Sévérien SALAVILLE, „La τεσσαρακοστή du Ve canon de Nicée (325)”, în: *Échos d'Orient*, 13 (1910), 81, pp. 65-72; Sévérien SALAVILLE, „Tessaracoste: Carême ou Ascension?”, în: *Échos d'Orient*, 14 (1911), 91, pp. 355-357; Hugo KOCH, „Tessaracoste in can. V von Nicäa (325)”, în: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 44 (1925), 7, pp. 481-486; S. SALAVILLE, „Τεσσαρακοστή, Ascension et Pentecôte au IVe siècle”, în: *Échos d'Orient*, 28 (1929), 155, pp. 257-271; Danilo Ceccarelli MOROLLI, „Justinian and the Obligation of Anannual Synod. A Concrete Case of the Influence of Roman Law on Oriental Canon Law Today”, în: *Justitia Dharmaram Journal of Canon Law*, 5 (2014), 2, pp. 193-204; P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 42-43. Alți canoniști o consideră ca perioadă a Postului Mare, care precede Învierea Domnului: G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, pp. 125-126; N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 2, p. 32. În traducerea noastră am lăsat doar termenul „Patruzecime”.

6. Să fie în vigoare vechile obiceiuri, cele din Egipt și din Libia și din Pentapole, încât episcopul din Alexandria să aibă stăpânirea tuturor acestor [ținuturi], fiindcă există același obicei și pentru episcopul Romei. Dar, de asemenea, și în ceea ce privește Antiohia, și în celelalte eparhii, să le fie păstrate Bisericilor privilegiile. Deci, este pe deplin evident că, dacă cineva ar deveni episcop fără acordul mitropolitului, marele sinod a hotărât că unul ca acesta nu se cuvine să fie episcop. Iar dacă, totuși, doi sau trei, din dorință proprie de ceartă, s-ar opune votului comun al tuturor, care este întemeiat și conform canonului bisericesc, să predomine votul celor mai mulți.

Concordanță: Can. 34, 35 Ap.; 2, 3 II Ec.; 8 III Ec.; 28 IV Ec.; 36 Trulan; 19 Ant.; 13 Cart.

Canonul 7 Sinodul I Ecumenic

ζ'. Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε, καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς τῆ μητροπόλει σωζομένου τοῦ οικείου ἀξιώματος.

7. Deoarece a fost în vigoare obiceiul și vechea tradiție ca episcopul din Aelia³⁰⁹ să fie cinstit, să aibă parte de pe urma cinstirii. Însă să-i fie păstrată metropolei propria ei demnitate.

Concordanță: Can. 34, 35 Ap.; 2, 3 II Ec.; 8 III Ec.; 28 IV Ec.; 36 Trulan; 19 Ant.

Canonul 8 Sinodul I Ecumenic

η'. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς Καθαροὺς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἀγία καὶ μεγάλη συνόδῳ, ὥστε χειροθετούμενους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. Πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι· τούτέστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν, καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν, ἐφ' ὧν καὶ χρόνος τέτακται, καὶ καιρὸς ὤρισται· ὥστε αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ἐν πᾶσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἐνθα μὲν οὖν πάντες, εἴτε ἐν κώμαις, εἴτε ἐν πόλεσιν, αὐτοὶ μόνον εὐρίσκονται χειροτονηθέντες, οἱ εὐρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ, ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι. Εἰ δὲ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου ὄντος, προσέρχονται τινες, πρόδηλον, ὡς ὁ μὲν

³⁰⁹ *Aelia Capitolina* a fost un oraș construit de către împăratul roman Hadrian, începând cu anul 131, pe locul fostului oraș Ierusalim, distrus în anul 70.

ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας ἔξει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου· ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις Καθαροῖς ἐπίσκοπος, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἔξει· πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ ἐπισκόπῳ, τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν. Εἰ δὲ τοῦτο αὐτῷ μὴ ἀρέσκοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι· ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν.

8. În privința celor care se numeau cândva pe ei înșiși „catari” [cei puri], dar care vin la Biserica cea sobornicească și apostolică, Sfântul și Marele Sinod a decis ca aceștia, după ce sunt puse mâinile asupra lor, să rămână astfel în cler. Dar înainte de toate acestea, se cuvine ca ei să mărturisească în scris că vor fi de acord și vor urma învățăturilor Bisericii sobornicești și apostolice – adică vor fi în comuniune cu cei căsătoriti a doua oară și cu cei care căzuseră în timpul persecuției, pentru care se rânduise o perioadă și se statornicise un moment potrivit [de pocăință] – pentru ca ei să urmeze tuturor învățăturilor Bisericii sobornicești. Astfel, acolo unde s-ar descoperi, fie în sate, fie în orașe, că toți cei hirotoniți sunt numai dintre aceștia, cei aflați în rândul clerului vor rămâne în aceeași poziție. Dar dacă există un episcop sau un preot al Bisericii sobornicești când se reîntorc unii [dintre ei], este evident că episcopul Bisericii va avea rangul de episcop, iar episcopul desemnat pentru cei numiți „catari” [cei puri] va avea cinstea de preot, doar dacă nu cumva episcopul ar decide ca acesta să împărtașească cinstea numelui. Dar dacă acest lucru nu i-ar face plăcere episcopului, îi va găsi un loc fie de horepiscop, fie de preot, pentru ca să se creadă despre el că este într-adevăr în cler și ca să nu fie doi episcopi într-un oraș.

Concordanță: Can. 46, 47, 68 Ap.; 7 II Ec.; 95 Trulan; 13 Anc.; 14 Neoc.; 8, 10 Ant.; 6, 7, 8 Laod.; 57 Cart.; 1, 47 Vasile; 12 Teofil

Canonul 9 Sinodul I Ecumenic

θ'. Εἴ τινες ἀνεξετάστως προήχθησαν πρεσβύτεροι, ἢ ἀνακρινόμενοι ὡμολόγησαν τὰ ἀμαρτήματα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων αὐτῶν, παρὰ κανόνα κινούμενοι οἱ ἄνθρωποι τοῖς τοιοῦτοις χεῖρα ἐπιτεθείκασι, τούτους ὁ κανὼν οὐ προσίεται· τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

9. Dacă unii au fost înaintați ca preoți fără o cercetare temeinică sau, fiind examinați, și-au mărturisit păcatele lor și, după ce aceștia au mărturisit, oamenii, fiind mișcați, și-au pus totuși mâinile pe unii

ca aceștia, contrar canonului, pe aceștia canonul nu-i acceptă, fiindcă Biserica sobornicească cere ceea ce este de neînvinovățit.

Concordanță: Can. 25, 61 Ap.; 4 Trulan; 1, 9, 10, Neoc.; 3, 70 Vasile, 3, 5, 6 Teofil

Canonul 10 Sinodul I Ecumenic

ι'. Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων, κατ' ἄγνοϊαν, ἢ καὶ προειδόντων τῶν προχειρισμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ γνωσθέντες γάρ, καθαιροῦνται.

10. Oricâți dintre cei care au căzut de la credință [și] au fost înaintați spre slujire din neștiința celor care i-au rânduit sau știindu-se mai dinainte, acest lucru nu aduce vreun prejudiciu canonului bisericesc, fiindcă cei care au fost descoperiți sunt caterisiți.

Concordanță: Can. 62 Ap.; 1, 2, 12 Anc.; 10 Petru

Canonul 11 Sinodul I Ecumenic

ια'. Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης, ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνου, ἢ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου, ἔδοξε τῇ συνόδῳ εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύσασθαι εἰς αὐτούς. Ὅσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκρωμένοις ποιήσουσιν, ὡς πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.

11. În privința celor care s-au abătut de la credință fără vreo constrângere sau fără confiscarea bunurilor, sau fără vreun pericol sau fără ceva de felul acesta, precum s-a întâmplat în timpul tiraniei lui Licinius, sinodul a decis să fie totuși binevoitor față de ei, deși erau nevrednici de îndurare. Astfel, toți aceia care se căiesc cu adevărat vor petrece ca niște credincioși trei ani printre cei ce ascultă, șapte ani vor fi printre cei prosternați, iar doi ani vor fi părtași împreună cu poporul la rugăciuni, însă nu și la aducerea Jertfei.

Concordanță: Can. 94 Trulan; 6 Anc.; 3 Petru; 73, 81 Vasile; 2 Grig. Nyssa

Canonul 12 Sinodul I Ecumenic

ιβ'. Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος, καὶ τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐνδειξάμενοι, καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ἀναδραμόντες, ὡς κύνες, ὡς τινάς καὶ ἀργύρια προσέσθαι, καὶ βενεφικίους κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι· οὗτοι δέκα ἔτη ὑποπιπτέτωσαν, μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως

χρόνον. Ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις, προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ εἶδος τῆς μετανοίας. Ὅσοι μὲν γὰρ φόβῳ, καὶ δάκρυσι, καὶ ὑπομονῇ, καὶ ἀγαθοεργίαις, τὴν ἐπιστροφὴν ἔργῳ, καὶ οὐ σχήματι, ἐπιδείκνυνται, οὗτοι πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὠρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι, μετὰ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλευέσασθαι. Ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως ἤνεγκαν, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖν ἑαυτοῖς ἠγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν, ἐξ ἅπαντος πληροῦτως τὸν χρόνον.

12. Iar cei ce au fost chemați prin har și au arătat ardoarea cea din-tâi, renunțând la centurile militare, dar după aceea s-au întors ca niște câini la propria lor vărsătură, încât unii au trimis și bani și au reușit, prin favoruri, să se înroleze din nou, aceștia, după o perioadă de trei ani de ascultare, să se numere printre prosternați timp de zece ani. Dar pentru toți aceștia trebuie să se cerceteze temeinic devotamentul și natura penitenței. Căci toți cei care prin frică și prin lacrimi, și prin persistență, și prin fapte bune arată întoarcerea cu fapta, iar nu de formă, aceștia, după ce au împlinit perioada hotărâtă pentru ascultare, să ia parte după cuviință la rugăciuni, după care să-i fie permis episcopului să decidă ceva mai binevoitor în privința acestora. Dar toți cei care s-au purtat cu indiferență și au considerat că pentru întoarcere este suficientă forma exterioară de a intra în biserică, ei să împlinească întru totul perioada [penitenței].

Concordanță: Can. 102 Trulan; 2, 5, 7 Anc.; 1, 2 Laod.; 9, 11 Petru; 2, 3, 74, 84 Vasile, 2, 5, 7, 8 Grig. Nyssa

Canonul 13 Sinodul I Ecumenic

ιγ'. Περὶ δὲ τῶν ἐξοδεύοντων, ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε, εἴ τις ἐξοδεύοι, τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου μὴ ἀποστερεῖσθαι. Εἰ δὲ ἀπογνωσθεῖς, καὶ κοινωνίας τυχῶν, πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετασθῆ, μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνης ἔστω. Καθόλου δέ, καὶ περὶ παντός οὐτινοσοῦν ἐξοδεύοντος, αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς.

13. În privința celor care sunt pe cale [de a muri], să fie respectată și acum vechea lege canonică, încât, dacă cineva ar fi pe cale [de a muri], să nu fie lipsit de ultima și cea mai necesară merindă. Dar dacă, după

ce și-a pierdut orice nădejde și a obținut împărtășirea³¹⁰, se numără din nou printre cei vii, acesta să fie împreună cu cei care iau parte numai la rugăciune³¹¹. Dar, în general, în legătură cu oricine ar fi pe cale de a muri, dar care cere să fie părtaș la Euharistie, episcopul, după o examinare, să-l împărtășească de aducerea Jertfei.

Concordanță: *Can. 6 Anc.; 5 Grig. Nyssa*

Canonul 14 Sinodul I Ecumenic

ιδ'. Περὶ τῶν κατηχομένων, καὶ παραπεσόντων, ἔδοξε τῇ ἀγία καὶ μεγάλη συνόδῳ, ὥστε, τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὐχεσθαι μετὰ τῶν κατηχομένων.

14. În privința catehumenilor care au căzut de la credință, Sfântul și Marele Sinod a decis ca ei să fie numai trei ani în treapta ascultătorilor. După aceasta, să se roage împreună cu catehumenii.

Concordanță: *Can. 5 Neoc.; 19 Laod.; 4, 20 Vasile; 6 Tim.; 5 Chiril*

Canonul 15 Sinodul I Ecumenic

ιε'. Διὰ τὸν πολὺν ταραχὸν, καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν, τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὐρεθεῖσαν ἐν τισὶ μέρεσιν, ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον. Εἰ δέ τις, μετὰ τὸν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὄρον, τοιοῦτω τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίῃ ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ, ἀκυρωθῆσεται ἐξ ἅπαντος τὸ κατασκευάσμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη.

15. Din cauza multei tulburări și a conflictelor care au avut loc, s-a decis ca obiceiul contrar canonului³¹², găsit în anumite părți, să fie cu totul înlăturat, astfel încât niciun episcop, niciun preot și niciun diacon

³¹⁰ În ediția lui P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques*, p. 35, este adăugat după aceasta și „καὶ προσφορὰς μετασχῶν” („și a participat la aducerea Jertfei”).

³¹¹ În ediția lui P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques*, p. 35, este adăugat după aceasta și „ἄχρις ἂν πληρωθῇ ὁ ὅρισθεις ὑπὸ τῆς μεγάλης οἰκουμενικῆς συνόδου χρόνος” („până când va fi împlinită perioada hotărâtă de Marele Sinod Ecumenic”).

³¹² Ediția lui Rhallès adaugă termenul „τὸν ἀποστολικὸν”. Consultând alte ediții și manuscrise, se poate constata că acest termen este un adaos foarte târziu la canon și este omis în marea majoritate a manuscriselor. Ediția lui Rhallès îl preia din textul *Pidalionului*, termenul τὸν ἀποστολικὸν fiind omis inclusiv de către *Codex Trapezount*, care a stat la baza *Sintagmei lui Rhallès*, și de către majoritatea edițiilor tipărite, vechi și noi.

să nu se transfere dintr-un oraș în altul. Iar dacă cineva, după hotărârea Sfântului și Marelui Sinod, ar căuta să înfăptuiască așa ceva sau s-ar deda pe sine unui asemenea lucru, să fie întru totul anulată înțelegerea și episcopul sau preotul să fie repus în biserică în care a fost hirotonit.

Concordanță: Can. 14, 15 Ap.; 6 IV Ec.; 3, 21 Ant.; 1, 16 Sard.; 48 Cart.

Canonul 16 Sinodul I Ecumenic

ις'. Ὅσοι ῥιψοκινδύνως, μήτε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μήτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα εἰδότες, ἀναχωρήσωσι τῆς ἰδίας ἐκκλησίας, πρεσβύτεροι, ἢ διάκονοι, ἢ ὅλως ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, οὗτοι οὐδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ· ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπάγεσθαι χρῆ, ἀναστρέφειν εἰς τὰς ἑαυτῶν παροικίας· ἢ, ἐπιμένοντας, ἀκοινωνήτους εἶναι προσήκει. Εἰ δὲ καὶ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος, ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία.

16. Oricâți își vor părăsi cu îndrăznire biserică lor, fie preoți, fie diaconi, fie cei care se numără, în general, pe lista canonică, fără a avea frica lui Dumnezeu înaintea ochilor lor și fără să știe canonul bisericesc, aceștia nu trebuie, sub nicio formă, să fie acceptați în altă biserică, ci trebuie adusă asupra lor toată constrângerea, ca să se reîntoarcă în propriile lor parohii, iar dacă rămân, se cuvine să fie excomunicați. Dar dacă cineva ar îndrăzni să ia pe ascuns pe unul care aparține altuia și să-l hirotonească în biserică lui fără să fi consimțit propriul său episcop, cel de unde a plecat acela care se numără pe lista canonică, hirotonia lui să fie nulă.

Concordanță: Can. 15, 16 Ap.; 15 I Ec.

Canonul 17 Sinodul I Ecumenic

ιζ'. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκερδεῖαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος, «τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπιτόκῳ,» καὶ δανειζόντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίωσεν ἡ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἰ τις εὐρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνειν ἐκ μεταχειρίσεως ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

17. Fiindcă mulți care se numără pe lista canonică, urmând lăcomiei și dorinței de câștig, au uitat dumnezeiasca Scriptură care spune: „argintul său nu și l-a dat cu camătă” [*Psalmul* 14, 5] și, dând împrumut, pretind un procent dobândă, Sfântul și Marele Sinod a considerat că este un lucru drept ca, dacă cineva, după această hotărâre, ar fi descoperit că ia dobândă din îndeletnicire sau urmărind altcumva acest lucru, sau pretinzând încă pe jumătate, sau născocind altceva de dragul câștigului rușinos, să fie caterisit din cler și să fie străin de lista canonică.

Concordanță: Can. 44 Ap.; 10 Trulan; 4 Laod.; 5, 16 Cart.; 14 Vasile

Canonul 18 Sinodul I Ecumenic

ιη'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἐν τισὶ τόποις καὶ πόλεσι, τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόνασιν ὅπερ οὔτε ὁ κανὼν, οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι δίδοναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Κάκεῖνο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἄπτονται. Ταῦτα οὖν πάντα περιηρείσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίους μέτροις, εἰδότες, ὅτι, τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρέται εἰσὶ, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους. Λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τὴν τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ τοῦ ἐπισκόπου μεταδιδόντος αὐτοῖς, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. Ἀλλὰ μὴδὲ καθῆσθαι ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέστω τοῖς διακόνοις· παρὰ κανόνα γάρ, καὶ παρὰ τάξιν ἐστὶ τὸ γινόμενον. Εἰ δέ τις μὴ θέλοι πειθαρχεῖν καὶ μετὰ τούτους τοὺς ὅρους, πεπαύσθω τῆς διακονίας.

18. A ajuns [în atenția] Sfântului și Marelui Sinod că, în unele locuri și cetăți, diaconii oferă Euharistia preoților, așa cum nici canonul și nici obișnuința nu au transmis, încât cei care nu au putere de a aduce Jertfa să ofere Trupul lui Hristos celor care aduc Jertfa. S-a mai făcut cunoscut și acel lucru că unii dintre diaconi se ating deja de Euharistie chiar și înaintea episcopilor. Așadar, toate acestea să fie anulate și diaconii să rămână în limitele lor, știind că, pe de-o parte, ei sunt slujitori ai episcopului, iar pe de alta, sunt mai prejos decât preoții. Deci, să primească Euharistia conform rânduielii, adică după preoți, oferindu-le-o fie episcopul, fie preotul. Dar nici să nu le fie permis diaconilor să fie așezați în mijlocul preoților, căci o asemenea faptă este împotriva canonului și împotriva rânduielii.

Dar dacă cineva și după aceste hotărâri nu ar vrea să se supună, să înceteze din diaconie.

Concordanță: *Can. 7 Trulan; 20 Laod.*

Canonul 19 Sinodul I Ecumenic

ιθ'. Περί τῶν Παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος. Εἰ δέ τινες ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξητάσθησαν, εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανεῖεν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονεῖσθωσαν ὑπὸ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου· εἰ δὲ ἡ ἀνάκρισις ἀνεπιτηδεῖους αὐτοὺς εὐρίσκοι, καθαιρεῖσθαι αὐτοὺς προσήκει. Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν διακονισῶν καὶ ὅλως περὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κανόνι ἐξεταζομένων, ὁ αὐτὸς τύπος παραφυλαχθήσεται· ἐμνήσθημεν δὲ διακονισῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθειῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν, ὥστε ἐξάπαντος ἐν τοῖς λαϊκοῖς αὐτὰς ἐξετάζεσθαι.

19. În privința paulianiștilor, care și-au căutat mai apoi refugiul în Biserica sobornicească, a fost dată hotărârea ca ei să fie neapărat rebotezați. Iar dacă unii, în perioada trecută, au fost numărați în rândul clerului și dacă s-ar arăta neprihăniți și ireproșabili, după ce vor fi rebotezați, să fie hirotoniți de către episcopul Bisericii sobornicești. Dar dacă examinarea ar descoperi că aceștia sunt nepotrivți, se cuvine ca ei să fie caterisiți. Dar, tot așa și în privința diaconiștilor³¹³ și, în general,

³¹³ Termenul ἡ διάκονον (diaconiță) este folosit de către Sf. Apostol Pavel în *Romani* (16, 1), pentru a o desemna pe Febe, diaconița Bisericii din Chenhreea. Cu toate acestea, termenul nu este folosit pentru a desemna un oficiu deja stabilit al diaconiței, ci accentul este pus pe slujirea cu care aceasta a fost rânduie, Pavel numindu-se pe el însuși și pe Apollo, Epafras și Timotei ca διάκονοι – J.G. DAVIES, „Deacons, Deaconesses and the Minor Orders in the Patristic Period”, în: *The Journal of Ecclesiastical History*, 1963, p. 1. În decursul istoriei, diaconițele au fost încadrate fie în rândul clerului superior, fie în rândul celui inferior, fie în rândul laicilor, oferindu-li-se anumite atribuții liturgice. În *Didascalia siriacă*, atribuțiile diaconiștilor sunt bine determinate, ele ocupându-se cu vizitarea femeilor bolnave, cu ungerea baptismală a femeilor, cu instruirea femeilor candidate la botez. Termenul feminin de διακονίσσα apare pentru prima dată în Canonul 19 al Primului Sinod Ecumenic, canon prin care se evidențiază că diaconițele nu fac parte din rândul clerului, ci din rândul laicilor (ἐν τοῖς λαϊκοῖς), ele neavând nici măcar o hirotesie (μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν), contrar *Constituțiilor Apostolice*, care prevăd o hirotesie a diaconiștilor, fiind numărate în rândul clerului inferior, sau *Didascaliei*, care le numără alături de diaconi și preoți, identificare regăsită ulterior și în legislația bizantină – Thomas Hopko, *Women and the Priesthood*, St Vladimir's Seminary Press, 1999, p. 101; Evangelos Theodorou, *Χειροτονία τῶν διακονισῶν*, Atena, 1954, pp. 69, 71. Cu toate că, în al doilea mileniu creștin, instituția diaconiștilor a dispărut din practica Bisericii, în unele Biserici autocefale,

în privința celor din cler, care se numără pe lista canonică, va fi păzit îndeaproape același principiu. Ne-am referit însă la diaconițele care au fost numărate în această treaptă, deși nu au nici măcar vreo hirotésie, prin urmare ele să fie desigur socotite în rândul laicilor.

Concordanță: Can. 47 Ap.; 2 I Ec.; 95 Trulan; 7, 8 Laod.; 57 Cart.

Canonul 20 Sinodul I Ecumenic

κ'. Ἐπειδή τινές εἰσιν ἐν τῇ Κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικία ὁμοίως παραφυλάττεσθαι, ἐστῶτας ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ.

20. Deoarece sunt unii care își pleacă genunchii duminica și în zilele Cincizecimii, pentru ca toate să fie păzite în același fel în fiecare parohie, Sfântul Sinod a decis ca rugăciunile să fie aduse lui Dumnezeu stând în picioare.

Concordanță: Can. 90 Trulan, 15 Petru

---

precum în Biserica Ortodoxă Rusă și Greacă, aceasta a cunoscut o revitalizare, după cum menționează o decizie sinodală din anul 2004 a Bisericii Greciei, care susține că legislația canonică nu și-a pierdut valabilitatea și fiecare episcop, în caz de necesitate, poate să instituie diaconițe din rândul călugărițelor – R. Potz, E.M. SYNEK, *Orthodoxes Kirchenrecht: Eine Einführung*, Plöchl, Freistadt, 2014, p. 391. De asemenea, în perioada 15-17 noiembrie 2016, Sfântul Sinod al Patriarhiei Alexandriei s-a întrunit în ședință de lucru, sub președinția Preafericitului Părinte Teodor, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, pentru reactivarea instituției diaconițelor, aceasta trecând printr-un proces de cercetare sinodală.

CANOANELE SINODULUI II ECUMENIC DE LA CONSTANTINOPOL (381)

BIBLIOGRAFIE: Iorgu IVAN, „Hotărârile canonice ale Sinodului II Ecumenic și aplicarea lor de-a lungul veacurilor”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCIX (1981), 7-8, pp. 821-866; Ioan FLOCA, „Autoritatea și actualitatea Sinodului ecumenic”, în: *Mitropolia Ardealului*, XXVI (1981), 7-9, pp. 492-508; Pr. I.M. STOIAN, „Actualitatea canoanelor Sinodului II ecumenic în legislația Bisericii Ortodoxe”, în: *Mitropolia Olteniei*, XXXIII (1981), 10-12, pp. 584-589; Nicolae DURĂ, „Legislația canonică a Sinodului al II-lea ecumenic și importanța ei pentru organizarea și disciplina Bisericii”, în: *Glasul Bisericii*, XL (1981), 68, pp. 630-671; P. CHRESTOU, „The Ecumenical Character of the First Synod of Constantinople 381: The Reception of the Synod”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27/1982, pp. 359-374; A.M. RITTER, *Das Konzil von Konstantinopel (381) und sein Symbol. Studien zur Geschichte und Theologie des II. Okumenischen Konzils*, Göttingen, 1965; E. SCHWARTZ, „Das Nicaenum und das Constantinopolitanum auf der Synode von Chalkedon”, în: *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 25/1926, pp. 38-88; E. SCHWARTZ, *Über die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel*, Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München, 1937; I. Ortiz de URBINA, „La struttura del simbolo Costantinopolitano”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 12/1946, pp. 275-285; A. MORILLO, „La convocazione del concilio di Costantinopoli”, în: *Labeo*, 3/1957, pp. 60-71; N.Q. KING, „The 150 Holy Fathers of the Council of Constantinople 381”, în: *Studia Patristica*, 1/1957, pp. 635-641; Demetrios J. CONSTANTELOS, „Toward the convocation of the Second Ecumenical Synod”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27 (1982), 4, pp. 395-405; C.H. TURNER, „Canons attributed to the Council of Constantinople A.D. 381, together with the names of the bishops from two Patmos MSS POB POI”, în: *Journal of Theological Studies*, 15/1914, pp. 161-178; E. SCHWARTZ, *Über die Bischofslisten der Synoden von Chalcedon, Nicaea und Konstantinopel*, Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1937, 90pp; H. OHME, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2) Councils and Church Fathers”, în: Wilfred HARTMANN, Kenneth PENNINGTON (eds), *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, CUA Press, 2012, pp. 49-53; Nicolae DURĂ, „Canoanele Sinodului II ecumenic și obligativitatea mărturisirii și păstrării neschimbate

a credinței niceo-constantinopolitane”, în: *Orthodoxia*, XXXIII (1981), 3, pp. 442-459; Spyridon Dim. KONTOYIANNIS, *Σημασία και επικαιρότης της Β' Οικουμενικής Συνόδου διά τον σύγχρονον κόσμον*, Atena, 1981; Constantin Rus, „Importanța canoanelor Sinodului II ecumenic pentru organizarea și disciplina Bisericii”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, CI (1983), 3-4, pp. 272-285.

1. Convocarea, desfășurarea și receptarea celui de-al doilea Sinod Ecumenic

Disputa doctrinară de la începutul secolului al IV-lea nu a fost aplantată de către Sinodul I Ecumenic, aceasta dezvoltându-se și ramificându-se în alte confruntări, mai ales cu caracter pnevmatologic. Din cauza conflictelor dogmatice și administrative, de la Sinodul I Ecumenic din 325 și până la Sinodul II Ecumenic din 381 s-au ținut 56 de sinoade locale sau regionale care au încercat să rezolve aceste disensiuni³¹⁴. Sinodul din Constantinopol a fost convocat la inițiativa împăratului Teodosie³¹⁵ și s-a desfășurat de la jumătatea lunii mai până în 30 iulie în anul 381. Numărul episcopilor participanți la acest sinod a fost de 150, printre care au fost prezenți: Sf. Nectarie al Constantinopolului, Sf. Timotei al Alexandriei, Sf. Meletie al Antiohiei, Sf. Chiril al Ierusalimului, Sf. Grigorie Teologul și Sf. Grigorie de Nyssa. Cu excepția lui Ascolius al Tesalonicului, episcopul care l-a botezat pe împăratul Teodosie, și a altor clerici din Apus, toți episcopii participanți la sinod au reprezentat Bisericile din Răsărit. Împăratul a convocat și 36 de episcopi semi-arieni pentru a-i putea convinge să se reîntoarcă la Ortodoxie, însă aceștia au părăsit orașul înainte de începerea sinodului³¹⁶.

În cadrul sinodului s-au dezbătut mai multe probleme, dintre care cea mai importantă a fost legată de disputa dogmatică asupra dumnezeirii Duhului Sfânt, infirmată de către pnevmatomahi sau macedonieni³¹⁷.

³¹⁴ Lloyd G. PATTERSON, „Nikaia to Constantinople: the theological issues”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27 (1982), 4, pp. 399-400.

³¹⁵ Demetrios J. CONSTANTELOS, „Toward the convocation of the Second Ecumenical Synod”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27 (1982), 4, pp. 395-405.

³¹⁶ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 106-107.

³¹⁷ Deno John GEANAKOPLOS, „The Second Ecumenical Synod of Constantinople (381): proceedings and theology of the Holy Spirit”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27 (1982), 4, pp. 407-429; Gerard H. ETLINGER, „The Holy Spirit in the theology of the Second Ecumenical Synod and in the undivided church”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27 (1982), 4, pp. 431-440; Geoffrey WAINWRIGHT, „The Holy Spirit in the life of the church”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27 (1982), 4, pp. 441-453; Johannes

Problemele disciplinare ridicate au fost legate de caterisirea lui Maxim Cincul, de normarea chestiunilor disciplinare în conformitate cu canoanele de la Niceea și de înlocuirea lui Sf. Grigorie Teologul din scaunul de Constantinopol, cu Nectarie, la intervenția episcopilor alexandrini, ca urmare a retragerii Sfântului Grigorie. Documentele păstrate de la Sinodul II Ecumenic sunt: *Simbolul de Credință* și *Logos Proshphonetikos*, adresat împăratului pe data de 9 iulie 381 și cele șapte canoane.

Sinodul a fost prezidat la început de către Sf. Meletie al Antiohiei, care a murit neașteptat la sfârșitul lunii mai a aceluiași an, după care Sf. Grigorie Teologul, ales pentru scaunul de Constantinopol, a preluat prezidarea sinodului. Alegerea Sfântului Grigorie ca episcop al Constantinopolului a fost contestată de către mai mulți episcopi, fapt pentru care s-a retras din scaunul cetății imperiale³¹⁸. La recomandarea lui Diodor de Tars, este propus senatorul Nectarie, care nu era încă botezat, și care, după botezare, este hirotonit episcop al Constantinopolului, deși Canonul 2 de la Niceea interzicea această practică a hirotoniei persoanelor recent botezate.

Ecumenicitatea Sinodului din 381, de la Constantinopol, a avut un drum mai îndelungat, datorită faptului că a reprezentat inițial un sinod regional, convocat numai de către Teodosie pentru partea de Răsărit a Imperiului. Cu toate acestea, elementele ecumenicității sinodului au existat încă de la convocarea sa³¹⁹. Sinodul din Constantinopol din anul 382 denumeste sinodul întrunit cu un an în urmă cu termenul „ecumenic”³²⁰. Ecumenicitatea sinodului de la Constantinopol din 381 a fost pe deplin recunoscută la Sinodul de la Calcedon, în 451.

2. Canoanele celui de-al doilea Sinod Ecumenic

În colecțiile canonice grecești, au fost păstrate șapte canoane atribuite celui de-al doilea Sinod Ecumenic de la Constantinopol din 381. În vechile traduceri latine din *Prisca, Dionysius Exiguus, Pseudo-Isidor* și

---

Gerardus Maria WILLEBRANDS, „Le Concile de Constantinople de 381, 2e ecuménique: son importance et son actualité”, în: *Irénikon*, 54 (1981), 2, pp. 163-191.

³¹⁸ Pentru contextualizarea acestui episod a se vedea: John A. MCGUCKIN, *Sf. Grigorie de Nazianz, O biografie intelectuală*, trad. Adrian Podaru, Ed. Renașterea, Cluj, 2013.

³¹⁹ P. CHRESTOU, „The Ecumenical Character of the First Synod of Constantinople 381: The Reception of the Synod”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 27/1982, pp. 360-374; Bernhard ΣΕΣΒΟΥΪ, „Reception of Councils from Nicea to Constantinople II: Conceptual Divergences and Unity in the Faith, Yesterday and Today”, în: *Jurist*, 57 (1997), 1, pp. 87-117.

³²⁰ Pentru înțelesul termenului, a se vedea: P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 107-108.

Codexul lui Luca sunt păstrate doar patru canoane. Numărul de patru canoane este atestat și de către scriitorii bisericești în istoriile lor³²¹ care descriu pe larg aceste patru canoane de la Constantinopol, omițându-le pe celelalte. De aceea, mulți autori afirmă că ultimele trei canoane nu aparțin Sinodului II Ecumenic, ci sunt ulterioare. Astfel, Canoanele 5 și 6 fac parte din deciziile Sinodului de la Constantinopol, ținut în anul 382³²², un sinod convocat de către împărat, la care au participat, în mare parte, aceeași episcopi³²³. În mediul ortodox, această idee a inautenticității celor două canoane a fost, în general, respinsă³²⁴, cu unele excepții³²⁵. Canonul 7, care lipsește și în colecția lui Ioan Scolasticul³²⁶, pare a fi un

³²¹ SOCRATES, *Historia ecclesiastica*, 5.8, pp. 279-281; SOZOMENUS, *Historia ecclesiastica* 7.9, pp. 311-313.

³²² P. CHRESTOU, „The Ecumenical Character of the First Synod of Constantinople 381: The Reception of the Synod”, pp. 359-374; E. CHRYSOS, „Die Akten des Konzils von Konstantinopel I (381)”, în G. WIRTH (ed.), *Romanitas-Christianitas: Festschrift J. Straub zum 70. Geburtstag*, Berlin/New York, 1982, pp. 426-435; B.E. DALEY, „Position and Patronage in the Early Church: The Original Meaning of «Primacy of Honour»”, în: *Journal of Theological Studies*, 44/1993, pp. 529-553; C. KANNENGIESSER, „Constantinople II, Councils”, în A. di BERARDINO (ed.), *Encyclopedia of Early Christianity*, Cambridge, 1992, pp. 195-196; P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 101-142; S. GERBER, *Theodor von Mopsuestia und das Nicänum: Studien zu den katechetischen Homilien*, Supplement to Vigiliae Christianae 51, Leiden-Boston-Cologne, 2000, pp. 143-144; P.-P. JOANNOU, *Die Ostkirche und die Cathedra Petri im 4. Jahrhundert*, Anton Hiersemann, 1972, pp. 272-281; SIMON GERBER, *Theodor von Mopsuestia und das Nicänum: Studien zu den katechetischen Homilien*, Brill, 2000, pp. 143-145. Părerii contrare: P. RHODOPOULOS, „Primacy of Honor and Jurisdiction (Canons Two and Three of the Second Ecumenical Synod)”, în *La signification et l'actualité du II concile oecuménique pour le monde chrétien d'aujourd'hui*, Chambésy, Genève, 1982, p. 378; V. PHEIDAS, „Les critères des décisions administratives du IIe Concile oecuménique”, în *La signification et l'actualité du II concile oecuménique pour le monde chrétien d'aujourd'hui*, pp. 385-398.

³²³ P. MENEVISOGLOU, „Οι κανόνες 5ος, 6ος και 7ος της Β' Οικουμενικής Συνόδου”, în *Μνήμη Συνόδου Αγίας Β' Οικουμενικής*, Tesalonic, 1983, pp. 443-457.

³²⁴ Nicodim Milaș afirmă în comentariul său: „Acest supliment la canonul nostru are cu atât mai mare importanță, deoarece desmințește părerea aceluia care contestă că acest canon a fost dat de către Sinodul al II-lea ecumenic, străduindu-se să demonstreze că a fost dat după încheierea Sinodului al II-lea ecumenic și prin urmare ca nu ar fi autentic” – N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 2, p. 109.

³²⁵ P. L'HUILLIER afirmă fără ezitare că acest canon aparține Sinodului din 382 – P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 123. În comentariul său, Constantin Dron înclină spre această teză: „Este foarte probabil că la origine nu au fost decât 4 canoane. Cum însă în cursul timpului canoanele 5, 6 și 7 au intrat în uz ca hotărâri ale Sinodului al II-lea Ecumenic, toate colecțiile de mai târziu, inclusiv cele apusene, cuprind șapte canoane și astăzi canoniștii pun aceste ultime canoane între hotărârile Sinodului II Ecumenic” – C. DRON, *Canoanele. Text și Interpretare*, vol. 2, p. 93.

³²⁶ În introducerea la *Synagoga*, Sf. Ioan Scolasticul enumeră ordinea și numărul tuturor canoanelor. Acesta afirmă că Sinodul II Ecumenic a dat șase canoane – J. PITRA (ed.), *Ioannis Scholastici Patriarchae Cp. Quinquaginta Tituli*, în Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 2, Roma, 1868, pp. 377-378.

fragment dintr-o scrisoare de la mijlocul secolului al V-lea a patriarhului Ghenadie I de Constantinopol către Martirius de Antiochia³²⁷. Alți autori datează acest canon în jurul anului 428, fiind un extras dintr-o scrisoare trimisă din Efes lui Nestorie al Constantinopolului³²⁸. Toate cele trei canoane au fost mai târziu receptate și puse sub autoritatea deciziilor disciplinare ale Sinodului din 381³²⁹, Canonul 7 al Sinodului II Ecumenic fiind preluat în întregime de către Canonul 95 al Sinodului Trulan, oferindu-i-se normativitate deplină.

Actele Sinodului IV Ecumenic atestă faptul că deciziile canonice de la Sinodul din Constantinopol (381) nu au fost numerotate, ci reprezentau un text unitar, cuprins într-un *Synodikon*. Aceste acte fac referire la Canonul 4 și la Canonul 6 ale Sinodului I Ecumenic, care sunt redată dintr-o colecție sau carte³³⁰, dar și la *Synodiconul* Sinodului II Ecumenic, citit din aceeași colecție: „ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου”³³¹. *Synodiconul* este identic cu documentul canonic al Sinodului II Ecumenic, prezentat împăratului Teodosie I la sfârșitul sesiunii din 9 iulie 381³³² și confirmat de către acesta prin edictul din 30 iulie 381³³³. Canoanele de la acest sinod nu au fost inițial numerotate, ci au reprezentat un singur text. De

³²⁷ A.M. RITTER, „Das II. ökumenische Konzil und seine Rezeption: Stand der Forschung”, în: *Le IIe Concile Œcuménique. Signification et actualité pour le monde chrétien d'aujourd'hui. 2e séminaire théologique (29 avril-5 juillet 1981)*, Études théologiques 2, Chambésy, 1982, pp. 43-62; A.M. RITTER, „Konstantinopel. Ökumenische Synoden. I. ökumenische Synode von 381”, în: *TRE*, 19/1991, pp. 518-524; H. ΟΗΜΕ, *Kanon ekklesiastikos...*, p. 510; G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, p. 43.

³²⁸ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 111, 131-132.

³²⁹ Bernard MEUNIER, *Les premiers conciles de l'église: Un ministère d'unité*, Lyon, 2003, pp. 93-108; H. ΟΗΜΕ, *Kanon ekklesiastikos...*, pp. 510-542.

³³⁰ E. SCHWARTZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. II, vol. I, part. III, Walter de Gruyter, Berlin, 1937, p. 95.

³³¹ „Ὁ αὐτὸς σηκηγητάριος ἀνέγνω ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου Συνοδικὸν τῆς β συνόδου” („Același secretar a citit din aceeași carte *Synodiconul* celui de-al doilea sinod”) – E. SCHWARTZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. II, vol. I, part. III, p. 96. Ediția latină a actelor Sinodului IV Ecumenic redă acest pasaj: „Synodicum primi concilii sub Nectario epo Constantinopolis episcoporum centum” („*Synodiconul* primului sinod ținut sub Nectarie, episcopul Constantinopolului, al celor 150 de episcopi”) – E. SCHWARTZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. II, vol. III, part. III, p. 109.

³³² V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV...*, pp. 94-95.

³³³ *Codex Theodosianus* (16.1.3) impune ca toate bisericile să fie predate episcopilor care mărturisesc divinitatea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, care sunt în comuniune cu Nectarie al Constantinopolului, Timotei al Alexandriei, Pelagius al Laodiceei, Diodor de Tars, Amfilohie de Iconiu, Optimus al Antiohiei, Heladius al Cezareei, Otreui de Melitene, Grigorie de Nyssa, Terenius de Sciția și Marmarius de Martianopolis. Cei care nu sunt în comuniune cu episcopii menționați, sunt declarați eretici – Clyde PIARR, *The Theodosian Code and Novels, and the Sirmundian Constitutions*, The Lawbook Exchange, 2001, p. 440.

aceea, și secretarul Constantin, pentru a ajunge la Canonul 3 al acestui Sinod, citește întregul text din aceeași colecție în care era inclus și acest Synodicon³³⁴. Prima atestare a împărțirii canoanelor o putem găsi în jurul anului 500, în manuscrisul *Cod. Brit. Libr. Add. 14.528*³³⁵.

În unele colecții mai apare un canon, ca appendice ulterior la Canonul 7 al Sinodului II Ecumenic, nefiind receptat în colecțiile canonice. Acest canon este un rezumat al Canonului 7 și precizează: „η. Ἀριστ. Οἱ καταδύσει μιᾶ βαπτιζόμενοι Εὐνομιοῖ, Σαβελλιανοί, καὶ Φρύγες, ὡς Ἕλληνες δεχέσθωσαν” („8. Cei botezați printr-o singură afundare, eunomieni, sabelieni și frigieni, să fie primiți ca păgâni”).

EDIȚII ȘI TRADUCERI

1. Ediții ale textului grecesc:

Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 64-70; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.), Série 1*, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 45-48; Hamilkar S. ALIVISATOS, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, Atena, ²1949, pp. 35-39; V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 96-101 [retipărire: Leipzig, 1974]; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, Sammlung ausgewählter Kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 12; Freiburg im Breisgau, 1896, pp. 84-87; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 140-147; William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal Church: in Greek and English*, Oxford and London, ³1874, pp. 24-33; H.T. BRUNS, *Canones apostolorum et conciliorum saeculorum IV, V, VI, VII, pars prior*, Bibliotheca ecclesiastica 1, Berlin, 1839, pp. 20-24 [retipărire: Torino, 1959]; Πηδάλιον της νοητής νηός, της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των ορθόδοξων Εκκλησίας: ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ

³³⁴ E. SCHWARTZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. II, vol. I, part. III, p. 96.

³³⁵ E. SCHWARTZ, „Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche”, în E. SCHWARTZ, *Zur Geschichte der alten Kirche und ihres Rechts. Gesammelte Schriften*, vol. IV, Berlin, 1960, p. 163.

θεῖοι κανόνες, Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου ὁ Πατριάρχης Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Ζακύνθος, 1864, pp. 155-165; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. I, Roma, 1864, pp. 508-509; Martinus Josephus ROUTH, *Scriptorum ecclesiasticorum Opuscula praecipua quaedam*, Typographeo Academico, Oxonii, 1858, pp. 370-383; Georgios A. RHALLES, Michael POTLES (eds), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. 165-191 [retipărire: Atena, 1966]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 78-109 [retipărire: Moscova, 2000].

2. Traduceri:

LIMBI CLASICE:

Armeană: Manea-Erna SHIRINIAN, Gohar MURADYAN, Aram TOPCHYAN, *The Armenian Version of the Greek Ecclesiastical Canons*, Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, Löwenklau-Ges., Frankfurt am Main, 2010, pp. 150-152; V. НАКОВЯН, *Kanonagirk' Hayoc'*, vol. 1, Erevan, 1964, pp. 273-276.

Georgiană: E. GABIDZASVILI, *Didi Sdzuliskanoni*, Tbilissi, 1975, pp. 261-264; **Latină:** Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 45-48; C.H. TURNER, *Ecclesiae Occidentalis monumenta iuris antiquissima canonum et conciliorum graecorum interpretationes latinae*, Clarendoniano, Oxonii, 1899, pp. 401-431; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 508-509; Adolf STREWE, *Die Canonessammlung des Dionysius Exiguus in der ersten Redaktion*, Walter de Gruyter, Berlin, 1931, pp. 60-61.

Siriacă: O. BRAUN, „Syrische Text über die erste allgemeine Synode von Constantinople“, în *Orientalische Studien: Theodore Nöldeke zum siebenzigsten Geburtstag (2. März 1906) gewidmet von Freunden und Schülern*, Gieszen, 1906, pp. 463-478; F. SCHULTHESS, *Die syrischen Kanones der Synoden von Nicaea bis Chalkedon nebst zugehörigen Dokumenten*, Abh. Göttingen, Berlin, 1908, pp. 107-119; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 367, Löwen, 1975, pp. 125-128; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 368, Löwen, 1975, pp. 127-129.

Slavă veche: V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titularum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetustissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 96-101 [retipărire: Leipzig, 1974]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 78-109 [retipărire: Moscova, 2000].

TRADUCERI ÎN LIMBI MODERNE:

Engleză: William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal Church: in Greek and English*, Oxford/London, 1874, pp. 24-33; William Andrew HAMMOND, *The Definitions of Faith, and Canons of Discipline, of the Six Oecumenical Councils: With the Remaining Canons of the Code of the Universal Church*, Publisher Stanford & Swords, 1850, pp. 177-190; G.B. HOWARD, *The Canons of the Primitive Church Together with the Creeds of Nicaea and Constantinople and the Definition of the Faith Set Forth at Chalcedon*, James Parker, London, 1896, pp. 49-53; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 111-142; Henry R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have Received Ecumenical Acceptance*, în coll. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, vol. 14, Oxford, New York, 1900, pp. 171-186; *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians, or, All the sacred and divine canons . . . as embodied in the original Greek text for the sake of authenticity and explained in the vernacular by way of rendering them more intelligible to the less educated*, Chicago, 1957, pp. 202-220; Norman P. TANNER, *Decrees of the Ecumenical Councils*, vol. 1, Washington, D.C./London, 1990, pp. 31-35; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 140-147.

Franceză: Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 45-48; Ortiz de URBINA, *Nicée et Constantinople*, vol. 1, Paris, 1963, p. 285; Archim. Grigorios D. PAPATHOMAS, *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècle). Le texte des Saints Canons ecclésiastiques*, Ed. Epectasis, 2015, pp. 541-549.

Germană: Ortiz de URBINA, *Nizäa und Konstantinopel*, Geschichte der ökumenischen Konzilien, 1, Mainz, 1964, pp. 313-314; J. WOHLMUTH, *Dekrete der ökumenischen Konzilien I*, Paderborn, 1998, pp. 31-35.

Neogreacă: Prodromos AKANTHOPOULOS, *Κώδικας ιερών κανόνων και εκκλησιαστικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια)*, Ed. Baniyas, Tesalonic, 2009.

Italiană: A. Di BERARDINO, *I canoni dei concili della Chiesa antica, I, I concili greci*, Roma, 2006, pp. 37-51; Giuseppe ALBERIGO, *Decisioni dei Concili Ecumenici*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1978, pp. 122-126.

Română: Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, pp. 64-72; Constantin DRON, *Canoanele. Text și interpretare*,

vol. 2, București, 1935, pp. 95-118; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici, Nicolae Popovici, vol. I, part. II, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, pp. 79-136; Marius THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. I, Tipografia „Voința Națională”, București, 1905, pp. 172-187; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sinoadelor Ecumenice”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIV (1900), 5, pp. 412-424; † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu Comentare*, Tipografia arhiepiscopiei, Sabiiu, 1871, pp. 54-61; *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a Soborniceștii și Apostoliceștii Bisericii a Ortodocșilor. Adică toate Sfintele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea*, trad. Mitrop. V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844.

Rusă: Georgij GRABBE, *Kniga Pravil Svjatych Apostol, Svjatych Soborov Vselenskich i Pomestnych i Svjatych Otec*, Izdanie Bratstva, Montreal, 21971, pp. 83-91.

Sârbă: Nikodim MILAȘ, *Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima*, vol. I, Novi Sad, 1895, pp. 231-281 [retipărire: Sibenik-Belgrad, 2004].

3. Bibliografie pentru interpretarea particulară a canoanelor Sinodului II Ecumenic

Canonul 2 II Ec.: K. MÜLLER, „Kanon 2 und 6 von Konstantinopel 381 und 382”, în *Festgabe für Adolf Jülicher*, Tübingen, 1927, pp. 190-202; P. RHODOPOULOS, „Primacy of Honor and Jurisdiction (Canons Two and Three of the Second Ecumenical Synod)”, în *La signification et l'actualité du II concile oecuménique pour le monde chrétien d'aujourd'hui*, Chambésy, Genève, pp. 377-384; V. PHEIDAS, „Les critères des décisions administratives du Iie Concile oecuménique”, în *La signification et l'actualité du II concile oecuménique pour le monde chrétien d'aujourd'hui*, Chambésy, Genève, pp. 385-98; Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255; Liviu STAN, „Har și jurisdicție”, în: *Studii Teologice*, 1-2/1970, pp. 5-28; Hans Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Beck, München, 1959, p. 30; P. RHODOPOULOS, „Primacy of Honour and Jurisdiction (Canons Two and Three of the Second Ecumenical Synod)”, în *La signification et l'actualité du Iie Concile oecuménique*, Centre orthodoxe du Patriarcat oecuménique, 1982, pp. 377-384; Παν. Μπουμη, „Τὰ πρεσβεία τιμῆς τῶν θρόνων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως (Ἐρμηνεία τοῦ γ' καν. τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου)”, în: *Θεολογία*, 53 (1982), 4, pp. 1084-1101.

Canonul 3 II Ec.: P. RHODOPOULOS, „Primacy of Honor and Jurisdiction (Canons Two and Three of the Second Ecumenical Synod)”, în *La signification et l'actualité du II concile œcuménique*, p. 378; F. EMMANOUIL, „Ο τρίτος κανών της Αγίας Β' Οικουμενικής Συνόδου και η κατ' αυτού αντίδρασις των Εκκλησιών Ρώμης και Αλεξανδρείας”, în: *Μνήμη Συνόδου Αγίας Β' Οικουμενικής*, Tesalonic, 1983, pp. 403-441; Günther Christian HANSEN, „«Patriarchen» oder «Patriarchate»? (Sokrates, h.e. V 8,14)”, în: *Zeitschrift für Antikes Christentum*, 13(2010), 3, pp. 526-530; Matthew J. PEREIRA, „Alexandria. Patriarchate of Alexandria”, în John McGUCKIN, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, John Wiley & Sons, 2010, pp. 16-25; Liviu STAN, „Har și jurisdicție”, în: *Studii Teologice*, 1-2/1970, pp. 5-28; Georgică GRIGORIȚĂ, „Dipticele în Biserica Ortodoxă. O analiză din perspectiva teologiei canonice ortodoxe”, în: *Ortodoxia*, 1/2013, pp. 144-183; Georgică GRIGORIȚĂ, „Dipticele în Biserica Ortodoxă. O analiză din punct de vedere al teologiei canonice ortodoxe”, în S. ȘELARU, P. VLAICU, *Misiunea sacramentală a Bisericii Ortodoxe în context european*, București, 2013, pp. 379-430; N. DURĂ, „Dipticele, studiu istoric-canonic și liturgic”, în: *Studii Teologice*, 29/1977, pp. 636-659; Raymond JANIN, „Formation du patriarcat œcuménique de Constantinople”, în: *Echos d'Orient*, 13/1910, pp. 135-140, 213-218; Siméon VAILHÉ, „Origines de l'Église de Constantinople”, în: *Echos d'Orient*, 10/1907, pp. 287-295; Ernest STEIN, „Le développement du pouvoir patriarcal du siège de Constantinople jusqu'au concile de Chalcédoine”, în E. STEIN, *Opera minora selecta*, Amsterdam, 1968, pp. 194-223; J. MEYENDORFF „The Council of 381 and the primacy of Constantinople”, în *La signification et l'actualité du IIe Concile œcuménique*, Centre orthodoxe du Patriarcat œcuménique, 1982, pp. 399-413; P. RHODOPOULOS, „Primacy of honour and jurisdiction (Canons two and three of the second ecumenical Synod)”, în *La signification et l'actualité du IIe Concile œcuménique*, Centre orthodoxe du Patriarcat œcuménique, 1982, pp. 377-384; Arhim. Parthenous K. ΡΟΛΑΚΙ, „Ιστορικά προϋποθέσεις του Πρωτείου του Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως”, în: *Θεολογία*, 23/1952, pp. 95-108, 239-252, 440-455, 581-595; 24/1953, pp. 70-79, 375-389; 25/1954, pp. 124-144.

Canonul 4 II Ec.: † ΒΑΡΤΟΛΟΜΕΥ, Mitropolit de Filadelfia, „Ο τέταρτος κανών της Β' Οικουμενικής Συνόδου”, în *Μνήμη Συνόδου Αγίας Β' Οικουμενικής: εν Κωνσταντινουπόλει 381, Οικουμενικόν Πατριαρχείον-Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών*, Tesalonic, 1983, pp. 397-402.

Canonul 5 II Ec.: Paulos MENEVIZOGLOU, „Οι κανόνες 5ος, 6ος και 7ος της Β' Οικουμενικής Συνόδου”, în *Μνήμη Συνόδου Αγίας Β' Οικουμενικής*, Tesalonic, 1983, pp. 443-457.

Canonul 6 II Ec.: K. MÜLLER, „Kanon 2 und 6 von Konstantinopel 381 und 382”, în *Festgabe für Adolf Jülicher*, Tübingen 1927, pp. 190-202; Paulos MENEVIZOGLU, „Οι κανόνες 5ος, 6ος και 7ος της Β' Οικουμενικής Συνόδου”, în *Μνήμη Συνόδου Αγίας Β' Οικουμενικής*, Tesalonic, 1983, pp. 443-457.

Canonul 7 II Ec.: Paulos MENEVIZOGLU, „Οι κανόνες 5ος, 6ος και 7ος της Β' Οικουμενικής Συνόδου”, în *Μνήμη Συνόδου Αγίας Β' Οικουμενικής*, Tesalonic, 1983, pp. 443-457; Pr. Gheorghios METALLINOS, *Márturisesco un Botez*, Ed. Evanghelismos, București, 2011; George D. DRAGAS, „The manner of reception of Roman Catholic converts into the Orthodox Church with special reference to the decisions of the Synods of 1484 (Constantinople), 1755 (Constantinople) and 1667 (Moscow)”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 44/1999, pp. 235-271; Nicolae DURĂ, „Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfintei Taine a Botezului”, în: *Ortodoxia*, 3-4/1979, pp. 593-612; Jean-Claude LARCHET, *Biserica lui Hristos*, Ed. Sophia, 2013, pp. 204-252; John H. ERICKSON, „The Reception of Non-Orthodox into the Orthodox Church: Contemporary Practice”, în: *Saint Vladimir's Theological Quarterly*, 41/1997, pp. 1-17; John H. ERICKSON, „The Problem of Sacramental Economy”, în John H. ERICKSON, *The Challenge of Our Past*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1991, pp. 115-132; John H. ERICKSON, „On the Cusp of Modernity: The Canonical Hermeneutic of St. Nikodemos the Hagiorite (1748-1809)”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 42/1998, pp. 45-66; Alkiviadis C. CALIVAS, „Receiving Converts into the Orthodox Church: Lessons from the Canonical and Liturgical Tradition”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 54 (2009), 1-4, pp. 1-76; N. DURĂ, „Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfântului și Marelui Mir pe teritoriul țării noastre, expresie elocventă a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul secolelor”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1-3/1981, pp. 39-57; Gibă GHEORGHE, „Taina Mirungerii. Studiu Canonic interconfesional”, în: *Ortodoxia*, XXXVIII (1988), 4, pp. 100-112; George D. DRAGAS, „The Seal of the Gift of the Holy Spirit – The Sacrament of Chrismation”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 2011, pp. 143-159; I.N. KARMIRI, «Πως δει δέχεσθαι τους προσιόντας τη Ορθοδοξία ετεροδόξους...», *Τα Δογματικά και Συμβολικά Μνημεία της Ορθοδόξου καθολικής Εκκλησίας*, t. II, Atena, 1953, pp. 972-1050; Timothy WARE, *Eustratios Argenti, A study on the greek church under the Turkish rule*, Oxford, 1964, p. 65; Pièrre L' HUILIER, „Les divers modes de reception des Catholiques-Romains dans l' Orthodoxie”, în: *Le Messager Orthodoxe*, 1/1962, pp. 15-23; I. KOTSONIS, „Αιρετικών βάπτισμα”, în: Θ.Η.Ε., 1/1962,

col. 1092-1095; A. CHRISTOFILOPOULOU, „Η εις την Ορθοδοξίαν προσέλευσις των αλλοθρήσκων και ετεροδόξων”, *in: Θεολογίας ΚΖ'*, 1956, pp. 53-60, 196-205; Vasilios N. GIANNOPOULOS, *Η αποδοχή των αιρετικών κατά την Ζ' Οικουμενικήν Σύνοδον*, Αθήναι, 1988; Dorothea WENDEBURG, „Taufe und Oikonomia. Zur Frage der Wiedertaufe in der Orthodoxen Kirche”, *in Kirchengemeinschaft – Anspruch und Wirklichkeit. Festschrift für G. Kretschmar*, Stuttgart, 1986, pp. 93-116; Lothar HEISER, *Die Taufe in der Orthodoxen Kirche, Geschichte, Spendung und Symbolik nach der Lehre der Väter*, Trier, 1987; Constantin Rus, „Primirea eterodocșilor în Biserică după dreptul canonic ortodox”, *in Sfintele Taine și Familia creștină* (Simpozion Internațional, 2011, Dorna Arini), Ed. „Astra Museum”, Sibiu, 2012, pp. 337-363; Constantin Rus, „Dispoziții canonice privind primirea non-ortodocșilor în Biserica Ortodoxă”, *in Biserica Ortodoxă și grupările religioase neoprotestante*, Ed. „Astra Museum”, Sibiu, 2013, pp. 220-250; Kallistos WARE, „The Rebaptism of Heretics in the Orthodox Canonical Tradition”, *in Andrew P. ROACH, James R. SIMPSON, Heresy and the Making of European Culture: Medieval and Modern Perspectives*, Routledge, 2016, pp. 31-50.

CANOANELE SINODULUI II ECUMENIC

Canonul 1 Sinodul II Ecumenic

α'. Ὁρισαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθόντες ἅγιοι Πατέρες, μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν πίστιν τῶν Πατέρων τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτώ, τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνελθόντων· ἀλλὰ μένειν ἐκείνην κυρίαν, καὶ ἀναθεματισθῆναι πᾶσαν αἴρεσιν· καὶ ἰδικῶς τὴν τῶν Εὐνομιανῶν³³⁶, εἴτ' οὖν Εὐδοξιανῶν, καὶ τὴν τῶν Ἡμιαρείων, εἴτ' οὖν Πνευματομάχων, καὶ τὴν τῶν Σαβελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν Μαρκελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν Φωτεινιανῶν, καὶ τὴν τῶν Ἀπολλιναριστῶν.

1. Sfinții Părinți adunați în Constantinopol au hotărât să nu fie anulată credința celor trei sute optsprezece Părinți care s-au adunat în Niceea Bitiniei, ci ea să rămână în vigoare. Și să fie anatematizată orice erezie și în special cea a eunomienilor, adică a eudoxienilor, și cea a semiarienilor, adică a pnevmatomahilor, și cea a sabelienilor, cea a marcelienilor, cea a fotinienilor și cea a apolinariștilor.

Concordanță: Can. 5 II Ec.; 1 Trulan; 2 Cart.

Canonul 2 Sinodul II Ecumenic

β'. Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπεροχοῖς ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι, μηδὲ συγχέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας, τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν· τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, τὴν Ἀνατολὴν μόνην διοικεῖν· φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχείῳ ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους, τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν μόνον διοικεῖν· καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς, τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον· καὶ τοὺς τῆς Θράκης τὰ τῆς Θρακικῆς μόνον οἰκονομεῖν. Ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονία, ἢ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. Φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, εὐδηλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σὺνδος διοικήσει, κατὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ ὠρισμένα. Τὰς δὲ ἐν τοῖς

³³⁶ În ediția lui P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques*, p. 46, este adăugat după aceasta și: „εἴτουν Ἀνομοίων, καὶ τὴν τῶν Ἀρειανῶν” („adică a anomienilor, și cea a arienilor”).

βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, οἰκονομεῖσθαι χρῆ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν τῶν Πατέρων.

2. Episcopii să nu treacă dincolo de dioceză, în bisericile din afara granițelor și nici să tulbure bisericile, ci, conform canoanelor, episcopul Alexandriei să administreze numai problemele din Egipt, iar episcopii Orientului să administreze numai Orientul, fiindu-i păstrate Bisericii Antiohienilor privilegiile cele din canoanele de la Niceea. Și episcopii diocezei Asiei să administreze numai problemele ce privesc Asia, și cei ai Pontului, numai pe cele ale Pontului, și cei ai Traciei să administreze numai pe cele ale Traciei. Însă episcopii să nu treacă nechemăți dincolo de dioceză pentru o hirotonie sau pentru orice alte probleme administrative bisericesti. Iar dacă este păzit canonul scris înainte cu privire la dioceze, este evident că sinodul eparhiei va administra cele referitoare la fiecare eparhie, conform celor hotărâte la Niceea. Iar Bisericile lui Dumnezeu, cele dintre popoarele barbare, trebuie să fie administrate conform obiceiului în vigoare al Părinților.

*Concordanță: Can. 14, 34, 35 Ap.; 6, 7 I Ec.; 8 III Ec.; 28 IV Ec.; 20, 39 Trulan;
9 Ant.; 3, 11, 12 Sard.*

Canonul 3 Sinodul II Ecumenic

γ'. Τὸν μὲν τοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην.

3. Cu toate acestea, episcopul Constantinopolului deține privilegiile de onoare după episcopul Romei, datorită faptului că aceasta este noua Romă.

Concordanță: Can. 28 IV Ec.

Canonul 4 Sinodul II Ecumenic

δ'. Περὶ Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀταξίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένης· ὥστε μήτε Μάξιμον ἐπίσκοπον ἢ γενέσθαι, ἢ εἶναι, μήτε τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας, ἐν οἴφδηποτε βαθμῶ κλήρου· πάντων καὶ τῶν περὶ αὐτόν, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων ἀκυρωθέντων.

4. În privința lui Maxim Cinicul și a neorânduiei ce s-a produs în Constantinopol din cauza lui: Maxim nici nu a fost făcut și nici nu este episcop, nici cei care au fost hirotoniți de către el, indiferent în ce treaptă a clerului [s-ar afla], fiindcă toate care-l privesc pe acesta și care au fost făcute de către el au fost anulate.

Canonul 5 Sinodul II Ecumenic

ε'. Περί τοῦ τόμου τῶν δυτικῶν, καί τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀπεδεξάμεθα, τοὺς μίαν ὁμολογοῦντας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος Θεότητα.

5. Cu privire la tomosul apusenilor, i-am acceptat și pe cei din Antiohia, care mărturisesc o dumnezeire a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.

Concordanță: Can. 1 II Ec.; 1 Trulan; 1, 2 Cart.

Canonul 6 Sinodul II Ecumenic

ς'. Ἐπειδὴ πολλοὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν συγχεῖν καὶ ἀνατρέπειν βουλόμενοι, φιλέχθως καὶ συκοφαντικῶς αἰτίας τινὰς κατὰ τῶν οἰκονομούντων τὰς ἐκκλησίας ὀρθοδόξων ἐπισκόπων συμπλάσσουν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ χρáινειν τὰς τῶν ἱερέων ὑπολήψεις, καὶ ταραχὰς τῶν εἰρηνευόντων λαῶν κατασκευάζειν ἐπιχειροῦντες· τούτου ἕνεκεν ἤρесе τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδραμόντων ἐπισκόπων, μὴ ἀνεξετάστως προσίεσθαι τοὺς κατηγοροῦς, μηδὲ πᾶσιν ἐπιτρέπειν τὰς κατηγορίας ποιεῖσθαι κατὰ τῶν οἰκονομούντων τὰς ἐκκλησίας, μηδὲ μὴν πάντας ἀποκλείειν. Ἀλλ' εἰ μὲν τις οἰκείαν τινὰ μέμψιν, τουτέστιν ἰδιωτικὴν, ἐπαγάγοι τῷ ἐπισκόπῳ ὡς πλεονεκτηθεὶς, ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸ δίκαιον παρ' αὐτοῦ πεπονθῶς, ἐπὶ τῶν τοιούτων κατηγοριῶν μὴ ἐξετάζεσθαι, μήτε πρόσωπον τοῦ κατηγοροῦ, μήτε τὴν θρησκείαν. Χρῆ γὰρ παντὶ τρόπῳ, τό τε συνειδὸς τοῦ ἐπισκόπου ἐλεύθερον εἶναι, καὶ τὸν ἀδικεῖσθαι λέγοντα, οἷας ἂν ἢ θρησκείας, τῶν δικαίων τυγχάνειν. Εἰ δὲ ἐκκλησιαστικὸν εἶη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζεσθαι χρῆ τῶν κατηγορούντων τὰ πρόσωπα· ἵνα, πρῶτον μὲν αἰρετικοῖς μὴ ἐξῆ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι. Αἰρετικούς δὲ λέγομεν, τοὺς τε πάλαι τῆς ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ὑφ' ἡμῶν ἀναθεματισθέντας· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοὺς τὴν πίστιν μὲν τὴν ὑγιῆ προσποιουμένους ὁμολογεῖν, ἀποσχίσαντας δέ, καὶ ἀντισυνάγοντας τοῖς κανονικοῖς ἡμῶν ἐπισκόποις. Ἐπειτα δέ, καὶ εἴ τινες τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι, εἴτε ἀπὸ κλήρου, εἴτε ἀπὸ λαϊκοῦ τάγματος, μηδὲ τούτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπου, πρὶν ἂν τὸ οἰκείον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν προλαβοῦσαν ὄντας, μὴ πρότερον

εἶναι δεκτοὺς εἰς ἐπισκόπου κατηγορίαν, ἢ ἐτέρων κληρικῶν, πρὶν ἂν ἀθώους ἑαυτοὺς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἀποδείξωσιν ἐγκλημάτων. Εἰ μέντοι τινὲς μῆτε αἰρετικοί, μῆτε ἀκοινωνῆτοι εἶεν, μῆτε κατεγνωσμένοι, ἢ προκατηγορημένοι ἐπὶ τισὶ πλημμελήμασι, λέγοιεν δὲ ἔχειν τινὰ ἐκκλησιαστικὴν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου κατηγορίαν, τούτους κελεύει ἡ ἁγία σύνοδος, πρῶτον μὲν ἐπὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας πάντων ἐπισκόπων ἐνίστασθαι τὰς κατηγορίας, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐλέγχειν τὰ ἐγκλήματα τοῦ ἐν αἰτίαις τισὶν ἐπισκόπου· εἰ δὲ συμβαίῃ ἀδυνατῆσαι τοὺς ἐπαρχιώτας πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐπιφερομένων ἐγκλημάτων τῷ ἐπισκόπῳ, τότε αὐτοὺς προσιέναι μείζονι συνόδῳ, τῶν τῆς διοικήσεως ἐκείνης ἐπισκόπων ὑπὲρ τῆς αἰτίας ταύτης συγκαλουμένων· καὶ μὴ πρότερον ἐνίστασθαι τὴν κατηγορίαν, πρὶν ἢ ἐγγράφως αὐτοὺς τὸν ἴσον αὐτοῖς ἐπιτιμήσασθαι κίνδυνον, εἴπερ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων ἐξετάσει συκοφαντοῦντες τὸν κατηγορούμενον ἐπίσκοπον ἐλεγχθεῖεν. Εἰ δὲ τις καταφρονήσας τῶν κατὰ τὰ προδηλωθέντα δεδογμένων, τολμήσειεν ἢ βασιλικὰς ἐνοχλεῖν ἀκοάς, ἢ κοσμικῶν ἀρχόντων δικαστήρια, ἢ οἰκουμενικὴν σύνοδον ταρασσείν, πάντας ἀτιμάσας τοὺς τῆς διοικήσεως ἐπισκόπους, τὸν τοιοῦτον τὸ παράπαν εἰς κατηγορίαν μὴ εἶναι δεκτόν, ὡς καθυβρίσαντα τοὺς κανόνας, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λυμηνάμενον εὐταξίαν.

6. Fiindcă mulți, dorind să tulbure și să răstoarne buna rânduială bisericească, inventează în chip dușmănos și calomniator anumite acuzații împotriva episcopilor ortodocși care ocârmuiesc bisericile, încercând nimic altceva decât să păteze reputația preoților și să provoace răzvrătiri ale popoarelor care trăiesc în pace; din această cauză, Sfântul Sinod al episcopilor întruniți în Constantinopol a convenit să nu fie acceptați acuzații fără investigare și nici să nu se permită tuturilor să aducă acuzații împotriva celor care ocârmuiesc bisericile, însă nici să nu îi respingă pe toți. Dar dacă cineva ar aduce împotriva episcopului vreo învinuire personală, adică privată, ca unul care a fost asuprit sau ca unul care a suferit din cauza lui orice altceva ce este împotriva dreptății, pentru asemenea acuzații să nu fie cercetată nici persoana și nici religia acuzatorului, fiindcă și conștiința episcopului trebuie să fie liberă în orice privință, dar și cel ce spune că este nedreptățit să-și obțină drepturile indiferent de ce religie ar fi. Dar dacă acuzația adusă episcopului ar fi bisericească, atunci trebuie să fie examinate persoanele acuzatorilor, pentru ca, în primul rând, să nu se permită ereticilor să aducă

acuzării împotriva episcopilor ortodocși pentru chestiuni bisericești. Însă îi numim eretici și pe cei care au fost îndepărtați de la Biserică în trecut, cât și pe cei care au fost anatematizați după aceea de către noi, iar pe lângă ei și pe cei care pretind că mărturisesc credința cea sănătoasă, dar s-au separat și s-au adunat împotriva episcopilor noștri canonici. Iar apoi, dacă vor fi unii dintre cei din Biserică, care fuseseră condamnați mai înainte pentru orice motive și dați afară sau excomunicați fie din cler, fie din starea de laic, să nu se permită nici acestora să aducă acuzații împotriva episcopului, până ce nu și-au îndepărtat mai întâi propria lor învinuire. Dar, de asemenea, și cei care se află sub o acuzație precedentă să nu fie primiți mai înainte spre acuzarea unui episcop sau a altor clerici, până ce nu s-ar dovedi ei înșiși nevinovați de învinuirile aduse împotriva lor. Iar dacă unii nu ar fi nici eretici, nici excomunicați, nici osândiți, nici acuzați mai înainte pentru anumite greșeli și dacă ar declara că au o anumită acuzație bisericească împotriva episcopului, Sfântul Sinod poruncește ca unii ca aceștia să prezinte acuzațiile mai întâi înaintea tuturor episcopilor eparhiei și să dovedească înaintea lor învinuirile aduse episcopului din anumite cazuri. Iar dacă s-ar întâmpla ca episcopii eparhiali să nu poată să facă ceva spre îndreptarea învinuirilor aduse împotriva episcopului, atunci aceia să se prezinte în fața unui sinod mai mare al episcopilor diocezei respective, convocați pentru această cauză, și să nu se prezinte mai întâi învinuirile până ce ei nu vor pleda în scris pentru o pedeapsă asemănătoare, dacă, prin examinarea lucrurilor, ar fi dovediți că îl calomniază pe episcopul acuzat. Iar dacă cineva, nesocotind cele decise, conform celor arătate mai sus, ar îndrăzni să supere fie urechile împărătești, fie instanțele autorităților lumești, fie să tulbure sinodul ecumenic, disprețuindu-i pe toți episcopii diocezei, unul ca acesta să nu fie nicidecum primit spre acuzare, ca unul care a disprețuit canoanele și a vătămat buna rânduială bisericească.

Concordanță: Can. 74 Ap.; 9, 17, 21 IV Ec.; 12, 14, 15 Ant.; 4 Sard.; 8, 12, 15, 19, 28, 87, 96, 125, 128, 129, 130 Cart.

Canonul 7 Sinodul II Ecumenic

ζ'. Τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ, καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων, ἀπὸ αἰρετικῶν, δεχόμεθα κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην ἀκολουθίαν, καὶ συνήθειαν. Ἀρειανούς μὲν, καὶ Μακεδονιανούς, καὶ Σαββατιανούς, καὶ Ναυατιανούς, τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς

Καθαροὺς καὶ Ἀριστεροὺς, καὶ τοὺς Τεσσαρεσκαίδεκατίτας, εἶπουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολλιναριστάς, δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν, μὴ φρονοῦσαν, ὡς φρονεῖ ἡ ἅγια τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, καὶ σφραγιζομένους, ἤτοι χριομένους, πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τό τε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς ῥίνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα καὶ σφραγιζόντες αὐτούς, λέγομεν Σφραγίς δωρεὰς Πνεύματος ἁγίου. Εὐνομιανοὺς μέντοι τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστάς, τοὺς ἐνταῦθα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανούς, τοὺς υἰοπατορίαν διδάσκοντας, καὶ ἕτερά τινα καὶ χαλεπὰ ποιοῦντας, καὶ τὰς ἄλλας πάσας αἰρέσεις· (ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσιν ἐνταῦθα, μάλιστα οἱ ἀπὸ τῶν Γαλατῶν χώρας ὀρμώμενοι), πάντας τοὺς ὑπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεται τῇ ὀρθοδοξίᾳ, ὡς Ἑλληνας δεχόμεθα· καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς Χριστιανούς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχομένους· εἶτα τῇ τρίτῃ ἐξορκίζομεν αὐτούς, μετὰ τοῦ ἐμφυσᾶν τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ εἰς τὰ ὦτα, καὶ οὕτω κατηχοῦμεν αὐτούς, καὶ ποιοῦμεν χρονίζειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν.

7. Pe aceia dintre ereticii care se adaugă Ortodoxiei și părții celor care se mântuiesc îi acceptăm conform obiceiului și rânduieii următoare: pe arieni și pe macedonieni, pe sabatieni, pe novațieni, care se denumesc pe ei înșiși „cei puri” și „stângaci”, pe quartodecimani sau tetradiți și pe apolinariști îi acceptăm după ce oferă documente scrise și după ce anatematizează toată erezia care nu este în același cuget precum cugetă Biserica lui Dumnezeu cea sfântă, sobornicească și apostolică, fiind mai întâi pecetluiți, adică fiind uniți cu Sfântul Mir, și anume: la frunte, ochi, nări, gură și urechi. Și când îi pecetluim pe aceștia, spunem: „Pecetea darului Duhului Sfânt”. Totuși, pe eunomieni, care sunt botezați printr-o singură afundare, și pe montaniști, care sunt denumiți aici frigieni, și pe sabelieni, care învață identitatea Fiului cu Tatăl și care fac și alte lucruri primejdioase, și pe toate celelalteerezii (fiindcă aici sunt multe, mai cu seamă cele care provin din ținutul galatenilor) și pe toți dintre aceștia care doresc să se adauge Ortodoxiei îi primim ca pe niște păgâni: în prima zi îi facem pe aceștia creștini, iar a doua zi îi facem catehumeni, după care a treia zi îi exorcizăm prin suflarea de trei ori spre față și spre urechile lor și, astfel, îi catehizăm și îi facem să petreacă un timp în Biserică și să asculte Scripturile. Și după aceea îi botezăm.

Concordanță: Can. 46, 47, 48 Ap.; 8, 19 I Ec.; 95 Trulan; 7, 8 Laod.; 1, 5, 47 Vasile

CANOANELE SINODULUI III ECUMENIC DE LA EFES (431)

BIBLIOGRAFIE: Claudiu Liviu MOISIU, „Principii de organizare și disciplină bisericească în canoanele Sinodului III ecumenic”, în: *Studii Teologice*, 9-10/1984, pp. 656-666; V. LAURENT, *Les Listes conciliaires*, Corpus Notitiarum Episcopatum Ecclesiae Orientalis Graecae, vol. I, Chalkedon, 1936; H. OHME, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2) Councils and Church Fathers”, în Wilfred HARTMANN, Kenneth PENNINGTON (eds), *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, CUA Press, 2012, pp. 53-57; P.-T. CAMELOT, *Éphèse et Chalcédoine*, Paris, 1962; P.-T. Camelot, *Ephesus und Chalkedon*, Mainz, 1963; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 143-179; A. de HALLEUX, „La première session du concile d'Éphèse (22 juin 431)”, în: *Ephemerides Theologicae Louanienses*, 69/1993, pp. 48-87; L. ABRAMOWSKI, „Die Sitzung des Konzils von Ephesus am 22. Juli 431: Über die Befestigung des Symbols der heiligen Väter in Nicäa und über den vom Presbyter Charisius übergebenen Libellus”, în: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 115/2004, pp. 382-390; H.J. VOGT, „Unterschiedliches Konzilsverständnis der Cyrillianer und der Orientalen beim Konzil von Ephesus 431”, în H.C. BRENNKE, E.L. GRASMÜCK, C. MARKSCHIES, *Logos*, Berlin, 1993, pp. 429-451.

1. Contextul, data și întrunirea Sinodului III Ecumenic

Apariția apolinarismului, la mijlocul secolului al IV-lea, a dus la o nouă dispută dogmatică legată de relația dintre firea umană și cea dumnezeiască în Hristos. Ca reacție la această erezie, teologia antiohiană a accentuat natura umană a lui Hristos, pentru a combate erezia, dar a căzut în excesul divizării celor două naturi. Pe de cealaltă parte, teologia alexandrină vedea unirea celor două firi în Persoana cea unică a Fiului. Aceste diferențieri dogmatice au avut ca fundal dificultatea de înțelegere a semnificației termenului „φύσις” – fire, natură³³⁷. Provenit din mediul antiohian, Nestorie a fost ales episcop al Constantinopolului

³³⁷ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 143-144.

pe data de 4 aprilie 428, începând să profeseze învățături hristologice contrare celor ale Bisericii. Acesta a trimis două scrisori papei, prin care îi contesta pe cei care o denumesc pe Fecioara Maria „Născătoare de Dumnezeu” (Θεοτόκος). În acest context, Chiril al Alexandriei îi scrie papei Celestin pentru a denunța erorile doctrinare ale lui Nestorie și consecințele sale dogmatice grave. După analiza dogmatică făcută de către Sf. Ioan Casian acestor acuzații, un sinod din Roma, în august 430, prezidat de papa Celestin, îl condamnă pe Nestorie și învățătura lui influențată de erezia lui Pavel de Samosata și a lui Pelagius. Nestorie este somat, sub pedeapsa excomunicării, să își retragă toate învățăturile în interval de zece zile. Aplicarea deciziilor sinodului roman a fost încredințată Sf. Chiril al Alexandriei care a compus cele 12 anateme împotriva doctrinei lui Nestorie.

Inițiativa convocării unui sinod, care să clarifice problemele dogmatice ridicate a aparținut lui Nestorie al Constantinopolului, care s-a adresat împăratului pentru convocarea unui Sinod Ecumenic. Cu toate acestea, din cauza întârzierii delegației episcopilor orientali, sinodul nu a putut fi deschis pe data menționată în *Sacra* emisă de către împărat. Deschiderea sinodului a fost făcută de către Chiril al Alexandriei, pe data de 22 iunie 431, împreună cu Memnon al Efesului și Iuvenal al Ierusalimului, înaintea venirii episcopilor antiohieni, care erau conduși de către Ioan al Antiohiei, fapt ce a dus la contestarea lor din partea a 68 de episcopi și din partea lui Candidianus, responsabil imperial pentru buna desfășurare a sinodului³³⁸. Această primă ședință a sinodului a avut în vedere judecarea și condamnarea în absență a lui Nestorie, după chemarea sa de trei ori, ceea ce a dus la caterisirea și excomunicarea acestuia. Deciziile au fost semnate de către 197 de episcopi.

Scrisoarea Sfântului Chiril către Nestorie, redactată la începutul anului 430, a fost acceptată cu 125 de voturi, iar scrisoarea lui Nestorie către Chiril, redactată în luna iunie a anului 430, a fost refuzată prin 35 de voturi³³⁹. Reacția împăratului la această primă sesiune a sinodului a fost imediată, acesta anulând, pe data de 29 iunie, orice decizie luată împotriva lui Nestorie.

³³⁸ G. ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, p. 73; H. OHME, „Sources of the Greek Canon Law...”, p. 54.

³³⁹ A se vedea textul celor două scrisori la: P.Th. CAMELOT, *Ephese et Chalcedoine*, Paris, 1962, pp. 191-198.

Împăratul a trimis un nou reprezentant imperial pentru buna desfășurare a sinodului³⁴⁰. La sosirea lui Ioan al Antiohiei, pe data de 26 iunie, s-a ținut un sinod restrâns, cu episcopii care nu au fost de acord cu Chiril, în care i-au caterisit și excomunicat pe Chiril și pe Memnon și pe toți episcopii aflați în comuniune cu aceștia.

După venirea delegațiilor papei Celestin, Sf. Chiril al Alexandriei a ținut încă două sesiuni ale sinodului, pe data de 10 și 11 iulie, în care delegații papali au fost de acord cu prima ședință și cu deciziile acesteia, după care au urmat încă două sesiuni pe data de 16 și 17 iulie, ca reacție la întrunirea realizată de către Ioan al Antiohiei. În cadrul acesteia, Părinții sinodali i-au caterisit pe Ioan al Antiohiei și pe cei 33 de episcopi care i s-au alăturat.

În cadrul ultimei sesiuni, a cincea, a sinodului, s-a redactat o scrisoare către împărat și către Papa Celestin și o scrisoare către episcopii, preoții și credincioșii din fiecare provincie. Din această scrisoare au fost extrase primele șase canoane ale sinodului. Pe data de 22 iulie a fost citită o mărturisire de credință³⁴¹. Pe data de 31 iulie, s-a dezbătut problema alegerii mitropolitului Ciprului, textul acestei decizii fiind receptat ca al optulea canon al Sinodului. Inițial, aceste decizii cu privire la contextul disputei nestoriene nu au fost considerate canoane, nici nu au fost numerotate în actele sinodului. Însă, după sinodul de la Calcedon, ele au fost receptate ca texte canonice și au intrat, începând cu secolul al VI-lea, în colecțiile canonice ale Bisericii de Răsărit, fiind considerate normative. După cele opt canoane ale Sinodului III Ecumenic, a fost adăugată în colecția *Syntagma în XIV Titluri* și în *Synopsa* lui Ștefan al Efesului și scrisoarea Sinodului din Efes către Sinodul din Pamfilia cu privire la episcopul Eustatie. În unele colecții, această scrisoare este considerată ca cel de-al nouălea canon. De aceea, am tradus această scrisoare la finalul celor 8 canoane ale Sinodului III Ecumenic și în colecția de față.

EDIȚII ȘI TRADUCERI

1. Ediții ale textului grecesc:

Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Corpus Christianorum 1, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 83-118; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale*

³⁴⁰ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 149.

³⁴¹ M. JUGIE, „Le décret du concile d'Ephèse sur les formules de foi et la polémique anticatholiques en Orient”, în: *Échos d'Orient*, 30/1931, pp. 257-270.

*antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.), Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 57-65; Hamilkar S. ALIVISATOS, *Oí ierói κανόνες και οί ἐκκλησιαστικοί νόμοι*, Atena, ²1949, pp. 42-46; E. SCHWARTZ, *Acta conciliorum oecumenicorum*, I.1.3, Concilium Universale Ephesenum, vol. I, Acta Graeca Pars Tertia, Walter de Gruyter, Berlin et Lipsiae, 1927, pp. 27-28 (can. 1-6); *Acta conciliorum oecumenicorum. Pars VII Collectio Seguierana. Collectio Atheniensis. Collectiones minores*, Walter de Gruyter, Berlin et Lipsiae, 1929, pp. 105-106 (can. 7), p. 122 (can. 8); V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 102-111 [retipărire: Leipzig, 1974]; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, Sammlung ausgewählter Kirchen-und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 12, Freiburg im Breisgau, 1896, pp. 87-88; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 153-163; William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal Church: in Greek and English*, Oxford and London, ³1874, pp. 37-47; *Πηδάλιον της νοητής νηός, της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των ορθοδόξων Εκκλησίας: ήτοι άπαντες οι ιεροί και θείοι κανόνες*, Έκ τοϋ Τυπογραφείου ό Παρνασσός Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Zakynthos, 1864, pp. 170-178; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 522-534; Georgios A. RHALLIS, Michael POTLES (eds), *Σύνταγμα τών θείων και ιερών κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. 192-215; Martinus Josephus ROUTH, *Scriptorum ecclesiasticorum Opuscula praecipua quaedam*, vol. 2, Typographeo Academico, Oxonii, 1858, pp. 1-12; H.T. BRUNS, *Canones apostolorum et conciliorum saeculorum IV, V, VI, VII, pars prior*, Bibliotheca ecclesiastica 1, Berlin, 1839, pp. 24-25 [retipărire: Torino, 1959]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 115-141 [retipărire: Moscova, 2000].*

2. Traduceri:

LIMBI CLASICE:

Armeană: Manea-Erna SHIRINIAN, Gohar MURADYAN, Aram TOPCHYAN, *The Armenian Version of the Greek Ecclesiastical Canons*, Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, Löwenklau-Ges., Frankfurt am Main, 2010, pp. 152-155; V. НАКОВЯН, *Kanonagirk' Hayoc'*, vol. 1, Erevan, 1964, pp. 278-281; **Georgiană:** E. GABIDZASVILI, *Didi Sdzuliskanoni*, Tbilissi, 1975, pp. 264-267.

Latină: E. SCHWARTZ, *Acta conciliorum oecumenicorum*, I.1.1, *Concilium Universale Ephesenum*, Volumen III Collectionis Casinensis sive Synodici a Rustico Diacono compositi Pars I, Walter de Gruyter, Berlini et Lipsiae, 1929, pp. XVII-XX; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 57-65; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 522-534.

Siriacă: F. SCHULTHESS, *Die syrischen Kanones der Synoden von Nicaea bis Chalkedon nebst zugehörigen Dokumenten Abh.*, Göttingen, Berlin, 1908, pp. 148-149; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 367, Löwen, 1975, pp. 129; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 368, Löwen, 1975, p. 130.

Slavă veche: V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titularum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 102-111 [retipărire: Leipzig, 1974]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 115-141 [retipărire: Moscova, 2000].

TRADUCERI ÎN LIMBI MODERNE:

Engleză: William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal Church: in Greek and English*, Oxford and London, 1874, pp. 37-47; William Andrew HAMMOND, *The Definitions of Faith, and Canons of Discipline, of the Six Oecumenical Councils: With the Remaining Canons of the Code of the Universal Church*, Publisher Stanford & Swords, 1843, pp. 66-76; G.B. HOWARD, *The Canons of the Primitive Church Together with the Creeds of Nicaea and Constantinople and the Definition of the Faith Set Forth at Chalcedon*, James Parker, London, 1896, pp. 49-53; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 154-179; Henry R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have Received Ecumenical Acceptance*, în coll. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, vol. 14, Oxford, New York, 1900, pp. 225-242; *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians, or, All*

the sacred and divine canons... as embodied in the original Greek text for the sake of authenticity and explained in the vernacular by way of rendering them more intelligible to the less educated, Chicago, 1957, pp. 221-240; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 153-159.

Franceză: Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles œcuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 57-65; A.-J. FESTUGIÈRE, *Ephèse et Chalcédoine. Actes des conciles*, Paris, 1982; Archim. Grigorios D. PAPHOMAS, *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècle)*. *Le texte des Saints Canons ecclésiastiques*, Ed. Epectasis, 2015, pp. 777-789.

Germană: P.T. CAMELOT, *Ephesus und Chalkedon*, Mainz, 1963, pp. 207-211.

Italiană: A. Di BERARDINO, *I canoni dei concili della Chiesa antica, I, I concili greci*, Roma, 2006, pp. 52-62; Giuseppe ALBERIGO, *Decisioni dei Concili Ecumenici*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1978, pp. 142-144 (can. 1-6), 146 (can. 8).

Neogrecă: Prodromos AKANTHOPOULOS, *Κώδικας ιερών κανόνων και εκκλησιαστικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια)*, Ed. Banias, Tesalonic, 2009.

Română: Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, pp. 64-72; Constantin DRON, *Canoanele. Text și interpretare*, vol. 2, București, 1935, pp. 129-146; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici, Nicolae Popovici, vol. I, part. II, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, pp. 137-184; Marius THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. 1, Tipografia „Voința Națională”, București, 1905, pp. 193-207; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sinoadelor Ecumenice”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIV (1900), 5, pp. 424-443; † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu Comentare*, Tipografia archidiecezană, Sabiiu, 1871, pp. 61-66; *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a Soborniceștii și Apostoliceștii Biserici a Ortodocșilor. Adică toate Sfintele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfintelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea*, trad. Mitrop. V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844.

Rusă: Georgij GRABBE, *Kniga Pravil Svjatych Apostol, Svjatych Soborov Vselenskich i Pomestnych i Svjatych Otec*, Izdanie Bratstva, Montreal, 21971, pp. 92-96 [retipărire: Moscova, 1911].

Sârbă: Nikodim MILAȘ, *Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima*, vol. 1, Novi Sad, 1895, pp. 281-325 [retipărire: Sibenik-Belgrad, 2004].

3. Bibliografie pentru interpretarea particulară a canoanelor

Sinodului III Ecumenic

Canonul 2 III Ec.: Eirinis P. CHRISTINAKI, „Οἱ ἐπαρχιώται ἐπίσκοποι κατὰ τοὺς ἱερούς κανόνες”, în: *Φαρος*, 2006, pp. 165-200.

Canonul 7 III Ec.: Ellen M. LEONARD, Kate MERRIMAN, *From Logos to Christos: Essays on Christology in Honour of Joanne McWilliam*, Wilfrid Laurier Univ. Press, 2011, pp. 83-89; John Robert WRIGHT, „The seventh canon of Ephesus”, în Ellen M. LEONARD, Kate MERRIMAN, *From Logos to Christos: Essays on Christology in Honour of Joanne McWilliam*, Wilfrid Laurier Univ. Press, 2011, pp. 83-89.

CANOANELE SINODULUI III ECUMENIC

Canonul 1 Sinodul III Ecumenic

α'. Ἐπειδὴ ἔχρην καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς ἁγίας συνόδου, καὶ μείναντας κατὰ χώραν, ἢ πόλιν, διὰ τινὰ αἰτίαν, ἢ ἐκκλησιαστικὴν, ἢ σωματικὴν, μὴ ἀγνοῆσαι τὰ ἐν αὐτῇ τετυπωμένα, γνωρίζομεν τῇ ὑμετέρᾳ ἁγιότητι καὶ ἀγάπῃ, ὅτι περὶ εἴ τις μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας, ἀποστατήσας τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου, προσέθετο τῷ τῆς ἀποστασίας συνεδρίῳ, ἢ μετὰ τοῦτο προστεθείη, ἢ τὰ Κελεστίου ἐφρόνησεν, ἢ φρονήσει, οὗτος κατὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων διαπραττεσθαί τι οὐδαμῶς δύναται, πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐντεῦθεν ἤδη ὑπὸ τῆς συνόδου ἐκβεβλημένος, καὶ ἀνενέργητος ὑπάρχων. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόποις, καὶ τοῖς πέριξ μητροπολίταις, τοῖς τὰ τῆς ὀρθοδοξίας φρονουσίν, ὑποκείμεται εἰς τὸ πάντη καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθῆναι.

1. Fiindcă trebuia ca și cei care au fost absenți la Sfântul Sinod, care, dintr-un anumit motiv fie bisericesc, fie trupesc, au rămas în teritoriu sau în oraș, să nu fie neștiutori față de cele ce s-au decretat în acesta, facem cunoscut sfințeniei și dragostei voastre că dacă un mitropolit al eparhiei, absent de la Sfântul și Ecumenicul Sinod, s-a adăugat adunării apostaziei sau s-ar adăuga după aceea, sau a cugetat ori va cugeta cele ale lui Celestiu, acesta nu poate să facă nicidecum ceva împotriva episcopilor eparhiei, deoarece a fost deja îndepărtat de către Sinod de la întreaga comuniune bisericească, fiind lipsit de slujire³⁴². Însă să fie supus acelor episcopi ai eparhiei și mitropoliților dimprejur care le cugetă pe cele ale Ortodoxiei, pentru a fi îndepărtat cu totul din treapta episcopatului.

Canonul 2 Sinodul III Ecumenic

β'. Εἰ δέ τις ἐπαρχιώται ἐπίσκοποι ἀπελείφθησαν τῆς ἁγίας συνόδου, καὶ τῇ ἀποστασίᾳ προσετέθησαν, ἢ προστεθῆναι πειραθεῖεν, ἢ καὶ ὑπογράψαντες τῇ Νεστορίου καθαιρέσει,

³⁴² Traducerea literală la sintagma: „ἀνενέργητος ὑπάρχων” este: „devenind inactiv”, arătând că acela este scos pe deplin din funcție.

ἐπαλινδρόμησαν πρὸς τὸ τῆς ἀποστασίας συνέδριον· τούτους πάντη κατὰ τὸ δόξαν τῆ ἀγίας συνόδου ἄλλοτρίους εἶναι τῆς ἱερωσύνης, καὶ τοῦ βαθμοῦ ἐκπίπτειν.

2. Iar dacă unii episcopi eparhioți au fost absenți de la Sfântul Sinod și s-au adăugat apostaziei sau ar fi ispitiți să fie adăugați sau, și după ce au subscris caterisirii lui Nestorie, au fugit din nou la adunarea apostaziei, aceștia, conform judecății Sfântului Sinod, să fie înstrăinați de preoție și să cadă din treaptă.

Canonul 3 Sinodul III Ecumenic

γ'. Εἰ δὲ τινες τῶν ἐν ἐκάστη πόλει, ἢ χώρα κληρικῶν, ὑπὸ τοῦ Νεστορίου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων, τῆς ἱερωσύνης ἐκωλύθησαν διὰ τὸ ὀρθῶς φρονεῖν, ἐδικαιώσαμεν καὶ τούτους τὸν ἴδιον ἀπολαβεῖν βαθμόν. Κοινῶς δὲ τοὺς τῆ ὀρθοδόξου καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου συμφρονοῦντας κληρικούς, κελεύομεν τοῖς ἀποστατήσασιν, ἢ ἀφισταμένοις ἐπισκόποις, μηδὲν ὑποκεῖσθαι κατὰ μηδένα τρόπον.

3. Iar dacă unii dintre clericii din fiecare oraș sau sat au fost oprți din preoție de către Nestorie sau de către cei care sunt împreună cu el, datorită cugetării lor corecte, am considerat că este drept ca și aceștia să-și reprimească propria treaptă. Iar, în general, poruncim ca acei clerici care sunt în același cuget cu Sinodul Ecumenic și Ortodox să nu se supună nicidecum și în niciun fel episcopilor apostazi sau celor care s-au lepădat.

Canonul 4 Sinodul III Ecumenic

δ'. Εἰ δὲ τινες ἀποστατήσαιεν τῶν κληρικῶν, καὶ τολμήσαιεν ἢ κατ' ἰδίαν, ἢ δημοσίᾳ, τὰ Νεστορίου, ἢ τὰ Κελεστίου φρονῆσαι, καὶ τούτους εἶναι κατηγορημένους ὑπὸ τῆς ἀγίας συνόδου δεδικαίωται.

4. Iar dacă unii dintre clerici ar apostazia și ar îndrăzni fie în privat, fie în public, să cugete cele ale lui Nestorie sau ale lui Celestius, a fost considerat drept de către Sfântul Sinod ca și aceștia să fie caterisiți.

Canonul 5 Sinodul III Ecumenic

ε'. Ὅσοι δὲ ἐπὶ ἀτόποις πράξεσι κατεκρίθησαν ὑπὸ τῆς ἀγίας συνόδου, ἢ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων, καὶ τούτοις ἀκανονίστως, κατὰ τὴν ἐν ἅπασιν ἀδιαφορίαν αὐτοῦ, ὁ Νεστόριος, καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, ἀποδοῦναι ἐπειράθησαν, ἢ πειραθεῖεν, κοινωνίαν, ἢ

βαθμόν, ἀνωφελήτους εἶναι, καί μένειν οὐδέν ἤττον καθηρημένους ἐδικαιώσαμεν.

5. Toți cei care au fost condamnați de către Sfântul Sinod sau de către propriii lor episcopi, din cauza unor fapte necuviincioase, iar prin indiferența sa în toate, Nestorie și cei care cugetă cele ale lui au încercat sau ar încerca în chip necanonic să le restituie acestora comuniunea sau treapta, am considerat drept ca aceștia să rămână și fără vreun folos din aceasta și să fie numai decât caterisiți.

Canonul 6 Sinodul III Ecumenic

ς'. Ὅμοίως δὲ καὶ εἴ τινες βουλευθεῖεν, τὰ περὶ ἐκάστου πεπραγμένα ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, τῇ ἐν Ἐφέσῳ, οἰωδήποτε τρόπῳ παρασαλεύειν, ἢ ἁγία σύνοδος ὤρισεν, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἶεν, ἢ κληρικοί, τοῦ οἰκείου παντελῶς ἀποπίπτειν βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀκοινωνήτους ὑπάρχειν.

6. De asemenea, dacă unii ar dori să submineze, în orice fel, cele stabilite în privința fiecărui lucru în Sfântul Sinod de la Efes, Sfântul Sinod a hotărât că, dacă ar fi episcopi sau clerici, să decadă cu totul din propria treaptă, iar dacă ar fi laici, să fie excomunicați.

Concordanță: Can. 94 Cart.

Canonul 7 Sinodul III Ecumenic

ζ'. Τούτων ἀναγνωσθέντων, ὤρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἢ γοῦν συγγράφειν, ἢ συντιθέναι, παρὰ τὴν ὀρισθεῖσαν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ Νικαέων συναχθέντων πόλει, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι. Τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἢ γοῦν προκομίζειν, ἢ προφέρειν τοῖς θέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐξ ἑλληνισμοῦ, ἢ ἐξ ἰουδαϊσμοῦ, ἢ γοῦν ἐξ αἰρέσεως οἰασθηποτοῦν· τούτους, εἰ μὲν εἶεν ἐπίσκοποι, ἢ κληρικοί, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικούς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ λαϊκοί εἶεν ἀναθεματίζεσθαι. Κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον, εἰ φωραθεῖεν τινες, εἴτε ἐπίσκοποι, εἴτε κληρικοί, εἴτε λαϊκοί ἢ φρονοῦντες, ἢ διδάσκοντες τὰ ἐν τῇ προκομισθείσῃ ἐκθέσει παρὰ Χαρισίου τοῦ πρεσβυτέρου, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἢ γοῦν τὰ μιὰ καὶ διεστραμμένα τοῦ Νεστορίου δόγματα, ἃ καὶ ὑποτέτακται, ὑποκεισθῶσαν τῇ ἀποφάσει τῆς ἁγίας ταύτης καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου· ὥστε δηλονότι, τὸν μὲν ἐπίσκοπον,

ἀπαλλοτριούσθαι τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ εἶναι καθηρημένον· τὸν δὲ κληρικόν, ὁμοίως ἐκπίπτειν τοῦ κλήρου· εἰ δὲ λαϊκός τις εἴη, καὶ οὗτος ἀναθεματιζέσθω, καθὰ προεῖρηται.

7. După ce au fost citite acestea, Sfântul Sinod a hotărât că nu-i este permis nimănui să proclame sau să scrie cumva ori să stabilească o altă credință decât cea hotărâtă de Sfinții Părinți adunați împreună cu Duhul Sfânt în cetatea niceenilor. Iar cei care îndrăznesc fie să stabilească, fie să producă cumva, fie să proclame o altă credință pentru cei ce se întorc la cunoașterea adevărului, fie din păgânism, fie din iudaism, fie din orice altă erezie, pe aceștia, în cazul în care ar fi episcopi sau clerici, episcopii să fie înstrăinați de episcopat și clericii de cler, iar dacă ar fi laici, să fie anatematizați. Și în același fel, dacă unii, fie episcopi, fie clerici, fie laici, ar fi descoperiți cugetând sau învățând cele din expunerea produsă de preotul Harisios cu privire la înomenirea Unuia-Născut Fiului lui Dumnezeu, sau cumva învățăturile cele amare și pervertite ale lui Nestorie, care-i sunt subordonate, să fie supuși judecății acestui Sfânt și Ecumenic Sinod, încât episcopul să fie, evident, înstrăinat de episcopat și să fie caterisit, iar clericul să fie, de asemenea, depus din cler, iar dacă ar fi un laic, și acesta să fie anatematizat, după cum s-a zis mai înainte.

Concordanță: Can. 1 II Ec., 1 Trulan

Canonul 8 Sinodul III Ecumenic

η'. Πρᾶγμα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καινοτομούμενον, καὶ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἀπτόμενον, προσήγγειλεν ὁ θεοφιλέστατος συνεπίσκοπος Ῥηγίνος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τῆς Κυπρίων ἐπαρχίας, Ζήνων καὶ Εὐάγριος. Ὅθεν, ἐπειδὴ τὰ κοινὰ πάθη μείζονος δεῖται τῆς θεραπείας, ὡς καὶ μείζονα τὴν βλάβην φέροντα, καὶ μάλιστα εἰ μὴδὲ ἔθος ἀρχαῖον παρηκολούθησεν, ὥστε τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων πόλεως τὰς ἐν Κύπρῳ ποιεῖσθαι χειροτονίας, καθὰ διὰ τῶν λιβέλλων καὶ τῶν οἰκείων φωνῶν ἐδίδαξαν οἱ εὐλαβέστατοι ἄνδρες, οἱ τὴν πρόσοδον τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ποιησάμενοι, ἔξουσι τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον οἱ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, τῶν κατὰ τὴν Κύπρον, προεστῶτες, κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ὁσίων Πατέρων, καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι' ἑαυτῶν τὰς χειροτονίας τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιούμενοι τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπαρχιῶν

παραφυλαχθήσεται ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἐτέραν, οὐκ οὔσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ, ἢ γοῦν τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρα καταλαμβάνειν ἀλλ' εἰ καὶ τις κατέλαβε, καὶ ὑφ' ἑαυτὸν πεποιήται, βιασάμενος, ταύτην ἀποδιδόναι ἵνα μὴ τῶν Πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνωνται, μηδὲ ἐν ἱερουργίας προσχήματι, ἐξουσίας τύφος κοσμικῆς περαιοδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἦν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής. Ἔδοξε τοίνυν τῇ ἀγία καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, σῶζεσθαι ἐκάστη ἐπαρχία καθαρὰ καὶ ἀβίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, ἅδειαν ἔχοντος ἐκάστου μητροπολίτου τὰ ἴσα τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀσφαλὲς ἐκλαβεῖν. Εἰ δέ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὠρισμένοις προσκομίσει, ἄκυρον τοῦτον εἶναι ἔδοξε τῇ ἀγία πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ.

8. Preaiubitorul de Dumnezeu, împreună [cu noi] episcopul Reginos și cei împreună cu el, preaiubitorii de Dumnezeu episcopi ai eparhiei ciprioților, Zenon și Evagrie, au denunțat un lucru inovator, contrar legiurilor bisericesti și canoanelor Sfinților Apostoli și care atacă libertatea tuturor. Fiindcă suferințele comune au mai mare trebuință de vindecare, ca unele care produc mai multă pagubă, și mai ales că nu a fost urmat un obicei vechi, ca episcopul orașului Antiohiei să facă hirotonii în Cipru, după cum au demonstrat prin documente scrise și prin propriile lor glasuri preacredincioșii bărbați care s-au înfățișat Sfântului Sinod. De aceea, întâistătătorii Sfințelor Biserici din Cipru vor avea dreptul nevătămat și neconstrâns, conform canoanelor cuvioșilor Părinți și conform vechiului obicei, ca hirotoniile preacredincioșilor episcopi să fie făcute de către ei înșiși. Iar acest lucru va fi păzit și în celelalte dioceze și pretutindeni în eparhii, pentru ca niciunul dintre preaiubitorii de Dumnezeu episcopi să nu ia în stăpânire o altă eparhie care nu este de demult și dintru început sub stăpânirea lui sau a celor dinaintea lui. Dar dacă cineva a ocupat [o eparhie] și dacă, silind-o, a făcut-o sub stăpânirea lui însuși, să o restituie, ca să nu fie încălcate canoanele Părinților, nici să nu fie implicată mândria puterii seculare, sub pretextul slujirii sfinte, și, fără să știm, să pierdem puțin câte puțin libertatea pe care ne-a dăruit-o prin Sângele Său Domnul nostru Iisus Hristos, Izbăvitorul tuturor oamenilor. De aceea, acest Sfânt și Ecumenic Sinod a hotărât să fie păstrate de către fiecare eparhie drepturile ce-i

apartin dintru început şi de demult, curate şi nevătămate, conform obiceiului ce predomină din vechime. Prin urmare, fiecare mitropolit are permisiunea de a lua, pentru propria lui siguranţă, copiiile celor ce au fost stabilite. Iar dacă cineva ar produce o decizie care este în contradicţie cu cele hotărâte, acest Sfânt Sinod Ecumenic a decis ca ea să fie nulă.

Concordanță: Can. 34, 35 Ap.; 6, 7 I Ec.; 2 II Ec.; 20, 36, 39 Trulan; 3, 11, 12 Sardica;

16 I-II; 10 Petru; 2, 3 Chiril

Ἐπιστολὴ τῆς αὐτῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς τρίτης συνόδου πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ εὐαγῆ σύνοδον, περὶ Εὐσταθίου, τοῦ γενομένου αὐτῶν μητροπολίτου.

Μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖ, τῆς Θεοπνεύστου λεγούσης γραφῆς, χρῆ δὴ μάλιστα τοὺς ἱεραῖσθαι λαχόντας μετὰ πάσης ἀκριβείας τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς πρακτέοις ποιεῖσθαι διάσκεψιν. Διαβιοῦν γὰρ οὕτως ἐθέλουσιν, ἐν καλῶ τῆς ἐλπίδος κείσθαι τε τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ οἶον ἐξ οὐρίας ἐν τοῖς κατ' εὐχὴν ἀποφέρεσθαι, συμβαίνει καὶ πολὺ τό γε εἰκὸς ὁ λόγος ἔχει. Ἀλλ' οἶδεν, ἐσθ' ὅτε, δριμεῖα καὶ ἀφόρητος λύπη κατασκήψασα νοῦ, καταθολῶσαί τε δεινῶς αὐτόν, καὶ τῆς τῶν δεόντων ἀποκομίσει θήρας, ἀνάπεισαι τε τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν, ὡς τι τῶν ὄνησιφόρων ἰδεῖν. Τοιοῦτον τι πεπονθότα τεθεάμεθα τὸν εὐλαβέστατον, καὶ θεοσεβέστατον Εὐστάθιον. Κεχειροτόνηται μὲν γὰρ, ὡς μεμαρτύρηται, κανονικῶς· τεθορυβημένος δέ, ὡς φησι, παρὰ τινων καὶ ἀδοκῆτοις περιστάσεσιν ἐμβεβηκός, εἶτα ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀπραγμοσύνης ἀπειρηκῶς τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπενηνεγμένων αὐτῷ φροντίδων καὶ διακρούεσθαι τὰς παρὰ τῶν ἐπιφυομένων αὐτῷ δυσφημίας δυνάμενος, παραιτήσεως, οὐκ ἴσμεν ὅπως, προεκόμισε βιβλίον. Ἐδει γὰρ ὡς ἅπαξ ἐγκεχειρισμένον ἱερατικὴν φροντίδα, ταύτης ἔχεσθαι μετ' εὐρωστίας πνευματικῆς, καὶ οἶον ἀνταποδύεσθαι τοῖς πόνοις, καὶ ἰδρῶτα τὸν ἔμμισθον ἐθέλοντι ὑπομεῖναι. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ὀλιγῶρος ἔχοντα παρέδειξεν ἑαυτόν, τοῦτο παθῶν ἐξ ἀπραγμοσύνης μᾶλλον, ἢ ὄκνου καὶ ῥαθυμίας, κεχειροτόνηκεν ἀναγκαίως ἢ ὑμετέρα θεοσέβεια τὸν εὐλαβέστατον καὶ θεοσεβέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν, καὶ συνεπίσκοπον Θεόδωρον, φροντιοῦντα τῆς Ἐκκλησίας. Οὐ γὰρ ἦν ἀκόλουθον χηρεῦειν αὐτήν, καὶ ἐπιστάτου δίχα διατελεῖν τοῦ Σωτῆρος τὰ ποιμνία. Ἐπειδὴ δὲ προσῆλθε κλαίων, οὐ περὶ τῆς πόλεως, οὐδὲ τῆς Ἐκκλησίας φιλονεικῶν τῷ μνημονευθέντι θεοσεβεστάτῳ

Ἐπισκόπῳ Θεοδώρῳ· ἐξαιτῶν δὲ τέως τὴν τοῦ Ἐπισκόπου τιμὴν καὶ κλῆσιν, συνηλγήσαμεν ἅπαντες τῷ Πρεσβύτῃ, καὶ κοινὸν εἶναι λογισάμενοι τὸ αὐτοῦ δάκρυον, ἐσπεύδομεν μαθεῖν, εἰ καθαίρεσιν ἔννομον ὑπομεμένηκεν ὁ μνημονευθεὶς, ἢ γοῦν ἐπὶ τισι τῶν ἀτόπων ἐλήλεκται παρὰ τινων, καταφλυαρησάντων αὐτοῦ τῆς ὑπολήψεως, καὶ δὴ ἐμάθομεν πεπραῆχθαι μὲν τοιοῦτον οὐδέν, γενέσθαι δὲ μᾶλλον τῷ μνημονευθέντι ἀντὶ ἐγκλήματος τὴν παραίτησιν. Ὅθεν οὐδὲ τῇ ὑμετέρῃ θεοσεβείᾳ ἐμεψάμεθα χειροτονησάσῃ δεόντως εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον τὸν μνημονευθέντα εὐλαβέστατον Ἐπίσκοπον Θεόδωρον. Ἐπειδὴ δὲ τῇ ἀπραγμοσύνῃ τοῦ ἀνδρὸς οὐ σφόδρα φιλονεικεῖν ἀκόλουθον, ἔδει δὲ μᾶλλον ἐλεῆσαι πρεσβύτην, ἔξω καὶ πόλεως τῆς ἐνεγκούσης αὐτόν, καὶ πατρῶων ἐνδiciaτημάτων ἐν μακροῖς οὕτω γεγονότα χρόνοις, ἐδικαιώσαμεν καὶ ὠρίσαμεν δίχα πάσης ἀντιλογίας ἔχειν αὐτόν, τό, τὲ τῆς Ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν καὶ κοινωνίαν. Οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ χειροτονεῖν αὐτόν μήτε μὴν ἐκκλησίαν καταλαβόντα ἱερουργεῖν ἐξ ἰδίας αὐθεντίας, ἀλλ' εἰ ἄρα συμπαραλαμβανόμενον, εἴτουν ἐπιτρεπόμενον, εἰ τύχοι, παρὰ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου, κατὰ διάθεσιν καὶ ἀγάπην τὴν ἐν Χριστῷ. Εἰ δέ τι βουλευσῆσθε χρηστότερον ἐπ' αὐτῷ, ἢ νῦν, ἢ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἀρέσει καὶ τοῦτο τῇ ἀγίᾳ Συνόδῳ.

Epistola celui de-al treilea Sfânt Sinod Ecumenic, către preacuratul Sinod din Pamflia, în privința lui Eustatie, care a fost episcopul lor

Fiindcă Scriptura cea insuflată de Dumnezeu spune ca „pe toate să le faci cu chibzuire”, cu atât mai mult cei care au fost desemnați să fie ierarhi sunt nevoiți să facă o examinare cu toată acrvia în toate lucrurile care trebuie făcute. Fiindcă celor care doresc să trăiască astfel li se întâmplă ca cele ale lor să se afle în circumstanțele favorabile ale nădejdiilor lor și să fie purtați ca de un vânt prielnic în cele conforme cu dorința lor. Și cuvântul acesta este foarte adevărat. Dar se știe că, uneori, o întristare amară și insuportabilă, care s-a năpustit asupra minții, o tulbură groaznic și o întoarce de la urmărirea celor necesare și o determină să considere ceea ce din natură este nedrept ca pe ceva dintre cele benefice. Am observat că un asemenea lucru s-a întâmplat binecredinciosului și cinstitorului de Dumnezeu episcop Eustatie. Căci fusese hirotonit în mod canonic, după cum a fost mărturisit, dar, fiindcă a fost tulburat de către unii, precum a zis, și fiindcă a fost pus în circumstanțe

neprevăzute și fiindcă apoi a refuzat foarte mult, din multă inactivitate, confruntarea cu speculațiile celor care l-au atacat, deși putea să scape de calomniile ridicate împotriva lui, a înaintat – nu știm în ce mod – o scrisoare de demisie. Căci trebuia ca unul care a fost încredințat odată cu autoritatea episcopală să o păstreze cu tăria sufletească și să fie pregătit pentru greutăți și să rabde osteneala pentru care dorea răsplată. Dar fiindcă s-a arătat atunci pe el însuși ca fiind neglijent, aceasta mai mult din inactivitatea întâmplărilor decât din ezitare și trândăvie, cuvioșia voastră l-a hirotonit din necesitate pe preacucernicul și cinstitorul de Dumnezeu frate al nostru și împreună-episcop Teodor, care să poarte de grija Bisericii, deoarece nu se cuvenea ca aceasta să rămână văduvită și turmele Mântuitorului să petreacă fără supraveghetor. Dar, de vreme ce acela a venit [aici], plângându-se nu pentru că este în dispută în privința cetății sau a Bisericii cu preacuviosul episcop Teodor pomenit înainte, ci fiindcă pretinde între timp cinstea și denumirea de episcop, toți s-au îndurerat pentru bătrânul și, socotind că lacrimile lui s-au făcut comune tuturor, ne-am străduit să aflăm dacă cel menționat a fost supus unei caterisiri legitime sau dacă nu cumva a fost acuzat de către unii care i-au batjocorit prin bârfe renumele său, pentru niște lucruri absurde. Am aflat că nu s-a săvârșit un asemenea lucru, ci, mai mult, în loc de acuzare, s-a ajuns la demisia celui menționat. De aceea, nu vă învinuim pe precucernicia voastră că ați hirotonit din necesitate în locul lui pe preacuviosul episcop Teodor menționat mai înainte. Dar fiindcă nu era corespunzător să disputăm foarte mult inactivitatea acestui bărbat, ci trebuia mai mult să avem milă față de bătrân, fiindcă era astfel pentru perioade îndelungate departe de cetatea pe care a avut-o și de patria strămoșilor, am considerat just și am hotărât ca acesta, fără nicio contradicție, să dețină și numele de episcop și cinstea și comuniunea, însă să nu hirotonească, nici să nu slujească prin propria lui putere, ocupând o biserică, ci doar dacă este invitat sau dacă i se permite într-o împrejurare, de către un frate și împreună-episcop, în conformitate cu dispoziția și iubirea cea în Hristos. Iar dacă veți dori ceva mai folositor pentru el, fie acum, fie după acestea, și acest lucru este plăcut Sfântului Sinod.

CANOANELE SINODULUI IV ECUMENIC DE LA CALCEDON (451)

BIBLIOGRAFIE: † JUSTINIAN MARINA (Patriarh al României), „Valabilitatea actuală a canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon”, în: *Ortodoxia*, 2-3/1951, pp. 173-187; V.S. ΤΡΟΙΤΚΙ, „Despre sensul canoanelor 9 și 17 de la Calcedon”, în: *Mitropolia Baatului*, 4-6/1966, pp. 201-213; Traian VALDMAN, „Însemnătatea Sinodului al IV-lea Ecumenic pentru codificarea canoanelor”, în: *Studii Teologice*, 9-10/1970, pp. 713-722; Liviu STAN, „Importanța canonic-juridică a sinodului al IV-lea ecumenic”, în: *Ortodoxia*, 2-3/1951, pp. 441-458; John MEYENDORFF, „La primauté romaine dans la tradition canonique jusqu'au Concile de Chalcedoine”, în: *Istina*, 4/1957, pp. 463-482; Ludwig UEDING, *Die Kanones von Chalkedon in ihrer Bedeutung für Mönchtum und Klerus*, Wurtzbourg, 1953, pp. 569-676; Vlassios I. ΡΗΕΙΔΑΣ, *Ενδημούσα σύνοδος: γένεσις και διαμόρφωσις του θεσμού άχρι της Δ' Οικουμενικής συνόδου (451)*, Atena, 1971; R.V. SEILERS, *The Council of Chalcedon*, London, 1953; P.T. CAMELOT, *Éphèse et Chalcedoine*, Paris, 1962; W. de VRIES, „Die Struktur der Kirche gemäss dem Konzil von Chalkedon(451)”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 35/1969, pp. 63-122; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 206-328; Heinz OHME, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2) Councils and Church Fathers”, în Wilfred HARTMANN, Kenneth PENNINGTON (eds), *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, CUA Press, 2012, pp. 57-66; Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Corpus Christianorum 1, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 121-124; Serge S. VERKHOVSKOY, „Some Theological Reflections on Chalcedon”, în: *St. Vladimir's Seminary Quarterly*, 2 (1958), 1, pp. 2-12; Gerasimos Ioannou KONIDARES, „Christological decisions of Chalcedon their history down to the 6th ecumenical synod (451-680/81)”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 16 (1971), 1-2, pp. 63-78; Iōannēs N. KARMIREs, „Distinction between the Horoi and the Canons of the early synods and their significance for the acceptance of the Council of Chalcedon”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 16 (1971), 1-2, pp. 79-107; Richard PRICE, Michael GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon*, vol. 3, Liverpool University Press, 2005.

1. Contextul istoric, dogmatic și canonic al întrunirii Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon (451)

Disputa hristologică dintre alexandrini și antiohieni a continuat și după împăcarea din anul 433 dintre Sf. Chiril al Alexandriei și Ioan al Antiohiei. După moartea Sf. Chiril al Alexandriei, în 444, în scaunul acestei cetăți a urmat Dioscor. O nouă erezie cu privire la cele două naturi ale lui Hristos a apărut prin convingerile lui Eutihie, un arhi-mandrit din Constantinopol³⁴³. În toamna anului 448, episcopul Eusebius de Doryleum îl acuză pe Eutihie de erezie și acesta este judecat pe data de 22 noiembrie și caterisit, scos din mănăstire și excomunicat împreună cu toți cei care aveau să împărtășească aceste idei dogmatice. Ca reacție la această decizie a Bisericii Constantinopolului, Eutihie face apel către Roma, Alexandria, Ierusalim și Tesalonic, și este primit, în cele din urmă, în comuniune bisericească de către Dioscor al Alexandriei. Eutihie a fost reabilitat prin Sinodul din Efes, la data de 22 august 449, sinod denumit de către Leon, papa Romei, „sinodul tâlhăresc”. Din cauza acestor dispute, după moartea împăratului Teodosie a fost convocat un sinod general, de către împăratul Marcian, pentru data de 1 septembrie a anului 451, în Niceea. Sinodul a fost transferat la Calcedon și a fost deschis pe data de 8 octombrie 451, prima sa ședință fiind pe 9 octombrie, iar ultima, pe data de 31 octombrie.

Numărul episcopilor participanți la sinod variază între 450 și 630, epistola Sinodului Ecumenic către papa Leon afirmând că au fost prezenți 520 de episcopi. Totuși, numărul de 630 a fost receptat de către tradiția bisericească la sfârșitul secolului al VII-lea. La sinod au participat episcopii Paschasinus de Lilybaeum, Lucensius de Picenum, Iulian de Kios și preotul Bonifaciu, ca delegați ai Bisericii Romei, încredințați de către papă cu prezidarea sinodului. Cu toate acestea, la ordinul împăratului, sinodul a fost prezidat de 19 comisari laici, fără drept de vot³⁴⁴. Primele cinci sesiuni ale Sinodului, din 9 octombrie până în 25 octombrie, au avut în vedere condamnarea Sinodului tâlhăresc din Efes, din anul 449, a învățăturilor lui Eutihie și Dioscor, reabilitarea episcopilor caterisiți de către acesta și formularea unei mărturisiri de credință. În a treia sesiune, Dioscor a fost caterisit, dar nu pe motive de

³⁴³ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, pp. 181-182.

³⁴⁴ H. OHME, „Sources of the Greek Canon Law...”, p. 59.

erezii, ci pe motive de încălcare a procedurii canonice la Sinodul din Efes din 449. În a șasea ședință, mărturisirea de credință calcedoniană a fost confirmată de către 452 de episcopi și de către împărat. După aceasta, împăratul a solicitat și rezolvarea problemelor de natură canonică, cerându-le episcopilor să rămână la Sinod.

2. Canoanele Sinodului IV Ecumenic

Numărul total al canoanelor, regăsit în colecțiile grecești, este de 30, reprezentând decizii luate în cadrul mai multor sesiuni ale sinodului. Astfel, un număr de 27 de canoane este păstrat în actele sinodului; în ediția grecească, acestea sunt puse în *Actio VII*, fiind stabilite pe data de 25 octombrie 451, iar în ediția latină fiind puse în *Actio XV*, la finalul sinodului, pe data de 31 octombrie 451. Cele 27 de canoane poartă numele de: „Ὅροι ἐκκλησιαστικοὶ ἐκφωνηθέντες παρὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν Χαλκεδόνι συναχθείσης / Hotărârile bisericești proclamate de către Sfântul Sinod Ecumenic întrunit în Calcedon”.

Canonul 1 al Sinodului IV Ecumenic receptează toate canoanele sinoadelor precedente. Canonisții secolelor XIX-XX au văzut în acest canon prima recunoaștere oficială a unui corpus de canoane cu valabilitate generală existent în Biserica de Răsărit³⁴⁵. Acest fapt este atestat de către actele Sinodului Ecumenic de la Calcedon, din anul 451. Astfel, în sesiunea din 29 octombrie 451, a XII-a conform textului grecesc, a XI-a conform celui latin, care a avut în vedere disputa dintre Bassianos și Ștefan al Efesului asupra alegerii episcopale din Efes³⁴⁶, episcopul Ștefan a cerut să fie citit canonul care afirmă că un episcop dintr-o cetate nu poate fi instalat într-o altă cetate. Au fost citite Canoanele 95 și 96, care sunt identice cu Canoanele 16 și 17 Antiohia, iar la sesiunea din 20 octombrie 451, a XVIII-a în textul grecesc și omisă în textul latin, s-au citit dintr-o carte Canoanele 83 și 84. Aceste două canoane sunt identice

³⁴⁵ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 2, pp. 185-188; Constantin ПОРОВИЦИ, „Fontânele și Codicii dreptului bisericescu ortodoxu”, în: *Canadela*, 5/1886, pp. 257-260. Unii autori, precum Pr. Liviu Stan, consideră acest moment ca primă codificare a legislației canonice anterioare – Pr. Liviu STAN „Codificarea canoanelor”, în: *Studii Teologice*, 9-10/1969, pp. 627-648.

³⁴⁶ A se vedea disputa generală și contextul acesteia descrise de către Richard PRICE, Michael GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon*, vol. 3, Liverpool University Press, 2005, pp. 1-3.

cu Canoanele 4 și 5 Antiohia. De asemenea, actele Sinodului IV Ecumenic fac referire la Canonul 4 și la Canonul 6 ale Sinodului I Ecumenic, care au fost citite din această colecție sau carte³⁴⁷, dar și la *Synodiconul* Sinodului II Ecumenic. Prin urmare, în ceea ce privește conținutul acestei colecții, canoniștii secolului al XIX-lea și ai secolului XX au încercat, pe baza mențiunilor din actele Sinodului IV Ecumenic, să recompună această colecție. Totuși, doar canoanele a trei sinoade sunt menționate în această colecție: I Ecumenic, Antiohia și II Ecumenic. După cum se poate constata, această colecție de canoane avea o numerotare continuă și a fost folosită în Răsărit până în secolul al VI-lea, conținând canoanele mai multor sinoade ecumenice și locale. Canoanele Sinodului II Ecumenic au fost adăugate sub forma unui *Synodicon*, nenumerotate. Într-un articol publicat în 1936, Eduard Schwartz³⁴⁸ încerca, printr-o elaborată arheologie textuală, să ofere mai multe detalii despre colecția uitată a canoanelor folosite la Sinodul de la Calcedon. Acesta susținea că la mijlocul secolului al IV-lea, între 360 și 376, o colecție de canoane ale sinoadelor locale a fost acceptată în Antiohia. Această teză a fost ulterior acceptată de către cercetători³⁴⁹. Ideea lui Schwartz este preluată de Aram Mardirossian și dezvoltată într-o carte recentă, unde demonstrează că acea *Colecție canonică Antiohiană*, după cum a numit-o Schwartz, în care sunt încadrate ulterior și Canoanele Apostolice, este „o compilație de luptă” care a fost, cel mai probabil, alcătuită la Antiohia de semiarianul Euzoios, pentru a servi pe plan politic și juridic ca armă împotriva a cinci curente doctrinare și pentru a impune controlul ierarhiei episcopale mitropolitane atât asupra Bisericii, cât și asupra mișcărilor ascetice rigorigiste³⁵⁰. Acesta accentuează și mai mult rolul lui Euzoios în compilarea acestei colecții, dar și aspectul dogmatic și politic al ei. Ceea ce se poate presupune este faptul că acest corpus antiohian conținea canoanele sinoadelor din Ancira, Neocezareea, Gangra, Antiohia și, probabil, Laodiceea. În anul 379, prin victoria episcopilor niceeni, Meletie al Antiohiei, fiind repus în scaun, adoptă acest corpus la care adaugă la început canoanele

³⁴⁷ E. SCHWARTZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, t. II, vol. I, part. III, p. 95.

³⁴⁸ E. SCHWARTZ, „Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche”, în: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kan. Abt.*, XXV (1936), pp. 1-114.

³⁴⁹ P. L'HUILLIER, „Origines et développement de l'ancienne collection canonique grecque”, în: *Messenger de l'Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale*, 24/1976, pp. 53-65.

³⁵⁰ Aram MARDIROSSIAN, *La collection canonique d'Antioche: droit et hérésie à travers le premier recueil de législation ecclésiastique (IVe siècle)*, Paris, 2010, p. 42.

niceene. Această structurare a canoanelor schimbă organizarea cronologică a corpusului, datorită importanței pe care canoanele niceene trebuiau să o dețină pentru acceptarea unei colecții din spațiul semi-arian³⁵¹. Prin urmare, se poate susține că la Sinodul de la Calcedon s-a folosit o colecție care conținea următoarea numerotare: 1-20: cele 20 de canoane de la Niceea; 21-45: cele 25 de canoane de la Ancira; 46-59: cele 14 canoane de la Neocezarea³⁵²; 60-79: cele 20 de canoane de la Gangra; 80-104: cele 25 de canoane de la Antiohia; 105-163: cele 59 de canoane de la Laodicea³⁵³. La sfârșitul acestei colecții, este adăugat *Synodiconul* Sinodului II Ecumenic din Constantinopol. În alte colecții, datorită comasării Canoanelor 4 și 5 Ancira într-un singur canon, avem în total 162 de canoane, plus *synodiconul* constantinopolitan³⁵⁴, iar în alte colecții, datorită împărțirii Canonului 13 Neocezarea în două canoane, avem un număr de 164 de canoane, plus *Synodiconul* constantinopolitan împărțit în 4 canoane. Acest sistem este atestat de către patriarhul Efreim al Antiohiei (527-545), într-o scrisoare pe care o va cita ulterior Patriarhul Fotie:

„Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἐπιστολῇ καὶ τὸν κανόνα, ὃς δεῦτερος ἀριθμεῖται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ρν' ἱερωτάτῃ συνόδῳ, αὐτὸς ρξς' εἶναι, οὐκ οἶδ' ὅθεν λαβῶν οὐδὲ τίσιν ἄλλοις συντάκτων, ἀριθμεῖ οὐκ ἐν ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις αὐτοῦ λόγοις τὴν αὐτὴν αὐτῶ τῆς ποσότητος ἀπονέμει χώραν”.

„Însă, în această epistolă și canonul care este numărat ca al doilea de la Preasfântul Sinod al doilea al celor 150 de părinți din Constantinopol este numărat ca al 166-lea, și nu știu de unde l-a luat și dacă este în acord cu alții. Nu numai în această (epistolă), dar și în alte scrieri ale sale desemnează aceeași împărțire pentru el”³⁵⁵.

³⁵¹ D.F. WAGSCHAL, *Law and Legality in the Greek East. The Byzantine Canonical Tradition*, 381-883, pp. 33-34.

³⁵² Canonul 13 a fost divizat în două canoane, de unde ulterior sinodul de la Neocezarea numără 15 canoane – P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 209.

³⁵³ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 211.

³⁵⁴ Traducerea latină a Sf. Dionisie Exiguul și traducerea siriacă au acest tip de numerotare – P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 212. De asemenea, Severus al Antiohiei (465-538) citează Can. 6 și 12 de la Antiohia drept 84 și 90, Can. 3 și 9 ca 81 și 87; Canoanele 4 și 7 Laodicea ca 107 și 110 și Canoanele 32 și 33 ca 135 și 136 – E. SCHWARTZ, „Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche”, p. 2.

³⁵⁵ PHOTIUS, „Codex 228”, în *Bibliothèque*, t. IV: *Codices 223-229*, Les Belles Lettres, Paris, 1965, p. 116.

Faptul că Patriarhul Fotie nu avea niciun indiciu despre modalitatea de numerotare continuă a canoanelor arată că respectiva colecție și numerotare au fost înlocuite de alte modalități de aranjare a textelor canonice în colecțiile din secolul al VI-lea, lăsând urme doar în tradiția manuscriselor. Din această cauză, canoniștii bizantini tratează Canonul 1 al Sinodului de la Calcedon ca pe o simplă confirmare de principiu a deciziilor canonice anterioare, fiind, de fapt, o recunoaștere oficială a unei colecții existente³⁵⁶.

Canoanele Sinodului IV Ecumenic pot fi grupate pe mai multe teme – canoane care se referă la: *administrarea bisericească*, la *organizarea bisericească*, la *disciplina bisericească* și la *judicata bisericească*.

Canoanele care se referă la *administrarea bisericească* sunt legate de bunurile și gestionarea lor în cadrul Bisericii. Canoanele 2, 3 și, în special, Canonul 26 impun anumite măsuri prin care să se evite, pe viitor, posibilele acuzații împotriva episcopilor sau anumite abuzuri financiare³⁵⁷ din partea acestora, dar și pentru a scoate gestiunea împovăraătoare a afacerilor bisericești din atribuțiile episcopului și a o conferi unei persoane clericale cu pregătire specială, care să administreze bunurile bisericești sub atenta supraveghere a episcopului³⁵⁸. În acest sens, Părinții sinodali au trimis, în a III-a ședință a Sinodului Ecumenic de la Calcedon, o scrisoare pentru a informa clerul din Alexandria de caterisirea lui Dioscor și pentru a-i îndemna pe Chamosynus, preot și econom al Bisericii din Alexandria, și pe arhidiaconul Euthalius să păzească toate bunurile bisericești până la instalarea unui nou episcop³⁵⁹.

³⁵⁶ Zonaras, în comentariul său la Canonul 1 al Sinodului IV Ecumenic, afirmă că: „Și sinoadele ecumenice și cele locale care au fost înaintea acestui Sfânt Sinod au dat canoane care, pe de o parte, au contribuit la acrivia dogmelor, și pe de alta, au luat în vedere organizarea bisericească și au orânduit bisericile. Astfel, Sfinții Părinți adunați la acest sinod le-au confirmat pe toate acelea prin acest canon și au îndreptățit să fie în vigoare, adică le-au considerat și socotit ca drept”. Balsamon afirmă: „Părinții au îndreptățit (ἐδικαιώσαν), adică au considerat să fie drept, să fie împuternicite canoanele date de către Sfinții Părinți înainte de sinodul patru. Și nu vei spune cum nu a fost amintit canonul sinoadelor locale și ecumenice? Căci prin ratificarea canoanelor date de către Sfinții Părinți la fiecare sinod, până în momentul acela sunt fixate toate regulile tuturor sinoadelor” – Georgios A. RHALLES, Michael POTLES (eds), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, p. 217.

³⁵⁷ Ideea este împărtășită de mai mulți autori: Claudia RAPP, *Holy Bishops in Late Antiquity: The Nature of Christian Leadership in an Age of Transition*, University of California Press, 2005, p. 218; R. PRICE, M. GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon*, vol. 3, p. 48.

³⁵⁸ C. RAPP, *Holy Bishops in Late Antiquity...*, p. 219.

³⁵⁹ R. PRICE, M. GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon*, vol. 2, Liverpool University Press, 2005, p. 113.

Gestionarea bunurilor bisericești pe perioada vacantării scaunului episcopal este normată, mai apoi, prin Canonul 25 al Sinodului IV Ecumenic. În Canonul 26 al Sinodului IV Ecumenic, se menționează necesitatea unui econom pentru gestionarea bunurilor bisericești³⁶⁰. Promulgarea acestui canon a fost urmarea unui eveniment adus la cunoștință Părinților sinodali³⁶¹, canonul folosind expresia „ὡς περιηγήθημεν” („precum am fost informați”)³⁶². Actele sinodului confirmă faptul că pe data de 26 și 27 octombrie din anul 451, în ședințele a IX-a și a X-a, a fost judecat apelul episcopului Ibas de Edessa³⁶³, condamnat la Sinodul din Efes din anul 449³⁶⁴. În ședința a IX-a³⁶⁵, a fost citit documentul care datează din 25 februarie 449³⁶⁶. Această mărturie atestă faptul că, deși în Biserica Antiohiei („κατὰ τὸν τύπον τὸν ἐν τῇ μεγίστῃ Ἀντιοχείων ἐκκλησίᾳ”) exista, înainte de anul 449, modelul de administrare a averilor eclesiale prin economi aleși din rândul clerului, episcopul Ibas de Edessa gestiona abuziv proprietatea Bisericii sale. Actele sinodului de la Efes din 449 evidențiază faptul că acuzația principală adusă lui Ibas de Edessa, după probleme de ordin doctrinar, era cea a administrării defectuoase a averii bisericești³⁶⁷. De asemenea, Ibas a fost condamnat pentru faptul că percepea o anumită remunerație pentru

³⁶⁰ Pentru o analiză în detaliu a acestei slujiri în Biserică, a se vedea: Răzvan PEȘA, „Statutul canonic al economului bisericesc pentru administrarea bunurilor eclesiale”, în George GRIGORIȚĂ (coord.) *Bunurile Bisericii, ieri și azi. Actele Simpozionului internațional de drept bisericesc, Caraiman, 2014*, Ed. Basilica, București, 2016, pp. 411-455.

³⁶¹ George NEDUNGATT, „The Canons of the Ecumenical Councils on Church Property”, în *Laity and Church Temporalities: Appraisal of a Tradition*, Dharmaram Publ., 2000, p. 169.

³⁶² G.W.H. LAMPE, *A Greek Patristic Lexicon*, p. 65.

³⁶³ H.-G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 100.

³⁶⁴ R. PRICE, M. GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon*, vol. 2, p. 258; Edward SCHWARTZ, *Acta conciliorum oecumenicorum*, t. 2, vol. 1, part. 3, p. 366.

³⁶⁵ R. PRICE, M. GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon*, vol. 2, p. 261, n. 7.

³⁶⁶ „În privința venitului bisericesc și a celor achiziționate prin orice fel de mijloc de către preasfânta Biserică, după cum sunt unii mișcați să le ofere, același episcop Ibas a decis prin propria voință să dea ordin ca, pe viitor, bunurile să fie administrate, conform modelului din marea Biserică a Antiohiei, prin economi înaintați de către cuvioșia sa din rândul clerului” – Edward SCHWARTZ, *Acta conciliorum oecumenicorum*, t. 2, vol. 1, part. 3, pp. 374-375.

³⁶⁷ J. FLEMMING, G. HOFFMANN, „Akten der Ephesinischen Synode vom Jahre 449”, în *Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse*, NF 15, Berlin, 1917, p. 23; F. PERRY, *The Second Synod of Ephesus*, Dartford, 1881, p. 62. De asemenea, clericii bisericii au reclamat defectuoasa administrare a bunurilor necesare pentru răscumpărarea celor captivi, apelând la canoanele Bisericii, după cum se afirmă în acuzațiile aduse lui Ibas de Edessa – Cf. F. PERRY, *The Second Synod of Ephesus*, pp. 128-130.

hirotonii³⁶⁸, faptă oprită mai apoi prin Canonul 2 al Sinodului Ecumenic de la Calcedon. De aceea, economul, care trebuie să fi ales din rândul propriului cler („ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου”), este însărcinat să administreze bunurile bisericești cu voia episcopului său³⁶⁹. Conform acestui canon, scopul impunerii unui econom a fost întreit: 1. administrarea averilor să fie transparentă, cu martori, adică să nu fie făcută numai de către episcop³⁷⁰; 2. să nu fie risipite bunurile bisericești; 3. să nu se aducă anumite acuze împotriva preoțimii din cauza unei gestionări defectuoase. Deși se impune un econom pentru administrarea bunurilor, autonomia lui funcțională este relativă, fiind supervizat de către episcop³⁷¹. Canonul 22 interzice înstrăinarea averii ierarhului, iar Canonul 24 interzice secularizarea mănăstirilor.

Canoanele care se referă la *organizarea bisericească* sunt legate de structurarea vieții bisericești și a autorității episcopului. Mai multe canoane ale sinodului (Can. 8, 18 și 21) au avut în vedere consolidarea canonică a puterii episcopale prin integrarea vieții monahale în autoritatea directă a episcopului³⁷². Canoanele 3, 4 și 20 au reprezentat răspunsuri ale sinodului la chestiuni ridicate de către împărat, care a formulat anumite texte, propuse spre dezbateri. Cu toate acestea, forma finală a acestora este cu mult schimbată față de propunerile împăratului. Jurisdicția episcopală este reglementată prin mai multe canoane, avându-se în vedere autoritatea episcopului asupra

³⁶⁸ R. PRICE, M. GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon*, vol. 2, p. 284.

³⁶⁹ În comentariul său la canonul de față, Zonaras precizează: „Canoanele conferă episcopilor puterea de administrare a bunurilor fiecărei episcopii, dar nu doresc să le administreze pe acestea după ei înșiși, fără ca cineva să aibă știință de acestea, nici să fie instituite anumite persoane familiare sau rude, sau economi care să îngrijească bunurile personale, ci să fie propus, de către episcop, un econom din clerul episcopiei, încât bunurile bisericii celui ce administrează după voința episcopului să fie evidente, în orice mod ar spori și ar folosi bunurile bisericești, și ca să nu fie adusă vreo suspiciune împotriva episcopului că ar cheltui bunurile bisericii într-un mod defectuos” – G.A. RHALLIS, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, p. 277.

³⁷⁰ Acest aspect are în vedere expresia latină *unus testis, nullus testis*, și era menit să evite acuzațiile aduse din partea credincioșilor, dar și a necredincioșilor, episcopului, din cauza unei gestionări singulare a averilor bisericești – Dimitrios Moschos, „Τό ἐκκλησιαστικό ἀξίωμα τοῦ Οἰκονόμου: ἐξέλιξη καὶ σχέση μέ τήν ἐπισκοπική ἐξουσία”, în: *Επετηρίς της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, XLII (2007), p. 514.

³⁷¹ Dimitrios Moschos, „Τό ἐκκλησιαστικό ἀξίωμα τοῦ Οἰκονόμου...”, p. 513.

³⁷² Prin aceste canoane se impune autoritatea directă a episcopului asupra vieții monahale și a mănăstirilor, al căror statut canonic nu era până la această dată bine delimitat. Acestea intră în jurisdicția și autoritate episcopului locului, păstrându-și totuși autonomia lor internă.

clericilor (Can. 8, 10, 13, 20) și laicilor (Can. 13). Canonul 19 impune întrunirile sinodale bianuale. Canonul 12 reglementează organizarea mitropolitană, iar Canonul 17, organizarea comunităților enoriale. Canonul 17 reprezintă unul dintre cele mai importante texte care arată legătura dintre parohiile de țară, apărute ca necesitate pastorală, și biserica orașului, prezidată de către episcopul locului, acest canon fiind reînnoit, ulterior, prin Canonul 25 al Sinodului Trulan. În unele ediții, Canonul 17 începe prin „parohiile câmpenești sau rurale din cuprinsul fiecărei eparhii” („τὰς καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους”)³⁷³, iar alte ediții, prin: „parohiile câmpenești sau rurale din cuprinsul fiecărei biserici” („τὰς καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους”)³⁷⁴. Prima variantă trebuie considerată mult mai târzie, din mai multe motive. Termenul ἐπαρχία se referă, în textele canonice, nu la episcopie, ci la organizarea regională, de tip mitropolitan. Canonul 25 Trulan, care reprezintă o reînnoire a celui de la Calcedon, se referă, în toate edițiile³⁷⁵, la „parohiile câmpenești sau rurale din cuprinsul fiecărei biserici” („τὰς καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους”), iar nu din cuprinsul fiecărei eparhii; canoniștii bizantini nu analizează, în interpretarea canonului, și nici nu se referă la sistemul eparhial, înțeles ca sistem mitropolitan actual³⁷⁶, iar introducerea termenului de eparhie în locul celui de biserică denaturează înțelesul principal al

³⁷³ Georgios A. Rhalles, Michael Potles menționează în nota de subsol existența celei de-a doua versiuni textuale – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, p. 258; Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μίας Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν ὀρθόδοξων Ἐκκλησίας: ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες, Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου ὁ Παρνασσός Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Zakynthos, 1864, p. 166.

³⁷⁴ G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, p. 145; P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques*, p. 82; F. LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, p. 93; J.B. PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, p. 528.

³⁷⁵ *Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum*, în Heinz OHME (ed.), *Acta conciliorum oecumenicorum*, Series Secunda, vol. II, Pars 4, Berlin u. Boston, 2013, p. 35; Heinz OHME (ed.), *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, p. 214; G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, p. 246; P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques*, p. 156; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien*, p. 112; G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, p. 360; Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, p. 198.

³⁷⁶ A se vedea comentariile acestora: G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, pp. 259-263.

canonului³⁷⁷. Canonul folosește termenul de παροικία atât pentru comunitățile rurale și câmpenești³⁷⁸, identificabile, în viața actuală a Bisericii, cu comunitățile parohiale de sat și cu filiile aferente aceluși sat, cât și pentru comunitatea orașului condusă de către episcop. Cu toate acestea, nu putem echivala cei doi termeni, deoarece aceștia se referă la structuri administrativ-organizatorice diferite³⁷⁹. Ceea ce Părinții sinodali încearcă să reglementeze este delimitarea teritorială a episcopii, în care trebuie să intre și acele comunități nesupuse niciunei jurisdicții, pentru a suprima posibilele probleme de jurisdicție între două Biserici locale³⁸⁰. Concepția modernă de delimitare geografică și teritorială dintre două episcopii, nu poate fi aplicată în această perioadă de dezvoltare a vieții bisericești³⁸¹. Impunerea principiului de uzucapiune de 30 de ani, preluat din dreptul roman, are în vedere evitarea disensiunilor posibile față de anumite teritorii fără apartenență jurisdicțională. În cazul în care, în timpul celor 30 de ani, există totuși o disensiune în ceea ce privește apartenența acestui teritoriu, rezolvarea chestiunii bisericești se făcea prin apelul la instanțele superioare.

Canoanele care se referă la *disciplina bisericească* tratează probleme legate de conduită a clericilor și a monahilor, atât în cadrul Bisericii, cât și al societății (Can. 2, 3, 5, 7, 16, 18, 23). Un mare număr de canoane reprezintă reglementări de disciplină bisericească pentru

³⁷⁷ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 253.

³⁷⁸ Traducerile latine nu fac diferențierea între: ἀγροικικὰς παροικίας și ἐγχωρίους, traducându-le printr-un singur termen: „rusticas” – P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 252. Totuși, canoniștii bizantini Zonaras, Balsamon și Aristenos fac o diferențiere în privința numărului de locuitori din aceste comunități. În acest sens, Zonaras afirmă: „Se spune că cele câmpenești (ἀγροικικὰς) sunt cele așezate la îndepărtare mare, care au puține persoane care locuiesc în acestea și care sunt numite *monoikia* (μονοικία), iar cele rurale (ἐγχωρίους) sunt cele din vecinătatea câmpurilor agricole și satelor, care au mai mulți locuitori” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, p. 259.

³⁷⁹ Această diferențiere este făcută și de către Zonaras, care afirmă: „Astfel, acest canon stabilește ca parahiile neștrămutate să fie la cei care le dețin, dacă ar fi câmpenești sau rurale, acestea fiind similare deciziei poruncitoare a Sinodului Trei de la Efes. Însă s-a stabilit și acel lucru legat de eparhiile și enoriile mai mari, în care erau hirotoniți episcopi, dar și acest lucru, în legătură cu parahiile, adică cele care ar fi enorii mici și nu numeroase, care se împart în câmpenești și rurale” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, p. 259.

³⁸⁰ N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 2, pp. 234-235.

³⁸¹ J. GAUDEMET, *L'église dans l'empire romain: IVe-Ve siècles*, p. 326.

clerul superior și inferior, dar și pentru laici (Can. 5, 6, 7, 14, 15, 16, 18, 23, 27).

Canoanele care se referă la *judicata bisericească* normează treptele instanțelor disciplinare și dreptul de apel³⁸² (Can. 9, 17) și impun criterii cu privire la acceptarea unor acuzații (Can. 21).

O altă categorie de texte canonice o reprezintă cele extrase din actele sinodului, fiind puse la sfârșitul colecției de 27 de canoane și recepțate ulterior în colecțiile generale de canoane. Cel mai dezbătut dintre acestea este Canonul 28 Calcedon. Pe data de 30 octombrie, la finalul sinodului, s-a discutat despre autoritatea canonică a episcopului Constantinopolului, fapt menționat în *Actio 17*. În această dezbateră, s-a luat în discuție Canonul 3 al Sinodului II Ecumenic și s-au conferit, pe baza acestuia, a obiceiului bisericesc și a organizării imperiului, privilegii egale Constantinopolului, precum Romei. Această decizie a fost semnată de către 185 de episcopi, dar au existat mulți ierarhi care s-au împotrivit. Delegații papali s-au împotrivit acestui text deoarece nu aveau nicio dispoziție din partea papei pentru o asemenea decizie. Această hotărâre a fost votată, având ulterior denumirea de ψῆφος (*vot, decizie*) și a fost inclusă în rândul canoanelor Sinodului IV Ecumenic.

Pe data de 20 octombrie 451, Părinții sinodali au avut în vedere conflictul dintre Fotie de Tyr și Eustatie de Beirut, cel din urmă încălcând drepturile mitropolitane prin hirotonia de episcopi în

³⁸² Pentru dreptul de apel în Biserica primelor veacuri, a se vedea: Hanns Christof BRENECKE, „Il. Rom und der dritte Kanon von Serdika (342)”, în: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 69 (1983), 1, pp.15-45; C.H. TURNER, „The Genuineness of the Sardican Canons”, în: *The Journal of Theological Studies*, 3/1902, pp. 370-397; Peter L'HUILLER, „La législation du concile de Sardique sur le droit d'appel dans la tradition canonique byzantine”, în: *Messenger de l'Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale*, 20/1972, pp. 201-230; Jean-Claude LARCHET, *Biserica Trupul lui Hristos. Relațiile dintre Biserici*, Ed. Sophia, București, 2013, pp. 22-25; C. HOVORUN, „Apostolicity and Right to Appeal”, în T. HAINTHALER, F. MALI, G. EMMENEGGER (eds), *Heiligkeit und Apostolizität der Kirche*, Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien, 2010, pp. 214-245; Laurent CLEENWERCK, *His Broken Body: Understanding and Healing the Schism Between the Roman Catholic and Eastern Orthodox Churches: an Orthodox Perspective*, Euclid University Press, 2007, p. 171; Susan WESSEL, *Leo the Great and the Spiritual Rebuilding of a Universal Rome*, Brill, 2008, p. 294; I. FLOCA, „Canoanele sinodului de la Sardica”, în: *Studii Teologice*, 9-10/1971, p. 721; J.J. TAYLOR, „Eastern appeals to Rome in the early church: a little-known witness”, în: *The Downside Review*, 89 (1971), 295, pp. 142-146; Geoffrey D. DUNN, „The Church of Rome as a Court of Appeal in the Early Fifth Century: The Evidence of Innocent I and the Illyrian Churches”, în: *The Journal of Ecclesiastical History*, 64/2013, pp. 679-699; S. TROÏRSKY, „Les sense des canons 9 et 17 du Concile de Chalcedoine”, în: *Revue du Patriarchat de Moscou*, 2/1961, pp. 57-65; B. ДУПОВ, „Les appels de l'Orient à Rome du concile de Nicée au concile de Chalcedoine”, în: *Istina*, 32/1987, pp. 361-371.

mai multe orașe, bazându-se pe un decret al împăratului Teodosie al II-lea. Cu toate acestea, sinodul a afirmat că toate legile care sunt împotriva canoanelor sunt nule³⁸³. Ca urmare a acestui episod, o constituție a împăraților Valentinian și Marcian, din 12 noiembrie 451, imediat după sinod, anula toate *pragmaticae sanctiones* care erau contrare canoanelor³⁸⁴. Aceste *sanctiones pragmaticae* reprezentau legi date de către împărat pentru un anumit caz particular, pentru anumite persoane sau zone geografice³⁸⁵. În această dezbatere din cadrul sinodului, s-a considerat că reducerea episcopului la treapta de preot este un sacrilegiu și nu poate fi acceptată. Textul deciziei a fost receptat în colecția canonică și reprezintă Canonul 29 al Sinodului de la Calcedon.

După condamnarea lui Dioscor, episcopii egipteni au dorit să rămână în scaunele lor episcopale, fiind obligați de către sinod să îl condamne public și ei pe Dioscor ca eretic, dar și să recunoască normativitatea tomosului papei Leon. Aceștia l-au condamnat pe Dioscor, dar au cerut permisiunea, sub pretextul Canonului 6 Niceea și a obiceiului bisericesc, să ofere un răspuns cu privire la tomosul lui Leon numai după ce va fi ales noul arhiepiscop al Alexandriei. Această permisiune din partea sinodului a fost receptată ca ultim canon al Sinodului de la Calcedon (Can. 30).

În *Synagoga* lui Ioan Scolasticul, sunt receptate primele 27 de canoane stabilite în data de 25 octombrie. Cele 30 de canoane sunt receptate în *Synagma în XIV Titluri*, Canonul 28 purtând denumirea de „Ψήφος” (vot).

³⁸³ P. L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils...*, p. 193.

³⁸⁴ *Codex Iustinianus*, 1.2.12: „Imperatores Valentinianus, Marcianus. Privilegia, quae generalibus constitutionibus universis sacrosanctis ecclesiis orthodoxae religionis retro principes praestiterunt, firma et illibata in perpetuum decernimus custodiri. 1. Omnes sane pragmaticas sanctiones, quae contra canones ecclesiasticos interventu gratiae et ambitionis elicitaе sunt, robore suo et firmitate vacuatas cessare praecipimus” („Decretăm ca privilegiile conferite înainte de către împărați preasfințelor biserici sobornicești de religie ortodoxă prin constituții generale să fie păstrate pentru totdeauna în vigoare și nevătămăte. 1. Într-adevăr, poruncim ca toate sancțiunile pragmatice care, împotriva canoanelor bisericești, sunt printr-o intervenție a unui favor sau a unei ambiții ilicite, să fie lipsite de puterea și tăria lor”) – Traducere proprie după P. KRÜGER, *Corpus iuris civilis*, vol 2: *Codex Iustinianus*, Berlin, 1954, p. 13 [reeditare după ediția din 1892].

³⁸⁵ Wolfgang KAISER, *Authentizität und Geltung spätantiker Kaisergesetze. Studien zu den Sacra privilegia concilii Vizaceni* (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 96), Beck, München, 2007, pp. 120-121, 150-151.

EDIȚII ȘI TRADUCERI

1. Ediții ale textului grecesc:

Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Corpus Christianorum 1, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 138-151; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.), Série 1*, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 66-97; Hamilkar S. ALIVISATOS, *Oi ieroi κανόνες και οί ἐκκλησιαστικοί νόμοι*, Atena, ²1949, pp. 49-60; E. SCHWARTZ, *Acta conciliorum oecumenicorum*, Tomus II Concilium Universale Chalcedonense, Volumen I Acta Graeca, Pars II Actio secunda. Epistularum collectio B. Actiones III-VII, Walter de Gruyter, Berlin et Lipsiae, 1932, pp. 158-163, 354-359 (Can. 1-27), 114 (Can. 30), *Pars III Actiones VIII-XVII. 18-31*, pp. 88-89 (Can. 28), p. 108 (Can. 30); V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titularum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 112-129 [retipărire: Leipzig, 1974]; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 174-195; William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal Church: in Greek and English*, Oxford and London, ³1874, pp. 49-79; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, Sammlung ausgewählter Kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 12, Freiburg im Breisgau, 1896, pp. 89-97; Πηδάλιον της νοητής νηός, της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των ορθοδόξων Εκκλησίας :ήτοι άπαντες οι ιεροί και θείοι κανόνες, Έκ του Τυπογραφείου ό Παρνασσός Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Zakynthos, 1864, pp. 185-211; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 522-536; Georgios A. RHALLES, Michael POTLES (eds), *Σύνταγμα τών θείων και ιερών κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. 216-291 [retipărire: Atena, 1966]; H.T. BRUNS, *Canones apostolorum et conciliorum saeculorum IV, V, VI, VII, pars prior*, Bibliotheca ecclesiastica 1, Berlin, 1839, pp. 25-33 [retipărire: Torino, 1959]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 152-253 [retipărire: Moscova, 2000].

2. Traduceri:

LIMBI CLASICE:

Georgiană: E. GABIDZASVILI, *Didi Sdzuliskanoni*, Tbilissi, 1975, pp. 269-277.

Latină: Adolf STREWE, *Die Canonessammlung des Dionysius Exiguus in der ersten Redaktion*, Walter de Gruyter, Berlin, 1931, pp. 98-105; E. SCHWARTZ, *Acta conciliorum oecumenicorum*, Tomus II Concilium Universale Chalcedonense, Volumen II Versiones particulares, Pars II Rerum Chalcedonensium collectio Vaticana. Canones et Symbolum, pp. 33-40 (125-132) – Prisca; pp. 54-60 (146-152) – Dionisie Exiguul; pp. 87-92 (179-184) – Hispana; pp. 99-102 (191-194) – Codicele Meermano-Westreeniani; pp. 106-109 (198-201) – Teodosie diaconul; Volumen III Versio antiqua a Rustico correcta, Pars III Actiones VII-XVI. Concilii allocutio ad Marcianum, pp. 92-98 (531-537); Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma 1962, pp. 66-97; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1864, pp. 522-536.

Siriacă: F. SCHULTHESS, *Die syrischen Kanones der Synoden von Nicaea bis Chalkedon neubsteinigen zugehörigen Dokumenten*, Abh. Göttingen, Berlin, 1908, pp. 121-144; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 367, Löwen, 1975, pp. 129-139; A. VÖÖBUS, *The Synodicon in the West Syrian Tradition*, I, în coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 368, Löwen, 1975, pp. 130-138.

Slavă veche: V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 112-129 [retipărire: Leipzig, 1974]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscovia, 1877, pp. 152-253 [retipărire: Moscovia, 2000].

TRADUCERI ÎN LIMBI MODERNE:

Engleză: Richard PRICE, Michael GADDIS, *The Acts of the Council of Chalcedon, translated with introduction and notes*, vol. 3, Liverpool, 2005, pp. 94-103 (can. 1-27), 75-76 (can. 28), vol. 2, p. 180 (can. 29), vol. 2, p. 150 (can. 30); Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils*, St. Vladimir's Seminary Press, 1996, pp. 206-328; Norman P. TANNER, *Decrees of the Ecumenical Councils*, vol. 1, Washington D.C./London, 1990, pp. 87-103; *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians*, Chicago, 1957, pp. 241-278; Henry R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have Received Ecumenical Acceptance*, în coll. *Nicene*

and *Post-Nicene Fathers*, vol. 14, Oxford, New York, 1900, pp. 267-288; G.B. HOWARD, *The Canons of the Primitive Church Together with the Creeds of Nicaea and Constantinople and the Definition of the Faith Set Forth at Chalcedon*, James Parker, London, 1896, pp. 60-71; John FULTON, *Index canonum: the Greek text, an English translation, and a complete digest of the entire code of canon law*, Wells Gardner, London, 1883, pp. 174-195; William H. BRIGHT, James PARKER, *The Definitions of the Catholic faith and canons of discipline of the first four general councils of the Universal Church: in Greek and English*, Oxford and London, 1874, pp. 49-79; William Andrew HAMMOND, *The Definitions of Faith, and Canons of Discipline, of the Six Oecumenical Councils: With the Remaining Canons of the Code of the Universal Church*, Publisher Stanford & Swords, 1843, pp. 90-112.

Franceză: Archim. Grigorios D. PΑΡΑΘΟΜΑS, *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècle). Le texte des Saints Canons ecclésiastiques*, Ed. Epectasis, 2015, pp. 801-829; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 69-97; A.-J. FESTUGIÈRE, *Actes du Concile de Chalcedoine sessions III-VI*, 1983; P.Th. CAMELOT, *Ephèse et Chalcedoine*, Paris, 1962, pp. 228-233; K. HEFFLE, H. LECLERCQ, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, vol. 2.2, Letouzey et Ane, Paris, 1908, pp. 770-818.

Germană: J. WOHLMUTH, *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, vol. I, Paderborn, 1998, pp. 87-103.

Italiană: A. Di BERARDINO, *I canoni dei concili della Chiesa antica, I, I concili greci*, Roma, 2006, pp. 63-90; Giuseppe ALBERIGO, *Decisioni dei Concili Ecumenici*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1978, pp. 165-175.

Neogreacă: Prodromos AKANTHOPOULOS, *Κώδικας ιερών κανόνων και εκκλησιαστικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια)*, Ed. Baniyas, Tesalonic, 2009.

Română: Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, pp. 64-72; Constantin DRON, *Canoanele. Text și interpretare*, vol. 2, București, 1935, pp. 78-97; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici, Nicolae Popovici, vol. I, part. II, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, pp. 185-300; Marius THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. 1, Tipografia „Voința Națională”, București, 1905, pp. 212-249; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sinoadelor Ecumenice”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIV (1900), 5, pp. 433-443; Constantin ERBICEANU, „Canoanele Sinoadelor Ecumenice”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIV (1900), 6, pp. 505-527, XXIV (1900), 7, pp. 629-635; † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu*

Comentare, Tipografia archidieceșană, Sabiiu, 1871, pp. 67-87; *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a Soborniceștii și Apostoliceștii Biserici a Ortodocșilor. Adică toate Sfintele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea*, trad. Mitrop. V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844.

Rusă: Georgij GRABBE, *Kniga Pravil Svjatykh Apostol, Svjatykh Soborov Vselenskich i Pomestnykh i Svjatykh Otec*, Izdanie Bratstva, Montreal, ²1971, pp. 100-114 [retipărire: Moscova, 1911].

Sârbă: Nikodim MILAŠ, *Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima*, vol. 1, Novi Sad, 1895, pp. 329-426, [retipărire: Sibenik- Belgrad, 2004].

3. Bibliografie pentru interpretarea particulară a canoanelor Sinodului IV Ecumenic

Canonul 6 IV Ec.: Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255; Iorgu IVAN, *Demisia din preoție*, Tip. Activitatea Grafică, București, 1937, p. 8; Walter K. HANAK, „Canons 6 and 28 of the Council of Chalcedon and the Episcopacy of Methodios, the Apostle to the Slavs”, în: *Church and society*, 2007, pp. 327-344.

Canoanele 9 IV Ec. și 17 IV Ec.: V.S. TROIŢSKY, „Les sense des canons 9 et 17 du Concile de Chalcedoine”, în: *Revue du Patriarcat de Moscou*, 2/1961, pp. 57-65; V.S. TROIŢKI, „Despre sensul canoanelor 9 și 17 de la Calcedon”, în: *Mitropolia Banatului*, 4-6 /1966, pp. 201-213; B. DUPUY, „Les appels de l’Orient à Rome du concile de Nicée au concile de Chalcedoine”, în: *Istina*, 32/1987, pp. 361-371; Job GETCHA, „Le droit d’appel au Patriarche de Constantinople au sein de l’église orthodoxe. La pensée de A. Kartachev et sa répercussion dans les oeuvres des théologiens orthodoxes contemporains”, în: *L’année canonique*, 46/2004, pp. 169-183; Grigorios D. PAPATHOMAS, „Le droit d’appel (ekkliton) au sein de l’Église orthodoxe”, în: *L’Année canonique*, 48/2006, pp. 219-233.

Canonul 10 IV Ec.: Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255.

Canonul 12 IV Ec.: Evangelos K. CHRYSOS, „Zur Entstehung der Institution der autokephalen Erzbistümer”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 62/1969-1970, pp. 263-286.

Canonul 14 IV Ec.: Vezi can. 72 Trulan.

Canonul 15 IV Ec.: Vezi can. 19 I Ec.

Canonul 16 IV Ec.: Iorgu IVAN, *Demisia din preoție*, Tip. Activitatea Grafică, București, 1937, p. 8; Elizabeth A. CLARK, „The celibate bridegroom and his virginal brides: metaphor and the marriage of Jesus in early Christian ascetic exegesis”, în: *Church History*, 77 (2008), 1, pp. 1-25.

Canonul 25 IV Ec.: Irimie MARGA, „The Jurisdictional Principle in the Orthodox Church”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Sibiu*, 2011-2012, pp. 229-255.

Canonul 27 IV Ec.: Cristian-Vasile PETCU, „Current Issues Facing the Orthodox Family: Divorce and Mixed Marriages”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2012, p. 101.

Canonul 28 IV Ec.: Anargyros ANAPLIOTIS, „Der Kanon 28 von Chalcedon: Ein kirchenrechtlicher Zankapfel der interorthodoxen und ökumenischen Beziehungen (auch in Westeuropa)”, în: *Una Sancta*, 63/2008, pp. 194-206; Evangelos K. CHRYSOS, „Der sog. 28. Kanon von Chalkedon in der Collectio Prisca”, în: *Annuario Historiae Conciliorum*, 7/1975, pp. 109-117; V. MONACHINO, *Il canone 28 di Chalcedonia. Genesi storica*, Japadre, L'Aquila, 1979, p. 127; V. MONACHINO, „Genesi storica del canone 28 di Chalcedonia”, în: *Gregorianum*, 33/1952, pp. 261-291; Peter L'HUILLIER, *The Church of the Ancient Councils*, St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY, 1996, pp. 267-296; Vladislav CYPIN, „Die Diaspora”, în: *Kanon*, XXII (2012), pp. 85-86; Ioannis ZIZIOULAS, „Diaspora: Facing a Canonical Anomaly”, în: *Kanon*, XXII (2012), pp. 2-3, 10; „How Did Pope Leo and His Successors Deal with the 28th Canon of the Council of Chalcedon?”, în: *The Catholic Layman*, 7 (1858), 77, pp. 50-52; MAXIMOS METROPOLITES SARDES, „Kanon 28 Chalcedon”, în MAXIMOS, METROPOLITES SARDES, *Das ökumenische Patriarchat in der orthodoxen Kirche*, Herder, 1980, pp. 267-279; Martin WALLRAFF, „Das Konzil von Chalkedon in der Darstellung des Liberatus von Karthago (Breviarium 11-14)”, în: *Zeitschrift für Antikes Christentum*, 14 (2010), 1, pp. 60-73; André de HALLEUX, „Le décret chalcédonien sur les prerogatives de la Nouvelle Rome”, în: *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 64/1988, pp. 288-323; Emil HERMAN, „Chalkedon und die Ausgestaltung des konstantinopolitanischen Primats”, în A. GRILLMEIER, H. BACHT, *Das Konzil von Chalkedon*, vol. 2, Würzburg, 1954, pp. 459-90; A. WUYTS, „Le 28me canon de Chalcedoine et le fondement du Primat Romain”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 17/1951, pp. 265-282; Ivan ŽUŽEK, „Canons Concerning the Authority of Patriarchs over the Faithful of their Own Rite Who Live Outside the Limits of Patriarchal Territory”, în: *Nuntia*, 6/1978, pp. 3-33; Richard POTZ, „Lokalkirche, kanonisches Territorium und Diaspora”, în: *Kanon*, XXII

(2012), pp. 22-23; P. VISCUSO, *Orthodox Canon Law. A Casebook for Study*, Berkeley, 2006, p. 136; Francis DVORNIK, *Byzance et la primauté romain*, Paris, 1958; T.O. MARTIN, „The twenty-eighth Canon of Chalcedon, a Background Note”, în A. GRILLMAIER, H. BACHT, *Das Konzil von Chalcedon*, vol. 2, Würzburg, 1953, pp. 433-458; Anton MICHEL, „Der Kampf um das politische oder petrinische Prinzip der Kirchenführung”, în A. GRILLMAIER, H. BACHT, *Das Konzil von Chalcedon*, vol. 2, Würzburg, 1953, pp. 491-562; Joseph E. OLŠR, Joseph GILL, „The Twenty-eighth Canon of Chalcedon in Dispute Between Constantinople and Moscow”, în A. GRILLMAIER, H. BACHT, *Das Konzil von Chalcedon*, vol. 3, Würzburg, 1953, pp. 765-83; METROPOLITAN MAXIMOS OF SARDES, *The Oecumenical Patriarchate in the Orthodox Church: A Study in the History and Canons of the Church*, Tesalonic, 1976, pp. 132-233; Brian E. DALEY, „Position and Patronage in the Early Church: The Original Meaning of «Primacy of Honor»”, în: *Journal of Theological Studies*, 44/1993, pp. 529-53; Patricia KARLIN-HAYTER, „Activity of the Bishop of Constantinople Outside his Paroikia between 381 and 451”, în *Kathegetria: Essays Presented to Joan Hussey*, Camberley, Surrey: Porphyrogenitus, 1988, pp. 179-210; Patrick GRANFIELD, *The Limits of the Papacy*, Crossroads, New York, 1990; Klaus SCHATZ, *Papal Primacy: From Its Origins to the Present*, Collegeville, MN: Liturgical Press, 1996; Joseph Kardinal RATZINGER, *Theologische Prinzipienlehre: Bausteine zur Fundamentaltheologie*, E. Wewel, München, 1982; Deno John GEANAKOPOLOS, *Constantinople and the West: Essays on the Late Byzantine (Palaeologan) and Italian Renaissances and the Byzantine and Roman Churches*, Verlag Univ of Wisconsin Press, 1989, p. 170; P. L'HUILLIER, „Le décret du concile de Chalcedoine sur les prérogatives du siège de la très sainte église de Constantinople”, în: *Messenger de l'Exarchat du Patriarchat russe en Europe Occidentale*, 27/1979, pp. 33-69; Evangelos K. CHRYSOS, „Zur Entstehung der Institution der autokephalen Erzbistümer”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 62/1969-1970, pp. 263-286; Matthew J. PEREIRA, „Alexandria. Patriarchate of Alexandria”, în John MCGUCKIN, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, John Wiley & Sons, 2010, pp. 16-25; Frederick LAURITZEN, „Il primato del sinodo: due trattati bizantini sul canone 28 di Calcedonia”, în: *Cristianesimo nella Storia*, 33/2012, pp. 1-12; André de HALLEUX, „Le vingthuitième canon de Chalcedoine”, în: *Studia Patristica*, XIX (1989), Leuven, p. 28; André de HALLEUX, „Les deux Rome dans la définition de Chalcedoine sur les prérogatives du siège de Constantinople”, în *Mémorial Mgr Maxime De Sardes*, Chambésy-Genève, 1989, pp. 89-104; J. MARINA, „Valabilitatea actuală a canonului 28 al Sinodului al IV-lea ecumenic de la Calcedon”, în:

Orthodoxia, 3/1951, pp. 173-187; P. L'HUILLIER, „Un aspect estompé du 28e canon de Chalcedoine”, în: *Revue de Droit Canonique*, 29/1979, pp. 12-22; Georges H. RUYSSSEN S.J., „Una Rivisitazione Del XXVIII Canone Del Concilio Di Chalcedonia (451)”, în: *Iura Orientalia*, IX (2013), pp. 146-179; V. MONACHINO, *Le origini del patriarcato di Costantinopoli e il canone 28 di Chalcedonia*, Geneva, 1998; V. MONACHINO, „Il canone 28° di Chalcedonia e S. Leone Magno”, în: *Gregorianum*, 33/1952, pp. 558-562; Adhémar d'ALÈS, „Le 28e Canon de Chalcedoine dans la tradition de l'Eglise serbe”, în: *Recherches de Science Religieuse*, 12/1922, pp. 87-89; R. SOUARN, „Le 28e canon de Chalcedoine”, în: *Echos d'Orient*, 1/1897, pp. 19-22, 55-58; A. WUYTS, „Le 28e canon de Chalcedoine et le fondement du primat romain”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 17/1951, pp. 265-282; T.O. MARTIN, „The Twenty-Eight Canon of Chalcedon. A Background Note”, în A. GRILLMEIER, A. BACHT (eds), *Das Konzil von Chalcedon. Geschichte und Gegenwart*, Würzburg, 1953, pp. 433-458; J.H. ERICKSON, „El canon 28 de Chalcedonia: su permanente significado para el debate sobre el primado en la Iglesia”, în J.R. VILLAR (ed.), *Iglesia, ministerio episcopal y ministerio petrino*, Madrid, 2004, pp. 241-260; R.J. MATTHEWS, „A commentary on canon XXVIII of the Council of Chalcedon”, în: *Prudentia*, 16/1984, pp. 109-120; Hermes KREILKAMP, „Rome and Constantinople in the Fifth Century – A Study in the Relationships of Patriarchal Churches”, în: *Jurist*, 31/1971, pp. 319-331; GENNADIOS, METROPOLITAN OF SASSIMA, „The Canonical Status of the Ecumenical Patriarch in the Canonical Order of the Orthodox Churches: Nature and Extension of its Authority”, în: *Folia Canonica*, 5/2002, pp. 267-278; M. TELEA, „Constituirea sistemului patriarhal în Bizanț și creșterea prestigiului Patriarhiei constantinopolitane”, în: *Altarul Reîntregirii*, 11 (2006), 2, pp. 43-57; Franz ARNOLD, „Das Konzil von Chalcedon (451) und der Primat des Papstes”, în: *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 3/1952, pp. 86-89; André de HALLEUX, „Les deux Rome dans la définition de Chalcedoine sur les prérogatives du siège de Constantinople”, în André de HALLEUX, *Patrologie et oecuménisme*, Peeters, Leuven, 1990, pp. 504-519; E. STEIN, „Le développement du pouvoir patriarcal du siège de Constantinople jusqu'au Concile de Chalcedoine”, în: *Le Monde slave*, 3/1926, pp. 80-108; Susan WESSEL, *Leo the Great and the Spiritual Rebuilding of a Universal Rome*, Brill, 2008, pp. 297-307; „The Leadership of the Ecumenical Patriarchate and The Significance of Canon 28 of Chalcedon”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 54 (2009), 1-4, pp. 254-267; „The Leadership of the Ecumenical Patriarchate and the Significance of Canon 28 of Chalcedon”, în: *Greek*

Orthodox Theological Review, 56 (2011), 1-4, pp. 399-412; „The leadership of the Ecumenical Patriarchate and the significance of canon 28 of Chalcedon”, în *In Servant of the gospel*, Brookline, 2011, pp. 261-271; Rev. John H. ERICKSON, „Chalcedon Canon 28: Yesterday and Today”, accesibil la adresa: <https://www.svots.edu/content/chalcedon-canon-28-yesterday-and-today>; George C. MICHALOPULOS, „Canon 28 and Eastern Papalism: Cause or Effect?”, accesibil la adresa: <http://www.aoiusa.org/canon-28-and-eastern-papalism-cause-or-effect/>; R. JANIN, „Formation du patriarcat de Constantinople”, în: *Echos d'Orient*, 13/1910, pp. 135-140; Grigorios D. PAPATHOMAS, „Les différentes modalités canoniques d'exercice de la juridiction du Patriarcat œcuménique de Constantinople”, în: *Istina*, 40 (1995), 4, pp. 369-385; Hans Georg BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, pp. 30-32; Michel STAVROU, „Le dialogue théologique de l'Orthodoxie avec Rome sur la primauté universelle”, în Sorin SELARU, Patriciu VLAICU, *La primauté et les Primats*, Cerf, Paris, 2015, pp. 45-54; André DE HALLEUX, „Le décret chalcédonien sur les prérogatives de la Nouvelle Rome”, în: *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 64/1988, pp. 288-323; Lewis PATSAVOS, „The primacy of the See of Constantinople in theory and practice”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 37/1992, p. 233; Walter K. HANAK, „Canons 6 and 28 of the Council of Chalcedon and the Episcopacy of Methodios, the Apostle to the Slavs”, în: *Church and society*, 2007, pp. 327-344.

CANOANELE SINODULUI IV ECUMENIC

Canonul 1 Sinodul IV Ecumenic

α'. Τοὺς παρὰ τῶν ἀγίων Πατέρων καθ' ἑκάστην σύνοδον ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντας κανόνας κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν.

1. Am hotărât că este drept să rămână în vigoare canoanele promulgate de către Sfinții Părinți la fiecare sinod de până acum.

Concordanță: Can. 2 Trulan; 1 VII Ec.

Canonul 2 Sinodul IV Ecumenic

β'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσοι ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεῖς, κινδυνεύετω περὶ τὸν οἰκείον βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος, μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας, ἢ προβολῆς· ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, οὐπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικός εἶη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω.

2. Dacă un episcop ar face o hirotonie pentru bani și ar pune spre vânzare harul care nu se vinde și ar hirotoni pentru bani un episcop, un horepiscop, un preot, un diacon sau pe altcineva dintre cei care se numără în cler, sau ar numi pentru bani un iconom sau un avocat bisericesc³⁸⁶,

³⁸⁶ Termenul ἐκδικος desemnează un *avocat* sau *reprezentant legal*. Etimologic termenul ἐκδικος (ὁ ἐκ, ἔξω, δίκης ὦν) înseamnă „cel ce este contra sau contrar legii”. Prin asimilare cu verbul ἐκδικάζω (*a decide un proces legal, a apăra, a răzbuna o cauză*), termenul ἐκδικος înseamnă „apărător, răzbunător al cauzei sau al drepturilor”. Începând cu secolul al II-lea î.Hr., termenul a fost folosit pentru a desemna un *avocat* sau un *reprezentant legal*. Ecdicul era un apărător bisericesc, consultant sau sfătuitor juridic al episcopului. Marea lor majoritate provenea din rândul preoților, dar sunt atestați și diaconi sau laici ca deținând această titulatură. Condiția de asumare a acestei titulaturi era dată de necesitatea pregătirii lor juridice ca avocați, deoarece aceștia reprezentau Biserica în procesele cu Statul. De asemenea, erau implicați în judecățile bisericești ale clerului și laicului, în cazuri matrimoniale, reprezentau legal văduvele și orfanii în caz de necesitate. Dezvoltarea

sau un păzitor³⁸⁷, sau pe oricine altcineva din canon, din dorința proprie de câștiguri rușinoase, cel care a fost găsit vinovat că a înfăptuit acest lucru își periclitează propria sa treaptă. Iar cel hirotonit să nu beneficieze de nimic dintr-o hirotonie sau numire cumpărată, ci să fie străin de vrednicia sau de îndeletnicirea pe care a obținut-o prin bani. Iar dacă cineva ar fi descoperit că mijlocește pentru asemenea câștiguri rușinoase și nelegiuite, și acesta, dacă va fi cleric, să decadă din propria treaptă, iar dacă va fi laic sau monah³⁸⁸, să fie anatematizat.

Concordanță: Can. 29, 30 Ap.; 22, 23 Trulan; 3, 4, 5, 19 VII Ec.; 12 Laod.;

95 Vasile; Ghenadie, Tarasie

Canonul 3 Sinodul IV Ecumenic

γ'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατειλεγμένων τινές, δι' αἰσχροκέρδειαν, ἀλλοτρίων κτημάτων γίνονται μισθωτοί, καὶ πράγματα κοσμικά ἐργολαβοῦσι, τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ λειτουργίας καταραθυμοῦντες, τοὺς δὲ τῶν κοσμικῶν

---

acestui oficiu în Biserică a dus la apariția, începând cu a doua jumătate a secolului al VII-lea, a unui *protekdikos*, care prezida acel tribunal al avocaților sau defensorilor bisericesti – R.J. MACRIDES, „Protekdikos”, în: *Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. III, pp. 1742-1743; G.W.H. LAMPE, *A Greek Patristic Lexicon*, pp. 427.

³⁸⁷ Termenul *παρομονάριος* (lat. *mansionarius*) desemnează un paznic sau administrator al unui imobil. Paramonarul sau prosmonarul era paznicul bisericii, fiind responsabil cu paza imobilului și pe timpul nopții, rămânând în biserică și noaptea – Paul MAGDALINO, „Prosmonarios”, în: *Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. III, pp. 1787.

³⁸⁸ În limba română, pentru desemnarea acestei stări bisericești, sunt folosiți doi termeni sinonimi: *monah* și *călugăr*. Termenul *monah* provine de la grecescul *μοναχός* (*singur, solitar*), arătând că forma inițială de viețuire a acestor persoane era cea solitară, de retragere – P. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, p. 711. Încă din a doua jumătate a secolului al III-lea, termenul *μοναχός* a fost folosit pentru acele persoane care practicau anahoreza (*ἀναχώρησις*) sau retragerea din lume, fiind un termen necunoscut pentru limba greacă clasică – Gerhard MÜLLER, Gerhard KRAUSE, *Theologische Realenzyklopädie*, vol. 23, Berlin, 1994, p. 152. În primele două secole creștine, *μοναχός* era folosit pentru a desemna o persoană necăsătorită, traducerea grecească a textului biblic din *Facerea* (2, 18), realizată de către Simachus, folosind pentru Adam, înainte de crearea Evei, termenul *μοναχός*. Ulterior, prin practica monahală, prin textele canonice și prin legislația de stat, forma strict solitară de viețuire a fost înlocuită cu viața de obște și cu integrarea obligatorie a monahilor într-o mănăstire. Cel de-al doilea termen, *călugăr*, își are etimologia de la grecescul *καλόγηρος* (*καλός* – *frumos, bun* și *γηρας* – *vârstă înaintată, bătrânețe*), și poate fi tradus ca: „bătrân bun, îmbunătățit, frumos”, fiind folosit deja la începutul secolului al V-lea de către Paladius, în *Istoria lausiacă* (419-420), ca termen tehnic pentru a-i desemna pe monahii cu experiență și o vârstă mai înaintată – PALADIE, *Istoria Lausiacă*, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, pp. 44, 78. De aceea, nu toți monahii erau considerați călugări, ci numai cei cu o experiență duhovnicească bogată și cu o vârstă înaintată.

ὑποτρέχοντες οἴκους, καὶ οὐσιῶν χειρισμοὺς ἀναδεχόμενοι διὰ φιλαργυρίαν. Ὄρισε τοίνυν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, μηδένα τοῦ λοιποῦ, μὴ ἐπίσκοπον, μὴ κληρικόν, μὴ μονάζοντα, ἢ μισθοῦσθαι κτήματα, ἢ πραγμάτων ἐπεισάγειν ἑαυτὸν κοσμικαῖς διοικήσεσι· πλὴν εἰ μήπου ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπήν· ἢ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέψοι φροντίζειν πραγμάτων, ἢ ὀρφανῶν, ἢ χηρῶν ἀπρονοήτων, καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθείας, διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Εἰ δέ τις παραβαίνων τὰ ὠρισμένα τοῦ λοιποῦ ἐπιχειρήσῃ, ὁ τοιοῦτος ἐκκλησιαστικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίοις.

3. A ajuns la [cunoștința] Sfântului Sinod că unii dintre cei înscriși în cler au devenit, din cauza dorinței rușinoase de câștig, arendași ai averilor altora și se preocupă cu activități lumești, neglijând, pe de-o parte, slujirea lui Dumnezeu și frecventând, pe de alta, casele celor din lume, asumându-și, din iubire de arginți, administrările averilor. De aceea, Sfântul și Marele Sinod a decis ca, în viitor, niciun episcop, cleric sau monah să nu fie arendaș al unor averi sau să-și ia asupra lui însuși administrări lumești ale bunurilor, doar dacă ar fi desemnat cumva prin lege pentru tutelarea obligatorie a minorilor sau dacă episcopul cetății l-ar încredința, cu frică de Dumnezeu, să preia grija bunurilor bisericesti sau a orfanilor, a văduvelor neîngrijite și a persoanelor care au nevoie în mod deosebit de ajutorul bisericesc. Iar dacă cineva, pe viitor, va încerca să încalce cele ce s-au hotărât, unul ca acesta să fie supus pedepselor bisericești.

Concordanță: Can. 6, 81, 83 Ap.; 7 IV Ec.; 10 VII Ec.; 11 I-II; 16 Cart.

Canonul 4 Sinodul IV Ecumenic

δ'. Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς τὸν μονήρη μετιόντες βίον, τῆς προσηκούσης ἀξιούσθωσαν τιμῆς. Ἐπειδὴ δέ τινες τῷ μοναχικῷ κεχηρημένοι προσχήματι, τὰς τε ἐκκλησίας, καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράσσουσι πράγματα, περιιόντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μοναστήρια ἑαυτοῖς συνιστᾶν ἐπιτηδεύοντες, ἔδοξε, μηδένα μὲν μηδαμοῦ οικοδομεῖν, μηδὲ συνιστᾶν μοναστήριον, ἢ εὐκτήριον οἶκον, παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου· τοὺς δὲ καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν, μονάζοντας, ὑποτετάχθαι τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι, καὶ προσέχειν μόνῃ τῇ νηστεία, καὶ τῇ προσευχῇ, ἐν οἷς τόποις ἀπειτάξαντο,

προσκαρτεροῦντες· μήτε δὲ ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν, ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπάνοντας τὰ ἴδια μοναστήρια, εἰ μήποτε ἄρα ἐπιτραπείεν διὰ χρείαν ἀναγκαίαν ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου· μηδένα δὲ προσδέχεσθαι ἐν τοῖς μοναστηρίοις δοῦλον ἐπὶ τῷ μονάσαι, παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου δεσπότη· τὸν δὲ παραβαίνοντα τοῦτον ἡμῶν τὸν ὄρον, ὠρίσαμεν ἀκοινωνήτον εἶναι, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημηῖται. Τὸν μὲν τοι ἐπίσκοπον τῆς πόλεως, χρῆ τὴν δέουσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῶν μοναστηρίων.

4. Cei care urmează în chip adevărat și desăvârșit viața monahală³⁸⁹ să fie considerați demni de cinstea cuvenită³⁹⁰. Dar, de vreme ce unii, folosindu-se de ținuta monahală, tulbură și bisericele, și chestiunile publice, preumblându-se în chip indiferent prin cetăți și urmărind chiar să întemeieze mănăstiri pentru ei înșiși, s-a decis ca nimeni să nu construiască sau să întemeieze undeva vreo mănăstire sau vreo casă de

³⁸⁹ Considerat la momentul apariției drept o mișcare laică, începând cu secolul al IV-lea, dar mai ales în secolul al V-lea, monahismul este perceput ca o realitate diferită și monahii sunt recunoscuți de către legislația sinodală și imperială ca element constitutiv distinct al Bisericii, alături de clerici și laici. Însă această recunoaștere a dus la instituționalizarea canonică a organizării monahismului, mai ales prin hotărârile Sinodului Ecumenic de la Calcedon, din anul 451, care, prin Canonul 4, integrează definitiv mănăstirile în jurisdicția autorității bisericești a episcopului eparhial și subordonează monahismul episcopilor. Acest canon a fost receptat ulterior de către legislația bizantină, care, prin Novela 67 și 138, accentuează faptul că mănăstirile sunt în strânsă dependență jurisdicțională de episcopul eparhiei. Aceeași prevedere este redată și în primul canon al Sinodului de la Constantinopol din 861 (Proto-deutera), care impune ca mănăstirile să fie construite doar cu acordul și binecuvântarea prealabilă a episcopului eparhial, iar întregul inventar mănăstiresc să fie trecut în arhiva eparhială.

³⁹⁰ Originile monahismului creștin trebuie căutate în secolul al III-lea și al IV-lea în Egipt, Siria și Capadocia, zone unde viața monahală a cunoscut mai multe forme de manifestare și o înflorire extraordinară, mai ales prin sfinți, precum: Pavel Tebeul (+340), Pahomie cel Mare (+348), Antonie cel Mare (+356), Vasile cel Mare (+379), Macarie Egipteanul (+390), iar în al doilea mileniu creștin, un rol important în înțelegerea vieții monahale ortodoxe l-au avut comunitățile de la Sfântul Munte Athos. Monahismul a cunoscut, încă de la apariția sa, mai multe moduri de organizare: a. *anahoretic sau eremitic*, monahii locuind singuri în locuri izolate; b. *cenobitic*, caracterizat prin viața în comun (κοινός βίος) sau de obște, într-o comunitate monahală, numită chinovie (κοινόβιον); c. *lavră sau chilie* (λαύρα sau κελλίον), organizare în care monahii trăiau separat în chilii proprii, dar se adunau pentru serviciul liturgic comun; d. *idioritmice*, organizare în care călugării duc o viață liberă, cu avere personală, din care o parte o puneau la dispoziția mănăstirii, iar o parte era folosită pentru existența proprie, cu gospodăria proprie așezate în preajma bisericii mănăstirii, dar în afara incintei acesteia; e. *călugări itineranți*, care ulterior au fost interziși de către legislația canonică, fiind obligați să se stabilească într-o mănăstire. Organizarea cenobitică s-a impus în decursul timpului datorită susținerii și consacării ei de către Sf. Vasile cel Mare, dar și prin faptul că a fost impusă chiar de către legislația bizantină (Novela 123, cap. 36).

rugăciune, contrar voinței episcopului orașului. Iar monahii din fiecare oraș și ținut să se supună episcopului, să îmbrățișeze liniștirea și să se dedice numai postului și rugăciunii, stăruind în locurile unde au fost rânduți. Însă să nu producă vreun deranj nici chestiunilor bisericești și nici celor lumești și nici să nu fie părtași la acestea, părăsindu-și mănăstirile lor, doar dacă nu cumva li s-ar încredința aceasta de către episcopul orașului, din pricina unei necesități indispensabile. Însă niciun sclav să nu fie acceptat în mănăstiri, ca monah, contrar voinței stăpânului său. Am hotărât însă ca cel care încalcă această decizie a noastră să fie excomunicat, ca să nu fie hulit numele lui Dumnezeu. De asemenea, episcopul orașului trebuie să exercite purtarea de grijă necesară mănăstirilor.

Concordanță: Can. 82 Ap.; 24 IV Ec.; 17, 21 VII Ec.; 1 I-II; 3 Gangra; 64, 82 Cart.; 40, 42 Vasile

Canonul 5 Sinodul IV Ecumenic

ε'. Περί τῶν μεταβαινόντων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων τεθέντας κανόνες παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἔχειν τὴν ἰσχύν.

5. În privința episcopilor sau a clericilor care se mută dintr-un oraș într-alt oraș, s-a decis să rămână în vigoare canoanele stabilite de către Sfinții Părinți în legătură cu aceștia.

Concordanță: Can. 14, 15 Ap.; 15, 16 I Ec.; 17 Trulan; 3, 16, 21 Ant.; 1, 2, 15, 16, 19 Sard.; 48, 54, 90 Cart.

Canonul 6 Sinodul IV Ecumenic

ς'. Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὄλως τινὰ τῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τάγματι εἰ μὴ εἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως, ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ, ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο. Τοὺς δὲ ἀπολύτως χειροτονούμενους, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἄκυρον ἔχειν τὴν τοιαύτην χειροθεσίαν, καὶ μηδαμοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἐφ' ὕβρει τοῦ χειροτονήσαντος.

6. Nimeni să nu fie hirotonit fără specificare³⁹¹, nici preot, nici diacon și nici orice altceva din tagma bisericească, dacă cel hirotonit

³⁹¹ Adverbul ἀπολελυμένως poate fi tradus prin: „în chip absolut, liber, fără specificare” și se referă la hirotonia făcută în chip absolut fără specificarea destinației unde persoana respectivă este hirotonită, neavând astfel un teritoriu canonic de misiune pastorală.

πράγμασι. Τοὺς δέ γε τολμῶντας, μετὰ τὸν ὄρον τῆς μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου, πράττειν τι τῶν νῦν ἀπηγορευμένων, ὤρισεν ἡ ἅγια σύνοδος ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ.

10. Nu este permis ca un cleric să fie înregistrat simultan în bisericile a două orașe, adică și în cea în care a fost hirotonit la început, și în cea în care, fiind, fără îndoială, de rang mai mare, a fugit din dorință de slavă deșartă. Iar cei care fac acest lucru să fie repuși în propria biserică, adică în cea în care au fost hirotoniți de la început, și să slujească numai acolo. Dar dacă totuși cineva a fost transferat deja dintr-o biserică în alta, atunci acela nu va lua parte cu nimic la treburile primei biserici și, desigur, nici la cele ale altarelor martirilor, adăposturilor pentru săraci, caselor de oaspeți din subordinea acesteia. Iar cei care, după decizia acestui Mare Sinod Ecumenic, ar îndrăzni să facă cel puțin ceva din cele care sunt interzise acum, Sfântul Sinod a hotărât ca aceștia să fie depuși din propria treaptă.

Concordanță: Can. 15 Ap.; 15, 16, I Ec.; 5, 20 IV Ec.; 17, 18 Trulan, 15 VII Ec.; 3 Ant.; 15, 16 Sard.; 54, 90 Cart.

Canonul 11 Sinodul IV Ecumenic

ια'. Πάντας τοὺς πένητας καὶ δεομένους ἐπικουρίας, μετὰ δοκιμασίας ἐπιστολίοις, εἴτουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις, ὀδεύειν ὠρίσαμεν, καὶ μὴ συστατικοῖς· διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προσήκειν τοῖς οὖσιν ἐν ὑπολήψει μόνοις παρέχεσθαι προσώποις.

11. Am hotărât ca toți săracii și cei care au nevoie de ajutor să călătorească, după examinare, cu scrisori și adică numai cu scrisori bisericesti de pace, și nu cu scrisori de recomandare, deoarece se cuvine ca cele de recomandare să fie oferite numai persoanelor care sunt sub vreo suspiciune.

Concordanță: Can. 12, 33 Ap.; 13 IV Ec.; 17 Trulan; 7, 8, 11 Ant.; 41, 42 Laod.; 7, 8 Sard.; 21, 89, 106 Cart.

Canonul 12 Sinodul IV Ecumenic

ιβ'. Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς προσδραμόντες δυναστείαις, διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατένεμον, ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Ὁρισεν τοίνυν ἡ ἅγια σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον τολμᾶσθαι παρὰ ἐπισκόπου· ἐπεὶ, τὸν τοιοῦτο

ἐπιχειροῦντα ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ. Ὅσαι δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαυέτωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην διοικῶν ἐπίσκοπος, δηλονότι σφζομένων τῇ κατ' ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων.

12. A ajuns până la noi faptul că unii, împotriva legiurilor bisericești, alergând la autorități lumești, au împărțit o eparhie în două, prin decrete imperiale³⁹⁵, astfel încât, din această cauză, există doi mitropoliți în aceeași eparhie. De aceea, Sfântul Sinod a hotărât ca pe viitor niciun lucru de acest fel să nu fie îndrăznit de către vreunul dintre episcopi, deoarece cel care încearcă să facă un asemenea lucru este depus din propria treaptă. Iar toate orașele care au fost onorate deja prin scrisori imperiale cu numele de metropolă, cât și episcopul care cârmuiește biserica ei să se bucure doar de cinste, adică să fie păstrate adevăratei metropole drepturile ei proprii.

Concordanță: Can. 34 Ap.; 6, 7, 8 I Ec.; 2, 3 II Ec.; 8 III Ec.; 28 IV Ec.; 36, 39 Trulan;

Canonul 13 Sinodul IV Ecumenic

ιγ'. Ξένους κληρικούς καὶ ἀγνώστους, ἐν ἑτέρᾳ πόλει, δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, μηδὲ ὅλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν.

13. Clericii străini și necunoscuți să nu slujească absolut deloc într-un alt oraș, nici măcar odată, fără scrisori de recomandare de la propriul episcop.

Concordanță: Can. 12, 15 Ap.

³⁹⁵ Termenul *πραγματικός* este cunoscut în dreptul roman ca *sanctio pragmatica* și se referă la un decret emis de către autoritatea imperială pentru un anumit caz particular, pentru anumite persoane sau zone geografice, cu privire la o chestiune de o mare importanță și avea puterea de lege fundamentală. O constituție a împăraților Valentinian și Marcian, din 12 noiembrie 451, anula toate *pragmaticae sanctiones* care erau contrare canoanelor: „Codex Iustinianus 1.2.12: Imperatores Valentinianus, Marcianus. Privilegia, quae generalibus constitutionibus universis sacrosanctis ecclesiis orthodoxae religionis retro principes praestiterunt, firma et illibata in perpetuum decernimus custodiri. 1. Omnes sane pragmaticas sanctiones, quae contra canones ecclesiasticos interventu gratiae et ambitionis elicita sunt, robore suo et firmitate vacuatas cessare praecipimus” („Decretăm ca privilegiile conferite înainte de către împărați preasfințitelor biserici sobornicești de religie ortodoxă prin constituții generale să fie păstrate pentru totdeauna în vigoare și nevătămate. 1. Într-adevăr, poruncim ca toate sancțiunile pragmatice care, împotriva canoanelor bisericești, sunt printr-o intervenție a unui favor sau a unei ambiții ilicite, să fie lipsite de puterea și tăria lor”) – Traducere proprie după: Paul KRÜGER, Theodor MOMMSEN, Rudolf SCHÖLL, Wilhelm KROLL, *Corpus iuris civilis*, vol. 2: *Codex Iustinianus*, Weidmannos, Berolini, 1892, p. 13.

Canonul 14 Sinodul IV Ecumenic

ιδ'. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀναγνώσταις, καὶ ψάλταις, γαμεῖν, ὥρισεν ἡ ἅγια σύνοδος, μὴ ἐξεῖναί τινι αὐτῶν ἑτεροδόξον γυναῖκα λαμβάνειν. Τοὺς δὲ ἤδη ἐκ τοιούτου γάμου παιδοποιήσαντας, εἰ μὲν ἔφθασαν βαπτίσει τὰ ἐξ αὐτῶν τεχθέντα παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς, προσάγειν αὐτὰ τῇ κοινῶν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· μὴ βαπτίσαντας δέ, μὴ δύνασθαι ἔτι βαπτίζειν αὐτὰ παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς, μήτε μὴν συνάπτειν πρὸς γάμον αἰρετικῶ, ἢ Ἰουδαίῳ, ἢ Ἑλληνι, εἰ μὴ ἄρα ἐπαγγέλλοιτο μετατίθεσθαι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὸ συναπτόμενον πρόσωπον τῷ ὀρθοδόξῳ. Εἰ δέ τις τοῦτον τὸν ὅρον παραβαίη τῆς ἁγίας συνόδου, κανονικῶ ὑποκείσθω ἐπιτιμίῳ.

14. Fiindcă în unele eparhii le-a fost permis citeților și cântăreților să se căsătorească, Sfântul Sinod a hotărât să nu i se îngăduie vreunua dintre aceștia să-și ia o soție eterodoxă. Iar cei care au deja copii dintr-o astfel de căsătorie, dacă au apucat să-i boteze la eretici pe cei zămisliti de ei, să-i aducă la comuniunea Bisericii sobornicești, iar dacă nu au fost botezați, să nu mai poată să-i boteze la eretici, nici să nu-i unească pe aceștia prin căsătorie cu un eretic, iudeu sau păgân, doar dacă persoana care se unește cu un ortodox ar făgădui că se convertește la credința ortodoxă. Iar dacă ar încălca cineva o asemenea hotărâre a Sfântului Sinod, să fie supus unei pedepse canonice.

Concordanță: Can. 26 Ap.; 6, 72 Trulan; 10, 31 Laod.; 16, 21, 25 Cart.

Canonul 15 Sinodul IV Ecumenic

ιε'. Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ ταύτην μετ' ἀκριβοῦς δοκιμασίας. Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῶ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἢ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῆ συναφθέντος.

15. O femeie să nu fie hirotonită³⁹⁶ diaconiță înainte de vârsta de

³⁹⁶ Canonul folosește atât termenul *χειροτονία/χειροτονεῖν*, cât și termenul *χιροθεσία*. Deși textele bisericești atestă încă din secolul al III-lea folosirea termenilor „hirotonie” (*χειροτονία, χειροτονεῖν*) și „hirotesie” (*χειροθεσία, χειροθετεῖν*), până în secolul al VIII-lea, diferența dintre cele două nu este bine determinată, ele fiind interschimbabile. Distincția ritualică și liturgică între hirotonie, înțeleasă ca punere a mâinilor peste diaconi, preoți și episcopi, în vederea primirii harului preoției, și hirotesie, ca punere a mâinilor peste anumite persoane pentru primirea binecuvântării necesare unor slujiri bisericești, se dezvoltă progresiv până în secolul al VIII-lea. Cu toate acestea, tradiția

patruzeci de ani, dar și aceasta după o examinare riguroasă. Iar dacă, după ce a primit hirotesia și după ce a rămas un timp în slujire, se oferă pe ea însăși spre căsătorie, disprețuind harul lui Dumnezeu, una ca aceasta să fie anatematizată împreună cu cel care a fost unit cu ea.

Concordanță: Can. 19 I Ec.; 14, 40 Trulan; 44 Vasile

Canonul 16 Sinodul IV Ecumenic

ιζ'. Παρθένον ἀναθεΐσαν ἑαυτὴν τῷ δεσπότῃ Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντας, μὴ ἐξεΐναι γάμῳ προσομιλεῖν. Εἰ δέ γε εὐρεθεῖεν τοῦτο ποιῶντες, ἔστωσαν ἀκοινῶνητοι. Ὁρίσαμεν δὲ ἔχειν τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐπ' αὐτοῖς φιλανθρωπίας τὸν κατὰ τόπον ἐπίσκοπον.

16. Nu este permis ca o fecioară care s-a dedicat³⁹⁷ Domnului Dumnezeu, de asemenea, nici monahilor, să încheie vreo căsătorie. Iar dacă ar fi cumva descoperiți că fac aceasta, să fie excomunicați. Însă am hotărât ca episcopul locului să aibă autoritatea de a fi îndurători față de ei.

Concordanță: Can. 7 IV Ec.; 44 Trulan, 19 Anc.; 16 Cart.; 6, 18, 19, 20, 60 Vasile

Canonul 17 Sinodul IV Ecumenic

ιζ'. Τὰς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ὥκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται τις, ἢ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεΐναι τοῖς λέγουσιν ἡδικεῖσθαι, περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῆ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δέ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθά προεῖρηται. Εἰ δὲ καὶ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὖθις καινισθεῖη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἢ τάξις ἀκολουθεῖτω.

17. Parohiile rurale sau câmpenești din cuprinsul fiecărei eparhii să rămână nestrămutate la episcopii care le dețin și mai ales dacă, stăpânindu-le fără constrângere, le-au administrat pe o perioadă de

ortodoxă face diferențiere între clericii care primeau harul preoției și clericii care primeau o binecuvântare specială pentru a fi slujitori ai Bisericii. Însă diferența dintre ei nu era dată doar de actul cultic al punerii mâinilor, hirotonie sau hirotesiei, ci, pentru a deveni cleric în ierarhia sacramentală, era nevoie de împlinirea anumitor condiții morale, canonic și eclesiale – C. VOGEL, „Chirotonie et Chirothésie...”, pp. 7-21, 207-238; C. VOGEL, „L'imposition des mains dans les rites d'ordination en Orient et en Occident”, pp. 58-59.

³⁹⁷ În textul grecesc avem exprimarea: ἀναθεΐσαν ἑαυτὴν = „s-a dedicat (pe ea însăși)”.

treizeci de ani. Iar dacă în timpul celor treizeci de ani a fost sau ar fi vreo dispută legată de acestea, este permis celor care afirmă că au fost nedreptățiți în legătură cu acestea să meargă în fața sinodului eparhiei. Iar dacă cineva ar fi nedreptățit de către propriul mitropolit, să fie judecat cazul de către exarhul diocezei sau de către scaunul cetății Constantinopolului, după cum s-a precizat mai sus. Dar dacă un oraș a fost reînnoit sau ar fi cândva reînnoit dintr-o autoritate imperială, atunci organizarea parohiilor bisericești să urmeze modelele civile și publice.

Concordanță: Can. 74 Ap.; 6 I Ec.; 9, 21 IV Ec.; 25, 38 Trulan; 14, 15 Ant., 8, 12, 15, 19, 20, 28, 79, 87, 96, 104, 107, 117, 118, 119, 120, 128, 129, 130 Cart.

Canonul 18 Sinodul IV Ecumenic

ιη'. Τὸ τῆς συνωμοσίας, ἢ φατρίας, ἔγκλημα καὶ παρὰ τῶν ἔξω νόμων πάντη κεκώλυται, πολλῶ δὴ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ τοῦτο γίνεσθαι ἀπαγορεύειν προσηκεῖ. Εἴ τινες τοίνυν κληρικοί, ἢ μονάζοντες, εὐρεθεῖεν συνομνύμενοι, ἢ φατριάζοντες, ἢ κατασκευὰς τυρεύοντες ἐπισκόποις, ἢ συγκληρικοῖς, ἐκπιπέτωσαν πάντη τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

18. Infracțiunea conspirației sau a complotării este cu totul oprită chiar și de către legile lumesti, dar cu atât mai mult se cuvine ca aceasta să fie interzisă în Biserica lui Dumnezeu. De aceea, dacă unii clerici sau monahi ar fi găsiți conspirând, complotând sau uneltind intrigi împotriva unor episcopi sau a unor coslujitori, aceia să fie depuși cu totul din propria treaptă.

Concordanță: Can. 31 Ap.; 34 Trulan; 6 Gangra; 5 Ant.; 10, 15 Cart.

Canonul 19 Sinodul IV Ecumenic

ιθ'. Ἦλθεν εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοάς, ὡς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αἱ κεκανονισμένοι σύνοδοι τῶν ἐπισκόπων οὐ γίνονται, καὶ ἐκ τούτου πολλὰ παραμελεῖται τῶν διορθώσεως δεομένων ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ὅρισε τοίνυν ἡ ἅγια σύνοδος, κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων κανόνας, δις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συντρέχιν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τοὺς ἐπισκόπους, ἐνθα ἂν ὁ τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ, καὶ διορθοῦν ἕκαστα τὰ ἀνακύπτοντα. Τοὺς δὲ μὴ συνιόντας ἐπισκόπους, ἐνδημοῦντας ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, καὶ ταῦτα ἐν ὑγείᾳ διάγοντας, καὶ πάσης ἀπαραιτήτου καὶ ἀναγκαίας ἀσχολίας ὄντας ἐλευθέρους, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

19. A ajuns la urechile noastre faptul că în eparhii nu au loc sinoadele episcopilor cele stabilite canonic și, din această cauză, sunt neglijate multe dintre chestiunile bisericesti care necesită o îndreptare. De aceea, Sfântul Sinod a hotărât, conform canoanelor Sfinților Părinți, ca episcopii din fiecare eparhie să se întrunească de două ori pe an, acolo unde ar aproba episcopul metropolei, și să corecteze fiecare problemă care se ivește. Iar episcopii care, rămânând în propriile lor orașe și trăind în stare de sănătate, fiind și liberi de orice angajament inevitabil și necesar, totuși nu participă, să fie muștrați în chip frățesc.

Concordanță: Can. 37 Ap.; 5 I Ec.; 8 Trulan; 6 VII Ec.; 20 Ant.; 18, 73, 76, 77, 95 Cart.

Canonul 20 Sinodul IV Ecumenic

κ'. Κληρικούς εις ἐκκλησίαν τελούοντας, καθὼς ἤδη ὠρίσαμεν, μὴ ἐξεῖναι εις ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν· ἀλλὰ στέργειν ἐκείνην, ἐν ἣ λειτουργεῖν ἐξ ἀρχῆς ἠξιώθησαν, ἐκτὸς ἐκείνων, οἵτινες ἀπολέσαντες τὰς οἰκείας πατρίδας ἀπὸ ἀνάγκης, εις ἄλλην ἐκκλησίαν μετῆλθον. Εἰ δέ τις ἐπίσκοπος μετὰ τὸν ὄρον τοῦτον, ἄλλω ἐπισκόπῳ προσήκοντα δέξοιτο κληρικόν, ἔδοξεν ἀκοινώνητον εἶναι καὶ τὸν δεχθέντα, καὶ τὸν δεξάμενον, ἕως ἂν ὁ μεταστάς κληρικὸς εις τὴν ἰδίαν ἐπανέλθῃ ἐκκλησίαν.

20. Clericilor care aparțin unei biserici nu le este permis, după cum am hotărât deja, să fie orânduți în biserica unui alt oraș, ci să o iubească pe aceea în care au fost învredniciți să slujească, cu excepția acelor care, părăsindu-și din constrângere propria lor patrie, s-au mutat într-o altă biserică. Iar dacă vreun episcop, după această hotărâre, va primi pe un cleric care aparține unui alt episcop, s-a decis ca și cel care a fost primit, și cel care l-a primit să fie excomunicați până în momentul în care clericul transferat s-ar reîntoarce în propria lui biserică.

Concordanță: Can. 15 Ap.; 15, 16 I Ec.; 5, 10, 23 IV Ec.; 17, 18 Trulan, 15 VII Ec.; 3 Ant.;

15, 16 Sard.; 54, 90 Cart.

Canonul 21 Sinodul IV Ecumenic

κα'. Κληρικούς, ἢ λαϊκούς, κατηγοροῦντας ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, ἀπλῶς καὶ ἀδοκιμάστως μὴ προσδέχεσθαι εις κατηγορίαν, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθεῖη αὐτῶν ἡ ὑπόληψις.

21. Clericii sau laicii care acuză pe unii episcopi sau clerici să nu fie acceptați pur și simplu spre acuzare fără o investigație, dacă nu a fost mai întâi examinată reputația lor.

Concordanță: Can. 74 Ap.; 6 II Ec.; 8, 19, 128, 129, 130 Cart.

Canonul 22 Sinodul IV Ecumenic

κβ'. Μὴ ἐξεῖναι κληρικοῖς μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, διαρπάζειν τὰ διαφέροντα αὐτῶν πράγματα, καθὼς καὶ τοῖς παραλαμβάνουσιν ἀπηγόρευται³⁹⁸. ἢ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, κινδυνεύειν περὶ τοὺς ἰδίους βαθμούς.

22. Nu este permis clericilor ca, după moartea propriului episcop, să răpească lucrurile ce-i aparțin acestuia, după cum a fost interzis acest lucru și celor care le iau în primire. Iar cei care fac un asemenea lucru își pun în pericol propriile lor trepte [clericale].

Concordanță: Can. 40 Ap.; 35 Trulan; 24 Ant.; 22, 81 Cart.

Canonul 23 Sinodul IV Ecumenic

κγ'. Ἦλθεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς ἁγίας συνόδου, ὡς κληρικοί τινες καὶ μονάζοντες, μὴδὲν ἐγκεχειρισμένοι ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀκοινώνητοι γενόμενοι παρ' αὐτοῦ, καταλαμβάνοντες τὴν βασιλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ πολὺ ἐν αὐτῇ διατρίβουσι, ταραχὰς ἐμποιοῦντες, καὶ θορυβοῦντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἀνατρέπουσί τε οἴκους τινῶν. Ὁρίσε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοὺς τοιοῦτους ὑπομνήσκεσθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας ἐπὶ τῶ ἐξελεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένειεν ἀναισχυνοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκδίκου ἐκβάλλεσθαι, καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους.

23. A ajuns la auzul Sfântului Sinod faptul că unii clerici și monahi, neavând nicio înputernicire de la propriul episcop, ba chiar și când au fost excomunicați de către acesta, ajungând la cetatea imperială a Constantinopolului, petrec mult timp în ea și, producând tulburări și perturbând organizarea bisericească, ruinează casele unora. De aceea, Sfântul Sinod a hotărât ca unora ca aceștia să li se reamintească mai întâi prin avocatul bisericesc al preasfintei Biserici din Constantinopol să părăsească cetatea imperială. Iar dacă, fiind nerușinați, vor persista în aceste lucruri, să fie alungați de către acest avocat bisericesc chiar și fără voia lor, ca să se întoarcă la locurile lor.

Concordanță: Can. 15 Ap.; 15, 16 I Ec.; 5, 10, 20 IV Ec.; 17, 18 Trulan; 15 VII Ec.; 3 Ant.;

15, 16, 19 Sard.; 54, 90 Cart.

³⁹⁸ În ediția lui P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (II-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques*, p. 86, este adăugat după aceasta și: „καθὼς καὶ τοῖς πάλαι κανόνισιν ἀπηγόρευται” („după cum a fost interzis și mai demult de către canoane”).

Canonul 24 Sinodul IV Ecumenic

κδ'. Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια, κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, μένειν εἰς τὸ διηνεκές μοναστήρια, καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι, καὶ μηκέτι³⁹⁹ γίνεσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγώγια· τοὺς δὲ συγχωροῦντας τοῦτο γίνεσθαι, ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

24. Mănăstirile care au fost odată consacrate cu voia unui episcop să rămână în continuare mănăstiri și bunurile care aparțin acestora să fie păstrate și acestea să nu mai devină reședințe lumești. Iar cei care ar permite să se realizeze acest lucru să fie supuși pedepselor din canoane.

Concordanță: Can. 4 IV Ec.; 49 Trulan, 12, 19 VII Ec.; 1 I-II; 2 Chiril

Canonul 25 Sinodul IV Ecumenic

κε'. Ἐπειδὴ περ τινὲς τῶν μητροπολιτῶν, ὡς περιηγήθημεν, ἀμελοῦσι τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτοῖς ποιμνίων, καὶ ἀναβάλλονται τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων· ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ἐντὸς τριῶν μηνῶν γίνεσθαι τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων, εἰ μήποτε ἄρα ἀπαραίτητος ἀνάγκη παρασκευάσοι ἐπιταθῆναι τὸν τῆς ἀναβολῆς χρόνον. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσοι, ὑποκεῖσθαι αὐτὸν ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίοις. Τῆν μὲν τοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας, σῶαν παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φυλάττεσθαι.

25. Fiindcă unii mitropoliți, după cum am fost informați, neglijează turmele care le-au fost încredințate, deoarece amână hirotoniile episcopilor, Sfântul Sinod a decis ca hirotoniile episcopilor să fie făcute în decursul a trei luni, dacă nu cumva, din întâmplare, o constrângere inevitabilă ar determina ca timpul amânării să fie prelungit. Iar dacă nu ar face acest lucru, să fie supus unor pedepse bisericești. Desigur, venitul întreg al bisericii văduvite să fie păzit de către iconomul aceleiași biserici.

Concordanță: Can. 58 Ap.; 19 Trulan; 71, 74, 78, 121, 123, 124 Cart.; 16 I-II; 10 Petru

Canonul 26 Sinodul IV Ecumenic

κς'. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηγήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα, ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν

³⁹⁹ În ediția lui P.-P. JOANNOU, *Discipline générale antique (IF-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques*, p. 88, este adăugat după aceasta și: „δύνασθαι” („să nu mai poată deveni”).

ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικά κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου σκορπίζεσθαι τὰ αὐτῆς πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσοι, ὑποκεῖσθαι αὐτὸν τοῖς θείοις κανόσιν.

26. Fiindcă în unele biserici, după cum am fost informați, episcopii administrează bunurile bisericesti fără economi⁴⁰⁰, s-a decis ca fiecare biserică ce are un episcop să aibă și un iconom din propriul ei cler, care să administreze bunurile bisericesti după voința propriului episcop, pentru ca administrarea bisericii să nu fie fără mărturie și pentru ca, din această cauză, să fie risipite bunurile Bisericii însași și să fie adusă vreo ocară asupra preoțimii. Iar dacă nu ar face acest lucru, să fie supus dumnezeieștilor canoane.

Concordanță: *Can. 38, 39, 41 Ap.; 11, 12 VII Ec.; 15 Anc.; 24, 25 Ant.; 7 Gangra; 26 Cart.;*

7 I-II, 10 Teofil; 2 Chiril

Canonul 27 Sinodul IV Ecumenic

κζ'. Τοὺς ἀρπάζοντας γυναῖκας ἐπ' ὀνόματι συνοικεσίου, ἢ συμπράττοντας, ἢ συναιρομένους τοῖς ἀρπάζουσιν, ὤρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, εἰ μὲν κληρικοί εἶεν, ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθαι.

27. Cei care răpesc femei sub pretextul căsătoriei sau conlucrează sau sunt copărtași răpitorilor, Sfântul Sinod a hotărât că, dacă ar fi clerici, să fie depuși din propria treaptă, iar dacă ar fi laici, să fie anatematizați.

Concordanță: *Can. 92 Trulan; 11 Anc.; 22, 30, 38, 42, 53 Vasile*

Canonul 28 Sinodul IV Ecumenic

κη'. Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς

⁴⁰⁰ Cuvântul οἰκονόμος este compus din οἶκος (*spațiu habitual, locuință, casă, gospodărie, patrie*) și νόμος, care provine de la verbul νεμεῖν (*a împărți, distribui, porționa, menține, administra*) și îl desemnează pe cel care „administrează o casă, un patrimoniu sau un spațiu habitual”. Începând cu secolul al IV-lea, izvoarele creștine atestă implicarea clericilor în administrarea averilor bisericesti, exclusivitatea gestionării bunurilor numai de către episcop fiind sancționată de către sinoade. Existența unui iconom, ajutor al episcopului în administrarea bunurilor bisericesti, poate fi datată încă de la începutul secolului al IV-lea, dar este obligatoriu impusă și instituționalizată prin canoanele Sinodului de la Calcedon.

εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλεως Νέα Ῥώμη, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομέν τε καὶ ψηφίζόμεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασιν τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσιν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίδι Ῥώμη, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινουπόλιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονούντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θεοῖς κανόνι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δέ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.

28. Urmând întru totul hotărârile Sfinților Părinți și cunoscând canonul celor o sută cincizeci de episcopi preaiubitori de Dumnezeu, care tocmai a fost citit, al celor adunați pe timpul marelui Teodosie, cel de evlavioasă amintire, a celui care fusese atunci împărat, în cetatea împărătească a Constantinopolului, Noua Romă, hotărâm și votăm și noi aceleași lucruri cu privire la privilegiile Preasfintei Biserici a aceleiași cetăți a Constantinopolului, Noua Romă. Căci și Părinții au conferit, în mod corespunzător, privilegiile pentru tronul Vechii Rome, prin faptul că acea cetate era imperială. Și, fiind îndemnați de același scop, cei o sută cincizeci de episcopi preaiubitori de Dumnezeu au atribuit preasfântului tron al Noii Rome privilegii egale, judecând rațional că cetatea care a fost onorată cu o conducere imperială și cu un Senat, și care se bucură de privilegii egale cu Vechea cetate imperială a Romei, să fie înălțată, precum aceea, și în chestiunile bisericesti, fiind a doua după ea. Astfel, numai mitropoliții diocezei Pontului, a Asiei și a

Traciei, precum și episcopii din [ținuturi] barbare, ai diocezelor amintite, să fie hirotoniți de către preasfântul scaun pomenit al Preasfintei Biserici din Constantinopol. Evident, fiecare mitropolit al diocezelor pomenite, împreună cu episcopii eparhiei, să-i hirotonească pe episcopii eparhiei lor, după cum s-a poruncit prin dumnezeieștile canoane. Dar, după cum s-a spus, mitropoliții diocezelor amintite să fie hirotoniți de către arhiepiscopul Constantinopolului⁴⁰¹, după ce s-a realizat alegerea prin vot unanim, conform obiceiului, și după ce i-a fost adusă lui la cunoștință.

Concordanță: Can. 34 Ap.; 3 II Ec.; 36 Trulan

Canonul 29 Sinodul IV Ecumenic

κθ'. Ἐπίσκοπον εἰς πρεσβυτέρου βαθμὸν φέρειν, ἱεροουλία ἐστίν. Εἰ δὲ αἰτία τις δικαία ἐκείνους ἀπὸ τῆς πράξεως τῆς ἐπισκοπῆς ἀποκινεῖ, οὐδὲ πρεσβυτέρου τόπον κατέχειν ὀφείλουσιν. Εἰ δὲ ἐκτός τινος ἐγκλήματος ἀπεκινήθησαν τοῦ ἀξιώματος, πρὸς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίαν ἐπαναστρέψουσιν. Ἀνατόλιος ὁ εὐλαβέστατος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, εἶπεν· Οὗτοι οἱ λεγόμενοι ἀπὸ τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας εἰς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν κατεληλυθέναι, εἰ μὲν ὑπὸ εὐλόγων τινῶν αἰτιῶν καταδικάζονται, εἰκότως οὐδὲ τῆς πρεσβυτέρου ἐντὸς ἀξιοὶ τυγχάνουσιν εἶναι τιμῆς· εἰ δὲ δίχα τινὸς αἰτίας εὐλόγου εἰς τὸν ἥττονα κατεβιβάσθησαν βαθμὸν, δίκαιοι τυγχάνουσιν, εἴ γε ἀνεύθυνοι φανεῖεν, τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἐπαναλαβεῖν ἀξίαν τε καὶ ἱερωσύνην.

29. Este un sacrilegiu să-l reduci pe un episcop la treapta de preot. Iar dacă o cauză legitimă îi îndepărtează pe aceia de la exercitarea episcopatului, nu li se cuvine să dețină nici măcar o funcție de preot. Dar dacă au fost îndepărtați din rangul lor fără o anumită acuzație, se vor reîntoarce la demnitatea episcopală. Anatolie, preacucernicul arhiepiscop al Constantinopolului, a zis: „Cei despre care se spune că au fost coborâți de la demnitatea episcopală la treapta de preot, dacă sunt condamnați din anumite cauze elocvente, în mod evident că nu sunt

⁴⁰¹ Pentru titlul de „arhiepiscop”, a se vedea: H. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, „Ο τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου”, în: *Θεολογία*, 52/1935, pp. 289-295; G. ΚΟΝΙΔΑΡΙΣ, *Περὶ τὸν τίτλον τοῦ „Ἀρχιεπισκόπου”*: μελέτη ἱστορική καὶ φιλολογικὴ ὡς συμβολὴ εἰς τὴν γεν. ἐκκλ. ἱστορίαν καὶ τὴν ἐκκλ. ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ κριτικῶν παρατηρήσεων εἰς ἔργα R. Sohm καὶ Χρυσ. Παπαδόπουλου, Ατῆνα, 1963-1964; I.F. STĂNCULESCU, „Arhiepiscopii”, în: *Studii Teologice*, 14/1962, pp. 598-617.

vrednici nici măcar de cinstea unui preot. Iar dacă au fost coborâți pe treapta inferioară fără vreo cauză, dacă se vor dovedi nevinovați, sunt îndreptățiți să-și recapete și demnitatea episcopatului, și preoția”.

Canonul 30 Sinodul IV Ecumenic

λ'. Ἐπειδὴ οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου, οὐχ ὡς μαχόμενοι τῇ καθολικῇ πίστει, ὑπογράψαι τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ὁσιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Λέοντος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεβάλλοντο, ἀλλὰ φάσκοντες, ἔθος εἶναι ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ διοικήσει, παρὰ γνῶμην καὶ διατύπωσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου μηδὲν τοιοῦτο ποιεῖν· καὶ ἀξιοῦσιν ἐνδοθῆναι αὐτοῖς ἄχρι τῆς χειροτονίας τοῦ ἐσομένου τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων μεγαλουπόλεως ἐπισκόπου· εὐλογον ἡμῖν ἐφάνη καὶ φιλάνθρωπον, ὥστε αὐτοῖς μένουσιν ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει, ἐνδοσιν παρασχεθῆναι, ἄχρισ ἂν χειροτονηθῇ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως. Ὅθεν μένοντες ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος, ἢ ἐγγύας παρέξουσιν, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατόν, ἢ ἐξωμοσία καταπιστευθήσονται.

30. Fiindcă preacucernicii episcopi ai Egiptului au amânat să subscrie epistolei preacuviosului arhiepiscop Leon, nu fiindcă s-ar lupta împotriva credinței sobornicești, ci fiindcă afirmă că este un obicei în dioceza egipteană ca să nu se facă niciun lucru de acest fel fără voia și dispoziția arhiepiscopului, și cer să le fie îngăduit până la hirotonia viitorului episcop al mării cetăți a Alexandriei, ni s-a părut un lucru just și binevoitor să le fie acordată îngăduirea, încât să rămână în cetatea imperială la rangul propriu, până ce va fi hirotonit arhiepiscopul mării cetăți a alexandrinilor. De aceea, dacă rămân la rangul propriu, vor oferi fie garanții, dacă acest lucru le-ar fi cu putință, fie vor fi încredințați prin jurământ solemn.

Concordanță: Can. 20, 34 Ap.

CANOANELE SINODULUI TRULAN (691-692)

BIBLIOGRAFIE: Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995; Ioan DURĂ, „Some Specifications With Regard To The Date And Names Of The Second Session Of The Sixth Ecumenical Synod”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 11-16; Viorel IONIȚĂ, „Viața religioasă bizantină în sec. VII și canoanele Sinodului Qunisext”, în: *Mitropolia Ardealului*, 7-8/1971, pp. 539-549; Gheorghe Ion ROȘESCU, „Principii și dispoziții de organizare și disciplină în canoanele Sinodului VI ecumenic”, în: *Studii Teologice*, 1-2/1983, pp. 64-74; V. LAURENT, „L'oeuvre canonique du Concile in Trullo (691-692). Source primaire du Droit de l'Église orientale”, în: *Revue des Études Byzantines*, 23/1965, pp. 7-41; Jos. BLOKSCHA, „Die Altersvorschriften für die höheren Weihen im ersten Jahrtausend”, în: *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, 111/1931, pp. 31-83; Nicolae DURĂ, „The Ecumenicity of the Council in Trullo: Witnesses of the Canonical Tradition in the East and in the West”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 229-262; Peter LANDAU, „Überlieferung und Bedeutung der Kanones des Trullanischen Konzils im westlichen kanonischen Recht”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 215-227; Andriy TANASYCHUK, „Il Ius divinum nei canoni disciplinari del Concilio Trullano”, în Juan Ignacio ARRIETA, *Ius divinum*, Marcianum Press, Venedig, 2010, pp. 239-252; Heinz OHME, „Die sogenannten antirömischen Kanones des Concilium Quinisextum – Vereinheitlichung als Gefahr für die Einheit der Kirche”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 307-321; Frederick R. McMANUS, „The Council in Trullo: A Roman Catholic Perspective”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 79-96; Heinz OHME, „Sources of the Greek Canon Law to the Quinisext Council (691/2) Councils and Church Fathers”, în Wilfred HARTMANN, Kenneth PENNINGTON (eds), *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, CUA Press, 2012, pp. 77-84; Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Corpus Christianorum 1, Istituto per le scienze religiose (Bologna),

Turnhout, Brepols, 2006, pp. 205-214; H. OHME, *Das Concilium Quinisextum und seine Bischofsliste*, AKG 56, Berlin/New York, 1990; Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 11-150; Demetrios J. CONSTANTELOS, *Renewing the Church: The Significance of the Council in Trullo*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2006; R. FLOGAUS, „Das Concilium Quinisextum (691/2). Neue Erkenntnisse über ein umstrittenes Konzil und seine Teilnehmer”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 102/2009, pp. 25-64; I.M. KONIDARIS, „Das Mönchtum im Spiegel der Penthekte”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 24/1992, pp. 273-85; H. OHME, „Zum Konzilsbegriff des Concilium Quinisextum”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 24/1992, pp. 112-126; H. OHME, „Das Concilium Quinisextum – Neue Einsichten zu einem umstrittenden Konzil”, în: *Orientalia Christiana periodica*, 58/1992, pp. 367-400; H. OHME, „In tempore. Weichenstellungen für die Edition des Concilium Quinisextum”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 41/2009, pp. 1-68; S.N. TROIANOS, „Die Wirkungsgeschichte des Trullanum (Quinisextum) in der byzantinischen Gesetzgebung”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 24/1992, pp. 95-111; H.-J. VOGT, „Zur Ekklesiologie des Trullanums”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 24/1992, pp. 127-144; Isaias SIMONOPETrites, „The Pastoral Sensitivity of the Canons of the Council in Trullo (691-692)”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 45-64; George NEDUNGATT, „The council in Trullo revisited: ecumenism and the canon of councils”, în: *Theological Studies*, 71 (2010), 3, pp. 651-676; Lewis J. PATSAVOS, „The Council ‚in Trullo’: Basis for Ecclesiastical Reform? A Conference Commemorating the 1300th Anniversary of the Penthekte Ecumenical Council in Trullo”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 1-246; Bernard DUPUY, „Les recherches contemporaines sur le concile in Trullo”, în: *Istina*, 41 (1996), 3, pp. 229-237; Michael CROWLEY, „On the Council in Trullo”, în: *The Patristic And Byzantine Review*, 11 (1992), 1-3, pp. 77-79; Ester BRUNET, *La ricezione del concilio quinisesto (691 - 692) nelle fonti occidentali (VII-IX sec.)*, Centre d'Études Byzantines, Néo-Helleniques et Sud-Est Européenes, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 2011; Pekka METSO, „Church and Private Religion in 7th Century Byzantium: Analysis of the Canons of the Quinisext Council, Constantinople 691”, în: *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn*, 17 (2004), 2, pp. 137-152; Michel van ESBRÖECK, „Justinian II im Synaxar und das Konzil in Trullo”, în: *Synodus: Beiträge zur Konzilien- und allgemeinen Kirchengeschichte: Festschrift Walter Brandmüller*, Ferdinand Schöningh, Paderborn, pp. 103-108; S. TROIANOS, „Η Πενθέκτη Οικουμενική σύνοδος και τὸ νομοθετικὸ τῆς ἔργου”, în:

Εκκλησία, 69/1992, pp. 63-64, 99-100, 127-29, 160-62, 194-95, 239-43; John J. MYERS, *The Trullan Controversy: Implications for the Status of the Orthodox Churches in Roman Catholic Canon Law*, The Catholic University, Washington, 1977; Ester BRUNET, „Il ruolo di papa Gregorio II (715-731) nel processo di ricezione del concilio Trullano o Quinisesto (692)”, în: *Iura Orientalia*, III (2007), pp. 37-65.

1. Contextul, scopul, data și participanții Sinodului Trulan

La zece ani după cel de-al șaselea Sinod Ecumenic de la Constantinopol (680-681), sinod care a dezbătut chestiuni dogmatice cu privire la monotelism, împăratul Iustinian al II-lea convoacă un nou sinod care să dezbată probleme de natură canonică. Acest sinod s-a desfășurat în sala palatului imperial, o sală de dimensiuni mari, având o cupolă (ὁ τροῦλος, *trullus*) de la care își va primi și denumirea sa: *Trulan*. O altă denumire oferită acestui sinod este Πενθέκτη sau *Quinisext* (cinci-șase), pentru că reprezintă o completare a celui de-al cincilea și al șaselea Sinod Ecumenic, care nu au oferit niciun canon, motiv pentru care a fost convocat și Sinodul Trulan, după cum se poate constata din *Cuvântul de adresare* (Προσφωνητικὸς λόγος) al episcopilor către împăratul Iustinian al II-lea. Această denumire a fost oferită de către Balsamon, în secolul al XII-lea⁴⁰². Canoniștii ortodocși pornesc de la ideea că, încă din perioada bizantină, legile imperiale au reprezentat izvoare pentru dreptul canonic, fiind receptate fie ca izvoare auxiliare⁴⁰³, fie ca izvoare subsidiare⁴⁰⁴. Prin urmare, lipsa unor decizii canonice timp de aproape două secole și jumătate, de la Sinodul IV Ecumenic, din 451, până la acest sinod, Trulan, este pusă pe seama abundenței de legi civile în

⁴⁰² THEODOR BALSAMON, în PG 137, col. 508; D.V. LAURENT, „L'oeuvre canonique du Concile in Trullo (691-692). Source primaire du Droit de l'Église orientale”, p. 17.

⁴⁰³ P. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ, *An Overview of Orthodox Canon Law*, p. 66; P. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ, „Sacred Canons and Laws”, în: *Kanon*, X (1991), p. 10. Milaș le denumește *izvoare istorice și auxiliare* (*Hilfsquellen*) – Nikodim MILASCH, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, übers. v. A. Pessić, partea a III-a, Mostar, pp. 37-38, 75.

⁴⁰⁴ Valerian Șesan corectează ideea lui Nicodim Milaș, afirmând că izvoarele auxiliare nu reprezintă legi noi, ci doar explicarea legilor deja existente, pe când izvoarele subsidiare au în vedere reglementări ale situațiilor la care nu există dispoziții canonice – Valerian ȘESAN, *Curs de drept bisericesc oriental*, p. 35. I. Floca plasează legile civile ca izvoare fundamentale pentru dreptul bisericesc – Arhid. Ioan FLOCA, *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. II, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, pp. 80-81.

materie de probleme bisericești, mai ales a legislației lui Justinian, legi pe care dreptul canonic le-a receptat ulterior⁴⁰⁵. În teologia apuseană, se folosește mai mult prima denumire, dat fiind faptul că numerotarea era specifică doar sinoadelor ecumenice, Sinodul Trulan fiind receptat, după cum vom vedea, doar parțial de către Biserica de Apus. Un alt nume dat acestui sinod este Trulan II, deoarece Sinodul VI Ecumenic a avut loc în aceeași sală a palatului imperial, purtând numirea de Trulan I.

În ceea ce privește data sinodului, aceasta nu poate fi stabilită cu precizie⁴⁰⁶. Ea a fost calculată în conformitate cu precizările Canonului 3, care afirmă: „cei care nu au ales deliberat să revină din această stare până la data de 15 a lunii ianuarie, care a trecut, a celui de-al patrulea Indiction care s-a precedat, al anului 6199 (691 d.Hr.), să se supună caterisirii canonice”. Astfel, se consideră că Sinodul Trulan s-a desfășurat în intervalul 1 septembrie 691-31 august 692⁴⁰⁷, cel mai probabil, urmând tradiției canonice, în preajma Paștilor anului 692.

După mărturia părinților sinodali, regăsită în Προσφωνητικός λόγος, Sinodul Trulan a fost convocat de către Iustinian al II-lea ca sinod ecumenic⁴⁰⁸. De asemenea, sinodul însuși se denumește pe sine, în Canoanele 3 și 51, ca fiind *ecumenic*.

Numărul episcopilor participanți la acest sinod a fost 227, dintre care 190⁴⁰⁹ de episcopi aparțineau Bisericii Constantinopolului.

⁴⁰⁵ A se vedea afirmația lui Hamilkar S. Alivisatos pentru care această chestiune nici nu poate fi pusă sub îndoială – Hamilkar S. ALIVISATOS, *Die kirchliche Gesetzgebung des Kaisers Justinian I*, Scientia Verlag, 1973, p. 35.

⁴⁰⁶ Ioan DURĂ, „Some Specifications With Regard To The Date And Names Of The Second Session Of The Sixth Ecumenical Synod”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 11-16.

⁴⁰⁷ V. PERI, „Introduzione”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, pp. 18-20; M. Șesan, „Monotelismul. Sinodul 6 ecumenic de la Constantinopol din 680-681. Sinodul 2 trulan (quinisext) din 691-692”, în I. RĂMUREANU, M. ȘESAN, T. BODOGAE, *Istoria Bisericească Universală*, București, 1993, pp. 388, 395; Pavlos Menevisoglou susține că sinodul s-a desfășurat între 1 septembrie și 31 decembrie 691 sau în lunile octombrie și noiembrie ale aceluiași an – Pavlos MENEVISOGLOU, „Ο Β' κανών της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου”, în *Τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸν μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν ἐπὶ τῆ 25 ἐτηρίοι τῆς ἀρχιερατείας του*, Atena, 1980, p. 261, n. 2; Pavlos MENEVISOGLOU, *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Stockholm, 1990, p. 280.

⁴⁰⁸ H. OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, p. 9.

⁴⁰⁹ H. OHME, „Sources of the Greek Canon Law...”, p. 69; G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, p. 207: 190 aparțineau Constantinopolului, 220 episcopi semnatari.

Participarea lui Vasile de Gortyna, episcopul Cretei, la Sinodul Trulan, a fost considerată, începând cu Balsamon, ca delegare din partea Bisericii Romei⁴¹⁰. La sinod au participat 10 episcopi din Illiricumul Oriental, patriarhul Alexandriei, 24 de episcopi antiohieni și 2 reprezentanți ai Ierusalimului. Această participare și reprezentare a tuturor Bisericilor este motivul pentru care nu poate fi infirmat caracterul ecumenic al sinodului.

2. Corpusul canoanelor Sinodului Trulan

Cele 102 canoane ale Sinodului Trulan sunt prefațate de un *προσφωνητικός λόγος*, adresat împăratului, care conține și semnăturile participanților⁴¹¹. La finalul acestei introduceri am tradus și acest cuvânt de adresare, datorită importanței sale pentru detaliile cu privire la întrunirea și scopul sinodului.

Primele două canoane ale Sinodului Trulan sunt de o importanță covârșitoare. Primul canon receptează și confirmă toate hotărârile dogmatice de la cele șase Sinoade Ecumenice anterioare. Canonul al doilea, după respingerea *Constituțiilor Apostolice*, confirmă (*ἐπισφραγίζω*)⁴¹² toate canoanele date de către Sfinții Părinți la Sinoadele anterioare și textele canonice ale unor Sfinți Părinți, enumerând mai multe canoane: apostolice, sinodale și patristice. Ordinea lor însă nu este una

⁴¹⁰ Cu privire la această chestiune, a se vedea: H. OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, p. 146.

⁴¹¹ Pentru lista participanților la Sinod și pentru probleme legate de aceasta, a se vedea: H. OHME, *Das Concilium Quinisextum und seine Bischofsliste*, Walter De Gruyter, Berlin/New York, 1990.

⁴¹² Termenul „*ἐπισφραγίζω*” are înțelesul de: *a pune pecete, a confirma, a ratifica* – G.W.H. LAMPE, *A Greek Patristic Lexicon*, pp. 536-537. Verbul *ἐπισφραγίζω* este folosit în Canonul 1 Trulan pentru a pecetlui învățăturile dogmatice ale sinoadelor anterioare. De asemenea, folosirea lui *ἐπισφραγίζω* în Canonul 55 Cartagina are același înțeles de confirmare: „Ὅθεν ἐξουσίαν σοι ἡμεῖς οὐ δίδομεν, ἀλλ’ ἐπισφραγίζομεν ταύτην τῇ σῇ προαιρέσει” („De aceea nu noi îți oferim ție putere, ci noi o confirmăm, potrivit hotărârii tale”). Prin urmare, sinodul nu face altceva decât să recepteze canoanele care aveau deja o autoritate în viața Bisericii. A se vedea argumentația lui David WAGSCHAL, *Law and Legality in Greek East*, pp. 73-77. Traducerile canoanelor în diferite limbi arată că este vorba mai mult de o confirmare a canoanelor precedente, mai mult decât o codificare sau impunere a lor: „Nous confirmons aussi tous les autres saints canons, qu’édicterent nos saints et bienheureux pères” la P. Jouannou; „On the other hand, we ratify all the rest of the sacred Canons promulgated by our holy and blissful Fathers” în Rudder; „But we set our seal likewise upon all the other holy canons set forth by our holy and blessed Fathers” în ediția lui Percival; „Wir besiegeln auch alle übrigen heiligen Kanones, die von unseren heiligen und seligen Vätern aufgestellt worden sind” în traducerea lui Ohme.

sistematică⁴¹³, nici cronologică, deoarece Canoanele Apostolice sunt poziționate înaintea canoanelor Sinodului I Ecumenic, care, la rândul lor, se regăsesc înaintea canoanelor de la Ancira. De asemenea, Canonul 2 al Sinodului Trulan receptează canoanele fără a specifica numărul lor. Înseamnă acest lucru că sinodul preia canoanele care sunt regăsite sub numele generic al unui sinod, indiferent de faptul că un canon a aparținut sau nu deciziilor sinodului?⁴¹⁴ La o analiză atentă a ordinii și structurii canoanelor la care se referă Sinodul Trulan, se poate afirma că aceasta este aproape identică cu cea regăsită în *Syntagma în XIV Titluri*⁴¹⁵, compusă în jurul anului 580, cu o sută de ani înaintea Sinodului Trulan⁴¹⁶, colecție care, la rândul ei, a avut la bază corpusul niceean folosit și la Sinodul IV Ecumenic. De asemenea, numărul canoanelor este atestat în corpusul niceean cu numerotare continuă, dar și cu numerotare separată încă din *Synagoga în 50 de Titluri* a lui Ioan Scolasticul⁴¹⁷. Prin urmare, Canonul 2 Trulan confirmă sinodal colecțiile canonice care erau deja în uz și canoanele care apăreau deja în diferite colecții și nu ratifică anumite canoane și texte care nu au avut autoritate până în acel moment. Importanța Sinodului Trulan pentru dreptul canonic este dată de faptul că reprezintă un sinod de receptare a tradiției canonice existente și practicate în Biserică. Totuși, nu putem vorbi de o codificare a dreptului canonic ortodox prin Canonul 2 al

⁴¹³ Este interesant că Nicodim Milaș, în comentariu său la Canonul 2 Trulan, afirmă că sinodul a promulgat mai întâi canoanele apostolice, apoi canoanele celor patru sinoade ecumenice precedente, după care canoanele sinoadelor locale, iar la urmă canoanele Sfinților Părinți. Cu toate acestea, după cum se poate constata din Canonul 2 Trulan, nu aceasta este ordinea în care ele au fost receptate – N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, part. 2, pp. 307-308. De asemenea, Constantin Dron redă aceeași sistematizare pe canoanele sinoadelor ecumenice, locale, patristice fără nicio explicație – Constantin DRON, *Canoanele. Text și Interpretare*, vol. 2, p. 233.

⁴¹⁴ Ne referim aici, de exemplu, la Canoanele 5, 6, 7 ale Sinodului II Ecumenic, în special la Canonul 7, care a creat la sfârșitul secolului al XX-lea o întregă dispută cu privire la primirea celor de alte credințe la Biserică, dar și cu privire la valabilitatea acestui canon. A se vedea receptarea acestor canoane în introducerea canoanelor Sinodului II Ecumenic.

⁴¹⁵ S. TROIANOS, „Byzantine Canon Law to 1100”, în *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, p. 120.

⁴¹⁶ H. OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, pp. 32-33.

⁴¹⁷ În introducerea, *Synagoga* enumeră ordinea și numărul canoanelor: 85 canoane apostolice, 20 de canoane ale Sinodului I Ecumenic, 25 de canoane de la Ancira, 14 canoane la Neocezareea, 21 de canoane la Sardica, 20 de canoane la Gangra, 25 de canoane la Antiohia, 59 la Laodiceea, 6 canoane la Sinodul II Ecumenic, 7 canoane la Efes, 27 de canoane la Calcedon și 68 de canoane ale Sf. Vasile cel Mare – J.B. PITRA (ed.), *Ioannis Scholastici Patriarchae Cp. Quinquaginta Tituli*, vol. 2, pp. 377-378.

Sinodului Trulan în înțelesul actual al termenului⁴¹⁸, ci de o receptare și de o recunoaștere a autorității pe care anumite canoane o aveau deja în viața Bisericii. De asemenea, nici comentatorii bizantini nu iau în discuție problema unei posibile codificări a legislației canonice prin Canonul 2 al Sinodului Trulan sau să se refere la întreaga listă pe care canonul o enumeră. Această idee a codificării canoanelor este regăsită în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, fiind influențată de către curentul pozitivismului juridic și al codificării legislației. Prin această teză se susține că al doilea canon al Sinodului Trulan ar reprezenta momentul în care s-a codificat întreaga legislație canonică precedentă de către autoritatea canonică competentă, adică sinodul ecumenic. Prin urmare, Canonul 2 Trulan ar reprezenta recunoașterea oficială necesară pentru ca toate canoanele anterioare să primească un caracter universal prin sancționarea lor. Sinodul Trulan, fiind un sinod ecumenic cu autoritate deplină, ar fi oferit astfel caracterul ecumenicității canoanelor pe care le receptează⁴¹⁹. Această teză este dezvoltată printr-o abordare pozitivistă, susținându-se că un sinod ecumenic are autoritatea de a schimba deciziile unui sinod anterior, introducând astfel ideea autorității regăsită în pozitivismul secolelor XIX-XX. Totuși, după cum am văzut, aceste canoane erau folosite de către Biserică, iar Sinodul Trulan le impune ca practică universală a Bisericii.

3. Receptarea canoanelor Sinodului Trulan, în Apus

Fiindcă în Biserica Răsăritului nu s-a contestat valoare ecumenică a canoanelor Sinodului Trulan⁴²⁰, vom dezbate receptarea lor în Apus, în

⁴¹⁸ Termenul de *codificare* a apărut în secolul al XVIII-lea, sub influența Iluminismului și a Revoluției Franceze și a avut în vedere fenomenul legal de consolidare și sistematizare legislativă, mai ales în dreptul civil. Cel care a impus înțelesul acestui cuvânt a fost Jeremy Bentham (1748-1832) – Carlo Maria POLVANI, *Authentic Interpretation in Canon Law: Reflections on a Distinctively Canonical Institution*, Pontificia Università gregoriana, 1999, p. 151. Codificarea reprezintă un proces de abstractizare și sistemantizare juridică, fiind capabilă să aducă uniformitate și sistematizare unui corpus legislativ. Totuși, codificarea duce la scoaterea totală a legilor din cadrul lor social și istoric în care acestea au apărut – James A. CORIDEN, *An Introduction to Canon Law*, Paulist Press, 2004, p. 28. În a doua parte a secolului al XIX-lea, teologii catolici pun bazele unui proiect de codificare a legislației canonice, părerile fiind fie în favoare unui *Corpus Iuris Canonic* nou, pentru consolidarea dreptului canonic, fie spre munca enormă de sistematizare a întregului tezaur canonic. Procesul de codificare a stat sub termenii de reînnoire a tradiției canonice catolice.

⁴¹⁹ Constantin DRON, *Valoarea actuală a canoanelor*, pp. 151-152; Valerian ȘESAN, „Revizuirea canoanelor și a altor norme bisericesti, precum și codificarea lor”, în: *Candela*, 46/1936, p. 157.

⁴²⁰ P. MENEVISOGLOU, *Ιστορική εισαγωγή εις τους κανόνες*, p. 298.

special în Biserica Romei⁴²¹. Singurul izvor care relatează despre receptarea canoanelor de la Trulan în Apus este *Liber Pontificalis*. În biografiile papilor Sergius I (687-701), Ioan VII (705-707), Constantin I (708-715) și Grigore al II-lea (715-731) sunt descrise mai multe încercări ale lui Iustinian al II-lea de a realiza receptarea canoanelor și în Biserica Romei. După încheierea sinodului, împăratul Iustinian trimite la Roma actele sinodale pentru a fi semnate de către papa Sergius I, care refuză să le citească în public și le consideră nule. Papa Constantin I este chemat în 710 la Roma de către Iustinian al II-lea, după ce acesta revine la putere, aflându-se la a treia inițiativă de a impune Bisericii Romei recunoașterea Sinodului Trulan. După o vizită de un an de zile la Constantinopol⁴²², papa Constantin I realizează o receptare a canoanelor, cu excepția celor care intrau în contradicție cu practica romană (Can. 2, 13, 36, 55), de la care se primește o dispensă generală. Cu toate acestea, papa Constantin refuză să își pună semnătura pe actele sinodale după semnătura împăratului, din cauza anumitor obiecții. Într-o scrisoare din anul 787 a papei Adrian I către Tarasie al Constantinopolului, citită la Sinodul VII Ecumenic, întâistătătorul Bisericii Romei afirmă: „primesc cele șase Sinoade Ecumenice cu toate canoanele care au fost promulgate de către ele în chip legitim și dumnezeiesc”⁴²³. Sinodul Trulan a fost receptat ulterior de către Ivo de Chartres, papa Inocentius al III-lea și de către Grațian⁴²⁴, care include 16 canoane în lucrarea sa *Decretum*⁴²⁵. Sinodul Trulan este considerat, de către canonistul catolic, ca a doua sesiune a Sinodului VI Ecumenic. Folosind citatul din scrisoarea papei Adrian I, Grațian vorbește de o aprobare papală a canoanelor de la Sinodul Trulan⁴²⁶. În 1054, canoanele Sinodului Trulan au reprezentat un motiv de polemică în desfășurarea schismei Bisericii Apusene față de Biserica Răsăritului⁴²⁷.

⁴²¹ Frederick R. McMANUS, „The Council in Trullo: A Roman Catholic Perspective”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 79-96.

⁴²² Pentru detalii asupra vizitei papei la Constantinopol, a se vedea: H. ОНМЕ, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, pp. 14-15.

⁴²³ G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, pp. 211-212.

⁴²⁴ G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, p. 212.

⁴²⁵ Peter LANDAU, „Überlieferung und Bedeutung der Kanones des Trullanischen Konzils im westlichen kanonischen Recht”, în Georg NEDUNGATT, Michael FETHERSTONE, *The Council in Trullo revisited*, Kanonika 6, Roma, 1995, pp. 215-216.

⁴²⁶ P. LANDAU, „Überlieferung und Bedeutung der Kanones des Trullanischen Konzils im westlichen kanonischen Recht”, p. 215.

⁴²⁷ H. ОНМЕ, „The Causes of the Conflict about the Quinisext Council: New Perspectives on a Disputed Council”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40/1995, pp. 17-43.

Din păcate, edițiile catolice actuale, cu excepția unora, nu includ canoanele Sinodului Trulan în colecția *Decretelor Sinoadelor ecumenice*⁴²⁸. Cu toate acestea, interesul avut de către teologii catolici pentru cercetarea Sinodului Trulan a crescut în ultimele decenii, producând, pe lângă ediții critice ale canoanelor de la Trulan, și studii ample pe problemele ridicate de către acesta.

EDIȚII ȘI TRADUCERI

1. Ediții ale textului grecesc:

Heinz OHME, *Acta conciliorum oecumenicorum*, Series Secunda. Concilium Universale Constantinopolitanum Tertium Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum: (Concilium Quinisextum), De Gruyter, 2013; Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Corpus Christianorum 1, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 219-293; Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 169-293; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 101-241; Georg NEDUNGATT, Michael FETHERSTONE, *The Council in Trullo revisited*, Kanonika 6, Roma, 1995, pp. 41-186; Hamilkar S. ALIVISATOS, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, Atena, ²1949, pp. 69-117; V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titularum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 130-204 [retipărire: Leipzig, 1974]; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, Sammlung ausgewählter Kirchen-und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 12, Freiburg im Breisgau, 1896, pp. 97-139; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 2, Roma, 1868, pp. 14-72; Georgios A. RHALLES, Michael POTLES (eds), *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. 295-554 [retipărire: Atena, 1966]; *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μίας Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας: ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες*, Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου ὁ Πατριάρχης Σερβίου Χ.

⁴²⁸ G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, pp. 219-293.

Ραφτάνη, Zakynthos, 1864, pp. 215-313; T. BRUNS, *Canones apostolorum et conciliorum saeculorum IV, V, VI, VII, pars prior*, Bibliotheca ecclesiastica 1, Berlin, 1839, pp. 34-65.

2. Traduceri:

LIMBI CLASICE:

Latină: Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 101-241; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1868, pp. 14-72.

Slavă veche: V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 130-204 [retipărire: Leipzig, 1974]; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 270-610 [retipărire: Moscova, 2000].

TRADUCERI ÎN LIMBI MODERNE:

Engleză: Georg NEDUNGATT, Michael FETHERSTONE, *The Council in Trullo revisited*, Kanonika 6, Roma, 1995, pp. 41-186; *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians*, Chicago, 1957, pp. 283-413; Henry R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have Received Ecumenical Acceptance*, în coll. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, vol. 14, Oxford, New York, 1900, pp. 359-365.

Franceză: Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 101-241; Archim. Grigorios D. PΑΡΑΘΟΜΑS, *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècle). Le texte des Saints Canons ecclésiiaux*, Ed. Epectasis, 2015, pp. 851-970.

Germană: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 169-293.

Italiană: A. Di BERARDINO, *I canoni dei concili della Chiesa antica, I, I concili greci*, Roma, 2006, pp. 91-182.

Neogreacă: Prodromos AKANTHOPOULOS, *Κώδικας ιερών κανόνων και εκκλησιαστικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια)*, Ed. Banias, Tesalonic, 2009.

Română: Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, pp. 97-161; Constantin DRON, *Canoanele. Text și interpretare*, vol. 2, București, 1935, pp. 227-377; Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici, Nicolae Popovici, vol. I, part. II, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, pp. 301-489; Marius THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. 2, Tipografia „Voința Națională”, București, 1906, pp. 4-125; † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu Comentare*, Tipografia archidiece-sană, Sabiiu, 1871, pp. 89-165; *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a Soborniceștii și Apostoliceștii Biserici a Ortodocșilor. Adică toate Sfințele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea*, trad. Mitrop. V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844.

Rusă: Georgij GRABBE, *Kniga Pravil Svjatykh Apostol, Svjatykh Soborov Vselenskich i Pomestnykh i Svjatykh Otec*, Izdanie Bratstva, Montreal, ²1971, pp. 116-169 [retipărire: Moscova, 1911].

Sârbă: Nikodim MILAȘ, *Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima*, vol. 1, Novi Sad, 1895, pp. 427-594 [retipărire: Sibenik-Belgrad, 2004].

1. Bibliografie pentru interpretarea particulară a canoanelor Sinodului Trulan

Canonul 1 Trulan: Nicolas AFANASIEV, „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 11/1967, pp. 54-68.

Canonul 2 Trulan: P. MENEVISSOGLU, „Ο Β' Κανών τής Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου”, în *Τιμητικόν Ἀφιέρωμα εἰς τόν Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν*, Atena, 1980, pp. 259-81; Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 33-34; Nicolas AFANASIEV, „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable”, în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, 11/1967, pp. 54-68.

Canonul 3 Trulan: John H. ERICKSON, „The Council in Trullo: Issues Relating to the Marriage of Clergy”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 183-199; Roman CHOLIJ, *Clerical Celibacy in East and West*, Gracewing Publishing, 1989; Constantin Rus, „Căsătoria după canoanele ratificate de Sinodul al II-lea Trulan”, în Constantin Rus, Emilian-Iustinian ROMAN (eds), *Familia Creștină*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, pp. 70-123; Constantin Rus, „Căsătoria și celibatul după Sintagma Alfabetică a lui Matei Vlastares”, în *Teologia ca vocație eclezială, pastoral-misionară și dimensiunea sa academică. Dinamica Facultății de Teologie Ortodoxă Ilarion V.*

Felea din Arad context contemporan (1991-2011), Pr. Ioan TULCAN, Cristinel IOJA, Pr. Filip ALBU (coord.), Ed. Astra Museum, Sibiu, 2012, pp. 382-436.

Canonul 5 Trulan: Ioan DURĂ, „The Canons of the Sixth Ecumenical Synod Concerning Fasting and Their Application to the Present Needs of the Orthodox Faithful”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 149-164.

Canonul 6 Trulan: Roman CHOLIJ, *Clerical Celibacy in East and West*, Gracewing Publishing, 1989, pp. 35-62.

Canonul 7 Trulan: Panagiotos BOUMES, *Τα εκκλησιαστικά οφφίκια ως τα „κατά κόσμον” αξιώματα: συμβολή εις την ερμηνείαν του Ζ' κανόνος της πένθεκτης Οικουμενικής Συνόδου*, Atena, 1970.

Canonul 11 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 64-67.

Canonul 12 Trulan: Panagiotos BOUMES, „The Possibility of Married Bishops Today”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 221-227; P. BOUMIS, „Married Bishops – Agreement between Sacred Scripture and Holy Canons”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 29 (1984), 1, pp. 81-93; N.Th. BOUGATSOS, *Άγαμος και έγγαμος επίσκοπος*, Atena, 1968, pp. 15-16; E. SKORDAS, *Ο γάμος των κληρικών*, Atena, 1978, pp. 26; Gregory ΠΑΡΑΜΙΧΑΕΛ, „Περί του δευτέρου γάμου των κληρικών”, în: *Εκκλησιαστικός Φάρος*, 1/1908, pp. 485-492; Chrysanthos PHILIPPIDES, „Η δευτερογαμία των κληρικών”, în: *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 33/1913, pp. 13-15, 25-27, 49-51, 65-67, 81-83; Nicodim MILAŞ, *Рукположење као сметња браку*, Mostar, 1907, 32pp. [trad. română: Nicodim MILAŞ, „Hirotonia ca pedecă pentru căsătorie”, în: *Revista Teologică*, 1 (1907), 4, pp. 150-159; Nicodim MILAŞ, „Hirotonia ca pedecă pentru căsătorie. Partea a II-a”, în: *Revista Teologică*, 1 (1907), 5, pp. 196-203; Nicodim MILAŞ, „Hirotonia ca pedecă pentru căsătorie. Partea a III-a”, în: *Revista Teologică*, 1 (1907), 6, pp. 240-248; Nicodim MILAŞ, „Hirotonia ca pedecă pentru căsătorie. Partea a IV-a”, în: *Revista Teologică*, 1 (1907), 7-8, pp. 300-304; [republicate în: Nicodim MILAŞ, *Hirotonia ca piedica pentru căsătorie. O chestiune de Drept Canonic*, Ed. Arhiepiscopala, Sibiu, 1907]; Patrick VISCUSO, „Concerning the Second Marriage of Clergy”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 201-211; Roman M.T. CHOLIJ, „Married Clergy and Ecclesiastical Continence in Light of the Council in Trullo (691)”, în: *AHC*, 19/1987, pp. 71-230; Rev. John BEHR, „Reflections on the Question of Episcopal Celibacy”, în: *St Vladimir's Theological Quarterly*, 36 (1992), 1-2, pp. 141-148; John ERICKSON, „The Council in Trullo: Issues Relating to

the Marriage of Clergy", în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), pp. 183-199; Peter L'HUILLIER, „Mandatory Celibacy as a Requirement for Episcopacy: The Council in Trullo", în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40/1995, pp. 213-219; Peter L'HUILLIER, „Episcopal Celibacy in the Orthodox Tradition", în: *St Vladimir's Theological Quarterly*, 35/1991, pp. 271-300; Peter L'HUILLIER, „Clerical Celibacy", în: *Eastern Churches Review*, 3/1971, pp. 268-276; Peter L'HUILLIER, „Canonical Traditions of the Orthodox Church and the Oriental Churches", în: *Greek Orthodox Theological Review*, 16/1971, pp. 163-172; Constantin PITSAKIS, „Clergé marié et célibat dans la législation du Concile in Trullo: le point de vue oriental", în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 263-306; David HEITH-STADE, „Marriage in the canons of the council in Trullo", în: *Studia Theologica – Nordic Journal of Theology*, 64 (2010), 1, pp. 4-21; Thomas MCGOVERN, „Der Zölibat in der Ostkirche", în: *Forum Katholische Theologie*, 14/1998, pp. 99-123; Spyros TROIANOS, „The Canons of the Council in Trullo in the Novels of Emperor Leo VI", în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 189-198; Constantin Rus, „Căsătoria după canoanele ratificate de Sinodul al II-lea Trulan", în Constantin Rus, Emilian-Iustinian ROMAN (eds), *Familia Creștină*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2013, pp. 70-123; Georgică GRIGORIȚĂ, „Căsătoria potrivit dreptului canonic ortodox (prevederi canonice și realități actuale)", în *Familia creștină, o binecuvântare pentru Biserică și Societate*, București, 2012, pp. 88-113.

Canonul 13 Trulan: H. ALIVISATOS, „Les canons 13, 30 et 50 du Trullanum", în *Atti del V. Congresso Internazionale di Studi Bizantini* (Studi Bizantini e Neellenici V), Roma, 1939, pp. 581-585; Heinz OHME, „Die sogenannten antirömischen Kanones des Concilium Quinisextum – Vereinheitlichung als Gefahr für die Einheit der Kirche", în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 307-321; Roman CHOLIJ, *Clerical Celibacy in East and West*, Gracewing Publishing, 1989, pp. 179-192.

Canoanele 14-15 Trulan: Jos. BLOKSCHA, „Die Altersvorschriften für die höheren Weihen im ersten Jahrtausend", în: *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, 111/1931, pp. 31-83.

Canonul 16 Trulan: John WORTLEY, „The sixtieth canon of the Council in Trullo", în: *Studia patristica*, 15 (1984), 1, pp. 255-260; Ioan DURĂ, „The Canons of the Sixth Ecumenical Synod Concerning Fasting and Their Application to

the Present Needs of the Orthodox Faithful", în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 149-164.

Canonul 21 Trulan: Pr. Constantin Rus, „Teoria perpetuării efectelor hirotoniei: revenirea clericilor hirotoniți la starea de laici”, în: *Studii Teologice*, 1/2005, pp. 36-48; Peter L'HUILLIER, „The Theory of the Perpetuity of the Effects of Ordination: Return of Ordained Clerics to Lay Status”, în *Priestertum in Ost und West II*. (Kanon. Jahrbuch der Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen 14), Roman Kovar, Eichenau, 1998, pp. 118-127.

Canonul 29 Trulan: Ioan DURĂ, „The Canons of the Sixth Ecumenical Synod Concerning Fasting and Their Application to the Present Needs of the Orthodox Faithful”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 149-164.

Canonul 30 Trulan: H. ALIVISATOS, „Les canons 13, 30 et 50 du Trullanum”, în *Atti del V. Congresso Internazionale di Studi Bizantini* (Studi Bizantini e Neoellenici V), Roma, 1939, pp. 581-585.

Canonul 32 Trulan: Eirinis P. CHRISTINAKI, „Ο 21ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου”, în *Μάριος Μπέγζος, Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής, Τόμος*, Atena, 2013, pp. 375-387.

Canonul 33 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 71-75.

Canonul 36 Trulan: Heinz OHME, „Die Beziehungen Zwischen Rom Und Konstantinopel Am Ende Des 7. Jahrhunderts: Eine Fallstudie Zum Concilium Quinisextum”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 38 (2006), 1, pp. 55-72; Heinz OHME, „Die sogenannten antirömischen Kanones des Concilium Quinisextum – Vereinheitlichung als Gefahr für die Einheit der Kirche”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 307-321; Peter LANDAU, „Überlieferung und Bedeutung der Kanones des Trullanischen Konzils im westlichen kanonischen Recht”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 215-227.

Canonul 37 Trulan: Vittorio PERI, „Le Chiese nell'Impero e le Chiese «tra i Barbari» – La territorialità ecclesiale nella riforma canonica trullana”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 199-213.

Canonul 38 Trulan: Evangelos K. CHRYSOS, „Zur Entstehung der Institution der autokephalen Erzbistümer”, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 62 (1969), 70, pp. 263-286.

Canonul 39 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 126-127.

Canonul 50 Trulan: H. ALIVISATOS, „Les canons 13, 30 et 50 du Trullanum”, în *Atti del V. Congresso Internazionale di Studi Bizantini* (Studi Bizantini e Neellenici V), Roma, 1939, pp. 581-585; Maroula PERISANIDI, „Entertainment in the twelfth-century canonical commentaries: were standards the same for Byzantine clerics and laymen?”, în: *Byzantine & Modern Greek Studies*, 38 (2014), 2, pp. 185-200.

Canonul 51 Trulan: Franz TINNEFELD, „Zum profanen Mimos in Byzanz nach dem Verdikt des Trullanums (691)”, în: *Byzantina*, 6/1974, pp. 325-329; Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 57-60.

Canoanele 52, 55, 56 Trulan: Ioan DURĂ, „The Canons of the Sixth Ecumenical Synod Concerning Fasting and Their Application to the Present Needs of the Orthodox Faithful”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 149-164; Heinz OHME, „Orthodoxes Fasten nach dem Concilium Quinisextum”, în Martin TAMCKE, *Blicke gen Osten: Festschrift für Friedrich Heyer zum 95. Geburtstag*, Münster, 2004, pp. 71-84; Heinz OHME, „Die sogenannten antirömischen Kanones des Concilium Quinisextum – Vereinheitlichung als Gefahr für die Einheit der Kirche”, în Georg NEDUNGATT, Michael FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited*, Kanonika 6, Pontificio Istituto Orientale, Roma, 1995, pp. 307-321.

Canonoanele 53-54 Trulan: Lewis J. PATSAVOS, „Impediments of relationship in the sacrament of marriage”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 56 (2011), 1-4, pp. 197-219; Emilian-Iustinian ROMAN, „Canonical and Theological Perspectives on Abortion and Incest”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2009, pp. 125-138; Cristian-Vasile PETCU, „Current Issues Facing the Orthodox Family: Divorce and Mixed Marriages”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2012, pp. 105.

Canonul 61 Tulan: S. TROIANOS, *Mageia kai dikaio sto byzantino*, Atena, 1997; Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 48-57; Ilse ROCHOW, „Zu «heidnischen» Bräuchen bei der Bevölkerung des Byzantinischen Reiches im 7. Jahrhundert, vor allem auf Grund der Bestimmungen des Trullanum”, în: *Klio*, 60/1978, pp. 483-498; Marie Theres FÖGEN, „Balsamon on Magic: From Roman Secular Law to Byzantine Canon Law”, în Henry MAGUIRE, *Byzantine Magic*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1995, pp. 99-115;

Bernard H. STOLTE, „Magic and Byzantine Law in the Seventh Century”, în J.N. BREMMER, J.R. VEENSTRA (eds), *The Metamorphosis of Magic from Late Antiquity to the Early Modern Period*, Peeters Publishers, 2002, pp. 105-117; Constantin ERBICEANU, „Interpretarea canonului 61 al Sinodului Ecumenic din Trulan, ținut la anul 690 d. Hristos”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXIII (1888-1889), 9, p. 767.

Canonul 62 Trulan: D.J. CONSTANTELOS, „Canon 62 of the Synod in Trullo and the Slavic Problem”, în: *Byzantina*, 2/1970, pp. 21-35; Karl Leo NOETHLICH, „Von Heiden, Pferden und Studenten: Bemerkungen Zum «Heidentum» in Byzanz Anhand der Kanones der Trullanischen Synode (Quinisextum) V.J. 692”, în Lotte KÉRY, *Licet preter solitum: Ludwig Falkenstein zum 65. Geburtstag*, Shaker Verlag, Aachen, 1998, pp. 1-16; F.R. TROMBLEY, „The Council in Trullo (691-692): A Study of the canons relating to Paganism, Heresy and the Invasions”, în: *Comitatus*, 9/1978, pp. 1-18; H. De GREEVE, „Kanon 62 van het concilie van Trullo. De kerk bestrijdt heidense feesten”, în: *Hermeneus*, 64/1992, pp. 186-194; T.E. GREGORY, „The survival of paganism in christian Greece”, în: *Amer. Journ. of Philology*, 107/1986, pp. 229-242; Maroula PERISANIDI, „Entertainment in the twelfth-century canonical commentaries: were standards the same for Byzantine clerics and laymen?”, în: *Byzantine & Modern Greek Studies*, 38 (2014), 2, pp. 185-200.

Canonul 63 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 75-76.

Canonul 64 Trulan: Liviu STAN, *Mireni în Biserică*, Sibiu, 1939, pp. 85-86.

Canonul 65 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 60-61.

Canonul 69 Trulan: Cristian-Vasile PETCU, „Current Issues Facing the Orthodox Family: Divorce and Mixed Marriages”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2012, pp. 98-99.

Canonul 70: Judith HERRIN, „«Femina Byzantina»: The Council in Trullo on Women”, în Judith HERRIN, *Unrivalled Influence: Women and Empire in Byzantium*, Princeton Uni Press, Princeton, Oxford 2013, pp. 115-132.

Canonul 71 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, p. 61; Karl Leo NOETHLICH, „Von Heiden, Pferden und Studenten: Bemerkungen Zum «Heidentum» in Byzanz Anhand der Kanones der Trullanischen Synode (Quinisextum) V.J. 692”, în Lotte KÉRY, *Licet preter solitum: Ludwig Falkenstein zum 65. Geburtstag*, Shaker Verlag, Aachen, 1998, pp. 1-16

Canonul 72 Trulan: Pr. Patriciu VLAICU, „Biserica Ortodoxă în fața problematicei căsătoriilor mixte”, în: *Studii Teologice*, 1/2012, pp. 167-190; Constantin Rus, „Cătoriile mixte și tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe”, în: *Teologia*, VIII (2004), 4, pp. 115-141; Heinz ОНМЕ, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 76-77; Ioan COZMA, „Căsătoriile mixte în teoria și practica Bisericii Ortodoxe”, în: *Altarul Reîntregirii*, 2/2010, pp. 147-166; Grigorios D. PΑΡΑΘΟΜΑS, „Un Communautarisme ecclésial ouvert: mariages disparmixtes et conversions d'adultes”, în: *Synaxie*, 96 (2005), 10-12, pp. 36-47 [„Un comunitarism eclezial deschis: Căsătorii cu disparitate de cult-mixte și convertirile adulților”, în: *Mitropolia Olteniei*, LXI (2009), 5-8, pp. 205-218]; Constantinos G. ΠΙΤSΑΚΙS, „Les mariages mixtes dans la tradition juridique de l'Église grecque: de l'intransigeance canonique aux pratiques modernes”, în: *Études Balkaniques*, 10/2003, pp. 107-145; Patrick Viscuso, „Marriage Between Orthodox and Non-Orthodox: A Canonical Study”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, XL (1995), 1-2, pp. 229-246; Stanley S. ΗΑRΑΚΑS, „Emerging Ecumenical Families”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 3-4, pp. 347-363; Demetrios J. CΟNSTANTELOS, „Mixed Marriage in Historical Perspective”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 3-4, pp. 277-285; Charles JOANIDES, Lewis PΑTSΑVOS, „Interchurch marriages: an Orthodox perspective”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 45 (2000), 1-4, pp. 433-442; Catherine CΑRIDI, „Marriage between Orthodox and Roman Catholics”, în: *St Vladimir's Theological Quarterly*, 53 (2009), 4, pp. 407-445; Lewis J. PΑTSΑVOS, „A Canonical Response to Intra-Christian and Inter-religious Marriages”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 3-4, pp. 287-298; Lewis J. PΑTSΑVOS, „Mixed marriages and the canonical tradition of the Orthodox Church”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 23 (1978), 3-4, pp. 243-256; Theodor ΝΙΚΟΛΑΟΥ, „Das Ehesakrament aus orthodoxer Sicht. Theologische und kirchenrechtliche Aspekte”, în: *Orthodoxes Forum*, 17/2003, pp. 29-46; Panteleimon ΡΟΔΟΡΟΥΛΟS, „Mixed Marriages”, în: *Kanon*, VI (1983), pp. 87-91; Spyridon ΤΡΟΙΑΝΟS, „Die Mischehen in den heiligen Kanones”, în: *Kanon*, VI (1983), pp. 92-101; Radko ΡΟΡΤΟΔΟΡΟV, „Intermarriages in the Orthodox Tradition and Practice of the Slavic Churches”, în: *Kanon*, VI (1983), pp. 109-114; Pietro ΤΟCΑΝΕL, „I matrimoni misti dopo il Concilio Vaticano II negli schemi delle Commissioni Pontificie”, în: *Kanon*, VI (1983), pp. 115-127; John P. ΒΕΑL, „Canon 72 of The Council of Trullo in Catholic Jurisprudence: An Adventure in Ecumenism”, în: *The Jurist: Studies in Church Law and Ministry*, 75 (2015), 1, pp. 35-57; William

BASSETT, „The Impediment of Mixed Religion of the Synod in Trullo (A.D. 691)”, în: *The Jurist*, 29/1969, pp. 383-415; P.M. SHANNON, „The Diriment Impediment of Mixed Religion”, în: *The Jurist*, 23/1966, pp. 340-351; Acacio Cardinal COUSSA, „Animadversiones in Can. LXXII Trullanae Synodi seu demixta religion tamquam impedimento dirimente in disciplina Ecclesiae byzantinae”, în: *Apollinaris*, 32/1959, pp. 170-181; Acacio Cardinal COUSSA, *Epitome Praelectionum de Iure Ecclesiastico Orientali*, vol. 3, Roma, 1949, pp. 76-79; Frederick R. McMANUS, „The Council in Trullo: A Roman Catholic Perspective”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 79-96; Raffaele COPPOLA, „I matrimoni misti nel pensiero dei canonisti costantinopolitani del XII secolo”, în: *Il diritto ecclesiastico*, 109 (1998), 2, pp. 231-241; Frantiek CITBAJ, „Situation of Canonical Mixed Catholic-Orthodox Marriages in Slovakia in the Historical and Contemporary Context”, în: *Ecumeny and law*, 1/2013, pp. 131-151; Nicolae V. DURĂ, Teodosie PETRESCU, „The Mixed Marriages According to the Orthodox Canonical Legislation (3rd-7th century)”, în: *Ecumeny and law*, 1/2013, pp. 117-130; Josef PRADER, „Die Mischehe zwischen katholischen und orthodoxen Christen mit Bezugnahme auf das Problem der Ehescheidung und Wiederverheiratung”, în: *Orientalia Christiana Periodica*, 49/1983, pp. 164-183; Constantin G. PITSAKIS, „Le droit matrimonial dans les canons du concile in Trullo”, în: *Annuaire Historiae Conciliorum*, 24/1992, pp. 158-185; Stephanos CHARALAMBIS, „Marriage in the Orthodox Church”, în: *One In Christ*, 15 (1979), 3, pp. 204-223; Stanley S. HARAKAS, „An Eastern Orthodox Approach to Marriage in an Ecumenical Context”, în: *Ecumenism*, 1993 (march), pp. 24-27; John MEYERDORFF, *Marriage: An Orthodox Perspective*, Crestwood, 1984; Alice SCOURBY, „The Orthodox Church and Intra-Christian Marriages”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 3, pp. 313-319; Patrick VICUSO, „The Theology of Marriage in the Rudder of Nikodemus the Hagiorite”, în: *Oskirchliche Studien*, 41/1992, pp. 187-207; Anton C. VRAME, *Intermarriage: Orthodox Perspectives*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 1997; Constantin Rus, „Căsătorii după canoanele ratificate de Sinodul al II-lea Trulan”, în Constantin Rus, Emilian-Iustinian ROMAN (eds), *Familia Creștină*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, pp. 70-123; Cristian-Vasile PETCU, „Current Issues Facing the Orthodox Family: Divorce and Mixed Marriages”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2012, pp. 97-111.

Canonul 81 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 77-78; Jeff B. POOL, *God's Wounds: Hermeneutic of the Christian Symbol of Divine Suffering*,

Volume Two: Evil and Divine Suffering, Pickwick Publications, 2011, pp. 397-404; Andrew LOUTH, *Greek East and Latin West: The Church, AD 681-1071*, St Vladimir's Seminary Press, 2007, p. 36.

Canonul 87 Trulan: Lavinia STAN, „Eastern orthodox views on sexuality and the body”, în: *Women's Studies International Forum*, 33 (2010), 1, pp. 38-46.

Canonul 88 Trulan: Panagiotis BOUMIS, „Grundriß des kanonischen Rechts der orthodoxen Kirche”, în Wilhelm NYSSEN (ed.), *Handbuch der Ostkirchenkunde*, vol. 3, Düsseldorf, 1997, p. 156.

Canonul 89 Trulan: Ioan DURĂ, „The Canons of the Sixth Ecumenical Synod Concerning Fasting and Their Application to the Present Needs of the Orthodox Faithful”, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 149-164.

Canonul 91 Trulan: S. TROIANOS, „The Embryo in Byzantine Canon Law”, în: *Biopolitics*, 25/1991, pp. 179-194; Grigorios PAPAETHOMAS, „L'enfant qui vient et sa naissance, vus par la Tradition canonique de l'Église”, în: *Bio-éthique Orthodoxe (Actes du 3e Colloque-15 avril 2000)*, t. III, Association orthodoxe d'Études Bio-Éthiques/Institut de Théologie Orthodoxe Saint-Serge, Paris, 2001, pp. 57-102; Emilian-Iustinian ROMAN, „Canonical and Theological Perspectives on Abortion and Incest”, în: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Teologie Ortodoxă*, 2/2009, pp. 125-138; Lavinia STAN, „Eastern orthodox views on sexuality and the body”, în: *Women's Studies International Forum*, 33 (2010), 1, pp. 38-46; Lucian TURCESCU, Lavinia STAN, „Religion, Politics and Sexuality in Romania”, în: *Europe-Asia Studies*, 57 (2005), 2, pp. 291-310.

Canonul 94 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 62-63.

Canonul 95 Trulan: vezi Can. 7 II Ec.

Canonoanele 99-100 Trulan: Heinz OHME, *Concilium Quinisextum: Das Konzil Quinisextum*, în coll. *Fontes Christiani*, vol. 82, Turnhout, 2006, pp. 78-80.

Canonul 102 Trulan: John CHRYSAVGIS, „The Council of Trullo and Authority in Spiritual Direction”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 40 (1995), 1-2, pp. 115-123.

În continuare, vom reda *Cuvântul de adresare* al Sinodului Trulan către împăratul Iustinian al II-lea, cuvânt care prefațează canoanele și în care se arată motivul pentru întrunirea Sinodului Trulan, traducere făcută după textul lui H. Ohme, în comparație cu cel regăsit în ediția lui G. Nedungatt.

Προσφωνητικός λόγος τῶν ἐν Κωνσταντινοπόλει ἐν τῷ Τρούλλῳ
 τοῦ βασιλικοῦ παλατίου συνελθόντων ἁγίων πατέρων πρὸς
 Ἰουστινιανὸν τον εὐσεβέστατον βασιλέα

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ φιλοχρίστῳ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ ἡ ἁγία
 καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἡ κατὰ θεῖον νεῦμα καὶ θέσπισμα τοῦ
 εὐσεβεστάτου ὑμῶν κράτους συναθροισθεῖσα κατὰ ταύτην τὴν
 θεοφύλακτον καὶ βασιλίδα πόλιν.

Τῆς ἀρρήτου καὶ θείας χάριτος τοῦ λυτρωτοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσαν περιλαβούσης τὴν γῆν καὶ τοῦ ζωφόρου
 τῆς ἀληθείας κηρύγματος ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἐνσπαρέντος, ὁ
 μὲν λαός, ὁ καθήμενος ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας, φῶς εἶδε μέγα τὸ τῆς
 ἐπιγνώσεως καὶ τῶν τῆς πλάνης ἠλευθερώθη δεσμῶν βασιλείαν
 οὐρανῶν τῆς παλαιᾶς δουλείας ἀνταλλαξάμενος· ὁ δὲ τοῦ
 κάλλους τῆς πρώτης λαμπρότητος δι' ἔπαρσιν ἀπωσθεῖς, ὁ πρῶτος
 δράκων, ὁ νοῦς ὁ μέγας, ὁ Ἀσσύριος, ὑπὸ τῶν πρὶν αἰχμαλώτων
 ἀλίσκεται καὶ γίνεται τῇ δυνάμει τοῦ σαρκωθέντος λόγου πάσης
 ἰσχύος ἀλλότριος, καθὼς γέγραπται ὅτι· τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἰ
 ῥομφαῖαι εἰς τέλος. Πανταχοῦ γὰρ λατρεία λογικὴ νενομοθέτηται
 καὶ ὀλοκάρπωσις ἀναφέρεται, καὶ ὁ θεός, θυόμενος καὶ
 διαδιδόμενος εἰς σωμάτων ὁμοῦ καὶ ψυχῶν περιποίησιν, θεουργεῖ
 τοὺς μετέχοντας· ὑφ' οὗ καὶ δαίμονες φυγαδεύονται, καὶ ἱερά
 τῶν ἀνθρώπων ἀθροίζομένη πανήγυρις ἐπ' ἐκκλησίαις μυστικῶς
 ἁγιαζεται, καὶ τῆς τρυφῆς ὁ παράδεισος τοῖς πᾶσιν ἀνέφκται,
 καὶ τέλος γέγονε τὰ πάντα καινά. Ἄλλ' ἐπεὶ ὁ ἀνθρωποκτόνος
 διάβολος ἅπαξ κατέναντι παντοκράτορος κυρίου τραχηλιάσας καὶ
 ὠδινήσας καὶ τεκῶν πόνον τῆς ἀποστάσεως, μὴ φέρων βλέπειν
 ἡμᾶς ἐγερθέντας τοῦ τῆς παραβάσεως πτώματος καὶ τὸν οὐρανὸν
 διαπτάντας διὰ τῆς ἀπαρχῆς ἡμῶν, τουτέστι Χριστοῦ τοῦ δόντος
 ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἀνῆκε τὰ τῆς κακίας βέλη κινῶν
 καὶ τοὺς πιστοὺς τιτρώσκων τοῖς πάθεσιν, ὡς ἂν χωρισθεῖεν τῆς
 δοθείσης αὐτοῖς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος, τιμῆς τε καὶ χάριτος·
 οὐδὲ ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν ἀθλοθέτης καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγὸς παρεῖδε
 θεὸς βοηθήτους ἡμᾶς, καθ' ἑκάστην ἀντανιστῶν γενεὰν τοὺς ἐν
 τῷ τοῦ βίου τούτου σταδίῳ διὰ τῶν ὄπλων αὐτῷ τῆς εὐσεβείας
 παραταξαμένους καὶ τὸν πρὸς αὐτὸν συνάψαντας πόλεμον· οἱ
 τὴν τοῦ πνεύματος σπασάμενοι μάχαιραν, ὃ ἐστὶ ῥῆμα θεοῦ, καὶ
 οὕτω συμπλακέντες τῷ πονηρῷ τῆς καθ' ἡμῶν αὐτὸν τυραννίδος

κατέλυσαν, ὁδηγοὶ τῶν ποιμνίων γενόμενοι καὶ τὰς ὁδοὺς κυρίου τοῖς λαοῖς εὐθετίζοντες, ὅπως μὴ κατὰ κρημνῶν τῆς ἀνομίας ὑπ' ἀγνοίας τοῦ κρείττονος ὠθοῖντό τε καὶ διολισθαίνοιεν. ἔδει γὰρ τὸν τὸ εἶναι ἡμῖν χαρισάμενον καὶ τοσοῦτω μεγέθει συγκαταβάσεώς τε καὶ ταπεινώσεως τὸ ἡμέτερον γένος μεταποιήσαντα καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀνακαλεσάμενον καὶ ἀναβιβάσαντα καὶ τὴν εἰς τὸ εὖ εἶναι τρίβον ἡμῖν ὑποδείξει διὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας λαμπτήρων καὶ διδασκάλων, φωταγωγούντων τὰ κατὰ θεὸν ἡμῶν διαβήματα καὶ πρὸς τὸ εὐαγγέλιον παρορμώντων ὧν καὶ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. Ὅθεν καὶ νῦν ἡμῖν τὸν οἰκεῖον βίον διεξάγουσι ῥαθυμότερον καὶ τῇ τῶν λογισμῶν ἀργία καθεύδουσιν, ὡς ἐπεισελθεῖν φυλάκτοις τὸν ὁδοστάτην ἐχθρὸν καὶ κατὰ μικρὸν τὴν ἀρετὴν ὑποκλέψαντα τὴν κακίαν ἡμῖν ἀνθυπενεγκεῖν, ὃ τὴν μεγίστην ταύτην τοῦ παντὸς κόσμου πηδαλιουχῶν ὀλκάδα Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν σὲ τὸν σοφὸν ἡμῖν κυβερνήτην, τὸν εὐσεβῆ βασιλέα, προστάτην ὄντως ἀνέστησεν, οἰκονομοῦντα τοὺς λόγους ἐν κρίσει, φυλάσσοντα εἰς τὸν αἰῶνα ἀλήθειαν, ποιοῦντα κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς καὶ ἐν ἀμώμῳ ὁδῷ πορευόμενον ὃν ἡ σοφία κυφορήσασα καὶ μαιεύσασα, καλῶς ταῖς ἀρεταῖς ἐκθρέψασά τε καὶ περιστείλασα καὶ θείου πληρώσασα πνεύματος, ὀφθαλμὸν οἰκουμένης ἀπέδειξε τῇ τοῦ νοῦ καθαρότητι καὶ λαμπρότητι διαυγάζοντα περιφανῶς τὸ ὑπήκοον ὧ τὴν ἑαυτῆς ἐκκλησίαν παρέθετο καὶ τὸν νόμον αὐτῆς μελετᾶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐδίδαξε πρὸς καταρτισμὸν καὶ οἰκοδομὴν τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν· ὃς τῷ θερμῷ τοῦ πρὸς θεὸν πόθου τὸν ζηλωτὴν ὑπερβαλὼν Φινεὲς καὶ τὴν ἀμαρτίαν ἐκκεντήσας τῷ κράτει τῆς εὐσεβείας τε καὶ συνέσεως, καὶ τὸ ποίμνιον τῆς κακίας τε καὶ φθορᾶς συνεξελέσθαι προείλου. Ἐπρεπε γὰρ τὸν τῶν οἰάκων μετὰ τὴν ἄνω ῥοπὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπειλημμένον μὴ μόνον τὸ καθ' ἑαυτὸν σκοπεῖν καὶ ὅπως ἂν ὁ οἰκεῖος αὐτῷ διευθύνοιο βίος, ἀλλὰ καὶ πᾶν τὸ ἀρχόμενον ἐκ τρικυμίας περισώζειν καὶ τῆς πολλῆς τῶν πταισμάτων συγχύσεως, ἐπικλυζόντων πάντοθεν τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἐκταρασσόντων τῆς ταπεινώσεως. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἄγιοι καὶ οἰκουμενικαὶ δύο σύνοδοι αἱ κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα καὶ θεοφύλακτον πόλιν συναθροισθεῖσαι, ἡ μὲν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γενομένου ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου, πατρὸς τῆς σῆς ἡμερότητας, τὸ περὶ τῆς πίστεως πατρικῶς διατρανώσασαι

μυστήριον οὐδαμῶς ἱερούς κανόνας ἐνέγραψαν, καθάπερ αἱ λοιπαὶ ἅγιοι τέσσαρες καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, δι' ὧν ἀποστήσονται οἱ λαοὶ τῆς χείρονος καὶ ταπεινοτέρας διαγωγῆς, ἐπὶ δὲ τὸν κρείττονα καὶ ὑψηλότερον μεταθῶνται βίον, ἐντεῦθεν τε τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασιλείον ἱεράτευμα, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν, ὑπὸ πολλῶν ἐξ ταξίας παθῶν διασπώμενον καὶ ὑποσυρόμενον καὶ κατὰ μικρὸν τῆς θείας μάνδρας ἀπορραγὲν καὶ διατμηθὲν καὶ τῇ ἀγνοίᾳ καὶ λήθῃ τῶν τῆς ἀρετῆς κατορθωμάτων ἀπολισθῆσαν καὶ, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσαν καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, κοινὸν ἡγησάμενον τὴν τοῦ πνεύματος ἐνύβρισε χάριν, τοῦτο λίαν, ὡς περιούσιον λαόν, ἐπισυναγαγεῖν βουληθεῖς, μιμήσει τοῦ τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπὶ τὸ ὄρος ἐπιζητοῦντος ποιμένος Χριστοῦ, καὶ τῇ αὐτοῦ προσκαταστῆσαι αὐλῇ καὶ πεῖσαι φυλάττειν τὰς ἐντολάς τε καὶ τὰ θεῖα προστάγματα, δι' ὧν τῶν νεκρῶν ἀποχωροῦντες ἔργων ζωοποιούμεθα, πᾶσάν τε περινοήσας σωτηρίας διάσκεψιν καὶ θεὸν ἐκζητήσας κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν· ὁ ζητῶν τὸν κύριον εὕρησει γνῶσιν μετὰ δικαιοσύνης, οἱ δὲ ὀρθῶς ζητοῦντες αὐτὸν εὕρησουσιν εἰρήνην, τὴν ἁγίαν ταύτην καὶ θεόλεκτον οἰκουμενικὴν ἀθροισθῆναι σύνοδον ὠρίσας, ὅπως τῇ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συννεύσει τε καὶ συμπνοία κατορθωθεῖ σοι εἰς δέον τὸ σπουδαζόμενον, ἀλλὰ καὶ εἴ τι λείψανον ἑλληνικῆς ἢ ἰουδαϊκῆς σκαιοτήτος τῷ τῆς ἀληθείας ὠρίμῳ σίτῳ ἐγκαταμέμικται, ἐκ ῥίζης αὐτῆς ὡς ζιζάνιον ἀρθείη καὶ καθαρὸν ἀποδειχθεῖ τῆς ἐκκλησίας τὸ λῆϊον· ὅπου γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἢ κυρία ἔφη φωνή· καὶ πάλιν διὰ Ἰερεμίου ἡμῖν ἀνακέκραγεν· ἐκζητήσατέ με ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ὑμῶν, καὶ ἐπιφανοῦμαι ὑμῖν. Ἐπὶ τούτῳ τοίνυν κατὰ κέλευσιν τῆς σῆς εὐσεβείας συνελθόντες κατὰ ταύτην τὴν θεοφύλακτον καὶ βασιλίδα πόλιν, κανόνας ἱερούς ἀνεγράψαμεν. Διὸ τῆς σῆς εὐσεβείας δεόμεθα, τὰς τῶν πρὶν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει ἐπὶ τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γενομένου ἡμῶν βασιλέως Θεοδοσίου συναθροισθέντων πατέρων φωνάς σοι προσάγοντες, ἵνα, ὡσπερ τοῖς τῆς κλήσεως γράμμασι τὴν ἐκκλησίαν τετίμηκας, οὕτω καὶ τῶν δοξάντων δι' εὐσεβῶν κεραίων ἐπισφραγίσῃς τὸ τέλος. Ὁ δὲ κύριος στηρίζαι σου τὴν βασιλείαν ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ παραπέμψοι γενεαῖς γενεῶν, καὶ προσθεῖη τῷ ἐπιγεῖῳ κράτει καὶ τῆς βασιλείας τῆς ἐν οὐρανοῖς τὴν ἀπόλαυσιν.

CUVÂNTUL DE ADRESARE AL SFINȚILOR PĂRINȚI
ÎNTRUNIȚI ÎN CONSTANTINOPOL,
SUB CUPOLA (TRULLOS) PALATULUI IMPERIAL,
ÎN TIMPUL PREAVLAVIOSULUI ÎMPĂRAT IUSTINIAN

*Preavlaviosului și iubitorului de Hristos Împărat Iustinian,
Sfântul Sinod Ecumenic, întrunit în această cetate imperială și păzită
de Dumnezeu, în conformitate cu ascultarea divină și cu decretul
preacucernicei voastre majestăți.*

Fiindcă harul divin și inexprimabil al Răscumpărătorului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos a cuprins tot pământul și propovăduirea cea de viață purtătoare a adevărului a fost răspândită în auzurile tuturor, poporul care stătea întru întunericul necunoștinței a văzut lumina cea mare (cf. *Isaia* 9, 1; cf. *Matei* 4, 16) a cunoașterii și a fost eliberat din legăturile rătăcirii, preschimbând vechea lor sclavie în împărăția cerurilor. Iar cel care a fost alungat din frumusețea strălucirii celei dintâi din cauza mândriei, șarpele cel dintâi, mintea cea bogată, asirianul, este luat prizonier de către cei care fuseseră mai înainte prizonieri și prin Cuvântul Întrupat este înstrăinat de toată puterea, precum s-a scris că: „Vrăjmașului i-au lipsit săbiile la sfârșit” (*Psalmul* 9, 6). Fiindcă pretutindeni a fost legiferată slujirea cea cuvântătoare și este adusă oferirea Jertfei, Dumnezeu, Care este jertfit și oferit spre izbăvirea trupurilor, împreună cu a sufletelor, îi îndumnezeiește pe cei care se împărtășesc. Prin El, și demonii sunt izgoniți, și sfânta adunare a oamenilor întruniți în biserici este sfințită în chip mistic și paradisul desfătării este redeschis tuturor și la sfârșit toate sunt înnoite (cf. *Apocalipsa* 21, 5). Dar fiindcă diavolul cel ucigător de oameni, care s-a răzvrătit odată împotriva Domnului Celui Atotputernic și a zămislit prin trudă odraslele apostaziei, nu a suportat să vadă că suntem ridicați din căderea păcatului și că zburăm înspre cer prin pârga noastră, adică prin Hristos, Care S-a dat pe Sine ca răscumpărare pentru noi, nu a încetat să arunce săgețile răutății, rănindu-i pe credincioși cu patimi, astfel încât să fie separați de energia Duhului care a fost dată acestora, de cinste și de har.

Dar nici Dumnezeu, Judecătorul nostru cel bun și începătorul mântuirii, nu a trecut cu vederea ajutorarea noastră, căci în fiecare generație i-a ridicat pentru cursa acestei vieți pe cei pregătiți împotriva aceluia cu armele dreptei cinstiri, alăturându-se în război împotriva lui. După ce au scos sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu (cf. *Efesenii* 6, 17), și au intrat astfel în luptă împotriva celui rău, au distrus tirania lui asupra noastră și, devenind călăuzitori ai turmelor, au pregătit căile pentru popoarele Domnului, încât să nu alunece și să cadă prin necunoașterea Celui bun în prăpastiile nelegiurii. Fiindcă trebuia ca Cel Care ne-a dăruit existența și care a prefăcut neamul nostru printr-o așa mare condescendență și smerenie, chemându-ne la Sine și ridicându-ne, să ne arate calea spre ceea ce este bine prin luminătorii și învățătorii Bisericii, Care luminează pașii noștri către Dumnezeu și care ne îndeamnă înspre Evanghelie, a căror „cetate este în ceruri” (cf. *Filipeni* 3, 20), după cuvântul dumnezeiescului Apostol. De aceea, fiindcă acum și noi ne petrecem propria viață cu foarte mare ușurință și adormim din cauza inactivității gândurilor, astfel încât vrășmașul cel veșnic călător vine asupra noastră pe nepregătite, răpindu-ne puțin câte puțin virtutea, ca să ne ducă înspre rău, Hristos, Dumnezeul nostru, Care cârmuiește această foarte mare corabie a întregii lumi, te-a ridicat astfel pe tine, preaevlaviosule împărat, drept conducător și protector înțelept pentru noi, care chivernisești cuvintele în judecată, care păzești adevărul în veac, care faci judecată și dreptate în mijlocul pământului și mergi pe calea cea fără prihană (cf. *Psalmul* 118, 1). Înțelepciunea te-a purtat în pânțele și te-a născut, crescându-te și îmbrăcându-te cu virtuți în chip frumos și, umplându-te de Duhul cel dumnezeiesc, te-a arătat ca ochi al lumii întregi, pe tine, care iluminezi pretutindeni pe supușii tăi prin puritatea și lumina minții. Ție ți-a încredințat și Biserica ei și te-a învățat să cugeți la legea ei ziua și noaptea (cf. *Psalmul* 1, 2) pentru corectarea și îndrumarea popoarelor de sub mâna ta. Prin înfocarea dorinței către Dumnezeu l-au îndepărtat pe zelotul Fineas (cf. *Numerii* 25, 7) și, scoțând păcatul prin puterea evlaviei și înțelegerii, ai ales să scoți turma din răutate și corupere. Fiindcă se cuvine ca cel care preia cârmuirea pentru îndreptarea în sus a neamului omenesc să aibă în vedere nu numai ceea ce îl

privește pe el însuși, cum să-și îndrepte propria viață, ci și să îl salveze pe fiecare supus din valurile și din marea tulburare a păcatelor, fiindcă duhurile răutății inundă și amăgesc trupul nostru smerit.

Dar cele două Sinoade Ecumenice, întrunite în această cetate imperială și păzită de Dumnezeu – primul, pe timpul lui Justinian, cel cu adormire dumnezeiască, iar celălalt pe timpul împăratului nostru Constantin, cel de evlavioasă amintire, tatăl blândeții voastre –, exprimând articulat în chip patristic taina cea cu privire la credință, nu au compus deloc sfinte canoane, precum celelalte patru Sfinte Sinoade Ecumenice, prin care popoarele să se îndepărteze de conduita cea josnică și umilă și să fie duse spre o viață mai măreață și mai înaltă. De aceea, și poporul cel sfânt, preoția împărătească (cf. *1 Petru* 2, 9), pentru care a pățimit Hristos, fiind risipit și împovărat de multe patimi izvorâte din neorânduială și tăiat și îndepărtat puțin câte puțin de la staulul cel dumnezeiesc, a alunecat prin necunoaștere și uitare de la împlinirea virtuții și, după cum s-a spus în chip apostolic, „L-au călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu și au nesocotit sângele legământului cu care s-au sfințit și au batjocorit Duhul harului” (*Evrei* 10, 29). Și fiindcă tu ai dorit să îi aduni ca pe un popor ales, prin imitarea lui Hristos, Păstorul cel bun, Care caută în munte oaia cea pierdută ca să o repună în turma Lui și să o convingă să păzească poruncile și hotărârile dumnezeiești, prin care, părăsind faptele cele moarte, ni se oferă viață. Și după ce ai luat în considerare fiecare chestiune cu privire la mântuire și L-ai cercetat pe Dumnezeu, după cuvântul care spune: „acela care-L caută pe Domnul va afla cunoaștere cu dreptate, iar cei ce-L caută drept, vor afla pace” (*Pilde* 16, 8 – *Septuaginta*), ai hotărât să fie întrunit acest Sfânt Sinod Ecumenic ales de Dumnezeu, astfel încât, prin consensul și conglăsuirea multora în acesta, să-ți fie îndeplinită strădania ta în ceea ce este de cuviință. Dar dacă vreo rămășiță a nebuniei păgâne sau iudaice este amestecată cu grâul cel curat al adevărului, să fie smulsă din rădăcină precum neghina și secerișul Bisericii să fie arătat curat, căci „unde sunt doi sau trei adunați în numele meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor”, spune glasul Domnului (*Matei* 18, 20), și iarăși ni se spune cu glas puternic prin Ieremia: „Mă veți căuta cu toată inima voastră și Mă voi arăta vouă” (*Ieremia* 29, 13).

CANOANELE BISERICII ORTODOXE

De aceea, fiind adunați mai apoi după porunca evlaviei tale în această cetate imperială și păzită de Dumnezeu, am compus sfinte canoane. Prin urmare, adăugând la cuvintele Părinților adunați mai înainte în această cetate păzită de Dumnezeu, pe timpul împăratului nostru Teodosie, cel de pioasă amintire, cerem ca evlavia ta, precum ai onorat Biserica prin scrisorile de convocare, tot așa să pecetluiască la sfârșit deciziile prin cucernica ta semnătură. Domnul să întărească împărăția ta în pace și dreptate, continuând-o din generație în generație, și să adauge la puterea ta lumească și bucuria împărăției celei din ceruri.

CANOANELE SINODULUI TRULAN (691-692)

Canonul 1 Trulan

α'. Τάξις ἀρίστη, παντός ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ πράγματος, ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι, κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν. Ὅθεν, καὶ τῆς εὐσεβείας ὑφ' ἡμῶν ἤδη διαπρυσίως κηρυττομένης, καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐφ' ἣ Χριστὸς τεθεμελίωται, διηνεκῶς αὐξανούσης καὶ προκοπούσης, ὡς τῶν τοῦ Λιβάνου κέδρων ταύτην ὑπερεκτείνεσθαι καὶ νῦν ἀρχὴν τῶν ἱερῶν ποιούμενοι λόγων χάριτι θεία, ὀρίζομεν, ἀκαινοτόμητόν τε καὶ ἀπαράτρωτον φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν πίστιν ὑπὸ τε τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ Λόγου, τῶν θεοκρίτων Ἀποστόλων· ἔτι δὲ καὶ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ ἀγίων καὶ μακαρίων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, κατ' Ἀρείου τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δογματισθείσης ἐθνικῆς ἑτεροθεΐας, ἢ πολυθεΐας, εἰπεῖν οἰκειότερον· οἱ τῇ ὁμογνωμοσύνῃ τῆς πίστεως τὸ ὁμοούσιον ἡμῖν ἐπὶ τῶν τριῶν τῆς θεαρχικῆς φύσεως ὑποστάσεων ἀπεκάλυψάν τε καὶ διετράνωσαν, μὴ ἐπικεκρῦφθαι τῷ μοδίῳ τῆς ἀγνωσίας τοῦτο παραχωρήσαντες, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα προσκυνεῖν μιᾷ προσκυνήσει τοὺς πιστοὺς ἀναφανδὸν ἐκδιδάξαντες· καὶ τὴν τε τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς Θεότητος δόξαν καθελόντες καὶ διασπάσαντες, τά τε, ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν συστάντα ἐκ ψάμμου κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας μειρακιώδη ἀθύρματα καταβαλόντες καὶ ἀνατρέψαντες· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, ὑπὸ τῶν ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει συναχθέντων ἑκατὸν πεντηκοντα ἀγίων Πατέρων κηρυχθεῖσαν πίστιν κρατύνομεν, τὰς θεολόγους περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος φωνὰς ἀσπαζόμενοι, καὶ τὸν βέβηλον Μακεδόνιον τοῖς προτέροις ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας συνεξελαύνοντες, ὡς δοῦλον αὐθαδῶς τὸ δεσπόμενον δοξᾶσαι τολμήσαντα, καὶ σχίσαι τὴν ἄτμητον μονάδα ληστικῶς προελόμενον, ὡς ἂν μὴ ἐντελὲς ἡμῖν τὸ τῆς ἐλπίδος εἶη μυστήριον· τῷ βδελυρῷ τούτῳ καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας λυττήσαντι, καὶ Ἀπολλινάριον, τὸν τῆς κακίας μύστην, συγκατακρίναντες, ὅς ἄνουν καὶ ἄψυχον τὸν Κύριον ἀνειληφέναι

σῶμα δυσσεβῶς ἐξηρεύξατο, ἐντεῦθεν καὶ οὗτος ἀτελῆ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν γενέσθαι συλλογιζόμενος. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐν τῇ Ἐφεσίων πόλει τὸ πρότερον συναχθέντων ἐπὶ Θεοδοσίου, τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου, γενομένου ἡμῶν βασιλέως, διακοσίων Θεοφόρων Πατέρων ἐκτεθέντα διδάγματα, ὡς κράτος ἀρῥαγῆς τῆς εὐσεβείας, ἐπισφραγίζομεν, ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σαρκωθέντα κηρύττοντες, καὶ τὴν αὐτὸν ἀσπόρως τεκοῦσαν ἄχραντον ἀειπάρθενον, κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον δοξάζοντες· καὶ τὴν ληρώδη τοῦ Νεστορίου διαίρεσιν, ὡς ἀπωκισμένην θείας μοίρας ἀποδιώκοντες, ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ Θεὸν ἰδικῶς, τὸν ἕνα Χριστὸν δογματίζοντες, καὶ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀνανεοῦντος δυσσέβειαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδονέων μητροπόλει ἐπὶ Μαρκιανοῦ, καὶ αὐτοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα θεοκρίτων Πατέρων στηλογραφηθεῖσαν πίστιν ὀρθοδόξως ἐπικυροῦμεν· ἥτις τὸν ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ δύο συντεθέντα τῶν φύσεων, καὶ ἐν δύο ταῖς αὐταῖς δοξαζόμενον φύσει, μεγαλοφώνως τοῖς πέρασι παραδέδωκε, καὶ Εὐτυχέα τὸν ματαιόφρονα, τὸν δοκῆσει τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον τελεσθῆναι ἀποφηνάμενον, ὡς ἀποτρόπαιόν τι καὶ μίασμα τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας περιβόλων ἐξήλασε· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Νεστόριον, καὶ Διόσκορον, τὸν μὲν, τῆς διαιρέσεως, τὸν δέ, τῆς συγχύσεως ὑπερασπιστὴν τε καὶ πρόμαχον, τοὺς ἐκ διαμέτρου τῆς ἀσεβείας πρὸς ἕν ἐκπεπτωκότας ἀπωλείας καὶ ἀθεότητος βάραθρον. Ἀλλὰ γε καὶ τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε Θεοφόρων Πατέρων, τῶν κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα συναγηγεργμένων πόλιν, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως γενομένου ἡμῶν βασιλέως, ὡς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐξενεχθείσας γινώσκομεν, καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς ἐκδιδάσκομεν. Οἱ Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας, τὸν Νεστορίου διδάσκαλον, Ὠριγένην τε, καὶ Δίδυμον, καὶ Εὐάγριον, τοὺς τὰς ἑλληνικὰς ἀναπλασαμένους μυθοποιΐας, καὶ σωματῶν τινῶν, καὶ ψυχῶν ἡμῖν περιόδους, καὶ ἀλλοιώσεις ἀναπεμπάσαντας ταῖς τοῦ νοῦ παραφοραῖς τε, καὶ ὄνειρώξεις, καὶ εἰς τὴν τῶν νεκρῶν δυσσεβῶς ἐμπαροινήσαντας ἀναβίωσιν· τὰ τε γραφέντα παρὰ Θεοδωρήτου κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καὶ τῶν δώδεκα κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, καὶ τὴν λεγομένην Ἰβα ἐπιστολήν, συνοδικῶς ἀνεθεμάτισάν τε καὶ ἐβδελύξαντο. Καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἑναγχος συναθροισθείσης κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν, ἐπὶ τοῦ ἐν θείᾳ τῇ λήξει γενομένου ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου, ἑκτης ἀγίας συνόδου πίστιν, ἥ

μειζόνως τὸ κῦρος ἐδέξατο, δι' ὧν ὁ εὐσεβῆς βασιλεὺς σφραγίσαι τοὺς ταύτης τόμους κατησφαλίσαιτο, πρὸς τὴν ἐν τῷ παντὶ αἰῶνι ἀσφάλειαν, καὶ αὐθις ὁμολογοῦμεν φυλάττειν ἀπαρεγχείρητον· ἡ δὴ δύο φυσικὰς θελήσεις, ἤτοι θελήματα, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ ἐνὸς Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, δοξάζειν ἡμᾶς θεοφιλῶς διεσάφησε· τοὺς τὸ εὐθὲς τῆς ἀληθείας δόγμα παραχαράξαντας, καὶ ἐν θέλημα, καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοὺς λαοὺς ἐκδιδάξαντας, τῇ τῆς εὐσεβείας ψήφῳ καταδικάσασα· φάμεν, Θεόδωρον τὸν τῆς Φαράν, Κῦρον τὸν Ἀλεξανδρείας, Ὀνώριον τὸν Ῥώμης, Σέργιον, Πύρρον, Παῦλον, Πέτρον, τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ προεδρεύσαντας πόλει, Μακάριον, τὸν γενόμενον τῆς Ἀντιοχείων ἐπίσκοπον, Στέφανον τὸν αὐτοῦ μαθητὴν, καὶ τὸν ἄφρονα Πολυχρόνιον· ἐντεῦθεν ἀνέπαφον τηροῦσα τὸ κοινὸν σῶμα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ συνελόντα φάναι, πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαπρεψάντων ἀνδρῶν, οἱ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τὴν πίστιν κρατεῖν βεβαίαν, καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀσάλευτον διαμένειν θεσπίζομεν, καὶ τὰ αὐτῶν θεοπαράδοτα συγγράμματά τε καὶ δόγματα, πάντας ἀποβαλλόμενοί τε, καὶ ἀναθεματίζοντες, οὓς ἀπέβαλον, καὶ ἀνεθεμάτισαν, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς, καὶ κατὰ Θεοῦ φρυαξαμένους κενά, καὶ ἀδικίαν εἰς ὕψος ἐκμελετήσαντας. Εἰ δέ τις τῶν ἀπάντων μὴ τὰ προειρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατοῖ καὶ ἀσπάζοιτο, καὶ οὕτω δοξάζοι τε, καὶ κηρύττοι, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἰέναι τούτων ἐπιχειροῖ, ἔστω ἀνάθεμα, κατὰ τὸν ἤδη ἐκτεθέντα ὄρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων ἀγίων καὶ μακαρίων Πατέρων, καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καταλόγου, ὡς ἀλλότριος, ἐξωθεῖσθω καὶ ἐκπιπέτω. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι, οὔτε μὴν ἀφαιρεῖν, κατὰ τα προορισθέντα, παντελῶς διεγνώκαμεν, ἢ καθ' ὄντιναοῦν δεδυνήμεθα λόγον.

1. „Cea mai bună rânduială a începerii oricărui cuvânt și lucrări este să se înceapă din Dumnezeu și să se termine tot în Dumnezeu”, conform cuvântului Teologului⁴²⁹. Și de vreme ce dreapta credință a fost deja vestită de către noi în chip deslușit, și fiindcă Biserica, la a cărei temelie a fost așezat Hristos, crește și sporește în mod necontenit, încât se întinde dincolo de cedrii Libanului [cf. *Psalmul* 91, 12], de

⁴²⁹ Sf. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Oration*, 2, 1, în PG 35, col. 408.

aceea, făcând și noi acum, prin harul dumnezeiesc, un început al acestor sfinte cuvinte, hotărâm ca credința, ce ne-a fost transmisă de către martorii oculari și slujitorii Cuvântului, adică de către Apostolii aleși de Dumnezeu, să fie păstrată fără inovații și nevătămată. Dar și cea a celor trei sute optsprezece Sfinți și Fericiți Părinți adunați în Niceea, pe vremea lui Constantin, a celui ce fusese împăratul nostru, împotriva necuviinciosului Arie și a unei alte divinități păgâne dogmatizate de către el sau, mult mai potrivit spus, împotriva politeismului său. Aceștia, prin unanimitatea exprimării credinței, ne-au descoperit și ne-au și clarificat deoființimea celor trei ipostasuri ale firii dumnezeiești, nepermițând ca acest lucru să fie ascuns sub obrocul necunoașterii, ci învățându-i pe credincioși în mod lămurit să se închine Tatălui și Fiului și Sfântului Duh printr-o singură închinare. Aceștia au distrus și au surpat credința în rangurile inegale ale dumnezeirii, doborând și răsturnând și jucăriile puerile întocmite din nisip, de către eretici, împotriva Ortodoxiei. De asemenea, întărim și credința propovăduită de către cei o sută cincizeci de sfinți Părinți reuniți în această cetate imperială pe vremea marelui Teodosie, cel care fusese împăratul nostru, îmbrățișând învățăturile teologice cu privire la Duhul Sfânt și izgonind necurăția lui Macedonie – împreună cu dușmanii anteriori ai adevărului –, ca pe unul care a îndrăznit cu îngâmfare să-L considere pe Cel care este Domn drept slujitor, dorind să separe în chip tâlhăresc unitatea cea indivizibilă ca și cum taina nădejzii nu ne-ar fi completă. Și împreună cu această dezgustătoare persoană, care a înnebunit împotriva adevărului, condamnăm și pe Apolinarie, inițiatorul răutății, care a răspândit ideea că Domnul a asumat un trup fără rațiune și fără suflet, acesta concluzionând de aici că avem o mântuire incompletă.

Mai pecetluim însă și învățăturile stabilite de cei două sute de Părinți purtători de Dumnezeu, care s-au întrunit mai demult în cetatea Efesului, pe vremea lui Teodosie, fiul lui Arcadie, și care fusese împăratul nostru, ca pe o autoritate indestructibilă a drepte credințe, propovăduind un singur Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a întrupat, și preaslăvinduo pe cea care L-a născut pe El fără de sămânță, pe preacurata pururea-Fecioară și în mod sigur și cu adevărat Născătoarea de Dumnezeu, și lepădând divizarea inutilă a lui Nestorie, ca pe ceva străin de starea dumnezeiască, fiindcă dogmatiza că unul Hristos este om separat și Dumnezeu separat, reînnoind astfel necuviința iudaică.

Însă nu numai atât, ci confirmăm și credința celor șase sute treizeci de Părinți aleși de Dumnezeu, fixată în scris în mod ortodox în metropola Calcedonului, pe vremea lui Marcian, care fusese împăratul nostru, transmițând cu glas puternic până la marginile pământului faptul că Unul Hristos, Fiul lui Dumnezeu, este compus din două firi și este slăvit în aceste două firi. Iar pe Eutihie cel vanitos, care era de părere că marea Taină a iconomieii a fost realizată în chip aparent, l-a izgonit afară din incintele sfinte ale Bisericii ca pe un rău evitabil și ca pe o miasmă, iar împreună cu acesta și pe Nestorie, și pe Dioscor, primul fiind susținătorul și apărătorul divizării, iar celălalt al amestecării, și care căzuseră, din părți diametral opuse ale necuviinței, într-o singură prăpastie a pierzării și a ateismului. Dar, desigur, recunoaștem și învățăturile drept-credincioase ale celor o sută șaiszeci și cinci de Părinți, purtători de Dumnezeu, ale celor care s-au adunat în cetatea imperială, pe timpul celui ce fusese împăratul nostru, Iustinian, cel de evlavioasă amintire, ca pronunțate de către Duhul, și îi învățăm acestea și pe cei [ce vor fi] după noi. Ei i-au anatematizat în chip sinodal și i-au dat disprețului pe Teodor de Mopsuestia, învățătorul lui Nestorie, pe Origen, Didim și Evagrie, care au replăsmuit basme păgâne, reluând în considerare, din cauza alienărilor minții și visurilor, ciclicitatea și preschimbarea anumitor trupuri și a unor suflete, insultând cu necuviință învierea morților. Dar și pe cele scrise de Teodorit împotriva dreptei credințe și împotriva celor 12 capitole ale Fericitului Chiril, cât și așa-numita epistolă a lui Iba.

Și mărturisim iarăși să păstrăm neatinsă credința celui de-al șaselea Sfânt Sinod convocat de curând în această cetate imperială, pe timpul celui ce fusese, în dumnezeiască pomenire, împăratul nostru, Constantin, și care a dobândit o autoritate mai înaltă prin faptul că drept-credinciosul împărat a ratificat actele acestui sinod prin sigilii, spre certitudinea tuturor veacurilor. Aceasta ne-a relevat să slăvim cu iubire de Dumnezeu două voințe naturale, sau voinți, și două lucrări naturale în iconomia Întrupării lui Iisus Hristos, a Unuia Care este Domnul și Dumnezeul nostru adevărat, condamnând prin judecata dreptei-credințe pe cei care au falsificat dogma cea dreaptă a adevărului, învățându-i pe oameni despre o singură voință și o singură lucrare a lui Iisus Hristos, a Unuia Care este Domnul și Dumnezeul nostru. Îi numim pe ei: Teodor al Faranului, Cirus al Alexandriei, Honorius al Romei, Sergius, Pyrrhus, Pavel și Petru, care au fost întâistătători în această cetate

de Dumnezeu păzită, și pe Macarie, care fusese episcopul Antiohiei, pe Ștefan, ucenicul acestuia, și pe Polihronius cel neînțelept, păstrând de aici înainte nevătămat obștescul trup al lui Hristos, Dumnezeuul nostru.

Și, spunând succint, decretăm să se păstreze credința statornică a tuturor bărbaților care s-au remarcat în Biserica lui Dumnezeu, care au devenit „luminători în lume, ținând cu putere cuvântul vieții” [*Filipeni* 2, 15-16], și să rămână neclintită până la împlinirea veacurilor; de asemenea, și scrierile și învățăturile lor transmise în chip dumnezeiesc. Și îi respingem și îi anatemizăm pe toți pe care și ei i-au respins și i-au anatemizat, ca pe niște dușmani ai adevărului, care s-au semețit în chip deșert împotriva lui Dumnezeu, deprinzându-se cu nedreptatea la cel mai înalt grad.

Iar dacă cineva nu ar păstra și nu ar îmbrățișa dogmele drepte credințe, cele pomenite mai înainte, și nu ar gândi și propovădui în acest fel, ci ar încerca să stea împotriva acestora, să fie anatema, conform hotărârii stabilite de către Sfinții și Fericii Părinți indicați mai sus, și să fie depus și exclus din registrul clerical creștin⁴³⁰, asemenea unui străin. Căci noi am decis întru totul să nu adăugăm vreun lucru la cele hotărâte mai sus și nici să înlăturăm ceva, căci nici nu am fi putut acest lucru sub niciun motiv.

Concordanță: Can. 2 Trulan, 1 VII Ec.

Canonul 2 Trulan

β'. Ἐδοξε δὲ καὶ τοῦτο τῆ ἀγία ταύτη συνόδῳ κάλλιστά τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς, πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρειάν παθῶν, τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἀγίων καὶ μακαρίων Πατέρων δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἀγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τούτοις τοῖς κανόσιν ἐντέταλται δέχεσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἀγίων Ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος Διατάξεις, αἷς τισὶ πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τὸ εὐπρεπὲς κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα· τὴν τῶν τοιούτων Διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικωτάτου

⁴³⁰ Prin „registrul sau catalogul preotesc/clerical sau creștin” se înțelege acel catalog sau registru sub forma de condică unde erau trecute toate persoanele consacrate, hirotonite sau hirotosite, implicit clericii inferiori.

ποιμνίου οἰκοδομήν καὶ ἀσφάλειαν, οὐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὰ τῆς αἰρετικῆς ψευδολογίας κηήματα, καὶ τῇ γνήσια τῶν Ἀποστόλων καὶ ὀλοκλήρῳ διδαχῇ παρενείροντες. Ἐπισφραγίζομεν δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ἱεροὺς κανόνας, τοὺς ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθέντας, τουτέστι τῶν τε ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων τριακοσίων δεκαοκτῶ ἁγίων Πατέρων, καὶ τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ· ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ, ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Γάγγραις· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας· ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας· προσέτι καὶ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, τῶν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφύλακτῳ καὶ βασιλίδι συνελθόντων πόλει, καὶ τῶν διακοσίων, τῶν ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει τὸ πρότερον συναγηγεργμένων· καὶ τῶν ἐν Χαλκηδόνι, τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων· ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ· ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Κερθαγένῃ· προσέτι γε μὴν καὶ τῶν ἐν αὐθίς ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων ἐπὶ Νεκταρίου τοῦ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως προέδρου, καὶ Θεοφίλου, τοῦ γενομένου Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπου· ἀλλὰ μὴν καὶ Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας μεγαλοπόλεως, καὶ Πέτρου γενομένου Ἀλεξανδρείας, καὶ μάρτυρος, καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου γενομένου Νεοκαισαρείας, τοῦ θαυματουργοῦ, Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου, Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας τὸ πρότερον, Θεοφίλου ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Γενναδίου Πατριάρχου γενομένου τῆς θεοφυλακτοῦ ταύτης καὶ βασιλίδος πόλεως· ἔτι μὴν καὶ τὸν ὑπὸ Κυπριανοῦ, τοῦ γενομένου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀφρων χώρας καὶ μάρτυρος, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν συνόδου ἐκθέντα κανόνα, ὃς ἐν τοῖς τῶν προειρημένων προέδρων τόποις, καὶ μόνον, κατὰ τὸ παραδοθὲν αὐτοῖς ἔθος, ἐκράτησε· καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπὸ τινων συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων. Εἰ δὲ τις ἄλῳ κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν, ἢ ἀνατρέπειν ἐπιχειρῶν, ὑπεύθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον κανόνα, ὡς αὐτὸς διαγορεύει, τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος, καὶ δι' αὐτοῦ, ἐν ᾧ περ πταίει θεραπευόμενος.

2. I s-a părut acestui Sfânt Sinod un lucru foarte bun și foarte important, ca cele optzeci și cinci de canoane primite și împuternicite de către Sfinții și Fericiții Părinți dinaintea noastră, dar care, desigur, ne-au fost transmise în numele Sfinților și Slăviților Apostoli, să rămână și de acum înainte nedisputate și neclintite, spre tămăduirea sufletelor și spre vindecarea patimilor. Dar, fiindcă în aceste canoane s-a poruncit să acceptăm *Constituțiile* acestor Sfinți Apostoli, transmise prin Clement⁴³¹, în care din vechime au fost interpolate de către eterodocși anumite lucruri false și străine de dreapta-credință, în detrimentul Bisericii, întunecându-ne frumusețea măreață a dumnezeieștilor învățături, am lepădat în chip folositor aceste *Constituții* spre zidirea și siguranța turmei preacrestine, neacceptând în niciun chip concepțiile falsificării eretice inserate în învățătura cea autentică și perfectă a Apostolilor.

Pecetluim însă și toate celelalte Sfinte Canoane expuse de către Sfinții și Fericiții noștri Părinți, adică: pe cele ale celor trei sute optsprezece Sfinți Părinți adunați în Niceea, ale celor din Ancira, însă și pe cele ale celor din Neocezareea, de asemenea, și pe cele ale celor din Gangra, iar pe lângă acestea, și pe cele ale celor din Antiohia Siriei, însă, desigur, și pe cele ale celor din Laodiceea Frigiei, mai mult și pe cele ale celor o sută cincizeci adunați în această cetate imperială de Dumnezeu păzită, și a celor două sute care s-au întrunit mai demult în metropola Efesului, și pe cele ale celor șase sute treizeci de sfinți și fericiți Părinți din Calcedon, de asemenea, și pe cele ale celor din Sardica, însă și pe cele ale celor din Cartagina, dar, pe deasupra, și pe cele ale celor ce s-au adunat din nou în această cetate imperială de Dumnezeu păzită, pe timpul lui Nectarie, întâistătorul acestei cetăți imperiale, și a lui Teofil, a celui ce fusese arhiepiscopul Alexandriei. De asemenea, [pecetluim și canoanele] lui Dionisie, ale celui ce fusese arhiepiscopul marii cetăți a Alexandriei, și pe cele ale lui Petru, ale celui care fusese arhiepiscopul Alexandriei și martir, și ale lui Grigorie Taumaturgul, episcopul Neocezareei, ale lui Atanasie, arhiepiscopul Alexandriei, ale lui Vasile, arhiepiscopul Cezareei Cappadociei, ale lui Grigorie, episcopul Nyssei, ale lui Grigorie Teologul, ale lui Amfilohie al Iconiului, ale lui Timotei, cel care fusese mai demult arhiepiscop al Alexandriei, ale lui Teofil, arhiepiscopul aceleiași marii cetăți a Alexandriei, ale lui

⁴³¹ A se vedea *Canonul 85 Apostolic*.

Chiril, arhiepiscopul Alexandriei, și ale lui Ghenadie, cel care fusese patriarh⁴³² al acestei cetăți imperiale de Dumnezeu păzite; însă și cano-nul expus de către Ciprian, cel care a fost arhiepiscopul ținutului africa-nilor și martir, și de către sinodul ținut de acesta, care a fost în vigoare numai în locurile întâistătătorilor pomeniți mai înainte și conform obi-ceiului transmis de către ei. Și să nu-i fie îngăduit nimănui să falsifice canoanele desemnate mai sus sau să le respingă, sau să admită în locul celor propuse alte canoane compuse de către unii în chip pseudoepi-grafic și care au încercat să facă speculație cu adevărul. Iar dacă cineva ar fi prins că aduce inovații la vreun canon dintre cele menționate, sau că ar încerca să suprimе vreunul, va fi răspunzător față de un aseme-nea canon, primind pedeapsa după cum stabilește acest canon și, prin acesta, să fie vindecat de ceea ce a greșit.

Concordanță: Can. 85 Ap.; 1 IV Ec.; 1 VII Ec.

Canonul 3 Trulan

γ'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ εὐσεβῆς καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς τῆ ἀγία ταύτη καὶ οἰκουμενικῆ προσεφώνησε συνόδῳ, ὥστε τοὺς ἐν κλήρῳ καταλεγόμενους, καὶ ἄλλοις τὰ θεῖα διαπορθμεύοντας, καθαροὺς ἀποφῆναι καὶ λειτουργοὺς ἀμώμους, καὶ τῆς νοεράς τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ θύματος, καὶ ἀρχιερέως, θυσίας ἀξίους, ἀνακαθάραι τε τὰ ἐξ ἀθέσμων γάμων τοῦτοις ἐπιτριβέντα μύση πρὸς τοῦτο δὲ τῶν μὲν τῆς Ῥωμαίων ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τὸν τῆς ἀκριβείας τηρηθῆναι κανόνα προτιθεμένων, τῶν δὲ ὑπὸ τῶν τῆς θεοφυλάκτου ταύτης καὶ βασιλίδος πόλεως θρόνον, τὸν τῆς φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας, εἰς ἓν ἀμφότερα μίξαντες πατρικῶς ὁμοῦ καὶ θεοφιλῶς, ὡς μήτε τὸ πρᾶον ἔκλυτον, μήτε στύφον τὸ αὐστηρὸν καταλείψοιμεν, καὶ μάλιστα τοῦ ἐξ ἀγνοίας πτώματος εἰς οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν πλῆθος διήκοντος· συνορῶμεν ὥστε τοὺς μὲν δυοῖς γάμοις περιπαρέντας, καὶ μέχρι τῆς πεντεκαίδεκάτης τοῦ διελθόντος Ἰανουαρίου μηνός, τῆς παρελθούσης τετάρτης Ἰνδικτιῶνος, ἔτους ἐξακισχλιοστοῦ ἑκατοστοῦ ἐννάτου, δουλωθέντας τῇ ἀμαρτία, καὶ μὴ ἐκνήψαι ταύτης προελομένους, καθαιρέσει κανονικῆ ὑποβαλεῖν. Τοὺς δὲ τῷ τοιούτῳ

⁴³² Pentru titulatura de „patriarh”, a se vedea: Irimie MARGA, „Instituția patriarhatului în Biserică”, în: *Mitropolia Ardealului*, 6/1990, pp. 50-61; M. CLÉMENT, „L'apparition du patriarcat dans l'Église (IVe-Ve siècles)”, în: *Proche-Orient Chrétien*, 16/1966, pp. 162-173; M. PORTARU, „«Patriarh» și «patriarhie», în epoca Sinoadelor ecumenice”, în *Autocefalia. Libertate și demnitate*, Ed. Basilica, București, 2010, pp. 416-443.

μὲν τῆς διγαμίας πάθει περιπεσόντας, πρὸ δὲ τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως τὸ συμφέρον ἐπεγνωκότας, καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἑαυτῶν περικόψαντας, καὶ πόρρω τὴν ξένην ταύτην καὶ νόθον συμπλοκὴν ἐκδιώξαντας, ἢ καὶ ὧν αἱ κατὰ δεύτερον γάμον γυναῖκες ἤδη τετελευτήκασιν, ἢ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐπιστροφὴν εἶδον, μεταμαθόντες τὴν σωφροσύνην, καὶ τῶν πρώην αὐτοῖς παρανομηθέντων ταχέως ἐπιλαθόμενοι, εἴτε πρεσβύτεροι, εἴτε διάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν⁴³³. τούτους ἔδοξε πεπαῦσθαι μὲν πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, ἥτοι ἐνεργείας, ἥδη ἐπὶ ῥῆτόν τινα χρόνον ἐπιτιμηθέντας· τῆς δὲ τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν καὶ στάσιν μετέχειν, ἀρκουμένους τῇ προεδρίᾳ καὶ προσκλαίοντας τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα· εὐλογεῖν γὰρ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον. Τοὺς δὲ γαμετῇ μὲν μᾶ συναφθέντας, εἰ χήρα ἢ προσληφθεῖσα ἐτύχχανεν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμῳ ἐνὶ παρανόμως προσομιλήσαντας, τουτέστι πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, ἥδη ἐπὶ βραχύν τινα χρόνον εἰρχθέντας τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ ἐπιτιμηθέντας, αὐθις αὐτοὺς τοῖς οἰκειοῖς ἀποκαταστῆναι βαθμοῖς, μηδαμῶς ἐν ἑτέρῳ μείζονι προκόπτοντας βαθμῶ, προδήλως διαλυθέντος αὐτοῖς τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου. Ταῦτα δέ, ἐπὶ τοῖς καταληφθεῖσι μέχρι τῆς πεντεκαίδεκάτης, ὡς εἴρηται, τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, τῆς τετάρτης Ἰνδικτιῶνος, ἐν τοῖς προδηλωθείσι πταίσμασι καὶ μόνον ἱερατικοῖς ἐτυπώσαμεν, ὀρίζοντες ἀπὸ τοῦ παρόντος, καὶ ἀνανεούμενοι τὸν κανόνα τὸν διαγορευόντα, τὸν δυσὶ γάμοις συμπλακέντα μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενον, μὴ δύνασθαι εἶναι ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ· ὡσαύτως καὶ τὸν χήραν λαβόντα, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἐταίραν,

⁴³³ În unele manuscrise, în loc de formularea „εἴτε πρεσβύτεροι, εἴτε διάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν”, apare „εἴτε πρεσβύτεροι εἴτε διάκονοι εἴτε ὑποδιάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν”, termenul „ὑποδιάκονοι” este omis în cele mai importante manuscrise: Patmensis 172 (sec. IX); Patmensis 173 (sec. IX?); Constantinopolitanus Παναγίας Καμαριώτισσης 175 (sec. XII); Parisinus graecus 1334 (sec. X); Romanus Vallicellianus graecus F 10 (sec. X); Romanus Vallicellianus graecus F 47 (ca. 1000), cât și de către ediția lui Benešević, J. du Tillet, Alivizatos (Hamilkar S. ALIVIZATOS, *Oi ieroi κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι*, p. 77), Lauchert (p. 103), Pitra (v. 2, p. 25), Pidalion și Syntagma ateniană. Apare în ediția lui Joannou (vol. 1, p. 128), G. Nedungatt (p. 72), Alberigo (2006, p. 232) și Ohme (2006, p. 186). În ediția lui Ohme din 2013, aparatul critic arată unde este omis acest cuvânt, iar în edițiile lui Joannou și Nedungatt se arată unde apare această variantă. Această lecțiune este un adaos în manuscrisele de secolul al XII-lea, precum *Codex Vaticanus graecus* 1980 (sec. XI-XII), *Codex Florentinus Laurentianus plutei* 9.8 (sec. al XII-lea), *Codex Vaticanus graecus* 1287 (sec. al XII-lea).

ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, μὴ δύνασθαι εἶναι ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

3. Fiindcă dreptcuviosul și de Hristos iubitorul nostru împărat s-a adresat acestui Sfânt și Ecumenic Sinod, pentru ca cei care se numără în cler și care transmit altora cele dumnezeiești să se arate ca slujitori curați și ireproșabili și vrednici de jertfirea cea duhovnicească a marelui Dumnezeu, Care este și Jertfă, și Arhiereu, și să-și curețe și întinările provocate prin căsnicii ilicite. Însă, pe lângă aceasta, fiindcă cei ai preasfintei Biserici din Roma au propus să fie păzit canonul acriviei, iar cei de sub tronul acestei cetăți imperiale și de Dumnezeu păzite, pe cel al filantropiei și al compasiunii, noi le-am combinat pe ambele într-unul singur, în chip părintesc și în chipul iubirii dumnezeiești, ca să nu îngăduim nici blândețea permisibilă și nici asprimea constrângătoare, și mai ales că greșeala din neștiință se răspândește la o mulțime nu mică de bărbați, prevedem ca cei implicați în a doua căsătorie și care, fiind robiți păcatului, nu au ales deliberat să revină din această stare până pe data de 15 a lunii ianuarie care a trecut, a celui de-al patrulea Indiction care s-a precedat, al anului 6199 [691 d.Hr.], să se supună caterisirii canonice. Însă cei care au căzut într-o asemenea patimă a celei de-a doua căsătorii, dar înainte de decizia noastră au recunoscut ceea ce este adecvat și au îndepărtat răul de la ei înșiși și au alungat departe de ei această unire străină și ilegală, sau cei ale căror femei dintr-o a doua căsătorie muriseră deja, sau și cei care au căutat ei înșiși spre căință, după ce au reînvățat cumpătarea și după ce au uitat repede nelegiuirile lor de dinainte, fie că s-ar întâmpla să fie preoți, fie diaconi – s-a hotărât ca aceștia să fie, într-adevăr, oprți de la întreaga slujire și lucrare preoțească, iar după ce au fost sub epitimie deja pentru o anumită perioadă precisă de timp, să aibă totuși parte de cinstea care privește scaunul și poziția lor, mulțumindu-se cu privilegiul locurilor din față și plângând înaintea Domnului ca să le fie iertată neleguirea lor cea din neștiință. Căci este nepotrivit ca cel care trebuie să se îngrijească de propriile lui răni să binecuvânteze pe altul.

Iar cei care au fost uniți cu o singură soție, dacă se întâmplase ca cea luată să fie o văduvă – și, de asemenea, și cei care după hirotonie s-au implicat într-o căsătorie ilegală – adică preoți, diaconi și ipodiaconi, după ce au fost îndepărtați deja pentru o anumită perioadă scurtă de timp de la slujirea sfântă și după ce au fost sub epitimie și, evident, după ce căsătoria ilicită a fost desfăcută de către ei, să-i restabilească

în treptele lor, însă să nu avanseze nicidecum într-o altă treaptă mai înaltă. Însă am stabilit aceste lucruri pentru cei care au fost descoperiți, după cum s-a spus, până la data de 15 a lunii ianuarie, a celui de-al patrulea Indiction, în greșelile evidențiate mai înainte și numai pentru fețele preoțești, hotărând de acum înainte și reînnoind canonul care declară că cel care după botez s-a unit prin două căsătorii sau și-a luat concubină să nu poată fi episcop, preot sau diacon, ori orice altceva din registrul preoțesc. De asemenea, și cel care a luat o văduvă sau pe una divorțată sau o desfrânată, o slujitoare sau pe una dintre cele de pe scenă nu poate fi episcop, preot sau orice altceva din registrul preoțesc.

Concordanță: Can. 17, 18, 19 Ap.; 26 Trulan; 12, 27 Vasile

Canonul 4 Trulan

δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ἢ θυρωρός, γυναικὶ ἀφιερωμένη τῷ Θεῷ μιχθεῖη, καθαιρεῖσθω, ὡς τὴν νύμφην τοῦ Χριστοῦ διαφθείρας· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

4. Dacă un episcop, preot, diacon, ipodiaton, citeț, psalt sau ușier ar fi avut relații trupești cu o femeie consacrată lui Dumnezeu, să fie caterisit, ca unul care a corupt-o pe mireasa lui Hristos. Iar dacă este laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 25 Ap.; 9 I Ec.; 16 IV Ec.; 21, 44 Trulan; 19 Anc.; 9 Neoc.; 3, 6, 18, 19, 20, 32, 51, 60 Vasile

Canonul 5 Trulan

ε'. Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλόγῳ, τῶν ἐν τῷ κανόνι ἐμφερομένων ἀνυπόπτων προσώπων ἐκτὸς διάγων, γυναικὰ κεκτήσθω, ἢ θεραπαινίδα, τὸ ἀνεπίληπτον ἑαυτῷ ἐντεῦθεν τηρῶν. Εἰ δὲ παραβαίνει τις τὰ παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα, καθαιρεῖσθω. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ οἱ εὐνοῦχοι παραφυλαττέσθωσαν, τὸ ἄμεμπτον ἑαυτοῖς προνοούμενοι· παραβαίνοντες δέ, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρεῖσθωσαν, εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφοριζέσθωσαν.

5. Niciunul dintre cei din registrul preoțesc să nu-și ia soție sau slujitoare, decât dintre cele cuprinse în Canon, care trăiesc ca persoane nesuspectate, ca să-și păstreze, prin aceasta, ireproșabilitatea sa. Iar dacă cineva încalcă cele hotărâte de către noi, să fie caterisit. Însă același lucru să fi strict păzit și de către eunuci, pentru a se gândi la propria

lor neprihănire. Iar cei care încalcă acest lucru, dacã ar fi clerici, sã fie caterisiți, iar dacã ar fi laici, sã fie afurisiți.

Concordanță: Can. 3 I Ec.; 18, 22 VII Ec.; 19 Anc.; 38 Cart.; 88 Vasile

Canonul 6 Trulan

ζ'. Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀποστολικοῖς κανόσιν εἴρηται, τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ἀγάμων, μόνους ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας γαμεῖν καὶ ἡμεῖς τοῦτο παραφυλάττοντες, ὀρίζομεν ἀπὸ τοῦ νῦν μηδαμῶς ὑποδιάκονον, ἠδιάκονον, ἠπρεσβύτερον, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῶ χειροτονίαν, ἔχειν ἄδειαν, γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον. Εἰ δὲ τοῦτο τολμήσοι ποιῆσαι, καθαιρεῖσθω. Εἰ δὲ βούλοιτό τις τῶν εἰς κλῆρον προερχομένων, γάμου νόμῳ συνάπτεσθαι γυναικί, πρὸ τῆς τοῦ ὑποδιακόνου, ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας τοῦτο πραττέτω.

6. Fiindcã se spune în Canoanele Apostolice cã: „dintre cei care sunt înainteți în cler necãsãtoriți, sã se cãsãtoreascã numai citeții și cãntãreții”, pãzind și noi îndeaproape acest lucru, hotãrãm ca de acum înainte niciun ipodiacon, diacon sau preot sã nu aibã în vreun chip permisiunea, dupã hirotonia sãvârșitã asupra lui, de a întemeia vreo conviețuire conjugalã. Iar dacã ar îndrãzni sã facã acest lucru, sã fie caterisit. Iar dacã ar dori cineva, dintre cei care înainteazã spre cler, sã se uneascã, conform legii, prin cãsãtorie cu o femeie, sã facã aceasta înainte de hirotonia de ipodiacon, diacon sau preot.

Concordanță: Can. 26 Ap.; 14, 15 IV Ec.; 13 Anc.; 16, 25 Cart.

Canonul 7 Trulan

ζ'. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἔν τισι τῶν ἐκκλησιῶν διακόνους τυγχάνειν, ὀφφίκια ἐκκλησιαστικὰ ἔχοντας, ἐντεῦθεν τέ τινας αὐτῶν αὐθαδεῖα καὶ αὐτονομία κεχρημένους πρὸ τῶν πρεσβυτέρων καθέζεσθαι, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν διάκονον, κὰν ἐν ἀξιώματι, τουτέστιν ἐν ὀφφικίῳ τῷ οἰωδῆποτε ἐκκλησιαστικῷ τυγχάνη, τὸν τοιοῦτον μὴ πρὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι ἐκτός, εἰ μὴ τὸ πρόσωπον ἐπέχων τοῦ οἰκείου πατριάρχου, ἢ μητροπολίτου, ἐν ἑτέρῃ πόλει παραγένηται ἐπὶ τινι κεφαλαίῳ· τότε γάρ, ὡς τὸν ἐκείνου τόπον ἀναπληρῶν, τιμηθήσεται. Εἰ δὲ τις τοιοῦτο τολμήσοι, τυραννικῷ χρώμενος θράσει, διαπράξασθαι, ὁ τοιοῦτος, ἐκ τοῦ οἰκείου καταβιβασθεῖς βαθμοῦ, ἔσχατος πάντων γινέσθω τοῦ, ἐν ᾧ περ καταλέγεται, τάγματος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, τοῦ

Κυρίου ἡμῶν παραινοῦντος, μὴ χαίρειν ταῖς πρωτοκλισίαις, κατὰ τὴν ἐν τῷ ἀγίῳ εὐαγγελιστῇ Λουκᾶ, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ κειμένην διδασκαλίαν. Ἔλεγε γὰρ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν τοιάνδε⁴³⁴. Ὅταν κληθῆς ὑπὸ τίνος εἰς γάμους, μὴ κατακλιθῆς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, μήποτε ἐντιμότερός σου ἢ κεκλημένος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἔλθων ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας, ἐρεῖ σοι: Δὸς τούτῳ τόπον· καὶ τότε ἄρξη μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν. Ἀλλ' ὅταν κληθῆς, ἀνάπεσε εἰς τὸν ἔσχατον τόπον· ἴνα, ὅταν ἔλθῃ ὁ κεκληκῶς, εἴπῃ σοι: Φίλε, προσανάβηθι ἀνώτερον· τότε ἔσται σοι δόξα ἐνώπιον τῶν συνανακειμένων σοι· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Τὸ αὐτὸ δὲ φυλαχθήσεται καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ταγματῶν· ἐπειδὴ τῶν κατὰ κόσμον ἀξιωματῶν κρεῖττονα τὰ πνευματικὰ ἐπιστάμεθα.

7. Fiindcă am aflat că în anumite biserici se întâmplă să existe diaconi care dețin anumite funcții bisericesti și, prin urmare, unii dintre ei, comportându-se cu aroganță și cu autonomie, se așază înaintea preoților, hotărâm ca diaconul, chiar dacă s-ar afla într-o demnitate, adică în orice fel de funcție bisericască, unul ca acesta să nu se așeze înaintea preotului, doar dacă, reprezentând persoana propriului său patriarh sau a mitropolitului, ar fi prezent într-o altă cetate pentru o chestiune capitală; căci atunci va fi cinstit ca unul care suplinește locul aceluia. Dar dacă cineva, folosindu-se de cutezanță despotică, ar îndrăzni să săvârșească un asemenea lucru, unul ca acesta, după ce a fost decăzut din propria lui treaptă, să devină ultimul dintre toți cei din rangul în care se numără în Biserica sa. Deoarece Domnul nostru ne povățuiește să nu ne bucurăm de locurile cele dintâi, conform învățaturii de la Sfântul Evanghelist Luca, stabilite ca de Însuși Domnul și Dumnezeuul nostru. Căci le-a spus celor chemați o parabolă ca aceasta: „Când vei fi chemat de cineva la nuntă, să nu fi așezat pe locul cel dintâi, ca nu cumva un altul mai de cinste decât tine să fie și el poftit și, venind cel care v-a chemat, pe tine și pe el, să-ți spună: «Dă-i acestuia locul!» Și atunci, cu rușine, va trebui să iei locul cel de la urmă. Ci, când vei fi

⁴³⁴ Unele ediții conțin în loc de „παραβολὴν τοιάνδε”, varianta mai amplă: „παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτούς”. Adaosul regăsit în ediția lui Ohme 2013, deși bazat pe tradiția manuscriselor, este o variantă explicativă a pasajului față de cea din *Syntagma ateniană*. Aparatul critic al lui Ohme nici măcar nu înregistrează varianta regăsită în *Syntagma, Beverigius, Vat. Palat. gr. 376* și *Codex Trapezount*. Ediția lui Nedungatt oferă, în acest caz, un aparat critic mult mai bogat.

chemat, te așază pe locul cel mai de la urmă pentru ca, atunci când va veni cel care te-a poftit, să-ți spună: «Prieten, mută-te mai sus!» Atunci vei avea cinste în fața tuturor celor ce stau la masă cu tine. Căci tot cel ce se înalță pe sine va fi smerit, iar cel ce se smerește pe sine va fi înălțat” (Luca 14, 8-11). Acest lucru va fi însă păzit și de celelalte ranguri, fiindcă știm că demnitățile duhovnicești sunt mai mari decât cele lumești.

Concordanță: Can. 18 I Ec.; 20 Laod.

Canonul 8 Trulan

η'. Ἐν πᾶσι τὰ ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν θεσπιθέντα καὶ ἡμεῖς κρατεῖν βουλόμενοι, ἀνανεοῦμεν καὶ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, καθ' ἕκαστον ἔτος συνόδους τῶν ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι ἐπισκόπων, ἔνθα ἂν ὁ τῆς μητροπόλεως δοκιμάση ἐπίσκοπος. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τε τὰς τῶν βαρβάρων ἐπιδρομάς, διὰ τε τὰς προσπιπτούσας ἐτέρας αἰτίας, ἀδυνάτως οἱ τῶν ἐκκλησιῶν πρόεδροι ἔχουσι δις τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς συνόδους ποιῆσθαι, ἔδοξεν, ὥστε τρόπον παντὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν τῶν προγεγραμμένων ἐπισκόπων, διὰ τὰ ὡς εἰκὸς ἀναφυόμενα ἐκκλησιαστικὰ κεφάλαια, ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι σύνοδον, ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, καὶ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐκάστου ἔτους, κατὰ τὸν τρόπον ὃν ὁ τῆς μητροπόλεως, καθὰ προεῖρηται, δοκιμάσει ἐπίσκοπος τοὺς δὲ μὴ συνιόντας ἐπισκόπους, ἐνδημοῦντας ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, καὶ ταῦτα ἐν ὑγείᾳ διάγοντας, καὶ πάσης ἀπαραιτήτου καὶ ἀναγκαίας ἀσχολίας ὄντας ἐλευθέρους, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

8. Fiindcă dorim și noi ca cele decretate de către Sfinții noștri Părinți să rămână întru-toate în vigoare, reînnoim și canonul care afirmă ca în fiecare an să fie sinoade ale episcopilor în fiecare eparhie, acolo unde ar aproba episcopul mitropoliei. Dar fiindcă, și din cauza incursiunilor barbarilor și din pricina altor cauze survenite, întâistătorii Bisericii nu au posibilitatea de a săvârși două sinoade pe an, s-a hotărât ca, în orice caz, o dată pe an, de la Sfânta Sărbătoare a Paștilor și până la sfârșitul lunii octombrie a fiecărui an, în fiecare eparhie, să se facă sinodul episcopilor amintiți mai sus, în vederea chestiunilor bisericesti importante care este posibil să se ivească, în locul pe care, după cum s-a spus mai înainte, îl va aproba episcopul mitropoliei. „Însă episcopii care, rămânând în propriile lor orașe și trăind în stare de sănătate, fiind și liberi de orice angajament inevitabil și necesar, totuși nu participă, să fie muștrați în chip frățesc”.

Concordanță: Can. 37 Ap.; 5 I Ec.; 19 IV Ec.; 6 VII Ec.; 20 Ant.; 18, 73, 76, 77, 95 Cart.

Canonul 9 Trulan

θ'. Μηδενὶ ἐξεῖναι κληρικῶ, καπηλικὸν ἐργατήριον ἔχειν. Εἰ γὰρ τῷ τοιούτῳ εἰσιέναι ἐν καπηλείῳ οὐκ ἐπιτέτραπται, πόσω μᾶλλον ἄλλοις ἐν τούτῳ διακονεῖσθαι, καὶ ἂ μὴ θέμις αὐτῷ ἐγχειρεῖν; εἰ δέ τι τοιοῦτον διαπράξοιτο, ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρεῖσθω.

9. Nu este permis niciunui cleric să aibă vreo îndeletnicire cârciumăreasă. Căci dacă unei asemenea persoane nu i-a fost îngăduit să intre într-o tavernă, cu atât mai mult nu îi este îngăduit să servească altora în aceasta și să întreprindă ceea ce nu este legiuit pentru el. Iar dacă ar realiza un lucru ca acesta, fie să înceteze, fie să fie caterisit.

Concordanță: Can. 42, 43, 54 Ap.; 22 VII Ec.; 24 Laod.; 16, 40 Cart.

Canonul 10 Trulan

ι'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τόκους, ἢ τὰς λεγομένας ἑκατοστὰς λαμβάνων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρεῖσθω.

10. Episcopul, preotul sau diaconul care percepe vreo dobândă sau așa-numitele taxe de un procent, fie să înceteze, fie să fie caterisit.

Concordanță: Can. 44 Ap.; 17 I Ec.; 4 Laod.; 5, 16 Cart.; 14 Vasile

Canonul 11 Trulan

ια'. Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγόμενων τάγματι, ἢ λαϊκός, τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθιέτω, ἢ τούτοις προσοικειούσθω, ἢ ἐν νόσοις προσκαλεῖσθω, καὶ ἰατρείας παρ' αὐτῶν λαμβανέτω, ἢ ἐν βαλανείοις τούτοις παντελῶς συλλουέσθω· εἰ δέ τις τοῦτο πράξαι ἐπιχειροῖ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

11. Niciunul dintre cei înscriși în tagma preoțească și niciun laic să nu mănânce pâinile nedospite de la iudei și nici să nu se asocieze cu aceștia sau să-i cheme în caz de boli și să primească de la ei tratamente medicale și nicidecum să nu se scalde împreună cu ei în băi. Iar dacă cineva ar încerca să facă acest lucru, dacă ar fi cleric, să fie caterisit, iar dacă ar fi laic, să fie îndepărtat.

Concordanță: Can. 7, 65, 70, 71 Ap.; 37, 38 Laod.

Canonul 12 Trulan

ιβ'. Καὶ τοῦτο δὲ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τε τῇ Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ, καὶ ἑτέροις τόποις, οἱ τῶν ἐκεῖσε θεοφιλέστατοι πρόεδροι, συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς, καὶ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς προελθοῦσαν

χειροτονίαν, οὐ παραιτοῦνται, πρόσκομμα τοῖς λαοῖς τιθέντες, καὶ σκάνδαλον. Πολλῆς οὖν ἡμῖν σπουδῆς οὔσης, τοῦ πάντα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὑπὸ χεῖρα ποιμνίων διαπράττεσθαι, ἔδοξεν, ὥστε μηδαμῶς τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ νῦν γίνεσθαι. Τοῦτο δέ φαμεν οὐκ ἐπ' ἀθετήσει, ἢ ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶς νενομοθετημένων, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προμηθοῦμενοι, καὶ τοῦ μὴ δοῦναι μῶμόν τινα κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἀπόστολος· Πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε· ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἑλλησι, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· καθὼς καὶ γὰρ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι· μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ· εἰ δέ τις φωραθεῖ τὸ τοιοῦτον πρᾶπτων καθαιρεῖσθω.

12. A ajuns și această problemă la cunoștința noastră, că și în Africa, și în Libia, și în alte locuri, preaiubitorii de Dumnezeu întâistătători care sunt acolo nu renunță ca, după hirotonia săvârșită asupra lor, să trăiască împreună cu propriile lor soții, înfățișându-se ca poticnire și tulburare pentru oameni. Astfel, fiindcă străduința noastră, ca să săvârșim toate spre folosul turmelor [aflate] sub mâna noastră, este mare, s-a decis ca, de acum înainte, să nu se mai facă în niciun chip un asemenea lucru. Însă, spunem aceasta nu pentru anularea sau distrugerea celor ce au fost legiferate în chip apostolic, ci fiindcă ne îngrijim de mântuirea și de sporirea oamenilor înspre mai bine și pentru a nu oferi vreun [prilej de] reproș împotriva stării preoțești. Căci spune dumnezeiescul Apostol: „Toate să le faceți spre slava lui Dumnezeu. Fiți nepoticnire și iudeilor, și elinilor, și Bisericii lui Dumnezeu, precum și eu tuturor le plac întru toate, necăutând folosul meu, ci pe al celor mulți, ca ei să se mântuiască. Fiți următori ai mei, așa cum și eu sunt al lui Hristos” [1 Corinteni 10, 31-11, 1]. Iar dacă cineva va fi descoperit făcând un asemenea lucru, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 5 Ap.; 30, 48 Trulan; 4 Gangra; 3, 4, 25 Cart.

Canonul 13 Trulan

ιγ'. Ἐπειδὴ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας ἀξιοῦσθαι, καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολοθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια,

καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τὴν πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσηκόντα ὁμιλίας. Ὡστε, εἴ τις ἄξιος εὐρεθῆι πρὸς χειροτονίαν ὑποδιακόνου, ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου, οὗτος μηδαμῶς κωλύεσθω ἐπὶ τοιοῦτον βαθμὸν ἐμβιβάζεσθαι, γαμετῇ συνοικῶν νομίμῳ· μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτεῖσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν ὁμιλίας, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα, καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ γάμον καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν· τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς βρώσης· Ἄ ὁ Θεὸς ἔξευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· καὶ τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος· Τίμιον τὸν γάμον, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον· καὶ, Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζῆτει λύσιν. Ἴσμεν δέ, ὥσπερ καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντες, τῆς ἐν βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν τιθέμενοι πρόνοιαν, ἔφασαν, ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους, τοὺς τὰ ἱερά μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους, καὶ πρεσβυτέρους, κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεῦσθαι ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν Ἀποστόλων παραδοθέν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθέν, καὶ ἡμεῖς ὁμοίως φυλάξωμεν, καιρὸν ἐπὶ παντὸς ἐπιστάμενοι πράγματος, καὶ μάλιστα νηστείας καὶ προσευχῆς. Χρὴ γὰρ τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρήσεως, ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν, ὅπως δυναθῶσιν, ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπλῶς αἰτουῦσιν ἐπιτυχεῖν. Εἴ τις οὖν τολμήσοι παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰ τῶν ἱερωμένων, πρεσβυτέρων, φαμέν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων, ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω ὡσαύτως καὶ εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλει, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δέ, καθαιρείσθω.

13. Fiindcă am observat că a fost transmis de către Biserica Românilor, cu rang de canon, ca cei care vor fi învredniciți de hirotonia întru diacon sau preot să nu mai aibă relații cu soțiile lor, noi însă, urmând vechiului canon al acriviei și rânduielii apostolice, dorim ca și de acum înainte căsătoriile, care sunt conform legii, ale sfinților bărbați să fie în vigoare, nedezlegând în niciun caz legătura cu soțiile lor sau lipsindu-i pe ei de unirea, cea la timpul convenit, a unuia cu celălalt. Așadar, dacă cineva care locuiște împreună cu soția legitimă va fi găsit vrednic de hirotonia întru ipodiacon, diacon sau preot, să nu fie oprit de a fi ridicat la o asemenea treaptă și nici să nu i se pretindă ca la momentul

hirotoniei să promită să stea departe de unirea legitimă cu propria lui soție, ca să nu fim obligați prin aceasta să ocărâm căsătoria legiferată de către Dumnezeu și binecuvântată prin venirea Lui, după cum spune glasul Evangheliei: „ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă” [Matei 19, 6], și al Apostolului, care învață: „cinstită este căsătoria și patul neîntinat” [Evrei 13, 4], și „ai fost legat cu femeie? Nu căuta dezlegare” [1 Corinteni 7, 27].

Dar știam că și cei care s-au întrunit în Cartagina, având o purtare de grijă față de castitatea în viața slujitorilor, au spus „ca ipodiaconii, care ating Sfintele Taine, și diaconii, și preoții să se înfrâneze și de la conviețuitoarele lor, conform prevederilor proprii”, „pentru ca și noi să păzim de asemenea ceea ce a fost transmis prin Apostoli și ceea ce a fost în vigoare din această perioadă veche”, știind momentul pentru fiecare lucru și mai ales pentru post și rugăciune. Căci cei care slujesc altarului trebuie să fie, în momentul săvârșirii Celor Sfinte, întru totul înfrânați, „ca să fie astfel capabili să dobândească ceea ce în chip sincer cer de la Dumnezeu”. Așadar, dacă cineva, ridicându-se împotriva canoanelor apostolice, ar îndrăzni să lipsească pe vreunul dintre cei consacrați, adică dintre preoți, diaconi sau ipodiaconi, de unirea și de comuniunea cu soția legitimă, să fie caterisit. De asemenea, și dacă un preot sau diacon își alungă propria soție pe motiv de evlavie, să fie îndepărtat, iar dacă persistă, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 5 Ap.; 30 Trulan; 4 Gangra; 3, 4, 23 Cart.; 3 Dionisie; 5, 13 Tim.

Canonul 14 Trulan

ιδ'. Ὁ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κρατεῖτω Κανὼν καὶ ἐν τούτῳ, ὥστε πρεσβύτερον πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μὴ χειροτονεῖσθαι, κἂν πάνυ ἢ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος, ἀλλ' ἀποτηρεῖσθαι. Ὁ γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐβαπτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν ὁμοίως μῆτε διάκονος πρὸ τῶν εἰκοσιπέντε χρόνων, ἢ διακόνισσα πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν χειροτονεῖσθω.

14. Canonul sfinților și de Dumnezeu purtătorilor noștri Părinți să rămână și prin aceea în vigoare încât: „preotul să nu fie hirotont înaintea de treizeci de ani, chiar dacă ar fi un om oricât de vrednic, ci să aștepte. Căci Domnul Iisus Hristos a fost botezat și a început să învețe la treizeci de ani”. Asemenea, nici diaconul să nu fie hirotont înaintea de douăzeci și cinci de ani și nici diaconița înaintea de patruzeci de ani.

Concordanță: Can. 15 IV Ec.; 15 Trulan; 11 Neoez.; 16 Cart.

Canonul 15 Trulan

ιε'. Υποδιάκονος μὴ ἦττον τῶν εἴκοσι ἐτῶν χειροτονείσθω· εἰ δέ τις τῶν ἐν οἴκῳ ἱερατικῇ καταστάσει παρὰ τοὺς ὀρισθέντας χειροτονηθεῖ χρόνους, καθαιρείσθω.

15. Un ipodiatcon să nu fie hirotontit sub douăzeci de ani. Iar dacă cineva dintre cei din oricare treaptă preoțească ar fi hirotontit înainte de perioadele hotărâte, să fie caterisit.

Canonul 16 Trulan

ις'. Ἐπειδὴ ἡ τῶν Πράξεων βίβλος ἐπτὰ διακόνους ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καταστήναι παραδίδωσιν, οἱ δὲ τῆς κατὰ Νεοκαισάρειαν συνόδου οὕτως ἐν τοῖς ἐκτεθειῖσι παρ' αὐτῶν κανόσι σαφῶς διεξῆλθον, ὅτι διάκονοι ἐπτὰ ὀφείλουσιν εἶναι, κατὰ τὸν κανόνα, κἂν πάνυ μεγάλη ἢ πόλις ἦ· πεισθείση δὲ καὶ ἐκ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων· ἡμεῖς τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ τὸν νοῦν ἐφαρμόσαντες τῶν Πατέρων, εὖρομεν, ὡς ὁ λόγος αὐτοῖς οὐ περὶ τῶν τοῖς μυστηρίοις διακονουμένων ἀνδρῶν ἦν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ταῖς χρείαις τῶν τραπεζῶν ὑπουργίας, τῆς τῶν Πράξεων βίβλου οὕτως ἐχούσης· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν. Προσκαλεσάμενοι οὖν οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· οὐκ ἀρεστὸν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις. Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἐπτὰ, πλήρεις Πνεύματος ἀγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσωμεν, ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης· ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν· καὶ ἤρρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος ἀγίου, καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ Νικάνορα, καὶ Τίμωνα, καὶ Παρμενᾶν, καὶ Νικόλαον, προσήλυτον Ἀντιοχέα, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων. Ταῦτα διερμηνεύων ὁ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οὕτω διεξέεισι. Θαυμάσαι ἄξιον, πῶς οὐκ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος ἐπὶ τῇ αἰρέσει τῶν ἀνδρῶν, πῶς οὐκ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπ' αὐτῶν οἱ Ἀπόστολοι· ὁποῖον δὲ ἄρα ἀξίωμα οὗτοι εἶχον, καὶ ποῖαν ἐδέξαντο χειροτονίαν, ἀναγκαῖον μαθεῖν. Ἄρα τὴν τῶν διακόνων; καὶ μὴν τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ἔστιν ἡ οἰκονομία; καὶ τοι οὐδέπω οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἦν, ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι

μόνον· ὅθεν οὔτε διακόνων, οὔτε πρεσβυτέρων οἶμαι τὸ ὄνομα εἶναι δῆλον καὶ φανερόν. Ἐπὶ τούτοις οὖν κηρύσσομεν καὶ ἡμεῖς, ὥστε τοὺς προειρημένους ἑπτὰ διακόνους, μὴ ἐπὶ τῶν τοῖς μυστηρίοις διακονουμένων λαμβάνεσθαι, κατὰ τὴν προεξηγηθεῖσαν διδασκαλίαν· ἀλλὰ τοὺς τὴν οἰκονομίαν τῆς κοινῆς χρείας τῶν τότε συνηθροισμένων ἐγχειρισθέντας, τούτους ὑπάρχειν· οἱ τύπος ἡμῖν κἄν τούτῳ γεγόνῃσι τῆς περὶ τοὺς δεομένους φιλανθρωπίας τε καὶ σπουδῆς.

16. Deoarece cartea *Faptelor* ne-a transmis că au fost instituiți șapte diaconi de către Apostoli, iar cei de la Sinodul din Neocezarea au trecut astfel, în mod evident, în canoanele stabilite de ei că: „trebuie să fie șapte diaconi, conform canonului, chiar dacă ar fi o cetate oricât de mare, fiindcă suntem încredințați de aceasta și de către cartea *Faptelor*”, noi, după ce am potrivit gândirea Părinților cu precizarea apostolică, am aflat că pentru ei nu era vorba despre bărbații care slujesc Tainelor, ci despre servirea la necesitățile meselor, deoarece cartea *Faptelor* conține următoarele: „În zilele acelea, înmulțindu-se ucenicii, s-a făcut o cârtire a eleniștilor împotriva evreilor, pentru că, în slujirea zilnică, văduvele lor erau trecute cu vederea. Și chemând cei doisprezece mulțimea ucenicilor, au zis: «Nu e potrivit ca noi să lăsăm deoparte cuvântul lui Dumnezeu și să slujim la mese. De aceea, fraților, căutați dintre voi șapte bărbați, cu nume bun, plini de Duh Sfânt și de înțelepciune, pe care noi să-i rânduim la treaba aceasta; iar noi vom stăruî în rugăciune și în slujirea cuvântului». Și a plăcut cuvântul înaintea întregii mulțimi; și l-au ales pe Ștefan, bărbat plin de credință și de Duh Sfânt, și pe Filip, și pe Prohor, și pe Nicanor, și pe Timon, și pe Parmena, și pe Nicolae, prozelit din Antiohia, pe care i-au pus înaintea apostolilor” (*Faptele Apostolilor* 6, 1-6). Ioan Gură de Aur, învățătorul Bisericii, interpretând acestea, se exprimă astfel: „este vrednic de mirare cum de nu a fost dezbinată mulțimea la alegerea bărbaților și cum de nu au fost respinși Apostolii de către aceștia. Însă este necesar să înțelegem ce fel de vrednicie dețineau ei și ce fel de hirotonie au primit. Oare pe cea a diaconilor? Nici nu exista acest lucru în biserici. Este oare îndatorirea prezbiterilor? Nu exista încă niciun episcop, ci numai Apostolii. De aceea, consider că este clar și evident că denumirea nu este nici a diaconilor, nici a prezbiterilor”⁴³⁵. Așadar, conform acestora,

⁴³⁵ JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *Homilia in Acta apostolorum*, 14, 3, în PG 60, col. 116.

propovăduim și noi că cei șapte diaconi menționați mai sus, potrivit învățăturii interpretate mai înainte, nu sunt percepuți ca cei care slujesc Tainelor, ci ei sunt cei cărora le-a fost încredințată îndatorirea necesității comune a celor care s-au adunat atunci împreună, care cel puțin prin acest lucru au devenit pentru noi un exemplu de filantropie și de râvnă pentru cei în nevoi.

Concordanță: Can. 15 Neocez.

Canonul 17 Trulan

ιζ'. Ἐπειδήπερ διαφόρων ἐκκλησιῶν κληρικοί, τὰς ἰδίας, ἐν αἷς ἐχειροτονήθησαν, ἐκκλησίας καταλιπόντες, πρὸς ἑτέρους συνέδραμον ἐπισκόπους, καὶ γνώμης δίχα τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, ἐν ταῖς ἀλλοτρίαις κατετάγησαν ἐκκλησίαις, ἐκ τούτου τε συνέβη ἀνυποτάκτους αὐτοὺς καταστῆναι ὀρίζομεν, ὥστε, ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς παρελθούσης τετάρτης ἐπινημέσεως, μηδένα τῶν ἀπάντων κληρικῶν, κἂν ἐν οἰωδήποτε τυγχάνῃ βαθμῶ, ἄδειαν ἔχειν, ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς, ἐν ἑτέρᾳ κατατάττεσθαι ἐκκλησίᾳ· ἐπεὶ ὁ μὴ τοῦτο ἀπὸ τοῦ νῦν παραφυλαττόμενος, ἀλλὰ καταισχύνων τό γε ἐπ' αὐτὸν τὸν τὴν χειροτονίαν αὐτῷ ἐπιτεθεικότα, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτός, καὶ ὁ παραλόγως αὐτὸν προσδεξάμενος.

17. Deoarece clericii diferitelor biserici, părăsindu-și propriile biserici în care au fost hirotoniți, au alergat la alți episcopi și au fost orânduți în biserici străine fără voința episcopului lor și, din această cauză, s-a întâmplat ca ei să ajungă nesupuși, am hotărât ca, din luna ianuarie a celui de-al patrulea Indiction care a trecut, niciunul dintre toți clericii, indiferent în ce treaptă s-ar afla, să nu aibă permisiunea de a fi orânduit în altă biserică fără scrisoarea de plecare din partea propriului episcop. Fiindcă cel care, de acum înainte, nu păzește acest lucru, ci îl necinstește și pe cel care a săvârșit hirotonia asupra lui, să fie caterisit și el, și cel care, în mod nechibzuit, l-a primit.

Concordanță: Can. 12, 15, 33 Ap.; 15, 16 I Ec.; 5, 10, 11, 13, 20, 23 IV Ec.; 15 VII Ec.;

3, 7, 8, 11 Ant.; 41, 42 Laod.; 7, 8, 15, 16, 19 Sard.; 23, 54, 90, 105 Cart.

Canonul 18 Trulan

ιη'. Τοὺς προφάσει βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς, ἢ ἄλλως πως ἐκ περιστάσεως μετανάστας γενομένους κληρικούς, ἤνικα ἂν ὁ τρόπος αὐτοῖς ἀποπαύσῃται, ἢ αἱ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαί, δι'

ἄς τὴν ἀναχώρησιν ἐποιήσαντο, αὐθις ἐν ταῖς οἰκείαις ἐκκλησίαις προστάσσομεν ἐπανέρχεσθαι, καὶ μὴ ἐπὶ πολὺ ταύτας ἀπροφασίστως καταλιμπάνειν. Εἰ δέ τις μὴ κατὰ τὸν παρόντα διαγένηται κανόνα, ἀφοριζέσθω, μέχρις ἂν πρὸς τὴν οἰκείαν ἐκκλησίαν ἐπαναδράμῃ. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ ἐπὶ τῷ κατέχοντι αὐτὸν ἐπισκόπῳ γινέσθω.

18. Clericii care din cauza unei invazii barbare sau din orice altă împrejurare au emigrat, poruncim ca, la momentul în care va înceta cauza pentru acestea sau invaziile barbarilor din cauza căroră s-a petrecut plecarea, să se întoarcă în propriile biserici și să nu le părăsească fără motiv pentru mult timp. Iar dacă cineva nu se comportă conform prezentului canon, să fie afurisit, până ce s-ar reîntoarce la propria biserică. Însă același lucru să i se întâmple și episcopului care îl reține.

Concordanță: Can. 15 Ap.; 15, 16 I Ec.; 5, 10, 20, 23 IV Ec.; 17 Trulan, 15 VII Ec.; 3 Ant.; 15, 16, 19 Sard.; 54, 90 Cart.

Canonul 19 Trulan

ιθ'. Ὅτι δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας, ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους, ἐκ τῆς θείας γραφῆς ἀναλεγόμενους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε, καὶ κρίματα, καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους, ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν. Ἀλλὰ καὶ εἰ γραφικὸς ἀνακινήθει λόγος, μὴ ἄλλως τοῦτον ἐρμηνευέτωσαν, ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες, καὶ διδάσκαλοι, διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκιμεῖτωσαν, ἢ λόγους οἰκείους συντάττοντες· ἵνα μὴ, ἔστιν ὅτε, πρὸς τοῦτο ἀπόρως ἔχοντες, ἀποπίπτειεν τοῦ προσήκοντος. Διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας, οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ αἰρετῶν, καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταρρυθμίζουσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἀλίσκονται πάθει, ἀλλὰ προσέχοντες τῇ διδασκαλίᾳ, ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπηρεημένων τιμωριῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς ἐξεργάζονται.

19. Se cuvine ca întâistătătorii bisericilor să învețe în fiecare zi, dar în special în duminici, întregul cler și popor cuvintele dreptei credințe, culegând din dumnezeiasca Scriptură cugetările și judecățile adevărului, neabătându-se de la deciziile deja stabilite sau de la Tradiția

purtătorilor de Dumnezeu Părinți. Căci dacă un cuvânt scris va fi dezbătut, să nu-l interpreteze altfel decât în modul în care l-ar fi explicat luminătorii și învățătorii Bisericii prin scrierile lor proprii, și să se mulțumească mai bine cu acestea decât să redacteze cuvinte proprii, ca nu cumva, având dificultate pentru acest lucru, să fie [în situația] să decadă de la ceea ce este de cuviință. Căci prin învățătura Părinților menționați au ajuns popoarele la cunoașterea celor importante și a celor de preferat, dar și a celor nefolositoare și a celor de lepădat, și își remodelează viața spre ceva mai bun și nu sunt cuprinși de patima neștiinței, ci, luând aminte la învățătură, se îndeamnă pe ei înșiși pentru a nu pătimi grav și, din frica pedepselor iminente, își desăvârșesc mântuirea.

Concordanță: Can. 58 Ap.; 2, 16 I Ec.; 19 Laod.; 71, 121, 123, 124 Cart.; 10 Petru; 6 Grig. Nyssa

Canonul 20 Trulan

κ'. Μὴ ἐξέστω ἐπισκόπων εἰς ἑτέραν τῆν μὴ αὐτῶ προσήκουσαν πόλιν δημοσίᾳ διδάσκειν· εἰ δέ τις φωραθείη τοῦτο ποιῶν, τῆς ἐπισκοπῆς παυέσθω τὰ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου ἐνεργείτω.

20. Să nu-i fie permis unui episcop să învețe în public într-un alt oraș care nu-i aparține. Iar dacă cineva ar fi descoperit făcând acest lucru, să fie oprit de la episcopat, însă să le exercite pe cele ale preotului.

Concordanță: Can. 35 Ap.; 2 II Ec.; 8 III Ec.; 13, 22 Ant.; 3, 11, 12 Sard.

Canonul 21 Trulan

κα'. Οἱ ἐπ' ἐγκλήμασι κανονικοῖς ὑπεύθυνοι γινόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο παντελεῖ τε καὶ διηνεκεῖ καθαιρέσει ὑποβαλλόμενοι, καὶ ἐν τῷ τῶν λαϊκῶν ἀπωθούμενοι τόπῳ εἰ μὲν ἔκουσίως πρὸς ἐπιστροφὴν ὀρῶντες ἀθετοῦσι τὴν ἁμαρτίαν, δι' ἣν τῆς χάριτος ἐκπεπτώκασι, καὶ ταύτης τέλεον ἄλλοτρίους ἑαυτοὺς καθιστῶσι, τῷ τοῦ κλήρου κειρέσθωσαν σχήματι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο αὐθαιρέτως αἰρήσονται, καθάπερ οἱ λαϊκοί, τὴν κόμην ἐπιτρεφέτωσαν, ὡς τὴν ἐν κόσμῳ ἀναστροφὴν τῆς οὐρανίου ζωῆς προτιμήσαντες.

21. Cei care se fac vinovați de delictе canonice, fiind supuși prin aceasta unei caterisiri absolute și perpetue, fiind mutați înapoi în rândul laicilor, dacă, privind de bună voie spre reînțoarcere, leapădă greșeala din cauza căreia căzuseră din har și se fac pe ei înșiși complet străini de aceasta, atunci să fie tunși după aspectul clerului. Dar dacă

nu vor alege din proprie inițiativă acest lucru, să își lase părul să crească precum laicii, căci au preferat [mai mult] petrecerea în lume decât viața cerească.

Concordanță: Can. 25 Ap.; 9 I Ec.; 4 Trulan, 9 Neocez.; 3, 17, 32, 50, 70 Vasile

Canonul 22 Trulan

κβ'. Τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένους, εἴτε ἐπισκόπους, ἢ οἰουσδήποτε κληρικούς, καὶ οὐ κατὰ δοκιμασίαν, καὶ τοῦ βίου αἴρεσιν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας.

22. Cei care sunt hirotoniți pentru bani – episcopi sau orice fel de clerici –, și nu după examinare și conform alegerii vieții, poruncim să fie caterisiți, dar și cei care i-au hirotonit.

Concordanță: Can. 29 Ap.; 2 IV Ec.; 23 Trulan; 4, 5, 16, 19 VII Ec.; 90 Vasile, Ghenadie, Tarasie

Canonul 23 Trulan

κγ'. Περὶ τοῦ μηδένα τῶν εἴτε ἐπισκόπων, εἴτε πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων, τῆς ἀχράντου μεταδιδόντα κοινωνίας, παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράττειν, τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν, ὀβολούς, ἢ εἶδος τὸ οἰονοῦν. Οὐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἀγιασμόν τοῦ Πνεύματος μεταδιδόαμεν, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις τοῦ δώρου ἀπανουργεύτως μεταδοτέον. Εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγόμενων ἀπαιτῶν, ᾧ μεταδίδωσι τῆς ἀχράντου κοινωνίας, τὸ οἰονοῦν εἶδος, καθαιρεῖσθω, ὡς τῆς Σίμωνος ζηλωτῆς πλάνης καὶ κακουργίας.

23. În privința faptului că niciunul dintre episcopi, preoți sau diaconi, care oferă Preacurata Împărtășanie, să nu ia bani de la cel care se împărtășește sau orice altceva asemănător, în vederea unei astfel de împărtășiri. Căci harul nu este de vânzare și nici nu împărtășim sfințenia Duhului pentru bani, ci trebuie împărtășită celor care, fără viclenie, sunt vrednici de dar. Iar dacă s-ar descoperi cineva dintre cei care se numără în cler pretinzând ceva asemănător de la cel pe care îl împărtășesc cu Preacurata Împărtășanie, să fie caterisit, ca un râvnitor al răutății și răutății lui Simon [Magul].

Concordanță: Can. 29 Ap.; 2 IV Ec.; 22 Trulan; 4, 5, 15, 19 VII Ec.; 90 Vasile, Ghenadie, Tarasie

Canonul 24 Trulan

κδ'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἐν τῷ ἱερατικῷ καταλεγόμενων τάγματι, ἢ μοναχῶν, ἐν ἵπποδρομίαις ἀνιέναι, ἢ θυμελικῶν παιγνίων ἀνέχεσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ τις κληρικὸς κληθεῖ ἐν γάμῳ, ἤνικα ἂν

τὰ πρὸς ἀπάτην εἰσέλθοιεν παίγνια, ἐξαναστήτω, καὶ παραυτικά ἀναχωρεῖτω, οὕτω τῆς τῶν Πατέρων ἡμῖν προσταττούσης διδασκαλίας. Εἰ δέ τις ἐπὶ τούτῳ ἀλῶ, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρεῖσθω.

24. Să nu-i fie permis niciunui dintre cei care se numără în tagma preoțească sau dintre monahi să meargă în hipodromuri sau să asiste la jocuri teatrale. Iar dacă un cleric ar fi chemat la o cununie, de-n-dată ce își vor face apariția jocurile cele spre amăgire, „să se ridice și să plece imediat”, fiindcă așa ne poruncește învățătura Părinților. Iar dacă cineva este surprins asupra acestui fapt, fie să înceteze, fie să fie caterisit.

Concordanță: Can. 42, 44 Ap.; 51, 62, 66 Trulan; 22 VII Ec.; 54 Laod.; 15, 61 Cart.

Canonul 25 Trulan

κε'. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνανεοῦμεν καὶ τὸν κανόνα τὸν διαγορευόντα τὰς καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παρουκίας, ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα, εἰ τριακονταετῆ χρόνον αὐτὰς ἀβιάστως διακατέχοντες ὠκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται τις, ἢ γένηται περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἡδικεῖσθαι, περὶ τούτου κινεῖν παρὰ τῆ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας.

25. Pe lângă celelalte, reînnoim și canonul care declară că „parohiile rurale sau câmpenești din cuprinsul fiecărei Biserici să rămână nestrămutate la episcopii care le dețin și mai ales dacă, stăpânindu-le fără constrângere, le-au administrat pe o perioadă de treizeci de ani. Iar dacă în timpul celor treizeci de ani a fost sau ar fi vreo dispută legată de acestea, este permis celor ce afirmă că au fost nedreptățiți în legătură cu ele să meargă în fața sinodului eparhiei”.

Concordanță: Can. 17 IV Ec.; 119, 120 Cart.

Canonul 26 Trulan

κς'. Πρεσβύτερον, τὸν κατὰ ἀγνοίαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντα, καθέδρας μὲν μετέχειν, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κανόνος ἡμῖν νομοθετηθέντα, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι ἀρκετὸν γὰρ τῷ τοιούτῳ ἢ συγγνώμη. Εὐλογεῖν δὲ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεία τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον· εὐλογία γάρ, ἀγιασμοῦ μετάδοσις ἐστίν· ὁ δὲ τοῦτον μὴ ἔχων, διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα, πῶς ἐτέρῳ μεταδώσει; Μήτε

τοίνυν δημοσία, μήτε ἰδίᾳ εὐλογεῖται· μήτε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου διανεμέτω ἑτέροις, μήτε τι ἄλλο λειτουργεῖται· ἀλλ' ἀρκοῦμενος τῆ προεδρία προσικλαιέτω τῷ Κυρίῳ, συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα. Πρόδηλον γάρ, ὡς ὁ τοιοῦτος ἄθεσμος γάμος διαλυθήσεται, καὶ οὐδαμῶς ὁ ἀνὴρ μετουσίαν ἔξει πρὸς τήν, δι' ἧς τῆς ἱεράς ἐνεργείας ἐστέρηται.

26. Preotul care, din neștiință, s-a încurcat printr-o căsătorie ilegitimă, să-și păstreze locul de ședere, conform celor ce ne-au fost legitimate de către sfântul canon, dar să fie oprit de la restul slujirii. Căci iertarea este un lucru suficient pentru unul ca acesta. Căci este lipsit de consecvență ca cel care este dator să se îngrijească de propriile răni să binecuvânteze pe altul. Căci binecuvântarea este împărțășirea sfințeniei. Cel care, din pricina greșelii din neștiință, nu o are pe aceasta, cum o va împărțăși? Așadar, să nu binecuvânteze nici în public și nici în particular, nici să ofere altora Trupul Domnului și nici să săvârșească vreo altă slujbă. Ci, mulțumindu-se cu șederea înainte, să plângă în fața Domnului, ca să-i fie iertată fărădelegea cea din neștiință. Căci este evident că o asemenea căsătorie ilegitimă va fi dezlegată și bărbatul nu va avea nicidecum vreo comuniune cu cea din cauza căreia a fost lipsit de lucrarea preoțească.

Concordanță: Can. 19 Ap.; 3 Trulan; 2 Neocez.; 23, 26, 27, 78 Vasile

Canonul 27 Trulan

κζ'. Μηδεὶς τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγόμενων ἀνοίκειον ἐσθῆτα ἀμφιεννύσθω, μήτε ἐν πόλει διάγων, μήτε ἐν ὁδῷ βαδίζων, ἀλλὰ στολαῖς κεχρήσθω ταῖς ἤδη τοῖς ἐν κλήρῳ καταλεγόμενοις ἀπονεμηθείσαις· εἰ δέ τις διαπράξειτο τὸ τοιοῦτον, ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἀφοριζέσθω.

27. Nimeni dintre cei care se numără în cler să nu îmbrace îmbrăcăminte improprie, nici când petrece timpul în oraș, nici când merge în călătorie, ci să se folosească de hainele destinate deja celor care se numără în cler. Iar dacă cineva ar săvârși un asemenea lucru, să fie afurisit pentru o săptămână.

Concordanță: Can. 16 VII Ec.; 12, 21 Gangra

Canonul 28 Trulan

κη'. Ἐπειδὴ ἐν διαφόροις ἐκκλησίαις μεμαθήκαμεν, σταφυλῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προσφερομένης κατὰ τι κρατῆσαν ἔθος,

τοὺς λειτουργοὺς ταύτην τῇ ἀναιμάκτῳ τῆς προσφορᾶς θυσία συνάπτοντας, οὕτως ἅμα τῷ λαῷ διανέμειν ἀμφότερα, συνείδομεν, ὥστε μηκέτι τοῦτό τινα τῶν ἱερωμένων ποιεῖν, ἀλλ' εἰς ζωποίησιν, καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεςιν, τῷ λαῷ τῆς προσφορᾶς μόνης μεταδιδόναι· ὡς ἀπαρχὴν δὲ τὴν τῆς σταφυλῆς λογιζομένους προσένεξιν, ἰδικῶς τοὺς ἱερεῖς εὐλογοῦντας, τοῖς αἰτοῦσι ταύτης μεταδιδόναι, πρὸς τὴν τοῦ δοτῆρος τῶν καρπῶν εὐχαριστίαν, δι' ὧν τὰ σώματα ἡμῶν, κατὰ τὸν θεῖον ὅρον, αὐξοί τε καὶ ἐκτρέφεται. Εἴ τις οὖν κληρικός παρὰ τὰ διατεταγμένα ποιήσῃ, καθαιρεῖσθω.

28. Fiindcă am aflat că în diferite biserici, când sunt aduși la altar struguri, conform unui obicei care era în vigoare, slujitorii, combinându-i cu Jertfa cea nesângeroasă a punerii înainte, le distribuie poporului pe ambele concomitent, de aceea am prevăzut ca niciunul dintre cei care sunt preoți să nu mai facă acest lucru, ci să împărtășească poporului numai Jertfa spre zidirea vieții și iertarea păcatelor. Iar fiindcă aducerea strugurilor este considerată drept pârgă⁴³⁶, după ce preoții îi binecuvântează în mod special, să li se împartă celor care cer, spre mulțumirea față de Dăătorul roadelor, prin care trupurile noastre, conform hotărârii dumnezeiești, cresc și sunt hrănite. Astfel, dacă vreun cleric ar proceda contrar celor stabilite, să fie caterisit.

Concordanță: Can. 3, 4 Ap.; 32, 57, 99 Trulan; 37 Cart.

Canonul 29 Trulan

κθ'. Ὁ τῶν ἐν Καρθαγένῃ διαγορεύει κανὼν, ὥστε, ἅγια θυσιαστηρίου, εἰ μὴ ὑπὸ νηστικῶν ἀνθρώπων, μὴ ἐπιτελεῖσθαι, ἐξηρημένης μιᾶς ἐτησίας ἡμέρας, ἐν ἣ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐπιτελεῖται, ἴσως τηνικαῦτα, διὰ τινὰς κατὰ τοὺς τόπους προφάσεις τῇ ἐκκλησίᾳ λυσιτελεῖς, τῶν θείων ἐκείνων Πατέρων τοιαύτη χρησαμένων οἰκονομία. Μηδενὸς οὖν ἡμᾶς ἐνάγοντος καταλιπεῖν τὴν ἀκρίβειαν, ὀρίζομεν, ἀποστολικάις καὶ πατρικαῖς ἐπόμενοι παραδόσεσι, μὴ δεῖν ἐν Τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστέρᾳ ἐβδομάδι τὴν πέμπτην λυεῖ, καὶ ὄλην τὴν Τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν.

29. Canonul celor din Cartagina afirmă: „Cele Sfinte ale altarului să nu fie săvârșite decât de către oameni care ajunează, cu excepția unei

⁴³⁶ Încă din Canonul 3 Apostolic avem atestarea aducerii strugurilor la altar ca pârgă. În cultul Bisericii Ortodoxe, binecuvântarea strugurilor se face la *Schimbarea la Față* (6 august). Ceremonia s-a dezvoltat în perioada bizantină, iar începând cu secolul al VII-lea avem mai multe dovezi ale acestei binecuvântări, păstrându-se și o rugăciune specială.

singure zile din an, în care se săvârșește Cina Domnească". La acel moment, probabil datorită unor motive locale folositoare Bisericii, acei dumnezeiești Părinți au făcut uz de această iconomie. Așadar, fiindcă pe noi nu ne obligă nimic să abandonăm acrivia, urmând tradițiilor apostolice și patristice, hotărâm că în Patruzecime nu trebuie să se dea dezlegare în joia din ultima săptămână și să se necinstească întregul [post] al Patruzecimii.

Concordanță: Can. 69 Ap.; 89 Trulan; 49, 50, 51, 52 Laod.; 41, 47 Cart.; 1 Dionisie; 8, 10 Tim.

Canonul 30 Trulan

λ'. Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας βουλόμενοι διαπράττεσθαι, καὶ τοὺς ἐν ταῖς βαρβαρικαῖς ἐκκλησίαις ἱερέας οἰκονομεῖν διεγνώκαμεν ὥστε, εἰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν περὶ τοῦ προφάσει εὐλαβείας τὴν οἰκείαν γαμετὴν μὴ ἐκβάλλειν, ὑπεραναβαίνειν οἶονται δεῖν, καὶ πέραν τῶν ὀρισθέντων ποιεῖν, ἐκ τούτου τε μετὰ τῶν οἰκείων συμφωνοῦντες συμβίων, τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας ἀπέχονται ὀρίζομεν, τούτους μηκέτι ταύταις συνοικεῖν καθ' οἷονδῆποτε τρόπον, ὡς ἂν ἡμῖν ἐντεῦθεν ἐντελεῖ τῆς ὑποσχέσεως παρέξοιεν τὴν ἀπόδειξιν. Πρὸς τοῦτο δὲ αὐτοῖς, οὐ δι' ἄλλο τι, ἢ διὰ τὴν τῆς γνώμης μικροψυχίαν, καὶ τὸ τῶν ἡθῶν ἀπεξενωμένον, καὶ ἀπαγές, ἐνδεδώκαμεν.

30. Dorind ca toate să fie făcute spre zidirea Bisericii, am decis să-i tratăm cu iconomie pe preoții din Bisericile barbare. Astfel încât, dacă ei socotesc că este necesar să se abată de la canonul apostolic, care [precizează] să nu-și alunge propria soție sub motiv de evlavie, și să acționeze opus celor hotărâte, și, din această cauză, fiind în comun acord cu soțiile lor, să se abțină de la relația unuia cu celălalt, decidem ca aceștia să nu mai locuiască sub niciun fel împreună cu ele, pentru că astfel ne-ar oferi dovada desăvârșită a promisiunii lor. Însă le-am îngăduit acest lucru pentru nimic altceva decât din pricina micimii sufletești a judecății lor și din pricina înstrăinării și nestatorniciei obiceiurilor.

Concordanță: Can. 5 Ap.; 12, 13, 48 Trulan; 4 Gangra; 3, 4, 33 Cart.

Canonul 31 Trulan

λα'. Τοὺς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις, ἐνδον οἰκίας τυγχάνουσι, λειτουργοῦντας, ἢ βαπτίζοντας κληρικούς, ὑπὸ γνώμην τοῦτο πράττειν τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου, ὀρίζομεν ὥστε, εἰ τις κληρικὸς μὴ τοῦτο οὕτω παραφυλάξῃ, καθαιρείσθω.

31. Clericii care liturghisesc sau botează⁴³⁷ în capele private care se află în interiorul unor case, hotărâm să facă aceasta cu voia episcopului locului. Așadar, dacă vreun cleric nu va păzi acest lucru, să fie caterisit.

Concordanță: *Can. 31 Ap.; 18 IV Ec.; 34, 59 Trulan; 6 Gangra; 5 Ant.; 58 Laod.; 10 Cart.;*

12, 13, 14, 15 I-II

Canonul 32 Trulan

Αβ'. Ἐπειδὴ εἰς γινώσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τῇ τῶν Ἀρμενίων χώρᾳ οἶνον μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσάγουσιν, ὕδωρ αὐτῶ μὴ μιγνύντες, οἱ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦντες, προτιθέμενοι τὸν τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, φάσκοντα, διὰ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἐρμηνεΐας, ταῦτα· Τίνος ἔνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστάς, ἀλλ' οἶνον; ἄλλην αἴρεσιν πονηρὰν πρόρριζον ἀνασπῶν· ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶ τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, δεικνύς, ὅτι, καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀναστάς, χωρὶς μυστηρίων καὶ ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἶνω ἐχρῆτο ἐκ τοῦ γεννήματος, φησί, τῆς ἀμπέλου· ἀμπελος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ γεννᾷ· ἐκ τούτου τε τὸν διδάσκαλον οἴονται ἀνατρέπειν τὴν τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ἱερᾷ θυσίᾳ προσαγωγὴν. Ὡς ἂν μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν κατέχονται τῇ ἀγνοίᾳ, τὴν τοῦ Πατρὸς διάνοιαν ὀρθοδόξως ἀποκαλύπτομεν. Τῆς γὰρ πονηρᾶς τῶν Ὑδροπαραστατῶν αἰρέσεως παλαιᾶς ὑπαρχούσης, οἱ ἀντὶ οἴνου μόνω τῶ ὕδατι ἐν τῇ οἰκείᾳ θυσίᾳ κέχρηται, ἀνασκευάζων οὗτος ὁ θεοφόρος ἀνὴρ τὴν παράνομον τῆς τοιαύτης αἰρέσεως διδαχὴν, καὶ δεικνύς, ὡς ἐξ ἐναντίας τῆς ἀποστολικῆς ἴενται παραδόσεως, τὸν εἰρημένον κατεσκεύασε λόγον. Ἐπεὶ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, ἔνθα τὴν ποιμαντικὴν ἐνεχειρίσθη ἡγεμονίαν, ὕδωρ οἶνω μιγνῦναι παρέδωκεν, ἡνίκα τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελεῖσθαι δεήσειε, τὴν ἐκ τῆς τιμίας πλευρᾶς τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ

⁴³⁷ În majoritatea manuscriselor nu apare sintagma „ἢ βαπτίζοντας”. Singura remarcă pe care o face Ohme, în ediția sa din 2013, asupra pasajului este: „λειτουργούντας + ἢ βαπτίζοντας Pit”, semnalizând că această variantă apare doar în ediția lui Pitra. Ediția lui Joannou (p. 162) și a lui Nedungatt (p. 106) oferă un aparat critic mai complex: varianta ἢ βαπτίζοντας este omisă în manuscrisele *Vaticanus 827* (sec. al XIII-lea), *Vaticanus 1980* (sec. al XII-lea), *Vaticanus 2060* (sec. al XIII-lea), *Codex Florentinus Laurentianus 5.22* (sec. al XII-lea), *Laurentianus 10.1* (sec. al XII-lea), *Laurentianus 10.10* (sec. al XI-lea), *Codex Florentinus Laurentianus plutei 9.8* (sec. al XII-lea), *Codex Paris Coisl. 209* (sec. IX-X), *Monac. 380 bomyc.* (sec. al XIV-lea), *Vatic. Barberini 578* (sec. al XI-lea), *Benesevic*. Lecțiunea fără βαπτίζοντας ar fi cea mai veridică, având în vedere că se interzice botezarea în capele private prin Canonul 59 Trulan.

θεοῦ ἐξ αἵματος καὶ ὕδατος κρᾶσιν παραδεικνύς, ἥτις εἰς ζωοποίησιν παντὸς τοῦ κόσμου ἐξεχύθη, καὶ ἀμαρτιῶν ἀπολύτρωσιν· καὶ κατὰ πᾶσαν δὲ ἐκκλησίαν, ἔνθα οἱ πνευματικοὶ φωστῆρες ἐξέλαμψαν, ἡ θεόδοτος αὕτη τάξις κρατεῖ. Καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος ὁ κατὰ σάρκα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀδελφός, ὃς τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας πρῶτος τὸν θρόνον ἐνεπιστεύθη, καὶ Βασίλειος ὁ τῆς Καισαρέων ἀρχιεπίσκοπος, οὗ τὸ κλέος κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἡμῖν ἱερουργίαν παραδεδώκοτες, οὕτω τελειοῦν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἐξ ὕδατος τε καὶ οἴνου τὸ ἱερόν ποτήριον ἐκδεδώκασι. Καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συναχθέντες ὅσιοι Πατέρες, οὕτω ῥητῶς ἐπεμνήσθησαν, ἵνα ἐν τοῖς ἀγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου προσενεχθεῖη, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος παραδέδωκε, τοὔτεστιν ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου. Εἴ τις οὖν ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, μὴ κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων τάξιν ποιῆι, καὶ ὕδωρ οἴνω μίγνύς, οὕτω τὴν ἄχραντον προσάγει θυσίαν, καθαιρείσθω, ὡς ἀτελῶς τὸ μυστήριον ἐξαγγέλλων, καὶ καινίζων τὰ παραδεδομένα.

32. Fiindcă a ajuns la cunoștința noastră că, în ținutul armenilor, cei care săvârșesc Jertfa cea nesângeroasă aduc la Sfânta Masă numai vin, deoarece nu amestecă apă cu acesta, invocându-l pe învățătorul Bisericii, Ioan Gură de Aur, care, prin interpretarea sa la *Evangelhia după Matei*, afirmă următoarele: „De ce, după ce a înviat, El nu a băut apă, ci vin? Ca să smulgă din rădăcini o altă erezie vicleană. Căci, fiindcă unii aveau să întrebuițeze apă la Taine, ne arată că, și atunci când a transmis Tainele și când, după ce a înviat, a stat la o masă obișnuită fără Taine, a folosit vin „din rodul viței”, după cum se spune (*Matei* 26, 29); iar vița produce vin, nu apă”; ei considerând că, din aceasta, și învățătorul combate aducerea apei la Sfânta Jertfă. Ca de acum înainte să nu mai fie stăpâniți de necunoaștere, descoperim în chip ortodox intenția Părintelui. Căci, din cauza apariției vechii erezie viclene a hidroparastaților, care întrebuițau în Sfânta Jertfă numai apă în loc de vin, acest bărbat purtător de Dumnezeu, surpând învățătura nelegiuită a unei asemenea erezii și arătând că se aflau împotriva tradiției apostolice, a redactat cuvântul menționat. Fiindcă el i-a transmis și Bisericii lui, unde i-a fost încredințată cărmuirea pastorală, ca, atunci când ar trebui să fie săvârșită Jertfa nesângeroasă, să amestece apa cu vin, indicând amestecarea sângelui și a apei din cinstita coastă a Răscumpărătorului și Mântuitorului nostru Hristos Dumnezeu, [Sânge] care a fost vărsat

pentru viața întregii lumi și pentru răscumpărarea păcatelor. Și în toată Biserica, unde au strălucit luminătorii duhovnicești, această rânduială dăruită de Dumnezeu este în vigoare. Căci și Iacob, fratele după trup al lui Hristos, Dumnezeuul nostru, primul căruia i-a fost încredințat tronul Bisericii ierusalimitenilor, și Vasile, arhiepiscopul Cezareei, al cărui renume s-a răspândit în întreaga lume, transmițându-ne în scris tainica rânduială liturgică, ne-au lăsat astfel ca la Dumnezeiasca Liturghie Sfântul Potir să se săvârșească cu apă și cu vin. Tot așa, și cuviosii Părinți adunați în Cartagina menționează în mod precis „ca la Cele Sfinte să nu fie adus nimic mai mult decât Trupul și Sângele Domnului, precum ne-a transmis Însuși Domnul, adică pâine și vin amestecat cu apă”. Așadar, dacă un episcop sau preot nu face conform rânduiei transmise de Apostoli și, neamestecând apă cu vin, aduce astfel Jertfa nesângeroasă, să fie caterisit, ca unul care vestește Taina ca incompletă și ca unul care inovează cele ce au fost transmise.

Canonul 33 Trulan

Λγ'. Ἐπειδὴ περὶ ἔγνωμεν ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ, μόνους ἐν κλήρῳ, τοὺς ἐκ γένους ἱερατικοῦ κατατάττεσθαι, Ἰουδαϊκοῖς ἔθεσιν ἐπομένων τῶν τοῦτο πράττειν ἐπιχειρούντων, τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ μὴ ἀποκειρομένους, ἱεροψάλτας, καὶ ἀναγνώστας τοῦ θεοῦ ναοῦ καθίστασθαι συνείδομεν, ὥστε ἀπὸ τοῦ νῦν, μὴ ἐξεῖναι τοῖς εἰς κλῆρον βουλομένοις προάγειν τινὰς, εἰς τὸ γένος ἀποβλέπειν τοῦ προχειριζομένου· ἀλλὰ δοκιμάζοντες, εἰ ἄξιοι εἶεν, κατὰ τοὺς τεθέντας ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ὅρους, ἐν κλήρῳ καταλεγεῖναι, τούτους ἐκκλησιαστικοὺς προχειρίζεσθαι, εἴτε καὶ ἐκ προγόνων γεγόνασιν ἱερέων, εἴτε καὶ μὴ. Ἀλλὰ μηδὲ τινα τῶν ἀπάντων συγχωρεῖν ἐπ' ἄμβωνος, κατὰ τὴν τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγόμενων τάξιν, τοὺς θεοῦς τῷ λαῷ λόγους ἀποφωνεῖν· εἰ μὴ τι ἂν ἱερατικῇ κουρᾷ χρῆσθαι ὁ τοιοῦτος, καὶ τὴν εὐλογίαν ὑπὸ τοῦ οἰκείου ποιμένος κανονικῶς ὑποδέξεται. Εἰ δὲ τις φωραθεῖν παρὰ τὰ προγεγραμμένα ποιῶν, ἀφοριζέσθω.

33. Deoarece am aflat că în ținutul armenilor sunt rânduiți în cler numai cei din descendență preoțească, fiindcă cei care încearcă să realizeze acest lucru urmează obiceiurilor iudaice, iar unii dintre ei, chiar și fără a fi tunși, sunt instituiți cântăreți și citeți ai Bisericii dumnezeiești, prevedem ca, de acum înainte, să nu se permită celor ce doresc să înainteze pe cineva spre cler să țină cont de descendența celui desemnat.

Ci, după ce îi examinează, conform hotărârilor stabilite în Sfintele Canoane, dacă sunt vrednici să fie înscriși în cler, aceștia să fie rânduiți [slujitori] bisericești, fie că au provenit din predecesori preoți, fie că nu. Dar nici să nu fie permis ca vreunul dintre toți ceilalți să se urce la amvon, conform rânduielii celor care sunt înscriși în cler, și să rostească poporului cuvintele dumnezeiești, dacă unul ca acesta nu ar purta tunsoarea preoțească și nu ar primi în mod canonic binecuvântarea de la propriul păstor. Iar dacă cineva va fi descoperit că face împotriva celor spuse mai înainte, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 77 Ap.

Canonul 34 Trulan

λδ'. Καὶ τοῦτο δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κανόνος σαφῶς διαγορεύοντος, ὡς τὸ τῆς συνωμοσίας, ἢ φρατρίας ἔγκλημα καὶ παρὰ τῶν ἑξω νόμων πάντη κεκάλυται, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ τοῦτο γίνεσθαι ἀπαγορεύειν προσήκει καὶ ἡμεῖς παραφυλάττειν σπουδάζομεν, ὡς εἶ τινες κληρικοί, ἢ μοναχοὶ εὐρεθεῖεν ἢ συνομνύμενοι, ἢ φατριάζοντες, ἢ κατασκευὰς τυρεύοντες ἐπισκόπων, ἢ συγκληρικῶν, ἐκπιπτέτωσαν πάντη τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

34. Deoarece canonul preoțesc declară explicit și faptul că „infracțiunea conspirației sau a complotării este cu totul oprită chiar și de către legile lumesti, dar cu atât mai mult se cuvine ca aceasta să fie interzisă în Biserica lui Dumnezeu”, ne sârguim și noi să păzim îndeaproape ca, „în cazul în care anumiți clerici sau monahi ar fi descoperiți conspirând, complotând sau uneltind intrigi împotriva unor episcopi sau a unor conslujitori, aceia să fie depuși cu totul din propria treaptă”.

Concordanță: Can. 31 Ap.; 18 IV Ec.; 5 Ant.; 10, 53 Cart.; 13, 14, 15 I-II

Canonul 35 Trulan

λε'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἀπάντων μητροπολιτῶν, τελευτῶντος ἐπισκόπου τελοῦντος ὑπὸ τὸν κατ' αὐτὸν θρόνον, τὰ αὐτοῦ πράγματα, ἢ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκκλησίας, ἀφαιρεῖσθαι, ἢ σφετερίζεσθαι· ἀλλ' ὑπὸ παραφυλακὴν ἔστωσαν τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας, ἧς ὁ τελευτήσας ἐτύγχανε πρόεδρος, μέχρι τῆς ἐτέρου ἐπισκόπου προαγωγῆς· ἐκτὸς εἰ μὴ κληρικοί ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ οὐχ' ὑπελείφθησαν· τηνικαῦτα γὰρ ὁ μητροπολίτης ταῦτα παραφυλάξει ἀμείωτα, τῷ χειροτονηθησομένῳ ἐπισκόπῳ πάντα ἀποδιδούς.

35. Să nu fie permis niciunui dintre toți mitropoliții ca, după ce moare un episcop care activează sub [autoritatea] tronului său, bunurile acestuia sau ale bisericii lui să-i fie înstrăinate sau luate în posesie, ci să fie sub custodia clericului bisericii, al cărei întâistătător fusese cel care a murit, până la înaintarea altui episcop. Însă, dacă în această biserică nu ar mai fi clerici rămași, atunci mitropolitul va păzi aceste bunuri fără a fi diminuate, oferindu-le pe toate episcopului care va fi hirotonit.

Concordanță: Can. 40 Ap.; 22 IV Ec.; 24 Ant.; 30, 89 Cart.

Canonul 36 Trulan

λζ'. Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκεῖνον, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἶτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως.

36. Reînnoind cele legiferate de către cei o sută cincizeci de Sfinți Părinți adunați în această cetate imperială și de Dumnezeu păzită, și de cei șase sute treizeci, întruniți în Calcedon, hotărâm ca tronul Constantinopolului „să se bucure de privilegiile egale cu ale Tronului vechii Rome, fiind înălțat, precum acela, și în chestiunile bisericesti, fiind al doilea după el”. După acesta, să se numere tronul metropolei alexandrinilor, apoi cel al Antiohiei și, după acesta, cel al cetății ierusalimitenilor.

Concordanță: Can. 34 Ap.; 3 II Ec.; 28 IV Ec.

Canonul 37 Trulan

λζ'. Ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους καιροὺς βαρβαρικαὶ γεγόνασιν ἔφοδοι, καὶ πλείσται πόλεις ἐντεῦθεν ὑποχείριοι τοῖς ἀνόμοις κατέστησαν, ὡς ἐντεῦθεν μὴ δυνηθῆναι τὸν τῆς τοιαύτης πόλεως πρόεδρον, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, τὸν οἰκεῖον θρόνον καταλαβεῖν, καὶ ἐν αὐτῷ ἱερατικῇ καταστάσει ἐνιδρυθῆναι, καὶ οὕτω κατὰ τὸ κρατῆσαν ἔθος τὰς χειροτονίας, καὶ πάντα, ἃ τῷ ἐπισκόπῳ ἀνῆκει, πράττειν τε καὶ μεταχειρίζεσθαι· ἡμεῖς τὸ

Ioan, de către care, dacă cere vreo necesitate, va fi hirotonit și episcopul acestei cetăți a Cizecului.

Concordanță: Can. 34 Ap.; 6, 7 I Ec.; 2, 3 II Ec.; 8 III Ec.; 28 IV Ec.; 36 Trulan; 9 Ant.

Canonul 40 Trulan

μ'. Ἐπειδὴ τῷ Θεῷ κολλάσθαι, διὰ τῆς ἐκ τῶν τοῦ βίου θορύβων ἀναχωρήσεως, λίαν ἐστὶ σωτήριον, χρῆ μὴ ἀνεξετάστως ἡμᾶς παρὰ τὸν καιρὸν τοὺς τὸν μονήρη βίον αἰρουμένους προσίεσθαι, ἀλλὰ τὸν παραδοθέντα ἡμῖν παρὰ τῶν Πατέρων καὶ ἐν αὐτοῖς φυλάττειν ὄρον· ὥστε τὴν ὁμολογίαν τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, τότε προσίεσθαι δεῖ, ὡς ἤδη βεβαίαν, καὶ ἀπὸ γνώσεως, καὶ κρίσεως γινομένην, μετὰ τὴν τοῦ λόγου συμπλήρωσιν. Ἔστω τοίνυν ὁ μέλλων τὸν μοναχικὸν ὑπέρχεσθαι ζυγόν, οὐχ ἦπτων ἢ δεκαετῆς, ἐν τῷ προέδρῳ κειμένης καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ δοκιμασίας, εἰ τὸν χρόνον αὐτῷ αὐξηθῆναι λυσιτελέστερον ἡγεῖται, πρὸς τὴν ἐν τῷ μονήρει βίῳ εἰσαγωγὴν, καὶ κατάστασιν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ κανόσι, τὴν ἐκουσίως ἑαυτὴν προάγουσαν τῷ Θεῷ, καὶ τὴν παρθενίαν ἀσπαζομένην, τὸν ἑπτακαιδέκατον διανύουσαν χρόνον, τῷ τῶν παρθένων τάγματι ἀριθμῆσθαι νομοθετεῖ· ἀλλ' οὖν τῷ περὶ τῶν χηρῶν τε, καὶ διακονισσῶν παραδείγματι παρακολουθήσαντες, εἰς τὸν εἰρημένον χρόνον ἀναλόγως τοὺς τὸν μονήρη βίον ἐλομένους περιεστήσαμεν. Ἐν γὰρ τῷ θείῳ Ἀποστόλῳ γέγραπται, ἑξήκοντα ἐτῶν τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καταλέγεσθαι χήραν· οἱ δὲ ἱεροὶ κανόνες, τεσσαράκοντα ἐτῶν τὴν διακόνισσαν χειροτονεῖσθαι παραδεδώκασι, τὴν ἐκκλησίαν χάριτι θείᾳ κραταιοτέραν γινομένην, καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω βαίνουσαν ἑωρακότες, καὶ τὸ τῶν πιστῶν πρὸς τὴν τῶν θείων ἐντολῶν τήρησιν πάγιόν τε καὶ ἀσφαλές· ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἄριστα κατανοήσαντες, ἀρτίως διωρισάμεθα, τὴν εὐλογίαν τῆς χάριτος, τῷ μέλλοντι τῶν κατὰ Θεὸν ἀγώνων ἐνάρχεσθαι, ὥσπερ τινὰ σφραγίδα ταχέως ἐνσημαινόμενοι, ἐντεῦθεν αὐτὸν πρὸς τὸ μὴ ἐπὶ πολὺ ὀκνεῖν καὶ ἀναδύεσθαι προβιβάζοντες, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ παρορμῶντες ἐκλογὴν καὶ κατάστασιν.

40. Fiindcă a fi alipit de Dumnezeu, prin retragerea din tumulturile vieții, este, într-adevăr, mântuitor, nu trebuie să-i acceptăm fără cercetare și înainte de momentul potrivit pe cei care aleg viața monastică, ci să păzim, și în privința lor, hotărârea transmisă nouă de către Părinți, astfel încât se cuvine ca votul vieții celei după Dumnezeu să fie primit atunci când acesta este deja cert și săvârșit din cunoaștere și judecată,

după dezvoltarea deplină a rațiunii. Așadar, cel ce va avea de gând să se supună jugului monahal să nu fie mai tânăr de zece ani, iar examinarea acestuia să-i revină întâistătătorului, în cazul în care el consideră că este mai convenabil pentru acela ca perioada până la intrarea în viața și în starea monahală să fie extinsă. Dar, deși Vasile cel Mare, în sfintele sale canoane, legifera ca cea care, de bunăvoie, se aduce pe sine înaintea lui Dumnezeu și îmbrățișează fecioria să fie numărată în rândul fecioarelor când împlinește vârsta de șaptesprezece ani, totuși noi, urmând modelului cu privire la văduve și diaconițe, am stabilit, prin analogie, pentru cei ce au ales viața monastică, vârsta menționată. Căci a fost scris la dumnezeiescul Apostol ca văduva să fie înregistrată în Biserică la șaizeci de ani, însă canoanele au transmis ca diaconița să fie hirotonită la patruzeci de ani, fiindcă au văzut că Biserica a devenit, prin harul dumnezeiesc, mai puternică și a progresat și au văzut și fermitatea și certitudinea credincioșilor în păzirea poruncilor dumnezeiești. Și fiindcă și noi am observat foarte bine acest lucru, am hotărât, în conformitate cu acestea, ca pe cel care are de gând să înceapă nevoințele cele după Dumnezeu să-l însemnăm mai degrabă cu binecuvântarea harului ca și cu o pecete, ca astfel să nu-l îndemnăm spre ezitare multă și spre cumpănire, ci mai degrabă să-l impulsționăm spre alegerea binei și spre instituire.

Concordanță: Can. 15 IV Ec.; 14 Trulan; 18, 24 Vasile

Canonul 41 Trulan

μα'. Τοὺς ἐν πόλεσιν, ἢ χωρίοις, ἐν ἐγκλείστραις βουλομένους ἀναχωρεῖν, καὶ ἑαυτοῖς κατὰ μόνας προσέχειν, πρότερον ἐν μοναστηρίῳ εἰσιέναι δεῖ, καὶ τὴν ἀναχωρητικὴν παιδοτριβεῖσθαι διαγωγὴν· καὶ ἐπὶ τριετῆ χρόνον τῷ τῆς μονῆς ἐξάρχοντι ἐν φόβῳ Θεοῦ ὑποτάττεσθαι· καὶ τὴν κατὰ πάντα, ὡς προσῆκεν, ὑπακοὴν ἐκπληροῦν, καὶ οὕτως ὁμολογοῦντας περὶ τῆς ἐν τῷ τοιούτῳ βίῳ προαιρέσεως, καὶ ὡς ἐξ ὅλης καρδίας ἐκουσίως τοῦτον ἀσπάζονται, ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπον δοκιμάζεσθαι προέδρου. Εἰθ' οὕτως, ἐφ' ἕτερον ἐνιαυτόν, ἐξῴθεν προσκαρτερεῖν τῆς ἐγκλείστρας, ὡς ἂν ὁ σκοπὸς αὐτῶν πλείονως φανερωθεῖη. Τηνικαῦτα γὰρ πληροφορίαν παρέξουσιν, ὡς, οὐ κενὴν θηρώμενοι δόξαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ ὄντως καλὸν τὴν ἡσυχίαν ταύτην μεταδιώκουσι. Μετὰ δὲ τὴν τοσούτου χρόνου συμπλήρωσιν, εἰ τῇ αὐτῇ προαιρέσει ἐμμένειεν, ἐγκεκλείσθαι αὐτούς, καὶ μηκέτι τούτοις ἐξεῖναι, ὅτε βούλονται,

τῆς τοιαύτης καταμονῆς ἀφίστασθαι ἐκτός, εἰ μὴ διὰ κοινήν λυσιτέλειαν, καὶ ὠφέλειαν, ἢ ἑτέραν ἀνάγκην πρὸς θάνατον αὐτοὺς βιαζομένην, πρὸς τοῦτο ἔλκοιντο, καὶ οὕτω μετ' εὐλογίας τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου. Τῶν δὲ εἰρημένων προφάσεων δίχα ἐγχειροῦντας ἐκ τῶν καταγωγίων αὐτῶν ἐξιέναι, πρωτοτύπως μὲν ἄκοντας αὐτοὺς καθειργνύειν ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐγκλείστρα, ἔπειτα δὲ νηστείαις καὶ ἑτέραις σκληραγωγίαις αὐτοὺς θεραπεύειν, εἰδότας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς, Οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

41. Cei din orașe sau sate, care doresc să se retragă în sihăstrie și să se îngrijească de ei înșiși în singurătate, trebuie să intre mai întâi într-o mănăstire și să se deprindă cu viața solitară și, întru frică de Dumnezeu, să se supună timp de trei ani exarhului mănăstirii și să îndeplinească ascultare întru toate, după cum se cuvine. Și astfel, după ce depun mărturie în legătură cu acceptarea într-o astfel de viață, îmbrățișând-o de bunăvoie și din toată inima, să fie examinați de către întăitătorul locului. De asemenea, după aceea, pentru încă un alt an, să stăruie persistent în afara sihăstriei, pentru ca intenția lor să fie vădită mult mai bine. Căci sub aceste condiții oferă certitudinea faptului că nu vânează slavă deșartă, ci urmăresc această liniștire într-adevăr pentru însăși frumusețea ei. Iar după împlinirea acestei perioade, dacă vor persevera în această alegere, să fie închiși în sihăstrie, însă să nu le mai fie permis, când ar dori ei, să fie absenți dintr-o asemenea singurătate, cu excepția dacă ar fi îndemnați spre aceasta din pricina folosului și ajutorului obștesc sau dacă îi constrânge vreo altă suferință letală, și aceasta doar cu binecuvântarea episcopului locului. Iar cei care încearcă să iasă din sălășluirile lor, cu excepția motivelor menționate, să fie închiși la început fără voia lor în sihăstria amintită, iar apoi să-i vindece prin posturi și alte asprimi, știind, după cum a fost scris, că: „Niciunul care pune mâna sa pe plug și se uită înapoi nu este potrivit pentru împărăția cerurilor” (*Luca 9, 62*).

Canonul 42 Trulan

μβ'. Τοὺς λεγομένους ἐρημίτας, οἵτινες μελανειμονοῦντες, καὶ τὰς κεφαλὰς κομῶντες περιάγουσι τὰς πόλεις, μεταξὺ ἀνδρῶν λαϊκῶν, καὶ γυναικῶν ἀναστρεφόμενοι, καὶ τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελμα καθυβρίζοντες, ὀρίζομεν, εἰ μὲν αἰροῦνται, τὰς

κόμας ἀποκειράμενοι, τὸ τῶν λοιπῶν μοναχῶν ἀναδέξασθαι σχῆμα, τοῦτους ἐν μοναστηρίῳ ἐγκαθίστασθαι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐγκαταλέγεσθαι. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο προέλοιντο, παντάπασι αὐτοὺς τῶν πόλεων ἀπελαύνεσθαι, καὶ τὰς ἐρήμους οἰκεῖν, ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο.

42. Hotărâm ca așa-numiții pustnici care, îmbrăcați fiind în negru și purtând părul capului crescut lung, străbat orașele, petrecând printre laici – bărbați și femei –, defăimându-și propria făgăduință, dacă, după ce-și vor tunde pletele, aleg să primească înfățișarea celorlalți monahi, atunci să se stabilească într-o mănăstire și să fie socotiți împreună cu frații. Dar dacă nu vor prefera aceasta, să fie cu totul alungați din orașe și să locuiască în pustii, de la care și-au inventat aceste denumiri.

Canonul 43 Trulan

μγ'. Ἐξὸν ὑπάρχει Χριστιανῶ, τὸν ἀσκητικὸν ἐλέσθαι βίον, καὶ τὴν πολυτάραχον ζάλην τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἀποθέμενον, ἐν μοναστηρίῳ εἰσιέναι, καὶ κατὰ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀποκαρῆναι, κἂν ἐν οἰωδῆποτε πταισμάτι ἀλῶ. Ὁ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν Θεὸς ἔφη Τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω. Ὡς οὖν τῆς μοναχικῆς πολιτείας, τὴν ἐν μετανοίᾳ στηλογραφούσης ζωῆν ἡμῖν, τῷ γνησίως ταύτη προστιθεμένῳ, συνευδοκοῦμεν· καὶ οὐδεὶς αὐτὸν παρεμποδίσει τρόπος πρὸς τὴν τοῦ οἰκείου σκοποῦ ἀποπλήρωσιν.

43. Este permis oricărui creștin să aleagă viața ascetică și, după ce leapădă furtuna tumultoasă a problemelor lumești, să intre într-o mănăstire și să fie tuns conform înfățișării monahale, chiar dacă ar fi fost prins înainte în orice fel de greșeală. Căci Mântuitorul nostru Dumnezeu spunea: „Pe cel care vine la Mine nu-l voi scoate afară (Ioan 6, 37)”. Așadar, pentru că viețuirea monahală imprimă asupra noastră o viață întru pocăință, suntem de acord cu cel care se oferă sincer acesteia și nu-l va împiedica nicio situație de la împlinirea propriului scop.

Concordanță: Can. 2 I-II

Canonul 44 Trulan

μδ'. Μοναχὸς ἐπὶ πορνείᾳ ἀλοῦς, ἢ πρὸς γάμου κοινωνίαν, καὶ συμβίωσιν γυναικᾶ ἀγόμενος, τοῖς τῶν πορνεύόντων ἐπιτιμίοις κατὰ τοὺς κανόνας ὑποβληθήσεται.

44. Un monah prins în desfrânare sau care-și ia o femeie spre comuniunea căsătoriei și spre conviețuire să fie supus, conform canoanelor, pedepselor pentru cei desfrânați.

Concordanță: Can. 16 IV Ec.; 19 Anc.; 6, 18, 19, 20, 60 Vasile

Canonul 45 Trulan

μέ'. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν, ἐν τισὶ γυναικείοις μοναστηρίοις τὰς μελλούσας τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου καταξιούσθαι σχήματος, πρότερον σηρικαῖς, καὶ παντοίαις στολαῖς, ἔτι μὴν καὶ κοσμίοις, χρυσῶ καὶ λίθῳ πεποικιλμένοις, ὑπὸ τῶν προσαγόντων αὐτὰς περιστέλλεσθαι, καὶ οὕτω τῷ θυσιαστηρίῳ προσιούσας, ἐκδιδύσκεσθαι τὴν τοσαύτην τῆς ὕλης ἀμφίεσιν, παραχρῆμά τε γίνεσθαι ἐπ' αὐταῖς τὴν τοῦ σχήματος εὐλογίαν, καὶ τὸ μέλαν αὐτὰς ἔνδυμα ἀμφιέννυσθαι ὀρίζομεν, ὥστε μηκέτι ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο γίνεσθαι· οὐδὲ γὰρ εὐαγὲς ὑπάρχει, τὴν ἤδη διὰ τῆς οἰκειᾶς προαιρέσεως ἀποθεμένην πᾶσαν τὴν τοῦ βίου τερπνότητα, καὶ ἀσπασαμένην τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν, καὶ βεβῶσασαν ταύτην λογισμοῖς ἀκλινέσι καὶ οὕτω τῷ μοναστηρίῳ προσελθοῦσαν, αὐθὶς εἰς ἀνάμνησιν διὰ τοῦ τοιούτου φθαρτοῦ τε καὶ ῥέοντος κόσμου ἐλθεῖν, ὧν ἤδη ἐποιήσατο λήθην· ἐκ τούτου τε ἀμφίβολον καταστῆναι, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκταραχῆναι, δίκην κυμάτων ἐπικλυζόντων, καὶ τῆδε κάκεισε περιστρεφόντων, ὡς μήτε δάκρυον ἔστιν ὅτε λοιπὸν ἀφιεῖσαν, καὶ τὴν ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ τοῦ σώματος κατάνυξιν ἐπιδείξασθαι. Ἄλλ' εἰ καὶ βραχὺ τι, ὡς εἰκός, ἐκπηδήσειε δάκρυον, μὴ μᾶλλον τῆς διὰ τὸν ἀσκητικὸν ἀγῶνα διαθέσεως χάριν, ἢ διὰ τὸ τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ καταλιπεῖν, παρὰ τοῖς ὀρώσι τοῦτο προελθὸν λογισθῆναι.

45. Fiindcă am aflat că în anumite mănăstiri pentru femei, cele care au de gând să se învrednicească de această sfântă schimă sunt îmbrăcate mai întâi de către cei care le aduc cu felurite haine de mătase sau chiar înfrumusețate și împodobite cu aur și cu pietre prețioase și apropiindu-se în felul acesta de altar sunt dezbrăcate de o asemenea îmbrăcămintă materială și imediat se face deasupra lor binecuvântarea schimei și sunt îmbrăcate cu un veșmânt negru, hotărâm ca, de acum înainte, să nu se mai săvârșească acest lucru. Căci nu este drept ca cea care din proprie alegere a lepădat deja întreaga desfătare a vieții și a îmbrățișat viețuirea cea după Dumnezeu, întărind aceasta prin gânduri ferme, și a venit în mănăstire, să revină printr-o astfel de podoabă stricăcioasă și trecătoare la rememorarea celor pe care le-a dat uitării și

din cauza aceasta să cadă în îndoială și să-i fie tulburat sufletul, precum valurile care inundă și se rostogolesc dintr-un loc în altul, astfel încât să nu-i mai fie rămasă pentru atunci nicio lacrimă de vărsat, încât să arate și cu trupul umilința cea din inimă. Căci și dacă-i va curge vreo lacrimă, după cum este probabil, va fi socotit de către cei care privesc aceasta că s-a întâmplat nu datorită dispoziției sale față de lupta ascetică, ci mai degrabă din cauza lepădării de lume.

Concordanță: Can. 126 Cart.

Canonul 46 Trulan

μζ'. Αἱ τὸν ἀσκητικὸν αἰρούμεναι βίον, καὶ ἐν μοναστηρίῳ καταταττόμεναι, καθόλου μὴ προϊέτωσαν. Εἰ δὲ τις ἀπαραίτητος αὐτὰς ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἔλκοι, μετ' εὐλογίας, καὶ ἐπιτροπῆς τῆς προεστώσης τοῦτο πραττέτωσαν· καὶ τότε μὴ μόναι καθ' ἑαυτάς, ἀλλὰ μετὰ τινῶν πρεσβυτίδων, καὶ πρωτευουσῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, μετ' ἐντολῆς τῆς καθηγουμένης· παντελῶς δὲ αὐταῖς ἐξωκοιτεῖν οὐκ ἔξεστιν. Ἀλλὰ καὶ ἄνδρες οἱ τὸν μονήρη μετερχόμενοι βίον, χρείας ἐπειγούσης, καὶ αὐτοὶ μετ' εὐλογίας τοῦ τὴν ἡγουμένην ἐμπειπιστευμένου προϊέτωσαν· ὥστε οἱ παραβαίνοντες τὸν νῦν ὀρισθέντα παρ' ἡμῶν ὄρον, εἴτε ἄνδρες εἴεν, εἴτε γυναῖκες, προσφόροις ἐπιτιμίῳς ὑποβληθήτωσαν.

46. Cele care își aleg viața ascetică și sunt orânduite într-o mănăstire să nu iasă niciunde de acolo. Dar dacă o necesitate inevitabilă le-ar constrânge spre acest lucru, să facă aceasta cu binecuvântarea și încredințarea întâistătătoarei, dar și atunci nu singure, după ele însele, ci împreună cu altele mai în vârstă, care sunt primele în mănăstire, după porunca egumenei. Însă le este absolut interzis să doarmă afară [din mănăstire]. Dar și bărbații care urmăresc viața monastică să iasă și ei, dacă îi va presa vreo necesitate, cu binecuvântarea celui căruia i-a fost încredințată egumenia, încât, cei care încalcă decizia hotărâtă de noi, fie că sunt bărbați, fie femei, să fie supuși pedepselor corespunzătoare.

Concordanță: Can. 47 Trulan

Canonul 47 Trulan

μζ'. Μῆτε ἐν ἀνδρώῳ μοναστηρίῳ γυνή, μῆτε ἐν γυναικείῳ ἀνὴρ καθευδέτω παντὸς γὰρ προσκόμματος, καὶ σκανδάλου ἕξω δεῖ εἶναι τοὺς πιστοὺς, καὶ πρὸς τὸ εὐσχημον, καὶ εὐπρόσδεκτον

τῷ Κυρίῳ τὸν ἑαυτῶν εὐθετίζειν βίον. Εἰ δέ τις τοῦτο πράξει, εἴτε κληρικὸς εἴη, εἴτε λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

47. Nicio femeie să nu doarmă într-o mănăstire pentru bărbați și niciun bărbat într-una pentru femei, căci creștinii trebuie să fie în afara oricărei poticniri și sminteli și să-și ordoneze propria lor viață cu decență și statornicie către Domnul. Iar dacă cineva va săvârși acest lucru, fie că va fi cleric, fie laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 46 Trulan; 18, 20, 22 VII Ec.

Canonul 48 Trulan

μη'. Ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνή, κατὰ κοινήν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν, ἐν μοναστηρίῳ εἰσὶτω, πόρρω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ὠκοδομημένῳ, καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω· εἰ δὲ καὶ ἀξία φανεῖη, καὶ πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβάζεσθω ἀξίωμα.

48. Soția celui înălțat la privilegiul episcopatului să intre, după ce a fost despărțită conform unui acord comun de propriul ei bărbat, după hirotonia acestuia pentru episcopat, într-o mănăstire construită departe de reședința episcopului și să beneficieze de îngrijire din partea episcopului. Iar dacă va fi găsită vrednică, să fie și înaintată la demnitatea de diaconiță.

Canonul 49 Trulan

μθ'. Ἀνανεούμενοι καὶ τοῦτον τὸν ἱερὸν κανόνα, ὀρίζομεν, ὥστε τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια, καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ, καὶ μηκέτι δύνασθαι γίνεσθαι αὐτὰ κοσμικὰ καταγώγια, μήτε δὲ ὑπὸ τινος τῶν ἀπάντων κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα ἐκδίδοσθαι, ἀλλ' εἰ καὶ μέχρι νῦν γέγονε τοῦτο, μηδαμῶς κρατεῖσθαι ὀρίζομεν. Τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ παρόντος τοῦτο πράττειν ἐπιχειροῦντας, ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

49. Reînnoind și acest sfânt canon, hotărâm ca „mănăstirile care au fost odată consacrate cu voia unui episcop să rămână în continuare mănăstiri, iar bunurile ce aparțin acestora să fie păstrate pentru mănăstire; și acestea să nu mai poată deveni reședințe lumești” și nici să nu fie cedate de către absolut nimeni unor oameni lumești. Iar dacă s-a făcut

acest lucru până acum, hotărăm să nu mai fie în niciun caz valabil. „Iar cei care” de acum înainte „încearcă să facă aceasta să fie supuși pedepselor din canoane”.

Concordanță: Can. 24 IV Ec.; 13 VII Ec.

Canonul 50 Trulan

ν'. Μηδένα τῶν ἀπάντων εἴτε λαϊκῶν, εἴτε κληρικῶν, κυβεύειν, ἀπὸ τοῦ νῦν· εἰ δέ τις τοιοῦτο φωραθείη πράττων, εἰ μὲν κληρικὸς εἶη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

50. Nimeni dintre toți, fie că sunt laici, fie clerici, să nu mai joace de acum înainte la zaruri. Iar dacă cineva ar fi descoperit făcând un asemenea lucru, dacă ar fi cleric, să fie caterisit, iar dacă ar fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 42, 43 Ap.

Canonul 51 Trulan

να'. Καθόλου ἀπαγορεύει ἡ ἁγία αὕτη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, τοὺς λεγομένους μίμους, καὶ τὰ τούτων θέατρα, εἰτά γε μὴν καὶ τὰ τῶν κυνηγιῶν θεώρια, καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεις ἐπιτελεῖσθαι. Εἰ δέ τις τοῦ παρόντος κανόνος καταφρονήσει, καὶ πρὸς τι ἑαυτὸν τῶν ἀπηγορευμένων τούτων ἐκδῶ, εἰ μὲν κληρικὸς εἶη, καθαιρεῖσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

51. Acest Sinod Sfânt și Ecumenic interzice cu desăvârșire pe cei denumiți mimi și reprezentările acestora, apoi și spectacolele cu lupte între animale sălbatice, cât și dansurile săvârșite pe scenă. Iar dacă cineva va disprețui prezentul canon și se va deda pe el însuși spre ceva dintre cele care au fost interzise, dacă ar fi cleric, să fie caterisit, iar dacă ar fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 22, 62, 66 Trulan; 15, 61 Cart.

Canonul 52 Trulan

νβ'. Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτὸς σαββάτου, καὶ Κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία.

52. În toate zilele postului Sfintei Patruzecimi, cu excepția sâmbetei și duminicii și a zilei Sfintei Bunei-Vestiri, să fie săvârșită Sfânta Liturghie a Darurilor mai înainte sfințite.

Concordanță: Can. 69 Ap.; 49, 51 Laod.

Canonul 53 Trulan

νγ'. Ἐπειδὴ μείζων ἢ κατὰ τὸ πνεῦμα οἰκειότης τῆς τῶν σωμάτων συναφείας, ἔγνωμεν δὲ ἔν τισι τόποις τινὰς ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος παῖδας ἀναδεχομένους, καὶ μετὰ τοῦτο, ταῖς ἐκείνων μητράσι χηρευούσαις γαμικὸν συναλλάσσοντας συνοικέσιον, ὀρίζομεν, ἀπὸ τοῦ παρόντος μηδὲν τοιοῦτον πραχθῆναι. Εἰ δέ τινες μετὰ τὸν παρόντα κανόνα φωραθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, πρωτοτύπως μὲν οἱ τοιοῦτοι ἀφιστάσθωσαν τοῦ παρανόμου τούτου συνοικεσίου ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίας ὑποβληθῆτωσαν.

53. Fiindcă rudenia spirituală este mai presus decât legătura trupească, iar noi am aflat că în unele locuri anumiți nași, care-i primesc pe unii copii de la Sfântul și Mântuitorul Botez, încheie, după aceea, cu mamele acelora rămase văduve o conviețuire conjugală, am hotărât ca din momentul de față să nu se mai săvârșească un asemenea lucru. Iar dacă unii, după prezentul canon, vor fi descoperiți făcând acest lucru, unii ca aceștia să fie mai întâi îndepărtați de această relație ilegitimă, iar apoi să fie supuși pedepselor pentru desfrânați.

Canonul 54 Trulan

νδ'. Τῆς θείας ἡμᾶς οὕτω σαφῶς ἐκδιδασκούσης Γραφῆς, Οὐκ' εἰσελεύση πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκός σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνηναυτοῦ ὁ θεοφόρος Βασίλειός τιν ας τῶν ἀπηγορευμένων γάμων ἐν τοῖς οἰκείοις κανόσιν ἀπηριθμήσατο, σιωπῇ τὰ πλείιστα παραδραμῶν, καὶ κατ' ἀμφοτέρα κατασκευάσας ἡμῖν τὸ ὠφέλιμον. Τὸ γὰρ τῶν αἰσχωρῶν ὀνομασιῶν πλῆθος παραιτησάμενος, ὡς ἂν μὴ τὸν λόγον καταρῶσαινοὶ τοῖς ῥήμασι, γενικοῖς ὀνόμασι τὰς ἀκαθαρσίας διέλαβε· δι' ὧν περιεκτικῶς ἡμῖν τοὺς παρανόμους γάμους ὑπέδειξεν. Ἐπειδὴ δὲ τῇ τοιαύτῃ σιωπῇ, καὶ τῷ ἀδιαγνώστῳ τῆς τῶν ἀθέσμων γάμων ἀπαγορεύσεως, ἑαυτὴν ἢ φύσις συνέχεε, συνειδομεν γυμνότερον τὰ περὶ τούτου ἐκθέσθαι, ὀρίζοντες ἀπὸ τοῦ νῦν, τὸν τῇ οἰκεῖα ἑξαδέλφη πρὸς γάμου κοινωνίαν συναπτόμενον, ἢ πατέρα καὶ υἰόν, μητρί καὶ θυγατρί, ἢ δυσὶ κόραις ἀδελφαῖς πατέρα καὶ υἰόν, ἢ ἀδελφοῖς δυσὶ μητέρα καὶ θυγατέρα, ἢ ἀδελφούς δύο δυσὶν ἀδελφαῖς, ὑπὸ τὸν τῆς ἑπταετίας πίπτειν κανόνα, ἀφισταμένων αὐτῶν προδήλως τοῦ παρανόμου συνοικεσίου.

54. Fiindcă Dumnezeuiasca Scriptură ne învață în mod clar: „să nu intri la nicio rudă trupească a ta, ca să-i descoperi goliciunea”

(*Leviticul 18, 6*), purtătorul de Dumnezeu Vasile a enumerat în canoanele sale câteva dintre căsătoriile interzise, însă le-a omis prin tăcere pe cele mai multe, aducându-ne totuși prin ambele un beneficiu. Căci, pentru a evita mulțimea denumirilor rușinoase, ca nu cumva să-și mânjească cuvântarea prin asemenea vorbe, a desemnat aceste necurății cu nume generice, prin care ne-a indicat căsătoriile ilegite în ansamblul lor. Dar, fiindcă prin această tăcere și prin nedistingerea interzicerii căsătoriilor nelegiuite s-a amestecat firea însăși, am prevăzut să expunem mai lămurit cele legate de această problemă, hotărând ca, de acum înainte, cel care se împreunează cu verișoara sa primară în vederea unei comuniuni conjugale, sau tată și fiu cu o mamă și o fiică, sau tată și fiu cu două surori, sau mamă și fiică cu doi frați, sau doi frați cu două surori, să cadă sub pedeapsa canonică de șapte ani, evident, după ce s-au îndepărtat de relația ilegitimă.

Concordanță: Can. 27, 68, 75, 76, 78, 87 Vasile

Canonul 55 Trulan

νε'. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν, τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, ἐν ταῖς ἀγίαις τῆς Τεσσαρακοστῆς νηστείαις, τοῖς ταύτης σάββασι νηστεύειν, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρασαλεύτως τὸν κανόνα, τὸν λέγοντα· Εἴ τις κληρικὸς εὗρεθει τὴν ἀγίαν Κυριακὴν νηστεύων, ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

55. Fiindcă am aflat că cei din cetatea Romei ajunează în sâmbetele din timpul Sfințelor posturi ale Patruzecimii, contrar ascultării bisericesti transmise, Sfântul Sinod a hotărât să rămână în vigoare, în chip neschimbat, și pentru Biserica Romei canonul care spune: „Dacă vreun cleric va fi găsit ajunând în sfânta duminică sau sâmbăta, în afară de una singură, să fie caterisit, iar dacă este laic, să fie afurisit”.

Concordanță: Can. 66 Ap.

Canonul 56 Trulan

νες'. Ὡσαύτως μεμαθήκαμέν ἐν τε τῇ Ἀρμενίων χώρα, καὶ ἐν ἑτέροις τόποις, ἐν τοῖς σάββασι, καὶ ἐν ταῖς Κυριακαῖς τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, ὡὰ καὶ τυρὸν ἐσθίειν τινάς. Ἐδοξε τοίνυν καὶ τοῦτο, ὥστε τὴν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, μιᾷ κατακολουθοῦσαν τάξει, τὴν νηστείαν ἐπιτελεῖν, καὶ ἀπέχεσθαι, ὥσπερ θυτοῦ παντοίου, οὕτω δὴ ὧν, καὶ τυροῦ, ἃ καρπὸς εἰσι, καὶ

γεννήματα, ὧν ἀπεχόμεθα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο παραφυλάττοιεν, εἰ μὲν κληρικοί εἶεν, καθαιρείσθωσαν· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφοριζέσθωσαν.

56. Am aflat, de asemenea, că unii din ținutul armenilor și din alte locuri mănâncă în sâmbetele și duminicile Sfântului Post al Patruzecimii ouă și brânză. De aceea, s-a hotărât ca Biserica lui Dumnezeu din toată lumea, urmând unei singure rânduieli, să țină postul complet și să se abțină astfel, precum de la felurite cărnuri, și de la ouă și brânză, care sunt rodul și produsul celor de la care ne abținem. Iar dacă nu ar păzi acest lucru, dacă ar fi cleric, să fie caterisit, iar dacă ar fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 64, 69 Ap.; 19 Gangra

Canonul 57 Trulan

νζ'. Ὅτι οὐ χρῆ ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις μέλι, καὶ γάλα προσφέρεσθαι.

57. Nu trebuie să se aducă înainte, la altare, miere și lapte.

Concordanță: Can. 3, 4 Ap.; 28 Trulan; 37 Cart.

Canonul 58 Trulan

νη'. Μηδεὶς τῶν ἐν λαϊκοῖς τεταγμένων ἑαυτῷ τῶν θείων μυστηρίων μεταδίδότω, παρόντος ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου. Ὅ δὲ τι τοιοῦτο τολμῶν, ὡς παρὰ τὰ διατεταγμένα ποιῶν, ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἀφοριζέσθω, ἐντεῦθεν παιδαγωγούμενος, μὴ φρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

58. Nimeni dintre cei rânduiți între laici să nu își ofere lui însuși Sfintele Taine dacă este prezent un episcop, preot sau diacon. Iar cel care îndrăznește un asemenea lucru, făcând contrar celor stabilite, să fie îndepărtat o săptămână, ca să învețe astfel să nu se aprecieze pe sine mai presus decât trebuie să se aprecieze (cf. *Romani* 12, 3).

Canonul 59 Trulan

νθ'. Μηδαμῶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ, ἐνδον οἰκίας τυγχάνοντι, βάπτισμα ἐπιτελεῖσθω· ἀλλ' οἱ μέλλοντες ἀξιούσθαι τοῦ ἀχράντου φωτίσματος, ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις, κάκεῖσε τῆς ὄωρεᾶς ταύτης ἀπολαύετωσαν. Εἰ δὲ τις ἀλῶ τὰ παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα μὴ φυλάττων, εἰ μὲν κληρικός εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

59. Să nu fie săvârșit, în niciun caz, vreun botez într-o capelă personală aflată în interiorul unei case, ci cei care au de gând să se

învrednicească de preacurata iluminare să vină la bisericile sobornicești și acolo să dobândească bucuria acestui dar. Iar dacă cineva ar fi descoperit că nu păzește cele hotărâte de către noi, dacă ar fi cleric, să fie caterisit, iar dacă ar fi laic, să fie îndepărtat.

Concordanță: Can. 31 Trulan; 58 Laod.; 12 I-II

Canonul 60 Trulan

ξ'. Τοῦ Ἀποστόλου βοῶντος, ὅτι ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμᾷ ἐστὶ, πρόδηλον, ὡς καὶ ὁ τῷ ἐναντίῳ ἑαυτὸν οἰκειῶν, ἐν γίνεται τῇ πρὸς αὐτὸν συναφείᾳ. Τοὺς τοίνυν δαιμονῶν ὑποκρινομένους, καὶ τρόπων φανυλότητι προσποιητῶς τὰ ἐκείνων σχηματιζομένους, ἔδοξε τρόπῳ ἐπιτιμᾶσθαι παντί, καὶ τοιαύταις αὐτοὺς σκληραγωγίαις, καὶ πόνοις ὑποβάλλειν, οἷς ἂν οἱ ἀληθῶς δαιμονῶντες πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς τοῦ δαίμονος ἐνεργείας, ἀξίως ὑποβάλλοιντο.

60. Fiindcă Apostolul afirmă răspicat că „cel care se alipește de Domnul este un Duh cu El” (1 Corinteni 6, 17), este evident că și cel care se familiarizează pe sine cu cel potrivit devine una prin legătura cu el. De aceea, cei care se prefac că sunt demonizați și în chip asumat imită prin netrebnicie comportamentele acelora, s-a decis să fie condamnați pentru fiecare caz și să-i supună pe ei unor viețuiri și suferințe tot așa de grele ca și cele căroră s-ar supune în chip drept pentru eliberarea de lucrarea demonului cei care sunt cu adevărat demonizați.

Concordanță: Can. 79 Ap.; 2, 3, 15 Tim.

Canonul 61 Trulan

ξα'. Οἱ μάντεσιν ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχοις, ἢ τισὶ τοιούτοις, ὡς ἂν παρ' ἐκείνων μάθοιεν ὅ τι ἂν αὐτοῖς ἐκκαλύπτεσθαι βούλοιντο, κατὰ τὰ πρόηην ὑπὸ τῶν Πατέρων περὶ αὐτῶν ὀρισθέντα, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἔξαετίας. Τῷ αὐτῷ δὲ τούτῳ ἐπιτιμῶ καθυποβάλλεσθαι δεῖ, καὶ τοὺς ἄρκτους ἐπισυρομένους, ἢ τοιαῦτα ζῶα, πρὸς παίγνιον καὶ βλάβην τῶν ἀπλούστερων, καὶ τύχην, καὶ εἰμαρμένην, καὶ γενεαλογία, καὶ τοιούτων τινῶν ῥημάτων ὄχλον, κατὰ τοὺς τῆς πλάνης λήρους φωνοῦντας, τοὺς τε λεγομένους νεφοδιώκτας, καὶ γητευτάς, καὶ φυλακτηρίους, καὶ μάντεις. Ἐπιμένοντας δὲ τούτοις, καὶ μὴ μετατιθεμένους, καὶ ἀποφεύγοντας τὰ ὀλέθρια ταῦτα καὶ ἑλληνικὰ ἐπιτηδεύματα, παντάπασιν ἀπορῶριπτεσθαι

τῆς ἐκκλησίας ὀρίζομεν, καθὼς καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες διαγορεύουσι. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἢ τίς συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ἢ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῶ πρὸς Βελίαν;

61. Cei care se dedau pe ei înșiși vreunui prezicător sau celor care se numesc sutași sau altora de acest fel, ca să afle eventual de la aceia ceea ce ei ar dori să le fie descoperit, să cadă sub pedeapsa canonică de șase ani, conform celor hotărâte mai înainte de către Părinți în privința acestora. Tot sub aceeași pedeapsă trebuie supuși și cei care trag după ei urși sau alte animale de acest fel, pentru amuzamentul și vătămarea celor simpli, cât și cei care prezic, prin zădărniciile amăgirii, norocul, soarta, genealogia și o mulțime de alte lucruri de felul acesta, cât și așa-numiții izgonitori de nori, vrăjitorii, cei care confecționează amulete și prezicătorii. Hotărâm ca cei care continuă cu acestea și nu se schimbă și nu scapă de aceste obiceiuri vătămătoare și păgâne să fie cu totul aruncați din Biserică, după cum precizează explicit sfintele canoane. Căci, după cum spune Apostolul, „ce comuniune are lumina cu întunericul?” sau „ce înțelegere este între templul lui Dumnezeu și idoli?”, sau „ce parte are un credincios cu unul necredincios? Sau ce învoire este între Hristos și Veliar?” (2 *Corinteni* 6, 14-16).

Concordanță: Can. 24 Anc.; 36 Laod.; 7, 65, 72, 83 Vasile; 3 Grig. Nyssa

Canonul 62 Trulan

ξβ'. Τὰς οὕτω λεγόμενας Καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα Βοτά, καὶ τὰ καλούμενα Βρουμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρα ἐπιτελουμένην πανήγυριν, καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περαιοθῆναι βουλόμεθα. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναιῶν δημοσίας ὀρχήσεις, ὡς ἀσέμνους, καὶ πολλὴν λύμην καὶ βλάβην ἐμποιεῖν δυναμένας, ἔτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι τῶν παρ' Ἑλλησι ψευδῶς ὀνομασθέντων θεῶν ἢ ἐξ ἀνδρῶν, ἢ γυναικῶν γινομένας ὀρχήσεις, καὶ τελετάς, κατὰ τι ἔθος παλαιόν, καὶ ἀλλότριον τοῦ τῶν Χριστιανῶν βίου, ἀποπεμπόμεθα, ὀρίζοντες, μηδένα ἄνδρα γυναικείαν στολὴν ἐνδιδύσκεσθαι, ἢ γυναικῆ τὴν ἀνδράσιν ἀρμόδιον. Ἀλλὰ μήτε προσωπεῖα κωμικά, ἢ σατυρικά, ἢ τραγικά ὑποδύεσθαι, μήτε τὸ τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου ὄνομα, τὴν σταφυλὴν ἐκθλίβοντας ἐν ταῖς ληνοῖς, ἐπιβοᾶν, μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐπιχέοντας γέλωτα ἐπικινεῖν, ἀγνοίας τρόπῳ ἢ ματαιότητος, τὰ τῆς δαιμονιώδους πλάνης ἐνεργοῦντας. Τοὺς

οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν τι τῶν προειρημένων ἐπιτελεῖν ἐγχειροῦντας, ἐν γνώσει τούτων καθισταμένους, τούτους, εἰ μὲν κληρικοί εἶεν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφορίζεσθαι.

62. Dorim ca așa-numitele Calende și așa-zisele Vota și cele care se cheamă Brumalia și festivalul care se săvârșește în prima zi din luna martie să fie scoase cu totul din viețuirea credincioșilor. Dezaprobăm și dansurile publice ale femeilor ca fiind necuviincioase, putând produce multă pagubă și vătămare, cât și dansurile și ceremoniile bărbaților sau ale femeilor săvârșite după un obicei vechi, dar străin de viața creștinilor, în numele celor care, în mod fals, sunt numiți de către păgâni drept zei, hotărând, astfel, ca niciun bărbat să nu îmbrace vreo haină feminină, și nicio femeie vreuna proprie bărbaților. Însă să nu poarte nici măști comice, satirice sau tragice și nici să nu aclame numele dezgustătorului Dionisios atunci când se storc strugurii în teascuri. Să nu stârnească nici râsul în momentul când toarnă vinul în carafe ca, prin chipul ignoranței și al vanității, să nu realizeze lucrările rătăcirii demonice. Astfel, cei care de acum înainte încearcă, după ce au luat cunoștință de acestea, să săvârșească ceva din cele menționate, aceștia, dacă ar fi clerici, poruncim să fie caterisiți, iar dacă ar fi laici, să fie afurisiți.

Concordanță: Can. 24, 51, 66 Trulan; 53, 54 Laod.; 13 Gangra; 15, 60 Cart.

Canonul 63 Trulan

Ξγ'. Τὰ ψευδῶς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν συμπλασθέντα μαρτυρολογία, ὡς ἂν τοὺς τοῦ Χριστοῦ μάρτυρας ἀτιμάζοιεν, καὶ πρὸς ἀπιστίαν ἐνάγοιεν τοὺς ἀκούοντας, μὴ ἐπὶ ἐκκλησιαίς δημοσιεύεσθαι προστάσσομεν, ἀλλὰ ταῦτα πυρὶ παραδίδοσθαι. Τοὺς δὲ ταῦτα παραδεχομένους, ἡὼς ἀλληθέσι τούτοις προσέχοντας, ἀναθεματίζομεν.

63. Poruncim ca martirologiile plăsmuite în chip fals de către dușmanii adevărului, cu scopul de a-i necinsti eventual pe martirii lui Hristos și de a-i îndemna la necredință pe cei care le ascultă, să nu fie făcute publice în biserici, ci să fie oferite focului. Iar pe cei care le primesc sau le consideră ca fiind adevărate, îi anatematizăm.

Concordanță: Can. 9 VII Ec.

Canonul 64 Trulan

Ξδ'. Ὅτι οὐ χρὴ δημοσίᾳ λαϊκόν, λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα ἑαυτῷ διδασκαλικόν ἐντεῦθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἴκειν τῇ παραδοθείσῃ παρὰ τοῦ Κυρίου διατάξει, καὶ τὸ οὖς τοῖς τὴν χάριν

τοῦ διδασκαλικοῦ λαβοῦσι λόγου διανοίγειν, καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεισθαι. Ἐν γὰρ τῇ μιᾷ ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποιήκεν ὁ Θεός, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν· ἦν ὁ Θεολόγος ἐρμηνεύων Γρηγόριος, σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι φάσκων· Ταύτην αἰδοίμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττομεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή· ὁ δέ, γλῶσσα· ὁ δέ, χεῖρ· ὁ δέ, ἄλλο τι· ὁ μὲν, διδασκέτω· ὁ δέ, μανθανέτω· καὶ μετὰ βραχέα· Καὶ ὁ μανθάνων ἐν εὐπειθείᾳ· καὶ ὁ χορηγῶν ἐν ἰλαρότητι· καὶ ὁ ὑπουργῶν ἐν προθυμίᾳ, μὴ πάντες ὦμεν γλῶσσα, τὸ ἐτοιμότατον· μὴ πάντες Ἀπόστολοι· μὴ πάντες προφήται· μὴ πάντες διερμηνεύομεν· καὶ μετὰ τινα· Τὶ σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα, πρόβατον ὦν; τί γίνῃ κεφαλὴ, ποῦς τυγχάνων; τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις; καὶ ἐτέρωθι· Ἡ σοφία διακελεύεται. Μὴ ἴσθι ταχύς ἐν λόγοις; μὴ συμπαραεκτείνου πένης ὦν πλουσίῳ, μηδὲ ζῆτει τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος. Εἰ δέ τις ἀλῶ τὸν παρόντα παρασαλεύων κανόνα, ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα ἀφοριζέσθω.

64. Nu se cuvîne ca un laic să țină o cuvântare⁴³⁸ sau să învețe în

⁴³⁸ Majoritatea manuscriselor care păstrează acest canon au, pe lângă expresia „să țină cuvântare sau să învețe”, termenul δογματικόν („δογματικὸν λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν” – „să țină cuvântare dogmatică sau să învețe”). Sintagma δογματικὸν λόγον apare în următoarele manuscrise: *Vaticanus* 827 (sec. al XIII-lea), *Vaticanus* 1980 (sec. al XII-lea), *Valliscelianus* F 48 (sec. al XI-lea); *Columnn.* 23 = *Vaticanus* 2184 (sec. al XII-lea); *Laurentianus* 10.1 (sec. al XII-lea); *Vatic. Barberini* 578 (sec. al XI-lea), *Codex Mosquen. Syn* 398 = *Benesevic* (sec. IX-X), și este omisă în *Codex Petropolitanus graecus* 120 (sec. al X-lea) – H. OHME (ed.), *Acta conciliorum oecumenicorum*, Series Secunda, Concilium Universale Constantinopolitanum Tertium/Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum: (Concilium Quinisextum), De Gruyter, 2013, p. 48; Nedungatt, p. 145; Joannou, p. 201. Din păcate aparatul critic al ediției critice a lui Heinz Ohme nu include toate manuscrisele care conțin această lecțiune, ci are doar remarca: „δογματικὸν om. P1”, adică termenul este omis în *Codex Petropolitanus graecus* 120 (sec. al X-lea). Canonistii bizantini Zonaras și Balsamon merg pe aceeași interpretare, susținând că le este interzis laicilor să susțină în mod public cuvântări dogmatice sau în legătură cu formarea adevărurilor de credință, atribuindu-și prin aceasta demnitatea învățătoarească, care aparține episcopului. În acest sens, Zonaras afirmă la comentarea acestui canon: „Dumnezeiasca Scriptură spune: «fiecare, în chemarea în care a fost chemat, în aceasta să rămână» (1 Corinteni 7, 20). Și acest canon legiferează acest lucru și nu dorește ca un laic să discute despre credință în mod public (δημοσία διαλέγεσθαι περὶ πίστεως), sau să învețe precum un învățător, ci să-i lase pe cei care au fost rânduiți spre învățare. Căci Biserica este un singur trup, dar este împlinită de către diferite părți, după cum afirmă dumnezeiescul Apostol. De aceea, se aduc afirmațiile Teologului, care interpretează cuvintele apostolice, și le adaugă pe cele ale Întelepciunii (lui Solomon), spunând: «nu fi grabnic la cuvinte» (Ecclesiastul 5, 1) și celelalte. Iar pe cei care încalcă acest canon îi afurisește timp de patruzeci de zile, iar dacă cineva are o întrebare în privat, nu va fi interzis să i se răspundă și să îl învețe pe cel care întreabă” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, pp. 454-455. În comentariul său, Balsamon afirmă: „Învățarea poporului Domnului și interpretarea dumnezeieștilor dogme

public, arogându-și prin aceasta o demnitate învățătoarească, ci să se supună dispoziției transmise de către Domnul și să-și deschidă urechea spre cei care au primit harul cuvântării învățătoarești și astfel să învețe de la ei cele dumnezeiești. Căci Dumnezeu a făcut diferite mădulare într-o singură Biserică, conform afirmației Apostolului (cf. *1 Corinteni* 1, 12), pe care, interpretând-o, Grigorie Teologul arată explicit rânduiala pentru aceștia, spunând: „Să cinstim, fraților, această rânduială și să o păzim! Unul să fie ureche, altul limbă, altul mână, iar altul să fie altceva; unul să învețe, iar celălalt să fie învățat”, și puțin după aceea: „și cel care este învățat să o facă cu supunere, cel ce dăruiește să o facă cu bucurie și cel ce slujește să o facă cu silință. Să nu fim toți limbă, ceea ce este cel mai la îndemână, nici să nu fim toți Apostoli, toți profeți, toți tâlcuitori”, și mai apoi: „De ce, oaie fiind, te faci pe tine însuși păstor? De ce, picior fiind, te faci cap? De ce, fiind rânduit între soldați, încerci să conduci oastea?” Și în altă parte: „[Cartea] *Înțelepciunii* poruncește: să nu fii grăbit la vorbe; dacă ești sărac, nu te măsoară cu cel bogat; nu căuta să fii mai înțelept decât înțelepții (*Pilde* 29, 20; 23, 4; 30, 24)”. Iar dacă cineva va fi prins că subminează prezentul canon, să fie afurisit pentru patruzeci de zile.

Canonul 65 Trulan

ξε'. Τὰς ἐν ταῖς νομηνίαις ὑπὸ τινῶν πρὸ τῶν οικειῶν ἐργαστηρίων, ἢ οἰκῶν ἀναπτομένας πυρκαϊάς, ἅς καὶ ὑπεράλλεσθαί τινες κατὰ τι ἔθος ἀρχαίων ἐπιχειροῦσιν, ἀπὸ τοῦ παρόντος καταργηθῆναι προστάσσομεν. Ὅστις οὖν τοιοῦτόν τι πράξει, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· Καὶ ἀποδόμησε Μανασσῆς θυσιαστήριον πάση τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, ἐν ταῖς δύο αὐλαῖς οἴκου Κυρίου, καὶ διήγαγε τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐν πυρί, καὶ ἐκκληδονίζετο, καὶ οἰωνίζετο, καὶ ἐποίησεν ἐγγαστριμύθους, καὶ

---

au fost date prin harul Preasfântului Duh numai arhierilor și celor ce sunt încredințați de către aceștia. De aceea, după cum s-a constatat, tot așa și unii laici, care erau pregătiți de asemenea în înțelepciune, dezbăteau în mod public despre unele chestiuni bisericesti și pretindeau demnitatea învățătoarească. Astfel, Sfinții Părinți, interzicând acest lucru, au stabilit ca să nu se mai facă deloc un asemenea lucru și să fie tulburată buna rânduială bisericască. Dar fiindcă se spune că Dumnezeu a întărit și a învățat Biserica din diferite mădulare, și laicii au fost rânduiți să fie învățați, dar nu să învețe, se cuvine ca ei să se supună mai mult celor care învață, decât să își deschidă gura și să smintească pe mulți și «fiecare să rămână în rânduiala în care a fost chemat» (*1 Corinteni* 7, 20), conform literei sfinte” – G.A. RHALLES, M. POTLES, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, p. 455.

γνώστας ἐπλήθυνε, καὶ ἐπλήθυνε τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου, τοῦ παροργίσει αὐτόν.

65. Poruncim ca focurile aprinse de către unii înaintea propriilor ateliere sau case, în zilele de lună nouă, peste care unii, după un vechi obicei, încercau să sară, să fie desființate. Astfel, cel care ar face un asemenea lucru, dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie afurisit. Căci a fost scris în cartea a patra a *Regilor*: „și Manase a zidit un altar pentru întreaga oștire a cerului în cele două curți ale casei Domnului și i-au trecut pe fiii lui prin foc, prezicea din auguri, interpreta zborul păsărilor, practica divinația, sporea numărul ghicitorilor și sporea prin practicarea răutății înaintea Domnului, ca să-I stârnească mânia” (4 *Regi* 21, 5-6).

Canonul 66 Trulan

ξς'. Ἀπὸ τῆς ἀγίας ἀναστασίμου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας, μέχρι τῆς καινῆς Κυριακῆς, τὴν ὅλην ἑβδομάδα ἐν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις σχολάζειν δεῖ ἀπαραλείπτως τοὺς πιστοὺς ἐν ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, εὐφραينوμένους ἐν Χριστῷ, καὶ ἐορτάζοντας, καὶ τῆ τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει προσέχοντας, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων κατατροφῶντας. Ἐσόμεθα γὰρ οὕτω Χριστῷ συνανιστάμενοί τε, καὶ συνανηψούμενοι. Μηδαμῶς οὖν ἐν ταῖς προκειμέναις ἡμέραις ἵπποδρόμια, ἢ ἑτέρα δημῶδης θέα ἐπιτελείσθω.

66. Se cuvine creștinilor ca, de la Sfânta zi a Învierii lui Hristos, Dumnezeuul nostru, și până la duminica următoare, să petreacă neîncetat întreaga săptămână în sfintele biserici, cu psalmi, imnuri și cântări duhovnicești, bucurându-se și sărbătorind în Hristos, dedicându-se citirii Dumnezeieștilor Scripturi și desfătându-se de Sfintele Taine. Căci așa vom fi înviați și înălțați împreună cu Hristos. De aceea, să nu se săvârșească în niciun caz, în zilele indicate, curse de cai sau alte spectacole populare.

Concordanță: Can. 24, 51 Trulan; 2 Ant.; 53, 54 Laod.; 15, 60, 61 Cart.

Canonul 67 Trulan

ξζ'. Ἡ θεία ἡμῖν Γραφή ἐνετείλατο, ἀπέχεσθαι αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας. Τοῖς οὖν διὰ τὴν λίχνον γαστέρα αἷμα οἰουδήποτε ζώου τέχνην τινὶ κατασκευάζουσιν ἐδώδιμον, καὶ οὕτω τοῦτο ἐσθίουσι, προσφόρως ἐπιτιμῶμεν. Εἴ τις οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν

αἷμα ζώου ἐσθίειν ἐπιχειρήσοι οἰωδῆτινι τρόπῳ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθῳ· εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθῳ.

67. Dumnezeiasca Scriptură ne-a poruncit „să ne ferim de sânge, de sugrumat și de desfrâu” (*Faptele Apostolilor* 15, 29). Astfel, pe cei care, din cauza pântecelui lor lacom, prepară cu o anumită îndemânare sângele oricărui animal pentru a fi comestibil și, astfel, îl mănâncă, îi pedepsim în mod corespunzător. Astfel, dacă cineva ar încerca de acum înainte să mănânce sânge de animal sub orice fel, dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 63 Ap.; 2 Gangra

Canonul 68 Trulan

Ξη'. Περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι τινὶ τῶν ἀπάντων βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, τῶν τε ἀγίων καὶ ἐγκρίτων ἡμῶν κηρῦκων καὶ διδασκάλων, διαφθεῖρειν, ἢ κατατέμνειν, ἢ τοῖς βιβλιοκαπήλοις, ἢ τοῖς λεγομένοις μυρψοῖς, ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀπάντων πρὸς ἀφανισμόν ἐκδιδόναι· εἰ μὴ τι ἄρα τέλεον, εἴτε ὑπὸ σπητῶν, ἢ ὕδατος, ἢ ἐτέρῳ τρόπῳ ἀχρειωθῆ. Ὁ δὲ τι τοιοῦτο ποιεῖν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀλίσκομενος, ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἀφοριζέσθῳ. Ὁμοίως καὶ ὁ τὰς τοιαύτας βίβλους ὠνούμενος· εἰ μὴτε αὐτὸς ταύτας κατέχει πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν, μὴτε ἐτέρῳ πρὸς εὐεργεσίαν καὶ τὸ διανεῖμαι ἀποδοίη, ἀλλὰ ταῦτα διαφθεῖρειν ἐπιχειρήσοι, ἀφοριζέσθῳ.

68. În privința faptului că nu este permis nimănui să distrugă sau să rupă în bucăți cărțile Vechiului și ale Noului Testament și ale sfinților și aleșilor noștri Propovăduitori și Învățători, sau să le dea librarilor sau așa-zișilor parfumieri, sau altcuiva dintre toți, spre distrugere, doar dacă nu cumva, din cauza moliilor, a apei sau prin alt mod au devenit total inutilizabile. Iar cel care, de acum înainte, este prins făcând un asemenea lucru, să fie afurisit timp de un an. De asemenea, să fie afurisit și cel care, după ce cumpără asemenea cărți, nu le-ar păstra nici spre propriul folos, dar nici nu le-ar oferi din binefacerea altcuiva spre păstrare, ci ar încerca să le distrugă.

Canonul 69 Trulan

Ξθ'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἀπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι, ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου· μηδαμῶς ἐπὶ τοῦτο τῆς βασιλικῆς εἰργομένης ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας, ἢνίκα ἂν βουλευθεῖη προσάξει δῶρα τῷ πλάσαντι, κατὰ τινὰ ἀρχαιοτάτην παράδοσιν.

69. Nu este permis niciunui dintre toți cei care fac parte dintre laici să intre în interiorul Sfântului Altar. Nu este opriță nicidecum de la aceasta puterea și autoritatea imperială, când ar dori să aducă daruri Creatorului, conform unei foarte vechi tradiții.

Concordanță: *Can. 44 Laod.*

Canonul 70 Trulan

ο'. Μὴ ἐξέστω ταῖς γυναῖξιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας λειτουργίας λαλεῖν· ἀλλὰ κατὰ τὴν φωνὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου, σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάττεσθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει· εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν.

70. Nu este permis femeilor să vorbească în timpul Dumnezeieștii Liturghii, ci, conform afirmației Apostolului Pavel: „să tacă, fiindcă lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum spune și legea. Iar dacă doresc să învețe ceva, să-i întrebe pe bărbații lor acasă” (1 Corinteni 14, 34-35)⁴³⁹.

Canonul 71 Trulan

οα'. Τοὺς διδασκομένους τοὺς πολιτικοὺς νόμους, μὴ δεῖν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἔθεσι κεχρηῆσθαι, μήτε μὴν ἐπὶ θεάτρων ἐνάγεσθαι, ἢ τὰς λεγομένας κυλίστρας ἐπιτελεῖν, ἢ παρὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν στολὰς ἑαυτοῖς περιτιθέναι. Μήτε καθ' ὃν καιρὸν τῶν μαθημάτων ἐνάρχονται, ἢ πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν καταπτῶσιν, ἢ, καθόλου φάνα, διὰ μέσου τῆς τοιαύτης παιδείσεως, εἰ δέ τις ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο πρᾶξαι τολμήσοι, ἀφοριζέσθω.

⁴³⁹ Canonul 70 Trulan, preluând îndemnul Apostolului Pavel din 1 Corinteni (14, 34-35,) interzice femeilor cu desăvârșire să vorbească în timpul Sfintei Liturghii. Canonii bizantini afirmă că acest canon interzice femeilor să vorbească nu numai la Sfânta Liturghie, ci și la celelalte slujbe și adunări creștine. Balsamon susține că au existat anumite femei în secolul al VII-lea care și-au atribuit funcții învățătoarești, propovăduind și predicând în biserică. Tradiția Bisericii atestă existența *presbiterelor* (προεσβύτιδες), menționate încă din primul secol creștin de către Apostolul Pavel (1 Timotei 5, 2; Tit 2, 3), care aveau o funcție învățătoarească sau catehetică, fiind numite „învățătoare de bine” – καλοδιδάσκαλοι (Tit 2, 3). Acestea instruiau femeile mai tinere în conduita și morala creștină, fără a avea însă posibilitatea de a predica în cadrul cultului. Instituirea bisericăscă a presbiterelor, precum cea a diaconițelor, era făcută în primele secole printr-un act special, în Biserică, ceea ce a fost interzis cu desăvârșire de către Canonul 11 de la Laodiceea. Cu toate acestea, canonul se referă la oprirea femeilor de la predicarea cuvântului în mod public, iar nu de la rolul însemnat al femeilor pentru catehizarea familiei. De asemenea, femeile nu sunt excluse de la cântarea în comun a întregului popor de la slujbele liturgice.

71. Nu se cuvine ca cei care studiază legile civile să se folosească de obiceiurile păgâne sau să se ducă la teatre, sau să săvârșească așa-numitele jocuri „Cylistra”, sau să îmbrace haine contrar practicii comune; nici în momentul când încep studiile și nici când ajung la finalul lor, adică niciodată în decursul acestei educații. Iar dacă, de acum înainte, va îndrăzni cineva să facă acest lucru, să fie afurisit.

Canonul 72 Trulan

οβ'. Μὴ ἐξέστω ὀρθόδοξον ἄνδρα αἰρετικῆ συνάπτεσθαι γυναικί, μήτε μὴν αἰρετικῶ ἄνδρῖ γυναικα ὀρθόδοξον συζεύγνυσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ φανείη τι τοιοῦτον ὑπὸ τινος τῶν ἀπάντων γινόμενον, ἄκυρον ἡγεῖσθαι τὸν γάμον, καὶ τὸ ἄθεσμον διαλύεσθαι συνοικέσιον· οὐ γὰρ χρὴ τὰ ἄμικτα μιγνύναι, οὐδὲ τῶ προβάτω τὸν λύκον συμπλέκεσθαι, καὶ τῆ τοῦ Χριστοῦ μερίδι τὸν τῶν ἀμαρτωλῶν κληρον· εἰ δὲ παραβῆ τις τὰ παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα, ἀφοριζέσθω. Εἰ δὲ τινες, ἔτι ἐν τῆ ἀπιστία τυγχάνοντες, καὶ οὐπω τῆ τῶν ὀρθοδόξων ἐγκαταλεγέντες ποιμνῆ, ἀλλήλοις γάμω νομίμω ἡρόσθησαν, εἶτα ὁ μὲν, τὸ καλὸν ἐκλεξάμενος, τῶ φωτὶ τῆς ἀληθείας προσέδραμεν, ὁ δὲ, ὑπὸ τοῦ τῆς πλάνης κατεσχέθη δεσμοῦ· μὴ πρὸς τὰς θείας ἀκτίνας ἀτενίσαι ἐλόμενος, εὐδοκεῖ δὲ τῶ πιστῶ ἢ ἄπιστος συνοικεῖν, ἢ τὸ ἔμπαλιν, ὁ ἄπιστος τῆ πιστῆ, μὴ χωριζέσθωσαν, κατὰ τὸν θεῖον Απόστολον· ἡγίασται γὰρ ὁ ἄπιστος ἀνὴρ ἐν τῆ γυναικί, καὶ ἡγίασται ἢ ἄπιστος γυνὴ ἐν τῶ ἀνδρί.

72. Nu este permis ca un bărbat ortodox să fie împreună cu o femeie eretică și nici ca o femeie ortodoxă să se căsătorească cu un bărbat eretic. Iar dacă cineva ar fi descoperit de către oricine că săvârșește un asemenea lucru, căsătoria să fie socotită drept nulă și căsnicia ilegitimă să fie dezlegată, căci nu trebuie amestecate cele ce sunt de neamestecat și nici să fie împreunat lupul cu oaia și moștenirea păcătoșilor cu părtășia lui Hristos. Iar dacă cineva ar încălca cele hotărâte de către noi, să fie afurisit.

Dar dacă unii, întâmplându-se să fie încă în necredință și să nu se numere încă în turma ortodocșilor, au fost uniți cu alții printr-o căsătorie legitimă, iar după aceea unul, alegând Binele, a venit la lumina Adevărului, dar celălalt a fost oprit de legătura rătăcirii, nealegând să privească spre razele dumnezeiești, însă cea necredincioasă consimte totuși să conviețuiască cu cel credincios, sau invers, cel credincios cu cea credincioasă, atunci să nu fie despărțiți, conform dumnezeiescului

Apostol: „căci bărbatul necredincios este sfințit prin femeie și femeia necredincioasă este sfințită prin bărbat” (1 Corinteni 7, 14).

Concordanță: Can. 14 IV Ec.; 31 Laod.; 21 Cart.

Canonul 73 Trulan

ογ'. Τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ δείξαντος ἡμῖν τὸ σωτήριον, πᾶσαν σπουδὴν ἡμᾶς τιθέναί χρῆ, τοῦ τιμῆν τὴν ἀξίαν ἀποδιδόναι τῷ δι' οὗ σεσώσμεθα τοῦ παλαιοῦ πτώματος. Ὅθεν καὶ νῶ καὶ λόγῳ, καὶ αἰσθήσει, τὴν προσκύνησιν αὐτῷ ἀπονέμοντες, τοὺς ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ σταυροῦ τύπους ὑπὸ τινων κατασκευαζομένους, ἐξαφανίζεσθαι παντοίως προστάσσομεν, ὡς ἂν μὴ τῆ τῶν βαδιζόντων καταπατήσῃ τὸ τῆς νίκης ἡμῖν τρόπαιον ἐξυβρίζοιτο. Τοὺς οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐπὶ ἐδάφους κατασκευάζοντας, ὀρίζομεν ἀφορίζεσθαι.

73. Fiindcă Crucea cea făcătoare de viață ne-a arătat mântuirea, trebuie ca și noi să depunem tot efortul pentru a acorda vrednicia cuvenită celei prin care am fost mântuiți de vechea cădere. De aceea, atribuindu-i închinare și cu mintea, și cu cuvântul, și cu simțirea, poruncim ca modelele de cruce făcute de către unii pe podea să fie cu totul îndepărtate, ca nu cumva prin călcarea celor ce umblă să se necinstească trofeul biruinței noastre. Astfel, hotărâm ca cei care, de acum înainte, fac vreun model de cruce pe podea să fie afurisiți.

Canonul 74 Trulan

οδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς Κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἔνδον ἐν τῷ οἴκῳ ἐσθίειν, καὶ ἀκούβιτα στρωννύειν. Οἱ δὲ τοῦτο ποιεῖν τολμῶντες, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀφορίζεσθωσαν.

74. „Nu se cuvine să se săvârșească așa-zisele agape în casele Domnului sau în biserici, să se mănânce în interiorul casei Lui și să se așeze locuri de odihnă”. Iar cei care îndrăznesc să facă un asemenea lucru, fie să înceteze, fie să fie afurisiți.

Concordanță: Can. 76, 97 Trulan

Canonul 75 Trulan

οε'. Τοὺς ἐπὶ τῷ ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραγινομένους, βουλόμεθα μῆτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρησθαι, καὶ τὴν φύσιν πρὸς

κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῆ ἐκκλησία ἄρμοδιῶν τε καὶ οἰκείων· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως, τὰς ψαλμωδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ. Εὐλαβεῖς γὰρ ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τὸ ἱερόν ἐδίδαξε λόγιον.

75. Dorim ca cei care vin în biserică pentru a cânta să nu întrebuițeze nici strigăte neregulate și să constrângă astfel natura spre urlare, nici să rostească ceva dintre cele care nu corespund și nu sunt proprii Bisericii, ci cu atenție multă și cu umilință să aducă cântări de laudă lui Dumnezeu, Celui ce vede cele ascunse. „Căci cuvântul sfânt i-a învățat pe fiii lui Israel să fie evlavioși” (*Leviticul 15, 31*).

Concordanță: *Can. 15 Laod.*

Canonul 76 Trulan

οζ'. Ὅτι οὐ χρὴ ἔνδον τῶν ἱερῶν περιβόλων καπηλεῖον, ἢ τὰ διὰ βρωμάτων εἶδη προτιθέσθαι, ἢ ἑτέρας πράξεις ποιεῖσθαι, τὸ σεβάσμιον τῆς ἐκκλησίας φυλάσσοντας. Ὁ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεός, διὰ τῆς ἐν σαρκί πολιτείας παιδαγωγῶν ἡμᾶς, μὴ ποιεῖν τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἐμπορίου οἶκον παρεκελεύσατο· ὃς καὶ τῶν κολλυβιστῶν τὸ κέρμα ἐξέχεε, καὶ τοὺς τὸ ἱερόν κοινοποιοῦντας ἀπήλασεν. Εἴ τις οὖν ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ἄλῳ πλημμελήματι, ἀφοριζέσθω.

76. Nu trebuie ca în interiorul spațiilor sfinte să fie așezată vreă tavernă sau feluri de mâncare sau se facă alte vânzări, fiindcă păzim cinstirea Bisericii. Căci Mântuitorul și Dumnezeul nostru, învățându-ne prin viețuirea Sa în trup, ne-a poruncit să nu facem casa Tatălui său casă de negustorie (cf. *Ioan 2, 16*). Căci El le-a vărsat banii schimbătorilor și i-a alungat pe cei care profanau Templul. De aceea, dacă cineva va fi prins în greșeala indicată, să fie afurisit.

Concordanță: *Can. 74, 88, 97 Trulan; 28 Laod.*

Canonul 77 Trulan

οζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικούς, ἢ κληρικούς, ἢ ἀσκητάς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι· οὐδὲ πάντα Χριστιανὸν λαϊκόν· αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν. Εἰ δέ τις ἐπὶ τούτῳ φωραθεῖ, εἰ μὲν κληρικός εἴη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

77. Nu se cuvine ca cei consacrați sau clericii, sau asceții să se spele într-o baie împreună cu femeii și, de asemenea, niciunui creștin laic, căci aceasta este prima învinuire din partea păgânilor. Iar dacă cineva ar fi descoperit asupra acestui fapt, dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 30 Laod.

Canonul 78 Trulan

οη'. Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ τοῖς πρεσβυτέροις.

78. Se cuvine ca cei care sunt pentru iluminare să învețe credința pe de rost și în a cincea zi din săptămână să o mărturisească episcopului, sau preoților.

Concordanță: Can. 45, 46, 47 Laod.

Canonul 79 Trulan

οθ'. Ἀλόχεντον τὸν ἐκτῆς Παρθένου θεῖον τόκον ὁμολογοῦντες, ὡς καὶ ἀσπόρως συστάνια, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ κηρύσσοντες, τοὺς ἐξ ἀγνοίας πράττοντάς τι τῶν οὐ δεόντων, διορθώσει καθυποβάλλομεν. Ὅθεν, ἐπειδὴ τινες μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως, δείκνυνται σεμίδαλιν ἔφροντες, καὶ ταύτης ἀλλήλοις μεταδιδόντες, προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχείων τῆς ἀχράντου Παρθενομήτορος, ὀρίζομεν, μηδὲν τοιοῦτον ὑπὸ τῶν πιστῶν τελείσθαι. Οὐ γὰρ τιμὴ γε τοῦτο τῇ Παρθένῳ, τῇ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὸν ἀχώρητον τεκούση Λόγον σαρκί, ἐκ τῶν κοινῶν τε καὶ καθ' ἡμᾶς τὰ κατὰ τὸν ἀφραστον αὐτῆς τόκον ὀρίζειν καὶ ὑπογράφειν. Εἴ τις οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν πράττων τοιοῦτόν τι φωραθείη, εἰ μὲν κληρικός εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

79. Fiindcă mărturisim și propovăduim întregii turme că nașterea dumnezeiască din Fecioară s-a realizat fără durerile facerii, precum și fără de sămânță, îi supunem îndreptării pe cei care, din neștiință, săvârșesc vreun lucru din cele ce nu se cuvin. De aceea, fiindcă apar unii care după ziua Sfintei Nașteri a lui Hristos, Dumnezeuul nostru, fierb cea mai curată făină și o împart unii altora, sub pretextul cinstirii presupuselor dureri ale facerii ale preacuratei Maici și Fecioare, hotărâm ca un asemenea lucru să nu mai fie săvârșit de către credincioși.

Căci nu este o cinstire pentru Fecioara, care mai presus de minte și de cuvânt a născut după trup pe Cuvântul Cel necuprins, să definim și să descriem cele în legătură cu nașterea ei cea inexprimabilă conform celor comune și proprii nouă. Astfel, dacă de acum înainte cineva va fi descoperit că face acest lucru, dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie afurisit.

Canonul 80 Trulan

π'. Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγόμενων, ἢ λαϊκός, μηδεμίαν ἀνάγκην βαρύτεραν ἔχει, ἢ πρᾶγμα δυσχερές, ὥστε ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν πόλει διάγων, τρεῖς Κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, εἰ μὲν κληρικός εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀποκινείσθω τῆς κοινωνίας.

80. Dacă un episcop, preot, diacon sau cineva dintre cei înregistrați în cler, sau un laic nu ar avea vreo necesitate gravă sau vreo chestiune dificilă, încât să lipsească de la biserică lui pentru mai mult timp, ci, petrecând în oraș, nu ar merge trei duminici, în trei săptămâni [la biserică], dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie exclus de la comuniune.

Concordanță: Can. 11 Sard.

Canonul 81 Trulan

πα'. Ἐπειδήπερ ἔν τισι χώραις μεμαθήκαμεν, ἐν τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ, ἐν προσθήκης μέρει ἐκφωνεῖσθαι μετὰ τό, Ἅγιος ἀθάνατος, τό, Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἐλέησον ἡμᾶς· τοῦτο τε ὑπὸ τῶν πάλαι ἁγίων Πατέρων, ὡς τῆς εὐσεβείας ἀλλότριον, ἐκ τοῦ τοιούτου ἀπηλάθη ὕμνου, σὺν τῷ τὴν τοιαύτην φωνὴν καινουργήσαντι παρανόμῳ αἰρετικῷ· καὶ ἡμεῖς κυροῦντες τὰ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν πρὶν εὐσεβῶς θεσμοθετηθέντα, ἀναθεματίζομεν τοὺς ἔτι μετὰ τὸν παρόντα ὄρον παραδεχομένους τὴν τοιαύτην φωνὴν ἐπ' ἐκκλησίαις, ἢ ἄλλως πως τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ συνάπτοντας. Καὶ εἰ μὲν ἱερατικός ἐστὶν ὁ παραβάτης τῶν ὀρισθέντων, ἀπογυμνοῦσθαι τοῦτον τῆς ἱερατικῆς ἀξίας προστάσσομεν· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μοναχός, ἀφορίζεσθαι.

81. Fiindcă am aflat că în anumite ținuturi, la cântarea Trisaghionului, se rostește ca parte suplimentară după „Sfinte fără de moarte” și „Cel Ce ai fost răstignit pentru noi, miluiește-ne pe noi”, deși a

fost exclusă din această cântare, de către Sfinții Părinți mai vechi⁴⁴⁰, ca fiind străină de dreapta credință, împreună cu nelegiuitul eretic care a inventat această exprimare, întărind și noi cele ce au fost legiferate mai înainte în chip drept-credincios de către Sfinții Părinți, anatematizăm pe cei care, după decizia actuală, mai acceptă această exprimare în biserici sau o adaugă în orice alt chip cântării Trisagionului. Iar dacă cel care încalcă cele hotărâte este cleric, poruncim ca acesta să fie deposedat de vrednicia preoțească, iar dacă este laic sau monah, să fie afurisit.

Canonul 82 Trulan

πβ'. Ἐν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς, ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμου προῦποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους, καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα, τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν, καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι. Ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κὰν ταῖς χρωματουργίαις, ἐν ταῖς ἀπάντων ὄψεσιν ὑπογράφηται, τὸν τοῦ αἵροντος, τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ, ἀναστηλοῦσθαι ὀρίζομεν· δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου, χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρῶσεως.

82. În unele reprezentări ale Cinstitelor Icoane, este pictat un miel arătat cu degetul de către Întemernătorul, care a fost primit ca prefigurare a harului, preînchipuind prin Lege pe adevăratul miel, Hristos, Dumnezeuul nostru. Astfel, deși îmbrățișăm vechile prefigurări și

⁴⁴⁰ Acest canon reprezintă o confirmare a interdicției adaosului la imnul Trisagion îndreptată împotriva armenilor care cântau formula *theopashita* („Dumnezeu pățitorul”). Această formulă, compusă de către Petrus Gnapheus sau Fullo (κναφεύς = nebun, prost), Patriarhul necalcedonian al Antiohiei (468-488), a fost condamnată la Antiohia în anul 471 și la Sinodul de la Roma din anul 485, de către Iustinian, prin mai multe texte legislative, și de către Sinodul V Ecumenic, ca fiind o formulă eretică – Jeff B. Pool, *God's Wounds: Hermeneutic of the Christian Symbol of Divine Suffering*, vol. II: *Evil and Divine Suffering*, Pickwick Publications, 2011, pp. 397-404; Andrew Louth, *Greek East and Latin West: The Church, AD 681-1071*, St Vladimir's Seminary Press, 2007, p. 36.

umbre ca simboluri ale adevărului și modele transmise de către Biserică, cinstim mai întâi harul și adevărul, indicându-l drept Plinătatea Legii. Astfel, pentru ca ceea ce s-a săvârșit să fie descris în fața tuturor prin reprezentări în culori, hotărâm ca de acum înainte să fie expusă și în icoane, în locul mielului celui vechi, figura umană a Mielului Hristos, Dumnezeu nostru, Care a ridicat păcatul lumii, percepând prin aceasta măreția smereniei lui Dumnezeu-Cuvântul, fiind conduși spre amintirea viețuirii în trup, a Pătimirii și a morții Sale mântuitoare și, astfel, a răscumpărării săvârșite pentru lume.

Canonul 83 Trulan

πγ'. Μηδεὶς τοῖς σώμασι τῶν τελευτησάντων τῆς εὐχαριστίας μεταδιδότω. Γέγραπται γάρ· Λάβετε, φάγετε· τὰ δὲ τῶν νεκρῶν σώματα, οὐδὲ λαβεῖν δύναται, οὐδὲ φαγεῖν.

83. Nimeni să nu ofere Euharistia trupurilor celor care au murit. Căci este scris: „Luați, mâncați” (Matei 26, 26). Însă trupurile morților nu pot nici lua, nici mânca.

Concordanță: Can. 18 Cart.

Canonul 84 Trulan

πδ'. Τοῖς κανονικοῖς τῶν Πατέρων θεσμοῖς κατακολουθοῦντες, ὀρίζομεν καὶ περὶ τῶν νηπίων ὅσακις μὴ εὕρισκονται βέβαιοι μάρτυρες, οἱ ταῦτα ἀναμφιβόλως βαπτισθέντα εἶναι λέγοντες, καὶ οὐδὲ αὐτὰ διὰ τὴν κείραν περὶ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς μυσταγωγίας ἀποκρίνασθαι ἐπιτηδεῖως ἔχωσι, χωρὶς τινος προσκόμματος ὀφείλιν ταῦτα βαπτίζεσθαι μὴ ποτε ὁ τοιοῦτος δισταγμὸς ἀποστερήσῃ αὐτὰ τῆς τοιαύτης τοῦ ἁγιασμοῦ καθάρσεως.

84. Urmând legiuirilor canonice ale Părinților, hotărâm și în privința pruncilor ca „atâta vreme cât nu sunt găsiți martori siguri, care să spună fără nicio îndoială că aceștia sunt botezați, și nici ei, din pricina vârstei, nu ar avea cum să răspundă corespunzător dacă le-a fost transmisă această Taină, atunci ei, fără nicio dificultate, trebuie botezați, ca nu cumva o astfel de îndoială să-i priveze de această curățire a sfințirii.

Concordanță: Can. 72 Cart.

Canonul 85 Trulan

πε'. Ἐπὶ δύο, ἢ τριῶν μαρτύρων βεβαιουῖσθαι πᾶν ῥῆμα, γραφικῶς παρελάβομεν. Τοὺς οὖν ὑπὸ τῶν οικείων δεσποτῶν

ἐλευθερομένους δούλους, ἐπὶ τρισὶ μάρτυσι τῆς τοιαύτης τιμῆς ἀπολαύειν διοριζόμεθα οἱ τὸ κῦρος παρόντες τῇ ἐλευθερίᾳ προσοίσουσι, καὶ τὸ πιστὸν ἐξ ἑαυτῶν τοῖς γενομένοις παρέξουσιν.

85. Am primit în scris ca „prin doi sau trei martori să fie confirmat orice cuvânt” (*Deuteronomul* 19, 15; *Matei* 18, 16; *2 Corinteni* 13, 1; *1 Timotei* 5, 19). De aceea, decidem ca sclavii eliberați de către propriii lor stăpâni să se bucure de o asemenea cinste prin trei martori, care, prin prezența lor, vor conferi validitate eliberării și vor acorda credibilitate lucrurilor făcute de către ei înșiși.

Concordanță: Can. 82 Ap.; 4 IV Ec.; 3 Gangra; 64, 82 Cart.; 40, 42 Vasile

Canonul 86 Trulan

πς'. Τοὺς ἐπὶ ψυχῶν ὀλίσθω πόρνας ἐπισυνάγοντας, καὶ ἐκτρέφοντας, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, ἀφορίζεσθαι, καὶ καθαιρεῖσθαι ὀρίζομεν· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθαι.

86. Hotărâm ca cei care rcolează prostituate spre decăderea sufletelor și le întrețin, dacă ar fi clerici, să fie afurisiți și caterisiți, iar dacă ar fi laici, să fie afurisiți.

Concordanță: Can. 9 Vasile

Canonul 87 Trulan

πζ'. Ἡ τὸν ἄνδρα καταλιποῦσα μοιχαλὶς ἐστίν, εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθε, κατὰ τὸν ἱερόν καὶ θεῖον Βασίλειον, ἐκ τῆς Ἱερεμίου προφητείας ἄριστα τοῦτο ἀναλεξάμενον· ὅτι, Ἐὰν γένηται γυνὴ ἄνδρι ἑτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μαινομένη μianθήσεται καὶ πάλιν· Ὁ ἔχων μοιχαλίδα, ἄφρων καὶ ἀσεβής. Εἰ οὖν φανῆ τοῦ ἀνδρὸς ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἡ δὲ ἐπιτιμίῳν. Ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ δοθήσεται. Ὁ μέντοι καταλιμπάνων τὴν νομίμως συναφθεῖσαν αὐτῷ γυναικα, καὶ ἑτέραν ἀγόμενος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι. Κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν, τοὺς τοιούτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροᾶσθαι, τριετίαν ὑποπίπτειν, καὶ τῷ ἐβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιῶσθαι, ἐὰν δὴ μετὰ δακρῶν μετανοήσωσιν.

87. Femeia care și-a părăsit soțul, dacă a mers la altul, este adulteră, conform Sfântului și dumnezeiescului Vasile, care a citat excelent

acest lucru din profeția lui Ieremia, căci: „dacă ea va deveni femeia altui bărbat, să nu se reîntoarcă la bărbatul ei, ci ceea care se pângărește pe sine, va fi pângărită” (*Ieremia 3, 1 – Septuaginta*) și iarăși: „Cel care are o femeie adulteră, este nebun și necredincios” (*Proverbe 18, 23 – Septuaginta*). Astfel, dacă va fi descoperită că a plecat fără motiv de la bărbatul ei, atunci el este vrednic de iertare, iar ea de pedepsire. Însă iertarea îi va fi acordată acestuia pentru a fi în comuniune cu Biserica”. De asemenea, „cel care și-a părăsit soția cu care a fost unit în chip legal și își ia alta să fie supus, conform hotărârii Domnului, pedepsei pentru desfrânare. Însă a fost hotărât canonic, de către Părinții noștri, ca unii ca aceștia să plângă timp de un an, doi ani să asculte, trei ani să îngenuncheze și în al șaptelea an să stea împreună cu credincioșii și astfel să se învrednicească de împărtășire, dacă s-au pocăit, evident, cu lacrimi”.

Concordanță: *Can. 48 Ap.; 20 Anc.; 102 Cart.; 9, 35, 37, 77 Vasile; 15 Tim.*

Canonul 88 Trulan

πη'. Μηδεὶς ἐνδον ἱεροῦ ναοῦ κτήνος τὸ οἰονοῦν εἰσαγάτω· ἐκτὸς εἰ μή τις ὁδοιπορῶν, μεγίστης καταλαβούσης ἀνάγκης, οἰκίστου καὶ καταγωγῆς ἀπορῶν, ἐν τῷ τοιούτῳ καταλύσει ναῶ. Διὰ γὰρ τὸ μὴ τὸ κτήνος ἐνδον εἰσενεχθῆναι, αὐτὸ μὲν, ἔστιν ὅτε, διαφθαρήσεται ὁ δέ, τῇ τοῦ ὑποζυγίου ἀποβολῇ, καὶ τῷ ἐντεῦθεν ἀπόρῳς ἔχειν τῆς ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν ὀρμῆς, θανάτου κινδύνῳ παραδοθήσεται τὸ γὰρ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι ἐκδιδασκόμεθα ὥστε διὰ πάντων προτιμητέαν ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίαν τε καὶ ἀπάθειαν. Εἰ δέ τις φωραθεῖη χωρὶς ἀνάγκης, ὡς εἴρηται, κτήνος εἰσάγων ἐν ἱερῷ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

88. Nimeni să nu aducă în interiorul sfintei biserici niciun fel de dobitoc, doar dacă, aflându-se în călătorie și surprinzându-l vreo necesitate foarte mare și fiind lipsit de vreo locuință și de adăpost pentru animale, va poposi într-o astfel de biserică. Căci s-ar putea ca atunci, dacă animalul nu ar fi fost adus înăuntru, acesta să piară, iar el, din cauza pierderii dobitocului, să aibă dificultăți să pornească în călătorie și să fie expus astfel unui pericol de moarte. Căci am fost învățați că „Sabatul a fost făcut pentru om” (*Matei 2, 27*), drept urmare, considerăm că izbăvirea și nevățămarea omului trebuie prețuite înainte de toate. Dar dacă cineva va fi descoperit că va aduce un animal în biserică

în afara unei necesități, după cum s-a precizat, dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 74 Trulan; 28 Laod.

Canonul 89 Trulan

πθ'. Τὰς τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέρας, ἐν νηστεία, καὶ προσευχῇ, καὶ κατανύξει καρδίας ἐπιτελοῦντας, χρῆ τοὺς πιστοὺς περὶ μέσας τῆς περὶ τὸ μέγα σάββατον νυκτὸς ὥρας ἀπονησιζέσθαι, τῶν θείων Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, τοῦ μὲν, διὰ τοῦ, Ὁψὲ σαββάτων ῥήματος τοῦ δέ, διὰ τοῦ Ὁρθρου βαθέος, τὴν βραδύτητα τῆς νυκτὸς ὑπογραφόντων.

89. Credincioșii, după ce petrec zilele Pătimirii mântuitoare în post și rugăciune și în smerirea inimii, trebuie să înceteze cu postul pe la orele miezului nopții din Sâmbăta cea Mare, fiindcă dumnezeieștii evangheliști Matei și Luca au indicat timpul înaintat al nopții, unul prin expresia: „întru târziul sâmbetei” (Matei 28, 1), iar celălalt prin expresia: „la revărsatul zorilor” (Luca 24, 1).

Concordanță: Can. 1 Dionisie

Canonul 90 Trulan

ςγ'. Ταῖς Κυριακαῖς μὴ γόνυ κλίνειν ἐκ τῶν θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κανονικῶς παρελάβομεν, τὴν τοῦ Χριστοῦ τιμῶντες ἀνάστασιν. Ὡς ἂν οὖν μὴ ἀγνωῶμεν τὸ σαφές τῆς τούτου παρατηρήσεως, δῆλον τοῖς πιστοῖς καθιστῶμεν, ὥστε μετὰ τὴν ἐν τῷ σαββάτῳ ἐσπερινῇ τῶν ἱερωμένων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος, μηδένα γόνυ κλίνειν μέχρι τῆς ἐφεξῆς κατὰ τὴν Κυριακὴν ἐσπέρας· καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐν τῷ λυχνικῷ εἴσοδον αὐθις τὰ γόνατα κάμπτοντες, οὕτω τὰς εὐχὰς τῷ Κυρίῳ προσάγομεν. Τῆς γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐγέρσεως πρόδρομον τὴν μετὰ τὸ σάββατον νύκτα παραλαμβάνοντες, τῶν ὕμνων ἐντεῦθεν πνευματικῶς ἀπαρχόμεθα, εἰς φῶς ἐκ σκότους τὴν ἑορτὴν καταλήγοντες, ὡς ἐν ὀλοκλήρῳ ἐντεῦθεν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ πανηγυρίζειν ἡμᾶς τὴν ἀνάστασιν.

90. Ni s-a transmis în mod canonic, de la Părinții noștri purtători de Dumnezeu, să nu plecăm genunchii în zilele de duminică, fiindcă cinstim Învierea lui Hristos. Astfel, ca nu cumva să nu pricepem claritatea acestei observații, stabilim în chip lămurit pentru credincioși, ca după intrarea preoților în altar, conform obiceiului în vigoare, de la vecernia de sâmbătă nimeni să nu-și plece genunchii până

la următoarea vecernie de duminică, la care, după intrarea cea de la *Imnul Luminii*, plecându-ne din nou genunchii, să aducem astfel rugăciuni Domnului. Căci socotind noaptea cea de după sâmbătă ca premergătoare a Învierii Mântuitorului nostru, începem de atunci, în chip duhovnicesc, cântările de laudă, săvârșind sărbătoarea de la întineric spre lumină, pentru ca astfel, în decursul întregii nopți și zile, să celebrăm Învierea.

Concordanță: Can. 20 I Ec.; 15 Petru

Canonul 91 Trulan

Ca'. Τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδούσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια, τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλομεν.

91. Pe cele care oferă medicamente avortive și pe cele care acceptă otrăvuri pentru omorârea embrionilor le supunem pedepsei pentruucidere.

Concordanță: Can. 21, 22, 23 Anc.; 2, 8 Vasile; 5 Grig. Nyssa; 1 Atan.

Canonul 92 Trulan

Cβ'. Τοὺς ἀρπάζοντας γυναῖκας ἐπὶ ὀνόματι συνοικεσίου, ἢ συμπράττοντας, ἢ συναιρομένους τοῖς ἀρπάζουσιν, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζεσθαι.

92. „Cei care răpesc femei, sub pretextul căsătoriei sau conlucrează ori sunt copărtași răpitorilor, Sfântul Sinod a hotărât că, dacă vor fi clerici, să fie depuși din propria treaptă, iar dacă vor fi laici, să fie anatematizați”.

Concordanță: Can. 27 IV Ec.; 11 Anc.; 22, 30, 28, 42, 43 Vasile

Canonul 93 Trulan

Cγ'. Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρός, καὶ ἀφανοῦς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐτέρῳ συνοικοῦσα, μοιχᾶται. Ὡσαύτως καὶ στρατιώτιδες, αἰ, τῶν ἀνδρῶν ἀφανῶν ὄντων, γαμηθεῖσαι, τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ· ὥσπερ καὶ αἰ διὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἀνδρός μὴ ἀναμείνασαι τὴν ἐπάνοδον. Πλὴν ἔχει τινὰ συγγνώμην τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα, διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς θάνατον εἶναι τὴν ὑπόνοιαν. Ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς γυναικός, κατ' ἄγνοιαν γημαμένη, εἶτα ἀφεθεῖσα, διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ· γάμου οὖν οὐκ εἰρχθήσεται· κάλλιον δέ, ἐὰν μείνη οὕτως. Εἰ δὲ γε ὁ στρατιώτης

ἐπανεέλθοι χρόνῳ ποτέ, οὐ ἢ γυνὴ διὰ τὴν ἐπὶ πολὺ ἐκείνου ἀπόλειψιν ἐτέρῳ συνήφθη ἀνδρὶ, οὗτος, εἰ προαιρεῖται, τὴν οἰκειάν αὐθις ἀπολαβέτω γυναῖκα, συγγνώμης αὐτῇ ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ διδομένης, καὶ τῷ ταύτην εἰσοικισαμένῳ κατὰ δεῦτερον γάμον ἀνδρὶ.

93. Femeia care, dacă bărbatul ei a plecat și este dat dispărut, conviețuiește cu altul înainte de a fi încredințată în privința morții lui, este adulteră. De asemenea, sunt supuse aceleași judecăți și soțiile soldaților, care s-au căsătorit fiindcă bărbații lor sunt dați dispăruți, precum și cele care, din cauza absenței îndelungate a soțului, nu au așteptat întoarcerea lui. Totuși, circumstanța de față are o anumită iertare, din pricina faptului că presupunerea morții este mare. Însă cea care s-a căsătorit din neștiință cu unul care a fost despărțit pentru o vreme de soția lui și care mai apoi este părăsită din cauza întoarcerii la el a celei dintâi a comis totuși desfrânare, însă prin neștiință, de aceea nu va fi oprită de la căsătorie, însă ar fi mai bine să rămână așa. Iar dacă, după o anumită perioadă, se va întoarce soldatul a cărui soție, din cauza absenței lui îndelungate, a fost căsătorită cu un alt bărbat, acesta, dacă dorește, să își ia soția înapoi, oferindu-se iertare pentru neștiință atât ei, cât și bărbatului care a conlocuit cu ea, conform celei de-a doua căsătorii.

Concordanță: Can. 31, 36, 46 Vasile

Canonul 94 Trulan

Çð'. Τοὺς ὁμνύοντας ὄρκους ἑλληνικούς, ὁ Κανὼν ἐπιτιμίους καθυποβάλλει καὶ ἡμεῖς τούτους ἀφορισμὸν ὀρίζομεν.

94. Canonul îi supune pedepselor pe cei care jură cu jurămintele păgâne. Stabilim și noi afurisirea pentru unii ca aceștia.

Concordanță: Can. 10, 29, 81 Vasile

Canonul 95 Trulan

Çε'. Τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ, καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων ἀπὸ αἰρετικῶν, δεχόμεθα κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην ἀκολουθίαν τε καὶ συνῆθειαν. Ἀρειανούς μὲν καὶ Μακεδονιανούς, καὶ Ναυατιανούς, τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Καθαροὺς καὶ Ἀριστεροὺς, καὶ τοὺς Τεσσαρακαιδεκατίτας, ἤγουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολλιναριστάς, δεχόμεθα, διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἴρεσιν μὴ φρονοῦσαν, ὡς φρονεῖ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, σφραγιζομένους, ἥτοι χρισμένους πρῶτον τῷ ἀγίῳ μύρῳ, τὸ μέτωπον, καὶ τοὺς

ὄφθαλμούς, καὶ τὰς ῥίνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα, καὶ σφραγίζοντες αὐτούς, λέγομεν· Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Περὶ δὲ τῶν παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθεται, ἀναβαπτίζεσθαι αὐτούς ἐξάπαντος. Εὐνομιανούς μέντοι, τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστάς, τοὺς ἐνταῦθα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανούς, τοὺς υἰοπατορίαν δοξάζοντας, καὶ ἕτερά τινα χαλεπὰ ποιῶντας, καὶ πάσας τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἐπεὶ πολλοὶ εἰσιν ἐνταῦθα, μάλιστα οἱ ἀπὸ τῶν Γαλατῶν χώρας ἐρχόμενοι, πάντας τοὺς ἀπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεσθαι τῇ ὀρθοδοξίᾳ, ὡς Ἑλληνας δεχόμεθα· καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιῶμεν αὐτοὺς Χριστιανούς· τὴν δὲ δευτέραν, κατηχομένους· εἶτα τὴν τρίτην, ἐξορκίζομεν μετὰ τοῦ ἐμφυσᾶν τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ εἰς τὰ ὦτα, καὶ οὕτω κατηχοῦμεν αὐτούς, καὶ ποιῶμεν χρονίζειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν Γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν. Καὶ τοὺς Μανιχαίους δέ, καὶ τοὺς Οὐαλεντινιανούς, καὶ Μαρκιωνιστάς, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων προσερχομένους, ὡς Ἑλληνας δεχόμενοι, ἀναβαπτίζομεν· Νεστοριανούς δέ, καὶ Εὐτυχιανιστάς, καὶ Σεβηριανούς, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων χρη̄ ποιεῖν λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζειν τὴν αἴρεσιν αὐτῶν, καὶ Νεστόριον, καὶ Εὐτυχεά, καὶ Δίωσκορον, καὶ Σεβῆρον· καὶ τοὺς λοιποὺς ἐξάρχους τῶν τοιούτων αἱρέσεων, καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς προαναφερομένας αἱρέσεις, καὶ οὕτω μεταλαμβάνειν τῆς ἀγίας κοινωνίας.

95. Pe aceia dintre ereticii care se adaugă Ortodoxiei și părții celor care se mântuiesc îi acceptăm conform obiceiului și rânduiei următoare: astfel, pe arieni și pe macedonieni, pe novațieni, care se denumesc pe ei înșiși „cei puri” și „stângaci”, pe quartodecimani sau tetradiți și pe apolinariști îi acceptăm după ce oferă niște documente scrise și după ce anatematizează toată erezia care nu este în același cuget după cum cugetă Biserica lui Dumnezeu cea sfântă, sobornicească și apostolică, fiind pecetluiți, adică fiind mai întâi unși cu Sfântul Mir, și anume: la frunte, ochii, nări, gură și urechi și, pecetluindu-i pe ei, spunem: „Pecetea darului Sfântului Duh”. În privința paulianiștilor, care și-au căutat mai apoi refugiul în Biserica sobornicească, este dată hotărârea ca ei să fie neapărat rebotezați. „Totuși, pe eunomieni, care sunt botezați printr-o singură afundare, și pe montaniști, care sunt denumiți aici frigieni, și pe sabelieni, care învață identitatea Fiului cu Tatăl și care comit și

alte lucruri primejdioase, și pe toate celelalte erezii – fiindcă aici sunt multe, mai cu seamă cele care provin din ținutul galatenilor – și pe toți dintre aceștia care doresc să se adauge Ortodoxiei îi primim ca pe niște păgâni: în prima zi îi facem pe aceștia creștini, iar a doua zi îi facem catehumeni, după care, [în] a treia zi îi exorcizăm prin suflarea de trei ori spre fața și spre urechile lor și astfel îi catehizăm și îi facem să petreacă un timp în Biserică și să asculte Scripturile. Și după aceea îi botezăm”. Iar pe manihei, pe valentinieni și pe marcioniți și pe cei care provin din erezii asemănătoare, acceptându-i ca pe păgâni, îi rebotezăm. Iar nestorienii, eutihianiții și sabelienii și cei care provin din erezii asemănătoare trebuie să întocmească documente scrise și să anatematizeze erezia lor și pe Nestorie, Eutihie, Dioscur și pe Sever și pe ceilalți conducători ai unor asemenea erezii, și pe cei ce cugetă cele ale acestora, și toate ereziiile menționate mai înainte, și astfel vor avea parte de Sfânta Împărtășire.

Can. 46, 47, 48 Ap.; 19 I Ec.; 7 II Ec.; 13 Anc.; 14 Neoc.; 8, 10 Ant.; 6, 7, 8 Laod.; 57 Cart.;

1, 47 Vasile; 12 Teofil

Canonul 96 Trulan

Σς'. Οί τόν Χριστόν διά τοῦ βαπτίσματος ἐνδυσάμενοι, τήν ἐν σαρκί αὐτοῦ πολιτείαν μιμεῖσθαι καθωμολόγησαν. Τοὺς οὖν τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ τρίχας πρὸς λύμην τῶν ὀρώντων ἐν ἐπινοίαις ἐμπλοκῆς εὐθετιζοντας, καὶ διασκευάζοντας, καὶ δέλεαρ προτιθέντας ἐντεῦθεν ταῖς ἀστηρίκτοις ψυχαῖς, ἐπιτιμῶ προσφόρῳ πατρικῶς θεραπεύομεν, παιδαγωγοῦντες αὐτούς, καὶ σωφρόνως βιοῦν ἐκδιδάσκοντες, πρὸς τὸ ἀφέντας τὴν ἐκ τῆς ὕλης ἀπάτην καὶ ματαιότητα, πρὸς τὴν ἀνώλεθρον καὶ μακαρίαν ζωὴν τὸν νοῦν μεταγείναι διηνεκῶς, καὶ ἐν φόβῳ ἀγνήν ἔχειν ἀναστροφὴν, καὶ Θεῶ πλησιάζειν, κατὰ τὸ ἐφικτόν, διὰ τῆς ἐν βίῳ καθάρσεως, καὶ τὸν ἔνδον, ἢ τὸν ἔξω ἄνθρωπον μᾶλλον κοσμεῖν ἀρεταῖς καὶ χρηστοῖς καὶ ἀμώμοις τοῖς ἡθεσιν· ὥστε μηδὲν λείψανον φέρειν ἐν ἑαυτοῖς τῆς τοῦ ἐναντίου σκαιότητος. Εἰ δέ τις παρὰ τὸν παρόντα κανόνα διαγίνοιτο, ἀφοριζέσθω.

96. Cei care s-au îmbrăcat în Hristos prin Botez au făgăduit să imite viața Lui în trup. Astfel, pe cei care își aranjează părul capului prin anumite tipuri de împletituri, spre vătămarea privitorilor, și îl împodobesc, producând prin aceasta amăgire sufletelor nestatornice, îi tratăm în chip părintesc printr-o pedeapsă adecvată, îndrumându-i

și învățându-i să trăiască în mod cumpătat pentru ca, părăsind ademenirea și deșertăciunea materiei, să-și transpună mintea în mod neîntrerupt înspre viața cea nepieritoare și fericită și să aibă cu sfială o purtare neprihănită și, după cât le este posibil, să se apropie de Dumnezeu prin curățirea vieții și să înfrumusețeze prin virtuți și prin obiceiuri folositoare și ireproșabile omul cel interior, mai mult decât pe cel exterior, încât să nu poarte în ei înșiși nicio rămășiță din îndărătnicia potrivnicului. Iar dacă cineva s-ar comporta contrar canonului de față, să fie afurisit.

Canonul 97 Trulan

ϸζ'. Τοὺς ἢ γαμετῆ συνοικοῦντας, ἢ ἄλλως ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας, καὶ καταφρονητικῶς περὶ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις ναοῖς κατηχομένων ἐξωθειῖσθαι προστάσσομεν. Εἰ δέ τις μὴ τοῦτο παραφυλάξοι, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρέισθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω.

97. Cei care conviețuiesc cu soția sau profanează în vreun alt fel, fără deosebire, locurile sfinte, purtându-se cu dispreț față de acestea și locuind astfel în ele, poruncim să fie evacuați chiar și din locurile catehumenilor din cinstitele biserici. Iar dacă cineva nu ar păzi lucrul acesta, dacă va fi cleric, să fie caterisit, iar dacă va fi laic, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 74, 88 Trulan; 28 Laod.

Canonul 98 Trulan

ϸη'. Ὁ ἐτέρω μνηστευθεῖσαν γυναῖκα, ἔτι τοῦ μνηστευσαμένου ζῶντος, πρὸς γάμου κοινωνίαν ἀγόμενος, τῷ τῆς μοιχείας ὑποκείσθω ἐγκλήματι.

98. Cel care însoțește spre comuniunea căsătoriei o femeie care a fost logodită cu altul, iar logodnicul ei încă mai trăiește, să fie supus acuzației de adulter.

Canonul 99 Trulan

ϸθ'. Καὶ τοῦτο δὲ ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ γίνεσθαι μεμαθήκαμεν· ὡς τινες ἔνδον ἐν τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις μέλη κρεῶν ἔψοντες, προσάγουσιν, ἀφαιρέματα τοῖς ἱερεῦσιν Ἰουδαϊκῶς ἀπονέμοντες. Ὅθεν τὸ τῆς ἐκκλησίας φυλάττοντες ἀκηλίδωτον, ὀρίζομεν, μὴ ἐξεῖναί τιμι τῶν ἱερέων ἀφωρισμένα κρεῶν μέλη παρὰ τῶν

προσαγόντων λαμβάνειν, ἀλλ' οἷς ἀρεσθῆ ὁ προσάγων, τούτοις ἀρκείσθωσαν, ἔξω τῆς ἐκκλησίας τῆς τοιαύτης γινομένης προσαγωγῆς. Εἰ δέ τις μὴ τοῦτο οὕτω ποιῆ, ἀφοριζέσθω.

99. Am aflat însă că în ținutul armenilor se săvârșește și următorul lucru: unii, fierbând anumite părți de carne în interiorul Sfințelor Altare, le aduc, împărțindu-le preoților ca părți alese special după obiceiul iudaic. Fiindcă păzim neîntinarea Bisericii, hotărâm să nu fie permis niciunuia dintre preoți să primească părțile de carne de la cei care le oferă ca părți alese special, ci să se mulțumească cu cele care sunt pe placul celui care le aduce, însă și această aducere să fie făcută în afara bisericii. Iar dacă cineva ar face un asemenea lucru, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 3 Ap.

Canonul 100 Trulan

ρ'. Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν· καί, Πάση φυλακῆ τήρει σὴν καρδίαν, ἡ Σοφία διακελεύεται· ῥαδίως γὰρ τὰ ἑαυτῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν αἰ τοῦ σώματος αἰσθήσεις εἰσκρίνουσι. Τὰς οὖν τὴν ὄρασιν καταγοητευούσας γραφάς, εἴτε ἐν πίναξιν, εἴτε ἄλλως πως ἀνατεθειμένας, καὶ τὸν νοῦν διαφθειρούσας, καὶ κινούσας πρὸς τὰ τῶν αἰσchrῶν ἡδονῶν ὑπεκκαύματα, οὐδαμῶς ἀπὸ τοῦ νῦν οἰωδῆποτε τρόπῳ προστάσσομεν ἐγχαράττεσθαι· εἰ δέ τις τοῦτο πράττειν ἐπιχειρήσει, ἀφοριζέσθω.

100. *Cartea Înțelepciunii* poruncește ca „ochii tăi să privească drept înaintea” (*Pilde* 4, 25) și „supraveghează-ți inima prin toată paza” (*Pilde* 4, 23), căci simțirile trupului se strecoară repede în suflet. Astfel, poruncim ca de acum înainte să nu mai fie pictate sub niciun alt fel reprezentări, fie în tablouri, fie expuse în orice alt mod, care ademenesc vederea și care distrug mintea și îndeamnă spre aprinderile pofteilor rușinoase. Iar dacă cineva ar încerca să facă așa ceva, să fie afurisit.

Canonul 101 Trulan

ρα'. Σῶμα Χριστοῦ, καὶ ναόν, τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντα ἄνθρωπον, ὁ θεῖος Ἀπόστολος μεγαλοφώνως ἀποκαλεῖ. Πάσης οὖν αἰσθητῆς κτίσεως ὑπερκείμενος ὁ τῷ σωτηρίῳ πάθει τοῦ οὐρανίου τυχῶν ἀξιώματος, ἐσθίων καὶ πίνων Χριστόν, πρὸς

ζωὴν διὰ παντὸς μεθαρμόζεται τὴν αἰδιον, ψυχὴν καὶ σῶμα τῆ μεθέξει τῆς θείας ἀγιαζόμενος χάριτος· ὥστε, εἴ τις τοῦ ἀχράντου σώματος μετασχεῖν ἐν τῷ τῆς συνάξεως βουληθείῃ καιρῷ, καὶ ἐν πρὸς αὐτὸ τῆ μετουσίᾳ γενέσθαι, τὰς χεῖρας σχηματίζων εἰς τύπον σταυροῦ, οὕτω προσίτω καὶ δεχέσθω τὴν κοινωνίαν τῆς χάριτος. Τοὺς γὰρ ἐκ χρυσοῦ, ἢ ἄλλης ὕλης, ἀντὶ χειρός, τινὰ δοχεῖα κατασκευάζοντας πρὸς τὴν τοῦ θείου δώρου ὑποδοχὴν, καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἀχράντου κοινωνίας ἀξιουμένους, οὐδαμῶς προσιέμεθα, ὡς προτιμώντας τῆς τοῦ Θεοῦ εἰκόνας τὴν ἄψυχον ὕλην καὶ ὑποχείριον. Εἰ δέ τις ἀλῶ τῆς ἀχράντου κοινωνίας μεταδιδούς τοῖς τὰ τοιαῦτα δοχεῖα προσφέρουσι, καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω, καὶ ὁ ταῦτα ἐπιφερόμενος.

101. Dumnezeiescul Apostol îl denumește cu glas răspicat pe om, care a fost creat după chipul lui Dumnezeu, drept „Trup al lui Hristos” (1 Corinteni 12, 27) și „Templu” (1 Corinteni 3, 16). Astfel, cel care a dobândit vrednicia cerească prin Pătimirea mântuitoare, depășind întreaga creație sensibilă, fiindcă Îl mănâncă și Îl bea pe Hristos, este preschimbat întru totul înspre viața veșnică, sfințindu-și sufletul și trupul prin împărtășirea de dumnezeiescul har. De aceea, dacă cineva ar dori ca la momentul adunării să se împărtășească cu Preacuratul Trup și să devină, prin participare, una cu El, ținându-și mâinile în formă de cruce, să se apropie astfel și să primească comuniunea harului. Căci pe cei care, în afară de mâna lor, pregătesc pentru primirea dumnezeiescului Dar anumite vase de aur sau din alt material, pentru ca prin acestea să se învrednicească de Preacurata Comuniune, nu îi acceptăm în niciun chip, fiindcă preferă materia cea neînsuflețită și inferioară mai mult decât chipul lui Dumnezeu. Iar dacă cineva va fi descoperit că oferă Preacurata Comuniune celor care aduc aceste vase, să fie afurisit și el, și cel care le aduce.

Canonul 102 Trulan

ρβ'. Δεῖ δὲ τοὺς ἐξουσίαν λύειν καὶ δεσμεῖν παρὰ Θεοῦ λαβόντας, σκοπεῖν τὴν τῆς ἀμαρτίας ποιότητα, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς ἐπιστροφὴν ἐτοιμότητα, καὶ οὕτω κατάλληλον τὴν θεραπείαν προσάγειν τῷ ἀρρώσθηματι, ἵνα μὴ, τῆ ἀμετρία καθ' ἑκάτερον χρώμενος, ἀποσφαλεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ

κάμνοντας. Οὐ γὰρ ἀπλῆ τῆς ἁμαρτίας ἡ νόσος, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολυειδής, καὶ πολλὰς τῆς βλάβης τὰς παραφυάδας βλαστάνουσα, ἐξ ὧν τὸ κακὸν ἐπὶ πολὺ διαχεῖται, καὶ πρόσω βαίνει, μέχρις ἂν σταίῃ τῇ δυνάμει τοῦ θεραπεύοντος. Ὡστε τὸν τὴν ἰατρικὴν ἐν Πνεύματι ἐπιστήμην ἐπιδεικνύμενον, πρότερον χρῆ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος διάθεσιν ἐπισκέπτεσθαι, καὶ εἴτε πρὸς τὴν ὑγίαν νεύει, ἢ τὸναντίον, διὰ τῶν οἰκείων τρόπων προσκαλεῖται καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀρρώστημα, ἐφορᾶν, ὅπως τε τῆς ἐν τῷ μεταξὺ προνοεῖται ἀναστροφῆς, καὶ εἰ μὴ τῷ τεχνίτῃ ἀντιπαλαίει, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἔλκος διὰ τῆς τῶν ἐπιτιθεμένων φαρμάκων ἀυξάνει προσαγωγῆς, καὶ οὕτω τὸν ἔλεον κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν. Πᾶς γὰρ λόγος Θεῶ καὶ τῷ τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρισθέντι ἡγεμονίαν, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καὶ τρωθὲν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξιάσασθαι, καὶ μῆτε κατὰ κρημνῶν ὠθῆσαι τῆς ἀπογνώσεως, μῆτε τὸν χαλινὸν ὑπενδοῦναι πρὸς τὴν τοῦ βίου ἔκλυσιν τε καὶ καταφρόνησιν· ἀλλ' ἐνὶ γε τρόπῳ πάντως, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων τε καὶ στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἀπαλωτέρων τε καὶ πραοτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ πάθους στήναι, καὶ πρὸς συνούλωσιν τοῦ ἔλκουσ ἀνταγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι σοφῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενον ἄνθρωπον. Ἀμφότερα τοῖνυν εἰδέναι ἡμᾶς χρῆ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας· ἔπεσθαι δέ, ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα, τῷ παραδοθέντι τύπῳ, καθὼς ὁ ἱερός ἡμᾶς ἐκδιδάσκει Βασίλειος.

102. Cei care au primit de la Dumnezeu puterea de a lega și dezlega trebuie să ia în considerare calitatea păcatului și dispoziția păcatosului spre reînțoarcere și astfel să aplice bolii tratamentul corespunzător, ca nu cumva, întrebuițându-le pe amândouă prin exces, să greșească în privința mântuirii celui care suferă. Căci boala păcatului nu este simplă, ci diversificată și felurită și odrăsește multe vlăstare ale stricăciunii, din care răul se răspândește mai mult și se dezvoltă mai departe, până când va fi oprit prin puterea vindecătorului. De aceea, cel care dovedește pricepere vindecătoare în privința sufletului trebuie să examineze mai întâi dispoziția păcatosului, dacă acesta tinde spre însănătoșire sau, în sens contrar, dacă prin propriile lui comportamente își aduce boala asupra lui însuși. Apoi să observe în

ce măsură se îngrijește între timp de conduita lui și dacă nu se opune doctorului sau dacă se intensifică rana sufletului din cauza remediilor propuse și astfel să determine milostenia conform vredniciei. Căci toată grija lui Dumnezeu și a celui căruia i-a fost încredințată conducerea pastorală este de a întoarce oaia cea rătăcită și de a o tămădui pe cea mușcată de șarpe, ca să nu o împingă nici până la marginile deznădăjduirii, și nici să nu-i slăbească frâiele înspre degradarea și disprețuirea vieții, ci să stea într-un anumit mod, fie prin remediile cele mai amare și constrângătoare, fie prin cele mai delicate și mai blânde, întru totul împotriva patimii și să se nevoiască spre vindecarea rănii, examinându-și roadelor pocăinței și îngrijindu-se în chip înțelept de omul chemat spre purtarea strălucirii celei de sus. De aceea, trebuie să le cunoaștem pe ambele, și pe cele ale acriviei, cât și pe cele ale obiceiului, dar să urmăm, în privința celor care nu acceptă rigurozitatea, modelului transmis, precum ne învață Sfântul Vasile.

Concordanță: Can. 12 I Ec.; 3 Vasile; 1 Grig. Nyssa

CANOANELE SINODULUI VII ECUMENIC DE LA NICEEA (787)

BIBLIOGRAFIE: Spyridōn N. TROIANOS, „Die Kanones des VII. ökumenischen Konzils und die Kaisergesetzgebung“, în: *Annuario historiae conciliorum*, 20 (1988), 1-2, pp. 289-306; Jean GAUDEMET, „Le Deuxième Concile Nicée (787) dans les Collections Canoniques Occidentales“, în: *Annuario historiae conciliorum*, 20 (1988), 1-2, pp. 278-288; E. LAMBERZ, *Die Bischofslisten des VII. Ökumenischen Konzils (Nicaenum II)*, Verlag d. Bayerischen Akademie d. Wissenschaft, München, 2004; J. DARROUZES, „Listes episcopales du concile de Nicee (787)“, în: *Revue des Études Byzantines*, 33/1975, pp. 5-76; J. LEWIS, „Icon and Kingdom: Orthodoxy Faces the Twenty-first Century Patsavos“, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 38 (1993), 1-4, pp. 1-308; Ioan N. FLOCA, „Importanța și actualitatea hotărârilor Sinodului VII Ecumenic de la Niceea (787)“, în: *Ortodoxia*, XXXIX (1987), 4, pp. 10-22; JOSEPH METR. BOSSAKOV, „The Iconoclastic Controversy – Historical Perspectives“, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 38 (1993), 1-4, pp. 215-230; Aurel JIVI, „The Relevance of the Seventh Ecumenical Synod“, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 38 (1993), 1-4, pp. 291-295; Nicolas LOSSKY, „The significance of Second Nicaea“, în: *Greek Orthodox Theological Review*, 32 (1987), 4, pp. 335-340; John ERICKSON, „La Representacion Plastica de lo Divino como Problema Teologico de los Canones del II Concilio de Nicea (787) a Hoy“, în Adolfo Gonzalez MONTES (ed.), *Arte y Fe*, Salamanca, 1995, pp. 555-568; John E. LYNCH, „The Reception of an Ecumenical Council: Nicaea II a Case in Point“, în: *Jurist*, 48/1988, pp. 454-482; Jean GAUDEMET, „Le deuxième concile de Nicée (787) dans les collections canoniques occidentales“, în J. GAUDEMET, *La doctrine canonique médiévale*, Aldershot, 1994, pp. 278-288; Constantin RUS, „Principii de organizare și disciplină bisericească în canoanele Sinodului VII Ecumenic de la Niceea din anul 787“, în: *Mitropolia Banatului*, XXXVII (1987), 2, pp. 40-57; H. OHME, „Ikonen, historische Kritik und Tradition. Das VII. ökumenische Konzil (787) und die kirchliche Überlieferung“, în: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 110/1999, pp. 1-24; Constantin RUS, „Principii și dispoziții de organizare și disciplină bisericească canoanele Sinodului al VII-lea Ecumenic“, în *Teologia icoanei și provocările ei lumea contemporană*, Arad, 2008, pp. 21-42; Leslie BRUBAKER, „«In the Beginning Was the Word»: Art and Orthodoxy At the Councils of Trullo (692) and Nicaea II (787)“, în Andrew LOUTH, Augustine CASIDAY (eds),

Byzantine orthodoxies, Ashgate, 2006, pp. 95-101; Robert M. ARIDA, „Second Nicaea: the vision of the new man and new creation in the Orthodox icon”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 32 (1987), 4, pp. 417-424; Daniel J. SAHAS, *Icon and Logos: Sources in Eighth-century Iconoclasm; an Annot. Transl. of the 6. Session of the 7. Ecumenical Council (Nicaea, 787), Cont. the Definition of the Council of Constantinople (754) and Its Refutation, and the Definition of the 7th Ecumenical Council*, University of Toronto Press, Toronto, 1988; Francesco CICCIMARRA, „La Condotta Degli Ecclesiastici E Le Disposizioni Del II Concilio Di Nicaea”, în: *Euntes docete*, 41 (1988), 1, pp. 107-116; Athanasios PAPAŞ, „Die Ideen des 7. Ökumenischen Konzils über die Kirchliche Kunst und die Paramentenpracht des Byzantinischen Ritus”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 20 (1988), 1-2, pp. 370-378; Nicolae CHIFĂR, *Das VII. ökumenische Konzil von Nikaia: Das letzte Konzil der ungeteilten Kirche*, Lehrstuhl für Geschichte u. Theologie des Christlichen Ostens, Erlangen, 1993; Ambrosios GIAKALĒS, *Images of the Divine: The Theology of Icons At the Seventh Ecumenical Council*, Brill, Leiden, New Yor/Köln, 1994; Hans Georg THÜMMEL, *Die Konzilien zur Bilderfrage im 8. Und 9. Jahrhundert: Das 7. Ökumenische Konzil in Nikaia 787*, Schöningh, Paderborn, 2005; E. LAMBERZ, „Die Überlieferung und Rezeption des VII. Ökumenischen Konzils (787) in Rom und im lateinischen Westen”, în: *Roma fra oriente e occidente. Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo*, 49/2002, pp. 1053-1099; D. SALACHAS, „Il VII concilio ecumenico di Nicaea (787). I problemi affrontati dalla normativa dei 22 canoni”, în M. SQUILLACE, *Il concilio ecumenico Niceno II e l'iconografia mariana in Calabria. Atti del Convegno di studio nel XII centenario della celebrazione (787-1987)*, Catanzaro, 19-21 novembre 1987, Vivarium, Catanzaro, 1990, pp. 159-185; I. CONTE, „Il concilio Niceno II tra Oriente e Occidente”, în: *Arte Cristiana*, 76/1988, pp. 5-24.

Secolul al VIII-lea a fost, în mare parte, măcinat de disputa iconoclastă, care a dus, de multe ori, la mărturisirea adevărului chiar cu preţul vieţii. Până la moartea împăratului Constantin al V-lea (775), Biserica a trebuit să facă faţă unor atacuri foarte dure la adresa icoanelor, începute cu edictul din 17 ianuarie 730 al împăratului iconoclast Leon al III-lea, prin care s-a impus scoaterea icoanelor din biserici, şi culminate prin Sinodul de la Hierea (754), care interzicea orice cinstire a acestora⁴⁴¹. Biserica Romei a refuzat edictul din 730 şi şi-a articulat

⁴⁴¹ Cu privire la cinstirea icoanelor şi la teologia icoanei, a se vedea: Nicolas OZOLINE, „The Theology of the Icon”, în: *The Greek Orthodox Theological Review*, 38 (1993), 1-4, pp. 281-290.

poziția împotriva iconoclasmului începând cu papa Grigore al II-lea, condamnând, de asemenea, Sinodul de la Hierea ca eretic, în a patra sesiune a sinodului de la Roma din 769. După o conducere destul de scurtă a împăratului Leon al VI-lea, decedat în 780, la vârsta de 30 de ani, tronul bizantin este preluat de către soția acestuia, împărăteasa Irina⁴⁴², și de fiul său Constantin al VI-lea, care vor avea un rol foarte important pentru restaurarea cinstirii icoanelor⁴⁴³. De asemenea, la 30 de ani după Sinodul de la Hierea, în anul 784⁴⁴⁴, secretarul imperial Tarasie devine patriarh al Constantinopolului, impunând, la urcarea sa pe tron, necesitatea convocării unui sinod ecumenic pentru a abroga hotărârile Sinodului de la Hierea. În 785, papa Hadrian I⁴⁴⁵ răspunde pozitiv la inițiativa împăraților și a lui Tarasie⁴⁴⁶ pentru a trimite reprezentanți la viitorul sinod, convocat pentru luna august a anului 786. La inaugurarea acestuia, pe data de 1 august 786, episcopi iconoclaști din Constantinopol, susținuți de către militarii iconoclaști, opresc desfășurarea sinodului, acesta fiind amânat până pe data de 24 septembrie 787. În această perioadă, se întreprinde o amplă muncă de pregătire a sinodului, atât din punct de vedere politic, cât și bisericesc.

Sinodul VII Ecumenic s-a desfășurat între 24 septembrie și 13 octombrie 787, având în total șapte sesiuni în Biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, iar o a opta sesiune, cea de închidere, având loc în palatul Magnaura din Constantinopol, la data de 23 octombrie. În cele șapte sesiuni ale sinodului (24 septembrie-13 octombrie), s-a dezbătut exclusiv problema iconoclasmului, reafirmând cinstirea icoanelor sau cinstita închinare față de acestea „τιμητικὴ προσκύνησις” (în prima și a treia sesiune), confirmând cele două scrisori ale lui Hadrian I către

⁴⁴² Warren T. TREADGOLD, „The Empress Irene’s preparation for the Seventh Ecumenical Council”, în: *The Patristic And Byzantine Review*, 7 (1988), 1, pp. 49-58.

⁴⁴³ Émilien LAMIRANDE, „Le rôle de l’impératrice Irène par rapport à Nicée II et la réaction des Francs”, în: *Eglise et théologie*, XXVIII (1997), 1, pp. 19-43; E. LAMBERZ, „Studien zur Überlieferung der Akten des VII. Ökumenischen Konzils: Der Brief Hadrians I. an Konstantin VI. und Irene”, în: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 53 (1997), 1, pp. 1-43.

⁴⁴⁴ G. ALBERIGO, *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta: editio critica*, p. 298.

⁴⁴⁵ Michele MACCARRONE, „Il Papa Adriano I. e il Concilio di Nicea del 787”, în: *Annuario historiae conciliorum*, XX (1988), 1-2, pp. 53-134.

⁴⁴⁶ Împărații romani adresează o *sacra* papei Hadrian I, în 784 sau la începutul anului 785, pentru a-l convinge de necesitatea convocării unui sinod ecumenic pentru susținerea teologiei icoanei și a cinstirii acestora – I. ROCHOW, *Byzanzim im 8. Jahrbundert in der Sicht des Theophanes. Quellenkritisch-historischer Kommentar zu den Jahren 715-813*, Berlin, 1991, pp. 242-243.

împărați și către Tarasie (sesiunea a doua), cât și scrisorile lui Tarasie către patriarhii Răsăriteni (sesiunea a treia), au reafirmat tradiția bisericească cu privire la cinstirea icoanelor, respingând și condamnând Sinodul de la Hierea și deciziile acestuia (sesiunile patru-șase), iar în final, în cea de-a șaptea sesiune, Părinții sinodali au dat *horos*-ul dogmatic al celui de-al VII-lea Sinod Ecumenic⁴⁴⁷.

Numărul participanților la acest sinod a fost de 367 de episcopi și reprezentanți ai episcopilor, dintre cei mai însemnați fiind cei doi reprezentanți ai papei Hadrian I, care au prezidat sesiunile sinodului, deși *de facto* acestea au fost prezidate de către patriarhul Tarasie. La acest număr se adaugă 132 de monahi⁴⁴⁸ prezenți la dezbateri. *Horos*-ul dogmatic al acestui Sinod a fost semnat de către 306 episcopi⁴⁴⁹, ceea ce arată că nu toți episcopii au participat la toate sesiunile Sinodului sau au rămas până la finalizarea lucrărilor acestui sinod.

La finalul Sinodului sunt incluse un număr de 22 de canoane, fără a se păstra detalii sau dovezi cu privire la o posibilă dezbatere a acestora, fiind probabil compuse sub îndrumarea patriarhului Tarasie și aprobate de către părinții sinodali. Scopul acestor canoane a fost de a reimpu- ne disciplina și administrarea bisericească stabilită de către sinoadele anterioare sau de către legislația civilă⁴⁵⁰.

Receptarea celui de-al Șaptelea Sinod Ecumenic⁴⁵¹ a fost diferită în Apus, din cauza unui context politic nefavorabil⁴⁵². Astfel, deși papa

⁴⁴⁷ Gervais DUMEIGE, „L' Image du Christ Verbe de Dieu: recherche sur l'Horos du II. Concile Nicée et la Tradition Théologique”, în: *Annuaire de l'histoire des conciles*, XX (1988), 1-2, pp. 258-267; Aidan NICHOLS, „The Horos of Nicaea II: A Theological Re-appropriation”, în: *Annuaire de l'histoire des conciles*, XX (1988), 1-2, pp. 171-181; J.B. UPHUS, *Der Horos des Zweiten Konzils von Nizäa 787: Interpretation und Kommentar auf der Grundlage der Konzilsakten mit besonderer Berücksichtigung der Bilderfrage*, Schöningh, Paderborn, 2004; J.M. KORNECKA, „Heritage of faith included in «Horos» Niceanum II (787)”, în: *Analecta Cracoviensia*, 38-39/2006-2007, pp. 469-482.

⁴⁴⁸ Numărul este oferit de către S. TROIANOS, „Byzantine Canon Law to 1100”, în *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500*, p. 145.

⁴⁴⁹ E. LAMBERZ, *Die Bischofslisten des VII. Ökumenischen Konzils (Nicaeum II)*, München, 2004, pp. 15-17, 33-35.

⁴⁵⁰ S. TROIANOS, „Die Kanones des VII. Ökumenischen Konzils und die Kaisergesetzgebung”, în: *Annuaire de l'histoire des conciles*, 1988, pp. 289-306.

⁴⁵¹ Cu privire la ecumenicitatea sa, a se vedea: Vlassios PHEIDAS, „The ecumenicity of the Seventh Ecumenical Council”, în *Icons, windows on eternity: theology and spirituality in colour*, WCC Pub., Geneva, 1990, pp. 10-22.

⁴⁵² Charles B. ASHANIN, „Western reaction to the Seventh Ecumenical Council”, în: *The Patristic And Byzantine Review*, VII (1988), 1, pp. 59-66; Neil BRONWEN, „The western reaction to the Council of Nicaea II”, în: *The Journal of Theological Studies*, 51 (2000), 2, pp. 533-552.

Hadrian I a avut o contribuție importantă la convocarea și desfășurarea sinodului ecumenic⁴⁵³ prin cele două scrisori ale sale, fiind, de asemenea, de acord cu deciziile sale teologice, acesta a ezitat să confirme și să împuternicească actele sinodale din motive politice. Răspunsul lui Carol cel Mare, pe de cealaltă parte, a fost unul de respingere a deciziilor Sinodului VII Ecumenic, în mare parte din cauza prezenței puterii bizantine în Italia, refuz care s-a concretizat ulterior prin respingerea icoanelor la sinoadele din Frankfurt (794) și Paris (825)⁴⁵⁴. În secolul al IX-lea, actele Sinodului VII Ecumenic au fost receptate în Apus prin traducerea lui Anastasie Bibliotecarul, realizată în anul 873 la cererea papei Ioan al VIII-lea⁴⁵⁵.

EDIȚII ȘI TRADUCERI

1. Ediții ale textului grecesc:

Erich LAMBERZ, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, Series Secunda, vol. III, Concilium Universale Nicaenum Secundum, Concilii Actiones VI-VII, De Gruyter, 2016, pp. 898-925; Giuseppe ALBERIGO, *Conciliorum oecumenicorum generaliumque decreta: editio critica*, Corpus Christianorum 1, Istituto per le scienze religiose (Bologna), Turnhout, Brepols, 2006, pp. 309-344; Hamilkar S. ALIVISATOS, *Oí íεροί κανόνες και οί έκκλησιαστικοί νόμοι*, Atena, 1949, pp. 120-133; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 245-285; G. FRITZ, „Nicée (IIe Concile de)”, în: *Dictionnaire de théologie catholique*, vol. 11.1, Letouzey et Ane, Paris, 1931, pp. 426-440; K. HEFELE, H. LECLERCQ, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, vol. 3.2, Letouzey et Ane, Paris, 1910, pp. 776-793; V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titularum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906,

⁴⁵³ M. MACCARRONE, „Il papa Adriano I e il concilio di Nicea de 787”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 20/1988, pp. 53-134; S. MANNA, „Il ruolo della Sede romana nella promozione del Niceno II. Papa Adriano I”, în Giovanni DISTANTE, *La legittimità del culto delle icone: Oriente e Occidente riaffermano insieme la fede cristiana*, Levante, 1988, pp. 207-235.

⁴⁵⁴ N. BRONWEN, „The western reaction to the Council of Nicaea II”, pp. 535-536.

⁴⁵⁵ N. BRONWEN, „The western reaction to the Council of Nicaea II”, p. 537; I. CONTE, „Il concilio Niceno II tra Oriente e Occidente”, în: *Arte Cristiana*, 76 (1988), pp. 5-24; J. GAUDEMET, „Le deuxième concile de Nicée (787) dans les collections canoniques occidentales”, în: *Annuario historiae conciliorum*, 1-2/1988, pp. 278-288.

pp. 205-228 [retipărire: Leipzig, 1974]; Friedrich LAUCHERT, *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien: Nebst den apostolischen Kanones*, Sammlung ausgewählter Kirchen-und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 12, Freiburg im Breisgau, 1896, pp. 139-151; Πηδάλιον της νοητής νηός, της Μίας Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των ορθόδοξων Εκκλησίας: ήτοι άπαντες οι ιεροί και θείοι κανόνες, Εκ του Τυπογραφείου ό Παρνασσός Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Zakynthos, 1864, pp. 322-341; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 2, Roma, 1868, pp. 103-121; Georgios A. RHALLES, Michael POTLES (eds), *Σύνταγμα τών θείων και ιερών κανόνων*, vol. 2, Atena, 1852, pp. 555-646 [retipărire: Atena, 1966]; *иля святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 615-732 [retipărire: Moscova, 2000].

2. Traduceri

LIMBI CLASICE:

Latină: Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.)*, 1.1: *Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.)*, Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 245-285; Jean Baptiste PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, vol. 1, Roma, 1868, pp. 103-121.

Slava veche: V.N. BENEŠEVIČ, *Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slovenicam adjecto textu graeco e vetutissimis codicibus manuscriptis exarato*, St. Petersburg, 1906, pp. 205-228; *Правила святых Вселенских Соборов*, vol. 2, московского общества любителей духовного просвещения, Moscova, 1877, pp. 615-732 [retipărire: Moscova, 2000].

TRADUCERI ÎN LIMBI MODERNE:

Engleză: Henry R. PERCIVAL, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church: Their Canons and Dogmatic Decrees, together with the Canons of all the Local Synods which have Received Ecumenical Acceptance*, în coll. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, vol. 14, Oxford, New York, 1900, pp. 555-571; *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians, or, All the sacred and divine canons . . . as embodied in the original Greek text for the sake of authenticity and explained in the vernacular by way of rendering them more intelligible to the less educated*, Chicago, 1957, pp. 413-452.

Franceză: Archim. Grigorios D. PΑΡΑΘΟΜΑS, *Le Corpus Canonum de l'Église (1er-9e siècle). Le texte des Saints Canons ecclésiiaux*, Ed. Epectasis, 2015,

pp. 977-1007; Périclès-Pierre JOANNOU, *Discipline générale antique (IIe-IXe s.), 1.1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe-IXe s.), Série 1, Grottaferrata, Roma, 1962, pp. 245-285; G. FRITZ, „Nicée (IIe Concile de)”, în: *Dictionnaire de théologie catholique*, vol. 11.1, Letouzey et Ane, Paris, 1931, pp. 426-440.*

Germană: J. WOHLMUTH, *Dekrete der ökumenischen Konzilien: vom Konzil von Nizäa (325) bis zum Vierten Konzil von Konstantinopel (869/70)*, vol. I: *Konzilien des ersten Jahrtausends*, Paderborn, 1998, pp. 87-103; Gervais DUMEIGE, *Nizäa II*, vol. 2, Matthias-Grünwald-Verl., Mainz, 1985, pp. 296-309.

Italiană: A. Di BERARDINO, *I canoni dei concili della Chiesa antica, I, I concili greci*, Roma, 2006, pp. 183-213; Giuseppe ALBERIGO, *Decisioni dei Concili Ecumenici*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1978, pp. 205-218.

Neogreacă: PRODROMOS AKANTHOPOULOS, *Κώδικας ιερών κανόνων και εκκλησιαστικής νομοθεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (Κείμενο – Ερμηνεία – Σχόλια)*, Ed. Banias, Tesalonic, 2009.

Română: IOAN FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992, pp. 161-179; CONSTANTIN DRON, *Canoanele. Text și interpretare*, vol. 2, București, 1935, pp. 393-433; NICODIM MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Uroș Kovincici, Nicolae Popovici, vol. I, part. II, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, pp. 490-531; MARIUS THEODORIAN, *Dreptul canonic oriental*, vol. 2, Tipografia „Voința Națională”, București, 1906, pp. 128-159; † ANDREI ȘAGUNA, *Enchiridionu, adeca Carte manuale de canone ale unei, sântei, sobornicesci și apostolicesci Biserici cu Comentare*, Tipografia arhiepiscopiei, Sabiu, 1871, pp. 166-188; *Pidalion sau Cârma corăbiei înțelese a Soborniceștii și Apostoliceștii Biserici a Ortodocșilor. Adică toate Sfintele Canoane, a Sfinților Apostoli, a Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și a Sfinților Părinți de pe alocurea*, trad. Mitrop. V. Costachi, Mănăstirea Neamț, 1844.

Rusă: GEORGII GRABBE, *Kniga Pravil Svjatyč Apostol, Svjatyč Soborov Vselenskich i Pomestnyč i Svjatyč Otec*, Izdanie Bratstva, Montreal, ²1971 [retipărire: Moscova, 1911].

Sârbă: NIKODIM MILAŠ, *Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima*, vol. 1, Novi Sad, 1895, pp. 595-632 [retipărire: Sibenik-Belgrad, 2004].

3. Bibliografie pentru interpretarea particulară a canoanelor Sinodului VII Ecumenic

Canonul 8 VII Ec.: GRIGORIOS D. PAPATHOMAS, „Christianity and Human Rights before and after the Canon 8/VIIth. The Christian and the «other», the «any other» (Gal. 5, 15)”, în: *Teologia*, 4/2013, pp. 29-55.

Canonul 11 VII Ec.: Valerian ȘESAN, „Dreptul de devoluțiune al Patriarhilor și Mitropoliților (în baza canonului 11 al sinodului 7 ecumenic)”, în: *Candela*, 47/1936, pp. 71-85; C. PÎRVU, „Dreptul de devoluțiune”, în: *Studii Teologice*, 6/1954, pp. 386-398 ; Ioan COZMA, „L'apparizione dell'economista nella Chiesa e il suo ruolo nell'amministrazione dei beni ecclesiastici”, în: *Altarul Reîntregirii*, III (2009), pp. 167-168; Georgică GRIGORIȚĂ, *L'autonomie ecclésiastique selon la législation canonique actuelle de l'Eglise orthodoxe et de l'Eglise catholique: étude canonique comparative*, Editrice Pontificia Universita Gregoriana, Roma, 2011, pp. 54-55.

Canonul 12 VII Ec.: John Philip THOMAS, *Private Religious Foundations in the Byzantine Empire*, Dumbarton Oaks, 1987, p. 210.

Canonul 15 VII Ec.: Iorgu IVAN, *Demisia din preoție*, Tip. Activitatea Grafică, București, 1937, p. 7.

Canonul 18 VII Ec.: Roman CHOLIJ, *Clerical Celibacy in East and West*, Gracewing Publishing, 1989, p. 83; Peter HATLIE, *The Monks and Monasteries of Constantinople, Ca. 350-850*, Cambridge University Press, 2007, p. 345.

Canonul 20 VII Ec.: Peter HATLIE, *The Monks and Monasteries of Constantinople, Ca. 350-850*, Cambridge University Press, 2007, pp. 333-345.

Canonul 22 VII Ec.: Maroula PERISANIDI, „Entertainment in the twelfth-century canonical commentaries: were standards the same for Byzantine clerics and laymen?”, în: *Byzantine & Modern Greek Studies*, 38 (2014), 2, pp. 185-200.

CANOANELE SINODULUI VII ECUMENIC DE LA NICEEA 787

Canonul 1 Sinodul VII Ecumenic

α'. Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἁξίαν, μαρτύριά τε καὶ κατορθώματα, αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεων εἰσιν ὑποτυπώσεις· ἃς ἀσμένως δεχόμενοι, μετὰ τοῦ θεοφάντορος Δαβίδ ἄδομεν πρὸς τὸν δεσπότην Θεόν, λέγοντες· Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην, ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ· καὶ, Ἐνετείλω δικαιοσύνην, τὰ μαρτύριά σου εἰς τὸν αἰῶνα· συνέτισόν με καὶ ζήσομαι. Καί εἰ εἰς τὸν αἰῶνα ἡ προφητικὴ φωνὴ ἐντέλλεται ἡμῖν φυλάττειν τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ, καὶ ζῆν ἐν αὐτοῖς, δηλονότι ἀκράδαντα καὶ ἀσάλευτα διαμένοντα, ὅτι καὶ ὁ θεόπτης Μωϋσῆς οὕτω φησὶν· Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν· Καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος Πέτρος ἐν αὐτοῖς ἐγκαυχώμενος βοᾷ· Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. Καὶ ὁ Παῦλος φησὶν· Κἂν ἡμεῖς, ἡ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Τούτων οὖν οὕτως ὄντων, καὶ διαμαρτυρουμένων ἡμῖν, ἀγαλλιώμενοι ἐπ' αὐτοῖς, ὡς εἰ τις εὖροι σκῦλα πολλά, ἀσπασίως τοὺς θεῖους κανόνας ἐνστερνιζόμεθα, καὶ ὀλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν καὶ ἀσάλευτον κρατύνομεν, τῶν ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν ἁγίων σαλπίγγων τοῦ Πνεύματος, τῶν πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν τε ἐξ ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν· Ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀγασθέντες, ὥρισαν τὰ συμφέροντα. Καὶ οὐς μὲν τῷ ἀναθέματι παραπέμπουσι, καὶ ἡμεῖς ἀναθεματίζομεν· οὐς δὲ τῇ καθαιρέσει, καὶ ἡμεῖς καθαιροῦμεν· οὐς δὲ τῷ ἀφορισμῷ, καὶ ἡμεῖς ἀφορίζομεν· οὐς δὲ ἐπιτιμῷ παραδιδόασι, καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως ὑποβάλλομεν. Αφιλάργυρος γὰρ ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν· ὁ ἀναβεβηκῶς εἰς τρίτον οὐρανόν, καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, Παῦλος ὁ θεῖος Ἀπόστολος διαρρηθὴν βοᾷ.

1. Pentru cei care au obținut demnitatea preotească, modelele rânduielilor canonicе reprezintă mărturii și îndrumări pe care, acceptându-le cu bucurie, [le] cântăm împreună cu vestitorul de Dumnezeu David, Stăpânului Dumnezeu, zicând: „întru calea mărturiilor

Tale am fost desfătat, tot atât cât în toată bogăția" (*Psalmul* 118, 14) și „poruncit-ai ca mărturiile Tale să fie dreptate în veac”, „dăruiește-mi pricepere și voi fi viu" (*Psalmul* 118, 138, 144). Și dacă glasul profetic ne poruncește să păzim în veac mărturiile lui Dumnezeu și să trăim în ele, este evident că acestea rămân neclintite și nezdruincinate, căci și Moise, văzătorul de Dumnezeu, spune așa: „la acestea să nu fie nimic adăugat și din acestea să nu fie nimic exclus" (*Deuteronomul* 12, 32). Și dumnezeiescul Apostol Petru, lăudându-se întru acestea, strigă: „cele spre care și îngerii doresc să privească" (*1 Petru* 1, 12), și Pavel spune: „chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar vesti altă Evanghelie, contrar celei binevestite de noi, să fie anatema" (*Galateni* 1, 8). De vreme ce acestea sunt într-adevăr așa și fiindcă ne sunt nouă mărturie, bucurându-ne de ele, precum cineva care ar găsi comori multe (*Psalmul* 118, 162), primim dumnezeieștile canoane și împuternicim orânduirea lor întreagă și nestrămutată, fiind stabilite de către sfintele trâmbițe ale Duhului Sfânt, adică: pe cele ale prealăudaților Apostoli, ale celor șase Sfinte Sinoade Ecumenice, ale sinoadelor întrunite local pentru emiterea unor astfel de rânduieli și pe cele ale Sfinților noștri Părinți. Căci fiind toți iluminați de către unul și același Duh, au decretat cele folositoare. Și astfel, pe cei pe care ei îi supun anatemei îi anatemizăm și noi, și pe cei pe care îi supun caterisirii îi caterisim și noi, și pe cei pe care îi supun afurisirii îi afurisim și noi, și pe cei pe care îi trimit spre pedepsire îi supunem și noi în același fel. Căci și dumnezeiescul Apostol Pavel, care s-a înălțat până la al treilea cer și a auzit cuvinte de negrăit, spune cu glas puternic: „conduita voastră să fie fără iubire de arginți, îndestulându-vă de cele pe care le aveți" (*Evrei* 13, 5).

Concordanță: Can. 1 IV Ec.; 2 Trulan

Canonul 2 Sinodul VII Ecumenic

β'. Ἐπειδὴ περὶ ψάλλοντες συντασσόμεθα τῷ Θεῷ. Ἐν τοῖς δικαιομασί σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τῶν λόγων σου· πάντας μὲν Χριστιανούς τοῦτο φυλάττειν σωτήριοι, κατ' ἐξαίρετον δέ, τοὺς τὴν ἱερατικὴν ἀμπεχομένους ἀξίαν. Ὅθεν ὀρίζομεν, πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς βαθμόν, πάντως τὸν Ψαλτήρα γινώσκειν, ἵνα, ὡς ἐκ τούτου, καὶ πάντα τὸν κατ' αὐτὸν κληρὸν οὕτω νοουθετῆ μνηστῆσαι. Ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, εἰ προθύμως ἔχει ἀναγινώσκειν ἐρευνητικῶς, καὶ οὐ παροδευτικῶς, τοὺς τε ἱεροὺς κανόνας, καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον,

τὴν τε τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν θεῖαν Γραφήν· καὶ κατὰ τὰ θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τὸν κατ' αὐτὸν λαόν. Οὐσία γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, ἧγουν ἡ τῶν θείων Γραφῶν ἀληθινὴ ἐπιστήμη, καθὼς ὁ μέγας ἀπεφήνατο Διονύσιος. Εἰ δὲ ἀμφισβητοῖ, καὶ μὴ ἀσμενίζοι οὕτω ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, μὴ χειροτονεῖσθω. Ἐφη γὰρ προφητικῶς ὁ Θεός· Σὺ ἐπίγνωσιν ἀπόσω, κἀγὼ ἀπόσομαί σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι.

2. Fiindcă, în momentul când psalmodiem, făgăduim lui Dumnezeu că: „voi cugeta la îndreptările Tale și nu voi uita cuvintele Tale” (*Psalmul* 118, 16), este mântuitor ca toți creștinii să păzească acest lucru, dar în special cei îmbrăcați în demnitatea preoțească. De aceea, hotărâm ca oricine va fi înaintat spre treapta episcopatului să cunoască întru totul Psaltirea, astfel încât să-și povățuiască întregul său cler să fie instruit din aceasta. Însă să fie examinat fără îndoială de către mitropolit dacă are râvnă să citească minuțios, iar nu superficial, sfintele canoane, Sfânta Evanghelie și cartea dumnezeiescului Apostol și întreaga Dumnezeiască Scriptură, și să viețuiască și să-și învețe poporul în conformitate cu dumnezeieștile porunci. „Căci cuvintele transmise de către Dumnezeu sunt ființa ierarhiei⁴⁵⁶ noastre”, adică,

⁴⁵⁶ Termenul *ierarhie* este înțeles în limbajul secular actual ca sistem de subordonare a gradelor, a funcțiilor sau a autorităților inferioare față de cele superioare. Totuși, termenul provine de la grecescul *ἱεραρχία*, compus din *ἱερός* (*sfânt, divin*) și *ἀρχία*, o formă mai târzie a termenului *ἀρχή* (*inceput, origine, căpetenie, conduce*) și poate fi tradus prin: *conduce sfântă* sau *origine sfântă* – Patrizia TORRICELLI, „Language and Culture: Linguistic Evidence of a Natural Reciprocity and Some Lessons for the Future”, în: *Studies in Literature and Language*, 9 (2014), 2, p. 9. Cel care a creat acest concept a fost Sf. Dionisie Areopagitul, termenul *ἱεραρχία* neputând fi atestat înaintea secolului al V-lea. Acesta definește ierarhia ca: „lucrarea care recapitulează toate cele sfinte. Prin ea dumnezeiescul ierarh sfîntește pe cei ce participă la toate lucrările preasfinte ce-i aparțin” – Sf. DIONISIE AREOPAGITUL, *Ierarhia cerească*, în *Opere complete și Scoliiile Sf. Maxim Mărturisitorul*, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Paideia, București, 1996, p. 72. Ierarhia bisericească reprezintă o reflectare a ierarhiei cerești, prin care toate treptele de jos primesc iluminarea de la treptele de sus, iar cele de sus nu pot fi percepute fără cele de jos. Începutul sau principiul ierarhiei este Sfânta Treime. Prin urmare, în învățătura Sfântului Dionisie, termenul ierarhie, având centralitatea sa în ierarh, cuprindea toate treptele inferioare și superioare, de la episcop până la laici și chiar și catehumenii și penitenții – Paul ROREM, *Pseudo-Dionysius: A Commentary on the Texts and an Introduction to Their Influence. A Commentary on the Texts and an Introduction to Their Influence*, Oxford University Press, 1993, p. 21. Ierarhia reprezintă modul prin care fiecărui membru al Bisericii, din treapta sa, i se oferă posibilitatea de a fi părtaș harului divin în comuniune cu ceilalți membrii și cu treptele diferite. Prin urmare, nu există, în viziunea dionisiană, o incompatibilitate între structura ierarhică și cea comunională sau comunitară a Bisericii, Trup al lui Hristos. Dezvoltată în această dimensiune

cunoașterea adevărată a Sfințelor Scripturi, după cum a demonstrat marele Dionisie⁴⁵⁷. Iar dacă cineva s-ar îndoii și nu ar accepta cu bucurie să facă și să învețe astfel, atunci să nu fie hirotonit. Căci Dumnezeu a spus în chip profetic: „fiindcă tu ai lepădat cunoașterea, și eu te voi lepăda ca să nu-mi fii mie preot” (Osea 4, 6).

Canonul 3 Sinodul VII Ecumenic

γ'. Πᾶσαν ψῆφον γινομένην παρὰ ἀρχόντων, ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου, ἄκυρον μένειν, κατὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· Εἰ τις ἐπίσκοπος, κοσμικοῖς ἀρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατῆς ἐκκλησίας γένηται, καθαιρεῖσθω, καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντα προβιβάζεσθαι εἰς ἐπισκοπήν, ὑπὸ ἐπισκόπων ψηφίζεσθαι· καθὼς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ὄρισται ἐν τῷ κανόνι τῷ λέγοντι· Ἐπίσκοπον προσήκει, μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξάπαντος τρεῖς ἐπὶ

de înțelegere, ierarhia nu poate fi înțeleasă prin separarea dintre cler și popor, ci în conlucrarea deplină în viața bisericească, având în centrul slujirii pe episcopul locului. În ceea ce privește ierarhia Bisericii, dreptul canonic ortodox distinge între *ierarhia sacramentală* și *ierarhia juridicțională*. Conform Revelației cuprinse în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, Biserica a cunoscut, încă de la începutul ei, trei trepte fundamentale ale preoției care își au originea în Taina Hirotoniei: episcopatul, preoția sau presbiteratul și diaconatul. Datorită dezvoltării structurii canonice a vieții bisericești, acestor trepte li s-au adăugat, de-a lungul timpului, anumite titlaturi administrative și organizatorice, dar care nu au introdus o altă ierarhie sacramentală în rândul celor trei. Astfel, episcopul putea deveni, din punct de vedere administrativ-organizatoric, arhiepiscop, mitropolit sau patriarh, iar în tradiția latină, cardinal sau papă, dar putea fi și horepiscop, episcop ajutător ori arhieru vicar, preotul putea deveni protopresbiter sau protopop, iar diaconul, arhidiacon. Totuși, aceste titlaturi, considerate drept *ierarhie juridicțională*, nu conferă un har special prin care ar crea o ierarhie harică în cadrul aceleiași trepte, ci doar responsabilități în slujirea Bisericii, fundamentate, la rândul lor, pe principiul sinodalității. De aceea, ierarhia juridicțională nu poate fi gândită separat de ierarhia sacramentală, ambele având ca bază Taina Hirotoniei. Ierarhia juridicțională nu este altceva decât ierarhia sacramentală aplicată la viața și practica Bisericii. Prin urmare, nu se poate afirma existența a două ierarhii, una sacramentală și una juridicțională sau administrativ-organizatorică, ci doar a unei singure ierarhii, sub două aspecte, sacramental și juridicțional, cel din urmă fiind aplicarea canonică a celui dintâi. Ierarhia juridicțională nu reprezintă altceva decât aplicarea iubirii colegiale la forme organizate de viață bisericească. Dreptul canonic ortodox înlătură orice subordonare harică dintre un episcop și un mitropolit sau un patriarh, relația dintre ei fiind una de fraternitate episcopală și colegialitate bazată pe hirotonia în treapta episcopatului, iar nu una de supunere. Singura subordonare poate fi concepută între episcop, preot și diacon.

⁴⁵⁷ DIONYSIUS AREOPAGITA, *De hierarchia ecclesiastica*, I. 4, în PG 3, col. 389.

τὸ αὐτὸ συναγομένους· (συμπλήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων), τότε τὴν χειροτονίαν ποιῆσθαι. Τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων, δίδοσθαι καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ.

3. Orice alegere a unui episcop, preot sau diacon, făcută de către demnitari, să rămână nulă, conform canonului care spune: „Dacă vreun episcop, folosindu-se de demnitari lumești, s-ar face prin aceștia posesor al unei biserici, să fie caterisit și să fie afurisit el și toți cei care-i sunt părtași”. Căci cel care urmează să fie înaintat spre episcopat trebuie să fie ales de către episcopi, după cum a fost hotărât de către Sfinții Părinți de la Niceea, în canonul care spune: „Se cuvine ca episcopul să fie instituit cel mai bine de către toți cei din eparhie. Dar dacă acest lucru ar fi dificil, fie din cauza unei nevoi urgente, fie din pricina lungimii drumului, adunându-se neapărat în același loc cel puțin trei, după ce și cei absenți au fost coalegători și au consimțit prin scrisori, să fie făcută atunci hirotonia. Iar confirmarea celor petrecute să se încredințeze în fiecare eparhie mitropolitului”.

Concordanță: Can. 1, 2, 30, 61 ap.; 4 I Ec.; 5, 13 Laod.; 50 Cart.; 7 Tim.

Canonul 4 Sinodul VII Ecumenic

δ'. Ὁ κηρυξ τῆς ἀληθείας Παῦλος, ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οἰοεὶ κανόνα τιθεὶς τοῖς Ἐφεσίων πρεσβυτέροις, μᾶλλον δὲ καὶ παντὶ ἱερατικῷ πληρώματι, οὕτως ἐπαρρησιάσθη, εἰπών· Ἀργυρίου, ἢ χρυσίου, ἢ ἱματισμοῦ, οὐδενὸς ἐπεθύμησα· πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μακάριον ἡγουμένους τὸ δίδόναι, ἢ λαμβάνειν. Διὸ καὶ ἡμεῖς μαθητευθέντες παρ' αὐτοῦ, ὀρίζομεν, μηδὲν αἰσχροκερδῶς ἐπινοεῖσθαι ἐπίσκοπον, προφασιζόμενον προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, ἀπαιτεῖν χρυσόν, ἢ ἄργυρον, ἢ ἕτερον εἶδος τοῦς ὑπὲρ αὐτὸν τελούντος ἐπισκόπους, ἢ κληρικούς, ἢ μοναχούς. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· Ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι· καὶ, Οὐκ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. Εἴ τις οὖν δι' ἀπαίτησιν χρυσοῦ, ἢ ἑτέρου τινὸς εἶδους, εἴτε διὰ τινα ἰδίαν ἐμπάθειαν, εὐρεθεὶ ἀπειργῶν τῆς λειτουργίας, καὶ ἀφορίζων τινὰ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν κληρικῶν, ἢ σεπτὸν ναὸν κλείων, ὡς μὴ γίνεσθαι ἐν αὐτῷ τὰς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας, καὶ εἰς ἀναίσθητον τὴν ἑαυτοῦ μανίαν ἐπιπέμπων, ἀναίσθητος ὄντως ἐστὶ, καὶ τῇ ταυτοπαθείᾳ ὑποκείσεται, καὶ ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ,

ὡς παραβάτης ἐντολῆς Θεοῦ, καὶ τῶν Ἀποστολικῶν διατάξεων. Παραγγέλλει γὰρ καὶ Πέτρος, ἡ κορυφαία τῶν Ἀποστόλων ἀκρότης, Ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἐκουσίως, κατὰ Θεόν· μὴ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως· μὴ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου· καὶ φανερωθέντος τοῦ Ἀρχιποίμενος, κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον.

4. Dumnezeuiescu Apostol Pavel, propovăduitorul adevărului, a afirmat astfel deschis, ca și cum ar stabili un canon pentru preoții Efeșului, dar mai ales pentru toată plinătatea preoțească, spunând: „argint, sau aur, sau vreo haină n-am poftit de la nimeni. Pe toate vi le-am arătat, căci dacă vă osteniți în acest fel, se cuvine să veniți în ajutorul celor slabi”, „gândindu-vă că mai fericit este a da decât a lua” (*Faptele Apostolilor* 20, 33, 35). De aceea, fiind și noi învățați de către el, hotărâm ca niciun episcop să nu urmărească, sub nicio împrejurare, invocând pretexte pentru anumite păcate, să pretindă din dorința avidă de câștig aur sau argint sau orice altceva de la episcopii, clericii sau monahii care-i sunt subordonați. Căci Apostolul spune că: „cei nedrepti nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu” (*1 Corinteni* 6, 9) și „nu copiii sunt datori să agonisească pentru părinți, ci părinții pentru copii” (*2 Corinteni* 12, 14). Așadar, dacă cineva va fi descoperit că, din cauza pretenției de bani sau de orice altceva, sau din pricina vreunei patimi personale, ar opri de la slujire și l-ar afurisi pe unul dintre clericii supuși lui, sau că ar închide cinstita biserică ca să nu se săvârșească în ea slujbele lui Dumnezeu, atunci, fiindcă își îndreaptă propria lui nebunie spre nesimțire, fiind astfel el însuși lipsit de simțire, va fi supus și el aceleiași pedepse și „se va întoarcere răutatea lui peste capul lui” (*Psalmul* 7, 16), ca asupra celui care încalcă porunca lui Dumnezeu și rânduielele apostolice. Căci și Petru, înaltul corifeu al Apostolilor, poruncește: „păstoriți turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetând-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu din dorință avidă de câștig, ci din râvnă. Nu ca și cum ați fi stăpâni peste clerici, ci făcându-vă pilde turmei. Iar când se va arăta Arhipăstorul, veți lua cununa cea neveștejită a slavei” (*1 Petru* 5, 2-4).

Canonul 5 Sinodul VII Ecumenic

ε'. Ἀμαρτία πρὸς θάνατόν ἐστιν, ὅταν τινὲς ἀμαρτάνοντες, ἀδιόρθωτοι μένωσι. Τὸ δὲ τούτου χειρὸν, ἐὰν καὶ τραχηλιῶντες

κατεξανίστανται τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς ἀληθείας, προτιμώμενοι τὸν Μαμωνᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπακοῆς, καὶ τῶν κανονικῶν αὐτοῦ διατάξεων μὴ ἀντεχόμενοι. Ἐν τούτοις οὐκ ἔστι Κύριος ὁ Θεός, εἰ μῆπου ταπεινωθέντες, τοῦ ἰδίου σφάλματος ἀνανήψωσι· χρὴ γὰρ μᾶλλον αὐτοὺς προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ μετὰ συντετριμμένης καρδίας τὴν ἄφεισιν τούτου τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ τὴν συγχώρησιν αἰτεῖσθαι, οὐχὶ ἐναβρύνεσθαι τῇ ἀθέσμῳ δόσει. Ἐγγὺς γὰρ Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ. Τοὺς οὖν ἐγκαυχωμένους, διὰ δόσεως χρυσίου τετάχθαι ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ συνηθείᾳ ἐπελπίζοντας, τῇ ἀλλοτριούσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ πάσης ἱερωσύνης, καὶ ἐκ τούτου ἀναιδεῖ προσώπῳ, καὶ ἀπερικαλύπτῳ στόματι, ὀνειδιστικοῖς λόγοις τοὺς δι' ἀρετὴν βίου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκλεγέντας, καὶ καταταγέντας ἐκτὸς δόσεως χρυσίου, ἀτιμάζοντας, πρῶτα μὲν τοῦτο ποιοῦντας, τὸν ἔσχατον βαθμὸν λαμβάνειν τοῦ οἰκείου τάγματος. Εἰ δ' ἐπιμένειεν, δ' ἐπιτιμίου διορθοῦσθαι. Εἰ δέ τις ἐπὶ χειροτονία φανεῖη ποτὲ τοῦτο πεποιηκώς, γινέσθω κατὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν λέγοντα· Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτός, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθωσαν παντάπασιν ἐκ τῆς κοινωσίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸν δεῦτερον κανόνα τῶν ἐν Χαλκηδόνι ὁσίων Πατέρων ἡμῶν, τὸν λέγοντα· Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσοιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσοι ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, ἢ δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκειάν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας ἐλεγχθεῖς, κινδυνευέτω εἰς τὸν οἰκεῖον βαθμὸν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατὰ ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας, ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, οὐπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανεῖη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μοναχός, ἀφοριζέσθω.

5. Este un păcat de moarte când cei care păcătuiesc rămân neîndrepți. Dar mai grav decât aceasta este dacă cei îngâmfați, preferându-l pe Mamona mai mult decât supunerea față de Dumnezeu și nerespectând rânduielele canonice, se ridică împotriva dreptei-credințe și a adevărului.

Domnul Dumnezeu nu Se află în aceștia, doar dacă, smerindu-se, se vor deștepta din propria lor greșeală. Căci aceștia trebuie să se apropie mai mult de Dumnezeu și să ceară cu inimă zdrobită lăsarea și iertarea păcatului lor, iar nu să se mândrească cu donația lor ilicită. Căci „Domnul este aproape de cei cu inima zdrobită” (*Psalmul 33, 17*). Astfel, cei care se laudă că au fost rânduți în Biserică prin oferirea banilor, nădăjduind în acest obicei vicios, care îi îndepărtează de Dumnezeu și din întreaga preoție, și îi batjocoresc cu o față nerușinată și cu gura lor neconținută prin cuvinte jignitoare pe cei aleși de Duhul Sfânt datorită virtuții vieții lor și instituți fără oferirea banilor, atunci cei care fac acest lucru să ocupe, mai întâi, ultima treaptă din rangul lor. Iar dacă vor persista, să fie îndreptați printr-o pedeapsă. Iar dacă cineva va fi descoperit că a făcut cândva acest lucru în vederea hirotoniei, să se procedeze conform canonului apostolic care spune: „dacă vreun episcop, preot sau diacon s-ar face posesor al acestei demnități prin bani, să fie caterisit și el, și cel care l-a hirotonit și să fie tăiat cu desăvârșire de la comuniune, precum Simon Magul de către mine, Petru [cf. *Faptele Apostolilor 8, 21-22*]”. De asemenea, și conform canonului al doilea al cuvioșilor Părinților noștri de la Calcedon, care spune: „Dacă un episcop ar face o hirotonie pentru bani și va pune spre vânzare harul care nu se vinde și ar hirotoni pentru bani un episcop, horepiscop, preot, diacon sau pe altcineva dintre cei care se numără în cler, sau ar numi pentru bani un iconom sau un avocat bisericesc, sau un păzitor, sau pe oricine altcineva din canon, din dorința proprie de câștiguri ilicite, cel care a fost găsit vinovat că a înfăptuit acest lucru își periclitează propria sa treaptă. Iar cel hirotonit să nu beneficieze de nimic dintr-o hirotonie sau numire cumpărată, ci să fie străin de vrednicia sau de îndeletnicirea pe care a obținut-o prin bani. Iar dacă cineva ar fi descoperit că mijlocește pentru asemenea câștiguri rușinoase și nelegiuite, acesta, dacă va fi cleric, să cadă din propria treaptă, iar dacă va fi laic sau monah, să fie afurisit”.

Concordanță: Can. 29 Ap.; 2 IV Ec.

Canonul 6 Sinodul VII Ecumenic

ς'. Ἐπειδὴ περ κανῶν ἐστίν, ὁ λέγων· Δις τοῦ ἔτους καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν χρῆναι γίνεσθαι διὰ συναθροίσεως ἐπισκόπων τὰς κανονικὰς συζητήσεις· διὰ τὴν συντριβὴν καὶ τὸ ἐνδεῶς ἔχειν πρὸς ὁδοιπορίαν τοὺς συναθροιζομένους, ὥρισαν οἱ τῆς ἔκτης συνόδου ὅσοι Πατέρες, ἐξ ἅπαντος τρόπου καὶ προφάσεως, ἅπαξ

dar lepădându-se de El în ascuns și sărbătorind sabbatul în secret și săvârșind și alte obiceiuri iudaice, hotărâm ca aceștia să nu fie acceptați nici la Împărtășire, nici la rugăciune și nici în biserică, ci să fie în mod public evrei, conform propriei lor religii. Și nici să nu-și boteze copiii sau să cumpere ori să dețină vreun sclav. Dar dacă vreunul dintre aceștia se va converti din credință curată și va mărturisi din toată inima, dezvăluind obiceiurile și lucrurile lor, pentru ca și alții să fie muștrați și să se îndrepte, să fie primit și botezat el și copiii lui, și să se păzească pentru a fi departe de obiceiurile iudeilor. Iar dacă nu ar face așa, să nu fie primiți deloc.

Canonul 9 Sinodul VII Ecumenic

θ'. Πάντα τὰ μειρακίωδη ἀθύρματα, καὶ μανιώδη βακχεύματα, τὰ ψευδοσυγγράμματα, τὰ κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γινόμενα, δέον δοθῆναι τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἀποτεθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν αἰρετικῶν βιβλίων. Εἰ δέ τις εὐρεθεῖ ταῦτα κρύπτων· εἰ μὲν ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος εἶη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μοναχός, ἀφοριζέσθω.

9. Toate jocurile infantile și freneziile nebunești, adică scrierile false redactate împotriva Cinstitelor Icoane, trebuie predate episcopului Constantinopolului, ca să fie depuse împreună cu celelalte cărți eretice. Iar dacă cineva va fi descoperit că le ascunde, dacă va fi episcop, preot sau diacon, să fie caterisit, iar dacă va fi laic sau monah, să fie afurisit.

Concordanță: Can. 60 Ap.; 2, 63 Trulan; 51 Laod.

Canonul 10 Sinodul VII Ecumenic

ι'. Ἐπειδὴ τινες τῶν κληρικῶν, παραλογιζόμενοι τὴν κανονικὴν διάταξιν, ἀπολιπόντες τὴν ἑαυτῶν παροικίαν εἰς ἑτέραν παροικίαν ἐκτρέχουσι, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ἐν ταύτητῃ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι πόλει, καὶ εἰς ἄρχοντας προσεδρεύουσιν, ἐν τοῖς αὐτῶν εὐκτηρίοις τὰς λειτουργίας ποιοῦντες, τούτους, χωρὶς τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, οὐκ ἔξεστι δεχθῆναι ἐν οἴῳδῃποτε οἴκῳ, ἢ ἐκκλησίᾳ· εἰ δέ τις τοῦτο ποιήσει, ἐπιμένων, καθαιρεῖσθω. Ὅσοι δὲ μετ' εἰδήσεως τῶν προλεχθέντων ἱερέων τοῦτο ποιοῦσιν, οὐκ ἔξεστιν αὐτοῖς, κοσμικὰς καὶ βιωτικὰς φροντίδας ἀναλαμβάνεσθαι, ὡς κεκωλυμένοις τοῦτο ποιεῖν παρὰ τῶν θείων κανόνων. Εἰ δέ τις φωραθεῖ τῶν λεγομένων μειζοτέρων τὴν φροντίδα ἐπέχων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρεῖσθω. Μᾶλλον μὲν οὖν ἴτω πρὸς διδασκαλίαν

τῶν τε παίδων καὶ τῶν οἰκετῶν, ἐπαναγινώσκων αὐτοῖς τὰς θείας Γραφάς· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκκληρώσατο.

10. Fiindcă unii dintre preoți, nesocotind rânduiala canonică, părăsindu-și propria lor parohie, aleargă la o altă parohie – mai ales în această cetate imperială și păzită de Dumnezeu – și stau pe lângă demnitari lumești, săvârșind slujbele în capelele acestora, fără voia propriului episcop și a celui de Constantinopol, nu le este permis să fie primiți în niciun fel de casă sau biserică. Iar dacă cineva va face acest lucru, dacă persistă, să fie caterisit. Iar celor care săvârșesc aceasta cu știința arhierilor menționați să nu le fie permis să-și asume funcții seculare și lumești, fiind opriți de către dumnezeieștile canoane să săvârșescă acest lucru. Iar dacă cineva va fi descoperit că deține funcția așa-numiților administratori ai casei, fie să înceteze, fie să fie caterisit. Căci ar fi mai bine să meargă pentru învățarea copiilor și a casnicilor, citindu-le Dumnezeieștile Scripturi, căci pentru aceasta a și primit preoția.

Concordanță: Can. 6, 15, 81, 83 Ap.; 15, 16 I Ec.; 5, 10, 23 IV Ec.; 17, 18 Trulan, 11 I-II; 16 Cart.; 3 Ant.; 15, 16, 17 Sard.

Canonul 11 Sinodul VII Ecumenic

ια'. Ὑπόχρεοὶ ὄντες πάντες τοὺς θεῖους κανόνας φυλάττειν, καὶ τὸν λέγοντα, οἰκονόμους εἶναι ἐν ἐκάστη ἐκκλησίᾳ, παντὶ τρόπῳ ἀπαράτρωτον διατηρεῖν ὀφείλομεν. Καὶ εἰ μὲν ἕκαστος μητροπολίτης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ καθιστᾷ οἰκονόμον, καλῶς ἂν ἔχοι· εἰ δὲ μή γε ἔξ ἀθηντίας ἰδίας, τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ ἁδείᾳ ἐστὶ προχειρίζεσθαι οἰκονόμον ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ. Ὅσαυτως καὶ τοῖς μητροπολίταις, εἰ οἱ ὑπὲρ αὐτοὺς ἐπίσκοποι οὐ προαιροῦνται οἰκονόμους ἐγκαταστήσαι ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐκκλησίαις· τὸ αὐτὸ δὲ φυλάττεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων.

11. Fiindcă suntem datori să păzim toate dumnezeieștile canoane, trebuie să-l păstrăm cu orice chip nevătămat și pe acela care precizează ca în fiecare biserică să existe iconomi. Și bine ar fi dacă fiecare mitropolit ar institui un iconom în biserică sa. Iar dacă nu, episcopul Constantinopolului are libertatea, din propria sa autoritate, de a rânduia un iconom în biserică aceluia. De asemenea, și mitropoliții, dacă episcopii supuși lor nu preferă să stabilească iconomi în bisericile lor. Același lucru să fie păzit însă și în ceea ce privește mănăstirile.

Concordanță: Can. 38 Ap.; 26 IV Ec.; 12 VII Ec.; 15 Anc.; 7 Gangra; 24, 25 Ant.; 26, 33 Cart.; 7 I-II; 10 Teofil; 2 Chiril

Canonul 12 Sinodul VII Ecumenic

ιβ'. Εἰ τις ἐπίσκοπος εὐρεθείη, ἢ ἡγούμενος, ἐκ τῶν αὐτουργίων τοῦ ἐπισκοπέου, ἢ τοῦ μοναστηρίου, ἐκποιούμενος εἰς ἀρχοντικὴν χεῖρα, ἢ ἑτέρῳ προσώπῳ ἐκδιδούς, ἄκυρον εἶναι τὴν ἔκδοσιν, κατὰ τὸν κανόνα τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, τὸν λέγοντα· Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικεῖτω αὐτὰ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ σφετερίζεσθαι τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συνγενέσιν ἰδίῳις τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγεῖτω ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολεῖτω. Εἰ δὲ προφασίζονται ζημίαν ἐμποιεῖν, καὶ μηδὲν πρὸς ὄνησιν τυγχάνειν τὸν ἀγρόν, μηδ' οὕτω τοῖς κατὰ τόπον ἄρχουσιν ἐκδιδόναι τὸν τόπον, ἀλλὰ κληρικοῖς ἢ γεωργοῖς. Εἰ δὲ πανουργία πονηρᾶ χρήσονται, καὶ ἐκ τοῦ κληρικοῦ ἢ τοῦ γεωργοῦ ὠνήσεται ἄρχων τὸν ἀγρόν, καὶ οὕτως ἄκυρον εἶναι τὴν πρᾶσιν, καὶ ἀποκαθίστασθαι τῷ ἐπισκοπέῳ, ἢ τῷ μοναστηρίῳ· καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ὁ ἡγούμενος, τοῦτο ποιῶν, ἐκδιωχθήτω· ὁ μὲν ἐπίσκοπος τοῦ ἐπισκοπέου, ὁ δὲ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου· ὡς διασκορπιζόντες κακῶς, ἃ οὐ συνήγαγον.

12. Dacă vreun episcop sau egumen va fi descoperit că înstrăinează pe mâna stăpânirii lumești ceva din proprietățile episcopiei sau ale mănăstirii, sau că le oferă unei alte persoane, această conferire să fie nulă, conform canonului Sfinților Apostoli, care spune: „episcopul să aibă purtarea de grijă a tuturor bunurilor bisericești și să le administreze ca și cum Dumnezeu l-ar supraveghea. Nu-i este permis însă să-și însușească ceva din acestea sau să dăruiască cele ale lui Dumnezeu propriilor rude. Iar dacă ele ar fi sărace, să li se ofere ca unor săraci, dar să nu vândă cele ale Bisericii sub pretextul acestora”. Iar dacă ar pretinde că un pământ produce numai cheltuială și nu aduce niciun profit, nici atunci să nu ofere terenul demnitarilor locali, ci clericilor sau agricultorilor. Iar dacă un demnitar ar întrebuița vreo viclenie perfidă și va cumpăra pământul de la cleric sau de la țăran, și atunci vânzarea va fi nulă, și va fi restituit episcopiei sau mănăstirii. Și episcopul sau egumenul care fac acest lucru să fie alungați – episcopul din episcopie, și egumenul din mănăstire – ca unii care risipesc în chip vătămător ceea ce nu ei au agonisit.

Concordanță: Can. 38 Ap.; 26 IV Ec.; 12 VII Ec.; 15 Anc.; 7 Gangra; 24, 25 Ant.;

26, 33 Cart.; 7 I-II; 10 Teofil; 2 Chiril

Canonul 13 Sinodul VII Ecumenic

ιγ'. Ἐπειδὴ διὰ τὴν γενομένην κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν συμφορὰν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καθηρπάγησάν τινες εὐαγεῖς οἰκοὶ ὑπὸ τινῶν ἀνδρῶν, ἐπισκοπεῖά τε, καὶ μοναστήρια, καὶ ἐγένοντο κοινὰ καταγῶγια· εἰ μὲν οἱ διακρατοῦντες ταῦτα, προαιροῦνται ἀποδιδόναι, ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθῶσιν, εὖ καὶ καλῶς ἔχει· εἰ δὲ μῆγε, εἰ μὲν τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ εἰσι, τούτους καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· εἰ δὲ μοναχοί, ἢ λαϊκοί, ἀφορίζεσθαι ὡς ὄντας κατακρίτους ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ τετάχθωσαν, ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται· ὅτι τῆ τοῦ Κυρίου φωνῆ ἐναντιοῦνται, τῆ λεγούσης· Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου.

13. Fiindcă din pricina nenorocirii petrecute în biserică din cauza păcatelor noastre, unele locașuri sfinte – reședințe episcopale și mănăstiri – au fost confiscate de către anumiți oameni și au devenit reședințe publice, ar fi bine și frumos dacă cei care le dețin ar dori să le restituie, ca să fie restabilite conform statutului anterior. Iar în caz contrar, dacă aceia sunt din registrul clericilor, poruncim să fie caterisiți, iar dacă sunt monahi sau laici, să fie afurisiți ca unii care sunt condamnați de către Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Și să fie așezați unde viermele nu moare și focul nu se stinge (*Marcu 9, 44*), căci se împotrivesc glasului Domnului, care spune: „Nu faceți casa Tatălui meu casă de negustorie” (*Ioan 2, 16*).

Concordanță: Can. 6, 24 IV Ec.; 49 Trulan; 12, 19 VII Ec.; 1 I-II; 2 Chiril

Canonul 14 Sinodul VII Ecumenic

ιδ'. Ὅτι τάξις ἐμπολιτεύεται τῆ ἱερωσύνη, πᾶσιν ἀρίδηλόν ἐστι. Καὶ τὸ σὺν ἀκριβείᾳ διατηρεῖν τὰς τῆς ἱερωσύνης ἐγχειρήσεις, Θεῷ εὐάρεστον. Ἐπεὶ οὖν ὀρώμεν ἐκτὸς χειροθεσίας νηπιόθεν τὴν κουρὰν τοῦ κλήρου λαμβάνοντάς τινας, μήπω δὲ παρ' ἐπισκόπων χειροθεσίαν λαβόντας, καὶ ἀναγινώσκοντας ἐν τῇ συντάξει ἐπ' ἄμβωνος, ἀκανονίστως δὲ τοῦτο ποιοῦντας, ἐπιτρέπομεν ἀπὸ τοῦ παρόντος τοῦτο μὴ γίνεσθαι· τὸ αὐτὸ δὲ φυλάττεσθαι καὶ ἐπὶ μοναχῶν. Ἀναγνώστου δὲ χειροθεσίαν, ἄδειά ἐστι ἐν ἰδίῳ μοναστηρίῳ καὶ μόνῳ, ἐκάστῳ ἡγουμένῳ ποιεῖν, εἰ αὐτῷ τῷ ἡγουμένῳ ἐπετέθη χειροθεσία παρ' ἐπισκόπου πρὸς προεδρίαν ἡγουμένου, δηλονότι ὄντος αὐτοῦ πρεσβυτέρου. Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, τοὺς χωρεπισκόπους κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου δεῖ προχειρίζεσθαι ἀναγνώστας.

14. Este evident tuturor că pentru preoție este încetățenită o anumită rânduială. Și este bineplăcut lui Dumnezeu ca numirile în preoție să fie observate cu acrivie. Astfel, fiindcă vedem că unii care primesc fără hirotesia tunsoarea clericală încă din pruncie, dar care nu au primit mai apoi hirotesia de la episcop, citesc de pe amvon la adunarea [liturgică], făcând aceasta însă în chip necanonice, dispunem ca de acum înainte să nu mai fie săvârșit acest lucru. Însă să fie păzit [lucrul] acesta și între monahi. Iar fiecare egumen are libertatea de a săvârși hirotesia citețului în și numai pentru propria mănăstire, dacă egumenului însuși i-a fost conferită hirotesia de către episcop pentru demnitatea de egumen și, evident, dacă acesta este preot. De asemenea, se cuvine, conform vechiului obicei, ca horepiscopii să rânduiască citeți cu încredințarea episcopului.

Concordanță: Can. 33 Trulan; 16 Cart.

Canonul 15 Sinodul VII Ecumenic

ιε'. Κληρικὸς ἀπὸ τοῦ παρόντος μὴ καταταττέσθω ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις· ἐμπορίας γὰρ καὶ αἰσχροκερδείας τούτου ἴδιον, καὶ ἀλλότριον ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας. Ἡκούσαμεν γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς Κυριακῆς φωνῆς, ὅτι, Οὐ δύναται τις δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ τοῦ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. Ἐκαστος οὖν, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ ὀφείλει μένειν, καὶ προσεδρεύειν ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ. Τὰ γὰρ δι' αἰσχροκερδεῖαν γινόμενα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ καθεστήκασιν. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ βίου τούτου χρείαν, ἐπιτηδεύματά εἰσι διάφορα. Ἐξ αὐτῶν οὖν, εἴ τις βούλοιο, τὰ χρεῖώδη τοῦ σώματος ποριζέσθω· ἔφη γὰρ ὁ Ἀπόστολος, Ταῖς χρεῖαις μου, καὶ τοῖς οὔσι μετ' ἐμοῦ, ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει· ἐν δὲ τοῖς ἔξω χωρίοις, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνθρώπων, παραχωρεῖσθω.

15. Niciun cleric să nu mai fie rânduie de acum înainte în două biserici, căci acest lucru este propriu negustoriei și dorinței avide de câștig, fiind străin de obiceiul bisericesc. Căci am auzit prin însuși glasul Domnului că „nimeni nu poate sluji la doi domni, căci sau pe unul îl va urî și pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va alipi și pe celălalt îl va disprețui” (*Matei 6, 24*). Astfel, „fiecare – conform glasului apostolic – este dator să rămână în chemarea aceea în care a fost chemat”

(1 Corinteni 7, 20) și să rămână într-o singură biserică. Căci, în privința chestiunilor bisericești, cele făcute din dorință avidă de câștig sunt străine de Dumnezeu. Iar pentru necesitățile vieții acesteia există diferite îndeletniciri. Deci, dacă cineva ar dori, atunci să-și obțină din acelea cele necesare trupului, căci spune Apostolul: „Măinile acestea au lucrat pentru necesitățile mele și ale celor care sunt împreună cu mine” (*Faptele Apostolilor* 20, 34). Și aceste lucruri să fie păzite mai ales în această cetate păzită de Dumnezeu. Iar în ținuturile din afară, din cauza lipsei de oameni, să se facă excepție.

Concordanță: Can. 15 Ap.; 15, 16 I Ec.; 10, 20, 23 IV Ec.; 17, 18 Trulan; 10, 15 VII Ec.; 3 Ant.; 15, 16, 17 Sard.; 54, 90 Cart.

Canonul 16 Sinodul VII Ecumenic

ις'. Πᾶσα βλακεία, καὶ κόσμησις σωματικῆ, ἀλλότριάι εἰσι τῆς ἱερατικῆς τάξεως, καὶ καταστάσεως. Τοὺς οὖν ἑαυτοὺς κοσμοῦντας ἐπισκόπους, ἢ κληρικούς, δι' ἐσθήτων λαμπρῶν καὶ περιφανῶν, τούτους διορθοῦσθαι χρῆ· εἰ δ' ἐπιμένειεν, ἐπιτιμῶ παραδίδοσθαι· ὡσαύτως καὶ τοὺς τὰ μύρα χριστομένους. Ἐπεὶ δὲ ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα, μίασμα γέγονε τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ τῶν χριστιανοκατηγόρων αἵρεσις. καὶ οἱ ταύτην δεξάμενοι, οὐ μόνον τὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις ἐβδελύξαντο, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν εὐλάβειαν ἀπώσαντο, τοῖς σεμνῶς καὶ εὐσεβῶς βιοῦσι προσοχθίζοντες· καὶ πεπλήρωται ἐπὶ αὐτοῖς τὸ γεγραμμένον· Βδέλυγμα ἁμαρτωλῶ θεοσέβεια· εἰ εὐρεθῶσι τοίνυν τινὲς ἐγγελῶντες τοῖς τὴν εὐτελῆ καὶ σεμνὴν ἀμφίεσιν περικειμένοις, δι' ἐπιτιμίου διορθοῦσθωσαν. Ἐκ γὰρ τῶν ἄνωθεν χρόνων, πᾶς ἱερατικὸς ἀνὴρ μετὰ μετρίας καὶ σεμνῆς ἀμφιάσεως ἐπολιτεύετο. Πάν γὰρ ὁ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται, περπερείας ἔχει κατηγορίαν, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος· ἀλλ' οὐδέ ἐκ σθηρικῶν ὑφασμάτων πεποικιλμένην ἐσθῆτα ἐνεδέδυντο, οὐδέ τινα προσετίθεσαν ἑτερόχροα ἐπιβλήματα ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἱματίων. Ἦκουσαν γὰρ ἐκ τῆς θεοφθόγγου γλώσσης, ὅτι οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν.

16. Întregul lux și întreaga podoabă trupească sunt străine de rânduiala și starea preoțească. Astfel, episcopii sau clericii care se împodobesc cu îmbrăcăminți luxoase și opulente, aceștia trebuie să fie îndreptați, iar dacă vor continua, să fie trimiși spre pedepsire. De asemenea, și cei care se ung cu parfumuri. Dar fiindcă rădăcina amărăciunii odrăsește mai

mult, erezia care-i acuză pe creștini a devenit o miasmă pentru Biserica sobornicească și cei care au acceptat-o nu numai că au urât reprezentările icoanelor, ci au lepădat și toată dreapta credință, mâniindu-se pe cei ce trăiesc în chip cucernic și drept-credincios, și s-a împlinit prin ei ceea ce s-a scris: „cinstirea de Dumnezeu este urâciune pentru cel păcătos” (*Iisus Sirah* 1, 25). De aceea, dacă unii vor fi descoperiți că îi ridiculizează pe cei care se îmbracă cu îmbrăcăminte simplă și cucernică, să fie îndreptați prin pedepsire. Căci încă din timpurile mai vechi, fiecare bărbat din starea preoțească purta un veșmânt modest și cucernic. Dar tot ceea ce este acceptat nu din necesitate, ci pentru împodobire, este considerat ca acuzare pentru deșertăciune, precum spune Vasile cel Mare. Însă să nu poarte nici îmbrăcăminte brodată din țesături de mătase și nici să nu fie adăugate ornamente de diferite culori la marginile hainelor lor. Căci au auzit din cuvântul cel grăitor de Dumnezeu că: „Cei ce poartă haine moi se află în casele împăraților” (*Matei* 11, 8).

Concordanță: Can. 27 Trulan; 12, 21 Gangra

Canonul 17 Sinodul VII Ecumenic

ιζ'. Τινές τῶν μοναχῶν καταλιπόντες τὰ ἑαυτῶν μοναστήρια, ὡς ἐφιέμενοι τοῦ ἄρχειν, καὶ τὸ ὑπακούειν ἀπαναινόμενοι, ἐγχειροῦσι κτίζειν εὐκτηρίους οἴκους, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν μὴ ἔχοντες. Εἴ τις οὖν τοῦτο ἐπιχειρήσει ποιεῖν, κωλύεσθω ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου· εἰ δὲ τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἔχοι, τὰ βεβουλευμένα αὐτῶ εἰς πέρας ἀγέσθωσαν. Τὸ αὐτὸ δὲ φυλατέσθω καὶ ἐπὶ λαϊκῶν, καὶ κληρικῶν.

17. Anumiți monahi, părăsindu-și mănăstirile lor, ca unii care doresc să conducă și care refuză să facă ascultare, încearcă să zidească locașuri de rugăciune, însă fără a avea cele necesare pentru finalizarea acestora. Astfel, dacă cineva va încerca să facă aceasta, să fie oprit de către episcopul locului. Iar dacă ar avea cele necesare pentru finalizare, atunci să fie duse la bun sfârșit cele cugetate de către el. Același lucru să fie păzit și între laici și între clerici.

Concordanță: Can. 24 IV Ec.; 21 VII Ec.; 1 I-II

Canonul 18 Sinodul VII Ecumenic

ιη'. Ἀπόσκοποι γίνεσθε καὶ τοῖς ἔξωθεν, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· Τὸ δὲ γυναικας ἐνδαιτᾶσθαι ἐν ἐπισκοπείαις, ἢ μοναστηρίοις, παντὸς προσκόμματος αἰτιον. Εἴ τις οὖν δούλην, ἢ ἐλευθέραν ἐν ἐπισκοπείῳ κτώμενος φωραθείη, ἢ ἐν μοναστηρίῳ,

πρὸς ἐγχείρησιν διακονίας τινός, ἐπιτιμάσθω· ἐπιμένων δέ, καθαιρείσθω. Εἰ δὲ καὶ τύχοι ἐν προαστείοις γυναῖκας εἶναι, καὶ θελήσοι ἐπίσκοπος, ἢ ἡγούμενος, πορείαν ἐν τῆς ἐκεῖσε ποιήσασθαι, παρόντος ἐπισκόπου, ἢ ἡγουμένου, μηδὲ ὅλως ἐγχείρησιν διακονίας ποιείσθω κατὰ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν γυνή, ἀλλ' ἰδιαζέτω ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, ἕως ἂν τὴν ἐπαναχώρησιν ποιήσῃται ὁ ἐπίσκοπος, διὰ τὸ ἀνεπίληπτον.

18. Dumnezeuiescul Apostol spune: „să fiți fără de poticnire și pentru cei din afară” (1 Corinteni 10, 32). Însă să locuiască femeile în reședințele episcopilor sau în mănăstiri este o cauză pentru toată poticnirea. Astfel, dacă cineva va fi descoperit având vreo femeie sclavă sau liberă, în episcopie sau în mănăstire, pentru îndeplinirea vreunui slujiri, să fie sub epitimie, iar dacă persistă, să fie caterisit. Iar dacă s-ar întâmpla să fie femei la moșiile lor și un episcop sau un egumen ar dori să facă o călătorie într-acolo, în timpul în care este prezent un episcop sau un egumen, nicio femeie să nu facă nicidecum ceva pentru îndeplinirea unui slujiri, ci să fie singură în altă parte, până când va pleca episcopul, pentru a nu fi suspectat de ceva.

Concordanță: Can. 3 I Ec.; 22 VII Ec.; 19 Anc.; 38 Cart.; 89 Vasile

Canonul 19 Sinodul VII Ecumenic

ιθ'. Τοσοῦτον κατενεμήθη τῆς φιλαργυρίας τὸ μῦσος εἰς τοὺς ἡγήτορας τῶν ἐκκλησιῶν, ὥστε καὶ τινὰς τῶν λεγομένων εὐλαβῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἐπιλαθομένους τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου, ἐξαπατηθῆναι, καὶ διὰ χρυσίου τὰς εἰσοδοχὰς τῶν προσερχομένων τῷ ἱερατικῷ τάγματι, καὶ τῷ μονήρει βίῳ, ποιείσθαι. Καὶ γίνεται, ὧν ἡ ἀρχὴ ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος· Οὐδὲ γὰρ Θεῷ, καὶ μαμωνᾷ δουλεύειν ἔξεστιν. Εἴ τις οὖν εὗρεθῇ τοῦτο ποιῶν, εἰ μὲν ἐπίσκοπός ἐστιν, ἢ ἡγούμενος, ἢ τις τοῦ ἱερατικοῦ, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω, κατὰ τὸν δεῦτερον κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἀγίας συνόδου. Εἰ δὲ ἡγουμένη, ἐκδιωχθήτω τοῦ μοναστηρίου, καὶ παραδοθήτω ἐν ἑτέρῳ μοναστηρίῳ πρὸς ὑποταγήν. Ὡσαύτως καὶ ἡγούμενος, μὴ ἔχων χειροτονίαν πρεσβυτέρου. Ἐπὶ δὲ τῶν παρὰ γονέων παραδεδομένων δίκην προικῶν τοῖς τέκνοις, ἢ ἰδιοκτητῶν αὐτῶν πραγμάτων, προσαγομένων, ὁμολογούντων τῶν προσαγόντων ταῦτα εἶναι ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ, ὠρίσαμεν, κἄν τε μείνη, κἄν τε ἐξέλθῃ, μένειν αὐτὰ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ εἴη αἰτία τοῦ προεστῶτος.

19. Întinarea iubirii de arginți a fost răspândită atât de mult între conducătorii bisericilor, încât și unii dintre așa-numiții bărbați cucernici, cât și unele dintre femei, uitând porunca Domnului, au fost amăgiți să săvârșească primirea celor ce se apropie de tagma preoțească și de viața monahală pentru bani. Și, precum spune Vasile cel Mare, dacă începutul acelora este nevrednic, atunci totul este de lepădat. Căci nu este cu putință să slujească și lui Dumnezeu și lui mamona (*Matei 6, 24*). Astfel, dacă cineva este descoperit că face acest lucru, dacă este episcop sau egumen, sau unul din preoțime, fie să înceteze, fie să fie caterisit, conform celui de-al doilea canon al Sfântului Sinod din Calcedon. Iar dacă este egumenă, să fie alungată din mănăstire și să fie trimisă într-o altă mănăstire, pentru supunere. Tot așa și egumenul care nu are hirotonia întru preot. Iar în legătură cu lucrurile trimise copiilor de către părinți, ca zestre, sau cu privire la bunurile lor personale, dacă sunt aduse și dacă cei care le aduc mărturisesc că acestea sunt consacrate lui Dumnezeu, am hotărât ca acestea să se păstreze în mănăstire, potrivit făgăduinței lui, și dacă el ar locui acolo, și dacă ar ieși din mănăstire, însă să nu se fi întâmplat aceasta din cauza întâistătorului.

Concordanță: Can. 29 Ap.; 2 IV Ec.; 22, 23 Trulan; 90 Vasile, Ghenadie; Tarasie

Canonul 20 Sinodul VII Ecumenic

κ'. Ἀπό τοῦ παρόντος ὀρίζομεν, μὴ γίνεσθαι διπλοῦν μοναστήριον, ὅτι σκάνδαλον καὶ πρόσκομμα τοῖς πολλοῖς γίνεται τοῦτο. Εἰ δέ τινες μετὰ συγγενῶν προαιροῦνται ἀποτάξασθαι, καὶ τῷ μονήρει βίῳ κατακολουθεῖν, τοὺς μὲν ἄνδρας δεῖ ἀπιέναι εἰς ἀνδρῶν μοναστήριον, τὰς δὲ γυναῖκας εἰσιέναι ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ· ἐπὶ τούτῳ γὰρ εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. Τὰ δὲ ὄντα ἕως τοῦ νῦν διπλᾶ κρατεῖτῳσαν, κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ, οὕτω διατυπούσθωσαν· Μὴ διαιτάσθωσαν δὲ ἐν ἐνὶ μοναστηρίῳ μοναχοί, καὶ μονάστρια· μοιχεία γὰρ μεσολαβεῖ τὴν συνδιαίτησιν. Μὴ ἐχέτω μοναχὸς παρρησίαν πρὸς μονάστριαν, ἢ μονάστρια πρὸς μοναχόν, ἰδίᾳ προσομιλεῖν· μηδὲ κοιταζέσθω μοναχὸς ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ· μηδὲ συνεσθιέτω μονάστρια κατὰ μόνας. Καὶ ὅτε τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου παρὰ τοῦ ἀνδρῶν μέρους πρὸς τὰς κανονικὰς ἀποκομίζονται, ἕξωθεν τῆς πύλης ταῦτα λαμβανέτω ἢ ἡγουμένη τοῦ γυναικείου μοναστηρίου, μετὰ γραὸς τινος μοναστρίας. Εἰ δὲ συμβῆ, συγγενῆ τινὰ ἐθέλειν θεάσασθαι μοναχόν, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς ἡγουμένης,

ταύτη προσομιλείτω διὰ μικρῶν καὶ βραχέων λόγων, καὶ συντόμως ἐξ αὐτῆς ὑπαναχωρεῖτω.

20. Hotărâm ca de acum înainte să nu se mai facă vreo mănăstire mixtă, căci acest lucru este pentru mulți sminteală și poticnire. Iar dacă unii doresc să se retragă împreună cu rudele lor și să urmeze vieții monahale, atunci bărbații trebuie să meargă într-o mănăstire de bărbați, iar femeile să intre într-o mănăstire de femei, căci prin aceasta este mulțumit Dumnezeu. Iar mănăstirile care până în prezent sunt mixte să se conducă conform canonului Sfântului nostru Părinte Vasile și potrivit dispoziției lui și să fie concepute astfel încât în nicio mănăstire să nu trăiască călugări și călugărițe, căci adulterul intervine în viețuirea împreună. Niciun călugăr să nu aibă o vorbire liberă către o călugăriță, sau o călugăriță către un călugăr, ca să nu discute în particular. Niciun călugăr să nu doarmă într-o mănăstire de femei și nicio călugăriță să nu mănânce singură împreună cu un călugăr. Și când cele necesare vieții sunt aduse de către partea bărbătească la cele canonisite, atunci egumena mănăstirii de femei, împreună cu o călugăriță în vârstă, să le primească dincolo de poartă. Iar dacă s-ar întâmpla ca un călugăr să dorească să-și vadă o rudenie, să discute cu ea în prezența egumenei prin cuvinte puține și scurte și să plece imediat de la ea.

Concordanță: Can. 46, 47 Trulan; 18, 22 VII Ec.

Canonul 21 Sinodul VII Ecumenic

κα'. Οὐ δεῖ μοναχόν, ἢ μονάστριαν, καταλιμπάνειν τὴν οἰκείαν μονήν, καὶ ἐν ἑτέρῳ ἀπέρχεσθαι. Εἰ δὲ συμβῆ τοῦτο, ξενοδοχεῖσθαι αὐτόν, ἀναγκαῖον· προλαμβάνεσθαι δὲ ἄνευ γνώμης τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ, οὐ προσήκει.

21. Nu se cuvine ca un monah sau o monahie să își părăsească propria mănăstire și să meargă în alta. Iar dacă s-ar întâmpla aceasta, este necesar să i se ofere găzduire. Însă nu este potrivit să fie acceptat [lucrul acesta] fără voința egumenului.

Concordanță: Can. 4 IV Ec.; 19 VII Ec.; 3, 4, 5 I-II

Canonul 22 Sinodul VII Ecumenic

κβ'. Θεῶ μὲν τὸ πᾶν ἀνατίθεσθαι, καὶ οὐ τοῖς ἰδίοις θελήμασι δουλοῦσθαι, μέγα χρῆμα τυγχάνει. Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, ὁ θεῖος Ἀπόστολός φησι, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. Χριστὸς δὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτοῦ, τὰς ἀρχὰς τῶν ἀμαρτημάτων

ἐκκόπτειν προστέταχεν· οὐ γὰρ ἡ μοιχεία μόνον παρὰ αὐτοῦ κολάζεται, ἀλλὰ καὶ ἡ κίνησις τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὴν τῆς μοιχείας ἐγχείρησιν κατακέκριται· λέγοντος αὐτοῦ· Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἐνθεν οὖν μαθητευθέντες, λογισμοὺς ὀφείλομεν καθαιρεῖν. Εἰ γὰρ καὶ πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει, ὡς ἐξ ἀποστολικῆς φωνῆς διδασκόμεθα. Ἐπανάγκες οὖν ἐστὶ παντὶ ἀνδρὶ διὰ τὸ ζῆν ἐσθίειν. Καὶ οἷς μὲν ὁ βίος ἐστὶ γάμου, καὶ τέκνων, καὶ λαϊκῆς διαθέσεως, ἀναμίξ ἐσθίειν ἀνδρας καὶ γυναῖκας, τῶν ἀδιαβλήτων ἐστὶ, μόνον τῷ διδόντι τροφήν τὴν εὐχαριστίαν προσάγοντας· μὴ μετὰ τινων θυμελικῶν ἐπιτηδευμάτων, εἴτουν σατανικῶν ἁσμάτων, κιθαρῶν τε, καὶ πορνικῶν λυγισμάτων, οἷς ἐπέρχεται ἡ προφητικὴ ἀρά, οὕτωςι λέγουσα· Οὐαὶ οἱ μετὰ κιθάρας, καὶ ψαλτηρίου, τὸν οἶνον πίνοντες, τὰ δὲ ἔργα Κυρίου οὐκ ἐμβλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι. Καὶ εἶπου ποτὲ εἶεν τοιοῦτοι ἐν τοῖς Χριστιανοῖς, διορθοῦσθωσαν· εἰ δὲ μὴ γε, κρατεῖτωσαν ἐπ' αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν κανονικῶς ἐκτεθέντα. Οἷς δὲ ὁ βίος ἐστὶν ἡσύχιος καὶ μονότροπος, ὁ συνταξάμενος Κυρίῳ τῷ Θεῷ ζυγὸν μονήρη ἄραι, καθίσεται κατὰ μόνας καὶ σιωπήσει. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἱερατικῶν ἐκλεξαμένοις βίον, οὐδόλως ἔξεστι κατ' ἰδίαν γυναῖξι συνεσθίειν, εἰ μὴ που μετὰ τινων θεοφόβων καὶ εὐλαβῶν ἀνδρῶν, καὶ γυναικῶν· ἵνα καὶ αὐτῆ ἡ συνεστίασις πρὸς κατόρθωσιν πνευματικὴν ἀπάγη. Καὶ ἐπὶ συγγενῶν δὲ τὸ αὐτὸ ποιεῖτω. Εἰ δὲ καὶ αὐθις ἐν ὁδοιπορίᾳ συμβῆ τὰ τῆς ἀναγκαίας χρείας μὴ ἐπιφέρεισθαι μοναχόν, ἢ ἱερατικὸν ἀνδρα, καὶ διὰ τὸ ἀναγκαῖον καταλῦσαι βούλεται, εἴτε ἐν πανδοχείῳ, εἴτε ἐν οἴκῳ τινός, ἄδειαν ἔχειν αὐτὸν τοῦτο ποιεῖν, ὡς τῆς χρείας κατεπειγούσης, μόνον μετ' εὐλαβείας.

22. Este un lucru extraordinar ca totul să fie dedicat lui Dumnezeu și nimeni să nu devină sclav dorințelor proprii. Căci spune dumnezeiescul Apostol Pavel: „și dacă mâncați, și dacă beți, pe toate întru slava lui Dumnezeu să le faceți” [1 Corinteni 10, 31]. Iar Hristos, Dumnezeul nostru, a poruncit în Evangheliile Sale să se suprimе începuturile păcatelor. Căci nu numai adulterul este pedepsit de către El, ci este condamnată și pornirea gândului către îndeplinirea adulterului, fiindcă spune: „cel ce s-a uitat la o femeie spre a o pofti, a și comis deja adulter cu ea în inima lui” (Matei 5, 28). Astfel, fiind învățați prin acestea, suntem datori să ne curățăm gândurile. „Căci, deși toate sunt îngăduite, nu sunt toate de folos” (1 Corinteni 10, 23), precum suntem învățați de glasul

apostolic. Desigur, este necesar fiecărui om să mănânce pentru a trăi. Și pentru cei care au viață conjugală și copii și sunt din starea laică reprezintă un lucru dintre cele lipsite de defăimare ca bărbații să mănânce împreună cu femeile, numai să aducă mulțumire Celui ce oferă hrana, dar nu cu anumite obiceiuri teatrale, nici cu cântece diavolești și de chitare și nici cu mișcări desfrânate, asupra cărora vine blestemul profetic, care spune astfel: „Vai celor care beau vinul cu chitară și cu alăută, dar spre faptele Domnului nu privesc și nu iau aminte la faptele mâinilor Lui” (*Isaia 5, 12*). Și dacă vor fi cumva printre creștini unii ca aceștia, să fie îndreptați. Iar dacă nu, să fie în vigoare cele stabilite pentru ei în chip canonic de către cei dinaintea noastră. Iar cei care au viață liniștită și solitară, fiindcă au stabilit împreună cu Domnul Dumnezeu să ridice jugul monahal, să stea singuri și să tacă. Iar celor care au ales viața preoțească le este cu totul nepermis să mănânce în particular cu femei, decât numai cu anumiți bărbați și femei cu frică de Dumnezeu și evlavioase, pentru ca această ospetie să ducă la îndreptare duhovnicească. Însă să se facă acest lucru și în privința rudelor. Iar dacă, din contră, s-ar întâmpla ca un monah sau un bărbat cu statut preoțesc să nu își ia în călătorie cele ale trebuinței necesare și vrea să poposească din necesitate fie la vreun han, fie în casa cuiva, are permisiunea de a face aceasta, fiindcă îl constrânge nevoia, însă numai cu cucernicie.

Concordanță: Can. 42, 43 Ap.; 3 I Ec.; 5, 46, 47 Trulan; 18, 20 VII Ec.; 19 Anc.; 24 Laod.;

38, 60 Cart.; 89 Vasile

Comentarii ale canoniștilor bizantini la canoanele Sinoadelor Ecumenice,
împreună cu comentariul unic al lui Anonymus – Sinai,
Μονή τῆς Ἁγίας Αικατερίνης, Codex Synaïticus gr. 1117,
sec. al XIV-lea
(Library of Congress, Collection of Manuscripts
in St. Catherine's Monastery, Mt. Sinai)

Canoanele Sfinților Apostoli – Sinai,
Μονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, *Codex Synaiticus* gr. 1112,
sec. IX-X
(Library of Congress, Collection of Manuscripts
in St. Catherine's Monastery, Mt. Sinai)

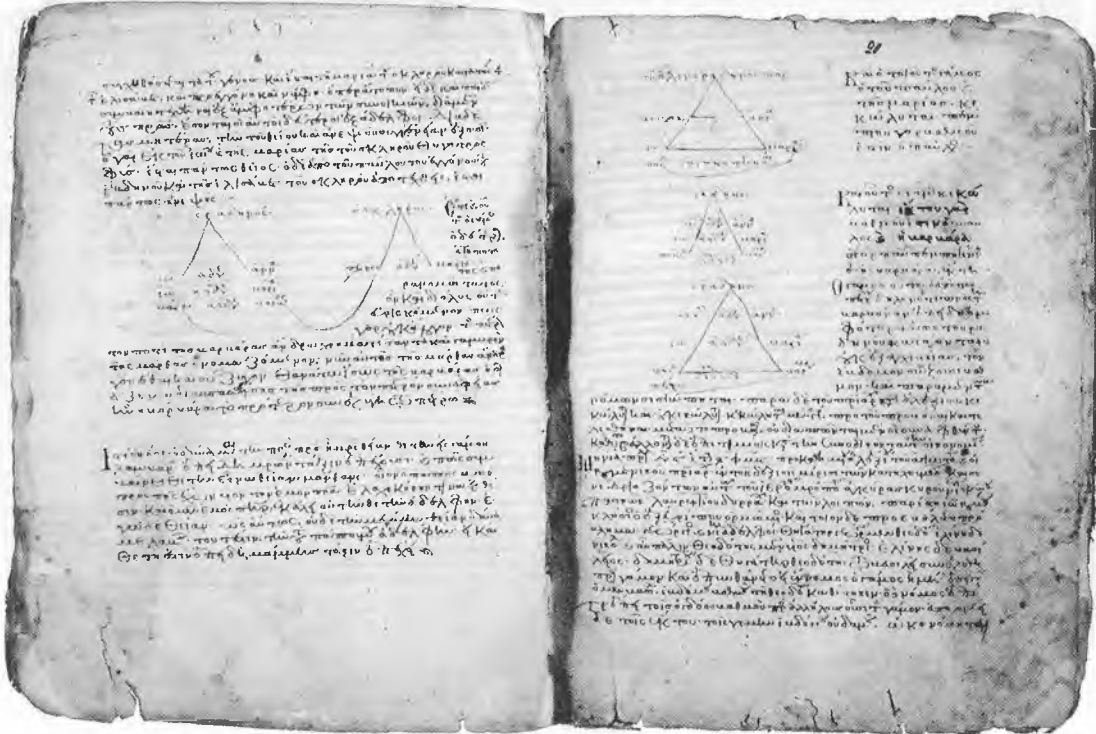
Canoanele Sinodului Trulan – Sinai,
Μονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, *Codex Synaiticus gr. 1112*,
sec. IX-X

(Library of Congress, *Collection of Manuscripts*
in St. Catherine's Monastery, Mt. Sinai)

Comentariile lui Zonaras la Canoanele Apostolice – Sinai,
 Μονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερινῆς, Codex Synaiticus gr. 1116, f. 4v-5r,
 sec. XIII-XIV
 (Library of Congress, Collection of Manuscripts
 in St. Catherine's Monastery, Mt. Sinai)

Comentariile lui Zonaras la Canoane și Epistole – Sinai,
Μονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, *Codex Sinaiticus* gr. 1116, f. 4v-5r,
sec. XIII-XIV

(Library of Congress, Collection of Manuscripts
in St. Catherine's Monastery, Mt. Sinai)

CUPRINS

INTRODUCERE GENERALĂ / 7

Canoanele Bisericii – între tradiție și actualitate / 7

1. Abordări actuale ale înțelesului canoanelor / 7

2. Termenul κανόν – de la sensul botanic la Tradiția Bisericii / 16

3. De ce este nevoie de o nouă traducere a canoanelor
Bisericii Ortodoxe? / 26

4. Dezvoltarea terminologiei canonice și traduceri românești / 53

5. Problema unui text grecesc editat critic / 58

6. Note asupra ediției actuale / 77

CANOANELE APOSTOLICE / 81

Introducere / 81

1. Originea Canoanelor Apostolice / 82

2. Data redactării, transmiterea textului și receptarea
Canoanelor Apostolice / 87

3. Receptarea Canoanelor Apostolice în Apus / 89

4. Receptarea Canoanelor Apostolice în Răsărit / 90

5. Textul Canoanelor Apostolice / 94

CANOANELE APOSTOLICE / 102

Canonul 1 Apostolic / 102

Canonul 2 Apostolic / 103

Canonul 3 Apostolic / 103

Canonul 4 Apostolic / 103

Canonul 5 Apostolic / 104

CUPRINS

Canonul 6 Apostolic /	104
Canonul 7 Apostolic /	105
Canonul 8 Apostolic /	106
Canonul 9 Apostolic /	106
Canonul 10 Apostolic /	106
Canonul 11 Apostolic /	106
Canonul 12 Apostolic /	108
Canonul 13 Apostolic /	109
Canonul 14 Apostolic /	109
Canonul 15 Apostolic /	110
Canonul 16 Apostolic /	111
Canonul 17 Apostolic /	111
Canonul 18 Apostolic /	111
Canonul 19 Apostolic /	112
Canonul 20 Apostolic /	112
Canonul 21 Apostolic /	112
Canonul 22 Apostolic /	112
Canonul 23 Apostolic /	112
Canonul 24 Apostolic /	112
Canonul 25 Apostolic /	113
Canonul 26 Apostolic /	113
Canonul 27 Apostolic /	114
Canonul 28 Apostolic /	114
Canonul 29 Apostolic /	114
Canonul 30 Apostolic /	115
Canonul 31 Apostolic /	115
Canonul 32 Apostolic /	115
Canonul 33 Apostolic /	116

CUPRINS

Canonul 34 Apostolic /	116
Canonul 35 Apostolic /	117
Canonul 36 Apostolic /	117
Canonul 37 Apostolic /	117
Canonul 38 Apostolic /	118
Canonul 39 Apostolic /	118
Canonul 40 Apostolic /	118
Canonul 41 Apostolic /	119
Canonul 42 Apostolic /	120
Canonul 43 Apostolic /	120
Canonul 44 Apostolic /	121
Canonul 45 Apostolic /	121
Canonul 46 Apostolic /	121
Canonul 47 Apostolic /	121
Canonul 48 Apostolic /	121
Canonul 49 Apostolic /	122
Canonul 50 Apostolic /	122
Canonul 51 Apostolic /	123
Canonul 52 Apostolic /	123
Canonul 53 Apostolic /	123
Canonul 54 Apostolic /	124
Canonul 55 Apostolic /	124
Canonul 56 Apostolic /	124
Canonul 57 Apostolic /	124
Canonul 58 Apostolic /	124
Canonul 59 Apostolic /	125
Canonul 60 Apostolic /	125
Canonul 61 Apostolic /	125

CUPRINS

Canonul 62 Apostolic /	125
Canonul 63 Apostolic /	126
Canonul 64 Apostolic /	126
Canonul 65 Apostolic /	126
Canonul 66 Apostolic /	126
Canonul 67 Apostolic /	127
Canonul 68 Apostolic /	127
Canonul 69 Apostolic /	127
Canonul 70 Apostolic /	128
Canonul 71 Apostolic /	128
Canonul 72 Apostolic /	128
Canonul 73 Apostolic /	129
Canonul 74 Apostolic /	129
Canonul 75 Apostolic /	129
Canonul 76 Apostolic /	130
Canonul 77 Apostolic /	130
Canonul 78 Apostolic /	130
Canonul 79 Apostolic /	130
Canonul 80 Apostolic /	131
Canonul 81 Apostolic /	131
Canonul 82 Apostolic /	132
Canonul 83 Apostolic /	132
Canonul 84 Apostolic /	132
Canonul 85 Apostolic /	133

CANOANELE SINODULUI I ECUMENIC DE LA NICEEA (325) / 134

1. Contextul, data, numărul participanților, temele abordate și deciziile Primului Sinod Ecumenic / 135
2. Receptarea și transmiterea canoanelor / 138

CUPRINS

CANOANELE SINODULUI I ECUMENIC / 148	
Canonul 1 Sinodul I Ecumenic / 148	
Canonul 2 Sinodul I Ecumenic / 148	
Canonul 3 Sinodul I Ecumenic / 149	
Canonul 4 Sinodul I Ecumenic / 150	
Canonul 5 Sinodul I Ecumenic / 150	
Canonul 6 Sinodul I Ecumenic / 152	
Canonul 7 Sinodul I Ecumenic / 153	
Canonul 8 Sinodul I Ecumenic / 154	
Canonul 9 Sinodul I Ecumenic / 154	
Canonul 10 Sinodul I Ecumenic / 155	
Canonul 11 Sinodul I Ecumenic / 155	
Canonul 12 Sinodul I Ecumenic / 155	
Canonul 13 Sinodul I Ecumenic / 156	
Canonul 14 Sinodul I Ecumenic / 157	
Canonul 15 Sinodul I Ecumenic / 157	
Canonul 16 Sinodul I Ecumenic / 158	
Canonul 17 Sinodul I Ecumenic / 158	
Canonul 18 Sinodul I Ecumenic / 159	
Canonul 19 Sinodul I Ecumenic / 160	
Canonul 20 Sinodul I Ecumenic / 161	
CANOANELE SINODULUI II ECUMENIC DE LA CONSTANTINOPOL (381) / 162	
1. Convocarea, desfășurarea și receptarea celui de-al Doilea Sinod Ecumenic / 163	
2. Canoanele celui de-al Doilea Sinod Ecumenic / 164	
CANOANELE SINODULUI II ECUMENIC / 174	
Canonul 1 Sinodul II Ecumenic / 174	
Canonul 2 Sinodul II Ecumenic / 174	

CUPRINS

Canonul 3 Sinodul II Ecumenic /	175
Canonul 4 Sinodul II Ecumenic /	175
Canonul 5 Sinodul II Ecumenic /	176
Canonul 6 Sinodul II Ecumenic /	176
Canonul 7 Sinodul II Ecumenic /	178
CANOANELE SINODULUI III ECUMENIC DE LA EFES (431) /	180
1. Contextul, data și întrunirea Sinodului III Ecumenic /	180
CANOANELE SINODULUI III ECUMENIC /	187
Canonul 1 Sinodul III Ecumenic /	187
Canonul 2 Sinodul III Ecumenic /	187
Canonul 3 Sinodul III Ecumenic /	188
Canonul 4 Sinodul III Ecumenic /	188
Canonul 5 Sinodul III Ecumenic /	188
Canonul 6 Sinodul III Ecumenic /	189
Canonul 7 Sinodul III Ecumenic /	189
Canonul 8 Sinodul III Ecumenic /	190
Epistola celui de-al treilea Sfânt Sinod Ecumenic, către preacuratul Sinod din Pamfilia, în privința lui Eustatie, care a fost episcopul lor /	192
CANOANELE SINODULUI IV ECUMENIC DE LA CALCEDON (451) /	195
1. Contextul istoric, dogmatic și canonic al întrunirii Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon (451) /	196
2. Canoanele Sinodului IV Ecumenic /	197
CANOANELE SINODULUI IV ECUMENIC /	215
Canonul 1 Sinodul IV Ecumenic /	215
Canonul 2 Sinodul IV Ecumenic /	215
Canonul 3 Sinodul IV Ecumenic /	216
Canonul 4 Sinodul IV Ecumenic /	217
Canonul 5 Sinodul IV Ecumenic /	219

CUPRINS

Canonul 6 Sinodul IV Ecumenic /	219
Canonul 7 Sinodul IV Ecumenic /	220
Canonul 8 Sinodul IV Ecumenic /	220
Canonul 9 Sinodul IV Ecumenic /	221
Canonul 10 Sinodul IV Ecumenic /	221
Canonul 11 Sinodul IV Ecumenic /	222
Canonul 12 Sinodul IV Ecumenic /	222
Canonul 13 Sinodul IV Ecumenic /	223
Canonul 14 Sinodul IV Ecumenic /	224
Canonul 15 Sinodul IV Ecumenic /	224
Canonul 16 Sinodul IV Ecumenic /	225
Canonul 17 Sinodul IV Ecumenic /	225
Canonul 18 Sinodul IV Ecumenic /	226
Canonul 19 Sinodul IV Ecumenic /	226
Canonul 20 Sinodul IV Ecumenic /	227
Canonul 21 Sinodul IV Ecumenic /	227
Canonul 22 Sinodul IV Ecumenic /	228
Canonul 23 Sinodul IV Ecumenic /	228
Canonul 24 Sinodul IV Ecumenic /	229
Canonul 25 Sinodul IV Ecumenic /	229
Canonul 26 Sinodul IV Ecumenic /	229
Canonul 27 Sinodul IV Ecumenic /	230
Canonul 28 Sinodul IV Ecumenic /	230
Canonul 29 Sinodul IV Ecumenic /	232
Canonul 30 Sinodul IV Ecumenic /	233
CANOANELE SINODULUI TRULAN (691-692) /	234
1. Contextul, scopul, data și participanții Sinodului Trulan /	236
2. Corpusul canoanelor Sinodului Trulan /	238

CUPRINS

3. Receptarea canoanelor Sinodului Trulan, în Apus / 240

Cuvântul de adresare al Sfinților Părinți întruniți în Constantinopol,
sub cupola (Trullos) palatului imperial,
în timpul preavlaviosului împărat Iustinian / 256

CANOANELE SINODULUI TRULAN (691-692) / 260

Canonul 1 Trulan / 260

Canonul 2 Trulan / 265

Canonul 3 Trulan / 268

Canonul 4 Trulan / 271

Canonul 5 Trulan / 271

Canonul 6 Trulan / 272

Canonul 7 Trulan / 272

Canonul 8 Trulan / 274

Canonul 9 Trulan / 275

Canonul 10 Trulan / 275

Canonul 11 Trulan / 275

Canonul 12 Trulan / 275

Canonul 13 Trulan / 276

Canonul 14 Trulan / 278

Canonul 15 Trulan / 279

Canonul 16 Trulan / 279

Canonul 17 Trulan / 281

Canonul 18 Trulan / 281

Canonul 19 Trulan / 282

Canonul 20 Trulan / 283

Canonul 21 Trulan / 283

Canonul 22 Trulan / 284

Canonul 23 Trulan / 284

CUPRINS

Canonul 24 Trulan / 284
Canonul 25 Trulan / 285
Canonul 26 Trulan / 285
Canonul 27 Trulan / 286
Canonul 28 Trulan / 286
Canonul 29 Trulan / 287
Canonul 30 Trulan / 288
Canonul 31 Trulan / 288
Canonul 32 Trulan / 289
Canonul 33 Trulan / 291
Canonul 34 Trulan / 292
Canonul 35 Trulan / 292
Canonul 36 Trulan / 293
Canonul 37 Trulan / 293
Canonul 38 Trulan / 294
Canonul 39 Trulan / 295
Canonul 40 Trulan / 296
Canonul 41 Trulan / 297
Canonul 42 Trulan / 298
Canonul 43 Trulan / 299
Canonul 44 Trulan / 299
Canonul 45 Trulan / 300
Canonul 46 Trulan / 301
Canonul 47 Trulan / 301
Canonul 48 Trulan / 302
Canonul 49 Trulan / 302
Canonul 50 Trulan / 303
Canonul 51 Trulan / 303

CUPRINS

Canonul 52 Trulan /	303
Canonul 53 Trulan /	304
Canonul 54 Trulan /	304
Canonul 55 Trulan /	305
Canonul 56 Trulan /	305
Canonul 57 Trulan /	306
Canonul 58 Trulan /	306
Canonul 59 Trulan /	306
Canonul 60 Trulan /	307
Canonul 61 Trulan /	307
Canonul 62 Trulan /	308
Canonul 63 Trulan /	309
Canonul 64 Trulan /	309
Canonul 65 Trulan /	311
Canonul 66 Trulan /	312
Canonul 67 Trulan /	312
Canonul 68 Trulan /	313
Canonul 69 Trulan /	313
Canonul 70 Trulan /	314
Canonul 71 Trulan /	314
Canonul 72 Trulan /	315
Canonul 73 Trulan /	316
Canonul 74 Trulan /	316
Canonul 75 Trulan /	316
Canonul 76 Trulan /	317
Canonul 77 Trulan /	317
Canonul 78 Trulan /	318
Canonul 79 Trulan /	318

CUPRINS

Canonul 80 Trulan /	319
Canonul 81 Trulan /	319
Canonul 82 Trulan /	320
Canonul 83 Trulan /	321
Canonul 84 Trulan /	321
Canonul 85 Trulan /	321
Canonul 86 Trulan /	322
Canonul 87 Trulan /	322
Canonul 88 Trulan /	323
Canonul 89 Trulan /	324
Canonul 90 Trulan /	324
Canonul 91 Trulan /	325
Canonul 92 Trulan /	325
Canonul 93 Trulan /	325
Canonul 94 Trulan /	326
Canonul 95 Trulan /	326
Canonul 96 Trulan /	328
Canonul 97 Trulan /	329
Canonul 98 Trulan /	329
Canonul 99 Trulan /	329
Canonul 100 Trulan /	330
Canonul 101 Trulan /	330
Canonul 102 Trulan /	331
CANOANELE SINODULUI VII ECUMENIC DE LA NICEEA (787) /	334
Canonul 1 Sinodul VII Ecumenic /	242
Canonul 2 Sinodul VII Ecumenic /	343
Canonul 3 Sinodul VII Ecumenic /	345
Canonul 4 Sinodul VII Ecumenic /	346

CUPRINS

Canonul 5 Sinodul VII Ecumenic / 347
Canonul 6 Sinodul VII Ecumenic / 349
Canonul 7 Sinodul VII Ecumenic / 350
Canonul 8 Sinodul VII Ecumenic / 351
Canonul 9 Sinodul VII Ecumenic / 352
Canonul 10 Sinodul VII Ecumenic / 352
Canonul 11 Sinodul VII Ecumenic / 353
Canonul 12 Sinodul VII Ecumenic / 354
Canonul 13 Sinodul VII Ecumenic / 355
Canonul 14 Sinodul VII Ecumenic / 355
Canonul 15 Sinodul VII Ecumenic / 356
Canonul 16 Sinodul VII Ecumenic / 357
Canonul 17 Sinodul VII Ecumenic / 358
Canonul 18 Sinodul VII Ecumenic / 358
Canonul 19 Sinodul VII Ecumenic / 359
Canonul 20 Sinodul VII Ecumenic / 360
Canonul 21 Sinodul VII Ecumenic / 361
Canonul 22 Sinodul VII Ecumenic / 361

